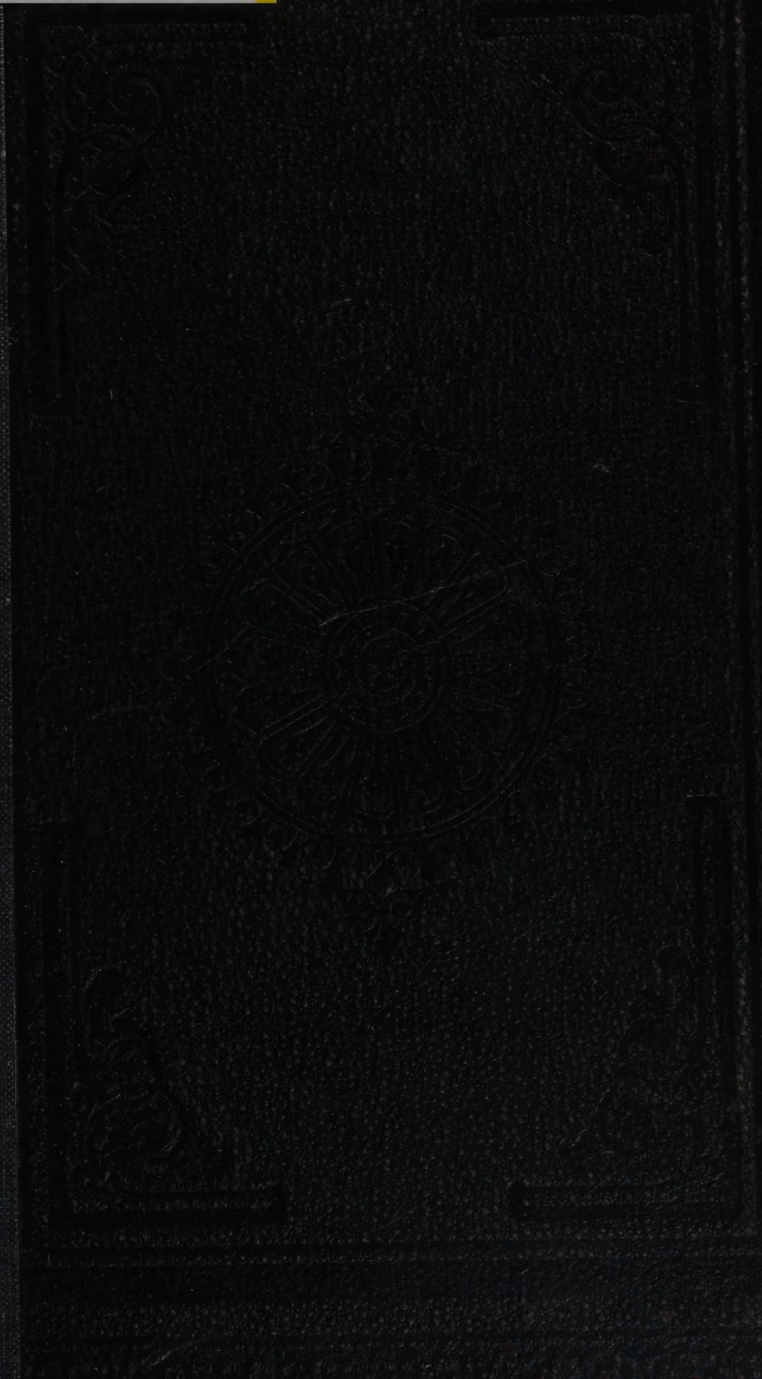

SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT

10017046639

BS
709
1863
V.7

THEOLOGY LIBRARY
SCHOOL OF THEOLOGY AT CLAREMONT
CLAREMONT, CALIFORNIA

PRINTED IN U.S.A.

23-262-002

A3184.7

תקון בדפוס רש"י ז"ל

הערות ותוספת באור דבריו.

מלאכי

(ג' ח') **הִיָּקְבַע** רצותינו פי' לשון בִּזְלוּת, ולשון ארמי הוא ע"כ וכן כתב רש"י (צמטלי כ"ג כ"ג) קוצעיהם בוזליהם וצלשון ארמי קציעה בִּזְלוּת צמסכת ר"ה קצען פלוגיא (ר"ה דף כ"ז) ע"כ וכן הביא הערוך פירושו, והוסיף כמו היקצע אלהים ע"כ, ודעת רש"י שהוא לשון ארמי לפי שמלאכו תרגום ויתקעה (סופטים ד') וקצעה, אמנם לא ידעתי שום דבר קרצות ענין צמניהם. ואולי מלא רש"י מלה סורית שפתרונה כן: (כ) **וּפְשָׁתָם** לשון שומן כמו כי תפוסו (ירמיה ז') כן הוצא צמחצרת מנחם צן סרוק שני פעלים אלו צמחלקה אחת, אך צלי פתרון ענינו. ורש"י פירשו לפי ענינו לפי שכתוב זהם עגלי דשה, עגלי מדק:

ten, und die seines Namens gedenken. 17. Und sie sollen mir, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), an dem Tage, den ich schaffe, ein Eigenthum sein, und ich schone ihrer, wie ein Mann seinen Sohn, der ihm dienet, schonet. 18. Dann werdet ihr euch bekehren und einsehen (den Unterschied) zwischen dem Frommen und dem Gottlosen, zwischen Dem, der Gott dienet, und Dem, der ihm nicht dienet. 19. Denn siehe, der Tag (des Ewigen) kommt, brennend wie ein Ofen; sodann werden alle Ueber-

רעהו ויקשב יהוה וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יהוה וילחשבי שמו: (י) והיו לי אמר יהוה צבאות ליום אשר אני עשה סגולה וחמלת עליהם כאשר יחמל איש על-בנו העבד אתו: (יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר לא עבדו: (יט) כי-הנה

ח"א ושבתם וגו', חגיגה ח', ט': כי וגו', נדרים ח', ט'. סנהדרין י"ח, ק"ג. ע"ז ד'.

רשימי

והיו לי דצריהם מקווימים: (יז) ליום אשר אני עושה סגולה. אשר אלדתי והנחתי לשלם זו גמולי ושם אדאש אתכם מה צין לדיק לרשע. סגולה אולר אייטשוויר זלעז': (יח) כי הנה היום צא. יום זה ל' שמש הוא טכך אמרו חכמים אין ביהנם לע"ל אלא הקצ"ה מוליד חמה מנדתקה ורשעים כדונים צה ולדיקים מתדפאין צה וז"ש ודחה

באור

על ספר להיות לזכרון לפניו ולחיות החושבים רוממות שמו למען יחולס להם כמעשיהם וכח"ש ועתה ההיא יחולע עורך כל הכתוב בספר (דניאל י"ב) עיין באורו שם ועיין הנחילה בנחיצה הספר אלא השי"ת שהוא רק למשל כפי השגתו קדושים מחונן. ולחשבי. פי' הרד"ק ענין חשיבות (דיא אולף זיינען באשען חז"ש טען) ולדעתו הוא ענין מחשבה כמו שבארתי וכן הרמב"ם. וז"ל למדחשבין ליקרא דיי' מפנים לה: (יז) והיו לי וגו'. המשפט שאני עושה דין ברשעים יהיו לי סגולה (רד"ק) ולפיהו חרגמתי בן באופן שחלת סגולה שב על והיו לי, אונם טעם עושה לדעתי מוסק על היום שיעדו אותם ה' לזון מועד ועד"ז מחורגם אשכחתי ורש"י פירש לפי ח"ל ליוצא דאני עתיד למעבד סגולתא ליום שאני עושה סגולה. אך רש"י הכין סגולה אולר ואינו כן כי ענין סגולה אף שהוא לפעמים אולר כמו וסגולת מלכים (קבלת ג') הוא מלה כללית כל דבר מוצדק ומיוחד בחוכמו ובתעודתו (אויסגעלייזענט דורך זיינע אייגענהייט אונד בעסט"אונג) והואשאל פה על היום שיעשה ה' לשלם גמול הצדיקים והרשעים והוא מוצדק ומיוחד בזה ומשאר ימים וראוי לתרגום הפסוק הזה (אונד זיא זעהאָרען מיר אזו. ג. ו. חן דעק טאנע דען איך לו אייגען אויסגעלייזענט בעטען האלע), וגם זה כונת ח"ל וכונן הפירוש הזה צעניי, ובכ"ל הלכתי בחרגומי בעקבות רוב המפרשים דרכי. וחמלתי עליהם, להגילם מן החרות והמחשבות לצבא בעולם על הרשעים. העובד אוחו, המהר בעבודתו חזר זאת צעבור שאמר למטה בין עובד וגו': (יח) ושבתם, ותשובו מדרכיהם הרעים ועיניכם תראיהם ההבדל בין לדיק לרשע בנחיצה הגמול: (יט) כי הנה, ביש ספרים סיום הפרשה בפסוק י"ז ופה מתהלת פרשה ד' ולחיות שמצאתי ברוב הספרים המדויקים כמו שהוא לפנינו בלי הפסק הפרשה עד סוף הספר הנחתיהו כן. והוא נראה יותר נכון לפי שהפסוק י"ט מחובר עם הענין שלפניו בפסוק י"ח בנחיצה עטם כאשר אבאר. כי הנה בוער, כי יום המשפט המכר יבצר כחורו אם את הרשעים ויעשה בהם כליה. קש, היו נוחים להשרף בהם כקש יבש שנהריתו אם יכלה מזה. ולהט, ולהבט אם חלקו עם שרש ועקף. ח"י בר ובר בר כי הכן הראשון כמו שרש והגולד זמנו כמו ענף.

(יג) חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם אָמַר יְהוָה
וְאָמַרְתֶּם מִה־נִּדְבָרְנוּ עָלֶיךָ:
(יד) אָמַרְתֶּם שׁוּא עֲבַד אֱלֹהִים וּמִה־
בָּצַע כִּי שָׁמְרָנוּ מִשְׁמֶרֶתוֹ וְכִי הָלַכְנוּ
קִדְרָנִית מִפְּנֵי יְהוָה צָבָאוֹת: (טו) וְעַתָּה
אֲנַחְנוּ מֵאֲשֵׁרִים יָדִים גַּם־נִבְנֶה עֲשֵׂי
רָשָׁעָה גַם בָּחֲנוּ אֱלֹהִים וַיִּמְלְטוּ:
(טז) אֵן נִדְבָרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־

(der Heerſcharen):
13. Eure Reden wa-
ren ſtreng gegen
mich, ſpricht der
Ewige. Ihr ſprechet:
Was haben wir
geredet wider dich?
14. Ihr ſprechet:
Vergeblich iſt Gott
dienen, und welchen
Gewinn bringt es,
daß wir ſeine Vor-
ſchrift beobachten,
und daß wir in De-
muth einhergehen
vor dem Ewigen, Ze-
baoth (der Heerſcha-
ren)? 15. Sonach

ת' א שבא עבוד עקד שער מ"ז אן נדברו זכית ח' ר'
טת ר' ס"ב. קיוסין ח' ט'. מכות ז' י"א. חזות ב' ח':
preiſen wir die Uebermüthigen glücklich; feſt ſtehen die Frevelübenden; ſie ver-
ſuchen Gott, und entriſſen (jedem Unfall). 16. Alsdann haben, die den Ewigen
fürchten, ſich unterredet, ein Jeglicher mit dem Andern; und der Ewige merkte auf
und hörte, und ein Denkbuch wird vor ihm geſchrieben, für die, die den Ewigen fürch-

רש"י

שחפלי זה: (יד) שוא עצור אלהים. על חסם נעצדנו כי לא נקבל סכר: קדורנית.
זשפל רוח: (טו) ועתה אנהנו מאשרים וגו'. אנהנו עצדנוהו ושמרנו משמרנו ועתה
דואים אנו הרשעים מלחחים עד כי מאשרים אנו אותם על מעש' רשעה גם בחנו
אלהים לומר נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה ולא נכשלו: (טז) אן
נדברו וגו'. אני משיב על דדריכם אז צעזעו הרשעים רשעה והטווי' הלכו קדורנית
מפני נדברו יראי ה' שלא לידבק צמעיהם הרעים ואני לא נכחחו דדריכם מלפני
ואע"פ שאני ממחר להשיב גמול כי הקצתי ושמעתי ולויתי לכתוב להם ספר זכרון

באר

במלה זאת כולל ענין שניהם. וח"י בארע בית שכנתי ועבדין דה רעוטי מענין רלון, אך לבונה אחרת: (יג) חזקו.
ח"י תקיפו קדמי פתגמיכון חזקים וקשים עלי דברייכם, וכו' מפורגם אשכנזים. מה נדברנו, הנפעל טופל על
שיחת דברים שבין איש לרעהו בשאלה ותשיבה (ויך בעספרעכעט, אונטעררעדען), ונלשון הרד"ק נקראת
התמדת הדבור שהטופל שב להיות פעול. כי הדבור הוא גם הדבור ע"י עונש ומענה. וח"י אַפְּגִינָא נחללא

מענין דבוי ועתה דברים מכוון גם לזה והבן: (יד) משמרנו, המלה נקראת כן לפי שמוטל על האדם
לשמור ולעשות אותה וח"י וימריה לבונה זאת. קדורנית, תלפ"פ או שם ענין הכנעה ופירוש רש"י בשפל רוח
לפי ח"י כמליבות רוח, וטובן משוכתם או ה' אין משגיח בשפלים או אינו משלם גמול המעשה: (טו) ועתה
וגו, ר"ל בהיות הדבר כן שאין תועלת ואשר בשמירת דברי המקום ראוי לנו לשמח האשמים העושים רע, בדרך
גם נבנו. חזקים וקיימים הם כננין כח"י אשקיינו וכן הוא בחרגונו ומללנו ונבנו בתוך עוני (ירמיהו י"ב מ"ז)
לבונה זאת. והחסם בעזענינו מעתיק (יך געדייהען י"ח). גם בחנו, כמו את אלהים לדעת אם יכול לתת
עושה על עון, והנה נמלט מן העונש ולא השיגם חיד ופגע, והמה שלמים ושקטים וחיים בטובה ובנעימות ועמרו
על החקירה: (טז) אן דברו, בזה ישיב על אמריהם כלומר דעו! כי אז כששמעו יראי ה' דברי הרשעים ההם
המכחישים ומעוררים ספקיות והלבויות על מעשי ה' נדברו גם הם כנושאים ונותנים בדברים אלה עד שנלאו
דעתם כי ישרים דרכי ה' כל מעשיו בדרך אל אמונה ואין עול וה' הטו אחן להקשיב אמריהם ושמעם ויכתבם

ihr bevorthelt mich (noch immer), das ganze Volk! 10. Bringet alle Behalten in's Vorrathshaus, daß Nahrung in meinem Hause sei, und prüfet mich damit, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), ob ich euch nicht die Fenster des Himmels öffne, und Segen über euch ausschütte, mehr als genug (im Ueberfluß). 11. Und ich mehre euch den Abfresser (Heuschreck und dergleichen Thie-

וְהָבִיאוּ אֶת-כָּל-הַמַּעְשֹׂר אֶל-בֵּית הָאוֹצָר וְיְהִי מִזֶּרֶךְ בְּבֵיתִי וּבְחֲנוּנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם-לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת-אֲרְבֹּת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בְּרֶכֶת עַד-פְּלִי-דָי: (א) וְגַעַרְתִּי לָכֶם בָּאֵכֶל וּלֹא-יִשְׁחַת לָכֶם אֶת-פְּרֵי הָאֲדָמָה וּלֹא-תִשְׁכַּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ב) וְאֲשֶׁרוּ אֶתְכֶם כָּל-הַגּוֹיִם כִּי-תִהְיֶי אַתֶּם אֶרֶץ חֶפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

ת"א הביאו וכו', שנת ז', ל"ג. תענית ח', ה' ודף כ"ג:

re), daß er euch nicht die Frucht der Erde vernichte, und der Weinstock im Felde nicht Unfrucht bringend sei, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 12. Dann werden alle Völker euch glücklich preisen, denn ihr sollt ein wünschenswerthes Land (glückliche Bewohner dieses Landes) sein, spricht der Ewige, Zebaoth

רש"י

אותי אתם קוצעים: (י) ויהי טרף. יהי מזון תלוי לשמשני: (יא) וגערתני לכם באוכל. צחיל וגזם האוכל לכם את תבואת השדה והנסן: (יב) ארץ חפץ. ארץ

באור

והשלכה מן הלז ופערותרפועו ולדעת רבי יונה שרשו ארר והראוי נארים בשוא הנון בעלם נפלים והרים רפויים והגע"ו הנון בלרי מפני האלף ופני הפנים נכונים בו (רד"ק) ות"י מתקלמן מענין קללה והוא מן הפעלים שהם הנא עליו הוא נוקרה הפעולה ותרומתי סובל שתי הוראות חלה. ואותי וגו', שעורו אף שאלם עמוקים בקללה עב"י אחס מרומים אותי כלכם יחד, אין אחד בכם עושה הישר בדבר הים: (י) האוצר, העשוי לכך כבהמ"ק כמ"ש בנחמיה. טרף, כתרומתי פרננים לפי שפרנסת החיות ע"י טרף אמר ג"כ לפרנסת האדם טרף (רד"ק). בבית, מורד אנשי ביתי הם הכהנים והלוים כמ"י רמזמשין בדים מוקדש. ובחננוי בעולה אחס כזאת אס אני משלם גמולה. אס לא. י"ג לשון טבועה כמו אס לא בדים (שעיה ה') ר"ל הריני בטבע שאלסח וגו' אך אין מורד כי על לשון צניעה יבוא אס לא על ענין תנאי כידוע וכדמורגס שאלסחית. וחריקותי. ענין חולה ושפכה צרצו כמ"י על הגסס וכמוהו על הארץ יריקו (קלסח י"א). ער בלי די, שלא יספיקו לכם האורות (בזי ניבט גענונ רויט דא חיצט) (רד"ק). והאלסח שחור היום כלשון כלומר עד שלא חפול עליו לאמר די, כי הוא יותר מר אי ופעני זה ת"י עד דתמרוץ מוסס (בזי חיהר יעובסט יוגעסט עס חיוט חיו דער פילוע דא): (יא) באוכל, בארס האוכל בשבואת ות"י צחחלל (פערדערבער). תשכל, ענין חקור בדים באשה והשאל על חקרן פרי: (יב) ואשרו, ענין הלול ושכח על מרבים האשר והשלכה, כדמורגס שאלסחית ות"י וישחקו. ארץ חפץ, י"א חסר בית השמש בארץ חפץ וי"ת אחון יסבין ונעיתי אחריו כתרומתי. וענין חפץ י"א רטון שכלס רוליס לשבת בה, וח"א שס לרבר יקר ונחמד כמו וחספציק

(נעלי ג'), אלסס הנספר וחס חפץ או חפץ שתרומתי עמונו חפצים כמו מן דבר דברים או מן חסר חסדים. ואס יהיה הנספר חפץ צחחם נקודות הראוי וחספציק אלסס מאלמו אכני חפץ (שע"י כ"ד) לענין זה, יום להשואו עס ארץ חפצי כי לזי כולל שני ענינים הדר וחפאלת וגס חפץ ורלון כי לזס בארמית רלון ותרומתי

(ו) כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שִׁנִּיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כִלִּיתֶם: (ז) לְמִימֵי אֲבוֹתֵיכֶם סִרְתֶּם מִחֲקִי וְלֹא שִׁמְרַתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאֲשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְאַמְרַתֶּם בְּפִי נִשׁוּב: (ח) הִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קִבְּעִים אֹתִי וְאַמְרַתֶּם בְּפִי קִבְּעֵנוּךְ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: (ט) בְּמִאֲרָה אַתֶּם נֹאדָרִים וְאַתִּי אַתֶּם קִבְּעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: (der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 6. Denn ich, der Ewige, verändere mich nicht, und so seid ihr Söhne Ja-fob's nicht unterge-gangen. 7. Seit den Tagen eurer Väter wicket ihr von mei-nen Gesezen und beobachtet (sie) nicht. Kehret zu mir, und ich werde mich zu euch kehren, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). Ihr sprecht: „Wo-

mit sollen wir uns befehren?“ 8. Bient's, daß der Mensch Gott bevorzueilt, wie ihr mich bevorzueilt? Ihr sprecht: „Womit bevorzueilen wir dich?“ Mit dem Zehnten und der Hebe. 9. Mit dem Fluche seid ihr verwünscht, und

דְּשִׁי

כסף: (ו) כִּי אֲנִי ה' לֹא שִׁנִּיתִי. אֲנִי שֹׁמֵר מִדְּרֹשָׁה אֲנִי לֹא שִׁנִּיתִי דַּעְתִּי עָלַי מִדְּרֹשָׁה לֹא הָיָה אֶת הַדָּבָר וְלֹא שֹׁמֵר אֶת הַדָּבָר: (ז) לְמִימֵי אֲבוֹתֵיכֶם סִרְתֶּם מִחֲקִי וְלֹא שִׁמְרַתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאֲשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְאַמְרַתֶּם בְּפִי נִשׁוּב: (ח) הִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קִבְּעִים אֹתִי וְאַמְרַתֶּם בְּפִי קִבְּעֵנוּךְ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: (ט) בְּמִאֲרָה אַתֶּם נֹאדָרִים וְאַתִּי אַתֶּם קִבְּעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: (der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 6. Denn ich, der Ewige, verändere mich nicht, und so seid ihr Söhne Ja-fob's nicht unterge-gangen. 7. Seit den Tagen eurer Väter wicket ihr von mei-nen Gesezen und beobachtet (sie) nicht. Kehret zu mir, und ich werde mich zu euch kehren, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). Ihr sprecht: „Wo-

בִּאֵר

לִרְעָה וְחֵן כִּי מְנוּחָה וְחֵן לְרַחֵם אֶת הַדָּבָר וְלֹא שֹׁמֵר אֶת הַדָּבָר: (ז) לְמִימֵי אֲבוֹתֵיכֶם סִרְתֶּם מִחֲקִי וְלֹא שִׁמְרַתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאֲשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְאַמְרַתֶּם בְּפִי נִשׁוּב: (ח) הִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קִבְּעִים אֹתִי וְאַמְרַתֶּם בְּפִי קִבְּעֵנוּךְ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: (ט) בְּמִאֲרָה אַתֶּם נֹאדָרִים וְאַתִּי אַתֶּם קִבְּעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: (der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 6. Denn ich, der Ewige, verändere mich nicht, und so seid ihr Söhne Ja-fob's nicht unterge-gangen. 7. Seit den Tagen eurer Väter wicket ihr von mei-nen Gesezen und beobachtet (sie) nicht. Kehret zu mir, und ich werde mich zu euch kehren, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). Ihr sprecht: „Wo-

ist wie Feuer des
Schmelzers, und
wie die Seife der
Kleider=Wäscher. 3.
Und er wird sitzen
(zu Gericht) der
Schmelzer und Rei-
niger des Silbers,
und wird reinigen
die Söhne Levi's,
und sie läutern wie
Gold und Silber.
daß sie dem Ewigen
(geweiht) sein wer-
den, Dpfer=Gaben
darbringend in Ju-
gend. 4. Dann wird
dem Ewigen die
Dpfer=Gabe Jehu-
da's und Jerusa-
lem's angenehm sein
wie in uralten Ta-
gen, und wie in den
Jahren der Vorzeit.
5. Und ich nahe mich

such zum Gericht, und werde ein schneller Zeuge sein gegen Zauberer, Ehebrecher und die Falsch-Schwörer, die, welche den Lohn des Tagelöhners unterschlagen, Witwe und Waise bedrücken, und Fremdlinge erniedrigen und mich

אֶת־יָוֶם בּוֹאֹי וּמִי הָעֹמֵד בְּהִרְאוֹתָיו
כִּי־הוּא כָּאֵשׁ מִצָּרָף וּכְבֹדִית מְכַבְּסִים:
(ג) וַיֵּשֶׁב מִצָּרָף וּמִטְהַר כֶּסֶף וּשְׁהַר
אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וַיִּזְקַק אֹתָם בְּזָהָב וּבְכֶסֶף
וַהֲיֹ לַיהוָה מִגִּישֵׁי מִנְחָה בַּצֹּדֶקָה:
(ד) * וַעֲרֹבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה
וּירוּשָׁלַם כִּי־מִי עוֹלָם וּכְשָׁנִים
קִדְמָנִית: (ה) וַקִּרְבֵּתִי אֵלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּחָה
וַהֲיִירָתִי | עַד מִמָּוֶר בְּמִכְשָׁפִים
וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לִשְׁקֹר וּבְעִשְׂקֵי
שֹׁכֵר־שִׁבִיר אֶל־מָנָה וִיתוֹם וּמִטִּי־
נָר וּלֹא יִרְאוּנִי אִמֵּר יְהוָה צְבָאוֹת:

*הפטרת שבת הגדול לאשכנזים סומטה קרי

ת"א וישב וכו' קיוסין דף ע"ח: והיו לה' סס: וקרבותי חגיגה
ח' ס': ומטי גר סס:

רעקל

של מנצחים שמעזיר את כל הכתם כן יעזיר כל הרשעה. צודית עשצ הוא שמעזיר את הכתם בצע"ז חירצ"ח שנייד"ח ולסון צודית דצד המנחלח ומטהד כמו (תהלים ע"ב) לצרי לצצ: (ב) וישב מנצד. ופנה מכל עסקיו להיות כלודק המנצד ומטהד

באר

מִרְיָם. בְּשׂוֹם לְמִיכִית ר"ל אֵשׁ שֶׁל מִרְיָם וְכֵן בְּכוֹרִית מִכָּכֶם שֶׁל מִכָּכֶם. וְכַבֻּדִּית, מַעֲנִין דָּרָה, שֶׁסָּד דֵּהרָה וּמִכָּךְ הִידִים וְהַכְּנִיִּים בִּכְבוֹד (חֵיין רִיבִינֹבְנֹסְטִיטֶען) וְכֵן דָּר (רִיבִינִיקֵיט) יִחְמֹד בְּיָמֶיךָ מִחֲדָה הַשֵּׁם יִהְיֶה לְדַעַת אֶהְיֶה בַּעֲזָעִינִים מִן עֵשֶׂב אֶחָלָיו, וְיִזְעֶנְיוֹן, בַּעֲזָנֶדֶרֶס דַּעַם מִיִּזְעֶרְחִילִיעֵין.
דִּית אֶחָטֶן בַּעֲדִיעֶטֶטֶן יִךְ רַעֲזֶעֱלֹבֶן אִין פֶּעֶרֶבִידֹנֹג מֵט מֵלָה לֹט וּחֶלֶק לֹט וּחֶלֶקֶן אֶחָנֹד
רִיבִינוֹב דַּעַר קִרִּיעֶטֶן (ב) וְיִשְׁרָה, אִמֵּר בְּשֵׁלֹם הַמִּוֶּרֶל בֶּן אֶרֶס שֶׁהַמֶּלֶךְ הֵרָא הַחֵד. בַּעֲפֻט שֶׁ
כָּקָל לִשְׁמַעַל לְהִיֹּת מִרְיָם וּמִיִּזְרָה וְכֵן יִישׁ קִרְיָם וְיִשְׁרָה ר"ל יִחְמֹד פֻּעִיִּים וְשֵׁלֶם וְלִטֶרָה (פֶּר וּוִירֵד
פֶּרִינֶלֶטֶטֶן וְיִזְעֶנְיוֹן אֶחָטֶן לֹט יִזְעֶנְיוֹן חֹד. ג. ח. ח.) וְחֵי וְחֶלֶקֶל וְחֶרְבוֹנִי לְפִי הַכְּסֹוֹת לְפִינִי וְכַבֻּדִּית.
הִדִּין לֵה, וְחֶרְבוֹנִים וְחֶרְבוֹנִים כֵּן כֶּסֶף עֹון כִּדִּי יִשְׁחִי וּמִכָּכֶם לְעֻדֹת ה' לְהִתֵּן מִנְחָה בְּכֹד לְכָךְ, וּפֻעַ שֶׁ
וְדֹת כִּבֵּן: (ו) וְעִרְבָה בָּהֶן, אִלּוּ הִתֵּן מִנְחָה יִהְיֶה לְרָלֹן לְפִנְיִים בְּכִיּוֹת קִדִּי כִיּוֹ מִנְחָה וְשֵׁלֶם:
(ה) וְקִרְבָּתִי, אִלּוּ אֶקְרֵב אֲלֵיכֶם לַעֲשׂוֹת שְׁפָעִים וְלִשְׁלֵם גִּמּוֹל מַעֲשֵׂה אִישׁ רָשָׁע. וְהִתֵּי עַד וְגו', עֵינֵי הַתְּלִילָה
ר"ל לֹא יִתְעַבֵּב הִדִּין בְּשִׁבִּיל גִּבִּים עֲדוּת כִּי אִלּוּ בַּעֲלֹמִי אִתִּיהֶן דִּין וְעַד מִיִּזְרָה לְעֻדֹת בְּנִשְׁפָּסִים וְגו' וְעֻדִּיקָן
שָׂר וּמַעֲנִי אֶלְמֶנָה וְיִחֹס וּפַעַל עֻשְׁקִי עֻמֵּד מִקּוֹס שִׁמִּים. וְכַטִּי גַר, ח"י מִקְטֵן דִּין גִּירָא (דָּח: דָּחֵט
דַּעַר פֶּרֶאֱדֹלִינֶע פֶּעֶרֶדֶרֶהֶען (וְכֹן פ"י ד"ק) וְיִחֹס עֶקֶר חֶסֶד מִשְׁפַּע הַגֵּר וְלִדְעֵת הֵאָה מִיִּזְרָה נִעִי
יִחֹס וְהַשְׁפֵּלָה (עֲרִיעֶרֶינֶען, חֹטֵטֶרֶדֶרֶיקֶען, הִיטֵטֶרֶדֶרֶיקֶען) וְחֶרְבוֹנִי יִשְׁחֹר לְעֻדֹת
גִּרָא (פֶּהֶלֶם י"א) וְכֵה הִשִּׁיד לָהֶם עַל שֶׁאִמְרוּ אִישׁ אֶלֶּהי מַשְׁפַּע: (ו) לֹא שִׁנִּיתִי, לֹא אֶשְׁנֶה דַּעֲמִי מִטּוֹבָה

יִשְׂרָאֵל וְכִפָּה חָמֶם עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמָרְתֶּם בְּרוּיָחֲכֶם
וְלֹא תִבְגְּדוּ: (י) הוֹנַעְתֶּם יְהוָה
בְּדַבְרֵיכֶם וְאַמְרֹתֶם בְּמֶה הוֹנַעְנוּ
בְּאַמְרֹכֶם כִּלְעֹשֶׂה רָע מְדַבֵּר
יְהוָה וּבָהֶם הוּא חִפֵּן אוֹ אֵיךְ אֱלֹהֵי

des Ehestandes aus), spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen); so hütet euch doch vor eurem Geistestriebe und handelt nicht treulos! 17. Ihr habt den Ewigen mit euren Worten ermüdet, Ihr sprecht: „Womit haben wir ermüdet?“ Indem ihr jaget: Wer Böses thut, der ist gut angesehen bei dem Ewigen, und an Solchen hat er Lust; oder: Wo ist der Gott des Gerichts?

המשפט:

ג (ב) הִנֵּנִי שְׁלַח מַלְאָכִי וּפְנֵה-דָרֶךְ
לִפְנֵי וּפְתָאֵם יָבוֹא אֶל-הַיְכָלֹ
הָאֲדֹנָן אֲשֶׁר-אַתֶּם מִבְקָשִׁים וּמַלְאֲךְ
הַכְּבִרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֹפְצִים הִנֵּה-בָא
אֹמֵר יְהוָה צְבָאוֹת: (3) וּמִי מִכְלֵל

3. 1. Ich sende
meinen Engel, daß:

er den Weg bahne vor mir her; und plötzlich kommt zu seinem Tempel der Herr, den ihr sucht, und der Engel des Bundes, den ihr verlanget, siehe, er kommt, spricht der Ewige, Jehaoth (der Heerscharen). 2. Wer aber erträgt den Tag seines Kommens, und wer bestehet bei seiner Erscheinung? Denn er

רמז"ה

יש מהם אומרים אם שכחת שלח אותה צנו ונתנא לאחר: וכסה חמם על לבושו
אבל זאת כל' הונת לעשות שתפרום עליה טליחך להחזיקה לך כאשתך והחמם פרום
על אותו טליח שצנך עליה שכח ואתה מקניטת ומעל' תמיד: (ז) באמרבם
כל עשה דע וגו' או היה אלהי המשפט. לפי שאתם רואים דרך רשעים ללחם ולדיקים
מעוני' וכסלים אומרים אתם צלצכס אחת מצ' דרכים הללו או כל עושה דע טוז
צעניו או אין דין ואין דיין לפרע וכן פתרון ל' המקרא כל עושה דע טוז צע יניו
לכך הוא מללית אות' או אם אין זאת היה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם:

2 (א) הנני שלח מלאכי. לצעד את הרשעים: ופסה דרך. מן הרשעים: האדון אשר אתם מזקקים. אלהי המספט: ומלחץ הצדית. נקום נקם צדית: (ב) ומי מכלכל. ומי יכול: ומי העמד. שיכול לעמוד: וכצדית מזכסים. כצודית

באור

והנה, וכן ה"י ארי אם קיבל לה פטירה ולא חסקה חטאה בלבושך. **על**, כמו עם כהוראתו לפעמים: (י"ז) א"י אלהי המשפט, או אם איני כן, כי איני טוב בעיניו עושה רע איפה אלהי המשפט? למה איני עושה בהם שפטים, וכאלו יאמרו או הרע אינו שווא בעיניו או שאינו משגיח:

ג (א) הנני וכו'. מוקד למעלה להשיב על תלונתם שאמרו היה אליהם המושע, ויאמר, הנה בזמן הגלות הקרובה אשלח אני מלאך מן השמים, והוא יעשה לפני מקלה לבשר מן העולם הפושעים ואמורדים ויעלה את הארץ לפני בואי להחרות שיבתי בדרך. **הארץ.** זה אליהם המושע (רמ"י) והרמז"ע פ"י זה הכבוד, ו**ישראל** הדברים, בוקש נקם ברית (רש"י) ולפי דעת חז"ל הוא אליהם המוכר בסקר הפרשה. **אתם** חפלים, ו**ישראל** היה אליהם המושע: **(ב) ומי** מכללי, מי יוכל לבסוד אהבו, ו**ימי** וסודר ענין משא ומתן בלילות. **ומי** העומד, היה ירכל לעמוד ולהתקיים ו**ימי** מן ימים. **בדראותי.** ח"י בלתיאומיות. **(חפצנבחרונם), כאש**

heissenen Samen. Daher hütet euch vor eurem Geistes- triebe, und Niemand handle treulos an dem Weibe seiner Jugend. 16. Wer (sie) haßt, der ent-

lasse (sie), spricht der Ewige, der Gott Israel's, aber er decket die Gewalt- that mit seinem Kleide zu (d. h. er übt Treulosigkeit unter dem Mantel

רש"י

לו היו מאדם הראשון ילאו כולם ומה האחד מצקס (שצוק) מצקת למלוא עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהיא זרע אלהים מה הוא תוצעה שמצוה אותה וזהו ל' ת"י ומה האחד מצקס כי אם זרע אלהים והפ' נכון אם לא שהאחד נקוד צטעס זקף נותן טעם הזקף את תוצת מצקס מלהתחדש עם ומה הא' וסמכו אלל זרע אלהים. ויש פותרין ע"פ האגדה שנתקבלו נשיאי העב"ס אל הנציא א"ל ולא אצרכם עשה כן שנשא הגר על אשתו א"ל ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן זה ענינו דעת אחרת היתה לו א"ל ומה האחד מצקס מה היתה דעתו א"ל להיות לו זרע אלהים ותרגם של יונתן הוכשר צניניו שלא מלינו לא צמקדל ולא צמסנה שאר משמש ל' אחד אלל צמקוס שאדם יכול לפדשו כל' שריים כמו (דניאל ז') אלכל ומדקה ושאר דרגלה דפסה וכל' משנ' ושאר חייני מיתות חוץ מלאתה שפ' אלל ל' שאחד משמש אין שאר משמש: ונשמרתם בדוחכם ונאשפת נעוריק אל יגדול. רוחק: (שו) כי שגא שלח. דנותינו חולקין זה צמסכת' ביטין

באר

בעקבות יונתן שחרגמו עד": הלל חד הוה אצרכם יחיד די מיניה אצרכי עלמא ומה חד צעי אלהין די יתקיים ליה ולר מן קדם יי, ואחריו העניקו חכמי עמים ופחרונו אחד על אצרכם שהיה יחיד אז כאשר עוד לא היה לו זרע וענין הפסוק לפי דעתי כך היא. הנציא אמר לישראל כדרכו צפרשה זאת: אם תשינו: וכי אצרכם הקרוי אחד (יחזקאל ל"ג) הכי לא עשה כזאת, הלא גם הוא נשא הגר המלידה על שרה אשתו? ושאר רוח לו. אף כי היה לו יתרון רוח הכונה ויראת ה' וועגלה נפלאה וכחצ הרד"ק פ' ושאר רוח לו ענין יתרון וועגלה כי כמו שיש בשרם יתר ענין השאר וענין וועגלה כן יש בשרם שאר ענינו כן. ומה האחד, ר"ל ע"ז אשתי, מה עשה האחד הזה אשר קראתם, ודעתכם להלערק אחכם צומה שהוא עשה כמזכר? ופעל עשה עומד צמקוס צנים. מבקש זרע אלהים, לא נשא הגר הנכריה למלאות תאוהו כמו שאדם עושים כי אם כוננו להוליד זרע קדוש ע"פ מאמר אלהים או שהיה זרע ה' ירא אלהים ובראון שרה אשתו היתה שאמרה אולי אצנה מוננה (בראשית י"ז) כן חייסי לי טעם הפסוק הזה על פ' הרד"ק וכן העתקתיו. אמנם את זאת אעשה ואעתיק לך שאר הפרשים הנראים קרובים לאתת ואלה הממנוקין בהם תפלקם בצמאני הנחיתה וזה העוב צעיק הצחר לך. הרד"א פ' אחד על אדם הראשון ואמר בהם דברי הנציא תשובה לכניא שהיה מוכיחם על נשים נכריות צמאוס הלא כלנו בני אדם הראשון בני אב אחד אצחנו ואינו א"כ אשה נכרית וזהו לא אחד עשה, וכי לא עשה הקדוש צ"ה צמחלה אדם אחד בעולם ושאר רוח לו ר"ל ושאר הרוחם הם יולאי הללו מאלו אדם הראשון האחד וע"ז ומשיבם הנציא הפשוט עניניהם לא"ר כדיוהו אחד בעולם כי הוא לא היה מצקס כ"א זרע אלהים וכי ולפ"י יסורגם (האט ער (גחטט) ניצט דען ערסטען מענטשן ערשטפֿען פֿלן דעק דא חנדערן גייט טער אבסטאממען? חונד וואס וואר דיעזער ערסטע? (דך חונדער אללער, חויד דער פֿרעמדערן פֿלוקער (פֿאטער) ער זאגטע איינע גחטטליכע נאכֿהאמעספֿעט חו. ג. וי. והרש"ע פ' ולא אחד ומכס עשה כדח ובשורה רוחו לו שלא להטעיר עם בת אל נכר ואם האמר מה האחד הוא מצקס זרע אלהים צמלות השם ע"כ (ניצט איינער פֿלן חויד האט נאך דעק געזעטן גע? האנדעלט חונד דאס דער גייסט אין חיהק געבליעבען ווערע, וואס העטטע דער איינע סהון ואללען? דען גחטטליכען זאממען וועלן!) ועשה שים הקורא לכך אל הכאורי האלה וסיה כי יטיב צעניק הקרינס. ונשפֿרחהם בדוחכם. לכן תהיו צמאוס מילר רוחכם שלא תלכדו ברשע להטות לבבכם אל אשה נכרית ולבגוד נאשפת נעוריקים: (שו) כ' וגו', אם שונא איש אותה הלא מותר לו ללשלה טולה ונבגד אותה מנינו והוא נאשפת נעוריקים חו חמלא חן צענינו, אבל לא חן עושה כי אם יושב עומה אחר ועל האמם אשר הוא עושה למעול מעל בנאשם בריחו מכסה לבסור ר"ל האשה היא לו לכסות עינים

שְׁנִית תַּעֲשׂוּ כַפֹּת דְּמִעַר אֶת־
מִזְבֵּחַ יְהוָה בְּכִי וְאַנְקָה מֵאִין עוֹד
פְּנוֹת אֶל־הַמִּנְחָה וּלְקַחַת רִצּוֹן
מִיָּדְכֶם: (י) וְאַמְרָתֶם עַל־מֶה עָלִי־
כִּי־יְהוָה הָעִיר בִּינָה וּבִין אֲשֶׁר
נַעֲוִירָה אֲשֶׁר אָתָּה בְּגִדְתָּהּ בָּהּ וְהִיא
חֲבֵרְתָּהּ וְאַשֶׁר בְּרִיתָהּ: (טו) וְלֹא־

ih'r den Altar des
Ewigen mit Thrä-
nen-Weinen und Ge-
stöhn decket, so daß
er nicht mehr zur
Opfergabe sich wen-
den kann, und nichts
mit Wohlgefallen
aus euren Händen
annehmen will. 14.
Ihr sprecht: War-
um das? Darum,
daß der Ewige zwi-
schen dir und dem
Weibe deiner Zu-

ת"א ואמרתם ונומר בוטין ט' ז"ח. סנהדרין ט' ע"ט:

gend hier am Altare Zeuge war, an der du nun treulos handelst, da sie doch
deine Gefährtin und das Weib deines Bundes (mit der du hier dich verbunden
hast) ist. 15. „Hat es nicht der Einzelne (Abraham) und war doch vorzugsweise
mit Geist begabt?“ Und was that aber der Einzelne? Er suchte den Gott ver-

רשי

עכ"ס ואפילו הוא פנוי וזאת שנית קשה ממנה שהנשיי ישראלית נשא עליהם את
העכ"ס לפי שנתפחמו ישראליו' דרעז ונבילה ונתנו עליהם וכה מושיס צנינו
לרודה כאלמנות חיות והעכ"ס היתה בצרת: כסות דמעה את מוצה. שהיו צלות
לפני מוצה ה' וזכות לפניו ואומדות מה חטאנו ומה מלאו אכשינו צנו עול הננו
לפני המוצה להדק כסותות: ולאק. ל' אנהא שאדם מלעזר צלצו דמוניס"א צלע"ז
ואז לכולם האנק דוס (יחזקאל כ"ד) ואם אנקס ל' נעקס היכן הדממה ותדגומו
דמדנקין וכן תרבוס (סס כ') ונקוטותם צניכס ותדנקון ל' אדם הנוס ומלעזר
צעלמו: מאין עוד פנות ובו'. עד שאינכם כדי שאנכם אל מנחתכם ולקחת רלון
מידכם: (טו) ולא אחד עשה. הק"צ לאדם וחור תחילה: ושאר. הרחות והפשות

באור

בענדען לעוויטען אינ טעמפעל ווך דער איינע וואלט חונד אנדערע, דער אנדערע
אנטווארטעט. ומניש, ואם כהן הוא לא יהיה לו ער ועונה (רש"י): (יב) וזאת שנית תעשו, עוד
חסיפו לעשות שנית בחיין המנחה כמה שעל ידכם מוכסה מנחה ה' בדמעות הנשים שעומדות קביו למנחה
וזכות על חרפתן שעליון לקחו נשים נכריות ללרוען צעזר הרעיון. מאין וכו', חלש קבה שלא יוכל עוד
לפנוי אל המנחה שאדם מקריבים על המנחה, ולקחת מידכם דבר צלון, ולקחת בחפרון הפ"א והלמד לשמוע.
ורכי יונה כח כי הוא מקור שלם והלמ"ד פה"פ. והנכון מה שכתבנו כי הלמ"ד לשמוע כי לא מלאנו מקור
שלם בחוקפת הא וכו' אלא ח"כ הפ"א בקון חטף כמו שפעה, חו בשוא כמו שפעה או בחירק כמו
ליראה או בפחה כמו לאהבה אבל בקון רחב לא מלאנו. וכן חרבוס יונתן בלמד השמות לקבלא וכן
מלאנו ולקחת גם את דודאי בני (בראשית ל' י"ד) שהוא למד השמות עיין הכאור סס: (יד) העיר, פה
אלל המנחה היה לו לעד כינך, וכן אשת חיקך, כי כן דרך לברות ברית אהבה אישית על דבר הקיים אלל
מנחה ה' חברתך. הגלגל לימייך והיא עזר כך בלרה דואת בלעזר ושמהה בחדות לכך. חברתך אינו גזר מן חברה,
כ"א מן חברה, ואם לא מלאו יאמר על משקל דבלת, כי ההא תספק לחי' רפה לא דבשה (רד"ק)
והמשקל חברה מיוחד לענין זה, היינו חברה לבצל (עהעגענעמסין) והשם חברה לשאר ענין חברה
ורעות פי הדבר המשקלים יורה על הדבר ענינים ואם הם שווים בכלל נפרדים בפרט ושומר זה הכלל, וחי'
שומפתך (עהעגענעמסין): (טו) ולא אחד עשה. הפסוק הזה הוא אחד מן הפסוקים הקשים להבין כי
מליצות קהומות ולכן רבו בו הפירושים, ואני כמלקט שכלים אחר הקולרים והיו לאחדים בידי, ובחרגונו להכתי

machen, weil ihr meine Wege nicht beobachtet, und das Ansehen schonet im Gesetz. 10. Haben wir doch alle Einen Vater, hat uns ja Ein Gott erschaffen; warum handeln wir treulos Einer gegen den Andern, und entweihen den Bund unserer Väter? 11. Jehuda hat treulos gehandelt, und Grael ist geschehen in Israel und in Jerusalem; ja, Jehuda hat das Heiligtum des Ewigen, das er liebet, entweiht, und hat die

שְׁמֵרִים אֶת־דְּרָכַי וְנִשְׁאַיִם פָּנִים
בַּתּוֹרָה: (י) הֲלוֹא אֵב אֶחָד לְכָלֵנוּ
הֲלוֹא אֵל אֶחָד בְּרָאֵנוּ מִדּוֹעַ גִּבְעָד
אִישׁ בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ:
(יב) בְּגֵדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נַעֲשִׂתָהּ
בְּיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלַם כִּי חָלַל יְהוּדָה
קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת־
אֵל נָכָר: (יג) יְכַרֵּת יְהוָה לְאִישׁ אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂנָה עֵר וְעֵנָה מֵאֵהֱלֵי יַעֲקֹב וּמִגִּישׁ
מִנְחָה לַיהוָה צִבְאוֹת: (יד) וְזֹאת

ת"א בנדה ונ' ונבלה ח' ט' סנהדרין ט' ובעל ונ' סנהדרין ס
ז' יכרת שנת ח' נ"ו סנהדרין סס וזאת ונ' ניטין ט'
ז' סנהדרין ז' כ"ב:

Tochter der fremden Götter geehlicht. 12. So wird der Ewige demjenigen Mann, der dieses thut, jeden Wachenden und Antwortenden (d. h. jeden Lebendigen) aus den Zelten Jakob's tilgen, und Den, der Opfer dem Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen) darbringt. 13. Und zweitens thut ihr dieses, daß

רש"י

כח"ס לשרת לפניו ולכבדם לפנים צמחיתו: (י) לחלל צדית אצותינו. צדית שצרת הקצ"ה עם אצותינו צמינו: (יא) כי חלל יהודה. את עלמנו שהיה קדש לה' ראשית תצולתו (ירמיה ז'): ובעל צת אל נכר. שנשאו נשים עב"ס צצל ואפילו הכהנים כמו שמפורש צטפ' (עזרא ט' י') ור"ל מלאכי זה עזרא: (יב) ער וענה. עד צתלמידים ועונה צחכמים עד ל' אדם חדיף: ומגיש מנחה. ואם כהן הוא לא יהיה לו צן מגיש מנחה: (יג) שנית תעשו. הראשונה שהוכחתי הרצ' היא קסה שנשא

באר

עון נשיאת נשים נכריות ואמר הלא אז אחד וכו' ר"ל יש לנו קורבנה מנחת הנוק וקורבנה מנח' אמונה, ואיך נחטא בנפשותינו בנדידת צדית נכר נשי אמונתנו הכשרות כאשר הכיחם ע"ז ג"כ עזרא הסופר. ויחכן שכוונתו בזה ג"כ לומר מנחלה אעפ"י שאז אחד לנו הוא אזי שנשמים ואל אחד הוא. ר"ל אם אמונה גם אזי הנוים ההם הוא בוראנו, וכני אל אחד אמונה ואל"כ מנח' הנחמה האמת לא יהיה הכדל בדבר זה ומוחר שישל נשים נכריות עכ"ל היא בנדידת נכסי אמונתו בנחיתת הצדית שצרת אלהים עם אצותינו והנן: (יד) נעשתה בישראל וירושלים, בחוק עם שהוא יושב בה ובעיר הקדוש והיא רעה גדולה ובנדידת רעה. אשר אהב, מוסק על ה' שאהב את הקדוש וכן ח"י דקדש ה' וכן חרגמסיו וי"מ נחלל הקדש בזה שאהב ובעל (דח) ער ויעבעט

אומר עהעליצט חו. ג. ו. ו. (יב) יעשנה, הסוענה האמת. ער ועונה, רבו הפירושי י"א ענין הערה מעיר דברים ועונה עליהם (פראנער חונד חנטווארטער) ונחמה צן קרוק פתרו מענין ערירי וכן ח"י בר ובר בר בלי וזלר מן ונכר (קינדערלחט) והרד"ק פ"י שלא ישאר בניהו חי וער הפך המה שהוא ישן. כח"ס פן חסן המוח'. ועונה שלא ישאר בניהו מי שיענה הקורא שם ע"כ. וכעין זה כחכ הסכם געזעניקס ח"ל (ער) ועונה דער וואלענדער חונד חנטווארטערדע וואהרסעיליך חיינע סערפוארטליצט

רעדענמאכט פיר יעדען לעבענדיגען, פיעלליצט הערגענאממען פאן דען נעכטליך ווא:

הוא: (ו) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא-נמצא בשפתיו בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעון: (ז) כי-שפתי כהן ישמרו-דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך יהיה צבאות הוא: (ח) ואם סרתם מן-הדרך הכשלתם רבים בתורה שחתם ברית ה' לוי אמר יהוה צבאות: (ט) וגם-אני נתתי אתכם נבזים ושפלים לכל-העם כפי אשר אינכם

*ע"כ

ת"א תורת וכו' משהדיון ח' ז' כי וכו' מ"ק ב' י"ז. חגיגה ז' ט"ו עקדה ס"ו סרתם וכו' זכורות כ"ז וגם וכו' תענית י' כ':

aber seid abgewichen von dem Wege, habt Viele in der Gesezlehre irre geführt, ihr habt also den Bund Yemi's verderbt, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerschaaren). 9. So werde auch ich euch verächtlich und niedrig vor allem Volke

רש"י

נחת. ל' חתת נתיירא: (ו) בשלום וזמישור הלך אחי. אהרן ולאעזר ופנחס וכן זמעש' העגל השיבו כל שזטיהם מעון שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי (שמות ל"ז): (ז) כי שפתי כהן. עליהם מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפיהו שכבר דבר זה מסור להם יורו משפטך ליעקב (דברים ל"ג): כי מלאך. שלוחו של הקד"ה

באר

העוונות לשרת בקדש גם היום לאהוב האמת בפרט ה' ולא לחפץ עליה דברים אשר לא כן נהדו שכל העוונות. ועולה וגו'. שלא היה אחד בפה ואחד בלב (ור"ק) ישמעו העוונות בשראל ויקחו לקח. הלך אחי, ע"ד אם האלהים הסתכל נח. דבק בעדותיו העוונות והישרים. השיב מעון, ע"י תוכחותיו דברים היואלים מן הלב ונכנסים אל הלב. השיב בני חסם מרובים אחור לעמוד דרכיהם הרע וע"י פעולותיו הישרות היה להם לעופת ודבור מפניו לעשות און. כי המעשה יעשה רוסם בלב הרועה לאמת זו. ולכן לא המורה עיקר אלא המעשה: (ז) כי וכו'. לכהן הנאמר עליו יורו משפטך ליעקב (דברים ל"ג) ראו לשמור דעת המורה על בורים. למען יבקשו העם תורה והארה בדברי אלהים מפיהו. כי מלאך. הוא שלוחו של מקום להודות דרך הישר חס יעודם האומתי: (ח) ואם וכו'. אבל חסם נעיתם מן הדרך הזה. הכשלתם. העעיתם רבים בהוראות דיני תורה כי לא שמרתם את האמת וע"י נכשלו מעון. שחתם. הכרית שברתי עם ראש שבט לוי לשרת בשמי ולכבדני הנה חסם שחתם בדרככם המעוות והעוונות: (ט) וגם, לכן גם אני אשר בריתי וכמו שמוחס שווי כן אחסן אחסם לביןי. יחס הערך שכן הטעם לנשוא (יע נאדערטן) ותי' לכונה זאת כמא' דליתיכון וכו'

ר"ל כשיעור העון אשר אינכם וכו' כשיעור הזה יהיה לכם שפלות. ונושאים פנים, חכירו פנים במשפט: (י) יכרת, עד עתה הוכיח את הכהנים לבד על הקריבים בעלי מומין, ועתה הוכיח גם ישראל עמכם על

die er zu mir hegte, und wegen dem, daß er vor meinem Namen sich fürchtete. 6. Lehre der Wahrheit war in seinem Munde, und Unrecht ward nicht auf seinen Lippen gefunden: in Frieden und Rechtlichkeit wandelte er mit mir, und viele wandte er ab vom Vergehen. 7. Denn die Lippen des Priesters sollen Kenntniß (des Gesetzes) bewahren, daß man Belehrung aus seinem Munde suche, denn ein Bote des Ewigen, Zebaoth (der Heerschaaren), ist er. 8. Ihr

ja ich werde ihn verfluchen, weil ihr es nicht zu Herzen nehmet. 3. Ich wehre euch die Saat ab, und streue Mist auf euer Angesicht, den Mist eurer Festopfer, und man soll euch zu ihm tragen (d. h. ihr sollt gleich dem Mist verächtlich sein). 4. Daß ihr erkennet, daß ich an euch dieses Gebot erließ, daß es mein Bund sei mit Levi, spricht der Ewige,

Zebaoth (der Heerföhren). 5. Mein Bund mit ihm, war zum Leben und Frieden (der Begriff von Glückseligkeit); die gab ich ihm wegen der Ehrfurcht,

שָׁמַיִם עַל-לֵב: (ג) הִנְנִי גֹעַר לָכֶם
אֶת-הַזֶּרַע וְזִרְתִּי פָרֶשׁ עַל-פְּנֵיכֶם
פָּרֶשׁ חֲנִיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו:
(ד) וַיִּדְעֵתֶם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֵלֵיכֶם אֶת
הַמִּצֹּנָה הַזֹּאת לַהֲיִית בְּרִיתִי אֶת-לְוִי
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (ה) בְּרִיתִי
הִיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשְּׁלוֹם וְאֶתְנֶם-
לִי מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת

ת"א וזריתי וכו', סס כ"ב, הניד בריתי עקדם ע"ב: ומפני וכו',
זרכות ז', י"ג:

רשי

והילכד: וגם ארוותיה. וזאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי זאת לא תשמעו כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה ארוותיה: (ג) וזריתי פרש. של זהמות חניכס על פניכס. כלומר לא תקבלו סכר מאתי כ"א לרעה ולזוטה ואגער לכס את זרע השדה: ונשא אתכס אליו. פרש זהמות קרבותיכס ישאו אתכס אליו להיות זוללים ונזסס כמוהו: (ד) להיות זריתי את לוי. שאני חפץ שתתקיימו את הצדית שכרתי לשבט לוי: (ה) החיים והשלום. שנאמר לפנחם את צדיתי שלום (צמדד כ"ה) והזנחם לו ולזרעו אחריו הדי שיהא זרעו צחיים: ואתכס לו. שיקבלם צמודא וכן עשו וייראני:

באר

כלומר צורה היא ילאה מלפני והוא חקס. כ"י וגו', אינכס כותנים על לב לכבד את שמי: (ג) גער, עני זעקת מופס (שעלטען). פעררווייז עבען. וועהרען. וכח"י גזיק, ר"ל אגער את הזרע לכל ילאח לכס יחך פערזאגע אייך דאז וואלצען דער אויסזאחט. ואין רחוק לומר שהוא מן הפעלים המהפכים וגרע וגער קרובים הם צענין כלומר מושוע, חסרון ומניעה (שעלעצין). ענטליעהען. וועגנעהען. וזל וזלחס כהנהח. חניכס, כן יקראו קרבות החג וכן אקרו חג (אחלים קי"ח) והוא לתוספת באור ואמר לפי שהוא הדבר היסוד נאחס צהמה אורו אפער לבזות אחסס בו כדרך שאחסס מניזס אוחי, וי"ז הפרש יהיה יסוד חניכס (דער קאטה וזאלן חיריע פערסטע זיין). ודעתי לומר שהכונה שהפרש מן ההמות הנלקח לכלל את השדות: דינגער לור בעפארדערונג דעם וואלסטטהאוס. אונגע מכס כי אפער אורו צפניכס, ועי"ז חסעכב למיחט חרע, ואמר עוד פרש חניכס לפי שצחג צהמות לאכילע ולקרבות מרובות, ולפי"ז הוא מחובר עם הענין שלפניו. ונשא וגו', פרש זהמות קרבות ישא אתכס אליו להיות זוללים ונזסס (רש"י) ולר"א עעס ונשא הטוש והענין אחד ולפי דבריני יכוין עמו, שעהה יהיה הדבר צהפך כי מקודם נשאו הפרש אל השדות לפזרו שס לזכלן, ועתה ינשאו אל הפרש לפזרו על פניהם לבזין: (ה) בריתי, הדריק שיהיה לי עזו הוקיפה לו חיים מואשרים שיקודם השלום והמונהח. ואחנס לו, ר"ל את אלה נפתי לו צעבור היראה אשר נגע בלבו ויירא אוחי צפועל וצמעהה חו עעס כפל הענין. נחת, נפעל עבר מן הכפולים כי הוא פחה (רד"ק) ושרשו חחת וכן ח"י דחיל כדמחורגס אשכמות והראכ"ע פחרו מענין שכירה והכנעה (דעמייט"ג) והענין אחד עם יראה אחתים: (ו) תורת אמה, יפס אמה, זה נאמר על אהרן ורבי ישועה אמר על פנחם והאנחן כי על שניהם ונניסם הקדושים נאמר כי ככה ראוי להיות ככן גדול (הראכ"ע) וכן חובת כהם עם ישראל

וְנָדָד וְזָבַח מִשְׁחַת לְאֹדְנִי כִּי מֶלֶךְ
גָּדוֹל אֲנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשְׁמִי
נִזְרָא בְּגוֹיִם:

tauglichen Widder in seiner Heerde hat, und gelobet und opfert ein Verdorbenes dem Herrn! Denn ein großer König bin ich, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), und mein Name ist furchtbar unter den Völkern.

ב (ב) וְעַתָּה אֵלֵיכֶם הַמִּצֹּה הַזֹּאת
הַכֹּהֲנִים: (ג) אִם-לֹא תִשְׁמָעוּ
וְאִם-לֹא תִשְׁמָעוּ עַל-לֵב לָתֵת כְּבוֹד
לְשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי
בְּכֶם אֶת-הַמָּאֲרָה וְאֶרְוֹתִי אֶת-
בְּרִכּוֹתֵיכֶם וְגַם אֶרְוֹתֶיהָ כִּי אֵינְכֶם

2. 1. Und nun an euch dieses Gebot, ihr Priester! 2. Wenn ihr nicht gehorchet und es nicht zu Herzen nehmen werdet, meinem Namen

Gehoe zu geben, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): So werde ich unter euch den Fluch senden, und euren Segen verfluchen (in Fluch verwandeln);

רש"י

וַיֵּשׁ צַעֲדָרוֹ זָכַר. אֵיל הַהֶגְוֵן לַעֲוֹלָה וְהוּא נֹדֵד זָכַח מִשְׁחַת: מִשְׁחַת. צַעַל מוֹס כְּמוֹ (וַיִּקְרָא כ"ג) מִשְׁחַתָּה צָהָם:

ב (א) אֵלֵיכֶם. הַכֹּהֲנִים אֲנִי מַלְוֶה הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁלֹּא תִקְרִיזוּ אֵלֶיהָ עַל מוֹצְחִי: (ב) וְאֶרְוֹתִי. וְקָלַחְתִּי: אֵת צְרִכּוֹתֵיכֶם. מֵה שֶׁלִּיךְ לְצֶדֶק לְכֶם הַדָּגֵן וְהַתִּירוֹשׁ

באור

וַנַּפְחֵתִי בּוֹ עֵינִן בְּחֹזְרוֹ שֶׁם וְכֵן טַעְמוֹ פֶּה שֶׁאֵחָם מִקְדָּשִׁים וְגוֹרָמִים שִׁשִּׁיב בּוֹ נְשִׁיבַת רוּחַ וְיִהְיֶה כְּאֶפֶס וְאִין וְלִפִּי פֶתֶחַ הַמִּלּוֹת וְרָאִי לַחֲרָמֹו (אֲזַנֵּי חֵיהָר פֶּעֶרַח לֹא חֲסַעַט עִם וּוְעָג לֹו בְּאִזְעֻנֵּן) חָה לִשׁוֹן הַחֶסֶם הַכִּל (הַפֶּחַח וּוְעָגְבִּלְחֻנֵּן. טַרְחָפִים פִּיר גְּעִרִיגִסְטֵלְעֻנֵּן), וְחֶרְמֻחִיו לִפִּי הַיּוֹחַר נָחַה לְמִלִּילָה (פֶּעֶדְסִי־כֵעֵן). כִּי הַמֶּלֶךְ הַזֶּה כּוֹלֵל בָּם עֵינִן בְּזִיוֹן וְנִיחָוֹת הַחֹרָאוֹת מוֹלָאוּ (סִי־עֵן). וְהוּא מְבַאֵר כֵּן בְּסַפְרֵי שְׂרָשֵׁי לִשׁוֹן אֲשַׁכְמִי (יֵד) נֹכַח. עֵינִן הַמַּחֲשָׁבָה הַרְעָה הַלְפֹנֶה עֲלֵה וְיִהְיֶה מוֹמֵו הַמַּעֲשֶׂה בְּעֶרְמָה וְכֵן מִן הַדְּיוֹת אֲשֶׁר נִכְּפְלוּ (וְצִדְדֵי כ"א) וְכֵן חֲרָמֹו בְּעֶרְמָה (שְׁמוֹת כ"ב) בְּנִכְיָלוּ (ר"ק) וְחֶרְמֻחִיו כִּסִּי וְעִנְדֵּי בְּנִכְיָלוּ (טִרוּג חִיבֵעֵן). זָכַר, אֵיל הַגִּיֹן לַעֲוֹלָה (ר"ש"י) וְכֵן פִּי הַר"ק זָכַר חֲמִים וּמוֹעִינֵו חֲבִין חֲסִירוֹו ע"כ. וְלִרְעִי הוּא כְּמוֹ דִּכְרָא חֲרָמֹו שֶׁל אֵיל בְּחֻלּוֹף חֹמִיתוֹ ד"ז מַעֲבִירָה לַחֲרָמִים וְלִהְפֵּךְ. וְכֵן דִּכְרָא לְכֹוֹת זָחַת. וְעַד"ו מוֹחֹרָם אֲשַׁכְמִים. מִשְׁחַת. ר"ל שֶׁם בּוֹ מוֹס עֵינִן הַשְׁחָחָה כְּמוֹ כִּי מִשְׁחָחָם בָּם (וַיִּקְרָא כ"ב) אֵלֶּה שְׁהוּו שֶׁם חָה פַעוּל (ר"ק) וְכֵן סִי דְמַחְבֵּל (וּוּחֹם פֶּעֶרְדִּיחֻרְבֵּעֵן חִיטֵּו). וְאֲנִי חֲרָמֻחִי כֶּשֶׁם וְהַעֲבִין אֶחָד:

ב (א) וְעַתָּה זָכַר, אֵלֵיכֶם הַכֹּהֲנִים בְּחֹמֶרָה עֲמָה הַמִּלּוֹת הַזֶּה בְּעֵינִן הַקִּרְבָּנוֹת שֶׁלֹּא תִקְבְּלוּ קִרְבֵּן נִשְׁחָה כְּחֹשׁ וְגוֹל וְכַעַל מוֹס: (ב) הַמָּאֲרָה שֶׁרָוּ אֶרֶץ ע"מ מִחֲתָה וְרָאִי לַהֲרַגֵּם לִוְיֵי הַר"ש, עֵינִן קָלְלָה וְחִקְרוֹן הַטּוֹבָה (ר"ק). אֵת צְרִכּוֹתֵיכֶם, דֶּרֶךְ הַפְּלָגָה, שִׁקְלָל הַדְּרָכָה עֲלָמָה לַהֲפָכָה לְקָלְלָה. וְכֵן לִחְזֹק הַעֲבִין

12. Ihr aber ent= weisset ihn, da ihr sprecht, der Tisch des Ewigen ist ver= unwürdigt und sei= ne Frucht — verach= tet ist dessen Speise.
13. Und ihr sprecht: Siehe, welche Müh= seligkeit! Und so ver= scheuchet ihr es, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heer= scharen); und ihr bringet Geraubtes, Fahmes und Krankes, und bringet es als Opfer=Gabe dar: soll ich Solches von euren Händen wohlge= fällig annehmen? spricht der Ewige. 14. Verflucht, wer Arglist übt! und einen

(3) ואתם מחללים אתו באמרכם
שלחן אדני מגאל הוא וניכו נבזה
אכלו: (ג) ואמרתם הנה מתלאה
והפחתם אותו אמר יהוה צבאות
והבאתם גזול ואת-הפסח ואת-
החולה והבאתם את-המנחה
הארצה אותה מידכם אמר יהוה:
(ד) וארור נוכל ויש בעדרו זכר

רש"י

לפני ואף צבולה מוקטר ומונח הוא לשמי: ומנחה טהורה. הוא לי כי על ידיכם שמי נורא צבויים ואתם מחללין אותו זאת שמי: (יב) וניכו נבזה אכלו. כיצד של מנחה הסגור ששפתותיכם זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומרים עליו כלומר כזר הולאסת עליו דזה זו וניכ זה החוקתם למנחם: אכלו. מאלו: (ג) ואמרתם הנה מתלאה. דהמה כחוסה ואנו עניים ואין יכולת להשיג למנחה כדרי' וכן ת"י הא דדויתנא מליאזתנא: והפחתם אותו. זו אחת מי"ח תיבות של תיקון סופדים הפחתם אותו אותי נכתב אלא שכי' הכתוב וכתבו אותו. והפחתם והדלצתם ל' מפח נפש (איוב י"א) אותי ואת שולחני: (יד) נוכל. מתנכל במרמה דדברי סקר לפני לאמר אין לי טובה מזו.

באור

ומפארים את מוקדש בנים שני חסו מנחה טהורה ע"כ: (יב) ואתם וגו', אבל אתם מחללים כבוד ה' וגו'. וביבוי, פרוי מענין ויאלכל תכונת שדי (דברים ל"ב) ושעורו פרוי שמוקרב עליו מנחל וכן אכלו נבזה ולפי שהמנילו לשלחן. יאמר פירות ומאכלים העולים על השלחן וכן על המנחה. ויונחן נעה מנחתון המנחות ומרגום שניהם מנחתא (געשענקע): (ג) מתלאה, שם בחוסתא מ"ס ותי"י, וי"ס הא דאיתניא מלאותנא ולפירושו ה"א כמו מתלאה המ"ס בחירק (רד"ק) (דיענעם האבען ויר דורך חונערער זיהע פער= שחפפסט), והענין אחר. ואחרים אומרים שהוא כמו מה-תלאה ודוגמא מלכם. מזה ועד"ז חרגמיו, ואולי משקלו כן כמו ממלכה מהשאה והס"י של השם חללה נעשה בו שרשים כמו שאמרו מן חרומה חורמין ועם הפסוק שאומר אחר ואחר לחברו בהיבוא קרבן: ראם! כמה יגע אני במשא הקרבן הזה על כפשי שהוא שמן בעל בשר רך, כך פי' הר"י אברנא דרעמי לומר שטעמו כמו מה לנו החללה הזאת הלא חושלת אין לנו בו! (לו וואס דייענע זיהע?) והפחתם, מענין מפח נפש ע"י בזיון, (איהר קרענקט זיט דייענער טעהונג) ועד"ז ס"י וטיקטינן (בעענגסטניען, בעטריבען), כך פירשו המפרשים וכן העסיק החכם געזעניקס (פערשטעהעט איהר עס), ולדעמי הוא מילת הלשון כלה כמה שכחזו בקשר (אחי א' סי)

מִיִּדְכֶם הִיָּתָה זֹאת הִישָׂא מִכֶּם פְּנִים
 אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: (א) מִי גַם־בְּכֶם
 וַיִּסְגֹּר דְּלֹתֵיהֶם וְלֹא־תֹאֲרִוּ מִזִּבְחִי
 חֵנֶם אֵין־לִי חֶפֶץ בְּכֶם אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֲרֹצָה מִיִּדְכֶם:
 (ב) כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבֹאוֹ
 גִּדּוֹל שָׁמַי בְּגוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם מִקָּשָׁר
 מִנֶּשׁ לְשָׁמַי וּמִנְחָה מְהוּרָה כִּי־גִדּוֹל
 שָׁמַי בְּגוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

ansehen? Spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 10. O! möchte doch Einer von euch die Thüren verschließen, daß ihr nicht vergeblich meinen Altar befeuertet (d. h. Feuer zum Opfer darauf anzündet). Ich habe keine Lust an euch, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), und ich werde keine Opfergabe von euren Händen wohlgefallig annehmen.

11. Denn vom Sonnenaufgang bis zum Untergang ist mein Name groß unter den Völkern, und aller Orten wird geräuchert, und meinem Namen dargebracht, und das, Eine reine Opfer-Gabe! Denn groß ist mein Name unter den Völkern, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen).

רש"י

הזה: ולא תאירו ומזבחי חנם. צאישים שאיני מתרלה זהם שהרי אין לי חפץ בכם. ור"ד צת"ב אדם אומ' לחזירו הבק לי את הדלת הוא אין תוצע עליה סכר הדלק לי את הכר הזה אין שאל עליה סכר ואתם מי צבם סגור דלתי חנם ולא הארת' ומזבחי חנם ק"ו שלא עשיתם חנם דברים שדרך לעשותן צבם לפיכך אין לי חפץ בכם: (יא) גדול שמי בגוים. אמרו דעותינו דקרו ליה אלהא דלהבא אפילו מי שיש לו עב"ם יודע (ש"ס) אלוה שהוא על כולם וצ"מ מתנזרים לשמי. ודעותינו פירשו אלו ת"ח העומקים טהורם וכן ת"י וצ"ל עיון דאחון עצדין רעותי אלא אקציל ללוותכון הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת"י וצ"ל עיון דאחון עצדין רעותי אלא אקציל ללוותכון ושמי רצא מתקדש על ידכון וללוותכון כקודשן דכי קדמי וכן פי' המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוים ואני אהבתי וחצתי עליכם צב"מ שאתם מתפללין

באור

אחוני בעבור חפלתכם הלא הביון הזה מצא צבחתכם ואיך תחשבו קיטא ה' פנים? (י) מ' גס וגו', הלוואי שיהא צבם איש הסוגר דלתים בניה המוקדש שלא יבוא מי שמה לרמוס חללי. ולא חליו, לא תנעירו כמו נשים בלות מאירות אוחה (ישעיה כ"ז) (רד"ק) ובאופן זה מתורגם אשכנזים וי"ח לפי הכונה ולא תהרבו על ומזבחי קרבן מרחק. ומנחה. כן יקראו כל הקרבנות הנאות למנחה ולדורון וכן וערבה לה' מנחה (לקמן ג') לא חללה. לא אקבל בלחון. וכן ת"י וקורבן לרעוה לא אקבל מידכון: (יא) גדול שמי בגוים, כי כולם מודים כי יחבדך, שהוא הקבה הראשונה המשפעת לכלם אבל יחשבו שההנהגה העולם השפל בזה הכל מוערכות השמים. מקשר. שם ע"מ מַשְׁבֵּת כלומר צב"מ קטורת מנש לשמי והוא למנחה עתהה אעפ"י שמקריבים לע"י בי דעתם לשמים (מרד"ק) ואחרים אומרים שהוא צימני מצנין הפעל וחסר וי"ו השמות ומונש לשמי וצ"ל תרגומאיו. כספר מאור עינים הפירוש, כי זה נאמר על כל מלכי גוים שהיו מציאים קרבנותיהם והם בחשודותיה' מוכבדים

ihr Priester, Verächter meines Namens! Ihr sprecht: „Womit verachten wir deinen Namen?“ 7. Ihr bringet auf meinen Altar verunwürdigtes Opfer-Brot. Ihr sprecht: „Womit haben wir dich verunwürdiget?“ Indem ihr denket: Der Tisch des Ewigen ist verachtet! 8. Und wenn ihr Blindes zu opfern bringet, so (meinet ihr) es ist nichts Schlechtes, oder bringet ihr Lahmes oder Krankes (meinet ihr), es ist nichts Böses. Bringe es nur deinem Statthalter, ob er dich günstig aufnimmt, und dich beifällig ansehen wird? So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 9. Und nun flehet doch Gott an, daß er uns gnädig sei; denn solches geschieht von euch, wird er eure Person

אֲנִי אֵיךָ מוֹרְאִי אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת
לָכֶם הִפְתָּהֶם בּוֹיֵי שְׁמִי וְאָמַרְתֶּם
בְּמַה בּוֹיָנוּ אֶת־שִׁמְךָ: (ז) מְגִישִׁים
עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגָאֵל וְאָמַרְתֶּם
בְּמַה גִּאֲלֵנוּךְ בְּאֶמְרֶכֶם שְׁלַחַן יְהוָה
גִּבְזָה הוּא: (ח) וְכִי־תִגִּישׁוּן עֹדֶר לִזְבֹּחַ
אֵין רָע וְכִי תִגִּישׁוּ פֶסֶח וְחִלָּה אֵין
רָע הִקְרִיבְהוּ נָא לְפָנֶיךָ הִירָצָה אוֹ
הִישָׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
(ט) וְעַתָּה חֲלוּ־נָא פְנֵי־אֵל וִיחַנְנוּ

רשי

כלומר וא"ת צמה גאלנו לך את לחם מזבחך אני משיב לכם כי זאת גאלתם אותם
צאמרכם שלחן ה' כצוה הוא צוים היו לחלוק איש צאחיו צמחות וצקדים ואמרו
מאחר שה' חסוד לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה וצח כנגד צח טרח ועמל הוא לחלוק
כל מנחה ומנחה צטיל כוית או כפול המגיע לכ"א וא': (ח) אין רע. וכי דוד זה
אין רע. (ט) ועתה חלו נא פני. ועתה אתם הכהנים העושי' הרעה הזאת איך
יעלה בלצצכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם דחמים הרי מידכם היתה זאת הרעה:
הישא. את פניכם לשמוע תפלה מפיהם ולחון את שלוחיכם: (י) מי גם צכם ויסגר
דלתים. הלאוי וקס איש טוב צכם שיסבור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן תועבה

באור

מלין הצחן כידוע לבדי צמכות ערך הכי וחיפוי במליה (עסטהענין): (ז) מְגִישִׁים, חשיב לכם בדבר
זה אתם מביני את שמי צמה שלחם מקריבים על מזבחי קרבן מחועב ומעוץ. מְגָאֵל, כמו מְגוּעַל ענין
חיפוי וריחוק וכח' קרבן מִרְחָק, וכן מְרַחֲמִים. באמרכם, בלצצכם אתם חושבים. שְׁלַחַן ה', הוא המזבח
כמה כי מרק עליו הים וקער עליו החלב שנפשו של אדם קלה בהם כי הם דברים מאוקים. (ח) אֵין
רע, לאין דבר רע חשבו בעיניכם לפי שלדעתכם המזבח צוים ויותר לעלות עליו צעלי מוּזִין. לְפָנֶיךָ, הנספר פָּחַח
וענינו גיד עיין באורנו (ו"א " ו"ו) והמנחה בארץ הקדש כל הקרב אל הנגיד לראות פניו נביא דורון ומנחה.
הִירָצָה, האם תהיה לראון לו במנחה זאת, ויקבלה בן ובחסד. הִישָׂא פָנֶיךָ, הנות בשלון לענין מליחם חן
והקבולה. ר"ל האם יראה לך קבר פנים יפות לאות כי מלאת חן בעיניו בדומהורגם אשכחית: (ט) וְעַתָּה
גו', דברי העם אל הכהנים אשר שם הכביא צפיהם דרך החול לאמור: עשו בחינה והעמירו בעדו אל ה' שיחונן

לְתַנּוֹת מִדְבָּר: (ד) כִּי־תֹאמַר אֲדוֹם
רִשְׁשָׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֲרֻבוֹת כִּה
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִמָּה יִבְנוּ וְאֲנִי
אֶהְרֹם וְקִרְאִי לָהֶם גְּבוּל רִשְׁטוֹה
וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם:
(ה) וְעֵינֵיכֶם תִּרְאִינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ
יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לְגְבוּל יִשְׂרָאֵל:
(ו) בֶּן יֶכֶד אֲב וְעֶבֶד אֲדָנָיו וְאִם־
אֲב אֲנִי אֵינִי כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים

fläglichen Wüste. 4. Wenn du, Edom, sprichst: Wir sind verarmt, dennoch wollen wir die Wüste wieder aufbauen: so spricht (dagegen) der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Sie mögen bauen und ich will niederreißen, und man soll es nennen: Frevel-Gebiet, und das Volk, dem der Ewige gram ist, in Ewigkeit. 5. Und eure Augen werden

es sehen und ihr werdet sprechen: Groß zeigt sich der Ewige über die Gränzen Israel's hinaus. 6. Der Sohn verehrt den Vater, der Knecht seinen Herrn; bin ich nun Vater, wo ist meine Verehrung, und bin ich Herr, wo ist die Furcht vor mir? So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), zu euch,

רש"י

כה אמר וגו': (ה) יגדל ה' מעל לבזול ישראל. יראה גדולתו מעל לבזולנו להודיע כי אהכנו עמו. וי"ת יסבי יקרא ה' ואפתי ית תחום ישראל: (ו) בן. יש עלי לבד אז וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בניו ועבדים אתם ועתה אם אז אני לכם איה כבודי: אמר ה' לנלות לכם. אתם הכהנים הבזוים את שמי: ואמרתם צמה ציונו. כלומר ידעתי שתאמרו לי צמה ציונו הרי הציון: (ז) מבישים על מזבחי וגו' ואמרתם.

באור

יענה כמו במדבר (רד"ק) ולדעתי הוא שם המקור מענין יללה (עיין באורנו מזהם א' ח) וכמוהו למות לבם יפתח (שופטים י"א מ') ועמור פה לילל מדר כנור למקום שוממה ששוכנים שם העופות הולעקות בקול יללה ולא נשמע שם רק קול יללה. וכן תרגמוהו ור"י? צִרְדֹת מדרבא לור פֶּרְרָדְעֵטֶען וויסטעט) ובהעסקם שבעים זקנים ותרגום הקרי (וואלהמבגן). והוא מלשון ערפי: (ד) כי תאמר, אל אדום ידבר לנוכח. רש"י שבו רשע וענינו דלות ועוני ושעורו אם אלה אדום תאמר הן עשה דלותי וארלי חרבה אכל כשבו עוד לבטחה. הנה לעומת זה כה אלה ה' הנה יבנו ר"ל צבאות יבנו חרבות אכל אני אהרוב. וקראו להם, מהפלתם חרבים יכירו הכל שמה' בזה על שהרשעו ויקראו להם גבול רשעה והעם אשר הענישם ה' ועד עולם יעמד שם הקריאה הזאת כי לא חשבו עוד להסתכן ולא חשבו קום: (ה) ועיניכם, תראינה, בהפלתם החרב הזה. ואתם תאמרו אל ישראל ידבר כ"י שיראו בחרבן אדום ויאמרו להפלת ה'. יגדל ה', יתראה בגדולתו גם מהלכה לבזול ישראל ר"ל בכל העולם נראה כמו וגבולתו לעשות שפטים צדקים, שהם מחוץ לבזול ישראל והבן וכן תרגמוהו. וי"ת יקרא דה' לאפתי תחום ישראל, (גרסא חזית ג'טט, ער האט דא גרענלען ישראל'ס ערוויסערט): (ו) ועבד אדוני, פעל יכד עומד במקום שמים וענין מורא המוסק עליו הוא יראה הכבוד (עדהפֶּרְרָדְעֵטֶען) וי"ת למדחל ית רבונות נראה כמות יראה עומד וכן מורא דחלתי אף שכלשון עמס דחל לפעמים ג"כ יראה התרוממות, והרומיו לפי דעת יונתן פה. ואמרתם, המנין המניין במלכות הכהנים יגאל כי לכל אחד ואחד מן הכהנים קצת מיוחד להעמיק ולהנעים דבריו להשמעות אנשים, והכניא הזה בחר לו דברו להלעי לפני הקורא סוכתה הכנולה באופן וסדר ויכוח טענה ומענה בין ה' ועמו והיא ערבה על אחן

מלאכי

Maleachi 1.

1. 1. Ausspruch des Wortes des Ewigen zu Israel durch Maleachi. 2. Ich hab' euch geliebt, spricht der Ewige. Ihr sprecht: „Womit hast du uns geliebt?“ Ist doch Esau Jakob's Bruder, spricht der Ewige, und doch liebte ich Jakob; 3. Und

א (ב) * מִשָּׂא דְבַר-יְהוָה אֶל-יִשְׂרָאֵל
בְּיַד מַלְאָכָיו: (3) אֶהְבֹּתִי אֶתְכֶם
אָמַר יְהוָה וְאַמְרָתֶם בְּפִי אֶהְבֹּתִנִי
הֲלֹא-אֵה עֲשׂוֹ לִיעֲקֹב נָא-יְהוָה
וְאֶהֱבֵ אֶת-יַעֲקֹב: (ג) וְאֶת-עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי
וְאֲשִׁים אֶת-הָרִיו שְׂמֵמָה וְאֶת-נְהַלְתּוֹ

* הפסרת תולדות

Esau haßte ich, und machte seine Berge zur Einöde, und sein Besitztthum zur

רשי

א (א) מִשָּׂא דְבַר ה'. פור"פורט זלע"ז דער הנמסר למלאכי לשאת אותו אל בני ישראל: ציד מלאכי. כזר היה מסור צידו זה ימים רבים מכאן דרשו דרשוני (ישעיה מ"ח) אומר מעת היותה שם אני ועתה ה' אלהים שלחני: (ב) ואהב את יעקב. נתתי לו את ארץ חמדה לבי לזאת ביום (ירמיה ג') ארץ שלזיון כל לזאת העכ"ס זה: (ג) ואת עשו שנאתי. לדוחפו אל ארץ מפני יעקב אחיו וזנוב שבעולם מי שיש לו שני זנים לזכור הוא צורר לו מנה יפה: ואשים את הריו שממה. אינן דומין להרי ישראל: לתנות מדבר. מעון תנים: (ד) כי תאמר אדום דרשנו. ואם אמר אדום מתחלתיו דשים היינו אל מעתה העשרנו מציות ירושלים ונצנח חרבות שלנו

באור

א (א) מִשָּׂא, חוקן הכנראה האמת תסתעף לשלשה חלקים. (א) הדומה ה' לישראל השנחמו היסרה עליהם באהבה אולם מלא ומקרים מיום הולדת את יעקב אביהם עד עתה, כי אותו משך צענויות אהבה אליו ואם עשו אחיו שנה תכלית שנה ושם את מושבותיו לשמה. (ב) חוכמה אל הכהנים משרתי אלהים שהם מקריבים לפניו גזל וזעלי מנוח, אשר חוברה הם צעיריו, וגם קודעים את אלהים צועש וצחרונה ומונעים המחות מנוח. (ג) חוכמה לישראל על חמדתם לבשים כריות צנוח אל זר, ומוקיים צדרי נחמה ויעור, לרה לרשעים והעומדים בצדק, ועונה לבנים אל ה', בלב אמת וממים: (ד) במה אהבתי אמת כי אהבתי את צדוהינו אבל צנוח הרצות לנו אהבתי עליו? (ג) ואת עשו, ע"ז ישיב הלא את עשו ליעקב מן האז והאם, ויהיו אחד להם בתולדות עם האבות והאמהות, ועכ"ז אהבתי יעקב לבד, ואת עשו שנאתי, ואם היסרה מפאת אהבה האבות והאמהות לבד, היה לי לאהוב גם את עשו, אבל האמת שאהבתי ליעקב מלך אחיחור צעשעים הצדיקים והישרים שנאתי לעשו, שהיה הפך מה וכן מהים אהבתי לכם רק בתנאי זה, שתאבדו הדרך והיושר, ואם תכלית הדברים האלה. לתנות מדבר, מענין חנין (אביה ד') אלא שזה בקבון נקבות ופירושו שישכנו בצרלם צנוח

לצעלי ספרי הסרטים זה יותר משמנה מאות שנה, ואחריו נטו כל הפסטיים, וכן
הלכתי בעקבותיו צאורי:

(מ' ח') **מַצְבָּה** מצלל שלל יליצו עליה ודוגמתו לזיה (ישעיה כ"ח) גם זה מדברי
מנחם שחזר מַצְבָּה, מַצְבָּה עם לוציה במחלקה אחת ועיין צאורי:

(י"ב ו') **פְּכִיזָר** לשון כירה כך חזרו מנחם עכ"ל כך הצלל במחזרת כר תכור וְכָבִיס
(ויקרא י"א) **פְּכִיזָר** אש (זכריה י"ג) ענין תכור הם:

(י"ד ח') **אֶצֶל** גוצה וכו' וכן חזרו מנחם וּמַאֲלִיָּה (ישעיה מ"א) לשון גוצה ע"כ
ואלה דברי מנחם אל אֶלֶל (זכריה י"ד) יתכן להיות מגזרת אליה יגיע מקום
נמוך למקום גוצה ע"כ וכתבתי שם בהערות יתכן שזה טעם צית הַאֶלֶל (מיכה א'
י"א) ר"ל צית סדים וגדולים כמו אֶלִּילִי (שמות כ"ד) (העדרענהווי) והצן:

תקון בדפוס רש"י ז"ל

ותוספת באור דבריו.

צ פ נ י ה

(ב' מ') ממשק השמעת קול כמו משק (ישעיה ל"ג) ואף מ"ס הראשונה יסוד
היא צתזה כמו ממשק (יחזקאל כ"ח) ע"כ. כזר הודעתי נאמנה צהערה
לסוף ספר מלכים צמלת אסוך שמן, שצלטון דס"י נקרא אות לסימן המשקל יסוד
ע"ס וכן דעתו פה צהמ"ס ד"ל שתי המ"מין מן המשקל כי שרשו שקק כידוע ועיין
צאורו צפנים :

(ג' י') עתרי את המתפללין אלי ע"כ כן מחצת מנחם צן סרוק שחצרו עם
ונות של עתד הוראתן תפלה :

ז כ ר י ה

(ד' י"ב) הנהב את השמן הזה ללול וטוב להאיר כזהב כמו (איוב ל' ז') מנפון
צקצ יאתה ע"כ, כזר הצאתי דברי מנחם צזה צצאורי, ואצוא פה להוסיף
כי בס תוס' יצמות (דף ע"ז ע"א ד"ה דלא צדרי) נוטה לדעת זה וכתב זהב יאתה.
זהב לטון אורה כמו המדיקים זהב וכן פירש מנחם ז"ל ויש לי עוד דברים אמתיים
צענין זה הרשומים על מחצרת מנחם, אך אין מקום פה להאריך :

(ה' ד') הגזיב מזה הפודענות וכו' פירוש אלו הפסוקים כתוב על מחצרת מנחם
צן סרוק צזה"ל צקלרה: פתרון כל הגונז מזה כמוה נקה (זכריה ה')
המגלה הזאת כתוצה פנים ואחור מזה ומזה, וכה אמר ה' המגלה הזאת עדן לא
הולאתיה לכלות צה הנשצע והגונז כי נקיים הם מאלתה מגלה היא שווית פנים
הרואה אותה הוסצה מפה מולא כמוה צעצר השני פנים כמו אחור וכולו ועסה
אוליאנה וכו' וצאה אל צית הגונז והנשצע לשקר, כך פירשו המחצר הקדמוני ראשון

קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָל-
 הַזִּבְחִים וְלִקְחוּ מֵהֶם וּבִשְׁלוּ בָהֶם
 וְלֹא־יִהְיֶה כִנְעָנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה
 צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא: * ע"כ

(der Heerscharen),
 heilig sein, und es
 werden alle, die da
 opfern, kommen und
 davon nehmen und
 darin kochen; und
 es wird kein Kenaan-
 iter zu derselben

Zeit mehr im Hause des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen) sein.

רשי

היו לדשן (את הדשן) אף הם יהיו של זהב ושל כסף כמזרקים אשר לפני המזבח: ולא
 יהיה כנעני. לא יטרכו לסחורה כמו (ישעיה כ"ג) כנעניה נכדני ארץ. ד"א אין
 כאן עני:

באר

הסבוכים. והיה הקירות, כי נחבז הזגים יעשו קירות לבשל ויהיו א"כ נחבז כמזרקים שלפני המזבח שהמה
 נחבז: (כ"א) והיה כל קיר, שירבו הקירות לרוב הזבחים, כי לא יספיקו להם אותן שהיו בבית המקדש,
 כ"א כל קיר בירותלים וביהודים יהיה לבשל בהם זבחים (רד"ק). ולא יהיה כנעני, ח"י תגרא כלומר רבים יהיו
 המקדישים כלים לבית המקדש עד שלא יטרכו לקוחר שימכור להם (רד"ק) וכן פירש הראב"ע, והריק"ס פי'
 כנעני ממש ומגוי כנען לפי שהיו נחשים חוטפי עלים ושואבי מים לבית המקדש אשר כי לא יהיו עוד, כי מגדולי
 האומות יבואו שם לעבודת המקדש כמו שאמר וגם מהם אקח לכהנים ללוים אשר ה' (ישעיה ס"ט) ובתרגומי
 הנחמי כמו שהוא בעברית ויכלול שניהם, כי הכנעניים היו סוחרים כידוע:

18. Wenn Egypten's Geschlecht nicht hinauf ziehet, sie hingegen diese Strafe nicht treffen kann, da auf sie sonst auch kein (Regen) herab kommt, so soll die Plage sie treffen, mit welcher der Ewige (besonders) jene Völker schlagen wird, die nicht hinaufziehen, das Laubhütten-Fest zu feiern. 19. Das wird (die Strafe) der Sünde Egypten's und (die Strafe) der Sünde

משפחת מצרים לא תעלה ולא באה ולא עליהם תהיה המגפה אשר יגף יהוה את הגוים אשר לא יעלו להג את-הג הסכות: (ט) זאת תהיה חמאת מצרים וחמאת כל-הגוים אשר לא יעלו להג את-הג הסכות: (כ) ביום ההוא יהיה על-מצלות הפוס קדש ליהוה ויהיה הפירות בבית יהוה במזרקים לפני המזבח: (כא) ויהיה כל-סיר בירושלם וביהודה

aller Völker sein, welche nicht hinauf ziehen, das Laubhütten-Fest zu feiern. 20. Zu derselben Zeit wird auf den Schellen der Roffe (geschrieben) sein: Heilig dem Ewigen; und die Töpfe im Hause des Ewigen sind wie die Becken vor dem Altare. 21. Und jeder Topf in Jerusalem und in Sebuda wird dem Ewigen, Zebaoth

רשי

ומשקה אותה: ולא עליהם. תהיה הגשם שלהם כלומר לא יסקה אותם נילום וכת"י לא להון יסק נילום: תהיה המגפה. של רעז: אשר יגף ה'. זאת תהיה עונש מזרים ועונש כל העב"ס כח"ט לא עליהם יהיה הגשם: (כ) על מזילות הסוס. על הנקישות שתולין לסוס לנוי צין עיניו אף אותן יקדישו לעשות כלי שרת למזרקים לדם ולסירות לזבל צער צנחים לרצו. מזילות הסוס טינטינ"ר צלע"ז: (כא) והיה. הסירות שהם

כאור

העדר עליהם לירושלים. ולא עליהם, לפי שלא ירד עליהם גשם כל השנים ולא ילעוהו לעור כי הנילוס עולה ומשקה את הארץ ח"כ וזה יהיה עונש. תהיה המגפה, מגפה מיוחדת (זולת המגפה המוכרת שהיה רק בל"י ירושלים) ומיוחדת צפרעות להם לעונש אשר ייעד ה' לגוף בהם גם שאר הגוים אשר לא יעלו וגו' והנראה שירמז גם על אולם הגוים שלא היו מזרי ירושלים ולא היטה בהם המגפה המוכרת ואם לא יעלו למזרים ביום ההוא לזכרון עונשם כפלאות הדין הם המגפה המיוחדת לזרע עליהם וכן תהיה בעלזים כן נראה לי שער הפסוקים ובאופן זה נחזקתם אשכנזים. ות"י ואם מלכות מזרים לא תהי לא להון יסק נילום, ולפיהו העמיקו חכמי עמים (אזכור ווען ענייטענעם געשטלענעט נישט הערנחנלירענט אונד קאטשט וואו ווירד נישט אומ"ל יצא קאטשטען (דאס בעוועסעסערונג דעם ינ"ל) אף לפי"ל לא יתישב העניב על המשך גה שאמר פה תהיה המגפה אשר וגו' כי אם זה יהיה העונש במנועת השקאת הנילוס, למה ועל מה יסקרו בשני שבתי מוקר, ויזכו כפלים על חטא אחר? (ט) זאת תהיה חמאת, ח"י דא חמא פורענות דמזרים ופורענות כל עונמיא וגו' ופירוש הרד"ק המגפה וחמאת, כל הגוים האמור וחמאת מזרים פירות עונש החמאת ובה הדרך אחר כי לא שלם עון האמורי (בראשית ט"ז) ר"ל עונש העון ע"כ, ויש להעיר עליו שאמר עונש העמים יהיה המער, הלא אמר בפסוק הקודם תהיה המגפה אשר יגוף את הגוים כלשון רבים משמע גם שאר הגוים תהיה מגפת מזרים אשר לא יעלו וגו' ולדרישנו בזהו הפסוק הקודם כיון שלענש יבוא על מזרים ועל כל הגוים המגפה מיוחדת והכן: (כ) יהיה על מזלות הקוס, על הזנים החללים כסוק המקשקים ומשמיעים קול יהיה כללו כחור עליהם ונפוחת קדם לה' כי יקדישו לה' את הזנים ההם (והסוסים של העולים שנה בשנה לחוג חג

סָכִיב זֶהָב וְכֶסֶף וּבִגְדִים לְרֹב מְאֹד:
 (טו) וְכֵן תִּהְיֶה מִנִּפְתַּת הַפִּסִּים הַפְּרָד
 הַנֶּמֶל וְהַחֲמֹר וְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
 יִהְיֶה בַּמַּחֲנוֹת הָהֵמָּה כַּמִּנִּפָּה הַזֹּאת:
 (טז) וְהָיָה כָל־הַנּוֹתָר מִכָּל־הַגּוֹיִם
 הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלַם וְעָלָיו מִדֵּי שָׁנָה
 בַּשָּׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַמֶּלֶךְ יְהוָה
 צְבָאוֹת וּלְחַג אֶת־חַג הַסִּכּוֹת:
 (יז) וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֶת
 מִשְׁפַּחַת הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלַם
 לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
 וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַנֶּשֶׁם: (יח) וְאִם־

und es wird das Vermögen aller Völker ringsum gesammelt an Gold, Silber und Kleidern in großer Menge. 15. Und so trifft die Plage Roß und Mantsthier, Kameel und Esel, und alle Thiere, die in demselben lagern, gleich jener Plage. 16. Und alle Vene, die von all' den Völkern, die nach Jerusalem zogen, übrig geblieben, die ziehen hinauf Zahr für Zahr, vor dem Könige, dem Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen), anzubeten, und das Fest

der Laubhütten zu feiern. 17. Und wer nicht hinauf zieht von den Geschlechtern des Landes, nach Jerusalem, um vor dem Könige, dem Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen), anzubeten, auf diese wird kein Regen herab kommen.

רש"י

הזאת. המפורשת למעלה המק צטרו: (טו) את חג הסוכות. כמו שפירשו רז"ל צמס' עכ"ס מזוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא צטמעתא ראשונה: (יז) הנשם. גשמים ממש להלמיח פירות ארצם ומה דאם לבזר עליהם עלירות גשמים לפי שמלות החג על הגשמים הם ד' מינים שגלולצ וניסוך המים לרלות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ואלו המפקפקין צחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי צתוספתא דסוכה: (יח) ואם משפחת מזלרים לא תעלה. והן אין לריכים לגשמים שנילוס עולה

באור

ר"ל המהומה שהיה לפי שגם יהודה בא עם המוכריים אחרו ללור על ירושלים כחכר כזר למעלה (פרשה י"ב): (טו) וכן שהיה, וכמו כן כלומר צאופן מנפת הגוים שהיה מנפת צעלי חיים שינק צרם וגו'. מנפת, הראוי מנפת כמו מנפת (שופטים י"ד) ונשתנה זה, ובא על דרך המוכרת מנפת מלרע ונפתח לנ"ד הפעל (רד"ק) (טז) הבאים, להלחם. ועלה, אל ירושלים החכר. לַמֶּלֶךְ, צעבור שהלמד צט"א ולא צפתח, נראה שהוא סמוך והעטס לנלך שהמלך ה' לבאות והוא מלך המשיח (הראב"ע) ואינו כן, שלפי שההודעה אחריו שהוא ה' לבאות אינו מן הלוך לקצור עוד בקימן היריעה וח"י מלך עזמלא. להוציא העטות מלך העוועה. חג הסוכות לצרכן אחרו היום שהיה המלחמה צו ורלו נפלאות הבורא, וגם להביא קרצנות צחג הסוכות שהיו צו מרובים משאר מועדים, וסעקר שהחג הזה מיועד לשמחה להודות ולהלל לה' על רוב העוועה שהשפיע לארץ צצרכת הסכוכה בכל השנה: (יז) משפחות, בקרא הגוי משפחה (רד"ק) וכן המשפחה אשר העלתי מארץ מצרים (עמוס ב'): (יח) ואם משפחת וגו'. ולא באה, ר"ל שלא חוכל להניעם העוועה צמניעת הגשם כאשר יעדתי לעמים אחרים

nael bis zu den Kellern des Königs.

11. Und sie werden darin wohnen, und wird keine Verbannung mehr sein und Jerusalem wird sicher bewohnt sein.

12. Und dieses ist die Plage, mit welcher der Ewige alle Nationen schlagen wird, die wider Jerusalem im Kriegsheer gestanden: er läßt ihr Fleisch verweisen, während sie auf ihre Füße stehen (d. h. beim gesunden Zustande) und ihre Augen zergehen in ihren Höhlen, und ihre Zunge schwin-

det in ihrem Munde. 13. Und es geschehet zu derselben Zeit, großer Tumult wird unter sie vom Ewigen aus entstehen, und Einer faßt des Andern Hand, und seine Hand erhebt sich wider jene seines Gefährten (d. h. er hebt sie empor, ihn zu mißhandeln). 14. Denn auch Jehuda befreiet Jerusalem.

חֲנַנְיָאֵל עַד יִקְבִּי הַמֶּלֶךְ: (ח) וְיֵשְׁבוּ
בָהּ וְחָרָם לֹא יִהְיֶה-עוֹד וְיֵשְׁבוּ
יְרוּשָׁלַם לְבִטָּח: (י) וְזֹאת הַהִיָּה
הַמִּגָּפָה אֲשֶׁר יִנָּף יְהוָה אֶת-כָּל-
הָעַמִּים אֲשֶׁר צָבְאוּ עַל-יְרוּשָׁלַם
הַמֶּמְקָא בְּשָׂרוֹ וְהוּא עֹמֵד עַל-רַגְלָיו
וְעֵינָיו תִּמְקַנָּה בְּחִדְיָהֶן וּלְשׁוֹנָן תִּמְקַ
בְּפִיהֶם: (יב) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה
מִהוֹבַת-יְהוָה רַבָּה בָּהֶם וְהַחֲזִיקוּ
אִישׁ יָד רֵעֵהוּ וְעָלְתָה יָדוֹ עַל-יָד
רֵעֵהוּ: (יד) וְגַם-יְהוּדָה תִּלָּחֶם
בְּיְרוּשָׁלַם וְאִפֹּף חֵיל כָּל-חַגּוּוֹם

רש"י

פסוקי' זלע"ז כמו שיחין ומעדות וכן כל יקצים שצמקרא ל' שיחין הם צור שלפני
הגת שהיין זצ לתוכו. ומדעם אגדה יקצי המלך ים אוקיינוס שמגיע ירושלים עד סוף
כל העולם יקצים שחלום מלך מלכי המלכים: (יא) וחרם לא יהיה. העיר עוד:
(יב) המק צסור והוא עמד. זה ניפול אצדום: (יג) תהיה מהומת ה' דזה דהם.
לערצז חכמתם להפכס לשגעון: והחזיקו א' יד דעבו. יאחו צו להרבו: ועלתה
ידו. כל דאלים בצד: (יד) וגם יהודה. על כרחם תלחם על ירושלים: (טו) כמנפה

באור

יקבי המלך. צורות הגם שהיו חזק לעיר ותחלף חמיר כלפי המלך כח"ש שם עד פנת וכו' ומרחה: (יא) וחרם.
ענין הפרשה והקרה ופול גם על בירושין וגלות (פערדווייען) חוים דענן (אנדע, פערבאנגען, דעפאר-
טירען) וכן משמעות פה שלא יגלו משם עוד וח"י קטילא (מחלל): (יב) אשר לבא. ענין קצק חיל עם
ושעורו אשר יהיו על לבאם לצור על ירושלים וח"י יאחן (הערבאנגעלעגן) חסק. הפעיל יולא שז על ה'

ענין המקה כמו ומקמם בעונכם (יחזקאל כ"ד) עיין באורנו שם וח"י ימקיס כנפעל. והוא עומד, בעוד הוא
עומד על רגליו ולא נפל לנשכב: (יג) רבה, מהומה הגדלה מה' שהיה גדולה דהם וח"י קדם ה' מקסים
לזה. או שזל להפלה כמו כהררי אל, שלהבתים. והחזיקו. כל כך שהיה מהומה והסכסוך דהם עד שאם
יחזיק אים ביד רעהו לקייען אחוה וריעותו בדרך האהבים בהפגשם יחד, יחשוב זה שכנגדו שהוא חויבו ומקמם
לרעע לו, ותעלה ידו על רעהו להכיתו וח"י ועלמה מענין קלוק ותחלש ידיה עם ידא דחכמים (וועגריימען,
ענטליעהען, חוירריימען): (יד) וגם יהודה, מחזיר עם הקודם והיו וגם כמו אשר, כי לנתינת טעם

בְּקִיץ וּבַחֹרֶף יִהְיֶה: (ט) וְהָיָה יְהוָה
לְמֶלֶךְ עַל-כָּל-הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא
יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וְשְׁמוֹ אֶחָד: (י) יִסּוּב
כָּל-הָאָרֶץ כַּעֲרֵבָה מִנְּבֶע לְרִמּוֹן נֶגֶב
יְרוּשָׁלַם וְרֵאמָה וְיֹשְׁבֵי תַחְתִּיָּהּ
לְמִשְׁעַר בְּנֵימִן עַד-מְקוֹם שַׁעַר
הָרֵאשׁוֹן עַד-שַׁעַר הַפְּנִים וּמִגִּדֵּל

ת"א וְהָיָה וְנֹרָא, סַחֲסִים ב', נ'. עֲקִירִים מ"ז, ס"ז: ה' אֶחָד עֲקִירִים
סס: וְרֵאמָה וְנֹרָא, ז"ז ה', ע"ה:

bis an den Ort des frühern Thores. bis zum Gathore, und vom Thurme Cha-

der Ewige wird
König über die ganze
Erde sein; zu dersel-
ben Zeit, wird der
Ewige einzig und
sein Name einzig
sein. 10. Es man-
delst sich dann das
ganze Land in Ebene
von Geba bis Ri-
mon, südlich von
Jerusalem, und (die
Stadt) ragt hervor
und wird bemohnt
an ihrer Stelle, vom
Thore Benjamin's

רש"י

ד' ומעייני מצות ה' יאל הוא הנחל סניצא (יחזקאל מ"ז) וימד אלף ויעזירני צמים
ונר': (ט) יחיה ה' אחד. שכל בעכ"ס יהיו מודים לו שהוא אחד ואין עמו אל נכד:
ושמו אחד. שיהא שמו נזכר צפי כולם: (י) יסוב כל הארץ. יספוק להיות כל הארץ:
כעדרה. יספלו ההדים ויהי כל העולם כולו מישור וירושלים יהי כדי שתראה גבוה על
הכל: מגבע לרמון נגב ירושלים. שנינו שתוספתא דטוטה לנגב ירושלים מישור הוא
ובצע רמון טרשין וקדקשין וכן פתרונו מגבע לרמון שהוא מקום הר' משם יתחילו
להיות נהפכין לעדרה ולמישור ויהיו דומין לנגב ירושלים שה' מישור: ורממה. מתוך
שכל סניצא מישור תראה היא גבוה: וישנה תחתיה. צמקומה: עד שער הפינים ומגדל
הנכאל. גם הוא צמקומו ומשם ימשך אורך העיר עד יקצי המלך ת"י שיחי מלכא

באר

יהון נפקין, ולדעתי ענינו יהיה כמו שהוא עשה בלי שני ר"ל לא ימישם צחום הקין ולא יקפא בקור החורף
וכן תרגמוהו: (ט) וְהָיָה וְנֹרָא, ת"י ותחבלי מלכותא דה' על כל יסבי ארעא. ר"ל הכרת האמת תחבילה
ותפסעו ככל העולם עד שכל יושביה יכירו אמתת מליכותו ועולם גבורתו שהוא שליט בכל ואין עוד מלבדו
ויקבלוהו עליהם למלך. ביום ההוא, ת"י בערנא ההיא יפלטון קדם ה' כסף חד כי בהשיגים כלם מהות עלמותו
ידעו ויבינו מדת אחדותו בלי שום שמוץ שחיתות אליו, ויעבדו אותו לבדו בלב אחד. ושמו. הוא שם המפורש,
המורה על חיוב מליכותו ונחלתו, שהוא חקיף ובעל יכולת בלתי חכלית הוא אחד לכל התארים האלה; כי כל
שאר השמות המיוחדות לו יתחד כעו אלהים, שדי לבדות, רחום חנון וכדומה הם שמות נגזרות אם לפי יחס
הפעולות אליו שהוא בעל הכחות כלם שהוא משרד ומערכות, שהוא מרחם על הצריכות וחונן דלים וכיוצא בהם
או לפי הישרה לשלמותו, וכשאין עוד השנה צדורה לאדם בהכרח שיהיה לכל מדה, יחוס ותאיר השי"ת שם מיוחד
לפי מושג חומרי של קולר שכל האדם, וכאשר יתברר אלה השמות הנגזרות כן יחשבו קלם בני האדם שיש לה'
אחרים רבים במוספר הפעולות אשר נגזרו מהן, וכל זמן שנעדרה השנה אחימית ממני אדם לא יוכלו לכנותו
בשם אחד הכולל כל מושגי חריו, יחוסין ומדופיין ביחד כי נכלא צינת האדם להשיגה בעוד החומר בעבוריו,
ולזה יועד פה עת שחגיגה ההשנה הזכה והללויה להם שתפתחנה חרבות קולר השנה ויחורו ככלי הספק ועל
שכלם יאיר נוגה האמת להיותה מקובלת על לבם ואז יקראו כלם יחד בשם אחד המורה על עולם לבד לא שהוא
נגזר והכן: (י) יסוב וגו'. יספוק להיות כל הארץ (רש"י) כעדרה, כמישור כי יספלו כל ההרים קניי לה
(הכ"ל). מנבע וגו'. מגבע לרמון כלומר עד רמון, שהוא מקום הרים משם יתחילו להיות נהפכין לעדרה ולמישור
ויהיו דומין לנגב ירושלים שהיא מישור (הכ"ל) ורממה, בהרמות העיין צאל"ק נראית, כאלף וקאם (הושע

י"א) אלא שהאלף הוא נחה (רד"ק) עיין שם בנאורי. וענינו מתוך שכל סניצא מישור תראה היא גבוה (רש"י).
התחתיה, צמקומה הראשון עיין לעיל (י"ז ר'). שער הפנים. העמוד צוית וכמותו שער הפנה (ירמיה ל"א)

es kommt der Ewige, mein Gott, alle Heiligen mit dir. 6. Und es geschieht, an demselben Tage da wird kein helles Licht noch Gewölk sein. 7. Und es wird ein Tag sein (dem Ewigen bekannt) da weder Tag noch Nacht sein wird, und zur Abendzeit wird es Licht. 8. Und es geschieht zu derselben Zeit, da gehet lebendiges Wasser hervor aus Jerusalem, seine (eine) Hälfte ins östliche Meer, seine (andere) Hälfte, ins westliche Meer, im Sommer und Winter bestehet es. 9. Und

עֶפֶד: (ו) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יְהִיָּה אֹר יְקָרוֹת יִקְפְּאוּ: (ז) וְהָיָה יוֹם־אֶחָד הוּא יוֹדַע לַיהוָה לֹא־יוֹם וְלֹא לַיְלָה וְהָיָה לְעֶרְב־עָרֵב יְהִי־הָאֹר: (ח) וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַיִם־חַיִּים מִירוּשָׁלַם חֲצִים חֲצִים אֶל־הַיָּם הַקִּדְמוֹנִי וְחֲצִים אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן

*וקפאון קרי

ת"א ויהי וכו', פפחיס ב', נ'. לא וכו', סס:

רש"י

עוזיה: כל קדשים. מלאכים: (ו) לא יהיה אור יקרות וקפאון. י"ת לא יהי נהורא אלהין עדי וגליר. לא יהי נהורא. לא יהי אור נובה כי יקרות וקפאון יהיה. יקרות ל' כיקר כדים (תהלים ל"ז) הוא כמין אור הנראה שחית על הדרים וכלה והולך. וקפאון קפוי וחשוך ועצ נקרה שנקפה ומגליר כמו וכבזניה תפסיאני (איזו י'): (ז) והיה יום אחד. והיה בדבר הזה יום א' מיומו של הקצ"ה הוא היום יודע שהוא להכנת ישעו של הקצ"ה: לא יום ולא לילה. לא אור נובה כאור של ע"ה שזאמר (ישעיה ל') ואור הסמה יהיה שזעתי' כאור וגו' ולא לילה ולא עת לרה כלרת שיעצור המלכות שמק' שימות משיחו יהיה ואין צדק שיעצור: והיה לעת ערב. קודם שיבמרו אלף שנה יהיה אור הנובה וכל הטוב האמור על ישראל כן ת"י לא כנהד יומם ולא כקציל לילי: (ח) והיה ציוס ההוא. כשיצקו הר מן המזרח למערב ילאו מים חיים מירושלים וילכו למזרח דרך אות' צקיעה עד הים הקדמוני שהוא למזרחו של עולם קדמה וחליו יפנה למערב אל ים המערבי הוא המעיין שניצא (יואל

באר

ירח יקר הולך (איזו ל"ה) ולא אור קפאון. שהוא אור עבות ופירושו שלל יהיה היום הסוא כלו לא כאור ולא בחשך אלא כך צימני כמ"ש לא יום ולא לילה וי"ם לא יהי נהורא אלהין עדי וגליר (ומלש עדי לא נודע לי כפירושה ונעלמה מוסר הנחמרגונ וחכמי עמים מעתיקים לפיהו ועם ויורד קין ויבט יין, ואנדרען קעלטע חונד איין), והבינו במלש יקרות כאלו כחצי ק"ות מענין קר וחורף (קעלטע), אך מלת עדי לא נמצא בשום תרגום להוראה זאת. ולא ארע כונת יונתן בזה: (ז) יום אחד. י"ו יום מיוחד ואין שני לו כדריאה (איין חורסגעלייכעטער טאג) וא"א יום אחד לבד ולא שני (נור איין חיינליגער טאג) וגור אחרים פותרים יחיד יום אחד כלו (איין גאנלער טאג) וי"ם יומא חד כושמעו וכן הוא בתרגומי, הוא יודע וגו', ר"ל איכותו יהיה נודע לה' לבדו. לא יום ולא לילה, לא כלו יום ולא כלו לילה. כלומר לא יהיו כלו רוחה ולא כלו לרה (רד"ק) וס"י לא כנהור יום ולא כקבל לילה (ביבט טאגעסליכט חונד ניכט נאכטפיינסטערניס): (ח) יצאו מים חיים, הוא המקור הסתר למעלה ולמילוע הדגרים הארוכים שנ אל ענין הראשון לפרש פרעיו כדרך המקרא בכלל ופרע. הקדמוני, הנמרחי, האחרון, המערבי. יהיה, ת"י

הַיָּתִים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי יְרוּשָׁלַם מִקֶּדֶם
וּנְבִקְעַ הַר הַיָּתִים מִחֲצִי מִזְרָחָה
וַיָּמָה גֵּיא גְדוֹלָה מְאֹד וּמֵשׁ חֲצִי
הָהָר צְפוֹנָה וְחֲצִי גִנְבָּה: (א) וְנִסְתָּם
גֵּיא-הָרִי כִי-יִנָּע גֵּיא-הָרִים אֶל--
אֶצֶל וְנִסְתָּם בְּאֲשֶׁר נִסְתָּם מִפְּנֵי
הָרֶעַשׁ בְּיָמֵי עֲזִיָּה מֶלֶךְ-יְהוּדָה
וּבֵא יְהוָה אֱלֹהֵי כָל-קְדָשִׁים

dem Delberge, der vor Jerusalem gegen Osten liegt, und der Delberg wird sich in seiner Hälfte (mit-ten entzwei) gegen Morgen und gegen Westen spalten, in ein sehr großes Thal; und es weicht eine Hälfte des Berges gegen Norden und seine (andere) Hälfte gegen Süden. 5. Und ihr werdet flie-

hen in das Thal meiner Berge (denn es reicht das Bergthal bis nach Dzal), und fliehet, wie ihr flohet vor dem Erdbeben in den Tagen Uffiah's, des Königs von Jehuda, und

רשי

מזרח וימה. מן המזרח למערב כמו שמסיים והולך: ומש חצי ההר צפונה וגו'. חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד לפון וכן חציו (חציו) נגבה לצד דרום ויהיה הביא ציניהם ראשו למזרח וסופו למערב: (ה) ונסתם גיא הרי. י"ת ויסתתם: גיא הרי. לפי שירושלים הרים סביב לה ויש גיא צין הר שצלפון וצין הר הזיתים שדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים אלל הרי שצלפון יסתם הביא שציניהם וכן שדרום: כי יגיע. בוצה גיא שהיה צין ההרים: אל אלל. אל בוצה ראשי ההרים שמכאן ומכאן וכן שדרום מנחס (ישעי' מ"א) ומאליליה קדחתין ופירושו ל' בוצה: ונסתם. שדלותכם המופ' הגדול הזה: כאשר נסתם מפני הרעש. (ס) וינועו אמות הסיפ' צים שנתננע

באר

רגליו סבותיו. כמו ויברך ה' אותך לרגלי ברכתי, כן רגליו ר"ל קיום סבותיו, כלומר הנפלאות אשר יראו אז במקום ההוא, אשר הוא יתברך ברכה, כלומר עושה עב"ד ואם שבער הענין הנשגב והאמתי במקומו עומד אין ההכרח להחביר ע"י הפסוק. **מחציו**, הבקוע יהיה מאלולעית ההר בעבר המזרח ובעבר המערב, כי הבקוע יהיה מומרח למערב, ולכן אמר בכל אורך ההר מומרח למערב, יהיה הבקוע מאלולעיתו. **גיא וגו'**, בין החללים יהיה גיא גדולה ומרד בענין העומק: (ה) **ונסתם**, כן אנו קוראים על משקל ופגמם ושרשו נוס וי"ת ו**נסתם** היה קורא ונסתם מענין סתם ונעמו שזהר אחר בקיעתו יסתם (וירד ויך טלעטעמן). כנראה ואל כדרך בקיעת הארץ בחלודות העבע שלא יסתם אח"כ, ורד"ק כתב על הנקחא הזאת אבל אני לא ראיתי וראב"ע כתב כי אלשי מרח קוראים כן, והרגומי לפי קריאת רוב הספרים כמו שלפנינו. **הרי**, כמו **ררים** וכן אלילי **ירי** (יחזקאל י"ב) כמו **ירים חלוצי** (ירמיה כ"ב) כמו חלוצים (רד"ק) והוא ע"ד הארמית וכן חרגם יונתן **יפוניא**. ולדעתי הוא כנוי מ"ב ויאמר כן להפלת גודל גבהם כמו כהררי אל וכן פרגמטיו. כי יגיע וגו'.

כי הגיא שכן ההרים יהיה ארוך ויגיע אל אלל **אצל**, שם מקום וכן ח"י יעזא וגו' לאלל והרד"ק פתח מענין אלילות וגובה כמו ואל אלילי (שמות כ"ד) והוא רחוק. **בימי עזיה**, כשנכנס בסיכל להקטיר וכן אמר בימי עזיה וכו' שנתים לפני הרעש (עומק א'). **ובא ה' וגו'**, ואז יבוא ה' וכל המלכים הקדושים להיות עומד בעזרתו כן פירשו המפרשים ומלח עמד שב על ירושלים, וח"י עזיה (אזי חיהק) ונראה שזמל אלשי פה לקריאה ועלוי יבוא עומד לנוכח אל כנוי. וברך זה פרגמטיו אף שהנגינה אינה מקבוצת ע"ז: (ו) **אור** יקרות וקפאון, יקרות שם דבר והפער יקרה כמו ברכה ובלשון סורי יקרה וקפאון אל חור לאחר שהוא כהיר כמו

rufen, und ich erhöere ihn; ich spreche: Es ist mein Volk, und er wird sagen: Der Ewige ist mein Gott!

14. 1. Siehe, es kommt der Tag des Ewigen, da wird deine Beute in deiner Mitte getheilt. 2. Und ich sammle alle Völker gegen Jerusalem zum Kriege, und die Stadt wird eingenommen, und da werden Häuser geplündert, und die Weiber geschändet; und es wandert die Hälfte der Stadt in Gefangenschaft, aber der Ueberrest des

Volkes wird nicht ausgerottet aus der Stadt. 3. Dann ziehet der Ewige aus, und bekriegeret dieselben Völker, so wie zur Zeit seines Kampfes, an dem Tage der Schlacht. 4. Und seine Füße werden an demselben Tage stehen auf

זכריה יג יד

אֶעֱנֶה אֹתוֹ אֲמַרְתִּי עָמִי הוּא וְהוּא יֹאמֶר יְהוָה אֱלֹהֵי:

יָד (ה) * הִנֵּה יוֹם-בָּא לַיהוָה וְחָלַק שְׁלָלָךְ בְּקֶרְכֶּךָ: (ז) וְאִסְפֹּתִי

אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם | אֶל-יְרוּשָׁלַם לְמִלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנִשְׁפּוּ

הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשְׁגַּלְגַּל וַיֵּצֵא חֲצֵי הָעִיר בַּגּוֹלָה וַיֵּתֶר הָעָם לֹא יִבְרָת

מִן-הָעִיר: (ג) וַיֵּצֵא יְהוָה וְנִלְחָם בַּגּוֹיִם הָהֵם כִּיּוֹם הַלְחָמוֹ כִּיּוֹם קָרָב: (ד) וַעֲמַדּוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם-הַהוּא עַל-הָהָר

* הפטרת יום ראשון של סכות * תשכבנה קרי

ת"א הנה יב', חבלם ד' ל"ח: ועמדו וכו'.

רש"י

י' (א) הנה יום בא לה'. הציב להקצ"ה: וחלק שללך בקרנך. שלל שתשללו מעכ"ס יחלקו יוסצין בקרנך וכן ת"י ויפלבון בית ישראל נכסי עממיא צבויך ירושלים: (ב) ויתר העם לא יכרת. לא יבלי כולם ולמה יניחם להגלות חלים ולשסות הצתים כדי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה צאנו כי אם להסתחוות צאנו: (ג) כיום הלחנו ציוס קרב. כיום אבחותיה קרב על ימא דסוק: (ד) מחציו. מחציתו: מחציתו:

באור

י' (א) הנה יום. מחובר עם ענין שלמעלה, שאמר כי שלשי' העיר יכרתו וחלק אחד יותר ויבאר עתה על חמה אופן זס יהיה. וחלק גוי'. אמר כנגד ירושלים כי הנוים שלל העיר בקריה כמו שאמר ושסור הבתים (רד"ק) וי"ח ויפלבון בית ישראל נכסי עממיא צבויך ירושלים, ר"ל כל השלל ששללו האומות מונק מימות העולם אשיב לך ויחלק בקרנך ולמה לכל אחד חלקו ותרומתי סובל שמיס: (ב) ואספתי, עתה יפרת איד ישוב להם שללם, ואמר, הנה אעיר לב העומים להחלק ולכנף למלחמה על ירושלים וגו': (ג) כיום קרב, השם והמשקל לקוח מלשון ארמיים כי תרגום של מלחמה קרבא וכל משקלי קעל הם מלשון הזאת כאשר העירוהי

עליו בחבורי מחד לשון ארמיית, ונרמז על יום מלחמת יס סוף שנאמר בו ה' ילחם לכם וגו' (שמות י"ד) וכן"י כיום אבחותיה קרב על ימא דסוק: (ד) ועמדו וגו'. ענין משל כמו שר לנא העומד על ראש ההר סמוך למערכה לראות ולהציב בהשקפה אחת כל הכבר ההוא שבעטה המלחמה עליו. ולערוך משם קשרי המלחמה על פי פקודותיו אשר ישים ביד אנשי חיל העומים תחתיו וגם עומנו לפי שכל לומר שיתבקעו הר יחידים לשנים אמר במשל שיעמדו רגליו על ההר ההוא ויבקעו בעמידת רגליו כי תרעש ותגעש הארמה מולעדי רגליו ותחסידי והכן נועם המליצה. ואין לזכך להחליט מחק המליצה ע"י באור הרמז"ם (ספר המורה ח"א פי"ג וי"ח) שעבס

נִבֵּר עִמִּיתִי נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת הָךְ
 אֶת־הָרֹעָה וּתְפוּצִין הַצֹּאן וְהַשְׂכֵּתִי
 יָדַי עַל־הַצֹּעְרִים: ^(נ) וְהָיָה בְּכָל־הָאָרֶץ
 נָאִם־יְהוָה פִּי־שְׁנַיִם בֶּה יִבְרָתוּ יְגֻעוּ
 וְהַשְׁלִישִׁית יִתֵּר בָּהּ: ^(ט) וְהִבֵּאתִי
 אֶת־הַשְּׁלִישִׁית בָּאֵשׁ וַעֲרַפְתִּים
 בַּצֶּלֶף אֶת־הַכֶּסֶף וּבַחֲנָתִים כִּבְחָן
 אֶת־הַזָּהָב הִיא: יִקְרָא בִשְׁמִי וְאֲנִי

wider meinen Hirten und wider den Mann, der mein Genosse ist, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen); schlage den Hirten, daß sich die Heerde zerstreue! Ich aber lehre meine Hand den Kleinen (den Lämmern) zu (d. h. ich mehme mich ihrer an). 8. Und es geschieht im ganzen Lande, spricht der Ewige, daß zwei

ת"א והבאתי וגו' ב"ה ח' ט"ו:

Theile darin ausgerottet werden, und der dritte Theil darin übrig bleibt. 9. Und ich bringe diesen dritten Theil ins Feuer, und läutere ihn, wie man Silber läutert, und erprobe ihn, wie man Gold erprobet; er wird meinen Namen an-

רש"י

בלוּתִי: ועל בדר עמיתי. שחזרתיו אלי לשמור לאני כמוני: הך את ברעה. את מלך
 גזול דרעה: ותפוצין הלאן. הכוזבים תחת ידו: והשיצתי ידי. ואשנ' מכותי שנית:
 על הלועדים. על השלטונים הלועדים מן המלכים. וי"ת ותפוצנה הלאן ויתצדדון
 שלטוניא ותרבס על הלועדים ממונים מעכ"ס השניים להם זכתי המקרא הזה
 צע"כום חרצא חתבלא על מלכא ועל שלטונא חזריה דכותיה דדמי ליה אמר ה'
 לצאות קטול ית מלכא ויתצדדון שלטוניא ואין ל' התרבוים הזה נופל על ישראל שלא
 מלינו במקרא ותרבוים שלטונין צישראל אלא מלך ושדים ותרבס שלה' דצדצין (מהר"ז):
 (ח) והשלישית יותר צה. יתניירו ויחיו: (ט) והבאתי את השלישית צאש. ואעיל ית
 תילתא צעקא צבור דאשא שיסצלו וישאו מקלת הבדים צלצת חצלי של משיח ומלחמת
 גוג ומגוג עם ישראל ומשם יצחנו אם גדי אמת הם כי הרצה מן המתיידיים תחלה
 ישוצו לסורם ויתצדדו עם גוג כמו שמלינו צאגדה: והוא יאמר ה'. כשיתפלל יתפלל
 לה' ולא לאלהיו הראשון:

באור

שדקדוהו אצוי ואמו בהנבואה אז יאמר ציון ונאחזי שחקתי והוכתי שם על דרך שחוק (הראב"ע): (ז) חרב
 עזרי. אתה החרב הסעוררי על כל מלך מהלומות הן אשר העמדתי להיות רועה לאן עמו. נבר עמיתי.
 שהוא עמיתי בעקק זה שהוא לרועה לאן עמו כמו שאני רועה ישראל לאן עמי ודבר זה הוא חרב לי ודוגמתו.
 שלמה אליה כעוטה על עדרי חבדך (ש"ה ח') והוא כפל ענין צמ"ש. דרך. אתה החרב הך המלך הרועה
 ותפוצין הלאן. יפולו מפניו ויהיו בלי רועה. הצוערים, חאר בפלם האובדים ענין מיעוט (רד"ק) וענין

אף על צעירי הלאן החלשות והאולולות אסמוך ידי להגן עליהם ולשמרם מכל ממשול ומק: (ח) פ' שנים.
 שני חלקים כמו לחם לו פי שנים (דברים כ"א) וכן ח"י חרין חולקין: (ט) והבאתי וכו'. הוא גשל אל
 הלרוע והיקרין המרפין את לב האדם כאש המלך את הכסף ואם הזהב להקיר הקינים והם הפושעים והמורדים
 אשר יכלו מן הליקיים. ובחנתים. בהלרות הבאות אבחון את השאשש' אם יעמדו צאמוננס וכמו שזכרנו
 אם הזהב צבור המורף לרעה אם הוא נקי מקיג, ואם הוא זכע עהור לא חיק, לו אש ולא יוסר ממנו
 מחומה. הוא, החלק השלישי והשאר ממנו על ידי הירוף. עמי, קבולתי. אלהי, ואין זולתו אלהים
 ואין עוד אל מלבדו:

seine Mutter, seine Erzeuger, zu ihm: Du sollst nicht leben, denn du hast im Namen des Ewigen Lügen geredet; und so durchbohren ihn sein Vater und seine Mutter, seine Erzeuger, da er weis-saget. 4. Es geschieht zu derselben Zeit, daß die Propheten sich schämen, ein Jeglicher seines Gesichtes, wenn er weis-saget, sie kleiden sich nicht in Mäntel von Haaren, um zu täuschen. 5. Und (Jeglicher) sagt: Ich bin ein Ackeremann, denn

Jemand hat mich in meiner Jugend dazu angeworben. 6. Und wenn man zu ihm spricht: Was sind das für Wunden an deinen Händen? so sagt er: Ich ward verwundet im Hause meiner mich Liebenden. 7. Erwecke dich, Schwert!

אֶעֱבִיר מִן־הָאָרֶץ: (א) וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד וְאָמְרוּ אֵלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ יִלְדָּיו לֹא תַחֲיֶה כִּי שָׁקַר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם יְהוָה וְדָקְרָהוּ אָבִיהוּ וְאִמּוֹ יִלְדָּיו בְּהִנָּבְאוֹ: (ד) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִכְשׁוּ הַנָּבִיאִים אִישׁ מַחֲזִינוֹ בְּהִנָּבְאוֹתָו וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אֲדָרֶת שֶׁעַר לְמַעַן בַּחֹשׁ: (ה) וְאָמַר לֹא נָבִיא אֲנִכִּי אִישׁ עֹבֵד אֲדָמָה אֲנִכִּי בִּי־אָדָם הִקְנִי מִנְּעוּרַי: (ו) וְאָמַר אֵלָיו מַה הַמְּכֹוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר אֲשֶׁר הִפֵּיתִי בֵּית מִאֲהָבִי: (ז) חָרַב עוֹרִי עַל־רַעֲלִי וְעַל־

רש"י

י"ז הר: (ד) אדרת שער. כן דרך מסיתים ומדיחים מתעטפים צוליתם כאלו הם אנשים לדיקים למען יקוצלו מעשיהם: (ה) כי אדם הקנני פתר זו מנחם לטון מקנה לאן וזקק כי אני כשאר כל אדם שאינו עוסק בצנזאות הפקידני מנעורי לשמור את מקנהו: (ו) בין ידיך. צין כתפיק סם מלקין עוזבי עזרה: צית מאהבי. אשר אהבתי והוכיחתי לדרך הישרה: (ז) חרב עורי על רעלי. על שר שהפקדתי על לאן

באור

(רד"ק) ולחזק הענין יאמר כן. לא חסיה, לא מהרהאי שמשאר חי. ודקרהו, ולא יחוסקו עליו: (ד) ביום ההוא. כאשר ישבו נביאי שקר מחסותם וחללם עליהם רוח נבואה אמת אז הנביאים הסם יבדלו כל אחד מחזיקי השקר מאז. כהנכחו אז, כי יפקחו עיניו ויראו ההבדל כיחרון האור מן החשך. בהנבאמות, מקור מנבין כפעל ובה בחוספת ט"ו כמנהג נח"ל. מעלי ה"א ודומה לו כמנהג דאבות והלא כמנהג אחד יוכל להפראות

(רד"ק). ולא ילבשו אדרת שער, כדרך הנביאים (מ"א י"ט). למען כחש, כדי שיכלו לכחש ולומר שאינו נביא כי יבשו להזכיר עליו שם נביא לכל חסרו מעשיו הראשונים שהיה נחבאל לשקר: (ה) ואמר, דבק עם המקרא שלפניו לומר למען יכחש ויאמר כל אחד לא נביא אכני. עובר אדמה, ואם ישאלו מה מלכאחא והוא מנכחד בשדה כדרך הנביאים, הנה יענה איש שדה אכני ומלכאחתי לעבור אדמה בזריעה ומרישה. כי אדם, איש אחד העירני לעבודת השדה יומי וגעורי. הקננו, הפעיל ונענין קנין כלומר קנני בדברים חרו אומי להיות עובד אדמה וחרגומי (חנווערבען), מכוון להם שפחרון פעל קנה כן כלשון אשכנזי (ערווערבען), והמזרי וזולתו לאחז בקנין מה יסכן לומר בו הקנה (ערווערבען מאכען), ואם הקנין להנחתו ולעונתו יאמר שהוא קונה אותו

לעלמו (ויך חיהו אנווערבען), ושמוע לשון החלמוד קונה עבד לעלמו. יש פוחרין אותו ונענין מקנה (לוק פיעההירטען בעסטטימאטען), אעפ"י מה לענין עבודת האדמה עם מרעה המקנה: (ו) מה המכות.

לְבַד מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמָעִי לְבַד וּנְשֵׁיהֶם
לְבַד: (י) כֹּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת
מִשְׁפַּחַת מִשְׁפַּחַת לְבַד וּנְשֵׁיהֶם
לְבַד:

besonders und ihre
Weiber besonders.
14. So alle übrig
gebliebenen Fami-
lien, jede Familie
besonders und ihre
Weiber besonders.

יג (ב) בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מְקוֹר נִפְתָּח
לְבַיִת דָּוִיד וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם
לְחַטָּאת וּלְנִגְדָּה: (ג) וְיִהְיֶה בַּיּוֹם הַהוּא
נֶאֱמָר: יְהוָה צְבָאוֹת אֱכָרִית אֶת־שְׁמוֹת
הָעֲצָבִים מִן־הָאָרֶץ וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד
וְגַם־אֶת־הַנְּבִיאִים וְאֶת־רוּחַ הַטְּמָאָה

13. 1. Zu der
selben Zeit wird
eine Quelle geöffnet
für das Haus Da-
vid's, und die Be-
wohner Jerusalem's
zum Entzündungs-
und zum Spreng-
wasser. 2. Und es
geschiehet zu dersel-
ben Zeit, so spricht
der Ewige, Zebaoth

(der Heerscharen), daß ich die Namen der Götzenbilder von dem Lande ausrotte, daß ihrer nicht mehr gedacht werde; und auch die (falschen) Propheten, und den Geist der Unreinheit (die heillose Begeisterung), schaffe ich aus dem Lande. 3. Und es geschiehet, wenn Jemand noch weisaget, so sprechen sein Vater und

רשמי

הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמָעִי. שְׁמוֹעַ בְּן דָּוִד צִתְחָלָה כָּל־הַכְּתוּב מִשְׁפָּחוֹת צִית דָּוִד
וְאֶחָד־כ' פֶּרֶט כ"א וְאַחַת: (יד) כֹּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת לְבַיִת דָּוִד: וְנִשְׁיָסָם לִדָּב. מִסּוֹם
לְנִיעוֹת וְלִמָּה מִשְׁפָּחוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם כְּדִי לְהַחְזִיר לָהֶם כְּתִיבָם כִּי־ש' צִדָּאֵס הַסִּפֶּר
אֵלֶּה שְׁנֵי צִנִּי הַיֹּסֶדֶר הַעוֹמְדִים עַל אֲדוֹן כֹּל הָאָרֶץ:
יג (א) לְחַטָּאת וּלְנִגְדָּה. לְאִדְוִיתָה וְכֵן ת"י וְשִׁצְרוֹן לְחֻצוֹתָיו כִּמְלֵךְ דִּמְדֵּקִין צִנִּי אִדְוִיתָה
וְנִקְטָם תּוֹרֶתָה דְחֻטָּאתָ: (ב) וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים. נְבִיאֵי שִׁקְרָא: רֹחַ הַטְּמָאָה.

באור

(יב) מִשְׁפָּחוֹת. כֹּל מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה צִנִּי עֲלֹמָה לְפֶרֶסֶם הַסִּפֶּר. וְנִשְׁיָסָם לִדָּב. לְפִי שְׁהִנִּים וּמִקְוִנוֹת
וּסְפֻדוֹת יוֹתֵר מִן הַלְוִיִּם. לְכֵן אֲנִי שְׁחַתְּמוֹתָ לְבָדִן לְסִפְרוֹ כְּמִנְהַג (רד"ק). לְבַיִת נָחֵן. בֶּן דָּוִד וְכֵן שְׁמִיעֵי כְּחֹזֶר
(ד"א ב' ה'): (יג) בַּיִת לֵוִי. מִשְׁפָּחָה גְּדוֹלָה וְחֻטָּאת בִּישְׂרָאֵל: (יד) כֹּל הַמִּשְׁפָּחוֹת. זָכֵר מִקְדָּם הַמִּשְׁפָּחוֹת
הַגְּדוֹלוֹת וְהַסְּפֻדָּמוֹת בְּפֶרֶט וְאֶחָד־כ' אֲנִי שִׁסְפְּרוֹ עוֹד שָׁר מִשְׁפָּחוֹת דָּרָךְ כָּל־:

יג (ב) מְקוֹר נִפְתָּח. יִהְיֶה מִיָּם נִזְעִים מִמָּהֵם וּמִפֶּתַח הַבַּיִת וְהוּא הַנֶּחֱלֵם הַמִּזְכֹּר צִנְחָתָה יִחְזָקָלָה. וְהוּא הַמִּזְעִין
הַמִּזְכֹּר בְּנִזְחָת יוֹאֵל וְהוּא מִיָּם חִים הַיּוֹלָאִים מִיִּירוּשָׁלַם כְּאֲזִיז בְּקוֹץ הַסִּפֶּר. לְבַיִת דָּוִד וְגו'. לְעוֹד
בַּיִת דָּוִד וְאֶחָד־כ' יִירוּשָׁלַם. כֹּל בִּפְתָּח שֶׁלָּה בְּמִקְוִנוֹת (רד"ק) וְהוּא כְּמִיָּם נִזְעִים. שְׁנָת. וְעִנִּינוּ לְקַחַת

וּמִיָּם חֻטָּאת לְהִזִּית עוֹנֵיָם מִיָּם חֻטָּאת לְרִיבִים שִׁיחֵי מִיָּם חִים וְכֻבְעִים. לְנִגְדָּה. לְעוֹד מִיָּם חֻטָּאת
כְּמִיָּם דָּבָר (בְּנִזְחָת י"ד) וְהוּא כֶּפֶל עִנִּין שְׁמוֹת נִדְרִים וְכֵן מִחֻרָגִם אֲשַׁכְּמִית. וְכֵן זֶה ח"י אֶחָד דָּרָךְ מִשְׁל
וְאֶשְׁכּוֹן לְחֻבְבִּיתָיו כִּמְלֵךְ דִּמְדֵּקִין בְּנֵי אִדְוִיתָה וְנִקְטָם מִחֻרָגִם דְּחֻטָּאת. וְחֻמֵּי עוֹמִים מִפְּרִשִׁים לְחַטָּאת. כְּמִיָּם לְפֶתַח
חֻטָּאת רֹכֵן (בְּנִזְחָת ד') עוֹן וְחֻטָּאת. טוֹמָאָה כִּכְלָלָה שְׁמִירוֹתָהָ וּמִחֻטָּאת מִן הָאֵדָם וּמִחֻטָּאִים (גְּעִגֵּעוֹן יִנְדָּעוֹן
חֻזְרָה לְחֻזְרֵי־יִגְדִּיִּם), אֶחָד הַלְוִיִּם לֹא חֻרָה בְּשׁוֹם מִקְוִס כֵּן לְהַתְּנָדוֹת: (ב) וְלֹא יִזְכְּרוּ. חֻסְפָּתָה בְּחֹזֶר שֶׁל
אֲבִירָה, הַנְּבִיאִים, ח"י נְבִיאֵי שִׁקְרִיא. רֹחַ הַטְּמָאָה. יִכְנֶה כֵּן אֶת הָרוּחַ אֲשֶׁר בְּנִי נְבִיאֵי שִׁקְרָה הֵפֵךְ רֹחַ
הַקֶּם שְׁמוֹתָ עַל נְבִיאֵי הָאֱלֹהִים וְח"י רֹחַא וְחֻטָּאתָ: (ג) כִּי יִנְבֵּא. ר"ל כְּוֹאֵם שִׁקְרָה יִלְדִּיו. הוּא חֻסְפָּתָה בְּחֹזֶר

mung und des Flehens, und sie blicken hin zu mir (erbarungsvoll) gegen Den, den sie durchbohreten, und beklagen ihn mit einer Trauer, wie über den einzigen (Sohn) und weinen bitterlich über ihn, wie man bitterlich weinet über den Erstgeborenen. 11. Zuderelben Zeit wird die Trauer in Jerusalem groß sein, gleich der Trauer Hariaddmon's, im Thale Megidon. 12.

Und das ganze Land wird klagen, jede

Familie besonders; David's Hausfamilie besonders und ihre Weiber besonders, Nathan's Hausfamilie besonders und ihre Weiber besonders. 13. Lemai's Hausfamilie besonders und ihre Weiber besonders, Schimei's Hausfamilie

יְרוּשָׁלַם רוּחַ חַן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּישׁוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר־דָּקְרוּ וְסָפְרוּ עָלַי כַּמֶּסֶפֶר עַל־הַיָּחִיד וְהָמָר עָלַי כְּהָמָר עַל־הַבְּכוֹר: (ב) בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדֹּל הַמֶּסֶפֶר בִּירוּשָׁלַם כַּמֶּסֶפֶר הַדְּרָמוֹן בִּבְקָעַת מִגְדוֹן: (ג) וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפָּחַת בֵּית־דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפָּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד: (ד) מִשְׁפָּחַת בֵּית־לֵוִי לְבָד וּנְשֵׁיהֶם

ת"א והבישו סיכה ה' ל'ד ביום וגו', מבלה, ח', ו'. מ"ק ב' כ"ח:

רשימי

שעל' על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן צעירי. רוח טלג'ט זלע'ז: והצטו אלי את אשר דקרו. ת"י ויצעון מן קדמי על דאטלטלו והצטו להתאונן על אשר דקרו זהם העכ"ס והדגו זה' זללות': וספרו עליו. על אותו הרג: כמספר על היחיד. כאשר יספור איש על זן יחידו. ודנתינו דרסוהו זמככת סוכה על משיח זן יוסף טכרג. (מהר"ז): (יא) כמספר הדדמון זקקעת מדון. לין ענין הדדמון זקקעת מבידו אלל שני מספרות הן כמספדל לחאח זר עמדי דקטל יתיה הדדמון זן טזרימון זרמות נלעד טנל' (מלכי' ח' כ"ז) וועצור הדינה זמחנה והוא הספר וכמספדל דיאשיהו זר אמון דקטל יתיה פרעה חגירל זקקעת מבידו טנלמך (ד"ה ז' ל"ה) ויקון טס ידמיהו וגו' ויאמרו כל השרים והשרות זקנותיהם וגו': (יב) בית נתן. הנציא. וי"ח נתן זן דוד כמו טנלמך (טמואל ח' ה') טמוע וטוצז ונתן וטלמ': (יג) בית לוי.

באר

(דען גייסט דער גנאדע אונד דעם געבעטעהעם), והפירות הם רחוק כי לא נמלא טס חן בשום מקום לענין חפלה. והנכון לדעת' שענין טס חן פה רחמים וחמינה כהרבה פעלים ממנו. ושעורו טיהיו חספעלים מרגשות רחמים גם על אויביו ולהטעור זמפלחו משפיקה דמו, ואחרי טמלחו רוח לעטס מרגשת הלכ והספעלים הנפש (געמיטה, עמפֿינדונגען, געפֿיהלן). נוכל לחרגמו פה (דאו געפֿיהל דער בארטהערליגקייט אונד דער איננערן אנדחכט). וכן ט"י רוח חסדל ורחמיך (גנאדע אונד ערבחרטען). והמשך הפסוק עולה יפה כאשר חלל. והבישו וגו', אס ירחו שרקו אפילו הדיוע אחד טכסה יטעורר לכס מרגשת רחמות, וירחו אלי בעין חננה, ובלג מלא חסותים להחפלל בעבור הדקדק. היחיד, זן יחיד לאניו ולאו: (יז) כמספר וגו', חסד גדול ומר ידוע היה אללם ולא ראונו זכר זמקרא וי"ח כמספד לחאח זר עמדי דקטל יתיה הדדמון זר טזרימון וכמספר יאשיהו זר אמון דקטלחיה פרעה חגירל זקקעת נגדון. ועיין מוככת מבלה (דף ג' ע"ח). ולדעת החכם געזעניוס הדר רמן' סס שמי טמות האלילים בארץ ארס (נחמיץ ייריסער גאטלען:

שִׁמְאוֹל אֶת־כָּל־הָעַמִּים סְבִיב וַיֵּשְׁבָה
 יְרוּשָׁלַם עוֹד תַּחְתֶּיהָ בִּירוּשָׁלַם:
 (ג) וְהוֹשַׁע יְהוָה אֶת־אֹהֲלֵי יְהוּדָה
 בְּרֹאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת
 בֵּית־דָּוִיד וְתִפְאֶרֶת יֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם
 עַל־יְהוּדָה: (ד) בַּיּוֹם הַהוּא יִגְן יְהוָה
 בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלַם וְהָיָה הַנִּבְשָׁל
 בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּדָוִיד וּבֵית דָּוִיד
 כְּאַלְהִים כְּמֶלֶךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם:
 (ה) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבָקֶשׁ לְהַשְׁמִיד
 אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלַם:
 (ו) וְשִׁפְכְתִּי עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב

und Jerusalem wird ferner bewohnt sein, an seiner Stelle in Jerusalem. 7. Und der Ewige wird Jehuda's Zelt zuvorfürhelfen, auf daß sich nicht der Ruhm des Hauses David's und der Ruhm der Bewohner Jerusalem's gegen Jehuda vergrößere. 8. Zu derselben Zeit wird der Ewige Jerusalem's Bewohner schützen, und der Geschwächte unter ihnen wird wie David (der Helldenmüthige) sein, und das Haus David's gleich Gott, wie der Engel des Ewigen vor sie her.

ת"א והיה הנבשל וגו', עקדו שער ז': והיה ביום ע"ז ח' ד':

9. Und es geschiehet zu derselben Zeit: daß ich suchen werde alle die Völker, die wider Jerusalem herangezogen, zu vertilgen. 10. Dann giesse ich über das Haus David's und über die Bewohner Jerusalem's den Geist der Erbar-

רש"י

תחתיה. במקומה: (ג) והושיע ה' את אהלי יהודה דראשנה. צטרס יצאו בני ירושלים ללחם מן העיר תהיה להם תשועה לשון אל אלהיהם ואל ציתם ואח"כ תצא תשועה לבני העיר היא התשועה שנאמר זה וילא ה' ונלחם (לקמן י"ד): למען לא תגדל להתפאר עליהם ולומר לא נלחם אלא צעזילינו: (ח) הנבשל צהס. החלש שזהס כאלהים. כדצדקין כמלכאים: כמלאך ה' לפניהם. ילחון כמלאכא דה' קדמיהון: (ט) אבקש להשמיד. אבקש בהשמדתם ואדקדק צעוס. ורצותינו פירשו לזכות אבקש צנווני שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם: (י) רוח חן ותחנונים.

באור

כיוור אש יורה על ענין הראשון וס"י בלבד דכור נעה מן פשרן המלה שלא ללורך. תחתיה, במקומה הראשון וכפס האכרנאל. כי ירושלים הכנויה אחר שהחריבוה עיטוס לא בנוה במקומה שהיה מאז, ולכן אמר שלא תשן ירושלים במקומה הראשון במקום ירושלים הישנה עכ"ד וכן ס"י בקמיתא (לוערסט). למען וגו'.

למנן לא תהיה כבוד בית דוד וכבוד יושבי ירושלים גדולה ונעלה על כבוד יהודה, שלא יאמרו הצריחו שהם נללו על ידיהם וכן ס"י בדיל דלא קסן, אחר צריחו וגו': (ח) הנבשל ס"י דחלש ר"ל החלש יחגבר על

האויב כאשר גבר דוד על אנשי מלחמתו. כאלהים, ס"י כדצדקין. ולרעתי' כמשמעו. והוא חרר ומפרש כמלאך ה' העובר לפנייהם במלחמה: (ט) אבקש, אבקש ואעשה כלומר אשים כל רעוני להשמידם וחרגוני מכון לזה: (י) ושפכתי, ולא אשפך וכי' רוח חן וגו', פירש"י שיעלו על רוחם להסתכן לפני והם יהיו לחן בעיני

gen sie alle Völker der Erde. 4. Zu derselben Zeit, spricht der Ewige, schlage ich alle Völker mit Schen, und die Reiter mit Sinnesverwirrung, und über das Haus Jehuda aber halte ich mein Auge offen (wache darüber), und alle Völker der Nationen schlage ich mit Blindheit. 5. Dann werden die Oberherrn Jehuda's in ihrem Herzen sprechen: Die Einwohner Jerusalems sind uns eine Stärke (unsere Stütze), durch den Ewigen, ihren

Gott. 6. Zu derselben Zeit mache ich die Oberherrn Jehuda's gleich einem Feuer-Herde unter Holz, und gleich einer brennenden Fackel unter Garben, daß sie zur Rechten und zur Linken alle Nationen ringsum verzehren;

הָהוּא אֲשִׁים אֶת־יְרוּשָׁלַם אֲבָן
מִעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים כָּל־עֲמָסָהּ
שָׂרוּט יִשְׂרָאֵל וְנֶאֱסָפוּ עָלֶיהָ כָּל־גִּוֵּי
הָאָרֶץ: (ד) בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱסָפָה הָהוּרָה
אֶפְהָ כָּל־סוֹס בְּתַמְהוֹן וְרָכְבוֹ בִּשְׁנַעוֹן
וְעַל־בֵּית יְהוּדָה אֶפְקָה אֶת־עֵינַי וְכָל־
סוֹס הָעַמִּים אֶפְהָ בִּעְיֹנוֹן: (ה) וְאָמְרוּ
אֲלֵפֵי יְהוּדָה בְּלִבָם אֲמָצָה לִי יִשְׁבִּי
יְרוּשָׁלַם בִּיהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם:
(ו) בַּיּוֹם הַהוּא אֲשִׁים אֶת־אֲלֵפֵי
יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים וְכַלְפִּיד
אֵשׁ בְּעֵמִיד וְאָכְלוּ עַל־יָמִין וְעַל־

רשי

לשאתה ולעמם' על כתיפי' והיא כזודה מאד עד אשר כל עומסים שרוט ישרטו:
(ד) אבה כל סוס. הלוזאי' סם צתמהון ועודון ואת רכבים צשגוען (מהר"י).
אזל בית יהודה סהס ע"כ מן הלוזאים אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת:
(ה) ואמרו אלפי יהודה כלסם. כשיראו סאד הלוזאים כנפים צמפה זו והם מילזים:
אמנה לי יושבי ירושלם וגו'. יושבי ירושלם שידעים שע"כ אנו צאים עליהם אמנו
לעזרתי צתפלתם צה' אלהיהם: (ו) אשים את אלפי יהודה. יסוצו וילחמו עם אותם
סהציאו סם: ככיוור אש. כמדורת אש גדולה. וכיוור לשון כירה וכך חצרו מנחס:

באר

והכוהר יבחר: (ד) בתמהון. שמוס (בעטייבונג) ואלל הקוסים יאוח ההרגוס (שי"ח) ות"י צעפסוח
בשנעון. ערוק הדעה של ידעו להלחם כקדר חכמים מלחמה ות"י צענוומחא. אפקח. ענין שמירה והשגחה
ות"י אגלי ים גבורים: (ה) אלפי יהודה. הנאים עם הבנים ללור על ירושלים ע"י חונם צרוחם שאינם
מקיס יאמר כ"א כלבו הלא זם צעבור שחקו ויאגלו אותי לבנות ציטועת ה' וע"י נעווס וצעחוסם צה' אלהיהם
וצבווחם כללחי ולא צכוותי כי אף שאנוסים אצחנו ככ" חעאנו ואין אנו ראויים להללל מכל לך כלי שום מק. אמצה.

סם ופ"ח הפועל צפחח צשקל עולה (רד"ק) וכן חרגומיו. ובת"י אשחכח פורקן ליתבי ירושלם צמשנאר. דה'
וכי קרא צמקוס לי ליושבי (עם אינז ערוחונג: דא פיר. דיה בעווחהנער ירושלמים דורך חו.

ג. ח. (ו) ככיוור. מלשון חור וכירים ויוקרא י"א. ו"י נענין והבה צכיוור (ש"א ב') (בעקקען). וההרכב

יב (ב) מִשָּׁא דְּבֶר־יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל
נֶאֱמַר יְהוָה נִמָּה שָׁמַיִם וְיִסְדֵּי
אָרֶץ וְיִצֹר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ: (ג) הִנֵּה
אֲנִי שֹׂם אֶת־יְרוּשָׁלַם סָף־רֶעֶל לְכָל־
הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה
בְּמִצּוֹר עַל־יְרוּשָׁלַם: (ד) וְהָיָה בַּיּוֹם־

ת"א מִשָּׁא וכו', עקרים ת"ב, פ"ה:

für Jehuda wird's sein bei der Belagerung gegen Jerusalem. 3. Und es geschieht zu derselben Zeit, daß ich mache Jerusalem zum Laftstein für alle Nationen; alle, die ihn auf sich laden, werden zerschnitten; und es sammeln sich ge-

12.1. Ausspruch des Wortes des Ewigen über Israel. Der Ewige spricht: Der den Himmel umgespannt und die Erde gegründet, und den Geist des Menschen in ihm geschaffen. 2. Siehe, ich mache Jerusalem zum Taumelbecken für alle Nationen rings um, und auch

רשי

יב (א) מִשָּׁא דְּבֶר ה'. הוא גמר זה הדבר שהתחיל לדבר בפועל על חובלי ישראל על צל וכיוצא בו: (ב) סף רעל. כלי. תדעלה כמו צדס אשר צדס (שמות י"ג). רעל לשון שממון חוטם הלז והאזנים שאין להם כח כאדם המעוטר שמתאם כמו (נחום ז') הכרועי' הרעלו (ישעיה ו') הסדות והדעות כלסון משנה מלינו מדיות רעולות לונלפומנט"א צלע": וגם על יהודה. יטילו העכ"ס אשר יהיו צמור על ירושלים שהיו צית דוד צמים והעכ"ס ילורו עליהם ויצאו גם צני יהודה על כרחם ללור על ירושלים כן ת": (ג) אבן מעמסה. אבן משאוי המוטלת על צני אדם מפי המושל

באור

יב (א) מִשָּׁא וכו', תוכן הנבואה הנאח עד סוף הספר הודעת הפורענות על לוי ישראל, וכלין ואברין על כנאי השקר וגם עם לוי יאמר ליהודה ולישראל ואלה תהיה סבת השירה דרכם והעצה למעלהם. והכרת האמת בכל הארץ ולעמיד יכירו וידעו כל יושביה שה' אחד ושמו אחד. ויצור רוח, הראב"ע אמר לשון יירה לא מלאנו אלא על דבר שיש בו ממש כחשים ולא כן הרוח, וכן פירושו על יירה כלי הגוף הנקבלים כח הרוח והם המוח והלב ומחוה כתב הר"ק. אמנם עקר ענין פעל יצר נתינת לורה לחומר (בולדען, פֶּתֶר= מען), והיירה ברוח היא נתינת לורה השכל בנפש החיוני שיש גם לנתינת צלי לורה השכל, וההשתלשלות הנפש בהשגת המושכלות השירות וקנין המדות העובדות (גייסטעט ביורוג), כמו שנקרא כלסון אשכנזי היא חכמה בריאחה ולזה חשבו זה גם ענין בריאחה כדומותם אשכנזים, וכן ת"י וברא ואונקלס תרגם ג"כ ויירר אלהים את האדם עפר (בראשית י"ג) וברא. בקרבן, ר"ל כי הבורא בורא אותה עם שלמות לורה האדם חסר שאמר בקרבן (רס"ג) וכן הדברים כאשר בארנו: (ב) סף, כמו ספל. רעל, כמו תדעלה קס המוח המנועס את הלב מרוע תכונותיו: וכו' מן מלי מרתי ענין שכרות (טרונקענהייט), ומרבוני (טרויטען), קובל גם זה. וגם

וכי, העעס ספק הרעל הזה יהיה גם על יהודה בעת המורד על ירושלים כי הבאים ללור על ירושלים הכריחו לאשם ירושלים ועיי' יהודה לבוא עמם במרמה ללור על העיר. וכן ת"י וחף דבית יהודה ייטבין צני עממיה כד אינסיין בלירה על ירושלים, ובאופן זה מתורגם אשכנזים. וחכם כולרי אחד רולה לפרשו וגם על ציה יהודה יהיה מוטל החוב, ללור על ירושלים ר"ל עיי' אינסק העמים (אויך יהודה ויורד אבאיעגען) וטיהיין לו כעיהען) או דער בעלזאגערוג, והענין אחד. שרוט וכו', ענין תחוך ופשיט חיליין בגוף (יך חייג= טייטטע, ריסטע אוי דעם קארפער דורך'ס טראגען מאכען), וענין המשל כל הכלתמים עליה יופלעו בחבורות רבות. ובאספן, ת"י ויטכטון. וענינו אף שיחאספן אליה עמים רבים להעבירה, חפלא בידם לא ילח וכל יגיעם יהיה לריק וכל עלום להכל כי אכה וכו' וכו' מתורגם אשכנזים. וי"ח אוהו מענין גויעה וכלין כמו וכל הדור הואו נאספו (שופטים ז') ומלת עליה כמו אלהה כלומר בסמוך לה יכלו כל העמים ויחמו מן הארץ (אונד עם ווערדען אוי חיהרער נעהע אונע פֶּתֶלֶקער חייגעטהען ווערדען).

siehe, ich lasse einen Hirten aufstehen im Lande, der auf die Vermissten nicht denkt, das Junge (verirrte Schäfchen) nicht suchet, und das Verstümmelte nicht heilet, das still Stehende (vor Mattigkeit Zurückbleibende) nicht pflegt, und das Fleisch des Gemästeten esset, und ihre Klauen löst er ab. 17. Wehe dem nichtigen Hirten, der die Heerde verläßt! Das Schwert komme auf seinen Arm (d. h. seine Kraft werde gelähmt), und in sein rechtes Auge (seine Aussicht auf Größe verschwinde), sein Arm verdorre, und sein rechtes Auge verdunkle sich (er erblinde)!

בְּאֶרֶץ הַנִּבְחָדוֹת לֹא יִפְקֹד הַנַּעַר
לֹא יִבְקֹשׁ וְהַנֶּשְׁפָּרֶת לֹא יִרְפֶּה
הַנִּצְבָּה לֹא יִבְלֹל וּבֶשֶׁר הַבְּרִיאָה
יֹאכֵל וּפְרִסִּיהֶן יִפְרֹק: (י) הוּא רֹעֵי
הָאֵלִיל עֲזָבִי הַצֹּאן חָרַב עַל-זְרוּעוֹ
וְעַל-עֵינַי יִמְיָנוּ זָרְעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבֹשׁ
וְעֵינַי יִמְיָנוּ כָּהֵה תִכְהֶה:

רשי

לֹא יִתְּנֵהוּ. והנער השוטות שאינן יודעות לבוא אל הדיר: הנלזה. שיש לה כח קצת לעמוד על רגליה ולריכב סיוע לנהלך לאט. ומנחם פירוש ונפסחה ל' לנצות צטן: לא יכלכל. ת"י לא יסודר דרך הרועה צחיקו יסא: ונשר הצריאל יכלל. את העשירים יגמור ממון: ופרסיהן יפרק. עד כלם ודומת זו אמר דניאל אכלה ומדקה ושארם צרבלה רפסה: (יז) הוא יש ללעוק על זה: רעי האליל. רועי של אין. אליל ל' אל אינו רועה וכן רופאי אליל רועי האליל י"ד יתיר' צמקום ה"א כמו עוזני האלן (איז י"ג) שכי סנה (דברים ל"ג) שכי לנדר (מיכה ו') עוזני האלן נותן הפקר ליד כל הצא להכות להרוב ולנצח: חרב על זרועו ועל עין ימינו. והוא הרועה סכין של שחיטה נושא צידו לשחוט את השמנה ואת הצריאל שנתן עין ימינו צהם לדעת מי העשירים לנצח לגמור נכסיהם: זרועו יבוש תיבש. לע"ל ונתתי נקמתי וגו' (יחזקאל כ"ח). והפותרים פותר' אותו צלזקיהו ע"ש (ירמיה כ"ג) ואת עיני צלזקיהו עוד וא"ל לכוון הכני מקים דעם צארן צלזקיהו שכבר עזר לו ע' סנה:

באור

האלן: (פז) רעה, לפי דעת המפרשים הוא הורדוס שיקום חמן בית שני ויעשה מעשיו בשנעון. הנבחרות, הנבחרות מן העדר. לא יפקד, לא יזכור לשם מחשבתו עליהן. הנער, העלה הרך והענוג האלץ והשאר באחריו העדר ולפעמים אחר וסוטה ממקום המרעה ואין יודע לבוא אל הדיר. לא יבקש, אלה הוא, וס"י דלעטלו לא יתבע (דחז) פערדאירטע. הנצבה, לשון עמידה ר"ל שהם החולה העומדת במקומה ולא חוכל להסתובב מחולשת כח. לא יכלכל, לא יקן לה תוחן וי ספוקה להוסיף לה כח. הבריאה, השמנה כמו איש בריא (שופטים ג'). ופרסיהן, הכפר פרס העלפים כמו פרסה (זון), קויעה. יפרק, ענין ספרה יקרי הפסקות מן הרב כלומר לא ישאר בו מעט, הכל יקח לעצמו ואפילו העלפים, והוא ע"י הפלגה וגומא: (יז) האליל, ענינו כמו רופאי אליל (איז י"ג) דבר שאין בו מועיל ולא יכשר לשום ענין. ולדעת המפרשים על אגריפס המלך יאמר שחז אה עמו והסתר עם הרומיים כח"ש ביוסףיון. חרב, וכי, יבוש על זרועו ר"ל ישבר ויוכרת. עין ימינו, מה שהיה מלפני החרב יאמר תחומה וסיהם תחלחלו נכזה, או שהוא קללה כמשמעו כמו שאמר אח"כ זרועו יבוש חרב' והוא כפל ענין בעבור עולם ההספוליות, וי"ל חרב על זרועו שהוא עוזב לרעות ולהכהיב את עמו ויולא לתלחמה בחרב על זרועו ועל עין ימינו, דרך מליצה שאינו רואה ומשגיח על דבר רק על החרב וכל מגמה פניו לתלחמה (דחז) סווערט חנן. ארנן אורן חין ויינען רעכטען חויגע, והמליצה נשגבה, ובעבור זה יקללהו שזרועו יבוש ועין ימינו תכהה:

שְׁלֹשִׁים כֶּסֶף: (יג) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל-הַיּוֹצֵר אֲדָר הַיָּקָר
אֲשֶׁר יִקְרָתִי מֵעַלֵּיהֶם וַאֲקַחְהָ שְׁלֹשִׁים
הַכֶּסֶף וַאֲשַׁלֵּךְ אֹתוֹ בֵּית יְהוָה אֶל-
הַיּוֹצֵר: (יד) וַאֲנִידַע אֶת-מִקְלֵי הַשָּׁנִי
אֶת הַחֲבָלִים לְהַפֵּר אֶת-הָאֲחֻזָּה
בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל: (טו) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי עוֹד קַח-לָךְ כָּלִי רֹעֵה
אֵילָנִי: (טז) כִּי הִנֵּה-אַנְכִי מְקִים רֹעֵה

dreißig (Scheffel) Silber. 13. Und der Ewige sprach zu mir: Wirf sie in den Schatz, ein werthvoller Preis, den ich von ihnen gewürdigt worden bin (ironisch). Und ich nahm die dreißig (Scheffel) Silber und warf sie in das Haus des Ewigen in den Schatz 14. Und ich zerschnitt meinen zweiten Stab, den (sogenannten): Berberlich, um die

Bruderschaft zu vernichten, zwischen Jehuda und Israel. 15. Und der Ewige sprach zu mir: Nimm dir ferner das Geräthe eines thörichten Hirten. 16. Denn

רש"י

מדרש אברהם שהוציאו אברם אברם דור פחות משלשים לדיקום פניו כה יהיה זרעך ויהיה צנימטריא שלשים: (יג) ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר. כמו אל האולר אמר הקצ"ה לנציא כתוב והנח את אלו הם ולדקתם להיות שזור לסוף ע' שנה של בלות כלל ויננה צ"ה על ידיהם ופכו האולר אדר היקר צית מקדשי אדר תפארתית: אשר יקרת מעליהם. אשר הפשטתי מעליהם מהיות להם ליקר ול' יקרת הוא הסרת כבוד והע"ס של מעליהם יוכיח והוא כמו ושרשך פאדן החיים כמו מסעך פאדן ודומת הפירוש שפידשתי מעין תרגום של יונתן הוא ודלית לטונות הדנה לפירוש נזואה זו ואני יכול לכוון: (יד) ואנדיע את מקלי השני. הגלית את לדקיהו: את החצלי. את רשעי דורו כי הוא לדיק ודורו רשעים: להפר את האחוה. שנתאחו צני יהודה וצנימן ונדקו צתועצו' מלכי ישראל: (טז) עוד קח לך וגו'. והוא שאל' למעלה דעה לאן ההדנה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן צית שני זה ציר עשו: (טז) הנכחדות. האוצרות לא יפקוד הדועה לנקסס: היער לא יצקס. ת"י דליעלטלו

באור

כסף, ר"ל שקל כסף והוא המחיר הקלוב לכל רועה והוא הפחות שבערכים: (יג) ויאמר וכו', אל היוצר, כמו האולר ובאה הי"ד במקום האל"ף כי אהי מתחלפות ות"י לפחות יד אחרכל (אונט ער דער פֿערנאחט) טונג דעם סחטלאייטטערס, ולדעוה יוצר כמו אוצר שם המחר לנצל האולר. אדר היקר, שהוא

מחיר יקר ונערך בשביל פעולה המרעה הזאת ודרך החול ושחוק אמר כן כאדם האומר על מחיר גרוע וקל בערך הדבר הניתן בעבורו ראו! המחיר היקר הזה אשר יותן לי עקב חפץ המעולה! כן ענין הפסוק הזה לדעתי וכן סרנמחיו, וכן דעה בעזעניוס כספר המלים שהביא ח"ל אדר היקר (דא) הערנליבקיט דעם ווערט

העם, דער הערנליבֿע ווערט, היר חירנליב, ואין ספק אללי שערך ענינו לפי פחרון המלות מעיל כמו אדר חפשינו (חירן הערנליבֿר חחנטע), והימה מלימה ומשל כהוגם בין העם לענין מחנה מויה ולנצחית הוגה למקבל, או שר קטן והכן. אשר יקרת, אשר נכדתי לקבל מונח וגם זה מאמר החול ולנח: (יד) את המובלים, דה"א הידיעה לנוע המקל הקרוא למעלה מובלים זה עטם חרגומי. לחפר את האחוה, שהימה בין יהודה וישראל כהיום דברים כחובות עבדות אילים של מלכי ישראל כפירוש רש"י ז"ל, ועמה לא לרמי להסתיים כלל כי מחסמי כס ולכן לא נדרכתי למשל רועה ועל כן ברעמיו: (טז) אילי, שוטה שלא ידע לשמור

vermisst, und die übrig Gebliebenen mögen Eines des Andern Fleisch freisessen. 10. Und ich nahm meinen Stab Gold und zerschchnitt ihn, um meinen Bund zu zerstören, den ich gegen alle Völker geschlossen. 11. Und er ward an demselben Tage zerstört, und so erkannten die Armen der Heerde, die auf mich achteten, daß dieses das Wort des Ewigen sei. 12. Und ich

sprach zu ihnen, wenn es gut in euren Augen ist (euch gefällt), so gebet mir meinen Lohn; wo nicht, so laffet es! Und so wägten sie meinen Lohn dar,

לֹא אֶרְעָה אֶתְכֶם הַמָּתָה תְּמוּתָּה
וְהַנִּכְחָדֶת הַבָּחַד וְהַנִּשְׁאָרוֹת
תֹּאכְלֶנָּה אִשָּׁה אֶת־בֶּשֶׂר רַעוּתָהּ:
(י) וְאָקַח אֶת־מִקְלִי אֶת־נָעַם וְאֶגְדַּע
אֹתוֹ לַהֲפִיר אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בְּרִיתִי
אֶת־כָּל־הָעַמִּים: (יב) וְהִפַּךְ בַּיּוֹם
הַהוּא וַיֵּדְעוּ כֵּן עַנְיֵי הַצֹּאן הַשֹּׂמְרִים
אֹתִי כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא: (יג) וְאָמַר
אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבִי שְׂכָרִי
וְאִם־לֹא חֲדָלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי

רשימי

מלך ארם וישיבם כעפר לדוש (מלכים ז' י"ג) וזימי הושע זן אלה שמדמים
ציד סנודצ והגלוהו (סס י"ז): להפיר את צדיתי אשר כרתי את כל העמים.
להראותם שזשזיל שזגדו צי הפדתי את צדיתי אשר כרתי עם כל העב"ס עליהם
שלא יזקוקם שז"מ כן נתתי להם את התורה שזם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכויות
שלא תהא אומה ול שולטת צהם ואל תתמה אם דצר המקדש תשועת' מיד שונא
צלשון כריתות צדית את השונא שהרי מלינו מקדש דוגמתו וכרתי להם צדית ציוס
ההוא עם חית הסדה וגו': (יא) וידעו. כן הצינו הדיקים שזהם השומרים את הקי:
כי דצר ה' הוא. בזירה זו כצר דצר לנו הקצ"ה ע"י משה וילך ה' אותך ואת מלכך:
(יב) ואמר. אל מלכי יהודה הכותרים: אם טוז צעיניכם הצו שכרי. קימו מלואי
והוא יהיה שכרי על כל הטוצה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שזר לרועה ללך ואשזר
וארעה אתכם: ואם לא חדלו. וגם אני לא אטיז לכם וכן מלינו שזמר הקצ"ה
(ליזחאל ו') השומע ישמע והחדל יחדל: וישקלו את שכרי שלשים כסף. ת"י ועזדו
ית דעותי בנדין מקלש אנשים טוים מעט היו צהם ששזר לרואי כגון החדש והתסגר
דיחאל חמ"וע ויזחאל. ול' שלשים כסף לא ידעתי לכסותם וזה חיקר פעולתו שעינים ועערך מותך
ואף דעותינו פירשו כן צחולין והצינו רליה לרור הכסף לקח צידו (משלי ז') ואת
השלשים פירשו מ"ה לדיקי' יש צכל דור ורור והצינו רליה מחומד שעודים ולתך שעודים
ט"ו צצכל ול' צא"י שזאמר ואקקה את שלשים כסף ואשליככו צית ה' צא"י ומנין ה'ל'

באור

כרתי להם צדית עם חית הסדה (הושע ז' כ') ורבים כן כספר הזה: (יא) השומרים אותי, כלומר דברי כמו
ואבינו שזמר את הדבר (צדאשית ל"ז) כי דצר ה', כי משה יחלה המורה: (יב) אליהם, בעלי הלאין. אם
טוז וכו', שזרעה עוד את הלאין. הברו שכרי, שנותנים לרועים. ואם לא, חלכו לתם שכרי. חדלו, הרפו
מווני לרעות את לאכס כי לא אערות עוד עמכם. ולדעתי צא לכסותם וזה חיקר פעולתו שעינים ועערך מותך
מחיר אשר יחנו לו בעבור מרעית לאכס אם מועע ואם הרעה, ידע ויכיר לשער ערך טוכחו צעיניהם. שלשים

וְאֶקְחָלִי שְׁנֵי מִקְלֹת לְאַחַד קָרָאתִי
נָעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי חֲבָלִים וְאַרְעָה
אֶת־הַצֹּאן: (ח) וְאֶבְחַד אֶת־שְׁלֹשָׁת
הָרָעִים בִּירַח אֶחָד וּתְקַצֵּר נַפְשֵׁי
בָהֶם וְגַם־נַפְשָׁם בַּחֲלָה בִּי: (ט) וְאָמַר

ת"א ואבחר וכו', הענית ה', ט'. ותקצר מהם ה', מ"ז:

gen, und auch sie wurden meiner überdrüssig. 9. Da sprach ich: Ich will euch nicht weiden, was sterben soll, das sterbe, und was vermisst werden soll, werde

רש"י

לכן עניי הלוא. אחת עניי הלוא היו כשהתחלתי לרעות: ואקח לי שני מקלות. לכוף ימי' חלקתי' לז' ממלכות צעונים: לאחד קראתי נעם. ירבעם אמר לנהלם לאט: ולאחד קראתי חבלים. רחבעם אמר להם ליסרם צעקרים ולפי שדרך לאן לנהל צמקלות קרא למוסליהם מקלות: (ח) ואבחר את שלשת הרעים צירח אחד. והם השחיתו דרכיהם עד שמאסתיס והרגתיס צדש אחד כל ב' הרועים שהרג יהוא כל צית אחאז ואת צית אחזיה מלך יהודה ואת אחיז ואת כל זרע ממלכות דוד ועתליס איצרה את השאר וזולתי יואש שטען (מלכ' ז' ט'): ותקצר נפשי צם. מאסתיס וכל לשון קולר נפש הוא דבר לרע או דבר מאוס שאין הדעת סובלתו וקולר הלז והמעיס מלהביל כמו שאליוהו אמר הליקנתי דוח צטני (איוב ל"ז): וגם נפסם צחלה צי. זכרונם היה דב צמעי וממלא את רוחי וממק את צטני. צחלה פי' דעותינו לשון גודל צמס' נדה משל משלו חכמים צאשה פגה צוחל וצמל פגה עודה תינקות צוחל חלו ימי הנעורי' שכבר הי' גדולה והציאו מקרא זה דאיה לדבריהם: (ט) ואמר לא ארעה אחכם. אמרתי צאותן הימים שאליהם מעל פני ויהיו הפקר ולצו: (י) ואקח את מקלי את נעם. שצדתי את כח מלכי ישראל צימי יהואחז צן יהוא עד כי אצדם

באר

יקרר הנביא שכן עשה כאשר נהוה ה' לרעות את לאן ההרגה. לכן וכו', אחת עניי הלוא היו כשהתחלתי לרעותם וכן מתורגם לשכמתי. וי"ו צעור כי היו נכנעים. ומוריס כחוכם (דעסהח)כיעם וחזרען ארועה בעדריקטע חונטער צוהנען, והענין אחד. שני מקלות. בדרך הרועה להיות משעמו ציד. נועם, כי צנעינות ינהם. חבלים, ענין השחחה ונלשון ומחלים כרומים (ש"ה ב') ויש פותרים אורו מענין יקורים (וועהע, שווערן), ועוד אחרים מענין חבלים ומתרים (סטריק), ואולי מורה על כל הסוראות חלו יחד. וככל הפך ענין נועם. וענין הנשל פעם ינהלם. בלעז ונחת להעות לנכס אל העוד, ופעם ינהם בכבודו כאשר ייקר איש צו להישר דרכו, כמו את אשר יאהב ה' יוכיח: (ח) ואבחר, ענין מניעה והסרה. שלשת הרעים, רבו הפירושים מי הם שלשת הרועים וככל הם שפור השכל ומחשבות שעולות על לבם ואני לנען האותם אחשה ולא אינא להכריע. בירח אחד, בזמן מועט כמו יאכל חדש את חלקיהם השוע (ד' ז') ענין באורו שם. ותקצר נפשי, ענינו מנאך (שופטים י" ע"ז) וענין מה שכתב הרב הנהגה לספר ויקרא צפקוק ולא תגעל נפשי אחכם (שם כ"ו י"א). בחלה, אין לה חדר צמקרא והוא מלשון קורי. בחילא, ופתחורו גיבול ומיחוס (עקעל) החבין, וכן ה"י על דפשהון קצת צמולחמי (ווי"ל יצא ויניען דיענסט פערוערפען), ועד"ז מתורגם

לשכמתי: (ט) ואמר, לבעלי הלוא לא ארעה עוד לאן מרעיהכם. המתה, יהיה מה שהיה מי שעומד למיתה מותם. ומי שהיה נעדרת מן העדר ללכת חוצה מהם נעדרת ולא אחת לדבר. וכל לרעה שכן רלון הש"ס להסיר השגחתו מהם: (י) ואקח וכו' ואנע, וברתי אורו כי מאסתי בהן ולא רליתי להנאיגם צנעינות כ"א ביר חזקת צוקל חבלים, את כל העמים, נגד כל העמים להיות נגד לישראל נגדם שלא יקיום וע"ז

die Schlacht-Heerde (d.h. die zum Schlachten bestimmte ist). 5. Die ihre Besitzer würden, ohne (dafür) zu büßen, und ihre Verkäufer sprechen: Gelobet sei der Ewige, ich ward reich! und ihre Hirten schonen ihrer nicht. 6. Darum will ich auch nicht mehr der Bewohner des Landes schonen, spricht der Ewige, und siehe, ich überliefere die Menschen, Jeglichen in die Hand seines Nächsten und in die Hand seines Königs; und sie werden das Land zermalmen, und ich werde es nicht retten aus ihrer Hand. 7. Und ich weidete die Schlacht-Heerde — wahrlich

אלהי רעה את צאן ההרגה: (א) אשר קניהן יהרגו ולא יאשמו ומכריהן יאמר ברוך יהוה ואעשיר ורעייהם לא יחמול עליהן: (ב) כי לא אחמול עוד על יושבי הארץ נאם יהוה והנה אנכי ממציא את האדם איש ביד רעהו ובין מלכו ובתתו את הארץ ולא אציל מידם: (ג) וארעה את צאן ההרגה לכן עניי הצאן

*האל"ף נחה

ת"א ואקח ונ', דמסדקין נ', כ"ד :

רש"י

את עלמך יודע אני שסופך ליחרצ וכד נתנצ' עליך זכריה בן עדו פתח לצנן ולתוך וגו': (ד) רעה את לאן ההרגה. הכן להם רועים כלומר שנצא על פרנסיהם העתידים לרעותה מעתה. לאן ההרגה ישראל שהרגום רועיהם ואכלום: (ה) ולא יאשמו. מלכי העכ"ס שאגלם לתוכה זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן כללו סיכא לו אשמה דדבר ומוכר עתה כל דור ה' שמסר צדק והדיני עשיר: ואעשיר. והרי הוא עשיר: (ז) וארעה את לאן ההרגה. כל אלה דברי הקצ"ה לנציא ואני דעיתי אותם צימים הקדמונים :

באור

היער שהיו חוסים בללם, נאון, הוא היער שהיה סמוך לירדן ועל שפתו ששם מקום מרבץ האריות (ירמיה מ"ע): (ד) כה אמר, רוב המתפרשים פירו הכנזאה על העבר והאכרנצאל השיב עליהם צטענות נכוחות, ויותר כבון דעת הראש"ע שהנכנזה הואם על העתיד ויכל לקצר בפרשה אחרת וזה שיקרה לישראל באחר זמן. וינכסו הרגם לחגיגה על פרנסיהם לחמנואל לפרנסא עמא ואינון שלטו בהון כענא לנכנסא ר"ל סוכנה לרועי ומנהיגי ישראל שניהגום בכנדות והם רועים את עלמם. ולפ"ז אינה לכנזאה להגיד האריות אשר חבליהם לחמור כ"א חוכמת מוכר למנהיגי עם וליקדם בשכט אמרי פיו על דבר מעשיהם הרעים. והכן. ועקבותיו הלכתי לחרגם הפרסה באופן זה. רעה, לוי מוחלט לכניא שניהג את העם כמעשה ובפועל וישגיח עליהם בחשבונם רבה ויחירה. צאן ההרגה, העומד בכית המעבדים לשחיתה, ובסמוך יפרש דבריו: (ה) אשר וכו' ולא יאשמו, ח"י אמרין לא עלנא חוכא (ספרעצען) וזיר וינד סולדאון, ולר"א ענינו לא יסכלו עונש אשמתם כחביריו במקרה, וכן הוא בפרגומי. ואעשיר, כענא האל"ף והיו"ו פתוחה והע"ן בשוא לבדו כי המשפט בתנועת האל"ף והע"ן

ובנו האל"ף הוטלה תנועתה על היו"ו והוא עומד ואם הוא מהפעיל (ד"ק) ועם היו"ו כמו אשר כלומר פירך ה' שעשיתי וכן ח"י די עפרנא. ורועיהם וכו', לפי שמוכרים לשחיתה ולהנחה עלמם: (ו) כי לא וכו', עתה יבאר דברי המושל ואמר כי ישראל הם לאן ההרגה ביד רועיהם וכן לא יחמול עליהם, חכר יושבי הארץ בכלל, כי ראו מעשי מנהיגיהם שהשחיתו דרכם ואיש את אחיו יחלו ועשיר לא יחמול על עני. והנה וכו', ועל כן אמקור איש ביד רעהו וביד מלכו להשמידו, וכן היה המעשה הרע בסקף. וזמן בית שני שהיו מריבים זה עם זה והשמידו זה את זה וזכרם בפרדות היו וחרב איש בלחיו כמחבר ביוסף: ובתתו הארץ: (ז) וארעה.

יְסֹרֶר: (יג) וְנִפְרָתִים בִּיהוָה וּבְשִׁמּוֹ

יִתְחַלְכוּ נָאִם יְהוָה:

י"א (ה) פָּתַח לִבָּנוֹן דְּלִתִּיךָ וּתְאֲכֹל

אֵשׁ בְּאֶרְצֶיךָ: (ז) הִלֵּל בְּרוֹשֵׁי

בֵּי-נֶפֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲדִירָם שִׁדְדוֹ

הִלֵּילוּ אֱלֹהֵי בִשָּׁן כִּי יִרְדֶּה הַבָּצוֹר:

(ב) קוֹל יִלְלַת הָרָעִים כִּי שִׁדְדָה

אֲדִירָתָם קוֹל שֹׁאֲנֵת בְּפִירִים כִּי

שִׁדְדָה גֵּאוֹן הִרְדֵּן: (ד) כֹּה אָמַר יְהוָה

* הַבַּצִּיר קָרִי

rien's) und das Zep-
ter Egypten's wei-
schet. 12. Und ich
stärkte sie (Israel)
durch den Ewigen,
und sie sollen in sei-
nem Namen wan-
deln, spricht der
Ewige.

11. 1. Deffne
Libanon deine Tho-
re, daß das Feuer
deine Zedern verzeh-
re. 2. Heule, Zy-
presse, denn die Ze-
der ist gefallen! daß
die Starken sind zer-
stört! Heulet, Gi-

chen Baischan's, denn der feste Wald ist gesunken! 3. Ha! Welch ein Klagge-
schrei der Hirten, daß ihre Pracht vernüftet ist! Eine brüllende Stimme
der jungen Löwen, daß der Schmuck des Jordan's (das sind die waldigen Ufer
am Jordan) vernüftet ist. 4. So spricht der Ewige, mein Gott: Weide

רש"י

י"א (א) פָּתַח לִבָּנוֹן דְּלִתִּיךָ. ת"י פתחו עממיה תרעיון: (ב) הִלֵּל צְרוּם כִּי נֶפֶל
אֵשׁ. שהוא גדול מן הצרום הלילו השלטוני' כי נפלו המלכים מעכו"ם:
אֱלֹהֵי בִשָּׁן. קיסט"ם צלע"ז: כִּי יִרְדֶּה. כי נסצר ודומה לו וצדד צדדת היער: יער הצליר.
יער המצלל תקוף כרכי: (ג) הָרָעִים. המלכים: אֲדִירָתָם. תפארתם: שֹׁאֲנֵת כפידים.
יִצְבוּ הַסֵּרִיס: כי שדד גאוֹן הִרְדֵּן. שהוא מקום הכפידים והאריו'. ודעותינו פירסר
פָּתַח לִבָּנוֹן דְּלִתִּיךָ שֶׁל חוֹרֶצֶן צִית שְׂנֵי מִתְנַצֵּל הַנְּצִי' וּמ' סנה קודם חורצן היו דלתות
הַיֵּכָל נִפְתַּחוֹת מֵאֲלֵיהֶן גַּעַר צֶהָר ד"י צָן זכאי א"ל היכל היכל עד מתי אמת מצעית

באר

לרוב בספר הזה. ובשמו יתהלכו. ענין הליכה בהפעל עקב דרכי ה' והסבנונו באורחותיו לחק לב באמונה
וכן נאמר כי כל העמים וכו' ואנחנו נלך בשם ה' (ומה ד' ה') ענין באורנו שם וכו' יתכן פריקין (ווערדען)
י"א פִּרְיִיחַ וּחִנְדְּעוֹן חרם הכונה:

י"א (א) פָּתַח וכו'. כתב הר"י אבדלגה בספר מכלול יופי ח"ל: הַנְּצִי' הוא קשה הנחה ודכיה עמוקים
מאד ע"כ. והקרב שמוסב למעלה על אבוד האיומה והשמות מן האלנות הכל ומל צבורים ושרים.
וכן דעה יונקן בהרמונו פתחו עממיה וכו' חיליו מלכיה ואסברו שלטוניא וכו' וד"ל דרשו מה שדרשו: (ב) כִּי
נֶפֶל אֵשׁ. שהוא גדול מן הצרום. אֲשֶׁר אֲדִירָם, חסר לארשים ר"ל ארשים אדירים וכמה לאחר אדיר (ומחלל
י"א כ"ג) וחבריו. יִרְדֶּה, ענין נפילה כפל ענין במ"ש ודונמחו בדרת היער (ישעיה ל"ב י"ט) לר"ק. יער הצליר.
הקרי ע"מ צינור פֶּעוֹל בארמית וענינו כמו ערים בלורות (מ"צ י"ט) חזק כדמסורגם אשכנזית ואין רחוק לומר
שהכונה על יער עלים נומה שהוא הראש הלבנון ונאמר במלכים יער פרמלו (מ"צ י"ט כ"ב) ענין באורנו שם ולפי
שהוא מלא חילנות טובות טעמאות פרי, והוא היוצר נאה ונחמד למראה בזמן הצליר שהפרו מנוסלות ועובוק
למחלל לכן יכנהו יער הצליר (הערבטם ווארד). לחק צלל הקורא ליוצר חרבה, והכן נועם המליצה: (ג) קוֹל
וכו', ששע צֶהָק יללה של הרועים ומענינו ענין חקרנו ותרממחי לפי הנאוסה למליצה: אֲדִירָתָם, הם חילרי

ihnen ein Zeichen) und sammle sie, denn ich erlöse sie; und vermehren sollen sie sich so zahlreich, wie sie gewesen. 9. Und nachdem ich sie (zu- vor) unter die Völ- ker zerstreuet und sie in der Ferne mein gedachten, so sollen sie mit ihren Kin- dern zusammen le- ben, wie sie zurück- kehren. 10. Wie ich sie aus dem Lande Egypten zurückge- führt, so sammle ich sie aus Aschur (Assyrien), und nach dem Lande Gilead und Libanon bringe ich sie, daß für sie nicht (Raum) gefunden werde. 11. Es ge- het durch's Meer die Angst, und er schlägt die Wellen im Meere, und alle Tiefen des Meeres vertrocknen, es wird erniedriget die Hoheit Aschur's (Assy-)

וְאֶקְבְּצֵם בִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְמוֹ רָבוּ:
(ו) וְאֶזְרַעם בְּעַמִּים וּבְמַרְחָקִים יִזְכְּרוּנִי
וְחִי אֶת־פְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ: (י) וְהַשְׁבוֹתִים
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֲשׁוּר אֶקְבְּצֵם וְאֶל־
אֶרֶץ גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אָבִיָּאם וְלֹא יִמָּצָא
לָהֶם: (יב) וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם
גְּלִילִים וְהִבִּישׁוּ כָּל מְצִילוֹת יָאֹר
וְהִירֵד גִּאֲזוֹן אֲשׁוּר וְשָׁבַת מִצְרַיִם

ת"א ועבר וגו' ספדורין י"ח, ק"ב:

führt, so sammle ich sie aus Aschur (Assyrien), und nach dem Lande Gilead und Libanon bringe ich sie, daß für sie nicht (Raum) gefunden werde. 11. Es ge- het durch's Meer die Angst, und er schlägt die Wellen im Meere, und alle Tiefen des Meeres vertrocknen, es wird erniedriget die Hoheit Aschur's (Assy-)

רש"י

לס' אות לצא אליו הטועה דרך: ואקבצם. לעת הקץ לעתיד: כי פדיתים. כשארפס: ורבו. צבולה כמו שרבו צמחים: (ט) ואזרעם. תחלה צמחים כאדם הזורע סוף להכניס כמה כורין: וחיו את צניהם. עם צניהם: (י) ולבנון. זה צ"ה: ולא ימלא להם. ולא יסופק להון: (יא) ועבר צים לרה. ותעציר לרה צלור היוצנת צחו' הים והוא ראש לעכו"ס: והכה. הקצ"ה אשר הוא המכה צים גלים לשקיע את לוד: כל מלולות יאור. היא מלרים:

באור

חלל נשמה יין וכח"י כשחי חמר: (ח) אשרקה. קול לפתח שפחים לקינן ואות הקריאה אליו וכן ישרק ה' לזכוב וישעיה ז' י"ח) וח"י אכלי (א"יך רופע). כמו רבו, כמו שרבו מעלנו במלך מלך בימים הקדומים,

ובאופן זה מתורגם אשכנזים: (ט) ואזרעם, הו"ו שואלם לעמיד וענינו כמו בקנן להפוך העמיד לעבר ושעורו אחרי שכבר פורחים כמו זרע בארץ בין העמים ובכל זאת בנחשק יזכרוני ולא שכחו את אלהיהם, לכן יחיו צידה עם צניהם בשונה ונחת בשבים לארצם. ובאופן זה מתורגם אשכנזים. וח"י וכנא דברסיון ביני עונמיא ובארעא רחיקא הוו זכירין לרחלתי וגו' מקבים לפירושי. ושבו, כאשר ישובו מלכות הארץ: (י) והשיבותים. ח"י כנא דאפקטיון מלרעא דנעלרים כן וכו', ועד"י הרגומתי פה כי הוא הנכון לאמתת הענין. גלעד, עבר הירדן. ולבנון, ח"י בעבר הירדן מערב. ולא ימלא להם, ח"י לא יספק להון. ה"ל לא יהיה להם מקום רחבת ידים להחזיק את כלם: (יא) ועבר צים לרה, האומות שהם רבים כנוי הים מעבור בהם לרה ואמר ועבר לשון זכר ר"ל דבר הלה (ר"ק) והפשוט שהלה מוגשמת במליה כגוף בעלת חיים העוברת בים להבהיל ולהפחיד כל לב העובר, והיא יקרה מאד במליה ורב הטעם בלשון, וכן מתורגם אשכנזים, ואשר בא הפעל בל"ל לנקבה הכלל מונח שבהקדים הפעל לשם לא ישמור המין והמקפר וטעמו כפעל סתמי (עם געהעט דורך), כמתורגם, והרד"ק פירש עוד כי לרה כנוי לרוח קועה וקער אשר יעבור חוק הים ויכה את גליו ויבשם כל מלולותיו וגם הוא יפה למליה. והרובישו, ענין יבשות ולרעת אחרים ענין טסה (ויח ווערדען לו שטנדען), ומקביל לפעל והורד הנלצ לעומתו, וכן ח"י וינחמו. והורד וגו', יושפל רוממות אשור ע"י הכאת הים שעל חוף הים מושבו. ושבת מלרים, משל לגדולה מלרים שתקפו בנהר הנילוס: (יב) בה', השם תחת הכנוי כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כ"ד) חס נהוג

מִמֶּנּוּ קִשְׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ יֵצֵא כָל־
 נֹגֵשׁ יִחָדּוּ׃ (א) וְהָיוּ כְּגִבּוֹרִים בּוֹסִים
 בְּמַיִט חוֹצוֹת בְּמִלְחָמָה וְנִלְחֲמוּ בִּי
 יְהוָה עִמָּם וְהִבִּישׁוּ רַכְבִּי סוּסִים׃
 (ב) וְגִבַּרְתִּי אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְאֶת־
 בֵּית יוֹסֵף אֲשֶׁר־עָשִׂיעַ וְהוֹשִׁבוֹתִים בִּי
 רַחֲמָתִים וְהָיוּ כְּאִשֶּׁר לֹא־זִנְחָתִים
 בִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאַעֲנֶם׃
 (ג) וְהָיוּ כְּגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשִׁמְחָה לָבֶם
 כְּמוֹ־יֵין וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשִׁמְחוּ יִגְלוּ
 לָבֶם בִּיהוָה׃ (ד) אֲשֶׁר־קָה לָהֶם

Eßen (Führer), aus ihm Pfahl (Befehlshaber), aus ihm Kriegsbogen (Helden), aus ihm jeglicher Bezwinger alle-
samt kommen. 5. Sie sind gleich Hel-
den, die (den Feind) wie Wassenkoth im Kampfe zertreten, und kämpfen (mit Muth), weil der Ewige mit ihnen ist, und die Reißigen werden zu Schanden. 6. Und ich werde das Haus Schuda stärken, und dem Hause Joseph's ver-
leihe ich Sieg, und setze sie wiederum ein (in ihr Land), denn

ת"א אשרקה וגו', חולין ב' ס"ב :

ich erbarme mich ihrer, und sie sollen sein, als hätte ich sie nie verstoßen; denn ich bin der Ewige, ihr Gott, und erhöere sie. 7. Gleich Helden sind die Sfrajimiten, ihr Herz freuet sich wie beim Weine; und ihre Kinder sehen es und freuen sich, ihr Herz frohlocket über den Ewigen. 8. Ich pfeife ihnen (gebe

רמ"ז

כבזרים צוסיס צטיט חולות צמלחמה. הרי מקרא זה מסוד' והיו צמלחמה הולכים ודורכים אנשי' כבזרי' הצוסיס טיט חולות. צוסיס דורסיס כמו יצום קמינו (תהלים מ"ד) צוססו את נחלתי (ירמיה י"ז): והציטור. צית יהודה את רובצי הסוסיס הצאים להלחם צס: (ו) ונברתי את צית יהודה. צמלחמה העכ"ס: ואת צית יוסף אושיע. צמקום שטלו סם צבלחם וצצור צימי סנחריז: (חשצוסיס). כמו והשצתי' ל' ישיצם: והיו כאשר לא נצחתיס. כאלו לא נצחתיס מעולם: (ח) אשרקה להס. כלל' השודקיס

באר

קרבא. נגיש יחידה, שיהיו בוגשי' שבנאכיהם. יחריו תוסב על כל אלה האמורים שכולם יחדיו ילאו ותחס, וס' מנייה יחרטון כל פרכסוי הכדא (פָּרַח חֵיבְנָן זְלוּעִין חֲלֹזֶה זִיינִי פֿערדסטעהער אַבשטוחוועגן):

(ה) כריסם, אחר מן העובל הקל בפלם עובים והוא יוליאם, כלומר ישראל יהיו בגבורים; ואע"פ שהם חלשים והם רומקים לוריבים בטעם בעלתמה (דרק). וזה **חלמו**, קף שאינם תלמודי למחמה עכו"ל ילחנו חלמי

קרבי כי' עמם והוא ילמד לאצבעתם למחמה, וכענין ס' יוהן בית ישראל דשני קטילי עמומיא בענין שוקא

[illegible]

den Nichtiges, und die Wahrsager weisen Lüge, und falsche Träume tragen sie vor, sie trösten Eitles, darum ziehen sie (das Volk irrend herum) wie eine Herde, es ist gedrückt, weil es keine Hirten hat. 3. Ueber die Hirten ist mein Zorn entbrannt, und die Böcke (bildlich für: Die Vornehmen) will ich heimsuchen, denn der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), suchet seine Herde heim, das Haus Jehuda's, und macht es zu seinem Prachtroß im Kriege. 4. Aus ihm (sollen)

הַתְּרַפִּים הַבְּרוּ-אֶן וְהַקּוֹסְמִים חֲזוּ
שָׁקַר וַחֲלָמוֹת הַשָּׁוְא יִדְבְּרוּ הַבֶּל
יִנְחֲמוּן עַל-כֵּן גָּסְעוּ כְּמוֹ-צֹאן יַעֲנֵי
כִּי-אֵין רֹעֶה: (ג) עַל-הָרְעִים חָרָה
אִפִּי וְעַל-הַעֲתוּדִים אֶפְקוֹד כִּי-פָקַד
יְהוָה צְבָאוֹת אֶת-עֲדָרוֹ אֶת-בֵּית
יְהוּדָה וְשָׁם אוֹתָם כְּסוּם הוֹדוּ
בַּמִּלְחָמָה: (ד) מִמֶּנּוּ פָנָה מִמֶּנּוּ יָתֵד

ת"א וחלומות ונו', נכנות ט', נ"ה:

רשי

והקוסמים שקר והחלומות אשר הטעו את אזותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקים ידיהם למרוד בהקצ"ה דברו און והבל דברו לאמר שלום ואין שלום: על כן נסעו. אזל אני נציא להם צלמתי: יענו. יתכנעו כמו לענות מפני ל' עוני: (ג) על הדועים חרה אפי. על מלכי עכ"ס: ועל העתודים. על שריהם וכן ת"י ועל מלכיה הוה דובי ועל שילטוניא אלא מסער ועב"ס נמשלו לעתודים והשפיר והשעיר מלך עכ"ס (דניאל) (ה') והדולה לפרט הענין שלא צמלכי עכ"ס יאמר העתודי' ל' שדים כמו עורר לך רפאים כל עתודי ארץ (ישעיה י"ד): כסום הוהו צמלמתי. כסום אשר נכר הוהו צמלמתי: (ד) ממנו פנה. מהם מלכיהם מהם שריה' מהם לוחמי מלחמות: (ה) והיו

באר

ערכי שפחרונו צחיקה דקיה (דורכבההרען) מיט דענן פפיי"ע, ונמנו נגור השם חזי (פפיי"ן, דהערר בויטן, וועסטערטוראה), ות"י רוחין. ומטר נשם, כמקד מער אל בשם כמו אדמת עפר (דניאל י"ב) ר"ב רברי המטר (רד"ק) ולדעמי לפי שלשון מער נופל לפעמים גם על שאר דברים היורדים מן השמים כמו יומד על רשעים פחים (מהלים י"א) וכן מן לָחֵם (מהלים ע"א איוב כ') והוא ענין ירידת דבר מן השמים בכלל לכן

אמר מער בשם חה עעם סרבוני (רעגענבאם), שפובל גם ענין רברי ולכונה זהם ח"י מְחִים מְטָרָא. לְאִישׁ.

לכל אחד מהם יסן עשכ צדה (רד"ק) חה יעיר על השנחתו צערות עליכם למלחמה מחקורכם: (ב) הַתְּרַפִּים. ללמים מגדי עמידות עיין צאורנו וש"א ע"י כ"ג). און, אפס ואין. ידברו, הנביאים יספרו חלומות שהן שוא וכו'. הַבֶּל וכו', ובה יכחמו לעם חנחומי הכל ויאמרו להם שלום יהיה לכם כי כן ידענו על ידי התרפים והחלומות. עַל כן נסעו, זהם היסה הקבה שהעם נסעו מארצם ללכת חוטה בגלות כמו הלאן שמיטתה הדועה עכ"כ. יַעֲנֵי, ענין הכנעה וכן ומהמום לא יענה (ישעיה ל"א) (רד"ק) רולה לוחר שהוא פעל עומד יע"י הכיא רחיה זהם ח"י על כן אסבדו כדור ענא בלו ארי לית מלך: (ג) עַל הָרְעִים. ח"י מלכיה והם מלכי ישראל המנחגים ומחשכים אוחם. הַעֲתוּדִים, ח"י שלטניא ויקראו עתודים' בדרך שאלה מחקים ומקפס. אֶפְקוֹד, ח"י מְקַפֵּד

פקידה לרעה. פָּקַד, פקידה לעונה ח"י רָבִיר, כְּסוּם הוֹדוּ, כסום אשר נכר הוהו צמלמתי (רש"י) וי"ח מקוק

דוחן: (ד) פָּנָה, משל לראשי העם כמו פנות העם (ש"א י"ד א') עיין צאורנו שם ות"י מלכים. יָתֵד, משל לפקידים כמו יחד צוקים כאון (ישעיה כ"ב כ"ג) ות"י משיחה. קָשַׁת מלחמה. משל לצבוי לנא ות"י מקוק

הָהוּא כָּצֹאן עִמּוֹ בִּי אֲבִי-לִזְרָה
מִתְנוֹסְסוֹת עַל-אֲדָמָתוֹ: (י) בִּי מֵה-
שׁוֹבוֹ וּמֵה-יָפִיז דָּגָן בַּחֲוִירִים וּתִירוֹשׁ
יִנּוּבֵב בְּתַלּוֹת:

(ב) י שְׁאֵלוּ מִיְהוָה מָטָר בָּעֵת מִלְקוֹשׁ
יְהוָה עֲשֵׂה חַיִּים וּמִטֶּר-נֶשֶׁם
יִתֵּן לָהֶם לֵאמֹר עֲשֵׂב בְּשָׂדֵה: (ג) בִּי

an demselben Tag, als die Herde seines Volkes; denn Kro-
nensteine (bildlich für: Fürsten) erhe-
ben sich über sein Land. 17. Wie (steigt) dann seine Wohlfahrt und seine Herrlichkeit! Getrei-
de läßt Jünglinge, und Most Jung-
frauen empor wach-
sen.

ת"א כי ובו' מבלה ח' י"ג: ותירוש ובו' יומח ח' ע"ו: שאלו
ובו' תעניח ח' ט':

gen zur Zeit des Spätregens (der Ewige schaffet Blüte) und Regenguß wird er euch geben, jegliches Kraut auf dem Felde. 2. Denn die Drakelbilder re-

10. 1. Bittet

den Ewigen um Re-

רש"י

קלע הם הענ"ס שהם מלומדי קטת ולקלע צאצן. והמו כמו יין: העיון צקול שזון
ושמחה כמו שהמים שתוי יין: ומלאו. נפשות כל טוב: כמזוק. שמלא דם לפני
המוצה: כוונת מוצח. שמנסכין שם יין והיין לף עליו כמו ששנינו זמם' סוכה לשון
שניעה ל' שירות: (טו) כצאן עמו. כללן שהסיע ממלכים להיות לו לעם: כי אזני
בזר. כי הבהנים בני חשמונאי המתפארים באזני נזר צעורי חושן ואפור יהי' מתנוססים
בניסים על אדמתן: (יז) בי מה. דצ. טונו. הלפון של אותו הדור: דגן צחורים.
הנותן נח לצחורים: ותירוש. אשר ינוצצ בתלות בניצ סיר ותירוש. אשר ינוצצ וילמח
צקרקע צחול' והוא יין משונה:

(א) שאלו מה' מטר. אם תלטרכו: חיים. עניים מצילים מטר: לאיש עש
צדקה. צסזיל איש' ח' וצסזיל עשז אח' הלריך למטר: (ב) כי התרפים.

באור

ושמחתו עד בלה. אבני קלע. בני לאויבים על שהם יודעים לקלוע האבן בכלי המיוחד לה: כמו הקלע.
רשתו. דם האויבים. והמו צקול שזון כמו צספת יין כמ"ש לך היין הומה שזר (משלי כ'). ומלאו
וכי. פועל עומד יהי מלאים מים האויבים כמזוק שמקבלים בו אם הם לזרוק, או כוונת המוצח שזורקים בו
אם הם (רד"ק): (טו) כצאן עמו. כמו שמשמע דם לאנו בכל כח כן ישיע עמו כי הוא צללו (רד"ק).
אבני מר. בני לשרים וקנים מביט יהודה. מתנוססות. מלשון נס והוא ענין הרמה כמו נס להמונת
(ההלים כ'): (יז) בי מה טובו. מלה מה לקריאה על הפלגה ורבו צליכות ונכמות כמו מה רב טובך (תהלים
ק') ומלה טובו שז על ישראל. ועם הפסוק. מה מלא יסריה אז ויעלה למעלה טובו ר"ל הללחת ישראל
ומעמדה הטוב וגם יפיו היא תפארתו והודו. צעם שיצרך ה' אם האדמה להלמית דגן והירות מרובה. ינובב,
שהו נוב ענין למיתת פרי והוא בנין פעל כלומר למיתת. ומוסק על הדגן והמירות ר"ל הדגן והמירות יסובב גדול
הצחורים והצחולות כי אכילת דגן ושחית היין יתן להם כח ויוסיף להם חזון וגבורה. דשים ורעניים יהיו
ובאור צלננון ישגו. מה שפעת צדקה ואשר למדינה צדקה צדקה וחקים ובעלי קומה. ובאופן זה מתורגם אשכנחית:

(א) שאלו וכו'. כמסק אל מה שלפניו כי אחר שאמר שרבו הדגן והמירות הוא ויסקוד הללחת המדינה.
יאמר עמה שזון הראוי לשלול מה' הצדקה האמת, כי הוא לבדו סבת ירידת הגשם, הוא שולח מטר על
פני הארץ, ומלמית עשב השדה. חיים. הם אלו שרואה אותם אדם מצהיקים קודם שאלו הרעם מעט וכן
הם קולות (אויב"כ"ה) (וועטטערסטראהל), (רד"ק כספר השרשים) והחסם צעזעניוס היא פעל חז מלשון

ihr, der Hoffnung Gefangenen (d. h. die ihr selbst in Gefangenschaft, von der Hoffnung gefesselt seid), noch heute verführe ich's: zweifach (Gutes) will ich dir ersetzen. 13. Denn (gleich einem Bogen) spanne ich mir Jehuda, als Bogenziehe ich Esrajim aus, und rege deine Söhne, Zion, gegen deine Söhne, Zawan (Griechenland) auf, und mache dich gleich dem Schwerte eines Hel den. 14. Und der Ewige wird über

מִשְׁנֶה אָשִׁיב לָךְ: (יג) כִּי־דִרְכָּתִי לִי יְהוּדָה קָשָׁת מִלְּאֹתִי אֲפָרִים וְעוֹרֹרְתִי בְּנִיךְ צִיּוֹן עַל־בְּנֵיךְ יוֹן וְשִׁמְתִּיךְ בַּחֶרֶב גָּפוּר: (יד) וַיְהִיָּה עֲלֵיהֶם יִרְאָה וַיֵּצֵא כַּבָּרֶק חֲצֹו וְאֲדָנִי יְהוָה בְּשׁוֹפָר יִתְקַע וַיְהַלֵּךְ בַּסַּעֲרוֹת תִּימָן: (טו) יְהוָה צָבָאוֹת יִגַּן עֲלֵיהֶם וְאָכְלוּ וְכִבְּשׁוּ אֲבִנֵי־קָלַע וְשָׂרֵנוּ וְהָמוּ כְּמוֹ־יֵין וּמִלְּאוּ בַּמֶּזֶרֶק כְּזוּרֵית מִזְבֵּחַ: (טז) וַהֲוֹשִׁיעֶם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם

ת"א ו'ה' ונ'ו, כ"ה ל"ג: ה' ונ'ו, סס: ומלאו ונ'ו, ססחיס ח', פ"ה. נחיס ה', נ"ד:

ihnen erscheinen; und wie der Blitz fährt sein Pfeil aus, und der Herr, der Ewige, wird in die Posaune stoßen, und einher treten mit den Stürmen des Südens. 15. Der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), wird sie schützen, und sie reiben (ihre Feinde) auf, und treten (sie) unter sich als Schleudersteine, und trinken (ihr Blut), und lärmten wie bei Wein, und werden voll sein wie Opferthalen, wie die Becken des Altars. 16. Und der Ewige, ihr Gott, rettet sie

רשי

זשורה שנייה לצד זו של צנין ומת היא אגדה השניה שאני שז לשנות לכס: (יג) כי דרכתי לי יהודה. סוף שני יון יעלו המלכום מיד מלכי פרס וידעו לכס וא.י אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו זעכ"ס צימי חשמונאים: קשת מלחתי אפרים. מקרא קלר הוא קשת מלחתי יד אפרים כמו (מלכים ז' ט') ויהוא מלל ידו זקשת (מד"ז) אפרים יהיה לי כאשפה מללח חלים: ועודתי צניך ליון. על צני עכ"ס: (יד) ו'ה' עליהם יראה. בספר יוסיפון מלינו צעת הדיא נראה מופת לאנשי ירושלים: זשופר יתקע. ידעם: צסערות תימן. לסער את אנשי תימן הם צני עכ"ס. ויש מרדויותו שפתרוהו על אדום לע"ל: (טו) ואכלו. שלל העכ"ס: וכשאו. תחתיהם אכני

באור

ידו זקשת ונ"ב ט') וענינו משיכת הישר בכל כח, עיין שם בבאור. ואין כונתו על שבע אפרים כי בניה שני לא היה שבע אפרים כמו שהעיר הרד"ק, אך על עשרת השבעים שקרויים אפרים. ועוררתי וכו', אשורר בניך את ליון להלחם על בניך אשה יון, ועל מלחמת גוג ומוגוג יאמר כי עמו יבוא כי אחים הם כנ"ש צני יפה גומר ומוגוג ומדי יון (בראשית י'). יון, ח"י בני עוממיא הבין במלת יון גם שאר עמים ר"ל כל יושבי א"י יון (חינועלן) דעם יחניסען אעערס), המודיל בין ארץ יוניה וארץ חיתווא, ויותר יבוא ומה בקשר אה"ש החדש: (יד) ו'ה' וכו', ח"י יתגלי ה' יגלה עליהם שכינתו להלחם בעמורם. בשופר יתקע, בדרך הנלחמים, והכל על דרך קשרי מלחמה למשל: (טו) עליהם, על ישראל. ואכלו, את איביהם יכלו

בֶּן-אֶתְנָת: (י) וְהִכְרַתִּי רֶכֶב מֵאֲפְרַיִם
וְסוּסֵי מִירוּשָׁלַם וְנִכְרַתָּה קִשְׁתָּ
מִלְחָמָה וְדִבַּר שָׁלוֹם לְגוֹיִם וּמִשְׁלֹ
מִיָּם עַד-יָם וּמִנָּהָר עַד-אֲפִסֵּי-אֲרָץ:
(יב) גַּם-אַתָּה בְּדָם-בְּרִיתְךָ שִׁלַּחְתִּי
אֶסִּירֶיךָ מִבּוֹר אֵין מִיָּם בּוֹ: (יג) שׁוּבוּ
לְבַצְרוֹן אֶסִּירֵי הַתְּקוּהָ גַם-הַיּוֹם מִגִּיד

Geflin Sohn. 10. Und ich rotte die Wagen aus von Strajim, und die Rosse von Jerusalem, und der Bogen des Krieges soll ausgerottet werden; und er redet Frieden zu den Völkern, und seine Regierung reicht von Meer zu Meer, und vom Ströme zu den Enden der Erde. 11.

ת"א שובי וכו', מנהרגי ד' כ"ג:

Auch du! um deines Bundesblutes wegen schicke ich deine Gefangenen frei aus der wasserleeren Grube heraus. 12. Kehret zurück zur Festung (Palästina),

רשי

עשרה (ראשית ל"ג): (י) והכרתי רכב. שלא יהיו לזיכין לה: ומשל. וממשל' שלו: מיס ועד יס. מימה ועד מערבה לסוף העלם: ומנהרג. פרת: (יא) גם את. חוששי עמו כמו שהוא לדיק ונוסע כי דם זריתך הרי נצחתי לכם לעתיד וגם עתה מבלות צל שחם עכשיו בתוכה: דם זריתך. זכות דם הזרית שזדק עליכם צמיני הנה דם הזרית אשר כרת: שלחתי אסיריך. מן הכלות: (יב) שובו לבצרון. לכחכם ולכבודכם לע"פ שחם עתה צדקות מלכי פדם אתם אסירי התקוה אשר קויתם לי עד הנה למלאות דברי לקן ע' שנה: גם היום מגיד פשנה אשיז לך. עוד היום אני מגיד לך

באור

רעטטער, ערלוגער. עני, ח"י ענין כמו עני כלומר מוכנע, כי הענין בסיס לכל מדות טובות חה יחשיב להיות באיש אשר יהיה מושיע לעם. ורובב על חמור, לא מחקרין שהרי כל העולם יהיה בראשו, אלא נענה ולקמן ואות כי לא יערכו ישראל לרכב וקוסים כנאמר בסמוך והכרתי רכב וכו' (רד"ק בשמי מעט). ע"ר.

כן יקרא החמור בעבור קטן: (י) והכרתי רכב וכו' וקוס, כי לא תהיה אז מלחמה. ואין לורך לא לכלי זין ולא לרכב וקוס מלחמה. שלום, ע"י דברי שלום יכניע כל האומות להיות קרים למשמעתו. ומשל, ש"ת הנפדר משל ובעניו משל כמו חדש חדש וכו' שפירש רש"י מושלה שלו כדמורגס וכו' בפעל וישלש. מים, והים הדרומי הנקרא האדום עד הים הלבני שהוא ים אוקיאנוס (ראב"ע). ומנהרג, פרת

עד קלי ארץ חה כל ח"י, ורד"ק פ' מנהרג היולא מן העדן שהוא בתחלת המזרח עד אפסי ארץ שהוא סוף המערב, והנה יושל כל העולם: (יא) גם את, לרעתי שב על ונה שנאמר למעלה (פסוק ט') גילי מלך וכו' ועתה אמר אל כנסת ישראל בכלל גם את שמי ורומי על כן בא לנקבה וכן הוא במרגוני. בדם זריתך, בעבור דם הזרית שזדק עליך פירוש רוב הנפדרים. וכו' אף אחון ד' על דגא אהגבר לכוין קים נמכים לזה.

שלחתי אסיריך, שלחתי לחפשי האסורים בכלי צדל בין העמים. אין בו וים, שאפילו מים אין בו לשבור הלחמן. ויונתן פ' על שבער ונלרים: (יב) לבצרון, ענין מנהרג וחתק: אסירי התקוה, אסירי האסורים בתקוה. ר"ל הנקיים לה' בכל זמן, אפילו בגלות כשהיו אסורים, באלו הם קשורים בתקוה ונאמרים שכלשלת הבעות ולא תפחד מזה ולפי שזדבר אל אסורים בנחשמים. אמר אסירי התקוה בדרך לשון נופל על לשון והנליה יפה נאמר. גם היום, עוד היום (רש"י) כדמורגס אשכנזים. משנה, טובה כפולה כמו כסף משנה (בראשית מ"ג) וכו' חר על חרין בענין חקים לה: (יג) כי דרדתי וכו', יהודה אדרוך לי כקשת ר"ל הוא יחשב לי בכלי זין להרוג האויב על ידו. מלאתי, מוקד קהר הוא, קשת מלאתי יד אפרים כמו ויהוא מלא

Zähnen, und auch sie bleiben übrig unserm Gott, und sie sind wie die Oberherren in Sechuda und Ekron wie Bebusi. 8. Und ich lagere mich um mein Haus gegen Heere, gegen Ausgehende und Einführende, daß sie kein Bezwiner mehr überziehe, denn nun sehe ich sie (an) mit meinen Augen. 9. Frohlocke sehr, Tochter Zion's,

jauchze Tochter Jerusalem's! Siehe, dein König kommt zu dir, er ist gerecht und hülfreich, sanftmüthig und reitet auf einem Esel, auf einem Füllen, der

וּשְׁקָצִיו מִבֵּין שָׁנָיו וְנִשְׁאָר בְּסִי-הוּא
לֹא-לִהְיוֹהִיָּה כְּאַלְף בִּיהוּדָה וְעַקְרוֹן
כִּיבוּסִי: (ח) וְחִנִּיתִי לְבֵיתִי מִצִּבְרָה
מִעֵבֶר וּמִשָּׁב וְלֹא-יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם עוֹד
לִגֹּשׁ כִּי-עָתָה רָאִיתִי בְּעֵינָי: (ט) גִּילִי
מְאֹד בְּתִצִּיּוֹן הָרִיעִי בֵּת יְרוּשָׁלַם
הִנֵּה מִלִּפְנֵי יָבוֹא לָךְ צִדִּיק וְנוֹשָׁע
הוּא עָנִי וְרֹכֵב עַל-חֲמֹר וְעַל-עִיר

*הטעם מלרע *הש"ן בקמץ אף בעי"ן

רש"י

ללמד צהם תורה צדקים. והיה כאלוף לשון אלוף ולמוד: ועקרון. תהיה לישראל: כיצוס. ירושלים: (ח) וחננית לנתי מלצה. אחנה אלל ציתי להבין עליה מן המעמידים מצלל ומשחית שלא ילצו עליה ודונמתו וכל צניה ומלודתה (ישעיה כ"ה). ויש עוד לפתור מלצה כמו מלצה צל"ק: כי עתה רלית. לרשם צעני אף על פי שער הנה השחרתי פני מעס: (ט) הנה מלכך יצוא לך. אלל לפותרו אלל על מלך המשיח שנלמד צו ומשלו מים ועד ים לא מלצו מושל לישראל כזה צימי צית שני: לדיק ונושע. צה: עני. ענווחת: ודכנ על חמור. מדת עכוה היא: ועל עיר. כמו ועירים

באר

בהם עד הנה. וכן ח"י אכלי דמא ופקולתון, ונשאר, גם הוא ישאר באומנת אלהינו כשאר הגרים. וח"י וביורין די ישאחרון בהון יוספון אף אינן על עמא דאלהנא. כאלוף וכו', כמוצבר שביהודה לעברתם ח' (הרלב"ג). וח"י כרברכין וכן חרגמיו. כיבוסי, כירושלים ר"ל אנשי ה' יהיו מאמינים בה ונקיי דעם כיושבי ירושלים: (ח) סצבה, בה"א כמו צאל"ק (ורד"ק). ר"ל אחנה קביב לציתי להבין עליה מלכא החיל וכן מחורגם אשכחית. ורש"י פי' מן המעמידים מצלל ומשחית (בעזחטלונג), והיה מלצה בחירק כמו מלכ (יהושע ד' ג')

בפתח ופרשו כלל. ורש"י הכיל ודונמתה וכל צכיה (ישעיה כ"ה) והוא מענין כלל. ויונתן מחורגם כשור דלשח מוקף לה סחור סחור ר"ל כחומת אש (ווי"ח חיינע שיינעדויער), והבין מלצה כמו חומה כללה וגם קמה צובל. שוער אחרי דוחק ולוחן אש העם. כי עמה וכו', כמו וירא אלהים אש צני ישראל (שמות כ') וכו"ל אש וגלי קדש ה' וכו' ענין השגחה פרעית והסבלות אלהות וכן ח"י פה ארי כען גליח גבורתי לאועבא להון ומלח (אננועהען), בחרגומי מכוון לזה. והרלב"ג פי' שהם דברי הנביא חמר עמה רליתי צעני כל זה צננוח: (ט) מלכך, כסח המחבר ספר עקרים (מלמד ריכעי פי' מ"ב) שח"ג שמחויב כל בעל דם להאמין בביאת משיח, ולפי המשפטים על זרובבל נחמיה, יהודה בן השמונאי שהיה גבור, ואי זה חרקה ■ רוח נבואה לאמור כי דעמו מוכרע. ולכן טוב השחיקה בדברים סחומים כאלה, כי יהיה מי שיהיה, יהיה מלך ורשם לצית ישראל מלך בית שני, אשר צו המדוח הטובות לך ועונה להושיע ישראל. צריק ונושע הוא. י"ת יהיה נושע ומוללח צמלחמתיו (זעבד"ל) ורד"ק פי' פחה שהוא עבר מוסק לעמיד מפני חיי"י ע"כ (ער וורד העלשען), ורש"י מירש נושע צה לני שהוא נפעל. וחרגומי ער"ו כלומר מדבר בלדק ומרעה להושיע. וכן דעת יונתן בחרגומי פריק (העלשער,

חִילָהּ, וְהִיא בָּאֵשׁ תֹּאכֶל: (א) תִּרָא
אֲשַׁקְלוֹן וְתִירָא וְעֵזָה וְתַחֲרִי מֵאֵד
וְעַקְרוֹן כִּי־חֹזֵבִישׁ מִכְּסֵה וְאֶבֶד מֶלֶךְ
מֵעֵזָה וְאֲשַׁקְלוֹן לֹא תֵשֵׁב: (י) וְיֹשֵׁב
מִמֹּר בְּאַשְׁדּוֹד וְהִכְרַתִּי גִזְאוֹן
פְּלִשְׁתִּים: (י) וְהִסְרַתִּי דָמָיו מִפִּי

ihre Macht auf dem Meere schlagen, und sie selbst wird in Feuer verzehrt. 5. Es siehet's Aschkelon und fürchtet sich, und Asah (Gasa) und zittert sehr, und Ekron, weil ihre Aussicht zu Schanden ist; vernichtet ist der König von Asah (Gasa), und Aschkelon wird nicht bewohnt sein. 6.

תִּרָא וְיֹשֵׁב וְבִי' קְדוּשִׁין דָּף ע"ז: וְהִסְרַתִּי וְבִי' מְבֹלֵה ח' ו' ז' גִּילִי
וְבִי' סִיחֵרִין י"ח. ז"ח:
Fremde wohnen in Aschdod, und ich rotte den Hochmuth der Philister aus. 7. Und ich schaffe das Blut aus ihrem Munde, und ihre Greuel aus ihren

רש"י

נעושה: וחזקו. פין מרלית זה: הכה ה'. שהוא שליט על כל: יודינה. ל' מוריש ומעשיר (שמואל א' ז'): והכה צים חילה. והנלע צתוך ימים ממונה יעלה עליה את הים ויטענה כמ"ש יחזקאל: (ה) תרא אשקלון. את מכלת לור ותירא ועקרון אף היא תירא: ועקרון. שהיתה ראש לבני עשו כמ"ש רזותינו צמס' מבילה ותחילה היתה משל פלשתים: כי הוציט מנצט. שהיתה נשענת על לור: (ו) וישוב ממור באשדוד. עס נכרי באשדוד הם ישראל שהיו זה נכדים: (ז) והסרתי דמיו מפיו. של עשו אלו צתי צומה שלהם שהיו זורקים שם דמיו וצמיהם. ויש פותרין שפיכת דמים שהיה שופך דמי ישראל: ונשאר גם הוא לאלהינו. אלו צתי כנסיות וצתי מדרשות שנבלותינו: והים באלף ציהודה. אלו עדטיות וקדקסיות שלהם שעתידין שרי יהודה

באור

ח"י מלשין בירושן מחרך לה כלומר הורשה מכל גדולתה כמו מִרְיָשׁ (דברים י"ח) (פֶּרֶטֶרֶיבֶּעֶן). וי"ח

כמו י"ח הללל (פֶּרֶדֶרֶבֶעֶן), והענין אחד במונח הכללי. חילה, לנאה ויאות יותר כן עליו פעל והכה, ואם נפרשה עשרה (חיהר פֶּרֶדֶרֶבֶעֶן), לא יתכן עליו חעל והכה אף שנמלא לפעמים ג"כ במונח זה בחי"ן, ובס' יחשב יותר עליו מלש דים. מלומר יעביד חיל לנאותה דים וכן הרגומסין. וי"ח נעה מפתרון המלה וירחי דים עתה (ער וירדט ח'הרען רייכטהוּס ח'ינס מעער): (ה) תרא וכו', פניו את משלח לור ותירא לעולה ויזח ועקרון. ג"כ מערי הפלשטים וידענו מוספרי קדושים העמים שלאחר כמות לור ולרן. ע"י ח'עקסחא: דער הלך לכמות ערי הפלשטים (ע"י יוספון לרומיים כ' י"ח). מִכְּסֵה, שה"ש לדבר שמשלים ממנו חקות

ישועה וכמוהו הנה כה מִכְּסֵה (ישעיה ב') ונרדף במונחו עם לִפְיָה (איכה ד') השקפה לחקוק ונעחקן. והלכנו

האשכנזי ישמעאל לענין זה בנולה (ח'יט'ט), וכן הוא פה בחרגומי וכן ח"י רחלניה (פֶּרֶטֶרֶיבֶּעֶן), והכחם וזוהער הכין אותו כמשתמעו מענין רחיה ופירשו כמו חרל אשקלון כפל ענין צמ"ש וזענן זיה וזל'עם יגיעהעט), וכן בחרגום הלפרתי regardoit (בע"ב ח'צטעטע), ואמר הוציט ר"ל שהיתה בעושה על לור ועשה חכמה בנשה וכלימה ע"י בלורנו בנולה הוציט (לעיל יואל א'): (י) ממור, יש מפרשים שם אומה ויש לפרש בחקרן כף הדמיון ומוחר כמו זר וכן לא יצא מחר (דברים כ"ב) ושני המונין טוספה כמו שנוספת שמי המונין בנולה מִכְּסֵה (יואל א') ופירשו שיש הפלשטי' כמו איש זר וככ"י כי חחת יר ישראל יהיה

ויינחן חרגום וישב על ישראל ויחזקו בית ישראל באשדוד דהן מ כנוכח: (ז) דמיו, לשון יחיר מוסב על הפלשטי' היושב כמחר ועטס דמיו דם הנהמה שמוחה. ושקוציו, גשר שקולים שאוכל מה שהורגל

Land Chadrah und auf Damesek (Damasus) ruhet er, denn auf den Tischen (richtet sich) das Aug' aller Menschen (auf ihn versetzen sie), und alle Stämme Israel's.

2. So auch an

Chamath, das daran gränzt, Zor (Thyrus) und Sidon, ob schon sehr weisse. 3. Es bauet sich Zor (Thyrus) Festungswerke, und häuft Silber wie Staub, und Gold wie Gassenkoth. 4. Siehe, der Herr wird sie einnehmen, und wird

אָדָם וְכָל שְׂבָמֵי יִשְׂרָאֵל: (3) וְגַם-
חֶמֶת הַגְּבֵל-פָּה צֹר וְצִידוֹן כִּי חֲכָמָה
מְאֹד: (4) וְהָבֵן צֹר מְצֹר לָהּ וְהַצֶּבֶר-
פָּסָף כְּעָפָר וְחֲרוֹץ כְּטִישׁ חִיּוֹצוֹת:
(7) הִנֵּה אֲדֹנִי יוֹרֵשְׁנָהּ וְהָכָה בָּיִם

רש"י

עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שמי שמי מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו אלל ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד (תהלים קל"ג) אל ומה אני מקיים ונצחתה עיר על תלה אל שאין עתידה לזוז ממקומה כך דרשיתא שניה צמדי: כי לה' עין אדם. כי ציוס הכוא ישעה האדם אל עושיהו ועיניו אל הקצ"ה תראינה כמ"ס למעלה (א' כ"ג) כלכה עמכם וגו' ונספחו הם ועריהם על ערי ישראל וכל שבטי ישראל השבטים לה' כיוולא צו (מלכים א' יא) שלמה הכב נשים עכ"ס דעות ואת צת פרעה והלא צת פרעה צכלל היתה אלל שהיתה צת פרעה חצינה לו כנגד כולם אף כאן כל העכ"ס יקיו להקצ"ה וישראל כנגד כולם: (ב) וגם חמת חנבל זה. תשיג גבולה צנבול ירושלים: לור ולידון. גם המה צונותיהם: כי ובו' אע"פ שחכמה מאל שנתחכמה מאל וסודרה להיות לעולם בצד צמכתה: (ג) והבן לור מלור לה. ואומרת מי יורידני לארץ: ותלצר כסף כעפר. ומתהללת

באור

ולדעת הראש"ע הוא שם ונלכות לאדם. זה טעם ה"י דרומא (וידויך), כי אדם נחפשת ונגב לארץ כנען

ועני הכתוב פי' הדר"ק נבואה ה' שהיה עדיין בדרך חדרך כונו בדרך ישראל כי מארץ ישראל שהיה, וחדרך הוא מקום אלל דמשק כאשר העידו ח"ל. ודמשק מנוחתו. כלומר שכנית כבודו (דר"ק) ולדעתו שב על ה' שישכון כבודו גם בדמשק, והראש"ע פי' נולת מנוחתו על מנוחת כושא. ות"י דמשק חסוד למהו מארע בית שכניתה הוא כפי' הדר"ק, וחרבוני (ער רזהעט), קובל דעת שניהם ששב על ה' אי על המשא ר"ל יחול ענין המשא והבן. כי לה' וכו', הוא מלאך מוסגר ונולת כי לנתינת טעם ר"ל גם לה' יגיע אליהם משא דבר ה' לפי שמוחלתם והבנתם לה' לא לעצמים ואלי ושאים עיניהם כפי' הדר"ק, והמשא יפה עם מה שאמר בסקר הפרשה והחזיקו וכו' כלכה וגו' כי שמועו וכו' ולדעת חכמי עמים למ"ד לה' היא למ"ד הקנין ושעורו עין לופה צכל אשר לה' רואה ונשגים צכל אדם וצכל שבטי ישראל (דע) דער עוויגע האט זין אויגע אויך דיו אענטשען זון ז. ו. ו. והרעיון נחמד להשכיל ועוד צלל וכן כונה ח"י ארי קדם וכו' גלן עובדי בני אשחא אחרעי צכל שבטי ישראל, ואחריו העתיקו כן כי יקר דעיניהם חרונם יונתן: (ב) וגם חמת. ר"ל גם לחמת יגיע המשא. חנבל זה, אשר חנבל זה ות"י אף חמת חסוד למהו נוארעא בית שכניתה, ולדעתו חנבל נשוא המלאך כפירות הנפשיים תשיג גבולה צנבול ירושלים והענין אחר. וראוי שיהיה כי לא זו חמת המזכרת בחזרה צנבולי ח"י צכל היא אחרת גדולה מאל כו"ס (בענין ו') חמת רכה. כי חכמה מאל, עמעו כונו ואלי חפלה ר"ל אש חפלה וכן כי חכמה אכניה אכני חכמה. ושעורו אף שהיא חכמה מאל ר"ל כל ארץ וארץ מארצות

האלה. כי לא חויל לה חכמה ולא חמוור לה להגלל מאל ה'. ות"י לפי הכונה ארי חקיפת למדא (עלמה מעב"ט), ע"ד החכמה טעם לאדם יתר מועדה שלמים: (ג) והבן וכו', יתכן לומר שהשקוק הזה נחזר הוא-עם מה שאמר כי חכמה מאל להשגב צנבול וכן לה מלור (אבטאן יא צפארייטיג חיוט, חומר ביעט זיך צעמטע). וחרוץ, ח"י דהנח: (ד) יורישנה, ענין ירושה וישיבה כדמחזיקים אשכנזים

צבאות אלקה גם-אני: (כ) ובאו
עמים רבים וגוים עצומים לבקש
את-יהוה צבאות בירושלם ולחלות
את-פני יהוה: (ג) כה-אמר יהוה
צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו
עשרה אנשים מכל לשנות הגוים
והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר
נלכה עמכם כי שמענו אלהים
עמכם:

משא דבר-יהוה בארץ חדרך
ודמשק מנחתו כי ליהוה עין

תא אשר יחזיקו שנה ל', ל':

sprechend: Wir wollen mit euch gehen, denn wir haben gehört, Gott ist mit euch.

9. 1. Der Ausspruch durch das Wort des Ewigen ist gerichtet, an das

רשי

אז: ולום השניעי. ב' תשטי שנו נהרג גדליה: ולום העשירי. של טנת: (כנ) עשרה
אנשים. מע' משפחות הרי ז' מאר' לכל כנף וכנף הרי ל' כנסות הטלית אלפים
וח' מאות:

מ' (א) בארץ חדרך. דש ר' יהודה נר אלעאי זה משיח שהיה חד לעכ"ס ודך לישראל
מהר"ז. אמר לו רני יומי נן דורמסקית יהודה דריצי עד מתי עתה מעור'

באר

ע"כ וענין גם אני ונבחר למעלה (ה'): (כב) עצומים, עמומים בנוספר וכן עלמו לי אלמנותיו ואלו
ינעם (ירמי' ט') לענין הכמות, וי"ח ונלכין דברבין (ערהאבענע קאריגע): (כג) אשר יחזיקו, זה שאמרתי
לכם יהיה כדמות הימים אשר יחזיקו (רד"ק) וכן תרגמוהו. ורחמי קי, ואח"כ אמר והחזיקו לאריות הדברים
ביניהם כוונת א"ס בלעג ובהננים דיוחס (שופטים ה') (רד"ק) ואכזי העיריות על הנגבה הזה כביאור לרוב א"ס
נוספר. ופה שורתי א"ס התרגום נמלח והחזיקו להנחית המליצה ע"י מלות שונות. יהודי, לפי שערך מלכות
ישראל וקדם החזק יהודה נקראו כל ישראל יהודים (רד"ק) וא"י אומר לפי שמורים באחדות הדורא (גלי ביגער).
באשר הארכתי בענין זה כד"ע שנה חק"א. ולמה יבנה פה כן מה שלא נמלח לפניו בכל הספר. לעולם שילוח
אליו העמים להדבק בלחונה זאת, כמו שנאמר נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם, ר"ל אלהים שהוא יחיד
ואין כמותו אלהים שהכל כידו חקיק ובעל יכולת, משניו בתחבולות ונעשים את המועלים ונעזב עם השונעים
דקולו, ונעשים מלוחו ודור עמכם להשיע אחכם ולכל הדברים לחקות כלל כפיו:

מ' (א) בארץ חדרך. שם לארץ בשכונת העיר דמשק מן העיר חדרך ששמה. כן והיתה כפאם ומרחים לדמשק
(ערהשאלם גרמאטע טטארט אמר דחפון בעמאכנטע געגענד קסטליך פון דאחאסקוס).

Nächsten, und liebet nicht das Falschschwören, denn alles dieses hasse ich, spricht der Ewige. 18. Und es ward das Wort des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen), zu mir, wie folgt: 19. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Das Fasten des vierten, das Fasten des fünften, das Fasten des sechsten und das Fasten des zehnten (Monats), soll dem Hause Jehuda zur Banne und Freude und zu vergnügten Festtagen sein, liebet nur Wahrheit und Frieden! 20. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Fernerhin werden Nationen und Bewohner vieler Städte kommen. 21. Und die Bewohner der einen (Stadt) werden zur andern gehen, und sprechen: Wir wollen gehen, den Ewigen anzuflehen, und den Ewigen, Ze-

אֶל־תַּחֲשֹׁבוּ בְּלִבְכֶּם וּשְׁבַעַת שָׁקֶר
אֶל־תֵּאָהֲבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֱלֹהִים אֲשֶׁר
שָׁנֵאתִי נֶאֱמַר יְהוָה: (יח) וַיְהִי דִבְרֵי־
יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: (יט) כָּדָר
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צֹם הָרְבִיעִי וְצֹם
הַחֲמִישִׁי וְצֹם הַשְּׁבִיעִי וְצֹם הָעֲשִׂירִי
יְהִיָּה לְבֵית־יְהוּדָה לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה
וּלְמַעֲדִים שׁוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם
אָהֲבוּ: (כ) כָּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וַיֵּשְׁבוּ עָרִים
רַבּוֹת: (כא) וְהָלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ אֶחָת אֶל־
אַחַת לֵאמֹר נָלַכָה הַלּוֹךְ לַחֲלוֹת
אֶת־פָּנַי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה

ת"א והאמת ימות ח', י"ג, י"ד:

שני: (יט) צום הרביעי. לום של תמוז שהוא דניע לחדשים: ולום החמישי. של

רשי

באור

על הטובה וכן אל תחזרו: (טז) אלה הדברים, אך נחמתי שחשבו הדברים האלה כי קיום היצור סלוי
עשירון המעשים ולא נולדו ונענים וכדומה דברים חילונים. ובשפת שנים, פתוח כי הוא סתור והוא תפשיה
כמו שפירשו ר"ל (ור"ק) וכן ס"י דינא דשלמא, ובאופן זה מתורגם לשכחים: (יז) וא"ש וכו', סק המקרא
ורדשו אל חשבו כל איש ואיש מכם רעה ונגד רעהו וכן תרגמו: (יח) צום הרביעי, זה שנתה
אשר בחמה, וצום החמישי, זה תשעה באב. וצום השביעי, זה לום גדליהו בשנתה נחמתי לפי קבלת ר"ל
אפי' אבות הקדושים וכן עשרה בטבת. וצום העשירי, זה עשרה בטבת. והאמת וכו', ונחמתי שחשבו האמת
והשלום שלומי אהבם (ור"ק) כי זה העקר. ופה העיר הראשונה ח"ל: והאמת והשלום אהבו כאשר כתוב אמת
ומשפט שלום שפועו, ואלה השפועו שהשיב הכניא הוא כנגד השואלים האכזב בחדש החמישי, שלא היו שומרי
החורה שלום השם, והיו שואלים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עמם, והנה השיב הכניא יוסף טוב היום
עושים אם הייתם עושים דברי השם ותמיתו דברי האבות מאשר ששמרו דברי האבות ותמיתו דברי השם הם
הדברים הנמורים עכ"ר, והמשכיל יבין דברי החכם שירמח שלא ימיתו שומרי מלוות ה' אם העקר מפני הספק.
ולא ידברו בקליפה ואלו הפרי יסליכו אחרי גוס: (כ) ער, עדיין יבוא זמן שיבואו עמים וכן עוד היום גדול
(בראשית כ"ט): (כא) אחת, עיר אחת אל עיר אחת אחרת. אלכה, כתי' דין לדין ייער חיל אף אלה

והשמים יהנו שלם והנחלתי את-
 שארית העם הזה את-כל-אלה:
 (ג) והיה כאשר הייתם קללה בגוים
 בית יהודה ובית ישראל בן אושיע
 אתכם והייתם ברכה אל-תיראו
 תחזקנה ידיכם: (ד) כי כה אמר
 יהוה צבאות כאשר זממתי להרע
 לכם בהקציה אבותיכם אתי אמר
 יהוה צבאות ולא נחמתי: (ו) בן
 שבתי זממתי בימים האלה להיטיב
 את-ירושלם ואת-בית יהודה אל-
 תיראו: (ז) אלה הדברים אשר
 תעשו ודברו אמת איש את-רעהו
 אמת ומשפט שלום שפמו
 בשעריכם: (ח) ואיש את-רעת רעהו

Weinstock seine Frucht geben, die Erde wird ihren Ertrag bringen, die Himmel werden ihren Thau geben, und ich lasse den Ueberrest dieses Volkes dieses alles besitzen. 13. Und es geschieht, so wie ihr zum Fluch waret unter den Völkern, Haus Jehuda's und Haus Israel's, also will ich euch helfen und ihr sollt zum Segen sein, fürchtet euch nicht, es sollen eure Hände gestärkt sein (ihr werdet Muth fassen). 14. Denn so spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): So wie ich vorhatte, euch Böses zu thun, da eure Väter mich erzürn-

ת"א כי וכו', סנהדרין י"ח:

ge, Zebaoth (der Heerscharen), und mich's nicht gereuete. 15. So habe ich mir wieder in diesen Tagen vorgenommen, Jerusalem und dem Hause Jehuda's Gutes zu thun. Fürchtet euch nicht! 16. Dieses sind die Dinge, die ihr thun sollt: Redet Wahrheit, ein Jeglicher mit seinem Nächsten, nach Wahrheit und nach dem Recht des Friedens (d. h. Frieden zu stiften), richtet in euren Thoren. 17. Dichtet nichts Böses in eurem Herzen, Keiner von euch gegen seinen

רמז

עתה לא כימי הראשונים: (יד) ולא נחמתי. על אשר זממתי להציג עליכם לחזור
 זו אלה הניאותים כן לא לחסם על הטובה אשר זממתי לכם: (טז) ומשפט שלום. הוא
 הפסדה: (יז) ואיש את דעת דעהו. הזהירם על שנאת חנם והיא שהחריבם "חם

באר

כי בעוד הצוואה עין ברה לזה בחברתם והוא אלה השנאה והמריבה ולא כן כשהבנה בחבוא ונלויה חס
 דרך כלל. והפרט הנפן חסן וכו'. והנחלתי. ר"ל לא במקרה בזה זמן הטובה מחולדות הטבע, ומערכת העתים
 אבל אני הנחלתי את כל אלה וביעור הנבואים כמ"ש בעוד הרע וכו'. מן היום הזה אנכי (י) והכל דבק
 עם זה שנאמר למועלה כמו שנחמתי הדבר הזה כן יתקיימו דברי: (יב) אל תיראו, מדברי שלחי הנבליים
 המקטינים כבוד הכית להפקידים ותחזקנה ידיכם לאחר נבנין הכית ולהשלימו: (יד) כאשר זממתי, כשעור
 שהשנתי להרע לכם ולא נחמתי על הרעה: (טז) כן וכו', כשעור הזה חזרתי וגמרתי להעניב וכו' ולא לחסם

rechtigkeit ihr Gott sein. 9. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Eure Hände sollen gestärkt sein (d. h. fasset Muth), ihr, die ihr in diesen Tagen höret diese Worte aus dem Munde der Propheten, zur Zeit, da das Haus des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen) zum Bau des Tempels gegründet ward. 10. Denn vor dieser Zeit gab es keinen Arbeitslohn für Menschen, und für das Vieh war kein Arbeitslohn vorhanden, und für den

Eingehenden und Ausgehenden war keine Sicherheit vor dem Feinde, und ich reizte Einen gegen den Andern. 11. Doch jetzt bin ich nicht mehr wie in den frühern Tagen gegen den Ueberrest dieses Volkes, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 12. Sondern es ist die Saat des Friedens! so wird der

אמר יהוה צבאות תחזקנה ידיכם
השמים בימים האלה את הדברים
האלה מפי הנביאים אשר ביום יסד
בית יהוה צבאות ההיכל להבנות:
(א) כי לפני הימים ההם שבר האדם
לא נהיה ושבר הבהמה איננה
וליוצא ולבא אין שלום מן הוצר
ואשלה את כל האדם איש ברעהו:
(ב) ועתה לא כימים הראשנים
אני לשארית העם הזה נאם יהוה
צבאות: (ג) כי יזרע השלום הגפן
תתן פריה והארץ תתן ארתיבולה

רשי

ידיכם ומזהילים אתכם מלזנות וכמו שפורש נספר (עזרא ד'): השמעים צינים האלה. נשנת ד' לדיוט: את הדברים האלה. של ניחומים מפי הנביאים אשר נצארו להם ציוס יוסד צית ה' נשנת ז' לדיוט את הדברים להסתחיל צמלאכה כי נצחנו אות' הנביאים צעיהם דצניהם שהם נציאו אמת ולפיכך כדאי הם לסמוך עליהם חף דצרי ניחומים של עכשיו וצמה נצחנו כי לפני הימים ההם שבר האדם וגו' והם נצאו לכם שמשחחילו צמלאכה תנא דרכה צמעס ידיכם ונתקיימו דצניהם שהרי

באר

וכוננו על כל ארץ ישראל. באמת, כמו ודאשחק לי צמנוס (ד"ק): (ט) תחזקנה ידיכם, ונלחת הלשון נהוגה במקרא לענין חזקת הלכ הפך רפיון ידים למורד לכב, כאשר העידותי להם הרבה פעמים בנאורי לקפרי קדש הקדושים. ושעור הפסוק אחר השוועים צינים האלה היעורים העובים חזקו וחמלו לכבסם וידיכם אל תרפנו להסתחיל צמין הבית כי כמו שנתקיימו יעורים העובים האלה יתקיימו גם דברי אלה. אשר ציוס, אשר דבר צמא סתחילה צמין הבית ונענינו חזקו חסרונה וסרגונו לפי הנחותה מלילה: (י) כי לפני, עמה יפרש ארץ וצמה נחקים היעור העור, ואזר קודם שהוקר הבית שבר האדם לא היה ר"ל לא מולא שום שבר להרויח כמו שאמר חגי הנביא וא' ו' זרעם הרבה וכו' והאשחקר משחקר אל לירור נקיב. איננה, שז על שבר והנה הוא זכר ונקבה ורבים כמוהו (ד"ק) וכן ח"י ליתיה כל"ז. ואשכח, ח"י יאגרי ענין גירוי והסחה כמו וכן צמנוס אשלה גם (דברים ל"ב): (יא) ועתה, בהוקר הצמין חין אני מול שחרים העם הזה צעיוס קדושים להלך ולשלה איש ברעהו: (יב) כי זרע השלום, כלומר זרעם הוא לשלום ולצדקה עד שקורין לו זרע השלום (ד"ק) וחקר דבור הנולדות הוא וכן ח"י זרעו הוא שלם ועד"ז חרגמתי, וענינו הוואת כי הלחת ארע נעמי השלום

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד יִשְׁבוּ זְקֵנִים
וְזִקְנֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִישׁ
מִשְׁעֲנָתוֹ בִּידוֹ מֵרַב יָמִים: (א) וּבְרַחֲבוֹת
הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וְיִלְדוֹת מִשְׁחָקִים
בְּרַחֲבֹתֶיהָ: (ב) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
כִּי יִפְּלֹא בְּעֵינַי שְׂאֲרֵית הָעָם הַזֶּה
בְּיָמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפְּלֹא נָאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת: (ג) כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאֶרֶץ
מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבֹרָא הַשָּׁמַיִשׁ:
(ד) וְהִבֵּאתִי אֹתָם וְשִׁכְנִי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם
וְהִי־לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָּהֶם
לְאֱלֹהִים בְּאֵמֶת וּבְצִדְקָה: (ה) כֹּה־

ת"א עד וכו', פסחים ו', ס"ח. מכות ב', כ"ד: כה וכו', סוכה ה', כ"ג:

meinen Augen wunderbar (was ist mir unmöglich)? spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 7. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Ich rette mein Volk aus dem Lande des Aufganges, und aus dem Lande des Sonnenunterganges. 8. Und ich bringe sie herbei, und sie werden in Jerusalem wohnen, und sie sollen mein Volk sein, und ich werde in Treue und Ge-

Zebaoth (der Heerscharen): Künftig hin sollen Greise und Greisinnen auf den Straßen Jerusalems sitzen, Zeglicher seinen Stab in seiner Hand, vor hohem Alter. 5. Und die Straßen der Stadt sollen von Knaben und Mädchen voll sein, die da spielen auf ihren Straßen. 6. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Wenn dieses in den Augen des Ueberrestes dieses Volkes in diesen Tagen wunderbar ist (ihm, als wäre es unausführbar, vorkommt), ist es darum auch in

רש"י

הגדול אשר אעשה לכם: גם צעני יפלא. איך שצני ען החרון הגדול. ורצונינו דרשוהו על שחיטת יל"הר צמק' סוכה. צעני יפלא איך יוכלו הלדיקים לעמוד כנגדו צחיהם: (ט) תחזקנה ידיכם. לזנות להסלים ואל תדלו מעם האזן הערפים

באור

ברחובות ר"ל שלא תשיגם חולשה ורפיון נח לשכה בית כי אם עליונותם ימלאו עליונים, לשבח בחולות כבחורים רבי אונים: (ה) ורחבות העיר, הפך ושינוי ארץ לשמה (הראב"ע). משחקים ברחובותיה, כדרך הילדים, והוא כפל ענין המליצה לעורר על ההפלגה: (ו) יפלא וכו', אם יסיה הדבר הזה ר"ל שנוי הנוער ונרעה לעובדה כפחה פחאום כפלא וכן הכלתי אפשרי להעשות צעני העם כי הוא יולא מן המורגל ומנוסה העבני, הנה לא יסחיק שגם צעני יפלא, כי לא כנועו מונני לעשות נסים ודברים למעלה מן העצב. ומספר ה"א הסמה במלה גם כהרבה מוננו במקרא, וכן פירש הר"ק והרד"א, ויזקקו נעה מוכנות המלה וחרגם ברי"ה כד סיקר וחלמי צעני שאלה דמאלה הדין ביומא האינון אף קדמי יקרון וכו' (ווען ריח עהרפ"ורכט געט גען איך בייח דיעזעק פאן געט געזכטעט זיין ווירד, זא ווערדען יאז אויך בייח איר געט אכטעט זיין): (ח) בתוך ירושלים. זכר ירושלים שיהא עיר המלוכה וב"הנחך בה, שיהא הסכלית העקרים

nicht, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 14. Und ich verwehte sie (stürmisch) unter alle die Völker, die sie nicht kannten, und das Land wurde verödet hinter ihnen her, und blieb ohne Hin- und Wiederkehrenden, und also machten sie (durch ihr Verfahren) das Land der Unmuth zur Wüste.

8. 1. Und es ward (mir) das Wort des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen), wie folgt: 2. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Ich eifere für Zion mit großem Eifer, mit großem Grimme eifere ich für sie. 3. So spricht der Ewige: Ich kehre wieder nach Zion, und wohne in Jerusalem; und Jerusalem wird genannt werden: Die Stadt der Treue, und der Berg des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen): Der heilige Berg. 4. So spricht der Ewige,

(יד) וְאִם־עָרִים עַל־כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־ יָדְעוּם וְהָאָרֶץ נִשְׁמָה אַחֲרֵיהֶם מֵעַבֵּר וּמִשָּׁב וַיִּשְׁמִי אֶרֶץ־חֲמָדָה לְשִׁמָּה:

ח (ב) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר:

(ג) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנְיָתִי

לְצִיּוֹן קִנְיָתָהּ גְּדוּלָּהּ וַחֲמָהּ גְּדוּלָּהּ

קִנְיָתִי לָהּ: (ד) כֹּה אָמַר יְהוָה שְׁבַתִּי

אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם

וּנְקִרָאָהּ יְרוּשָׁלַם עִיר הָאֱמֶת וְהָר־

יְהוָה צְבָאוֹת הָר הַקֹּדֶשׁ: (ז) כֹּה

* כ' טעמים

רשי

ה' לנצחיות עליהם נצחיות ה' יקראו ולא חשמו: (יד) ואסעם. נצחיות וכן עשיתי: וישימו. נענוס: ארץ חמדה לשמה. והוא גוס להם הלום (והמספר) חלל עתם קנאתי לציון נשזל לציון חקנא את העמים:

ח (ב) קנאתי לה. נשזלה ולא תזקוקי ללום ולספור כן סוף הענין לום החשישי וכו': (ד) מרב ימים. יהיו לריכוס למשענת צידם: (ו) כי יפלא. צעניקהם החסר

באור

והנה ולא חשמו קול לעקס: (יד) ואסעם. חזרו שהיה מלה מורכבת מנצחין הקל ומנצחין פיעל הדגש. והנכון מה שפירש בו הר"ק, כי הוא כלו מהקל ואע"פ שהוא בורה, ופירושו ואסער עומם כמו יששום (שענין לה) שפירושו יששום עומם ואמר וְאִם־עָרִים וְאִם־עָרִים ולא ידעוהו על הענין והקלל מועליה. ונקדר

הא"ל"ק צברי והסמך בקמן, להאריך המלה ולהרחיבה עוד. ויחנן לפרש שהיה פועל יולא כי מלאכו פועל אחד עומד ויולא כמו הלמו עקבי קום (שופטים ה') (רד"ק) וענינו חפלים ברוח סערה בין כל חלוצות הגוים. כח"י ואבדריטון ביני עומיאל. וענין האלילה כמו כנון יסוער מנח (הושע י"ג ב') חרדסם בערד (הסלים פ"ג) ובחופן זה חרגמתי. וכן העתיקו החכם געזעניוס (פערסטיראען) פעררוועהען. וישימו. ובסנה חמלם היטה הארץ החמדה לשמה, ומשכנע למעלה לוור הנה כל חפלי בנעשים עובים וע"ז החרתי חמלם ובעבור זה הנלחמם. על שלא שמו לי בדבר הזה חלל מועלם לא בנשתי דברי הלומות והענויים:

ח (א) דבר ה', כמו אלי לאמר (רד"ק) וינחן הוסף מלה עני: (ב) קנאתי. חרגום ינחן מחפצו הוא וכן חרגמתי: (ג) עיר האמת. כי אנשיה יהיו אנשי אמת. הר הקדש, להיות שם מקום קדשו וילא יחולל עוד ע"י זרים: (ד) ישבו זקנים. מנח ברכם ישעיהו הכניא ונער כן מלה שנים ינחן ואמר שישבו

אֶל־זְכַרְיָה לֵאמֹר: (ט) כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר מִשְׁפַּט אֲמַת
שָׁפְטוּ וְחֹסֶד וְרַחֲמִים עֲשׂוּ אִישׁ אֶת־
אָחִיו: (י) וְאַל־מִנָּה וִיתוֹם גֵּר וְעַנִּי
אֶל־תַּעֲשִׂקוּ וְרַעַת אִישׁ אָחִיו אֶל־
תַּחֲשִׁבוּ בְּלִבְכֶּם: (יב) וַיֵּמְאוּ
לְהִקְשִׁיב וַיִּתְּנוּ כֶּהָף סִרְרַת וְאֲזִינֵיהֶם
הִכְפִּידוּ מִשְׁמוֹעַ: (יג) וּלְבָם שָׁמַר
שְׁמִיר מִשְׁמוֹעַ אֶת־הַתּוֹרָה וְאֶת־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה צְבָאוֹת
בְּרוּחֹו בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשֹׁנִים וַיְהִי
קֶצֶף גָּדוֹל מֵאֵת יְהוָה צְבָאוֹת:
(יד) וַיְהִי כַאֲשֶׁר־קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ בֵּן
יָקָרְאוּ וְלֹא אֲשַׁמַּע אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:

Wort des Ewigen zu Sacharjah, wie folgt: 9. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), wie folgt: Richtet Recht nach Wahrheit, und übet Güte und Barmherzigkeit, Einer gegen den Andern. 10. Und Witwen und Waisen, Fremdlinge und Arme bedrückt nicht, und dichtet nichts Böses Einer gegen den Andern in eurem Herzen. 11. Aber sie wollten nicht aufmerken und wendeten mir eine widerspenstige Schulter zu (Rebensart für: sie waren ungehorsam), und verstopften ihre Ohren (waren taub), daß

sie nicht hörten. 12. Und ihr Herz machten sie (hart) wie Demant, so daß sie nicht Gehör gaben der Befehlslehre, und den Worten, welche der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen) durch seinen Geist mittelst der früheren Propheten entbot; und da entstand ein großer Zorn vom Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen). 13. Und so geschah es, daß so wie er rief, und sie nicht hörten, sie riefen, und ich hörte

דְּשִׁי

למַתָּה וְאֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא מִסֵּפֶט אֲמַת סַפְטוּ: (יב) שְׁמוֹ שְׁמִיר. תּוֹלַעַת חֹזֶק
מֵעוֹר מְרִאִין אוֹתוֹ עַל הַאָּזֵן וְהָיָה מִתְּנַקֵּעַ: (יג) וַיְהִי כַאֲשֶׁר קָרָא וְלֹא שָׁמְעוּ. אָמַר

בִּאֹר

דְּבַר, דְּבַק לַעֲנִין שְׁלֹפְנוֹ לְהַזְכִּיר הַדְּבָרִים שֶׁקָּרָא ה' וְחָזַר צִיד הַנְּבִיאִים וְכֵן אָמַר לְנְבִיאִים הָרִאשֹׁנִים וְכו': (י) וְאַל־מִנָּה
וְיָחֹס, זָכַר אֵלֶּה חֲמוּד לְהוֹסֵם חֲלוּשִׁי כֹחַ וְאִין חֲלוּשִׁים לְעוֹר חֹס עֲלֵמָם, וְכֹחַ לְעִשְׂקָם וּלְגִזְלָם. אֶל הַחֲשׁוֹן
כִּי גַם הַחֲשׁוֹנָה לְרַעַת רַעַת בְּעֵינֵי ה': (יא) וַיִּמְאֲנוּ, אֲחָשִׁי אוֹתוֹ הַדּוֹר לֹא אָזַן לְהִקְשֵׁב אֶל דְּבָרֵי ה'. כֶּתֶף
קוֹרֶרֶת, הַגּוֹת בְּלִשׁוֹן לַעֲנִין קְשִׁיּוֹת עוֹרָף וְהַמְרוֹץ רֹחַ. כֹּדֶק הָאֵדָם הַמִּמָּן לְהִקְשִׁיב לְדְבָרֵי חֲבֵרוֹ שְׁמִיר, כֶּתֶף
מִמּוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ: (יב) שְׁמִיר, הוּא אֵזֶן (עוֹבֵה) וְחֻקָּה שֶׁלֹּא יוּכַל הַדְּרוֹל לְעוֹסְלָה (ר"ק) וְהוּא כֹדֶק מְצוּבָה
עִם שְׁמִיר שְׁעִיבֵי קוֹן לִפִּי שְׂרָאֵשׁ חֹד כְּמַחַט לְנִקּוֹב נֶקֶב וּלְפַתּוּחַ פַּתּוּחִים (דְּעֻחֻנֹּת, חִינְעֻנֹתֶיךָ סִסְחֻנֵּיךָ
כִּחְנֻעֵיךָ, וְיִילֵךְ אִתָּךְ חִיָּה חֹלֵם סִפִּיטֵלֶע לֹזֵק חִינְעֻחֻבֵּעֵן גִּעְבְּרוֹיטֵטע) (מַדְרִי בַּעֲזֵעֵי נְיוֹק) -
וְהָיָה חִקֵּק כְּשִׁמְרָא. בְּרוּחַ, בְּרוּחַ כְּבוֹדָה שֶׁהִיא מְדַבֵּרֶת עִם הַנְּבִיאִים: (יג) וַיְהִי וְכו', דְּבַק לְמַקְרָא שֶׁלְּאַחֲרֵי
שֶׁנִּצְטָר זֶה הָיָה הַקֶּץ כֹּל כֵּךְ גָּדוֹל שְׁמוּלָם, הִיא מֵדָה כְּגֹד מֵדָה חֹה כַּאֲשֶׁר קָרָא וְכו'. יָקָרְאוּ, מִסּוֹךְ הַלַּחַץ

und zu den Priestern, wie folgt: Wenn ihr gefastet und getrauert im fünften und siebenten (Monat), und dieses, siebenzig Jahre, habt ihr denn für mich gefastet? 6. Und wenn ihr esset und trinket, so seid ihr es, die essen, und seid ihr es, die trinken! 7. Sind das nicht die Lehrworte, die der Ewige durch die Propheten hat verkünden lassen, als Jerusalem (ruhig)

bewohnt und friedlich war, sammt ihren Städten ringsumher, und als das Mittagsland und die Niederung (ruhig) bewohnt war? 8. Und es ward das

וְאֵלֵהֶם הִפְחִינִי לֵאמֹר כִּי־צַמְתֶּם וְסָפֹד בְּחַמִּישֵׁי וּבִשְׁבִיעֵי וְזֶה שְׁבַעִים שָׁנָה הָצִום צַמְתִּנִּי אָנֹכִי: (ו) וְכִי תֹאכְלוּ וְכִי תִשְׁתּוּ הֲלֹא אַתֶּם הָאֹכְלִים וְאַתֶּם הַשְׂתִּים: (ז) הֲלֹא אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר קָרָא יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיאִים הָרִאשִׁים בְּהִיּוֹת יְרוּשָׁלַם יִשְׁבֶּת וְיִשְׁלֹנָה וְעָרֶיהָ סְבִילֶיהָ וְהַנֶּגֶב וְהַשְׂפֵּלָה יֵשֵׁב: (ח) וַיְהִי דְבַר־יְהוָה

ת"א כי וכו' עקדה ס"ג:

רשימי

למסתם שתהיו לדיכים ליום גם עתה: (ו) וכו' תאכלו וכו' תשתו. ואם לא תזנונו מה לי גם צו הלל אתם להנחתכם הוא המאכל והמשתה: (ז) הלא את הדברים. מי בדם לכם היום והמספר הלל דברי תוכחות אשר קרא ה' וגו' הם הסרינו אתכם וע"כ

באר

ע"ז בפרק שחולל האבדה. ענין צום של אכל והקדש. בחדש החמישי הוא השעה באכל ועמד כל אדם לזמנו ותפסו החמור שבכלל. הנזר. ענין פרישה ומאכליה ושחיה וסעודה גופני, כח"י. האוננו מחפזות. זה וכו', ותזון חורבן הבית. ושאכלם הואיל ונכנסו הבית. אם יש מוקדם להחלל עוד, כי בנין הבית הזה קצון בעיניהם בערך אל שעבודם לנולדות פרס: (ה) אל עם הארץ, לא היה להם הדבור אל השלוחים לבד, כי אם אל העם יושבי ירושלים שלא יסתפקו בדבר הזה, ר"ל שאין היום והענין עקר אלא עפל כי לא יחפזו ה' בנתינת האכילה והשתיה ובסגוף גופני אם לא תכליתם השלמות נפש בלתי מודות טובות, כמו עוה והלכות רעים וכל מה שנוגע לבד. שכן אשר לחברו, והנה לבד עקרי הדת והאמונה, ועשיית העולות היא דרך מוביל אל תכליתם ובאחלוצותם יגיעו עושי העולות אליה, כאשר הורו לנו הנביאים כלם בפרשיות. וכן ראו לנביאי זמננו לאחז בדרם ולהורות לעם הדרך הזה בדרושהיה. בשביעי, זה לום גדליהו, חזר זה אף שלא שאלו ע"ז בפירוש לאור זה חומר כזה, לפי שבו נהרג לדין ויקר בעיני המותה לחסידיו כמו חרבן הבית, ע"ז שאמר חז"ל שקולה מיתת לדיקים וכו'. צמתי, בכנין קרה ו"ם הרבים ונאה ו"ו בנתינת שם היא סימן הרבים ורד"ק. אני, אין מלה אני בכנין הפעל אל האדם כי כבר אמר כני הפועל בעולם לנתינת (א"ל), והנה בא כפל הכנין על מושל ישר אף כי היה מן הראוי ע"ז נטה ולומר היום לנתינת לי אונם הרבה כדומה שנתחלפים היחוסים, ובפרט היחס שאליו עם היחס הפעול כידוע למדקדקים והכפול אני הוא לחזק ושעורו על עקר הכונה וכדומה ולעת יולד גם הוא. ישמע לבי גם אני, והבן, ודברתי מזה הרבה בספר אולר הפרשים העדס בנדר ונלת אני. ופרשו הרד"ק אם לנתינת בעבורי? וכי אני לזמתי לכל ליום ואחם לזמתי מועדתיכם בעונותיכם ובעונות אבותיכם שחזר הבית, ומה חתנו לי בלונכם או בלונכם ושחיותיכם, ע"ז אם לזמתי מזה קצון לי וכו', וי"ם היום העני לחזן מתענין קדוני, ודאחזן אכלין וכו' לא לזמתי לזמן אמן אכלין וכו': (ז) הלא את הדברים, נמשך לנתינת אל הענין בפרק ט' ר"ל הלא אלה הם בעלונם שאין היום והענין היקר ולא תפעלו לי בזה מלואותה. רק המעשים טובים עקרים ועשיית משפט ודק. ורחמים חעלה לזמן לפני קראתי ביד הנביאים הקדמונים (ישעיה ב"ח ו' ירמיה כ"ג ע"ז ועור אחרים). יושבת, היה בהם ישוע בעת עיין באורנו לעיל (פ' ה'): (ח) ויהי

ז (ב) וַיְהִי בַשָּׁנָה אֲרָפֶּע לְדַרְיוֹשׁ
 הַמֶּלֶךְ הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֶל־
 זַכְרְיָה בְּאַרְבָּעָה לְחֹדֶשׁ הַחֹדֶשׁ
 בְּכַסְלֹו: (3) וַיִּשְׁלַח בֵּית־אֵל שְׂרָאֲצַר
 וְרָגַם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו לַחֲלוֹת אֶת־פָּנָי
 יְהוָה: (2) לֵאמֹר אֶל־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר
 לְבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת וְאֶל־הַנְּבִיאִים
 לֵאמֹר הֲאִכְפֹּר בְּחֹדֶשׁ הַחֹדֶשׁ־יָשִׁי
 הַנֶּזֶר בְּאִשֶּׁר עָשִׂיתִי זֶה בַּמָּה שָׁנִים:
 (7) וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי
 לֵאמֹר: (5) אֲמַר אֶל־כָּל־עַם הָאָרֶץ

7. 1. Und es geschah im vierten Jahre des Königs Darjamesch (Darius), da ward dem Scharjah das Wort des Ewigen, am vierten des neunten Monats Kislew. 2. Man sandte nämlich den Scharäzer und Regeme Melech und seine Männer zum Hause Gottes, um den Ewigen anzuflehen. 3. Und zu den Priestern des Hauses des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen), und zu den Propheten, zu sagen:

ת"א בארבעה וכו' ר"ה ח', ז': Soll ich noch (gegenwärtig) im fünf-

ten Monat weinen, mich (vom sinnlichen Genuße) enthalten, wie ich viele Jahre her gethan habe? 4. Also ward das Wort des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen), zu mir, wie folgt: 5. Sprich zum ganzen Volke des Landes,

רש"י

ז (ב) וַיִּשְׁלַח בֵּית אֵל שְׂרָאֲצַר וְרָגַם מֶלֶךְ וַאֲנָשָׁיו. לְדִקְקִים הָיוּ וּשְׁלָחוּ מִצֶּבֶל לְקְרוֹצִים סְכִינִית אֵל לֵכָא לַחֲלוֹת אֶת פָּנָי ה' בִּירוּשָׁלַם צַדִּיק וְשָׁלוֹחַ עֲלֵת הַכֹּהֲנִים לְהוֹדִיעַם אֵם יִצְכוּ צַדִּיק אֵם אַחֲרֵי אֵם חֲזֹר הַכִּזִּית לַכִּזְנוֹת: (ג) הַנֶּזֶר. לִפְרוֹם מִן הַתַּעֲנוּב כְּאִשֶּׁר עָשִׂיתִי זֶה ע' סָכָה. אֵין נִזְיָרָה צִ"מ אֵלָא פְּרִישׁוֹת: (ה) וּבַשְּׁבִיעִי. הוּא ל"ג: הַלֹּס לְמַתְנֵי אֲנִי. ה"א נְקוּדָה חֲטָף פֶּתַח לִפִּי שְׂכִיף מַעֲמַשֵּׁת ל' תַּמְחִיָּה שְׂמֵא לְכַזְדִּיר

באור

אֵת ה' וְהַחֲפֹלל לְפָנָיו עַל גְּבוּלָה כְּלִלִית וְשִׁלּוּחַ גְּבוּלָה עוֹלָם, וְכֵן נִאֲמַר, כִּי אֲנִכִּי יִדְעָתִי אֵת הַמַּחֲשָׁבוֹת וְכו': וְקִרְאָתָם אֲחֵי וְהִלָּכָתָם וְהַחֲפֹללָתָם אֵלַי וְכו': וְיִזְמִינָה כ"ע י"א י"ב):

ז (א) דְּבַר ה'. הַאֲמֹר לְמַעַן פִּקּוּק ה': (ב) וַיִּשְׁלַח, הַשּׁוֹלַח וּלְפִי הַנְּרָאָה כָּל עַדָּה יִשְׂרָאֵל שְׂבָח לְרוֹב הַפְּעוּל בְּלִשְׁנֵי יָדָיו. וְהִנֵּה יִסְפֵּר עֲתָה קֶסֶף הַדְּבֹר שֶׁהָיָה עַל כִּי שְׁלַחַת הַכֹּהֲנִים שֶׁכְּבָדָה לְבִית אֱלֹהִים אֵת הַשְּׁלּוּחִים שֶׁאֵלָּא וְכו'. לְהַלּוֹת מְקוֹדֶם אֵם פָּנָי ה' לְהַשְׁפִּיעַ הַנְּבִיאָה עַל הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִיאִים שֶׁיִּזְלָחוּ מִנֶּגֶד כְּכֹן לְהַשִּׁיב לָהֶם עַל שְׁלַחָתָם. וְרָגַם מֶלֶךְ, שֶׁסְּאֵד לְשִׁלּוּחַ, וְלִדְעָתָה קִלְחָם הוּא מִנֶּעַם שְׂרִי יְהוּדָה רַגְמָנָם כְּלוּמָר קֵהֵל הַמֶּלֶךְ (דַּעֲפוּסִיחִיחֵן דִּיעַר גַּעֲזִיכִידֵעַ), אוֹ שְׂרִי הַמֶּלֶךְ (פִּצְרִנְעִהֲמַע דַּעֲס קִתְּנִיגָס), וְכֵן פִּתְרוּ מִנֶּחֶם בֵּן פִּרְקֹה לְהַקְסָם (פִּעֲרִנְחִיחִיחֵן), וְיוֹנָתָן הַיְּבִיחִי כְּעַבְדֵּיכִי וְדַעֲתוֹ שֶׁהוּא שֶׁסְּפִרְתִּי, וְכֵן הוּא בְּתַרְבוּמִי. לְחִלּוֹת אֵת פָּנָי ה', פֶּעַל הֵלֶה שֶׁהוֹרָאֲתוֹ חֲפֹלָה יִצְחָק תַּמִּיד מַחֲבִיר עִם מִלֵּת פָּנִים חוֹלָה וְכֵן אֵין מִנִּיחֵן קַיִן וְכֵן הוּא כְּפִיּוּמִים לִזְמַר לְחִלּוֹתָהּ

לְכַד וְהוּא חֲפֹלָה חֲחָה חֲפֹלָה כִּי עֲעוּמוֹ לְעִנְיָתָהּ וְלַהֲכַנִּיעָהּ (דִּיק לֹא קִרְעִנְקִיעֵן): (ג) לְבִית, כְּמוֹ כִּזִּית ה'

(רד"ק) וְשִׁנּוּשׁ הַנְּזִי"ר לִזְמַר לְרוֹב לְמוֹסָב הַהֲלִטְרָפוֹת (גַּעֲזִיכִידֵעַ), כְּמוֹ מַחֲבִיר לְרוֹב, וְכו': דַּעֲשִׁנְשֵׁן כִּזִּית מְקוֹדֶשׁ דַּה', וְאֵל הַכֹּהֲנִים, חָגִי זְכִירָה וְחִלְאֵי וי"ח סְפִירָא (גַּעֲזִהֲרִטֵעַ), כְּתַרְבוּמִי לְרוֹב הַמְּקוֹמוֹת, וְכֵן הַעֲדִירִית

bauen, und er wird den Schmuck tragen, und sitzen und herrschen auf seinem Throne, und der Priester wird (auch) sein auf seinem Throne, und Friedensgesinnungen werden bei beiden obwalten. 14. Und die Kronen sollen für Chelem (Cheldai), Tobijah, Zedajah und für Chen, dem Sohne Zephaniah's, zum Andenken im Tempel des Ewigen sein (als Denkmal ihrer Freigebigkeit). 15.

Und Entfernte werden kommen, und am Tempel des Ewigen bauen, und ihr sollt erkennen, daß der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), mich zu euch gesendet, und so wird es geschehen, wenn ihr der Stimme des Ewigen, eures Gottes, gehorchen werdet.

יִבְנֶה אֶת־הַיֵּכָל יְהוָה וְהוּא־יִשְׁבֵּה
הוֹד וְיִשָּׁב וּמָשַׁל עַל־כָּסְאוֹ וְהָיָה
כִּהְיֶה עַל־כָּסְאוֹ וְעֵצַת שָׁלוֹם תִּהְיֶה
בֵּין שְׁנֵיהֶם: (יד) וְהַעֲשֵׂרַת תִּהְיֶה
לְחֵלֶם וּלְטוֹבִיָּה וּלְיִדְעִיָּה וּלְחֵן בֶּן־
צַפְנִיָּה לְזָכְרוֹן בַּהֵיכָל יְהוָה:
(טו) וְרַחוּקִים יָבֹאוּ וְבָנוּ בַּהֵיכָל יְהוָה
וְיִדְעֻם בִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי
אֵלֵיכֶם וְהָיָה אִם־שָׁמָעַתֶּם תִּשְׁמָעוּן
בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

ח"א והעשרות וכו' מדות ב', ל"ו

רש"י

(יד) והעשרת תהיה לחלם וכו'. מקרא מסודם הוא והעשרות תהיינה צהיכל ה' לזכרון טוב לחלם ולטובי' אשר תחננו הכסף והזהב ואותן עשרות היו תלויות צהיכלות צבונה הסיכל כע"ס צמסכת מדות חלם הוא חלדי: (טו) והיה אם שמעו. ויהיה לם

באור

אשכנח. והר"ק פי' על כסאו לפני כסאו כמו על חרון הארץ ולעיל פסוק ה' כי הכהן בא לפני המלך להודותו ולהתניע עמו ולא היה המלך בא לפני הכהן ע"כ (חונד דער פריעסטער ווירד סְחָר יי' כען טהרָאנע קאמאען) ויונתן שפירש כל הענין צמלך המשיח מחרסם ויהא כהן רב על כורסוהו (ער ווירד חיין מעצמיגער פריעסטער זיין אויף זיינען טהרָאנע). והכן. ועצת שלום. עכ"ל מהיה בריה שלום ביניהם. וכל עלמם מהיה אך להקים השלום ולהחמיד השלום במדינה. שהיא אכן מנת כל ההלכה האמתית בארץ. ועוד אם השנים הכהן והמלך יתחננו יחד לחזק את השלום וישיעו על עסקי המדינה באחרת וריעות והיה מעשה הלקחה השקט ומנוחה בארץ. כל א"ש ישב חתם בפניו וחתם האחרון ואין מחרד: (יד) והעשרות. העשרות הן אשר נעשו מנדרים האשמים הטובים והישרים בלבותם. כל אחת מהן מהיה למנדרים לזכרון טוב צהיכל ה' כי שמה היו הללויות כמו שזכר במשנה דמדות. והבא צהיכל ויראה את העשרות מכיר שום לטובה. לחלם. הוא חלדי והיה נקרא בשתי שמות וכן הן הוא יאשיהו ועיין באורנו דר"הי בכנין קריאה שתי שמות ויאשיהו לפי שנחלצו בביתו זכר עומם לטובה: (טו) ובנו. יעזרו בכנין ע"י מנחת דביותיהם כמו שאמר למעלה וכלו אליו ביום רבים (ב' ע"ו) ועוד רבים כמו אלה במקרא המורה על דבקות העמים אל ה' והרואה כבודם ויקרא אל היום הזה. זה הפסוק. ואין לורד לרבים רחוקים בענין ורחוקים יבואו וכו'. וידה. ר"ל כל אלה יהיה אם שמעו וכו'. כי תכלית גאלה בכל להיות במקום הקדש. שהיה מוכן ביותר לעבוד

מִזְבִּיָּה וּמֵאֵת יְדַעִיָּה וּבָאֵת אֶת־
 בָּיִם הַהוּא וּבָאֵת בֵּית יִאֲשִׁיָּה בֶן־
 צַפְנִיָּה אֲשֶׁר־בָּאוּ מִבְּבֶל: ^(י) וּלְקַחְתָּ
 כֶּסֶף־יִזְהָב וְעֲשִׂיתָ עֲטֻרוֹת וְשַׂמְתָּ
 בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
 הַגָּדוֹל: ^(י) וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר
 כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר הִנֵּה־
 אִישׁ צִמַּח שָׁמוֹ וּמִתְחַתִּיו יִצְמָח
 וּבִנָּה אֶת־הֵיכַל יְהוָה: ^(י) וְהוּא

ten nämlich): von
 Chelbai, von Zo-
 bijah und von Zeda-
 jah, und gefeßelt an
 demselben Tage, gehe
 in das Haus Zo-
 bijah's, des Sohnes
 Saphanjah's, wohin
 sie aus Babel gekom-
 men. 11. Nimm Sil-
 ber und Gold und
 mache Kronen, und
 setze sie auf's Haupt
 Jehoschua's, des
 Sohnes Jehozabab's, des hohen
 Priesters. 12. Und
 sprich zu ihm: So

spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), wie folgt: Siehe da einen Mann, dessen Name Zemach (Sproß), denn auf seiner Stelle wird er empor wachsen, und wird den Tempel des Ewigen bauen. 13. Ja, er wird den Tempel des Ewigen

רשי

כל האנשים האלה: (יב) צמח שמו. הוא זרצבל האמור למעלה הכני מציא את עזרי
 צמח וע"ס שלמחה גדולתו מעט מעט. ויש פותרים אותו צמח המשיח לכל כל הצנין
 הוה מדבר צניט שני: ומתחתיו ילמח. מזרע המלוכה: (יג) והוא ישא הוד. הוד
 נשיאות: וישנ. כה"ג על כסא הכהונה: ועלת שלום וגו'. הנשיא והכהן יאסדו זה:

באור

בהגם ששעו זה נח כעסי והלשון הזה לרוב כספר יחזקאל. ות"י ענידו ית רעוטי (יחזקאל חזק) ויחזקאל
 (חזק) בעפריעדיט: (י) לקוח, מקור במקום לוי כמו הלוי וקראם (ירמיה יח) (רד"ק) והוא לקיחה

ודעת כספ האמור במקרא שלחרי. פאת הגולה, מאלוה אנשים השנים מן הגלות. ות"י בני גלות וחרר
 ויפדו מני ואמר מחלדי וכו', וכן דרך המקרא. ביום ההוא, מוסב על סוף המקרא לומר, שיבוא ביום ההוא
 אשר יבואו מנבלי, ולפי שאמר ובאת אהר ר"ל בעלמך הולך לפרש בראשונה לביקן יבוא, ואמר לבית יאשיהו
 וכו' כי שמה יבואו הבאים הגולה. כן שער הפסוק לפי קדר לשונותיו, וכן משורגם אשכנזים: (יא) ולקחת.
 לפי שהפסוק נחשים בדברים העפלים אל העיקר, חזר ואמר ולקחת בדרך המקרא אשר העירתי עליו למדי בבאורי
 לקפרי קדש. כסף, שהביאו בידם לבדנה לבנין הניה. עטרות, ששים כתר כהונה ליהושע וכתר מלכות לזרבל
 ועיין הנאור במקור. ושמת וכו', כאשר השם העטרה בראש המלך ואין לך לומר ששים העטרה בראש זרבל
 כי הוא היה מלך ואין מלך בלא עטרה (מדר"ק וראב"ע) ואולי הוא נכלל במאמר והוא ישא הוד ר"ל כתר
 מלכות ישא על ידך ששים אותו על ראשו. ולאמחת הענין לא היה זרבל מלך, כי אם פחם יהודה כפוף
 תחת מלכות אחרת ואין פחם נשאל כתר בראשו, ולכן נראה לי יותר שהעטרה השניה לא היתה עוד קבועה
 למלך ידוע כי אם נעשה להיות שמורה למלך העמיד לבוא, כדי שמונת דעו של זרבל שחשוב המלוכה עוד
 לבית דוד אשר הוא מזרעו לזה הש"ס לבניא שיעשה אותה עתה: (יב) צמח שמו, הוא זרבל האמור למעלה
 הכני מציא את עזרי צמח ראה הנאור שם. ומתחתיו, הו"ו כמו אשר לנחית עטם קריאת שמו צמח ועיין
 מהחסי פ"י הרד"ק מנעקומו (כמו וישנו תחתם יהושע ח') כלומר מהמקום שהוא שם והוא ירושלים מכוא לו גדולת
 ע"כ והוא פתרון פעל ילמח שילמח לו ולביתו גדולה ויבדו: (יג) והוא יבנה כפל עיין לחק (רד"ק) וזה
 עטם חרבוני (יא). ישא הוד הוד והוד הנשיאות ו"ס עיול זיין (ער ויורד ויחזקאל טרצגון), שהוא
 הוד והפארת לאש מושל על הארץ וכן שר המשורר חנור חירק על ידך גבור הודך והודך (מהלים מ"ה ד')
 עיין הנאור שם. והיה כהן וכו', הכהן הגדול יהושע גם הוא ישב על כסאו (הראב"ע ורש"י) וכן משורגם

Weissen, ziehen hin-
ter ihnen her, und die
Weißgefleckten, zie-
hen aus, nach dem
Lande des Südens. 7.
Und die Braunen zie-
hen aus, und suchen
immer fort zu gehen
(ohne Raft), die
ganze Erde durch-
zuwandern. Und er
sprach: Gehet, durch-
wandert die Erde!
Und sie durchwan-
derten die Erde. 8.
Und er schrie mir zu,
und redete zu mir,
und sprach: Siehe,
jene, die ausziehen
nach dem Lande des
Nordens, die stillen
meinen Zorn gegen das Land des Nordens. 9. Und es ward mir das Wort des
Ewigen, wie folgt: 10. Nimm von denen aus der Gefangenschaft (Zurückgekehr-

הַשְׁחָדִים יֵצְאוּ אֶל-אֶרֶץ צָפוֹן
וְהַלְבָּנִים יֵצְאוּ אֶל-אַחֲרֵיהֶם וְהַבְּרָדִים
יֵצְאוּ אֶל-אֶרֶץ הַתִּימָן: (ז) וְהָאֲמֻצִּים
יֵצְאוּ וַיִּבְקְשׂוּ לָלֶכֶת לְהִתְהַלֵּךְ בְּאֶרֶץ
וַיֹּאמֶר לָכֵן הִתְהַלְכוּ בְּאֶרֶץ
וּתְהַלְכֶנָּה בְּאֶרֶץ: (ח) וַיִּזְעַק אֹתִי
וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר רְאֵה הֵיוּצְאִים
אֶל-אֶרֶץ צָפוֹן הֵנִיחוּ אֶת-רוּחֵי בְּאֶרֶץ
צָפוֹן: (ט) וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
(י) לָקוּחַ מֵאֵת הַגּוֹלָה מִחֻלְדֵי מֵאֵת

תִּיא וידבר וכו', קדושין סס. סנהדרין סס:

רשי

ראיתי המלך הנגזר הוא מלך עכ"ל: (ז) והאמציים ילאו וינקהו. מלפניו שיחא אורז
גדול לממשלתם ללכת ככל הארץ: ויאמר לכו התהלכו בארץ. נתן להם דעות למשול
ממשלת רב: (ח) ראה היוצאים אל ארץ צפון. להרכיב מדי ופרס: הניחו את רוחי.
סבך את חמתי בצצל שהסחיתו את צלצל דודנו של כ"ג הוא שאמר (ישעיה מ"ה)
ה' אהבו יעסה חפלו בצצל וכו': (י) לקוח מאת הגול' מחלדי וכו'. אשר צלו מנצל

באר

וכו' ארץ צפון. זה צבל. אחריהם, גם לארץ צפון: (ז) והאמציים, כחש הראש"ע הם אדוונים לבדם
שהיו במרכבה ראשונה ע"כ. וכן מלאו אכשים בהמחרגם הארמי וסומקם, וחולי הוא הקורי כי בח"י כחב
קטנוני. ואין דעתי נוטה לומר שהם האדוונים כי למה יזכרם באחרונה אחרי שלושלת כחובים בראשונה, ויותר
בראה לי דעת האומר כי לא זכר אדוונים כלום המרחמים על צבל לפי שכבר כלחה לה ממשלת צבל, ועם
זכירת רחמייהם במרכבה הוא להעיר על זה שהיתה לפנים ממשלה ועמה בעלה, ועוד דעתי לומר לפי פתרון
אמולים וענין אומן וחזק שמודר הכתוב בכלל שכל אלה הם אומלים וחרים, ויבאשו חמדי כלחה כעטנם בעלתי
עמוד על המקום, אך להסנוע עמוד לרון בשקידה (חוזר דיעזע וימטיגן רקססע, יח ליעהגן
חויט, יזען כור חימער פֿארט לו לזיען), ובמרגונו נעתי אחרי רוב הנפשים להעמיקו כמו
אמולים דעיל. ללכת, כלל שכל נוגעם פניהם קדמה (פֿלורווערטס לו געהען). לרתהלך בארץ, פרטי
לחוספה בארץ שיעשו להסתלק ולשוט בכל העולם. ויש אומרים שזה רומז על הווי"ו (ד"ח דחמער),
הרולים להפשט בכל העולם ולנכסו מנדינה למדינה להרים שטן מושלחם עליהן כידוע נוסף דברי הימים.
ויאמר, הש"ת אמר להם לכו וכו' ונשלו בהם כדלונכס. ורתהלכנה, וכן היו כי הניפו כס מושלחם
על כדור הארץ ימים רבים וכבשו מדינות רבות, אך לבסוף בעלה ממשלתם כידוע: (ח) ויזעק, ענין קריאה
בהשעוררות כח (העפֿט' יעמחרגן לזודיען, וחברווען, לוסייען), וכל ביתם הפעול צמקום יחס
שאליו. וס' אכריז עוליה קרא אליו בקול גדול מה עטם חרגונו (ער טריח חיר לו). הנידוה, ענין השקטה
שכיפה. את רוחי, היא הנפש בעלת הקעס השכונה בלב (רד"ק) ושעורו שכבו חמתי שהיה לי על ארץ צבל כי

(א) וּבַמֶּרְכָבָה הַשְּׁלִישִׁית סוּסִים לְבָנִים
וּבַמֶּרְכָבָה הָרְבִיעִית סוּסִים כְּרָדִים
אֲמָצִים: (ב) וְאֶעֱן וְאָמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי מִה־אֵלֶּה אֲדֹנָי: (ג) וַיַּעַן
הַמַּלְאָךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי אֵלֶּה אַרְבַּע
רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם יוֹצְאוֹת מִהֶתִּיצֵב עָלַי
אֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ: (ד) אֲשֶׁר־בָּהּ הַסּוּסִים

Wagen weiße Rosse,
und am vierten Wa-
gen weißgefleckte,
braune Rosse. 4.
Und ich hob an und
sprach zu dem En-
gel, der sich mit mir
unterredete: Was
bedeuten Diese? 5.
Und der Engel ant-
wortete und sprach
zu mir: Diese (be-
deuten) die vier Sei-
ten des Himmels,
sie ziehen aus, nach-

ת"א ואמר קדישא' מ"ט. סנהדרין סס. הדובר וכו'. קדושין סס. סנה' ב' כ"ד:
dem sie vor dem Herrn der ganzen Erde gestanden. 6. An welchem (Wa-
gen) die schwarzen Rosse: die ziehen aus nach dem Lande des Nordens, die

רש"י

מנומדים להרכיב את עב"ם שעינו את ישראל צמינו בזירות משונות זו מזו: אמנים.
להרכי' יסמאל ולא ידעתי מהו ל' אמנים. וי"ת קיטמנין: (ה) אלה ארבע רוחות
הסמים. שרי העב"ם מאומות המוסלות ז' רוחות: יולאות מהתלבז וכו'. כל לפניו
ונתן להם דעות מפני למטול: (ו) אשר זה הסוסים השחורים יולאים אל ארץ לפון.
להרכיב את מדי ועל הילדומים לא כתיו יולאים שגבר כלתה לה מתשלט צלל: והלכנים
ילאו אל אחריכם. להרכיב את פרס שתיכן צלפון ומסלו על צלל: והצדודי' ילאו אל
ארץ התימן. להרכיב את יון ויעלו המלוכה מיד פרס ופתורו לרז סעדי' דניאל

באר

פירש דברי חזקונין כ"הל חוט של לכן נקרא את גופו סביב חכירות שלו פחותה ומפולשת מהו אל זו (אין)
ווייסער טטריין געהעט דורך רען קארפער, רינגס אונטן זיינען פֿלעקעקען לויפט ער
דורך, פֿלען זיינער זייטע לור אנדערן, וואס כח פיי"שיר בעל"ז באור של פֿלחין ר"ל passer (דורכ-
געהען, דורכלויפט) כמו שאמר בעירושים מפולשת שהוא ענין העברה מל אל לר בשלשן התלמוד, והי"ע
שגה בפסוק ו"לח כל"ע, והנה בחי"ע שם גביהן חורן ר"ל שדורחן לבנות (ווייסער ריקנרד, חיי
ווייסער קווערליענדער טטריין), ופה חרגו כחזקונין פֿלחין והוא מענין כחם לח (ישעיה י"ח) שח"י
שם פֿלחי שגשג ר"ל כחוי שגשג הלכנים לדעת ר"ק שם (ווייסגנעל קט), כחרגוני פֿה, ועמה רחש נח
שגם רש"י שגה בזכות ח"א שם וחקרין בקיאותו בשלשן סורי והפחית עליו דברים אשר לא כן. והנה לפ"ז
חי"ע שם ופה אחד הוא צעק הכונה ונשחנה רק לפי ההבדל בין ענין הפרשה ששם הוא בשלשן ופה בקוסים
והבן, והחכם געזענדיק פֿתרו מלשון ערבי (געטפריענקעלט בונט). אמצים, כמו חזקונין וכן חזקונין
בגדים (ישעיה מ"ב) כלומר חלומים. ואע"פ שזכר חלומים שני גוים היו בארמינות, אחד ארם ממש ואחד
שלישי חזקונין בארמינות ושני שפירש מראה דשן כח"י קטשקין (ווסגריח). ויש פותרין אותו מלשון ארץ

וחק (ריסטיגע, ראשי' רוססע), הם ראה לי יוהר, כדי שלא יהיה למד הקוסים האלה ומשי לבעיות
שונים, ובכל זה נעתיק בחרגוני אחד רוב המפרשים, והעסקתי לפי פתרון ר"ק (ברוינע), שהוא הלכע הקרב
לארמינות. (ה) אלה, רומים. על ארבע רוחות, ארבע פאות הארץ דקומורנס אשכנזים ואין לורך לפי
ר"ק שחקר הלמד וראוי להיות לארבע רוחות, ונחל יולאס נפרד ממנו והוא ענין צפני עלמו כאשר אבאר
וטעם ההפסק בשלש השנים יוכיח על פרושי, וכן הבינו יונתן שמהרגס דאיתן כארבע רוחי שגשג בלגן וכו'.

יוצאת וכו', והנה יולאס נמקום שמועד לפני ארון כל העולם לשמוע ראונו ולעשות פקדונו וכמוהו להחליט
על ה' (לויב אל) וכן (ווסרגס אשכנזים: (ו) אשר זה, המרכבה אשר זה הקוסים השחורים רחומים יולאים

קמר Secharjah 5, 6.

Haus zu bauen in dem Lande Schinear, daß es daselbst fest gestellt und nieder gesetzt werde auf sein Gestell.

6. 1. Und ich erhob wieder meine Augen und sah, da gingen vier Wagen heraus zwischen den zweien Bergen, und die Berge waren Berge von Erz. 2. Am ersten Wagen waren rothe Rosse, und am zweiten Wagen schwarze Rosse ; 3. Und am dritten

זכריה ה ו

בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וְהוֹכֵן וְהִנִּיחָה שָׁם עַל־
מִבְנֶתָהּ :

ו (ה) וַאֲשַׁב וַאֲשָׂא עֵינַי וַאֲרָאָה וְהִנֵּה
אַרְבַּע מִרְכָּבוֹת וְצֹאֹת מִבֵּין
שְׁנֵי הַהָרִים וְהַהָרִים הָרִי נְחֹשֶׁת :
(3) בַּמִּרְכָּבָה הָרִאשׁוֹנָה סוּסִים אֲדָמִים
וּבַמִּרְכָּבָה הַשֵּׁנִית סוּסִים שְׁחֹרִים :

רש"י

דמו לו שזעונס של ישראל שמדדו צמאת עזירות ורשע לקו צארתה מדה וצלו ז' אומות שמלכו כאחת הן צבל וכשדים חיל נ"כ והבלום לצבל ושם עמדו קצועים על מכון צסים ההוקצע להם והוא לפי מלאות ע' שנה עד עתה שחזרו. וכוטס פי' זה אחר ויכתן צמקאת וכמה דרכים פותדים זה ולא נתיישנו לי. ורצותינו פירשו ולמדו מכלן שמסמך להם י"הר לאנשי כנסת הגדולה ושדויה לדולא דאצרא וחפרה באצרא מש' דשאני קליה כדליתא צסנהדרין וצמס' יומא וספתרתי מלכות נ"כ צכפל שתי אומות. רליתא צמדס תהליס סארצע מלכויות הללו שנסתעצדו צישראל כפולגת היו צבל וכשדים מדי פרס יין מוקדן אדום וישמעאל (פסרז' עכ"ס מוקדון וישמעאל). ועל כן יסר הקלירי צצועית היא שמיכות :

ו (א) וההרים הרי נחושת. סימן על חזק מלכויות הללו הנא להם מצין שני ההרים שהם קשה ואמין שאלו ד' מרכבות שלוחי הקצ"ה לתת ממסל' לה' מלכויות צבל ומדי ועכ"ס וישמעאל : (ב) סוסים אדמים. הם שהרכיבו את צבל שהיא אדומא כע"ס אנת הוא רישא דהצנא (דניאל ז') : שחורים. להרכיב את מדי שהשחיר' את פניה' של ישראל צימי המן : (ג) לבנים. להרכיב את פרס שצנה את הצית : צרודים. הפה

באר

תקצול, ועסס ההרכבה צי מתחלה כשגלה שם הונחה שם שלא צרלונה, ואח"כ הניחה שם היא עלמה כלומר צרלונה כשעבדה שם ונחללה לעלות אל ירושלים (ומד"ק) וענינו תהיה מונחת שם ומיוקדות על צקיקה יסור עולם, ולמה לומר צזה שם צארן כשדים תהיה ציתה ושם פלין הרשע והעון ושם הם על מוכנס ותשג בליתן קשסם לצכלי קור מונסה ולבוא עוד הנה לארץ הקדושה לעמלה ארסה כחועבותיה, והכן נועס המלילה :

ו (א) מרכבות, צפתח וקסס מרכבה ארבעים קוסים, לפי שנולאנו ותלא מרכבה מונלרים צש מלות כסך וקסן כחמשים ונאה (צ"א י') (רד"ק) עיין באורנו שם. הרי נחושת, כאלו מרכבות היו חזקות והלכו בין הרי נחושת ולא נשברו וירוחו על חזק המלכויות. ואולי הרי נחושת הרים שמוננס פוסלים מנחת נחושת. והכוונה לרמוז על הנוקס שנס הרים אלה לרוב ונשס יולאים המרכבות, ונוסגולת המלילה לכחוב הליר צנקוס המליר : (ב) אדמים, הנפרד אדום והדגש חמורת הנה (רד"ק) ואולי להצדיל צענין שהם אדומים צימסר. ולפי דעת המפרשים ארבע מרכבות רומות על ארבע מלכויות צבל, פרס' ישמעאל ויון וכו' לצע הסוסים רומז על ארסה המלכות המיוחס אליה הלצע צנקרל ע"י רמזים ואין לי עסק צזה, וצפרס פה שהצפרון כחוב צלדו : (ג) צרדים, ת"י פה כח"א צמורה וצראסית (ל"א) פליחק, והצין רש"י שם שהוא מענין פמיסה ופליסה ולכן

וַיִּשְׁבֶּרֶת בְּתוֹךְ הָאִיפֹה: ^(ח) וַיֹּאמֶר
זֹאת הָרָשָׁעָה וַיִּשְׁלַךְ אֶתָּה אֶל־תּוֹךְ
הָאִיפֹה וַיִּשְׁלַךְ אֶת־אֶבֶן הָעוֹפֶרֶת
אֶל־פִּיהָ: ^(ט) וַאֲשָׁא עֵינַי וָאֶרָא וְהִנֵּה
שְׁתֵּים נָשִׁים יוֹצְאוֹת וְרוּחַ כְּנָפֵיהֶם
וְלִהְנֶה כְּנָפִים כְּנָפֵי הַחֲסִידָה
וְהִשְׁנָה אֶת־הָאִיפֹה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין
הַשָּׁמַיִם: ^(י) וַיֹּאמֶר אֶל־הַמַּלְאָךְ הַדָּבָר
בִּי אָנֹכִי הִמָּה מוֹלֵכוֹת אֶת־הָאִיפֹה:
וַיֹּאמֶר אֵלַי לִבְנוֹת־לָהּ בֵּית

* חסר מ' הה"ל רפה

ר' א' וַיֹּאמֶר וְכו' יומא ז', ס"ט. סנהדרין ב', מ"ח: וַאֲשָׁא וכו'
קדושין ב', מ"ד. סנהדרין ב', כ"ד:

redete: Wohin führen sie das Ephah? 11. Und er sprach zu mir: Um ihm ein

da saß ein Weib in dem Ephah. 8. Und er sprach: Das ist die Ungerechtigkeit! Und er warf sie in das Ephah, und warf das Gewicht von Blei auf dessen Mündung. 9. Und ich erhob meine Augen, und sah, da gingen zwei Weiber heraus, und in deren Flügeln war Wind (hielt sich Wind auf), und sie hatten Flügel wie Storchflügel, und sie trugen das Ephah fort, zwischen Erde und Himmel. 10. Und ich sprach zu dem Engel, der mich an-

רשי

זה מדה צמדה: וישלך אתה. עד עתה היטה יושנת והוא הסליכה וחצטם לתוכה רמז ליסודים ולעונשים: וישלך את אבן העופרת אל פיה. לסקעה למען לא יבדלו עוד ולא ישפע קולן לשדד עניים ואציונים: ^(ט) שתיים נשים יולאת. מן הצית: החסידה. דיוה לזיה וולטו"ר צלע"ז: ^(יא) והובן והניחה שם. והוכן הצית והונחה האופה עם הרשעים שצתוכה. שם צאתו הצית: על מכנתה. על קציעות' ועל צסיסה כאן

באור

הא־הם סקעינה את האופה היטה יושנת ^(ח) חונד דיעצ חיינע פֿרויח זאם, ובנוסחת ע' זקנים והנה עד"ה סרגמתי לפי שהיו יוסר נאוסה למלילה: ^(ח) זאת הרשעה. שם דבר ^(ח) והיא המונשעה ^(דח) פערזחני־פֿילירטע ואסעטער דער חונקערע־טיגיקייט, והיא היותר נעימה במלילה. אבן העפרת. משקל העופרת וחו הככר החכר למעלה. אל פֿיה, אל פי האופה ועם ההשלכה יפה פירש רש"י ז"ל לסקעה. למען לא יבדלו עוד ולא ישמע קולן לשדד עניים ואציונים ע"ה, והכל ע"ד המלילה: ^(ט) והנה שתיים נשים וכו'. צירוף הקדומה ראה הנביא הרשעה מונשעת באשה אחת המרשעת, ועסה הראשו הספק והמחנך לה וכן מדום הלק והאמונה ^(דעבטשחלפֿענהייט חונד רעליגיאן). ^(ט) והכל בסיס לכל המדות הטובות ויפירות האומר והשלילה בינה ובכא) מונשעות בשתי נשים טובות וישרות המושדות למור כננין הכיה. להסיר ממשלה ולהעביר כל טענה ומה שהוא בעבוריו, וכל מה שנכחן עושות כדי שלא יהיה שום עכוב כננין היכל ה' אשר תכליתו עושים שם יחברך ושלמות צמחשם ונעשה הלק והאמונה חס נרות במראה הנעושה האם. בכנפיהם, האויר הנושע הלוך כנכך בגדיהן, זאת מלילה הלשון כמו לר רוח אותה בכנפיה ^(הושע ד'). בכנפיהם, החסידה, כנפים חרוכות ורחבות כמו החסידה ^(דק"ק). ותשאנה, והן נשאו בכנפי בגדיהן צמחיות כעל כנפי רוח את האופה עם הרשעה אשר תפוצה להעבירה מן הארץ והיא ולכלות עמה פשע ולחסס דון, והכל על דר הקשמה, והננין עם המלילה יענה על פיה ויקרה. כי זה מן הנמנע לפרש ויוכל אך להרגיש: ^(יא) והובן, פירש והוכן מונשעה שם. והגֿיחֿה, שרשו ינח והיא מלה מורכבת מן הֿגֿיחֿה מננין הפעיל ומן הֿנָחָה כננין

es zu Grunde richtet sammt Holz und Steinen. 5. Und es kam der Engel, der mich anredete, und sprach zu mir: Erhebe doch deine Augen, und siehe, was dieß ist, das hervorkommt! 6. Und ich sprach: Was ist das? Und er sprach:

Das ist ein Ephah, das hervorkommt. Und er sprach (ferner): Das ist ihre Gestalt (ihr Charakter, das Bild ihrer Handlungsweise) im ganzen Lande. 7. Und siehe, ein Sack (Talent) von Blei wurde in die Höhe gehoben, und

אֶבְנֵיוֹ: (ה) וַיֵּצֵא הַמֶּלֶאךָ הַדָּבָר בִּי
וַיֹּאמֶר אֵלַי שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מָה
הַיֹּצֵאת הַזֹּאת: (ו) וַאֲמַר מִה־הִיא
וַיֹּאמֶר זֹאת הָאִיפָה הַיֹּצֵאת וַיֹּאמֶר
זֹאת עֵינֶם בְּכָל־הָאָרֶץ: (ז) וְהִנֵּה
בְּכַר עֹפֶרֶת נִשְׂאת וְזֹאת אִשָּׁה אַחַת

רש"י

ולא נשתלם לכל מכאן ואילך הולאתיה לשוט צארץ ולנקום מן הנכזי' והנשנעי' לשקר מעכשיו וכל אל צית הבנז וגו': (ה) שא נא עיניך וראה. עוד יולאת אחרת שתלם עזית ק"ב: (ו) ואמר מה היא. הולאת שתאמר אלי לדלות. ויאמר זאת האיפה. שתראה יולאת כמין איפה שמודדין זה: ויאמר זאת עינים בכל הארץ. ולאחר שראיתי אחר זאת היה מדה שלקו זה שעיניהם בכל הארץ לבזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל וגממד להם סאה צמאה: (ז) והנה כבר עופרת נשאת. ראיתי שנשאת מעל הארץ לאויר משקל כבר עופרת וראיתי עוד וזאת אשה אחת יושבת צתוך האיפה: (ח) ויאמר זאת הדשעה. האשה זאת שאתה דואה צתוך האיפה היא מדת דרך הדשע אשר יכהנו זה הדשעים והנה עתה נתונים צתוכה ללקות צתוך הסאה עלמו שמדדו

באור

כטה ללון והוא על לר ההשמה הוויפה אח האליה. וְלִבָּה כונו וְלִבָּה צקקן וכל הקבול במקום הקנן וכן וְהַזֹּרְחָה (שעיה כ"ב) ופירשו חשקן האלה צתוך ביסו עד שתכלה אותו וכו' והסתכל בשלש הלשונות אשר יחס הנביא אל העגלה הזאת יליאה, ביאה, לינה, בראשונה יליאה וננקומה ואם לא ישוב ביאה וכניסה אל הבית ואם עוד יעמוד בחטאו לינה לכלות אותו עד גמירא: (ו) מה היא, על מה רונה זאת: ויאמר וכו', כפילת לשון חזירה נפקסן אחד מונק אחד אין חדש בעקרא ויבוא לרוב. עינים, הנחתו הראשונה למראה וגון כעין השמל (יחזקאל ה') (פחורב, געטטחולט אויסגעהען). והשתל אל תכונת האדם משפטו ונעשהו (קחראק טער, חרט חונד וויינע), כי כונו שמראה האדם, הארו צבחינות איכות גופני (פזיזיע אײגענשאַפֿט), כן תכונות ונדותיו הארו צבחינות איכות מוקרי (מקראליזיע אײגענשאַפֿט). וכן יאמר הלונו האשכנזי על האשכים הדומים בדעתם צמנהם והכונתם (מעגטלן פֿון איינער פֿארדעב), וכן שמושו בחלמוד קנין שמינו (באך ארט). וְעֵינֵי י"ה צרכות (פֿאָרן געהאָלטע), וגם צמנהמים עין לעין זה וכן הוראשו פה כדמותהם אשכנזים, ושיעורו שאלה האדם רונות על תכונתם שהיו לרונות את הבריות צמנה ונמשקל. וקרוב לזה מירש"י ועיניהם בכל הארץ לבזול ולעשוק להקטין איפה ולהגדיל שקל (חיהר אויגענאמערק געהעט דאהין לו בעאיינזינדערעכטיגען אונד געוואלטטהאט לו איבען), וחי' אילן ענא דהא נקטין ויהדין, צמכלתא דשקרא, ואמר הא אנון גלן קדם כל ימדי דארעא (דיעזעט בעדייטעט אין פֿאָק דאז נאהק חונד גאב אין פֿאָלשען מאסע, אונד דיגעזעט איזט אַללען אוימוואַנערן דעם (אנדעט בעא קאננט), הרגס עינים לעין כל ימדי ארץ והשננים זקנים קראו עֵזְבִים (חיהרע טולד): (ז) כבר עפרה, טענו דרך בחנא חסוכה גדולה וכדזה של עופרת ואינה דוקא צמשקל כבר. וזאת אשה, טעמו האשה האחת

אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וְאָמַר אֲנִי רֹאֶה
מַגֵּלָה עֹפָה אַרְבָּה עֶשְׂרִים בָּאַמָּה:
וְרַחֲבָה עֶשֶׂר בָּאַמָּה: (א) וַיֹּאמֶר אֵלַי
זֹאת הָאֵלֶּלֶה הַיּוֹצֵאת עַל-פְּנֵי
כָל-הָאָרֶץ כִּי כָל-הַגֵּנֵב מִזֶּה בְּמִוֶּה
נִקָּה וְכָל-הַנֶּשֶׁבַע מִזֶּה בְּמִוֶּה
נִקָּה: (ב) הַיּוֹצֵאתִיהָ נָאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת וּבָאָה אֶל-בֵּית הַגֵּנֵב וְאֶל-
בֵּית הַנֶּשֶׁבַע בְּשִׁמִּי לִשְׁקֹר וּלְגַחַל
בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וּבְלִתּוֹ וְאֶת-עֵצָיו וְאֶת-

fliegende Rolle, ihre Länge zwanzig Ellen, und ihre Breite zehn Ellen. 3. Und er sprach zu mir: Das ist der Fluch, der über das ganze Land ausgehet; ja, Seder, der stiehlt, wird von hier (von dieser einen Seite) darnach ausgerottet, und wer (falsch) schwört, wird von hier (von der andern Seite) darnach ausgerottet. 4. Ich lasse ihn (den Fluch) heraus gehen, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen),

ה"א הַיּוֹצֵאתִיהָ וְנָאֻם שְׁמוֹת נ' ל"ט:

daß er eingehe in das Haus des Diebes, und in das Haus dessen, der in meinem Namen falsch schwört, daß er (der Fluch) herbergt in seinem Hause, und

רשי

ה' (א) מַגֵּלָה עֹפָה. רְצוֹנוֹתָיו פִּדְדוֹ כְּפִילָה וְאִמְרוֹ שֶׁהַתּוֹרָה כְּתוּבָה צֶה וְלִמְדוֹ מִכָּאן שֶׁהַעוֹלָם א' מִג' אֲלֻפִּים וְעַתָּה צְנוּתָה כְּלֵאִתָּא צְנוּתָה. וי"ת מְבִילָתָא פְּדָחָא פּוֹרְחַת צְנוּתָה. וְלִפִּי פְּסוּטוֹ שֶׁל פְּרָסָה מְבִילָת פּוֹרְעֵנוֹת הִיתָה וְהוּא שְׂדָה (יִחְזָקָא ג') וְכַתֵּב אֱלֹהִים קִיָּם וְסָבָה וְהִי: (ג) זֹאת הָאֵלֶּה. זֹאת שְׂכֵנוֹת צֶה פּוֹרְעֵנוֹת נִקְמַת שְׁמוֹנֶת שָׁקֶר: הַיּוֹצֵאת. עֵתָה מִצִּית ק"הק מִלִּפְנֵי הַשְּׂכִינָה לְהַתְּחִיל עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ וְהִיא אֶרֶבָה כ' רַחֲבָה ו' כְּמֵדַת פֶּתַח הַעוֹזָרָה וְהַהִיכָל אֲשֶׁר תֵּלָא דְרָךְ שֶׁס': כִּי כָל הַבְּנֵי. עַד עַכְשִׁיו: מִזֶּה כְּמוֹה נִקָּה. מִזֶּה הַפּוֹרְעֵנוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא מִפּוֹ צֶה נִקָּה וְלֹא נִשְׁתַּל' פּוֹרְעֵנוֹ יְחִידֵי הַעוֹזָרִי' עַל הַתּוֹרָה אֵלֶּה הַמֵּתִין עַד שֶׁנִּתְמַלֵּא' סֵאת כּוֹלֵם וְלִקּוֹ כּוֹלֵם כֹּא' צְנוּרָה וְצוּלָה וְכֵן כָּל הַנֶּשֶׁבַע לִשְׁקֹר עַד הֵנָּה מִזֶּה הַפּוֹרְעֵנוֹ כְּמוֹ שֶׁהַמְּבִיל' הִזְאת מְבִילָת נִקָּה

באור

ה' (א) עֹפָה. מַעֲנִין יְעוֹפֵף, (בְּרִאשִׁית א') וְשִׁמְשׁוֹ לְדַעַת דְּבֵי יְהוּדָה וְכֵן אֲמַר הַמַּתּוֹרֵג פְּרָחַת כְּמַתּוֹרֵג אֲשֶׁכְּחִית וְיִימֵי כְּפִילָה וְהַרְגוֹם וְכַפֵּלָה וְהַעֲרִיף (שְׁמוֹת כ') (גְּעַד חֲסַפְעֵלִיטָע), כְּחֻזָּה מִשְׁנֵי עֲבָרֵיהָ פְּנִים וְאִתּוֹר וְח"ל דְּרָשׁוּ כֵה. וְעִנִּין הַמְּבִילָה פּוֹרְעֵנוֹת רְשׁוּנוֹת צֶה כְּעִין מְבִילָה קִפְר דִּיחְזָקָא (צ' ג') כְּמוֹ שִׁפְרָה הַכְּבִיד: (ג) זֹאת הָאֵלֶּה. הַמְּבִילָה כּוֹלֵלָה הַקֵּלָלָה הַיּוֹצֵאת בְּמִוֶּה עַל פְּנֵי כָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. כִּי כָל הַבְּנֵי וְכו', הַמְּבִילָה הִיא כְּחֻזָּה פְּנִים וְאִתּוֹר, וְהִיא מִלֵּךְ הַחֲדָר כְּחֻזָּה אֵלֶּה הַבְּנֵי וְהִיא כָּל הַבְּנֵי נִקָּה, חֵם פִּירוֹשׁ חֵם וְחֵם וְעַל שְׂכִינָה אֲמַר נִקָּה שִׁכְרָת מִן הַעוֹלָם כְּמוֹ וְנִקָּה לֹא אֲנִי (יִימֵי ע"י) וְהִיא נִקִּי מִכָּל עוֹב וּפְדִירוֹת כְּמוֹה כְּמוֹ פְּנֵי הַמְּבִילָה הַחֲתָם כֵּן פְּנֵי הַמְּבִילָה הַחֲתָם כְּחֻזָּה ז' כּוֹ חוֹ כֵה. כְּמוֹ כְּמוֹ כְּפִרְעָה (ד"ק). וְלִדְעָתִי כְּמוֹ הַעוֹשׂ הַכְּחֻזָּה צֶה כֵּן יִהְיֶה מְעוֹשֵׁה, וְכֵן מַתּוֹרֵג אֲשֶׁכְּחִית וְח"י אֲרִי דְמִגְבֵּי וְמִכְרֵי מִדָּא לְקִי וְכָל דְּמוֹקִיִּים צְנוּתָה לִשְׁקֹר מִדָּא לְקִי: (ד) הַיּוֹצֵאתִיהָ. הָאֵלֶּה. וְעַתָּה הַיּוֹצֵאתִיהָ,

עַד עֵתָה לֹא נִתְמַלֵּא כְּחֻזָּה וְהִיא הַמְּבִילָה הַרְשׁוּנוֹת עֲלֵיהָ הָאֵלֶּה נִעְלָמָה מִן הַעִין. וְעַתָּה כְּאִשֶּׁר נִתְמַלֵּא כְּחֻזָּה אֵלֶּה הַמְּבִילָה וְהַחֲלוֹל עֲלֵיהֶם הָאֵלֶּה. וּבָאָה וְלָמָּה, מְבִילָת הַלֶּשֶׁן כְּאִשֶּׁר הִיא הָאֵלֶּה עֲבֵלָה חִיִּים הַכֹּאֵר כְּאִשֶּׁר

zwei Oelbäume zur Rechten des Leuchters und zu seiner Linken? 12. Und ich hob abermals an und sprach zu ihm: Was bedeuten die zwei Oliven-Zweige nahe an den zwei goldenen Röhren, welche das Gold (d. h. das Oel, welches so rein und lauter wie Gold ist) von sich ausgießen? 13. Und er sprach zu mir: Weist du denn nicht, was diese bedeuten? Und ich sprach: Nein, mein Herr! 14. Und er sprach: Das sind die zwei Söhne des Oels (Gesalbten,) welche stehen vor dem Herrn der ganzen Erde.

(יב) וְאָעַן שְׁנֵית וְאָמַר אֵלָיו מַה-שְּׁמִי שְׂפָלִי הִזִּיתִים אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צִנְתָּרוֹת הַזֶּהָב הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם הַזֶּהָב: (יג) וַיֹּאמֶר אֵלָי לֵאמֹר הֲלוֹא יָדַעְתָּ מַה-אַלֶּה וְאָמַר לֹא אֶדְגִּי: (יד) וַיֹּאמֶר אֵלָה שְׁנֵי בְנֵי-הַיֶּצֶהָר הָעֹמְדִים עַל-אֲדֹנָן כָּל-הָאָרֶץ:

ה (ה) וְאָשׁוּב וְאָשָׂא עֵינַי וַאֲרָאֶה וְהִנֵּה מְגִלָּה עֹפָה: (ז) וַיֹּאמֶר

*הש"ן נחה בהסמך על המ"ם ונקראו במלה אחת *הבי"ת בחשף פתח
ת"א ויאמר סס ז', כ"ד. ויאמר אלה ובי': עיונין ז', כ"א. כ"ד:

5. 1. Und ich erhob wiederum meine Augen, und sah, da war eine fliegende Rolle. 2. Und er sprach zu mir: Was siehst du? Und ich sprach: Ich sehe eine

רשי

קצולות זיתים צעקף כמין סזולת: (יב) אשר ציד שני לנותרות. כלומר אלל שני הלנותרות (כמו שמאל ז' י"ד) רלו חלקת יואז ע"י: המריקים מעליהם. את השמן הזה הללול וטוז להאיד כוזב כמו (איוז ל"ז) מלפון זהב יאשה: (יד) שני בני הילכר. קרן כהונה ומלכות הנמשחים צמן המשחה: העמידים על אדון כל הארץ. לצקש מלפניו להחזיר את גדולתם שני בני הילכר. י"ט וי"הר מתהפך לטוז נזכות סתורה. (א"ה מה שאלמו חז"ל אס פגע נך מכוול זה משכוו לז"המד ודוק כ"ז):

באר

בקמ"ץ אלה טעשה כן להפריש (בענין) וענינו ענפי זתים ודמה הענפים לשכלים לפי שהיו מלאים בגרמי זתים והיו נדרכים מאליהם שם (רד"ק). ביד. כלומר אלל שני הלנותרות כמו אל י"י (ש"צ י"ד) (רש"י) וכן חרגמחיו. וס' אסקריטו חרגום כלפיהם בדש אסקריטוון ופירש הגאון לפיהם מן לפתח הנזים (פִּלֹאטֵע), אונסם אסקריטוון היא מלה יונית וכן מין חלה כאפה על גחלים (קובעו), ולא ארע לכוונה פה בענין והערון מביא אסקריטא ולא פירש המלה צִנְתָּרוֹת, כלים כמו לנורות (רד"ק) והס"י נוספת כמנהג המרובעים. הזהב, שמן ללול ונקי כזהב, ואלה דברי מנחם בן קרוב במחברתו אשר לי ככתב יד, ח"ל מלפון זקב יאשה (איוז ל"ז) כה פתורנו מפתח לפון יאשה עוהר הרקיע ולחלוו (רייכער היטשעל, טוטאטספהערע), וכמוהו פתרון המריקים מעליהם תִּקְבֵּץ לשון עוהר ולחלמות וכן כוס זהב בכל ביד ה' ע"כ. וי"ח דמוריקין מתן משחא לבוליני דרהבא (דיח פִּלֹאן ייד ח"ל חין דיח גאָלדענען לחשפון גיעמען): (יד) שני בני הילכר, ילכר הוא השמן לפיכך קרא אותם זתים והם זרובל והיהשע שנמשחו בשמן המשחה זה ללכוונה חה לכוונה ועל זה מרמז השניות. העמדים וכו', ולזה מרמז שמועד אחד מימין ואחר משמאל והסך:

דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: (ט) יְדֵי זְרַבְבָּל
 יִסְדּוּ הַבַּיִת הַזֶּה וַיְדִיּוּ בִּצְעָנָה וַיִּדְעָתָּ
 כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי אֵלֵיכֶם:
 (י) כִּי מִי בֹז לַיּוֹם קִטְנוֹת וּשְׁמֹחוּ
 וְרֵאוּ אֶת־הָאֵבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרַבְבָּל
 שִׁבְעָה־אַלֶּה עֵינַי יְהוָה הִמָּה
 מְשׁוּמְשִׁים בְּכָל־הָאָרֶץ: (יב) וְאֶעַן
 וְאָמַר אֵלָיו מִה־שְׁנֵי הַיּוֹתִים הָאֵלֶּה
 עַל־יְמִין הַמְּנוֹרָה וְעַל־שְׂמאלָהּ:

des Ewigen zu mir, wie folgt: 9. Die Hände Serubabel's haben dieses Haus gegründet und seine Hände werden es auch vollenden; und du sollst erkennen, daß der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), mich zu euch gesendet. 10. Denn wer will den unbedeutenden Tag (wo der Bau erst beginnt) verachten? Da sich freuen, die da sehen das Senkblei in der Hand des Serubabel, und jene

* פתח באתנח מפני העין

ת"א כי יבז, סיכה ה', ת"ח עיני יבז, סיכה דין 97 ל"ח:

sieben, das sind die (wachenden) Augen des Ewigen, welche die ganze Erde durchlaufen. 11. Und ich hob (neuerdings) an, und sprach zu ihm: Was bedeuten diese

רשיי

השמעת קול הס: (ט) יְדֵי זְרַבְבָּל יִסְדּוּ הַבַּיִת הַזֶּה. מתחלה ועד סוף צימי כודש הראשון: וידיו תצלענה. אותו עתה: תצלענה. ל' גמד היא כמו (סס) כי יצלע ה' כל מעשהו: (י) כִּי מִי בֹז לַיּוֹם. סיוסד הבית אשר הוקטן צעיניהם כמו שנאמר (צעזרא ב') ורבים מהבנינים אשר בלזו הבית הראשון ציסדו זה הבית צעיניהם צוכים צקול גדול. וצנצנאות (חגי צ') הלא כמוהו כאין צעיניהם ושעמו עתה כשיראה את האנן הצדיל התלויה צוות המשקולות אשר ציד אדרכל ראש הצונים שמכוון צה ראש הפינה וזו תהיה ציד זרוצצל: שנעה אלה. על א' שנעה ציסוד הראשון שנימי כודש וכן ת"י שנעה נדצקין כאלוין: עיני ה' המה משעטים. ולו נראה לעשות כן והוא דאה את זרוצצל זה הבון לדבר: (יא) מה שני היותים. מה דמו הס ומה דמו שני שצלי זיתים טרוקא צלע'.

באור

זרצצל, והוקיף לוחר ויהי דבר ה' וכו' בענין הסעטה להשלמת הכנין ע"י, זרצצל שהוא המהחיל וגומר: (ט) וידעת. על כל אחד ואחד אשר זה או לעדת ישראל בכללה כדרכו: (י) לַיּוֹם קטנות, לחשבו יום קטנות לפי קוטנ הכנין הם בהחללתו ציום הראשון כדומהורס אשכנזים, וכן ת"י יומא דין על צנינא צעירא. ועטם קטנות, לפי דעת המפרשים חקר פה המסחר ישועות וכחמות או אחרות ולדעמי חקר פעולות המוכן מעלשו וכן עושה גדולות, וחרומיו לפי המליטה הנאמרה לענין. האבן הצדיל, חקר הנקטק באלו יאחר האבן אבן הצדיל כמו הארון הצדית והוא אבן המשקולת ששוקל בו הצנאי ונקראת אבן משקלת כמו רל יהיה לך צכוסק אבן (דברים כ"ג) (ד"ק). ות"י אבן משקולתא. שבעה אלה, עם אורס שנעה עינים שאמר למעלה והם עיני ה' שהם משועטים בכל הארץ ולופות ומושגחות בכלל וכפרעות לשמור ישראל מהמריעים להם. כך שיעור הפסוק וכן מהורס, וי"ט שנעה נדצקין (ויעבען ט"בטע). (יא) וַאֲנִי וכו', על הזיתים עולם כדר שאל למעלה והוא ענהו ופה שאל על מספר שנים למה צה הרמ צבני אילני זיתים ולא צאחד. רעל יומין וכו', ר"ל על יומין הגלה שעל ראש המורה ועל שמאלה, אחד מה ואחד מה, ועל מה רומה כל זה צפרעות? וַאֲנִי וכו', כלומר שאלה בחוד שאלה ובחוד הצדדים האלה הוספתי לשאל על דבר שר צבלי זיתים ושמי לחרות מה ירמוה כל אלה מספר שנים? (יב) שכלי, כחבר רבי יונה מענין משיכלם הקרות דומה אורס לצעלים לקרוסם, והים משפטו שכלי.

was diese bedeuten? Und ich sprach: Mein, mein Herr! 6. Und er antwortete und sprach zu mir, wie folgt: Dieses ist das Wort des Ewigen zu Serubabel, wie folgt: Nicht durch Macht und nicht durch Kraft (wird der Tempelbau ausgeführt), sondern durch meinen Geist, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 7. Wer bist du, großer Berg? Vor Serubabel wirst du eine Ebene, er wird hervorziehen den Hauptstein unter Zurufungen: Günst! Günst ihm (von Gott)! 8. Und es ward das Wort

יְדַעְתָּ מִה־הַמָּחָה אֱלֹהִים וַאֲמַר לֹא אֲדָנִי:
(1) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר-
יְהוָה אֶל-זִרְבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחֵיל-
וְלֹא בְכַח כִּי אִם-בְּרוּחִי אֹמַר יְהוָה
צְבָאוֹת: (2) מִי-אַתָּה הַר-הַגָּדוֹל לִפְנֵי
זִרְבָּבֶל לְמִישׁוֹר וְהוֹצִיא אֶת-הָאֶבֶן
הָרִאשׁוֹה תִּשְׂאוֹת חֵן חֵן לָהּ: * (3) וַיְהִי

* כַּצַּ"ל ה"ה א רפויה ובנ"א במפיק * ע"ב

der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 7. Wer bist du, großer Berg? Vor Serubabel wirst du eine Ebene, er wird hervorziehen den Hauptstein unter Zurufungen: Günst! Günst ihm (von Gott)! 8. Und es ward das Wort

רשי

שהיותם נמשקים מחליבים והשמן זא אל הנרות מאליו: (1) זה דבר ה' אל זרצבל. זה סימן לך להצטיה את זרצבל כסם שהתזים והשמן הזה נבמר מאליו לכל דבריו כך לא צחיל ולא זכח שלכם תעשו את ציון ציתי: כי אם צרוחי. אני אתן רוחי על דרושם ויורה לכם לצנות ולעשו' כל זכיו יול' הצנין משלו ויעזור אתכם צחטין ויון ושמן ועלום כמ"ט צעוד' ולא חלטרכו לעזרת אדם: (2) מי אתה הר הגדול. שרי עזר הכסד תחמי פחת עזר נהרדא וסתר צוזני וכונותהון שטעלתם המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרצבל מישור חין לכם סדרה וגדולה עוד עליו: והול' את האבן הראשה. האדריכל יקח את אבן הצדיל צידו להיות אדריכל צדאש הצונים והם יצנו הכל כפי דבריו אשר יורה צצנין נאה ומפואר: תשלות חן חן. יהיה להם לאותה האבן שכל יאמרו מה נאה צנין זה העשוי ע"י אבן המטקל' הזאת. תשלות חן. כמו תשלות נוי וכמו תשלות מליאה עיר הומיה (ישעים כ"3) קול שאון (סס ס"ו) כולם לשון

באור

כי זה דבר הולא מונחגו: (1) הולא מונחגד תשכיל לדעת על מה רוח: (1) יח דבר זכריה. ראה לומר מה ירמוח כאלו דברו היה אל זרצבל כסם שהשמן נבמר מאליו לכל דבריו, כך לא צחיל ולא זכח שלכם תעשו את ציתי (ומדברי רש"י) ובאופן זה מפורסם אשכנח. כי אם צרוחי, אשר חתן על דרושם ללוות לכם לצנות הבית ולעשות כל זכרי יול' את הצנין משלו (והה"ל) וגם עליכם חתן רוחי לעזור אתכם להשחרל צצנינו ולהסיר כל שטנה הנעשה לכם מלרי יורה ובימיון להמליח לבקנה ובקלה ספרים צחטין כל זלח צולות מעוטות צהשעמט הפעליהים וועעלמם יוצנו הרעיונים האלה ליודע עעם המליח: (2) מי אתה, מה כח יש כך לעמוד נגד זרצבל, הלא רוח ה' מונחקסס צו והיית צענינו כמישור. האבן הראשה, האבן העוכה החשובה והראשי צהר יול' מונח לצנין הבית ולא יעק ולא ייגע צעבורה זלח, כי צקלות תהיה צכח אשר יחן לו ה' ולאין חונים עגמה ירבה. הר א"צ"ה, צלי מפקי והה"א לבקנה ובקלה ספרים צחטין. תשלות, שרשו שול ענין העון. חן חן, הכפל לחק הענין כמו שלום, שלום (רד"ק) והכונה שודי הול' את האבן הראשה מן ההר, ישמע קול הונח שמוח ורנה אשר כלם יענו ויקראו: הנה להאבן הזאת חן מוח ה' יסנדר שנקלה לאבן פנת הבית ועוד יהיה לו חן וזכירה להלחא מוח: (3) ויהי וכו', דרך הנקרא כשהפסיק צענין עם דברים העפלים לו צעקר הדבר, לחזור בקיומו על ענין הראשון כאשר העירותי על זה צכמה מקווח צצאורי לצפרים הקדושים, וכן הוא פה. לפי שהפסיק צכחים עם הקריאה אל ההר הגדול צפוקו 'ז הנחמה ע"י ההלכות הנבואה וחקק הרבשה הכיחא שמופעל מונח, שב אל מה שאמר צחלה צפוקו מדבר ה' דבר

(3) וַיֹּאמֶר אֵלַי מֶה אַתָּה רֹאֶה וַיֹּאמֶר
 רֵאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת זָהָב כְּלָה וְנִלָּה
 עַל-רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נְרֹתֶיהָ עָלֶיהָ
 שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוֹצְקוֹת לְנֵרוֹת אֲשֶׁר
 עַל-רֹאשָׁהּ: (2) וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ
 אֶחָד מִיְּמִין הַנִּלָּה וְאֶחָד עַל-שְׂמאלָהּ:
 (7) וָאֶעֱן וָאֹמַר אֶל-הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
 לֵאמֹר מֶה אֵלֶּה אֲדֹנָי: (3) וַיַּעַן
 הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא

mich, wie einen Mann, der aus seinem Schlafe geweckt wird. 2. Und er sprach zu mir: Was siehst du? Und ich sprach: Ich sehe, da ist ein Leuchter ganz von Gold, und seine Oelschale auf seinem Haupt (oben daran) und seine sieben Lampen daran, je sieben Röhren an den Lampen, welche auf seinem Haupte (oben daran) sind. 3. Und zwei Oelbäume neben demselben, einen

* ואומר קרי

zur Rechten und einen zur Linken. 4. Und ich hob an, und sprach zu dem Engel, der mich anredete: Was bedeuten diese, mein Herr? 5. Und der Engel, der mich anredete, antwortete und sprach zu mir: Weißt du denn nicht,

רשי

ד (ב) וגלה על ראשה. כמו (יחזקאל ט"ו) בולות עליות לשון מעיין כמין ספל גדול עגול: ושבעה נרותיה. כמין ציכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה: שבעה ושבעה מוצקות. לכל נר ונר צאין שבעה נורות קטנים שהשמן זז מן הבגלה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר: (ג) ושנים זתים עליה. אללה שני אילנות שהזיתים גדילים בהם: א' מימין הבגלה וא' על שמאלה ונר'. וכאן לא פירש על שני לנורות זהב האמורות למטה צפרסם והם כמין עריצות וערשים של צית הנד שהם עומדים אלל הזיתים והזיתים כחצנים מאליהם לתוך הלנורות ומתחממות הם כצמטען ונעלדים הם צצית הנד והשמן כופל לתוך הלנורות ומהלנורות לתוך הבגלה ומהלגלה אל המוצקות ומלמוצקות אל הכרות והמוצקו' והנר' ע"ט היו רמו לאור שלעתיד לנזח אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים מ"ט על אור של יום זראשית: (ד) מה אללה אדני. מה זה

באור

ד (א) וישב וכו', כי במראה שלפניה לא דבר עמו המלאך הדובר בו, לזה אמר וישב המלאך ובאופן זה הרגומתי. יעור, מנכין כשעל והלרי לשלום הדגש וחי' דמחער כננין אקפצל: (ב) מה אחת ראש.

דרך המקרא כן במראה הנבואה ואינו לשאלה לדעת מה הוא הרואה, כי הוא יודע מה הוא, אך לכנוס עמו בדברים. ונלה, ה"ל במשק והיה ראויה בלקח כמו ען פנה, פנה, או משק ה"ל אינו לכנוי הנקבה

אלא לשפארת הקריאה וחי' גלסה וכן הרגומתי והוא כלי עגול כמו וגלה הכותרות (מ"א ז') עיין באורו שם. ושם הוא לליזר ופה כעין ספל כזה שכן למאור. על ראשה, מועלל לראשה. נרותיה, ציכין להשים בהן השמן והפתילות. מוצקות, מעיין יליקה והוא שם תאר במקום פועל (ד"ק) והם קנים ודרך כס נילק ונמשך השמן, ופירש"י לכל נר ונר צאין שבעה נורות קטנות, וד"ק אמר לכל נר היה מוצק אחד: (ג) ושנים זתים, שני אילני זית עמודי אלל המנורה. על שמאלה, כמו משמאלה, ואמר כי על הגלה היו ולמטה אמר על מימין המנורה ועל שמאלה והעיין אחר (ד"ק): (ד) מה אללה, על מה רומ שני זתים המליכים את השמן אל הכרות

Grundstein des Tempels), den ich vor Jehoschua hingelegt, über den Einen Stein (wachen) sieben Augen (bildlich für: große Aufmerksamkeit, die auf ihn gerichtet ist); ich selbst grabe seine Verzierungen ein, so spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), und ich nehme weg die Sünde desselben Landes, an Einem Tage. 10.

An demselben Tage, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), werdet ihr ein Jeglicher seinen Freund unter den Weinstock und unter den Feigenbaum einladen.

4. 1. Und es lehrte wieder der Engel, der mich anredete, zu mir, und weckte

רשי

צימי כורס וצטלו על ידיכם ואותו היסוד ועוצי ההומה היה מעט צעניכי' כמו שמפורסם בעזר' ונכנזות חגי: על אצן אחת שצעה עינים. סופו להרחיז על אחד שצעה וכן ת"י על אצנא חדא שצעה עינין חזיון לה ולסון עינים לסון מראות. ולי נראה שצעה עינים על סם עיני הקצ"ה שבעיניו ולזו להוסיף עליו על אחד שצעה לפי שדוגמתו נכנזאה זו ודאו את האצן הנדיל ציד זרנצל שצעה אלה עיני ה' המה משוטטים. אלא לימד שנתן עיניו להרבות כבוד הבית צעניינו: הכני מפתח פתחה. מתיר קיסורים תפיר עלת העכ"ז אשר כתצו שטנה לצטל המלאכה: ומשת. והסירותי: ציוס אחד. לא ידעתי איזה יוס:

באור

אמר כי זה לנעם הוא המשיח ונקרא זרנצל כי הוא נחרעו כמו דוד עבדי נשיא להם לעולם ע"כ, וכן אמר בחלמוד סנהדרין שהכונה על זרנצל: (ט) כי הנה האצן ההוסם ביוסף הנבין, ע"י זרנצל לפני יהושע. על אצן אחת, הוא כעין מאמר מוסגר. **שבעה**, סך חשבון כללי מושער מורה על רבוי והפלה בכל המקרא. **עינים**, עיניו כמו עיני ה' אלהיך זה (דברים י"א) ר"ל השגחה רבה ושמיירה גדולה שהיה מלא הש"ת על הנבין. **הנבי** מפתח פתחים, ענין התקיקה באצן כידוע, ושעורו האל יסבך צעלמו וכבדו יחזקו האזורים הנאים והנעימים באצנים ליפוחם, והמליצה יקרה מאל להודיענו שיהיו בחבליה היופי והנוי קיימים ועומדים לזמן כלמי כמו נלחום מחוקקם. **ביום** אחד, בפעם אחת חסר חלאת עונה כי אחדש בקרבם רוח כבן ונפש טהורה אשר לא נכחמה בעון. וי"ע עון עוש כמו גדול עוני ונכשוא (בראשית ד') (ד"ח סטרח"ע דעם) **אחד** דעם, וי"ע חזק ועד"ל חרבנמתי: (י) **תקראו**, חזנינו. **אל** חסח, מלת היחס אֶל יבוא לפעמים כמקד

ליחס אחד להוראות פנים, הבוק אל המקום ההוא (ד"ח ריב"טונג חן חיינען) חרט חנלולייגען) כמו אֶל מחק, אֶל חזק (דברים כ"ג י"א) ועוד איזה כמוהם וכן פה **אֶל תחת**, ושעורו שאקראו חזריהם לבוא אל הגן והחאנה לשבת תחתם כללם, ולהתענג על רוח הטובה צמנחה ושלוס, כי ישבת האדם כלל הגן והחאנה. הוא חמיד ליור נקמד במקרא לעונג השלוס והמנוחה (מ"א ד') כ"ה מ"כה ד' ד') וחזניו חרבים:

יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר: ^(נ) כֹּה־אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אִם־פִּדְרָכִי תִלָּךְ וְאִם
אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תִּדְּרִין
אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצָרֵי וְנִתְתִּי
לָךְ מַה־לָּכִים בֵּין הָעַמִּידִים הָאֵלֶּה:
^(נ) שָׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ | הִכָּהֵן הַגְּדוֹל
אַתָּה וְרַעֲיָךְ הַיּוֹשְׁבִים לִפְנֶיךָ כִּי־אֲנִשִּׁי
מוֹפֶת הַמָּה כִּי־הִנֵּנִי מֵבִיא אֶת־עַבְדִּי
צִמְחָה: ^(ו) כִּי | הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי

der Engel des Ewigen den Jheschua, wie folgt: 7. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Wenn du in meinen Wegen wandelst, und meinen Dienst beobachtest, und so auch mein Haus richtest, und meine Höfe hütest, so gebe ich dir Zugänge unter diesen da Stehenden (den Engeln). 8. Höre doch, Jheschua, hoher Prie-

ster, du und deine Genossen, die vor dir sitzen (denn Männer der Bewunderung [ausgezeichnete Männer, die man bewundert] sind sie), daß ich kommen lasse, meinen Knecht, den Sprößling (David's). 9. Denn siehe, den Stein (den

רש"י

דרכי תלך. וגם אני זאת אעשה לך: אהה תרין את ציחי. תשפוט ותביא פקיד על בית מקדשי: ונתתי לך מהלכים. כתרומתי וצבאותי מיתחיל לחיינך ואתן לך רגליך מהלכך זין שרפיא האלין. ולפי פסוטי מצדו על צניו שזכו לעתיד: בעמדים. שרפים ומלאכי השדת שאין להם ישיבה: (ח) אתה ודעין. חנניה מישאל ועזריה היו: אנשי מופת. בנדין כשרין למעמד להון נסין שאף להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי למח. כי עתה זרצבל פחת ויהודה קטן צחלר המלך אני תלמיח לו גדולה וסס נתתיו לחן צעיני המלך סימלל שאלתו צננין הנית והעיר כמו שפורש צעזעל דברי נחמיה צן חכליה והוא זרצבל כדאמרין צסנהדרין: (ט) כי הנה האבן. יסוד הבית אשר יקדס

באור

(ז) אם בדרכי תלך, הכונה על זרעו ואמר כמדבר עליו, כי זרע האדם יחשב כוונה וכן אחקך זרעכל (חגי צ') עיין באורו שם. ואם את משמרתי, אם ישמרו צניך הדברים שלימי לשמור, או שהכונה על משמרת ושירות הכהונה כדמסורגם אשכמים. וגם אהה וכו', ר"ל וגם צניך כוונך וכו' שוקדים על לרבי ציחי לרין צניך ובמשפט את עסקי המקדש. וגם תשמור, והיו שומרים חלרי כפל הדברים צמלות שונות, ולדעת המפרשים. ונחתתי, ממשותב הסגלי וגם אהה, ממשותב הסגלי עיין רש"י. מהלכים, הנפרד מִהֶלֶךְ והרבו מִהֶלֶךְ.

ע"י עֲמִידִים עיין כניסה (לוגאנה, לטריטט). חעמרים, האלה, צין הקיימים האלה והוא רוח למלאכים הקיימים לעד רוחה לומר תלך ביניהם חה רוח לשמרתו בהפרדה מן הגוף (רד"ק), וכן ח"י וצבאותי מסיח אחיך אחיך ואתן רגליך מהלכך בין שרפיא האלין (חויפערטטעהוג, פֶּרְטוֹדוֹיעַר דער זעעלע) היחוליסע ועלינקייט גֶּחְטטליכע חנסיוחוג: (ח) שמע נא, נמשך למטה ר"ל ישמעו זאת כי הנני מביא וכו'. כי אנשי מופת, הכונה על הכהנים המוכשרים בקדושתם צמעלחם וצמורגחם ומשאר אנשים, ויש להפלה על חכמהם וחסידיהם כמו שפלאו אנשים על המופת וכו', וכן מסורגם אשכמים ויש לפרש ג"כ שהם למופת לזולתם ע"י מעשיהם הטובים (אוסטערהאפטע זעננער), כמו והיה יחקאל לכל למופת (יחזקאל כ"ד כ"ד) עיין באורו שם והוא מאמר מוסגר כמו שלינתי צברגוני. צמח, נלר הלוואה מביח דוד והוא המשיח כח"י ים עבדי משיחא, וכסג הראצ"ע ח"ל הוא זרעכל כאשר יאמר למח שמו, וסוף הפרשה מוכיח לפני זרעכל, ומפרשים רבים

Engel. 4. Und er (der Engel) hob an, und sprach zu den vor ihm stehenden (Engeln), wie folgt: Zieheth ihm die unsaubern Kleider aus! und er sprach zu ihm: Siehe, ich habe von dir deine Sünde abgenommen, und kleide dich mit anständigen Gewändern. 5. Und ich sprach: Man setze einen reinen Bund auf sein

ועמד לפני המלאך: (ד) ויען ויאמר אל העמדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצאים מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתה מחלצות: (ה) ויאמר ישימו צניף מהור על ראשו וישימו הצניף המהור על ראשו וילבשהו בגדים ומלאך יהיה עמך: (ו) ויעל מלאך

Haupt! Und sie setzten den reinen Bund auf sein Haupt, und bekleideten ihn mit Gewändern; und der Engel des Ewigen stand (dabei). 6. Und es ermahnte

רשי

לסון נשין דלל כשרן לכהונתא וסיה כענש הוא על שלא מיחה צידם: (ד) הסירו הבגדים הלאים מעליו. יצילו ציו מאת נשותיהם ומחל לו: מחללות. חליפות צגדים נאים כלומר זכיו' אצל לפי שזימה העון לצגדים לואים דומה הזכות למחללות צגדים נאים ולצנים: (ה) ואמר. אני זכריה: ישימו למוך טבור וגו'. צקשתי רחמים עליו: (ו) ויעל. לשון התעלה כמו (דברים ל"א) ואעידה צם את השמים וגו': (ז) אם

באר

ומלאך ה'. יעל, ענין לעקת חזיפה (שעלסען, וועהרען), וטעם הכפל ליופי וחזק המליצה. הלא זה ר"ל איך תתעורר לקטרג עליו, הלא הוא כבוד המולל מאש, כי הוא מולל מאש הגלות לבוא לירושלים. לבנות הבית ור"ל דרשו בזה (סנהדרין פ"ה י"א): (ג) צואים, מולוכים (שמוטליג), ולדעה המפרשים ירמוז על העונות שהיו בניו מלוכשות בהן כי נשאו נשים נכריות (ענין עזרא י"ד) ולקח המשל מן הבגדים המוכערים אשר צם היה לבוש הכהן בעת עמדו לפני המשפט עד אשר נגמר דינו (ענין יוספון לעצריים ספר ששי פ' וי"ד): (ד) ויען וכו', המלאך שעמד יהושע לפניו אמר אל המלכים העומדים לפניו הסירו וכו', ר"ל הפרישו את בניו מנשותיהן הנכריות לזמן יוסף העון ויהושע. כח"י ואחרי ואמר לרמשהשין קדושה למימר ואמר ליה ופיק שנין דלל כשרין לכהונתא וצזיחה. ואין ספק שזה היה חוכן הקטרג שרצה השען להעריך לפני ה' והמלאך ידע מחשבתו ואמר כן להשחיקו ולקחם את פיהו. אליו, אל יהושע. עונך, פירושו כי הבגדים הלאים הם משל לעון ור"ק. והלבש, נקוד לזימי להלבש אותך מחללות וחרגותי לפי טעם המליצה. מחלצות, תאר חליפות צגדים נקיים לפי שזכות אלו בהקדש אלו והוא מענין חלץ מהם (הושע ה') חת משל על הזכות, כלומר כיון שיוסף העון יראו כך זכיות וכן ח"י ואלבש יחד זכוון (רד"ק) ומלאכו כמיהו המחללות והמעטפות (ישעיה ג') מלבושים נאים ונקיים וחרגותי (חנטעענדיג), מכון לכל זה: (ה) ואמר, אמר זכריה הכניא אמרתי אל המלאך, ישונו וכו' (רד"ק) וכן ח"י וצמחיה, והוא נכון ולא כמו שאמר ר' מורינוק שהוא סתם ויאמר ומוקם

על המלאך (כאשר הוא בנזקתם שבעים זקנים ובהפולגאטא). צניף טבור, לאות ולקיוון כהונה גדולה שיהיה כתר כהונה גדולה לירושלם לזרעו אחריו הואיל שפרשו מן הנכריות. וילבישוהו צגדים, הם המחללים והרד"ק פ' ובצר הלבישוהו צגדים (אונד האסטען) חיהו מיט עהרענקליידערן בעקליידעט), ואין לזרך לזה כי עממו שמשו כן אחת צפועל על פי הלוי, וכן מחורבם אשכנזים, וי"ח ואקצויה אחתא רבשרא לכהונתא: (ו) ויעל, העיד בו זה הדבר כמו העידותי צכם (דברים ל"א) ונפתחה העין מפני שהיא גרונית כי משפטו ויעל (רד"ק) ויתורגם (אונד ער בעטטייערטע), וכן ח"י ואקסיד. וי"ח לשון אזהרה והתעלה כמו העיד צנו האיש (בראשית מ"ג ב') והוא יוסף קרוב וכן חרגותי כמו שמורה עליו ענין נגלה אזהרה אש צפוק הסמוך:

עֹד בִּירוּשָׁלַם: (י) הֵם כָּל-בָּשָׂר מִפְּנֵי
יְהוָה כִּי גַעֲזָר מִפְּעוֹן קִדְשׁוֹ:

ג (ב) וַיֵּרָאֵנִי אֶת-יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאָךְ יְהוָה וְהַשָּׁמַן
עֹמֵד עַל-יְמִינוֹ לְשִׁטְנוֹ: (3) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל-הַשָּׁמַן יִגְעַר יְהוָה בָּךְ
הַשָּׁמַן וַיִּגְעַר יְהוָה בָּךְ הַפֹּחֵר
בִּירוּשָׁלַם הֲלוֹא זֶה אִיד מִצֵּל מֵאֵשׁ:
(ג) וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לְבוּשׁ בְּגָדִים צוּאִים

theil in Besitz nehmen, auf heiligem Boden, und ferner Jerusalem (zur Reife) erwählen. 17. Still, alles Fleisch vor dem Ewigen, denn er macht sich auf aus seiner heiligen Wohnung.

3. 1. Und er ließ mich den hohen Priester Jechoschua sehen, stehend vor dem Engel des Ewigen, und der Gegner stehend zu seiner Rechten, um ihm entgegen zu sein

(b. h. ihn anzuklagen). 2. Und der Ewige (eigentlich der Engel des Ewigen) sprach zum Gegner: Der Ewige wehre dir Gegner, der Ewige wehre dir, der Jerusalem erwählt hat! Ist er ja ein aus dem Feuer geretteter Brand. 3. Und Jechoschua war bekleidet mit unsaubern Kleidern, und stand vor dem

רשי

ה' את יהודה. לנחלתו ולחלקו: (יז) הם כל צער. כל שאר העכ"ס: כי געזר. ל' העזר והקלה:

ג (א) לשטנו. להשטניו על שהיו צניו נשואות נשים עכ"ס כמו שכתב צספר עזרא וימלא מצניו בהנשים אשר הושינו נשים עכ"ס מצניו יהושע צן ויחלק: (ב) יגער ה' צן השטן. יגער הקצ"ה צן אתה השטן (וחזר ואומר יגער ה' צן הנוחר וגו' מהר"ו) ויגער צן הוא הנוחר צירושלים שלא תכנס לפניו לקטרג הלזיק הזה הלא ראוי הוא וזה לך שהולל מאש השדיפה: הלא זה איד מולל מאש. מפורט באגדת חלק שהולך עם אחאז צן קוליה וחזירו לאור: (ג) לבוש בגדים צואים. כתרגומו הווי ליה צנין דנסנן

באור

ויינען בעינלטהייז. ובחר וכו', להשיגן שם שכינתו כנאח: (יז) הם וכו', ענינו מבוחר כבר (הצדק ב' כ'). בעזר, לדעת רבי יונה שרשו בעזר מן געזר (ירמיה כ"ח) והוא חזר עם יבול חלא שנתחלפה התנועה

בעבור העיין ופירושו שואב ואמר על הש"ס ע"ה ונליין ישאב (ענוס ח' ב') ולרעת רבי יהודה שרשו עזר ומצנין נפעל ענין הערה וגם לדעתו כחלפה התנועה בעבור העיין כי היה לו לומר בעזר בקמ"ץ העיין ע"מ נכין, וכחזר הרד"ק ולא ידעתי עסם לזה. כי האל"ף גם היא גרונית ובה הו"ן עליה קמץ נאמר (מהלים

ע"ה) אזלי להקל קריאת העיין עם הא"י אשר עליה יוחר ונשתתיה קמ"ץ (אנפסר מכלול יופי) וחרגוני ונענין עזר ות"י אחגלי (החט יך תפסענבארט), ולפירושו (אם שהוא להרחקת השמי דרך כבוד) נוכל לומר שהוא מנורת ערה ענין גלוי, אכן בכ"ז לא ינלע מרות הדקדוק ועוד נשונה מכל חלה:

ג (א) השמן, משל על סגבלע וחזריו. המשגינים הם ישראל צנין הנקדש. וח"ל דרשו בזה מה שדרשו ות"י ותפסא (דריח יגדע). ע"ה ההשגות. שהוא כמו תפסא (דער זיגדער). על ימינו, ימין

של יהושע. לשטנו, להטרג עליו. ות"י לאקטנא ליה (חיהנן היגדערויך לו יין): (ב) ויאמר ה' ר"ל

nach der (Verheißung seiner) Verherrlichung zu den Völkern, die euch beraubt haben, gesendet: (denn wer euch anrührt, rührt an seinen Augapfel). 13. Ja, ich schwinde meine Hand über sie, und sie sollen denen zum Raube werden, die ihnen dienen; und ihr sollt erkennen, daß der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen) mich gesendet. 14. Frohlocke und freue dich, Tochter Zion's! denn ich komme, und wohne in deiner Mitte, spricht der Ewige. 15. Und es schließen

אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אַחֵר כְּבוֹד שְׁלַחְנִי
אֶל־הַגּוֹיִם הַשְּׁלָלִים אֶתְכֶם כִּי הִנֵּנִי
בְּכֶם נֹגַע בְּכִבְרַת עֵינָיו: ⁽⁷⁾ כִּי הִנֵּנִי
מִנִּיף אֶת־יָדִי עֲלֵיהֶם וְהָיוּ שְׁלָל
לְעַבְדֵיהֶם וִידְעוּם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁלַחְנִי: * ⁽⁷⁾ רָנִי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן
כִּי הִנְנִי־בָא וְשִׁכְנִיתִי בְּתוֹכְךָ נֹאֵם־
יְהוָה: ⁽¹⁰⁾ וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה
כִּי־הוּא וְהָיוּ לִי לְעָם וְשִׁכְנִיתִי
בְּתוֹכְךָ וִידַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת
שְׁלַחְנִי אֵלֶיךָ: ⁽¹⁰⁾ וְנִחַל יְהוָה אֶת־
יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אֲדָמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר

*הפסרת בהעלותך וגם לשכת חנוכה

sich viele Völker dem Ewigen zu derselben Zeit an, und werden mein Volk; und ich wohne in deiner Mitte, und du sollst erkennen, daß der Ewige, Jehaoth (der Heerscharen) mich zu dir gesendet. 16. Und der Ewige wird Jehuda als sein Erb-

רמז

עס גלות ליוון והמליטו מתוך צל: (יב) אחר כבוד. אחר כבודים אני שולח להביא
לכם כבוד. ומדרש אברה אחר כבוד אחר ששטלם לשמו כבוד שכינד אציו: (יג) והיו
שלל לעצמיהם. לישראל שהם עתה עצדים להם: (טו) ונלוו. ונתחננו: (טז) ונחל

באר

למחאתה עליכון ר"ל אחר שאמר לי שיהיה בחדר ירושלים לה לכבוד כח"ש למעשה, אחר זה שחלתי להחנכאלה על העניים וכו'. ובאופן זה מתורגם אשכנזים. והראשית פ"י אחר שלוח כבודו אלי (אחך דענן ער איד היט דער אעדונגן בעהרטה): כי הנוגע, הוא מאמר מוקבר, והכונה שחלתי להודיע לעניים עונשם לפי שדור האדם כי על הנוגע כבס לרעה הרי היא כאלו כוננת כענת עניו של כביכול ביה. וי"מ באלו חלק עמל ובנת עניו של על ההנוג (אם) ירדיר ער ייזנען חייגענעסעלע לזו ייזנען שחוק (א). **כבכח**, שחרם העין שהלורה נראית בו, והמלה כמה העין בשקל רמה (רד"ק). ולדעוה הנפדר **בבה** (הא'ה'נע, א'פ'ס'נונג), נגזר מומלת נבז וכן בלשון סורי בנחא וביב'ען, קנעב'ען), כמו אישון. ובספר אר"הש החרש

יצא יותר מה. **ותי** בגלגלי עיניה לפי שקובצ ומתגלגל עיניו כמו אופן: **(יב) כי** הנני וכו', בעבור זה אשנה ידי להכות בהם ע"ד ושנאתי את ידי והכתי את מזרים (שמונה ב' כ'): **שלחני**, מאתו היה דברי ולא תולאחי מלכי: **(טז) ונלוי**, ענין חזר ודנוק בדמותוהוים השכנים ותי' וימסכן (עם) **וועידען** נלך דאלו קחא: **(עג)** **ושכנתי** תשוכך, עכ"ל אשרה שכנתי בקרבך: **(סז) ונחל**, הפועל הזה צדק יולא אל פעול אחד **לד** והוא הנחל (דד"ק) והבזוק כענין כי חלק ה' עמו יעקב כח נחלו. **על** דמות הקדם, שלא יכלה עוד ממנה. ותי' ויחסי ייחיה יח חלקהו כללו כבוד והמחיל הפעיל **וער** ויורד **שערעבתני** ייחיה

יֵצֵא וּמִלֵּאךְ אַחֵר יֵצֵא לִקְרֹאתוֹ:
 (ח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֵץ דְּבַר אֶל־הַנֶּעֱר
 הַלֵּז לֵאמֹר פְּרוֹזֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַם
 מֶרֶב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ: (ט) וַאֲנִי
 אֶהְיֶה־לָּהּ נְאֻם־יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ
 סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ: (י) הוּא
 הוּא וְנָסוּ מֵאֶרֶץ צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה כִּי
 בְּאֶרְבֶּעַ רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פֶּרֶשְׁתִּי
 אֶתְכֶם נְאֻם־יְהוָה: (יא) הוּא צִיּוֹן
 הַמִּלְטִי יוֹשֶׁבֶת בַּת־בְּבֶל: (יב) כִּי כֹה

*אֵלָיו קרי

ת"א ויאמר סס ה' ע"ס: ואני ובר', קמח ז' י"ח: כי ובר, תענית
 ח, ב': הו' ובר', כתונות לב, קי"ח:

Erwige, denn wie nach den vier Seiten des Himmels hab ich euch ausgebreitet, spricht der Erwige. 11. Ha! Zion, entrinne! die du bei der Tochter Babel's wohnest. 12. Denn so spricht der Erwige, Zebaoth (der Heerscharen), der mich

רש"י

מיום אל יום: (ט) ואני אהיה לה. למנן כאילו חומות אש סביב ונס בתוכה תשכון
 שכינתי לכבודם: (י) הו' הו'. אין הו' אלא ל' הכדוש והועקת קיצוץ וכן ת"י אכלו
 למדריא הכדוש כמו (שמאל ז' כ"ז) ירעס מן השמים אכליא מן שמיא: ונסו מארץ.
 לאו בליות עמי מתוך צל ואשור: (יא) הו' ליון המלטי. אף זה ל' הכדזה האספו

באור

שכ אל נכיא. פרוזות, כן נקרא עיר פחושה בלי חומה קביב והוא כמו חל"פ חשב, כדמפורסם אשכנזית,
 וכן ת"י פלחין חושב ירושלים. מרב וכו', זה מנה שחיה צדקה בני אדם רבים ובהמה רבה וכלו לא
 יכלם מקום מוגדר: (ט) ואני וכו', ר"ל עכ"ל לא ידאגו מפחד האויב פן יבוא זה כי אני אגן עליה כאלו
 יהיה קביב חומה אש היא החומה שנעשה לבית גדולה ובלוה לשמור אותה מן האש שלא ישלכו בבנין זה
 עמם חרבתי (פ"ייער = מויער), ובהעקת אחרים (פ"ייערניע מויער), כלומר חומה מיוחד האש שלא יכול
 לקרוב אליה וכו"י בשור ראש קובל שניהם. לכבוד, ועם היותה עיר פחושה לא יהיה לה העדר כבוד, כי
 שכינתי שהיה לה לכבוד ולתפארת ולהגדילה ולרוממה על כל ערים העליונות: (י) הו' הו'. הכפל לחזק והם
 שנות הקריאה (חינטער עקטלין), לא על אכל כדבריהם וכן הו' ליון המלטי (רד"ק). וכן כתב החכם
 בעזעניוק שהיא מלה הקריאה לזרמות ואהרה (חויסרון דעם ערמאנהענס. הייסז! הע!) וכן הוא
 בסרבותי. ונסו, הו"ו כמו נדס ורכס וקוס (תהלים מ"ו) ומורה על מלה חסרה כלומר לאו ונסו (רד"ק) ולפי
 בלורו שהיא מלה להסירות ומסירות התנועה הנה ענין לאו כלכל במלה הו' ואין לורד לומר שחסר. וכו"י אכלו
 למדריא ואמרו לסון אחכמו וכו'. (רופעט דען לערסטרעטען לו חורד נחנען איהנען:
 פערנאחאמט חייד). מארץ נפח. זה ככל. כי כארבע, ענינו כמו מרחק ארבע רוחות השמים זה מה
 ברש"י אשכס במרחק רב משה: (יא) הו' ליון, אש"י ליון או ערם ליון: (יב) אחז כהר. ח"י בחר יקרא, רלעזר

ben. 3. Und der Ewige zeigte mir vier Meister. 4. Und ich sprach: Was kommen diese, zu thun? Und er sprach Folgendes: Das sind die Hörner, welche Jehuda umhergestreuet haben, dermaßen, daß Niemand das Haupt erhob, und so kommen diese, sie zu schrecken, und die Hörner der Völker herab zu schleudern, welche das Horn wider das Land Zehuda erhoben, um es umher zu streuen. 5. Und ich erhob meine Augen und sah, da war ein Mann, der hatte eine Meßschnur in seiner Hand. 6. Und ich sprach: Wohin gehst du? Und er sprach zu mir: Um Jerusalem zu messen, und seine Länge und Breite wahrzunehmen. 7. Und siehe, der Engel, der mich

(ג) וַיֹּאמֶר מֶה אֵלֶּה בָּאִים לַעֲשׂוֹת
וַיֹּאמֶר לֵאמֹר אֵלֶּה הַקִּרְנוֹת אֲשֶׁר-
זָרוּ אֶת-יְהוּדָה בְּפִי-אִישׁ לְאִתְּנָשָׁא
רָאשׁוּ וַיָּבֹאוּ אֵלֶּה לְהַחֲרִיד אֹתָם
לִיָּדוֹת אֶת-קִרְנוֹת הַגּוֹיִם הַנִּשְׂאִים
בָּרֶן אֶל--אֶרֶץ יְהוּדָה לְזִרְתָּהּ:
(ד) וַאֲשָׁנָא עֵינַי וַאֲרָא וְהִנֵּה-אִישׁ
וּבִידוֹ חֶבֶל מִדָּה: (ה) וַיֹּאמֶר אֲנִי
אִתָּה הֵלֶךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לָמַד אֶת-
יְרוּשָׁלַם לְרֵאוֹת כַּמֶּה-רַחֲבָה וְכַמֶּה
אֲרָבָה: (ו) וְהִנֵּה הַמֶּלֶאךָ הַדֹּבֵר בִּי

ת"א והנה וכו', נחמה ז' כ"ה: ובידו וכו', עירונן ה', ז"ה:
וואמר נחמה ה', ע"ה:

רשי

את הקרנות ורצותינו פי' צתם' סוכה מי' ה': (ד) ויאמר לאמר אלה הקרנות. אשר
דאית דראסונה: אשר זרו את יהודה. והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו ולא
כתנו לא' מצני עמי להדים ראש: וינצלו אלה. החדשים להחריר אותן הקרנות ולידות
אותן: להשליך: (ה) חבל מדה. חוט המדה למדוד את ירושלים כפי ויהיה ארכה
ורחבה: (ז) והנה המלאך הדובר צי' יאל. הוא אשר צידו חבל המדה: (ח) רץ דבר
אל הנער. אל תנא עוד למדוד כי נמלך הקצ"ה צפמליא שלו שלא יהא לה קצו ושיעור
ועתה רון דבר אל זנדים פדות תסב מאין חומה כתי שיטיסב זה כל הצא ותבדל

באור

ואלה כמו וצגים זריחנו (הלים ז"ד): (ב) הרשים, כמו חרש עלים (ישעיה ז"ד) אומנים היודעים לגרע
ולחפיל את הקרנות וכן ח"י אומנים ובהעמקה חכמי עומים (סויעדע), לא ידעתי מה הניעם להרנס כן במקום
שנאמר חרשים סחם הנופל על כל אומן הם צעלים צאננים או צנחל: (ד) כפי איש, פירוש כשיעור וכן
איש לפי אכלו ופירושו זרו אותם כשיעור שלא נשא איש מצני ישראל ראשו מפניהם (רו"ק) וכן מתורגם אשכנזית,
ות"י לא שבו להלכא בקומה זקופה (אונד' יעסען כיבט לו, אויפֿרעכט לו געהקן). לידות, ענין
השלכה כמו וידו אכן כי (איכה ג'): (ה) חבל מדה, חוט שמודדין בו את הבנין: (ו) למד, מקור וכן מוד
כמו לרם (יחזקאל מ"ו) ולדעת רוב המפרשים הנראה רוח על בנין בית שני כנראה ונמשך הענין: (ז) יצא,

אל מול המלאך הבא לקראתו לשאלו ממה ענין המדידה ומלאך אחר יאל לקראתו להגיד לו ענין המדידה:
(ח) ויאמר אלי, המלאך הבא. הלו, מלה הרווח למרחוק וסוף זכריה אשר עמד במקומו רחוק ממנו וקרא
לו הנער שהיה עוד לעיר לימים ונמשש לפני הנביאים הקנים, זה ענש חרגומי (ייקגער). וכן עעמו ככ"ז

וְהָמָּה עֲזָרוּ לָרָעָה: (טו) לִבְנֵי כָה־אֹמֶר
 יְהוָה שִׁבְתִּי לִירוּשָׁלַם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי
 יִבְנֶה כִּי נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת וְקוֹרָה
 יִבְנֶמָּה עַל־יְרוּשָׁלַם: (טז) עוֹד | קְרָא
 לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד
 תִּפְּוֹצְנָה עָרֵי מְשׁוּב וְנָחֵם יְהוָה עוֹד
 אֶת־צִיּוֹן וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם:

ב (ה) וְאִשָּׁא אֶת־עֵינַי וָאָרָא וְהִנֵּה
 אַרְבַּע קַרְנוֹת: (ז) וָאֹמַר אֶל־
 הַמַּלְאָךְ הַלֵּכֶּךְ בִּי מִה־אֵלֶּה וַיֹּאמֶר
 אֵלַי אֵלֶּה הַקַּרְנוֹת אֲשֶׁר זָרוּ אֶת־
 יְהוּדָה אֶת־יִשְׂרָאֵל וִירוּשָׁלַם:
 (ב) וַיֹּרְאֵנִי יְהוָה אַרְבַּעַה חֲרָשִׁים:

* וְקוֹ קְרִי

2. 1. Und ich erhob meine Augen und sah, da waren vier Hörner. 2. Und ich sprach zu dem Engel, der mich anredete: Was bedeuten diese? Und er sprach zu mir: Das sind die Hörner, welche Judah, Israel und Jerusalem umher gestreuet ha-

רש"י

אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים: אשר אני קפלת: על עמי מעט: והמה עזרו.
 על הקוף לרעה: (טז) וקו ינטה. למוד חומותיה אדכה ודחמה:
 ב (ב) אלה הקרנות. אלה העכו"ם אשר גד' דוחות השמים אשר נבחו צקנניהם את
 יהודה וירושלים עד אשר זירוס: (ג) ארבעה חרשים. נגדים היודעים לנכסר

באר

אשר וכו', אם אמנם קלפתי על ישראל מעט, ויעדתי עליהם עונם עכ"ל הם הפליגו לעשות יתר על מה שקלפתי ומכונחם הרעה ומשנאחם את עמי: (טז) שבת, כבר שבתי ר"ל פניתי את עולמי אל ירושלים לרחם עליה, מפאת ודח הרחמים אף כי לא זכו עוד ישראל, ועוד יבנה ביתי בה שלא יבעל המלך את הבנין כדרך שבעל כורס. וקו, קו הבנין שנוטה על הנדבך. יבטח, ענין משיחה ומפשיטה ור"ק) ינטה על העיר הזאת, להקים בניה, ואין ווי מוחה בדי הנוטה: (יז) עוֹד קרא, גם זה נדבתי המלך להנביא. עוֹר תפולנית, מרוב טובה תכלוס שיהיה להם תפולנית הזה והנה כלומר שירבה הישוב (רד"ק) (ווערדען זיך אויסברייטען), והקריב שעיניו כמו יפולו מעינותיך חולה (משלי ה' ט"ז) ועטם הכתוב שערי יהודה תפולנה מרוב טובה שחלשך להן עוד צמח העמיד, וזה כוון יונקן בפרבוננו יתמלין קרוי עמא טובא והבן. ונחם, ענין רחמים כמו נכמרו נחומי (הושע י"א):

ב (א) וָאֹרָא, נחמין הלילה ההוא. קרנית, טעם קר לרוב כחי לחתך וממשלה וכו' מלכות, ועל אחיה מלכות בימים ההם ירחק ומקשר ארבע הנה אין זה עסקי בנאור חס: (ב) זרו, ענין מזור אלה

aber (vollends) zum Unglück beitrugen. 16. Darum — so spricht der Ewige — ich kehre mich zu Jerusalem mit Barmherzigkeit; mein Haus soll darin gebauet werden, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), und die Messiasnur gezogen über Jerusalem. 17. Noch (weiter) rufe aus, wie folgt: So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), ferner sollen meine Städte vom Guten überfließen und der Ewige erbarmt sich Zion's, und erwählet ferner Jerusalem.

den Myrthen stand, und sprachen: Wir sind durch's Land gezogen, und siehe, die ganze Erde ist ruhig und still! 12. Da hob der Engel des Ewigen, Zebaoth (der Heerschaaren) an, und sprach: Wie lange wirst du dich Jerusalem und der Städte Zebuda's nicht erbarmen, gegen die du nun siebzig Jahre gezürnet? 13. Und es antwortete der Ewige dem Engel, der mich anredete, in gütigen und tröstlichen Worten. 14. Und es sprach zu mir der Engel, der mich anredete: Rufe aus und sprich: So

spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerschaaren): Ich eifere für Jerusalem und für Zion mit großem Eifer. 15. Und mit großem Zorne zürne ich über die Völker, die (gegenwärtig) ruhig sind, der ich (zwar) ein wenig zürnte, sie

הָעֵמֶד בֵּין הַחֲדָפִים וַיֹּאמְרוּ הַתְּהַלְכָנוּ
בָּאָרֶץ וְהִנֵּה כָּל־הָאָרֶץ יִשְׁכַּת
וַיִּשְׁקֶטָה: (יב) וַיַּעַן מִלֵּאד־יְהוָה וַיֹּאמֶר
יְהוָה צְבָאוֹת עַד־מָתִי אֲמָה לֹא־
תִרְחַם אֶת־יְרוּשָׁלַם וְאֶת עָרֵי יְהוּדָה
אֲשֶׁר וְעַמָּהּ זֶה שִׁבְעִים שָׁנָה: (יג) וַיַּעַן
יְהוָה אֶת־הַמִּלֵּאד־הַדֹּבֵר בִּי דְבָרִים
טוֹבִים דְּבָרִים נְחֻמִּים: (יד) וַיֹּאמֶר
אֵלַי הַמִּלֵּאד־הַדֹּבֵר בִּי קֵרָא לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנְיָתִי
לְיְרוּשָׁלַם וּלְצִיּוֹן קִנְיָתִי גְדוּלָּה:
(טו) וְקֶצֶף גְּדוֹל אֲנִי קֶצֶף עַל־הַגּוֹיִם
הַשְּׂאֲנָנִים אֲשֶׁר אֲנִי קֹצֵפְתִּי מֵעַתָּה

*כנ"א המ"ם רפויה

רש"י

בארץ. לראות את שלות העכ"ס: (יב) ויען מלאך ה'. הוא הדונר זי: (יג) ויען ה' את המלאך הדור זי. דברי' טונים לא ששמע הנביא מה ענהו אך מה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וכו' אני יודע שדברים טונים ענהו: (יד) קנאתי לירושלים ולניין. מתפדע אלא פורענות דין ירושלים מן המליק' לה: (טו) השאננים. אשר אלו

באור

דרך המקרא לקר במוקדם שמוען ענינו מעלמו כך פירשו המפרשים, ולדעת גס פה ענין ויען אינו לחשובה כי אם הפחית הדבור והמורגס (דח החבטן ויא רחמטע) און נעבען דען ענדעל חונר ספרת: (טו) יישוב, ענין ישיבה במונחה ובסלוח בלי הפסק הנועה והערעשה ונחמה או נוחמה הרעב וכדומה רבים כמזה: ייב. אתה לא תרחם, כפל הכני לעורר על עקר הענין אמה שומדך לרחם על בריחך למה לא תרחם על זה פזורה ישראל ועל ירושלים העונה. אחרי שכל הארץ שקטה ביך הטובה. ועממה, כה"א ע"ד הנוכח בלשון סוריה אך שם באל"ף בסקף. ובה ביחס הפעול כמו וזעם את אויביו (ישעיה כ"ו) ומה אזעם לא זעם ה' בעמדי כ"ג לענין קלף ורובו, וכאומר הלא אף שזם שבו מגלות ככל עדיין הם ככלל הזעם כי הם ככעיים לנלכי מדי ופרס וירושלים עוד איננה בדרה ומפארתה כמקדם: (יג) דברים טובים, הם הדברים שלום לו המלאך לקרוא אותם לפרס בריס. נחמים, שם מואר (ד"ק): (יד) קנאתי, כעבור מה שהרעו האומות לירושלים ולניין: (טו) השאננים, הישנים כעת בהשקט ונחם כאומר למעלה והנה כל הארץ יושבת ושקטת.

רָאִיתִי | הַלֵּילָה וְהַנֶּה-אִישׁ רֹכֵב
עַל-סוּס אָדָם וְהוּא עֹמֵד בֵּין הַהֲדָסִים
אֲשֶׁר בַּמִּצְלָה וְאַחֲרָיו סוּסִים אֲדָמִים
שָׂרָקִים וּלְבָנִים: (ט) וְאָמַר מֶה-אֵלֶּה
אֲדָנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
אֲנִי אֲרֹאךְ מֶה-הֵמָּה אֵלֶּה: (י) וַיַּעַן
הָאִישׁ הָעֹמֵד בֵּין-הַהֲדָסִים וַיֹּאמֶר
אֵלֶּה אֲשֶׁר שְׁלַח יְהוָה לְהַתְחַלֵּךְ
בְּאָרְצִי: (יא) וַיַּעַנֵּנִי אֶת-מַלְאָךְ יְהוָה

folgt: 8. Ich sah des Nachts, und siehe, da war ein Mann, der ritt auf einem rothen Rosse, und er stand zwischen Myrthen, in der Tiefe (des Gewässers), und hinter ihm rothe, buntfarbige und weiße Rosse. 9. Und ich sprach: Was bedeuten diese, mein Herr? Und es sprach der Engel, der mich anredete, zu mir: Ich werde

dir zeigen, was diese bedeuten. 10. Und es hob der Mann an, der zwischen den Myrthen stand, und sprach: Diese sind, welche der Ewige gesandt, die Erde zu durchwandeln. 11. Und sie antworteten dem Engel des Ewigen, der zwischen

רש"י

עליכם הלא השיבו אבותיכם: (ח) ראיתי הלילה וכו'. רצותיו פירשו מה שפירשו צאגדת חלק אך אין סדר הפרטה וה' מתיישב זו: והנה איש. מלאך: על סוס אדום. דמו הוא ליפרע מכסדים ממדי ופרס צחרז וצדס כמו שהוא אומר כלן וקלף גדול אני קלף על העכ"ס: צין ההדסים אשר צמלה. צין חילני דהדסים די צצכל: ואחריו סוסים אדמים וכו'. מוכנים לשליחותו של מקום ויש בהם עיני נזעים הרבה ושצח הוא לו: שדקים. לא ידעתי מה לנע הוא לו. וי"ת קוחין: (ט) ואמר. למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת: מה אלה לפני. והוא הרוכב על סוס אדום: (י) להתחלך

באור

היה חלום מקרה לילה באמצעות כח המדמה כי אם המראה היה ברור אללי כאלו ראיתי בעיני ממש (מדבר הארבענאל) ובדבר המראות אמרו כל המפרשים לב אחד, שהנה סמנויות וחסמויות כמראות דיאל. ואני לשומר דברי אשר שמתי לי לחק בבאור ספרי קדש לישב המקראות על פשוטן ופמרון הנגלות לנו לפי דעת המפרשים שהעריכו בספריהם זה ככה זה ככה, והמשחוקק אל הדמים האלה לדעת אולם יענין בספריהם. אדם. אומר הראש"ע ז"ל אדם ככה ראה ואין לורף לנקש טעם למה ראה אדם וככה לא נקש טעם למה ראה גדיען לליל שטורים ולא חטים והמפרש שטורה מן קטרה ואדום מן דם כדברי דרש הס ע"כ. במצלה, בעומק רכיו היום כמו ושלכני מולדה (יונה ב') וכן הביא הראש"ע בריכת מים וקביעותה הדקים. ואחריו, אחר האיש הרוכב. ש"ק"ם, מוזירים כלומר שעינים אדום ולכן וחסור כאלו הם נקודים או עולאים (רד"ק) ומה עבדי פלשמים שיקח (שע"ט) ודוגמא בסלמוד אשר לא תעבור שרק על פניה לשבת ל"ה) והחסד בעזעכ"ס הביא ח"ל: (ש"ק"ם לשתהויך. פ"כס"ג בייח ויעלבען חוץ שוחטן חוזר מעהנה רע"ה יכרד, וה"ק קה"ן ובנ"ח ס"ה"ן, ופחרון שיהם נעלם ומנני ויפקר מקומם בספר המסורגמן ובספר הערוך ובספרי שרשי לשון

סורי: (ט) מה אלה, על מה מרמז אלה אם על המראה או על האיש הרוכב על הסוס. אראך, כמו וכל העם רואים אם הקולות (שמות ב') ר"ל אשוינך במראה הזאת מה מרמז אלה: (י) האיש, אם כי הוא שאל אל המלאך ענהו האיש וכו'. אלה, הקוסים וכו'. להתחלך בארץ, לארצה ולרעה לרשע משכנות לא להם כל אחד בזמנו, וכמו הראש"ע אלה הקוסים שלוחי ה' לשוט בארץ כמו ששן דלויב שגם הוא מלאך ע"כ: (יא) ויענו, הקוסים וחסן שהמלאך שאלם מה עשו בארץ כל אחד בזמנו, ועם כי לא חסרו פה מהשוכה

und sie gehorchten nicht, und waren nicht aufmerksam auf mich, spricht der Ewige. 5. Eure Väter, wo sind sie? und die Propheten, können sie ewig leben? 6. Aber meine Worte und Beschlüsse, welche ich meinen Knechten, den Propheten, geboten, haben ja doch eure Väter betroffen, und sie bekehrten sich und sprachen: So wie der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), uns zugebacht zu thun nach unseren Wegen und nach unseren Handlungen, so hat er uns (auch) gethan.

7. Am vier und

zwanzigsten Tage des eilften Monats, das ist der Monat Schebath, im zweiten Jahre des Darjamesch (Darius) ward das Wort des Ewigen, dem Secharjah, dem Sohne Berechjah's, des Sohnes Idbo's, dem Propheten, wie

נָא מִדְרָכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעֲלִילֵיכֶם
הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִקְשִׁיבוּ
אֵלַי נְאֻם־יְהוָה: (ה) אֲבֹתֵיכֶם אִיהֶם
וְהַנְּבִאִים הִלְעוּלָם יְחִיו: (ו) אֲדָן
דְּבַרִי וַחֲקֵי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־עַבְדֵּי
הַנְּבִאִים הֲלֹא הִשְׁיֵגוּ אֲבֹתֵיכֶם
וַיִּשְׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כֹּאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה
צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כְּדִרְכֵינוּ
וּכְמַעֲלִלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ: (ז) כִּי־וָ
עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה לַעֲשֵׂתִי־עֹשֶׁר חֹדֶשׁ
הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבַט בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
לְדַרְיוֹשׁ הִיָּה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה
בֶּן־בִּרְכִיָּהוּ בֶן־עֲדֹוָה הַנְּבִיאָה לֵאמֹר:

* יתיר '

רש"י

מכה דעה דרעז צחרז וצצז: והנציאים הלעולם יחיו. וא"ת אף הנציאי' איה הם
הרי מתו חני משיז לכס וכי הנציאים היה להם לעולם לחיות אך סופן מיכיח כי
אמת היו דצריהם שכל דצרי וחוקי בזרות פודענותי אשר לויתי את הנציאים עזדי

באר

קוררות לדברי הנציאים ולא שמועו וכו': (ה) אבותיכם איה הם, הלא נחזו צחרז ונרעז ונצרי. והנציאים,
אם חשונזו הלא גם הנציאים איננם פה, הלא גם הם נחזו, אף שלא עשו הרעה אשיב לכס: וכי הנציאים
יוכלו לחיות לעולם הלא נחזו כנוללות שנותיהם וניי בנר יחיה ולא יראה נוח, ונאזפן זה נחזרנס אשכמיה,
וכעין זה ח"י ואם פינרון נביא לא לעלנזן קיינזן. ויהכן לפרשו עד"ז שנלות איה הם מושך עלנזו ואחר עמו
ר"ל אבותיכם איה הם, והנציאים איה הם? הללנז יחיו גם שניהם? (איינע פֿעטער, חונדז ריא פֿינץ:
פֿעטען וויין זינד נון? קאנענען ויז עוויג לעבען?) והענין נמשך לנוע: (ו) אך וכו', שטורו
אכל גזרותי, ואע"פ ששניהם איננם פה צחיים, חיים וקיינזים ועוונזים לעולם, והם השיגו אבותיכם לנר כלנזר
היעוויים אשר יעדתי להם, עבדו עליהם ולא על הנציאים. ויש'ב, מונחשנחם הכחשות והליריק עליהם את
הדין. איתנו, לנר ולא לנציאים שלא נלקז עוננו: (ז) שבט, כך שנו בלשון קוריא וערבי, ונחזו גם שאר
שנות החדשים אשר העלו עמם ונבכל כמאונזם ז"ל כנשכח ר"ה: (ח) ראיתי' היללה, בלילה, וענינו שלא

א (b) בַּחֲדָשׁ הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם
 לְדַרְיוֹשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה אֵל־
 זְכַרְיָה בֶן־בִּרְכִיָּה בֶן־עֲדֹי הַנְּבִיָּא
 לֵאמֹר: (3) קֶצֶף יְהוָה עַל־אַבֹּתֵיכֶם
 קֶצֶף: (2) וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי גַּם יְהוָה
 צְבָאוֹת וְאֶשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה
 צְבָאוֹת: (7) אֲלֹהֵיהֶם כְּאֲבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר
 קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים הָרַאשִׁימִים
 לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ

(der Heerscharen), so will ich zu euch lehren, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 4. Seid nicht wie eure Väter, welchen die frühern Propheten zuriefen und sprachen: So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Kehret doch zurück von euren bösen Wegen und von euren bösen Handlungen,

רש"י

א (א) נבואת זכריה סתומה היא מאד כי וס צה מראות דומות לחלוס הניתן לפתרון ואין לנו יכולים לעמוד על אמית' פתרונו עד צא מורה לזק ולפי היכולת אמן לז לייסד המקראות א' אח' מן הפתרונות הדומו' לו ואחד פתרונו של ונתן: צדוש השמיני. קודם שהתחילו לחזור ולצנות צמלא' שהיו זעשעים ורדנע' לחדש התחילו צה: (ב) על אבותיכם. שצור חורבן הצית: (ה) אבותיכם איה הם. ראו שלקר

באר

א (א) בחדש השמיני, כנראה וקסר חגי (צ' יו"ד) היתה נבואה קטנה הזאת קדומה לנבואת חגי שם. וכוונתו הספר קבלו הנבואות שלכל נביא ונביא וחזרונו יחד. ואף שהנבואה של הנביא הקודם מאוחרת בזמן לנביא אחריו. אין להשגיח על זה. הנביא, מלאנו ערו הנביא (ד"ה ב' י"ב יו"ד) אך משמעות הלשון פה שהוא מוסב על זכריה ועין (נראה ה' א'): (ב) קצף—קצף מלאנו פעלים שבאים עם השמות, והם ווקרא הפעולה כמו לַחֵם לַחֵם, רוב ריב, שנה שנה, מִלֶּךְ מִלֶּךְ, אומנם בפעל קֶצֶף לא נמלא כן. רק פה ובפסוק ע"ו, ונקחנא הוועם גם פה לעורר על הפלגה חס' עעם חרבוני. ות"י הקיב השם על אבותיכם על דארגמו קדומה (וויין יוח' חיהק' ערלירנטען, מיט איהרען זיכרען), וזה זאת לרמז בראשונה שלא במקרה היה חרבן הבית כי אם בקלוק ה' עליהם בעבור העון וזה הגמול שיער להם: (ג) ואמרת, אך אחס' האמר אליהם שבכ"י איני קוֹפֵץ לעולם ולא לנלא אריב כי אם שובי ובר: (ד) כאבותיכם, שנתנו כחף

mel und die Erde.
22. Und ich stürze
die Throne, vertilge
die Macht der Böl-
ker-Reiche, kehre
Wagen und ihre
Lenker um, es sin-
ten Rosse und ihre
Reiter, ein Jeglicher
durch das Schwert
des Andern. 23. Zu
derselben Zeit,
spricht der Ewige,
Zebaoth (der Heer-
scharen), nehme ich
dich, Serubabel,
Sohn Schealthiel's,
mein Knecht, spricht
der Ewige, und halte dich wie den Siegelring, denn dich habe ich erwählt, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen).

הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ: (כב) וְהִפַּכְתִּי
כִסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק
מַמְלָכוֹת הַגּוֹיִם וְהִפַּכְתִּי מִרְכָּבָה
וְרִכְבִּיהָ וַיִּרְדּוּ סוּסִים וְרִכְבֵּיהֶם אִישׁ
בְּחֶרֶב אָחִיו: (כג) בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר-
יְהוָה צְבָאוֹת אֶקְחָה זֶרְפָּכָל בֶּן-
שָׁלְתִיאל עַבְדִּי נֶאֱמַר יְהוָה וּשְׁמַתִּיהָ
בְּחֹותָם כִּי־בָךְ בְּחַרְתִּי נֶאֱמַר יְהוָה
צְבָאוֹת:

רש"י

מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על כל העולם יפלו זיר מלכות אחר' לסיק ל"ד שכ' לזנין הנית כמו שאלו שונים במסכת עכ"ס: (כג) ושמתיך כחותם. כלפי' שנגזר על יכניה אציו חי אכי אם יחי' יכניה צן יהויקים חותם על יד ימיני משם אחקך (ירמיה כ"ג) ואומר שם כתצו את האיש הזה ערירי למדנו שהעולה לו תשונתו וכולל לו זרונגל והשם כחותם:

באור

כסא, כמי' למלכות וממשלה. מרכבה, רכב מלחמה. ורכביה, מנהיגי העגלות וכמזהו וירכיבו את ארון וגו' אל העגלה (ש"ב ה'). (פיהרעו). וירדו, ומאליו יפלו הקוסים ורוכביהם ארלה. איש בחרב אחיו וגו', מנהיגי חסיה כל כך גדולה עד שלא ידעו מי אובד ומי שובא והיה חרב איש להרוג אחיו כמ"ש וקראתי וגו' חרב איש באחיו (יחזקאל ל"ח) עיין באורנו שם: (כג) אקחך, ענין לקיחה לחבה וקרבות ואהבה כמו הנה לקחתי את כלבים לי וס"י ואקריבך. ושמתיך כחותם. מליטה ידועה לענין שמירה מעולה כמו העבדת החותם ביד אדם שלא יז ממנו וכן הוא בשיר השירים (ה' ה') שמיני כחותם על לבך. כי כך בחרתי, ר"ל בדרך היולא ממך ייש דרש חז"ל במקום הזה:

והיתה עשרים: ^(ט) הפיתי אתכם
בשדפון ובירקון ובבדד את כל-
מעשה ידיכם ואין אתכם אלי נאם-
יהוה: ^(י) שימו-נא לבבכם מן-היום
הזה ומעלה מיום עשרים וארבעה
לתשיעי למן-היום אשר יפד היכל-
יהוה שימו לבבכם: ^(יט) העוד הזרע
במגורה ועד-הגפן והתאנה והרמון
ועץ הית לא נשא מן-היום הזה
אברך: ^(כ) ויהי דבר-יהוה | שנית
אל-חגי בעשרים וארבעה לחדש
לאמר: ^(כא) אמר אל-זרבבל פחת-
יהודה לאמר אני מרעיש את-

(Bath) zu schöpfen aus dem Kelter, und es wurden zwanzig. 17. Ich schlug euch mit Brandung und Vergeltung (des Getreides) und mit Hagel in alle Arbeit eurer Hände. Und doch haltet ihr euch nicht zu mir, spricht der Ewige. 18. Richtet euren Sinn (seid aufmerksam auf euren Wandel) von diesem Tage an und weiter, von dem vier und zwanzigsten Tage des neunten Monats, vom Tage, da der Tempel des Ewigen gegründet ward, richtet euren Sinn darauf. 19. Ist der Same noch

in der Tenne? Und bis (jetzt) trugen der Weinstock, der Feigenbaum, der Granatapfelbaum und der Delbaum nicht, aber von diesem Tage an will ich Segen verleihen. 20. Und es ward das Wort des Ewigen zum zweiten Male zu Haggaj, am vier und zwanzigsten des Monats, wie folgt: 21. Sprich zu Serubabel, dem Statthalter von Jehuda, wie folgt: Ich will erschüttern den Him-

רש"י

סהיון לריך להיות הדנה מנה זו מניין יתר: (יח) אשר יסד היכל. שהתחילו עתה נשניים להוסיף על יסוד הראשון שזנו צימי כורס: (יט) העוד הזרע צמורה. עדיין לא זרעתם נשנה זו והחילות עדיין לא חנטו פירותיהן ועעתם תזרעו זמון זרעה כי צננו הניח יצוא זרעה צמעה ידיכם: (כב) והשמדתי חזק ממלכות הגוים.

באור

באומס ווירד. פורה, ה"י מעורר (וויינברעסמסע, קעלטער), וכמוהו פורה דרכמי (שעיה שס). והסם בגור מן הפעל פור ענין שבר ורולץ לפי שם רוללים ושורקין הענבים או הזמים. (יז) בשדפון ובירקון. ענינו ומבואר בספר מלכים (א' ה' ל"ז) ועיין מה שרמזתי בזה בספר ענוס (ד' ע"י) בפסוק הזה. את כל מעשה ידיכם, כמו בכל מעשה ידיכם וכן ואזנו אל תמרדו (יהושע כ"ב) כמו ובנו (ד"ק). ואין אחסם אלי, ענינו עכ"ל אין נשכסם אלי כדמחורגם אשכחתי. וי"מ אין אחסם שבים אלי וכן ק"י וליתכון חייבן לפולחמי (חיהר קעהרעט ניכס לו ויינענן דיענסטע לוריק). והענין אחר: (יח) למן זכו, גם מן היום הוסד ההיכל והלאה הסבנו מה נעשה בימים האלה: (יט) העוד זכו, וכי יש עוד מה מן הזרע צמורין והלא הכל הולאחם לזרעה כי מעט היה. ועד, וכן עדיין הספן זכו (ד"ק) כח"י ועד כען וכן הוא בפרגומי. מן היום, לכל מיום הסחלת הננין אשלח זרעה בכלם: (כ) שנית, באותו יום עלתו ככ"ד לחדש השעיי: (כב) והשמדתי

rein. 15. Nun aber richtet doch euren Sinn (überleget den Unterschied) von diesem Tage an und weiter, bevor Stein auf Stein im Tempel des Ewigen gelegt ward. 16. Damals, wo man zu einem Garbenhaufen

(טו) וְעָתָה שִׁמּוּ-נָא לְבַבְכֶּם מִן-הַיּוֹם הַזֶּה וּמֵעַלָּה מִשָּׂרם שׁוּם-אֲבָן אֶל-אֲבָן בְּהִיכַל יְהוָה: (טז) מִהְיוֹתָם בָּא אֶל-עֲרֹמַת עֲשָׂרִים וְהִיתָה עֲשָׂרָה בָּא אֶל-הֵיקָב לַחֲשָׁף חֲמִשִּׁים פּוּרָה

von zwanzig (Ephah) kam (d. h. in der Meinung, er soll so viel Ertrag haben), und es wurden Zehn; man kam zur Aufe, um fünfzig

רשי

אל אבן. מעט חזרתם לשז ולחוסף על היסוד שיסדתם צימי כורט וזבל עתה שימו לבכם לעסוק צננין וצלימוד לרכי כהונה: (טז) מהיותם זא אל ערמת עשרים. מהיות לכם מארה משולחת צמעט' כאשר עד הכה שכו מעמידים כדי הדלוי למוד מתוכו כ' סאין ולא היה מולא אלל עשרה: זא אל היקב. הוא צור שלפני הבת והיין יורד לתוכו: לחשף חמשים פורה. לשאזז ממנו כ' מדות שמודדין צכס יין מגיחות וסמה פורה: לחשף. למלאותם כמו לחשוף מים מבגא (ישעיה ל') וכן חשפי שזבל (סס ט'): והיתה עשרים. לא שנסתלתה ציין מארה ויתד מן צדגן אלל שאלס טוע' צאומד מדת היקב לפי שהוא עמוק אלל הכדי עומד לפניו. וצמסכת אלות דרצי נתן שנינו טעם למס לא אער ציין מדה מועטת כמ"ס צדגן לחשוף עשרים וחמש פורה והיתה עשרה למדן שכיין מדה יתירה לעולם וכסהיין לוקה סי' דע לעולם ולפי

באר

על פי ה' במשל הזה דוקא, הנה דרך הנביא כן לבחור במליה הנאותה לפי המקום הזמן והאנשים שמדבר אליהם, וגם הייתה הכונה עפלה לה לעוררם עתה על דיני הקרבנות ולרעם אם יבינו להבין דבר ומתוך דבר וירדו לעומק ומשפט השורה והלכותיה החמורות בקדושה ועשרה. וענין המאמר כן העם הזה וכו' דומה בממשל למשל כי הגיד להם שהם מולד חטאים ועושים עוולות כלפנים ובכן ככל אשר יגעו ועמלו אורו וכל מעשה ידיהם והקרבנות מגובלים ועוולות, כלומר אינם נוחים לה' כפגול לא יראה כי לא יחפון ה' בקרבנות החוטאים בנפשותם והם נחשבים בעיניו קרבן טמא ומשוקץ. כן נראה לי ביאור ענין הפסוק הזה לפי פשטות הלשון. **טמא** הוא. הקרבן שאין כוונתו ראויה להיות שהתעללו צננין הבית שמשם הלך חורה ודבר ה' ובאמת עיקר כוונת הבית להשרה שכינתו בו ופניה יבואו להשתחוות לפניו ולשפוך שיהם לפני אלהים כי רק מעשים שריים עזיבת החטא, המרעה והורו על העוונות והלא עבדת אלהים האנושי והבזאם הקרבנות עפלה הם כאשר הנביא והורו כל הנביאים בקפריסא למדי. ואלה דברי הראב"ע פה: וענין הענין ישראל המביאים קרבן חטאת על שגגות ומידים אשונים בדברים קשים שהם חומרים ולא היו מכירים מהם ויביאו קרבן על דבר שנעלם והם עושים שלא כהוגן בדעתם צדקו גם הכהנים צדרי העהרה והטוהחה ע"כ אמר חגי כן העם הזה הם הכהנים, וכן הגוי הזה הם ישראל זה וכן כל מעשי ידיהם עכ"ל. והנראה מדבריו שתכליתם שאלתו היה לדעת אם צוה שחטאו הכהנים הוא שגגות סלעיו וחקרון ידיעה או ממדן לכס וכאשר השיבו כהוגן ורואה ורואה שאין עושים העלם דבר ובמדר' ובעולם יחטא, אמר כן להשוות העם והכהנים בקצת מעשיהם, ואמר שהם שוים בכוונתם והיה כעס ככהן והבין: (טז) **משרם**, ענינו מקדשם ומהעמים העוברים ערם שום אבן על אבן עד היום הזה (מדר"ק). **אבן**, אל אבן, ח"י אל כמו על נדבך על נדבך, (**שיטע** או"י **שיטע**), ושיעור הכתוב אם חאנס עדיין אין קרבנם לרדק כאשר צארי ענינו, ובין הבית הוא הכנה לבד כשיעורו דרכיהם, עכ"ל המבואר בהבדל שבין הדברים המהווים אחר החללה הבין ובין קודם ההחללה, לבקר בין הרע ההוא ובין הטוב העמיד להיות, ובאופן זה ומחורגם לשכמות: (טז) **מהיותם**, ר"ל הבינו מה שהיה אז כאשר בא כל אחד אל ערמה אחת שהיתה ראויה מפאת גודל קרקע שלה ועוד מושגת האדמה לעשות עשרים איפה ולא מולא כ"א עשרה כי נסתלחה צה המארה. **היקב**, הוא העור שלפני הבת (רש"י). **לחשוף**, כמו ולחשוף מים מבגא (ישעיה ל') וגם הוא ענין גלוי ע"ד המארה (הרדק) **דראו פליסינג** קבעו אבסאפסען דורך וועלעם דראו אונטערע אויפגעדעקט אונד ענט-

בִּכְנָף בְּגָדוֹ וַיִּגַּע בְּכַנְפוֹ אֶל-הַלֶּחֶם
וְאֶל-הַצֵּיד וְאֶל-הַיֵּין וְאֶל-שֶׁמֶן וְאֶל-
כָּל-מֵאֵל הַיִּקְדָּשׁ וַיַּעֲנוּ הַכֹּהֲנִים
וַיֹּאמְרוּ לֹא: (יב) וַיֹּאמֶר חַגִּי אִם-יֵנַע
טֶמְאָנֶפֶשׁ בְּכָל-אֵלֶּה הַיְטָמָא וַיַּעֲנוּ
הַכֹּהֲנִים וַיֹּאמְרוּ יִטְמָא: (יד) וַיַּעַן חַגִּי
וַיֹּאמֶר בֵּן הָעַם-הַזֶּה וּבֶן-הַגּוֹי הַזֶּה
לִפְנֵי נֹאֵם-יְהוָה וְכֵן כָּל-מַעֲשֵׂה
יְדֵיהֶם וְאֲשֶׁר יִקְרִיבוּ שֵׁם טָמֵא הוּא:

im Zipfel seines Kleides, und rührt mit seinem Zipfel ans Brot, und ans Gemüse, und an den Wein, und an Del und an irgend einer Speise, wird sie (dadurch) geheiligt? Und die Priester antworteten und sprachen: Nein! 13. Und Haggaj sprach: Wenn ein von einer Leiche Verunreinigter all' dieses anrührt: wird es unrein? Und es ant-

worteten (die Priester) und sprachen: Es wird unrein! 14. Da antwortete Haggaj und sprach: Also ist das Volk und also diese Nation vor mir, spricht der Ewige, und also alle Verrichtung ihrer Hände, und was sie dort opfern, ist un-

רש"י

בגד שהיה ראשון: ואל הנזיר. תנשיל: היקדש. היסתא: לא. לא יטמא נחלקו זה ד' ושמאל חד אחד איסתאז כהני דנעי מנייהו דנעי זקש ואמרו לו טהור וחד אחד לא איסתאז כהני חמישי זקש צעא מנייהו: (יב) אם יגע טמא נס. מת עלמא: יטמא. שהמת אזני אצות הטומאה והחמישי לטומאת שין דנעי הוא לטומאת מת: (יד) בן העם הזה. כמו שאתם טועים צו כן אחס טועים צמא הלכות: ואשר יקריבו טס. אם לא יתנו לצם ללמוד: (טו) ומעלה. שנים שעזרו: מטרס שום אצן

באור

רש"י זכר עומאת נכלה או שרן. ולדעת הראב"ע והרד"א כמשמעו שנחקקש לבגד להיות קרב על המזבח וכן ח"י קודש לכונה זאת. בכנף, על זר המושאל לפאת הבגד (עקקע, ענדע, ליפפער). ונגע זכנפו אל הלחם, לפי פשוט הלשון כל הוי"ו פה כמו מכה אצו ואמר ר"ל וי"ו המחלקות או אל הנזיר או אל שטן וכו' והשאלה אם נגע הכנף באחת מאלה המחלקים או המשקים אם דינו כאלו נגע ■ הנשר עלמו שכתוב בחזרה וכל אשר יגע בזכרה יקדש (ויקרא ו' י"א). היקדש, המחול על הדבר המנוגע חומרת הקדושה? (ענין דברי המבאר בענין שט) וי"ת היסתאז ר"ל היטמא? וכן דעת הרשב"ם בחזרה שם ואין מקום לעמדת הרב המבאר שם על הרש"בס. לא, אין כח זקדש לקדש מה שאינו קדש ע"י מניע אולעני: (יב) ויאמר חגי, הוסף לשאלם דין צטומאת מת ואמר אם יגע איש אשר הוא עומא כפס באדם אשר ימות היטמא? כונת השאלה היא, אחרי שהם עלמו לא נגע בו כ"א ע"י אולעני. יטמא, צעבור צטומאת מת חמורה ביותר ולפי זה לא אשתכח כהני ומשומעם הימה כדמ וכהלכה. ודע כי לא הולאת זאת מלבי ולא נשענתי על צינתי אונסם הלכתי צעקנות הראב"ע לפרש הענין הזה על פי הדרך אשר הורה לפני, כי שפתי חכם כמותו ישמרו דעת וסודות אונס יבקשו מפיה ואין דבריו קוחרים למה ששקלו ועזרו חז"ל בענין זה (צפסחים דף ע"ז) כי כבוד תורמם צמקונם מונח להורות עי"י דיני עומאת, וכלל גדול בזה הדרשה תרדוס ואין המקרא יולא מידי פשוטו: (יד) בן העם וכו', לפי הענין גראה כי עקר כונת הכניא בשאלת המורה לא הימה לנסותם אם הם יודעים דיני המורה בקדושה ועומאת. אך לעשותו, משל ומיד כשהשיבו הכהנים ואמרו יטמא החלעי דברים מופיעים ואמר כן העם הזה כענין שנאלא בדברי כהן הכניא אשר נא להוכיח את דוד, והתחין המשל צמנשה והלך, ובאשר תחרין דוד משפטו לאמרו יומת צמם הכניא דבריו ואמר אשה האיש (ש"ב י"ג) ודוגמתו בלד מה באשה התקועים (ש"ב י"ד ב') ומה שכתב חגי

der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 8. Mein ist das Silber, mein ist das Gold, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 9. Größer soll die Herrlichkeit des andern Hauses als jene des ersten sein, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), und an diesem Orte will ich Frieden geben, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen). 10. Am vier und zwanzigsten des neunten (Monats), im zweiten Jahre des Darjawesch

צבאות: (ח) לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב נָאם
יְהוָה צְבָאוֹת: (ט) גָּדוֹל יְהוָה כְּבוֹד
הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן־הָרִאשׁוֹן אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וּבִמְקוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם
נָאם יְהוָה צְבָאוֹת: (י) בְּעֶשְׂרִים
וְאַרְבָּעָה לַתְּשִׁיעִי בַּשָּׁנָה שְׁתִּימִם
לְדַרְיוֹשׁ הָיָה דִּבְרֵי־יְהוָה בִּידְרֵחִי
הַנִּבְיָא לֵאמֹר: (יב) כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שְׂאֵל־נָא אֶת־הַכֹּהֲנִים תּוֹרָה
לֵאמֹר: (יג) הֵן | יִשְׂאֵל־אִישׁ בֶּשֶׂר־קֹדֶשׁ

ת'א לִי הַכֶּסֶף וְנֹר', קדושין דף כ"ג. מנהרין י"ח, ק"י. ע"ז, ח' ז' נדה י' ק"ח: גדול ונר', נחמח ח', ב' עקדס סער י"ז: דן ישא סמחים ח' י"ח:

(Darius) ward das Wort des Ewigen durch den Propheten Haggai, wie folgt: 11. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Frage doch die Priester um (folgende) Gesefgbelehrung, und sprich: 12. Wenn Jemand heiliges Fleisch trägt

רש"י

צן גוריון: (ח) לִי כֶסֶף וְלִי זָהָב. וצידו להציל לאשר חפנתי צו: (ט) גדול יהיה. דצ ושמואל חד אמר צננין וחד אמר צננים שני צית ראשון ת"י וצית שני ת"ך: (יא) שאל כל את הכהנים תורה. שאל שכוו צבלותם הלכות קודש וטומאה וטהרה: (יב) בשר קדש. צשר טומאת צבילה או שרץ: ונגע צכנפו. לא נגע צשרן עלמנו אלא

באור

ובאר חמדת, חקר צית השמות כמו ומראה ולא צחדות (צמדבר י"ב) ופירשו כל הגוים יצולו צחמדת כל הגוים (רד"ק) ואין צורך לה. כי טעמו שהחמדות צבולתה ע"ד ההבשמה. וטעם וצלו לשון רבים קבון חמדות שונות מכל גוי וגוי וכן מחמדות אשכנזים: (ח) לִי הַכֶּסֶף, וצידו ח"ב להולות מיד הקונה אותם ולהצילם הנה: (ט) גדול יהיה כבוד, הפארתו צננין מלד עלמו או מה צנעשה לו מלת הנולכים והגוים אשר מחוץ צבניהם והרומם דצבתם מה שלא נמלא צבית הראשון כי אש צהפך. עיין קפר מלור עינים שהצריך ציה, וגם י"ט מוננו צקפר וציפיון, ואין להצריך צבניהם פה. האחרון, שני לראשון וצמוהו דברי דוד האחרונים (ש"ב כ"ב כ"ג) עיין צלורו שם. מן הראשון, צנה שלמה. ובמקום הזה, צירושלים אמן או שלום וכבר יודע לך שזולת שלום כולל כל שלמות ההלכה האנושית (גזיקועיגקייט), ולדעתי טעם הפסוק גדול יהיה כבוד וכו' והצבד הזה יהיה שחקן שלום וכו' שלא יהיה מלחמה צנוקם הזה חמת אשר צלרלות אחרות חתים מלחמה וריב, וגם חתים אחרות צבית יעדאל ולא יחלו עוד צשנים, והעולה על זה שלא חתים מלחמה צבניהם שום עבודה לאלהים אחרים, צכל זה יהיה לצבד ולתפארת הצית אשר לא חתים צבית הראשון, והכן. והו"ו וצנוקם טעמו כמו אשר צבולתו שלום לרוב צנוקרל ויחורנם (גדלסער ואלל דער רוקן דיעזעם חו. ג. וו. דען חיד ווערדע צריע: דען עבציון, חו. ג. וו.), והפירוש הזה נכון ואמת צעניי, אך צכ"ז נעיתי צחצובוי אחר מופרשים צדרכי חמיר: (יא) שאל וכו', שאל טעם את הכהנים דיני החורה צענין זה אש לא שכוו צבלותם מה מושפע הדבר הזה לאמור, כך אמור להם צשאלה: (יב) בשר קדש, צשר מוציל מנעי העומאה צשרן וצבלה כן דעת

בֵּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיַּחֲזֹק כָּל־
עַם הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וַעֲשׂוּ כִּי־אֲנִי
אִתְּכֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: (ה) אֶת־
הַדִּבָּר אֲשֶׁר פָּרַמְתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם
מִמִּצְרַיִם וְרוּחִי עִמָּדָת בְּתוֹכְכֶם אֶל־
תִּירָאוּ: (ו) כִּי בָה אֲמַר יְהוָה צְבָאוֹת
עוֹד אֶחָת מַעַט הִיא וְאֲנִי מַרְעִישׁ
אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם
וְאֶת־הַחֲרֹבָה: (ז) וְהִרְעַשְׁתִּי אֶת־כָּל־
הַגּוֹיִם וּבָאוּ חֲמֹדַת כָּל־הַגּוֹיִם וּמִלְּאֹתִי
אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה כְּכֹד אֲמַר יְהוָה

aber fasse Muth
Serubabel, spricht
der Ewige, und du
Jehoschua, Sohn Je-
hozadaf's, hoher
Priester, fasse Muth,
und alles Volk des
Landes fasse Muth,
spricht der Ewige,
und seid thätig, denn
ich bin mit euch,
spricht der Ewige Ze-
bath (der Heerschaa-
ren). 5. So ist der
Vertrag, den ich mit
euch schloß, als ihr
aus Egypten zoget,
daß mein Geist un-
ter euch bleibe: fürch-
tet euch also nicht!
6. Ja, so spricht der
Ewige, Zebaoth (der
Heerscharen), noch

ת"א עוד וכו', סנהדרין י"ח, ז':

eine (Zeit), eine kurze, so erschüttere ich den Himmel und die Erde, das Meer und das trockene Land). 7. Und ich erschüttere alle Völker, und es kommen alle Kostbarkeiten aller Völker, und ich erfülle dieses Haus mit Herrlichkeit, spricht

רשי

ככהן אף כאן כמוהו כאין שניהם שוים: (ה) את הדבר אשר כדתי. תודתי אתם
שומרים ורוחי שורה על כנזיכם אל תראו: (ו) עוד אחת מעט היא. שתכלה מלכות
פרס זו המושל' עליכם עוד אחת תקום למשול עליכם להלך לכם מן מלכות עב"ז
ומעט יבא זמן ממלתי: ואני מדעש. צניסים הנעשות לצני חשמונאים: את השמים
וכו'. ויזינו ששכינתי שורה צנית זה ויזילו תשודת זה וכסף כאשר כתוב בספר יוסף

באר

כ"ז אל ירפו ידיכם והסתחזקו. ועשו. היו זרחים במלכות בניו הית, כדמורגס אשכנזים: (ה) את
הדבר, אם תעשו את הדבר אשר כדתי איתכם (ד"ק) (ווען חיהר האלטעט וואס חיד היט חיד
אבנעסלססען), ומוקד על ועשו המכר במקרא שלפניו. ויחנן יותר לפרשו בדרך שהמאמר הזה הוא כמו
כאור המאמר הקודם כלומר הלא זה הדבר אשר כדתי וכו' לאמר והייתי לכם לאלהים, וכן מפורסם אשכנזים.
ורוחי עומד, ר"ל הוא הדבר וכו' שיהיה רוח קדשו עומד וקיימת במוכסם להגן עליכם ולהיות לכם לעזר.
והו"ו כמו אשר כדוראחו לפעמים. אל מירא, ונחיות כן הדבר אל מירא. כי תלליהו ותבוא הדבר
במעשים: (ו) עוד אחת. י"ז עוד בית אחת יבנה בזמן מועד (נאך חיון היוז ווירד חין קולטער
ליט געבויעט), אומם זה רחוק. והנכון עוד יומך עד קלר ויהיה הדבר הזה שאני מדעש וכו'.
וכמוהו ועוד מעט ואין רשע (מהלים ל"ז). בדוארן זה מפורסם אשכנזים. ואחרים פרשוהו עוד דבר אחד והוא
דבר קטון ומעט בעיני (נאך עטוואס געריינציגעס). ואני מדעש, מליצה ידועה לענין המחדשות הטובע
ולמשל על שבוי חולדות הזמן וחלוק העמים בדרך הפלגה ולהפחיד לצ השומע: (ז) והרעשתי.
ח"י ואינעם עומא, כלומר אמן כלכם שילאו ממקומותם להרבות כבוד בית ולהציל שם כספם (מדר"ק).

Schealthiel's, des Statthalters von Jehuda, und den Geist Jehoschua's, des Sohnes Jehozadab's, des hohen Priesters, und den Geist des ganzen übrigen Volkes, daß sie kamen, und die Arbeit am Hause des Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen), ihres Gottes, verrichteten. 15. Am vier und zwanzigsten Tage des sechsten Monats, im zweiten Jahre des Königs Darjauesch (Darius).

2. 1. Im sieben-ten (Monat), am ein und zwanzigsten des Monats, ward das Wort des Ewigen durch den Propheten Haggai, wie folgt: 2. Sprich

doch zu Serubabel, dem Sohne Schealthiel's, dem Statthalter von Jehuda, und zu Jehoschua, dem Sohne Jehozadab's, dem hohen Priester, und zu dem übrigen Volke, wie folgt: 3. Wer ist unter euch übrig, der dieses Haus in seiner ersten Herrlichkeit gesehen? Und wie sehet ihr es jetzt? Ist es doch im Vergleich mit jenem wie nichts in euren Augen? 4. Nun

שְׁאֲרִית הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ מְלֶאכֶה פְּבִיר־יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם: (טו) בְּיוֹם עֶשְׂרִים וָאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ בַּשָּׁנָה שְׁתַּיִם לְדַרְיֹוֹשׁ הַמֶּלֶךְ:

ב (טז) בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וָאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חֲגִי הַנָּבִיא לֵאמֹר: (יז) אֲמַר־נָא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־שִׁלְתִּיאֵל פֶּתַח יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יִחוּצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶל־שְׁאֲרִית הָעָם לֵאמֹר: (יח) מִי בְכֶם הִנֵּשְׂאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בְּכַבְדּוֹ הָרִאשׁוֹן וְמָה אַתֶּם רֹאִים אִתּוֹ עַתָּה הֲלוֹא כְמֹהוּ כְּאִין בְּעֵינֵיכֶם: (יט) וְעַתָּה חִזֵּק זְרֻבָּבֶל נְאֻם־יְהוָה וַחֲזֹק יְהוֹשֻׁעַ

ת"א ביום ונו' ר"ה ח', ב': בשביעי ונו', סס:

רשי"י

ב (ג) מי בכם הנשאר. שהיה מן הבולים ועודנו חי: אשר ראה ונו'. את הראשון אין זה חשוב צעניו: הלא כמהו כלין. יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה צעניו אלא כלין: כמוהו כלין. הוא ואין שווים הן כמו (הושע ד') נכיס כעס

באור

ב (א) בשביעי, בחודש השני: (ב) אמר נא, בהיות שאותם הנשארין מן הגלות ודלו את הבית הראשון בגדלו ותפלתו. והיו צרכים ומצטרפים אל"ע על שכל ערך הבית הזה בגד הראשון כמכר בעתה (ג) הולך ה' להעיר לבכם ולחרס ע"י הנבואה השניה אל הענין ולהנעים כי עוד יהיה הבית הזה גדול, תכלול יהיה להם ביימיהם: (ד) מי בכם, מי הוא בחוככם המותר מאותם שגלו מירושלים. הבית הזה, ב"המק הראשון ולפי שהיה באותו מקום עלונו וכתבנית הראשונה קראו הבית הזה. בכבודו הראשון כפי שבנו, אותו שלמה בעשור ותפלתו רבה. ומה וכו', ואין אדם רואים אותו כעת בעלז מעט הערך ממנו? הלא כמהו, ענינו בערך אל הבית הראשון עוראי יהיה זה כאדם ואין בעיניכם: (ד) ועתה,

וְעַל-הַהָרִים וְעַל-הַדָּגָן וְעַל-הַתִּירוֹשׁ
וְעַל-הַיְצְהָר וְעַל אֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאֲדָמָה
וְעַל-הָאָדָם וְעַל-הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל-
יְגִיעַ כַּפַּיִם: (יג) וַיִּשְׁמַע זְרֹבָבֶל וּבְנֵי-
שְׁלֹתִיאֵל וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן-יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן
הַגָּדוֹל וְכָל אֲשֶׁר־יָדָע בְּקוֹל יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְעַל-דִּבְרֵי חַגִּי הַנְּבִיא
כַּאֲשֶׁר שָׁלַח יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּירָאוּ
הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה: (יד) וַיֹּאמֶר חַגִּי
מֵלֶאכֶד יְהוָה בְּמִלְאָכֹת יְהוָה לָעַם
לֵאמֹר אֲנִי אֶתְכֶם נָאִם יְהוָה: (טו) וַיַּעַר
יְהוָה אֶת-רוּחַ זְרָבָבֶל בֶּן-שְׁלֹתִיאֵל
פָּתַח יְהוּדָה וְאֶת-רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-
יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת-רוּחַ כָּל

über die Berge und
über das Getreide
und über den Most,
und über das Del
und überhaupt was
die Erde hervor-
bringt, und über
den Menschen und
über das Vieh und
über alle Hände-
arbeit. 12. Und es
hörte Serubabel,
der Sohn Scheal-
thiel's, und Jeho-
schua, der Sohn Je-
hozabab's, der hohe
Priester, und all das
übrige Volk, auf die
Stimme des Ewi-
gen, ihres Gottes,
und auf die Worte
des Propheten Hag-
gaj, so wie ihn der
Ewige, ihr Gott,
(damit) gesandt;
und das Volk fürch-
tete sich vor dem

EWIGEN. 13. Da sprach Haggaj, der Bote des Ewigen, gemäß der Bot-
schaft des Ewigen zum Volke, wie folgt: Ich bin mit euch, spricht der
Ewige. 14. Also erweckte der Ewige den Geist Serubabel's, des Sohnes

רשי

(יג) במלאכות ה'. צליחות העקום: (יד) ויבאו ויעשו מלאכה. התחילו מסתפין
צאננים ומסורים ענים צשזי צכ"ד לחודש צשזני צכ"א היה דצד ה' אל חגי:

כאור

(חיינהחלטען, לוריקהחלטען), כמו ויכלא העם (שמות ל"ז) והוסף הר"ק בפירושו כי בארלות הגוים ירד
הגשם והטל ועליכם בארלכם כלאו שמים אפילו מוטל שאינו נעלר ע"כ. מסל, מ"ם השלילה ר"ל מחת עול:
(יא) ואקרא, ענין קריאה לעונם כבר מנבאר בספרים הקדומים. חרב, יונש ועל אשר וכו', מיתר המימים.
ועל האדם, כי היושב מוליד תלמים באדם ונבנהמה וההפסד מרובה בכל מיני עבודה ומלאכה בארלות האין:
(יב) כאשר שלחו, בזה ששלח אחוז אלהים להודיעם, ולזה הכונה מלה אחת מיוחדת בלשון אשכנזית (עגט-
ביעטען). וייראו, מאזהרה ה' ויעודי העונש כהוראת מלה מפני אלל יראה: (יג) כללך, שליח וכמוהו
וישלח מאלף (צמודר כ') על משה, וקרה בזה עונת העעירים ע"ז. במלאכות, צליחות: (יד) ויער וכו',
שרשו עוד מניין הפעיל והפחה להרצת הע"ן וכמוהו וישר ה' (שמות י"ד) כלומר ע"י דברי ה' צליחות הנביא
שה' עווס להעלית דרכם במלאכה הנית העיר ה' את רוחם חס עעם מלת תרגומי (חזקת). ויבאו, הזמנה
חרימות: (טו) כיום וכו', מוסק למקרא שלמעלה לומר ההפחלה היה ביום עשרים וארבעה לחודש השעי
כי אז התחילו להכין את המעורך אל הנבין. אבל בנבין התחילו בכ"ד לחודש השעיני כח"ש בקוק הספר.

für durchlöchernten Beutel (er ver- schwindet). 7. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heer- scharen), richtet euren Sinn (seid aufmerksam) auf euren Wandel! 8. Steiget auf's Ge- birg, und bringet Holz, und bauet das Haus, daß ich daran Wohlgefallen finde, und verherrlicht werde, spricht der Ewige. 9. Ihr stre- bet nach Vielem, und siehe, es gibt wenig aus, und bringet

(ו) כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שִׁמּוּ לְבַבְכֶּם עַל-דַּרְכֵיכֶם: (ז) עָלֵי הָהָר וְהִבְאֵתֶם עֵץ וּבְנֵי הַבַּיִת וְאֶרְצָה-בּוֹ וְאֶפְבֹּד* אָמַר יְהוָה: (ח) פָּנֵה אֶל-הָרֶבֶה וְהִנֵּה-לְמַעַשׂ וְהִבְאֵתֶם הַבַּיִת וְנִפְחַתִּי בּוֹ יֶעָן מָה נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת יֶעָן בֵּיתִי אֲשֶׁר-הָיָא חָרִב וְאַתֶּם רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ: (ט) עַל-כֵּן עָלֵיכֶם כָּלֹאוֹ שָׁמַיִם מִטַּל וְהָאָרֶץ כָּלֹאָה יְבֻלָּה: (י) וְאֶקְרָא חָרִב עַל-הָאָרֶץ

* ואכבדה רי

ihr's in's Haus, so blaße ich's weg. Weßhalb? spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), meines Hauses halber, darum, daß es wüßte liegt, indem ihr ein Jeglicher zu seinem Hause laufet (seiner häuslichen Bequemlichkeit zueilet). 10. Darum hält der Himmel eurethalben den Thau zurück, und die Erde hält ihre Frucht zurück. 11. Und ich rief Dürre über das Land und

רש"י

עושים כולך וכלה כמותן מעותיו צקשר צד נקוז: (ח) ואכבדה. חסר ה"א כנגד ה' דברים שהיו צמקש ראשון ולא צמקש שני ארון אורים ותומים ואש ושכינה ור"ק כדליתא צמס' וימא: (ט) פנה אל הדבר. עד הכה הייתם סגורי' להציל מן הסדס הדבר והנאתם מעט: ונפחתו צו. אציל עליך מכת דקצון והתולעת: ונפחתו. ל' נופח צאש פחס (ישעיה נ"ד): (י) עליכם כלאו שמים. על חוציכון: כלאו. מנעו:

באר

שיכנס כן ילא. ור"י ומתגר מתגר למארחא (לזכר אלוך). כלומר שאין בו דרכה ליהנות מנוגו, וכאשר בא כן לך: (ח) החר. הה"א היא ה"א הנכדלת כמו החכם עיניו בראשו, ואולי ה"א המחלעת וכוננו על הר הלכנו הנודע אשר משם נלקחו עלי אחרים לבנין הבית (ומ"א ה' כ"ג) וגם היחה כן כבנין בית שני ברחשין כורס ורחוי לחרגנו (אויזן יענען בערג). ואכבדה. ואהיה ככד על ידו ולפי שהה"א בקרי מיוחדת כי גם ענין אכד לפי הכתיב כן לכן דרשו ח"ל מה שדרשו (וימא כ"ב ע"ב): (ט) פנה. יוסף להוכיחם ולעוררם על רוע מעמדם והוא דבק עם ענין שלמעלה פסקו ו' שהפקיקו בנחיס. ופעל פנה יכול גם על ההשפדלות להשיג דבר שאצלו יכון האדם בפעולותיו חס עטס התרגום פה. וכן כונס ח"י מתקן ארון לטני וסנן. והבאתם. ר"ל את המעט שהביאו בימה. ונפחתו צו. מליצת הלשון ר"ל יהיה כלה ואפס כאלו אשיב צו נשיבת רוח וכמוצן יהדוק ואין וכמוהו ענין והפחתם אותו (ומלכ"י ח' י"ג) ענין כבארי שס. יען מה. ואם תשאלו למה ועל מה זה? אני אומר לכם יען בימי, בעבור בימי, שהוא חרב ואין אחד מכם חולה עליו. ואתם רצים, בעוד שאתם כל אחד מכם רץ לבית לחסות בלל קורחו ולהתעורר על משכן מנוחתו ונדירתו הנאה: (י) על כן עליכם, לפי הנחה טעם ההפסק במלת עליכם ראוי לפרשו למאמר שסם בפני עלמו בלי דבוק עם מה שלאחריו. ר"ל בעבור זאת באת עליכם הפריעות האתם שהשמים כלאו וכי' ויחורסם (דיעוער וועגן) געהעט עם איבער א"יך, ובחרגוני נטיים אחר המופתים, שפירשו ענין עליכם שביכסם, כלומר שביכיל קלות רעחכם נעלי השמים מעל וכי', וכח"י על כן בדי חוציכון פסקו וכי'. כלאו, ענין עלירה ומניעה

לֹא־אָמַר הָעָם הַזֶּה אָמְרוּ לֹא עַת־בָּא
 עַת־בֵּית יְהוָה לְהִבְנוֹת: (א) וַיְהִי דְבַר
 יְהוָה בְּיַד־חֲנִי הַנְּבִיא לֵאמֹר: (ב) הַעֲתָ
 לָכֶם אַתֶּם לְשִׁבְת בְּבֵתֵיכֶם סְפוּנִים
 וְהַבֵּית הַזֶּה חָרֵב: (ג) וַעֲתָה כֹּה אָמַר
 יְהוָה צְבָאוֹת שִׁימוּ לְבַבְכֶּם עַל־
 דְּרָכֵיכֶם: (ד) זָרַעְתֶּם הָרִבָּה וְהִבֵּאתֶם
 מֵעַט אֲכֹל וְאֵין לְשִׁבְעָה שְׂתוּ וְאֵין
 לְשִׁכְרָה לְבוֹשׁ וְאֵין לֶחֶם לֹא
 וְהַפְשַׁתֶּם מִשְׁתֵּכֶם אֶל־צָרוֹר נָקוּב:

*קמץ בטעם רביעי

Volk sagt: Es ist noch nicht die Zeit gekommen; die Zeit, das Haus des Ewigen zu bauen. 3. Also ward das Wort des Ewigen durch den Propheten Haggai, wie folgt: 4. Ist es denn an der Zeit für euch selbst, zu wohnen in gestäfelten Häusern, während dieses Haus wüste liegt? 5. Nun aber — so spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): Richtet euren Sinn (seid aufmerksam) auf

euren Wandel (d. h. wie ihr's treibt, und wie es euch gehet). 6. Ihr säet viel und bringet wenig ein, esset ohne satt zu werden, trinket ohne trunken zu werden, kleidet euch ohne euch zu wärmen; und wer Lohn erwirbt, der erwirbt

רש"י

לעלות ע"פ כורש אל בניין הבית. בתלה צחורות ויטולים שנימי לדיקויה שהיה למלאות י"ח שנה למלכות צל כדאמר מר גלו צי"ט ועתה מלאו ה"ח: (ד) העת לכם. ל' תיפס לך נקוד ה"ה' צפתח: ספונים. מכוסים צנסי ארזים כמו (מ"א ו') ויספון את הבית וספון את הבית צלרו וכן ת"י הכדין כשר לכוון דלתון יתנין צנתיא די מטללין צנסי ארזא וזית מקדשא הדין חרצ: (ה) על דרכיכם. על עסקיכם שלתם דואין שאין צמעה ידיכם צרכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והנא מעט כ"ז צנזיל חורבן ציתי הוא: (ו) והבא מעט. צעון ציבורים שטלו: אכול ואין לשבעה. צעון ציטול מנחות: שתו ואין לשכרה. שניטל טעם היין לפי שטלו הנסכים: לצוש ואין לחם לו. צעון צגדי כהונה שטלו: והמשתכר משתכר אל לרור נקוצ. כל דיוח שלתם

באור

מחשבתו בכל מקום על הדברים כלורחם: (ד) העת. ה"ח"א צפתח והיא לשאלה (רד"ק). לכם אחס. כפל הכני לעורר על עקר הכונה שאין ראוי להם לשבת וכו' ודוגמתו ופגריכם אחס (צמדי"ד) וצמדי"ד (חייך ועובבט), כונתי לה, וי"ח הכדין כשר לכוון דלתון יתנין (חייט דיעועט רעבט, דאס חיהר יטלעט). ספונים. ענין חקרה וכפוי וכמוהו וספון בחר (ירמיה כ"ב). והבית וכו', בעור שהבית חרצ ומשם. (ה) שימו לבכם, וחליה הלשון ידועה, ר"ל הצננונו על עסקיכם ומעשיכם וזה פרי עמלכם, וחראו כי לא כן הוא כאשר משכחם: (ו) לשבעה, שם (רד"ק) ולדעתי הוא מקור עם ה"א כמו לאהבה ליראה (ויך לו זעט" טיגען). לשכרה. כמו לשבעה כי השכרות הוא שביעת היין (ה"ל) וחרגום יונקן דון חחרגום כל לשון שחר לטעם זה. לחם. שם (רד"ק). ולדעתי הוא מקור כמו סג, עם לז"ח ככל"ם וכן פי' הרד"ק כרי להחם לו. וכן חרמחיו. והמשתכר, אז שהוא מענין שחר שכר (ווער זיך חוס מיטהינג עטוואס ערוורבט). אז מענין ריוח בנזק וממך וחרגום כולל שניהם. אל לרור נקוצ, אשר לא יכיל דבר העומד לחוכו וכמו

1. 1. Im zweiten Jahre des Königs Darjawsch (Darius), im sechsten Monat, am ersten Tage des Monats, ward das Wort des Ewigen durch den Propheten Haggai, zu Serubabel, dem Sohne Schealthiel's, dem Statthalter von

Schuda, und zu Jehoschua, dem Sohne Jehozadak's, dem hohen Priester, wie folgt: 2. So spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), wie folgt: Dieses

רעיו

א (א) בשנת שנים לדריוש. הוא דריוש מלך פרס שהיה אחד אחשורוש ומלכו במדרש ויקרא דנח שנה של אחמד היה וזמני כורש הראשון עלו וזרובבל ויהושע הכהן מצל לירושלים ושלח צדקיון כורש שאמר (עזרא א') מי צכל עמו וגו' ועמדו לרי יהודה וזמנין ושלחו אנדוניה' לכורש ללות לצל מלאכת ז"מ סהתחילו (ולוה וצלום) מיום ההוא צלו כמפורס (צעזרא ד' כ"ד) צאדיו צעילת עזידת צית אלהא וגו' וצטלה ג' שנים שמלך כורש וי"ד שנים של אחשורוש ושנה הראשונה של דריוש צנו וצשנת ז' נאמרה נצואה זו לחגי לזרז לחזור ולצנות צמלא' ולא יראו כי לא יצטלו' העכ"ס שהק"צ יולס: (ב) העם הזה אמרו. לפי שצטלו אויביהם על ידיהם צראשונה סצורים הם שלא אקיים את דצרי שאמרתי לפי מלאות לחרצות ירושלים ע' שנה ולא יצא עוד את ציתי להצנות אמור להם שצא עתה העת אצל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות לתחלת מלכות צצל ע' שנה וכן היתה לסוף ע' נפקדו

באור

א (א) לדריוש. הוא דריוש בן אחשורוש או דריוש הפרסי (דאריוס היסטורוספס). שנת רשות לצנות היום אחר שצטלו וזהבין ציוני כורש כמ"ס (במרח ד' כ"ד ה' י"א) וצאדיו זמן שצטלו לרי יהודה יבנינן צזמן המלכים הקדומים, היתה נצואה חגי לזרז העם למלאכה שנים. בן שאלחילאל, בן פריה בן שאלחילאל, בכר שאלחילאל היה צמו שכתוב (צד"ה י') וקראו צנו לפי שצני צנים וצנים' בן צמקרא. פחח. צמקרא נפחה כלו, והוא מלרע כמשפט, והנפחד פחח ועצמו שליו ומושל עיין צאדיו (מ"א י' ע"ד) ולהיות

שצזמן צים שני לא היו מלכים ציהודה כי אס שלעים והיו תחם ומשלת מלכי האומות לכן נקראו בן. יהושע בן יהואדק, יהואדק היה בן שרים, הכהן שנהרג צעיר רצלה ע"י נצחראון והוא הלך צבולה וצנו עלה עם וצרובבל ציוני כורש לצנות היות: (ב) לא עת צא, מוקד צקנול צהיות מוקף עם צא, וכן עת צים ועעס הכפל צורך ואני אנה אני צא (הראצ"ע) ר"ל צמו שס צענין שצא כפל צכני הגוף לעורר על עקר הכונה שמשחד על ציאם עלמו צצרה צא, בן פה כפל עת לעורר גל עקר הכונה שצור הוא ממוקד זמן לצנין היות. וי"י שהיא השוכה הנציא: הם אומרים צדיין לא הגיע זמן צנין היות והוא מציב ואומר, לא בן הוא צדכריס, כי עתה צא העת להיות נצנה צים ה', כי נצמו ע' שנים שאמר ירמיהו וכמ"ס צקוף מ"ב שצזמן שנת הדורות: (ג) ויהי וכו', הם דברי הכותב שהעיר כי על דצרי העם שהציר היה דבר ה' ביד חגי וכו' ומלת לאמור

מִמֶּךָ הָיוּ מִשְׁאֵר עָלֶיהָ חֲרָפָה:
 (יט) הִנְנִי עֹשֶׂה אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂיךָ בָּעֵת
 הַהִיא וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת-הַצֹּלָעָה וְהַנְדָּחָה
 אֶקְבֹּץ וְשִׁמְתִּים לְתַהֲלָה וּלְשֵׁם בְּכָל-
 הָאָרֶץ בְּשֵׁמָם: (כ) בָּעֵת הַהִיא אֲבִיא
 אֶתְכֶם וּבָעֵרָת קִבְצִי אֶתְכֶם כִּי-אֶתֵּן
 אֶתְכֶם לְשֵׁם וּלְתַהֲלָה בְּכָל-עַמֵּי
 הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת-שְׁבוּתֵיכֶם לְעִינֵיכֶם
 אֶמַר יְהוָה:

versammlung Trauernden, sammle ich, sie sind ja von dir, die Schmach lastete (genug) auf ihnen. 19. Ich drücke Alle, die dich quälten, zu derselben Zeit, und rette die Hinkenden, und die Verstoßenen sammle ich, und mache sie zum Preis und zum Ruhm in allen Ländern ihrer Schmähung. 20. Zu derselben Zeit führe ich euch her, und zu

der Zeit sammle ich euch zusammen, denn ich mache euch zum Ruhm und zum Preis bei allen Völkern der Erde, indem ich eure Gefangenschaft zurückkehren lasse vor euren Augen, spricht der Ewige.

רשי

חרפה: (יט) הנני עשה. ת"י הא אלא ענין במירא. ויש לפתורו ל' עישוי כמו ועסותם דשעים (מלאכי ג'): ככל הארץ בשמים. זכ"ע אשר היו שם לנשטם שם אתן אתכם לשם ולתהלה:

באור

(דיא פֿון דען פֿעסטען יך לוריק האלטענדען האבע איך וועגעראפֿפֿעט), ובעין זה ח"י די הו מעכצין בך זמני מועדיך ארחיקם וחד"ק פי' אוחס שהיו נוטים מועד הגולה שארץ כל כך הנה חספה' אלך (יענע דיא יך בעקיאמערטען אב דער זייזונג דער ערלונגונג האב איך פֿער-זאממעלט לו דיר), והנחיר יבחר. ממך הו מענד המה ונחשך. ילאו ואלכו להם הימים בגלות. משאת וכו', כבר נשאו משאת החרפה די ומרובה בהיותם בארץ אויביהם: (יט) הנני עושה, ענינו הסמיטה והכחשה כונו בעשות ונלצים (יחזקאל כ"ט) (רד"ק) וכן מרגמתי, וי"ס הא אלא ענין במירא ים משעבדיך. (איך מחכע עם חוים מיט דיינען הונטערדריקקערן). הצלעה, החגרה ע"ד משל לחולשת ורפיון כח וכן אמר ויבס אופה הגולה (ד' ו') וס"י מעלעליא. בכל הארץ בשמים, בכל הנדירות שלקחו שם בשמים יהיו לשם קבלי אחס ואלה יהיו עמוד בנקום שנים (רד"ק) וכן ח"י בעדנא יהיא אקרב גלוחמן, ובאופן זה מפורגם השכחתי. שבויתכם, כמו בשון רבים וכן שְׁבוּתֵיךָ (יחזקאל ע"ז) (רד"ק):

kein Unrecht, und redet nicht Lügen, noch wird in ihrem Munde des Truges Zunge gefunden, denn sie weiden und lagern sich, und Niemand schreckt sie auf. 14. Juble, Tochter Zion's! jauchze Israel! freue dich und frohlocke mit ganzem Herzen, Tochter Jerusalem's! 15. Der Ewige hat dein Strafgericht abgewendet, deinen Feind weggeräumt! König Israel's ist der Ewige, nun in dir, du wirst ferner kein Unglück fürchten. 16. Zu derselben Zeit wird zu Jerusalem gesagt: Fürchte dich nicht, Zion! laß deine Hände nicht erschlaffen. 17. Der Ewige, dein Gott, ist in dir, ein Held, der hilft, er freuet sich dein mit (wahrer) Freude, ichweiget in seiner Liebe (d. h. er erwähnt deiner Sünden nicht), er frohlockt über dich mit Jubel. 18. Die wegen (der Entfernung) von der Fest-

יִמְצָא בְּפִיהֶם לִשׁוֹן תִּרְמִית כִּי־הָמָּה יִרְעוּ וְרִכְצוּ וְאִין מִחְרִיד: (יד) רָנִי בַת־צִיּוֹן הֲרִיעוּ יִשְׂרָאֵל שְׂמָחִי וְעֲלֹזִי בְּכָל־לֵב בַּת יְרוּשָׁלַם: (טו) הַסִּיר יְהוָה מִשְׁפַּטֶּיךָ פָּנָה אֵיבֶךְ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבֶּךָ לֹא־תִרְאִי רֵעַ עוֹד: (טז) בַּיּוֹם הַהוּא יֹאמַר לִירוּשָׁלַם אֱלֹהֵי תִירְאִי צִיּוֹן אֱלֹהֵי יִרְפּוּ יָדֶיךָ: (יז) יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ גְּבוּר יוֹשִׁיעַ יֵשִׁישׁ עֲלֶיךָ בְּשִׂמְחָה יַחְרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ יְגִיל עֲלֶיךָ בְּרַנָּה: (יח) נוֹגֵי מִמּוֹעַד אֶסְפְּתִי

רשי

(יב) עם עני ודל. עם ענוותן ומקנל עוללן: (טו) משפטיך. יסודך יושטיל"א זלע"ז: (יז) גבור יושיע. גבור הוא אשר יושיע מן העכ"ס: יחדש זלעזנזו. יכסה על פשעך זלעזנזו וכן ת"י יכנס על חונך דרומית: (יח) נוגי ממועד. אספתי את המולאים ממועדו שלל היו משמרים שנות וימים טובים. נוגי ל' הולא כמו הנו סינים (פסלי כ"ה). כאשר הוגה מן המסילה (ט"ז כ') ואין שורש זחיצה אלא הנוגיל לנדה: אספתי. כליתי: עמך היו. מעמך היו: משלת עליה חרפה. על אותה אשעה היה לך משלת

באור

כלומר להסגלות עוד. בחר קדשי, היושבת בחר קדשי היא ירושלים: (טו) הסיר ה' וכו', הרחיק מנך משפט היסורים שהיו כך מאלו. פנה, בער אויבך ומקרב ארץ. סלך וכו', ה' הוא מלך ישראל אשר השנה שכינתו בקרבך. לא חרף, לכן אין לך לפחור מרעה כי הוא יגן עליך ולא יבוא לך איר ופגע: (טז) ירפו ידך, הרדוף הרפיה ואל לשון זכר כמו יסנו יקר (אסתר ח') (רד"ק בהוספה) והוא הנות זלעזן לענין מורד לך הפך מחוקקה ידך לטעם אומן כפש: (יז) נבחר יושיע, הוא הנבחר ששעה הנבחרות האלה והוא יושיע לך. יחריש זלעזנזו, כלומר ישחק על פשעך ששעה כבר זלעזנזו אותך (רד"ק): (יח) נוגי וכו', חזר מבנין נפעל ענין יגון כמו בחולותיה נבוגה (איכה ח'). ומפני הסמיכות נפל המ"ם כמשפט כי בלי סמיכות נוגים (רד"ק). והנה אף שזלעזנו שכורת ולא מייך בנ"ם אחר הסמיכות הענין פה יורה שאינו קנון והמ"ם מנועד מ"ם הסנה כאשר זלעזן. והאמת שזל בנ"ד נספר כמו חלונ' וחזר' וזכריו ע"ד ארמים הקורי. ממועד, המ"ם לנסה וענינו

שהיה כאלל ויגן מהיותם מורחקים ממועדים לחוב חגם באסיפת הקהל כדמועדים אשכנזים, ורש"י פ"י נוגי לשון הולאס כמו הגו קגים (משלי כ"ה) כלומר את המולאים ממועדים זלל היו משמרים ששום וימים טובים כליתי

(ט) כִּי־אֵז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שִׁפְרָה
 בְּרוּרָה לִקְרֹא כָל־שֵׁם יְהוָה לַעֲבֹדוֹ
 שָׁכֵם אֶחָד: (י) מַעֲבַר לְנַהֲרֵי־כּוֹשׁ
 עֲתָרִי בַת־פּוֹצִי יוֹבֵלִין מִנְּחָתִי:
 (יא) בַּיּוֹם הַהוּא לֹא תִבּוֹשִׁי מִכָּל
 עֲלִילוֹתַיִךְ אֲשֶׁר פָּשַׁעְתָּ בִּי כִּי־אֵז |
 אֶסִּיר מִקִּרְפֶּךָ עָלָיִי גִּאְוֹתַיִךְ וְלֹא־
 תוֹסִפִּי לִגְבְּהָרָה עוֹד בְּהָרַךְ קִדְשִׁי:
 (יב) וְהִשְׁאֲרֵתִי בְּקִרְפֶּךָ עִם עָנִי וְדָל
 וְחִסּוֹ בְּשֵׁם יְהוָה: (יג) שְׂאֵרִית יִשְׂרָאֵל
 לֹא־יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא־יִדְבְּרוּ כָזָב וְלֹא־

Feuer meines Eifers soll die ganze Erde verzehret werden. 9. Alsdann wende ich den Völkern zu, eine deutliche Sprache, daß sie alle den Namen des Ewigen anrufen, ihm zu dienen einmütig. 10. Von jenseit der Ströme Chus's (Aethiopiens) werden sie, meine Anbeter, die Tochter meiner Zerstreuten (d. h. die Gemeinde Israel's) mir als Geschenk zu führen. 11. Zu derselben Zeit wirst du dich nicht mehr schämen, ob all deiner Handlungen, womit

ת"א כי אז סנהרין י"ח ז"ח: והשארתני סס:

du gegen mich verbrochen; denn damals thue ich ab von dir deine übermüthigen Frohlocher und du wirst nicht fortfahren zu stolziren auf meinem heiligen Berge. 12. Ich lasse in dir ein gedemüthigtes und geringes Volk übrig, das auf des Ewigen Namen vertrauct. 13. Dieser Ueberrest Israel's übet

רש"י

(י) מעבר לנהרי כוש. יוצילין לי מנחה: עתדי. את המהפליין אלי: נת פולי. כנסיות נפילות אשר הפילות: (יא) לא תבושי מכל עלילותיך. כי כד לקיט וכדלה עוק:

באר

וועגן חייך לו פערזאמלען, וי"ח לפי הכונה למידן (לו ריטען): (ט) כי אז וכו', אז אהפוך אל הנוים הם שידברו בשפה ברורה חמורת עמקי שפה אשר עממם עמה ר"ל שידברו בל"הק שפה לבדה נקרא השם הכבוד בן דעם הראש"ע. ולי מראה שדרך כלל נאמר שפה ברורה, ר"ל שכן להם לחות ונהירות השכל לדעם אם ה' ולהכין מושגי אלהותו מעלם היותו מליחותו יכלתו אחרותו והשגחתו. מקטובותיו וממדותיו המיוחדות לו לבד מלך ומחור (קלחרעם פערסטענדניס, חונד ריינע בעגריפֿע שֶׁן זיינעט וועגען, חונד דען גאטטליכען חייגעטענדניס, דיח נור חיהק קרחש זיינעט וועגעט חוים סלימויך לוקאטען), ועי"ז יבוא להכיר גדולתו ורוממותו יתעלה ויקראו כלם יחד בשם ה' ויתאחדו אל עבודתו. וכן אמר זכריה והיה וכו' יהיה ה' אחד ושמו אחד כאשר אבאר שם. ולפי שהעצם המבוק והישר. חלר בשלשון מבוררת ובמלות הנאותות לה. כי לא יובן הדבר על כוריו אלא באמצעים הדבור המבוק לו העיני, לכן אמר שפה ברורה והכן. וס"י מנלל חד בחיר (חין געוועה'לסער חויםדרוק), מקכים לזה. אהסוך, פעל הפך בקשר יחס שאליו עיניו פניה אל העלם וכן עמנו פה דרומה'גס אשכמים: (י) מעבר וכו', ששם גלו עשרת השננים. עתרי צם פולי. שם אומה (רד"ק) ורש"י פי' את המהפליין אלי כנסיות נפילות פ"ב והוא מנחם מנחם בן סרוק. וכן משמעות ח"י ברחמי'ן יחזיקו גלות עמי דאמנאלה. יובליון, כלומר יוצילין את ישראל ליורשים למנחה כמו שאמר בנבואת ישע"י הוי חין וכו' מעבר לנהרי כוש צעט הויז יובל שי לה' לבאים וכו' (ישעיה י"ח) (רד"ק): (יא) פליין גאוסק, השמחים לדבר בזה (רד"ק). לבבך ה' מקיר

der Ungerechte kennt keine Scham. 6. Ich rottete Völker aus, verödet sind ihre Binnen; ich verwüstete ihre Gassen, daß Niemand durchgeht; verstärt sind ihre Städte, ohne Menschen, ohne Bewohner. 7. Ich sprach: Fürchte mich nur, nimm Warnung an, so soll ihre Wohnung nicht fehlen (und nichts) von all (dem Guten), was ich über sie angeordnet; allein, sie befördern das Verderben all ihrer Handlungen. 8.

Darum wartet mein, spricht der Ewige, auf den Tag, da ich

mich aufmache zur Beute, da ich mein Strafgericht (vollführe), Völker zu sammeln und Königreiche zusammenzubringen, um meinen Grimm über sie auszusüßten, und ganz meinen entbrannten Zorn; denn durch das

יִדְעַ עוֹל פֶּשַׁת: (ו) הִכְרַתִּי גוֹיִם
נִשְׁמֹו פְּנוֹתָם הִחְרַבְתִּי חוּצוֹתָם מִבְּלִי
עוֹבֵר נִצְדֵי עָרֵיהֶם מִבְּלִי-אִישׁ מֵאִין
יֹשֵׁב: (ז) אֲמַרְתִּי אֶדְ-תִּירְאִי אוֹתִי
תִּקְחִי מוֹסֵר וְלֹא-יָבֹרַת מֵעוֹנָהּ כֹּל
אֲשֶׁר-פָּקַדְתִּי עָלֶיהָ אֲכֹן הַשְׂפִּימוּ
הַשְׁחִיתוּ כֹל עֲלִילוֹתָם: (ח) לִבֶּן חֲבוּ-
לִי גֵאִם-יִהְיֶה לַיּוֹם קוּמִי לַעֲד כִּי
מִשְׁפָּטִי לְאַסֹּף גוֹיִם לִקְבֹּץ מַמְלָכוֹת
לִשְׁפֹךְ עֲלֵיהֶם זַעַמִּי כֹל חֲרוֹן אַפִּי
כִּי בָאֵשׁ קִנְאֹתִי תֹאכַל כֹּל-הָאָרֶץ:

* פתח באתנח להרצות העי"

ה"א הכרתי וגו', יצאתו ו', ס"ב: כי וגו', זכית ע' נ"ז. ע": ח" כ"ד:

רש"י

פועננות על האומות כדי שתדלו ותידלו כמו שהוא מקיים והולך אמרתי אך תדלי אותי: (ז) ולא יכרת מעונה. ולא יחרצון מדוריה: כל אשר פקדתי עליה. ולא יכרת ממנו כל כעז אשר לויתי להביא עליה: (ח) קומי לעד. שאקים להתוועד עליכם:

באור

לא נעדר. בשום פעם מדין משפט אחת חבל עול לא ידע, מה היא בשום: (ז) אמרתי וכו', השבתי שעי' אבדן הגוים יתנו אל לבם לשבט מדרבם הרעה ואמרתי אליהם, אך תדלי אותי וכו', יכרת, ענין חסרון כמו לא יכרת כך איש מלפני ח' מעונה, ה"א בנפיק פירושו, מעון העיר שזכר והיא ירושלים והוא דרך כלל (רד"ק), או טעם מעונה על בית המקדש כדעת שאר מפרשים. כל אשר וכו', טעמו ויכול הטובה אשר לימי עליה לא יחסר כל זה ויכולת לא יכרת עומדות בעוקם שנים, וכן מפורסם אשכנזים, והוא רמז לשכינה ולנבואה ודברים אחרים שהסרו בבית שני. וכן ח"י כל עבון ראשית להון אחי עליהון. אכן וכו', באמת לא עשו כן, כי עוד השכימו בזריזות רב להשחית כל מעלליהם, יותר ממה ששנו מאלו, ופעל השכימו הוא מן הפעלים המולטרפים על פעל אחר להורות איכות הפעולה ההיא וכל פה להורות הקרינה והזריזות שהשחית מעשיהם כדמפורסם אשכנזים והסכם בעזעכ"ר. מעשיק באופן זה (ויא בעל"י יסג"ע יך באזעס לו טהון), ולדעת קלח הוא כמו השכימו בעמ"ך השון בעלה להשחית עלילותם (ויא טיט"ז) דחיבעד חיבעד ראיין), וכו' אקרינו חבילו כל עבדיהון כמו פירושו: (ח) לכן חכו, לפי שלא שבתם אלי לא חוחר ואחיש הבאונה, אלא אחזק עד כי יבוא עת לחננה, ואחם העמינו לי על היום המוגבל שאקוה לשלנו את הגוים. לעד, ענין שלל כמו בבקר יאכל עד וחרבם שלל עדא (רד"ק) ורש"י פירש להסועד עליכם וכו'.

לֹא לִקְחָהּ מִיֹּסֶר בִּיהוָה לֹא בַמָּחָה
 אֱלֹהִים לֹא קִרְבָּהּ: (א) שְׂרִיָּה
 בְּקִרְבָּהּ אֲרִיֹת שְׂאֲנִים שִׁפְטִיהָ זֹאבִי
 עָרֵב לֹא גִרְמִי לְבָקֶר: (ב) גְּבִיאֶיהָ
 פּוֹחֲזִים אֲנָשִׁי בְּגִדּוֹת כְּהִנְיָה חֲלָלִי
 קָדֵשׁ חֲמֹס תּוֹרָה: (ג) יְהוָה צַדִּיק
 בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עוֹלָה בְּבָקֶר בְּבָקֶר
 מִשְׁפָּטוֹ יִתֵּן לְאוֹר לֹא נֶעְדָּר וְלֹא-

Emigen nicht, zu ihrem Gotte nahet sie nicht. 3. Ihre Obern in ihr sind brüllende Löwen, ihre Richter sind Abend-Wölfe, sie lassen nicht ein Bein für den Morgen übrig. 4. Ihre Propheten sind leichtfertig, Männer der Treulosigkeit, ihre Priester entweihen das Heiligthum, berauben

das Gesetz. 5. Der Ewige aber ist gerecht in ihrer Mitte, er übet kein Unrecht, jeden Morgen fördert er sein Recht ans Licht; nie mangelt es daran, doch

רש"י

ג. (א) חיי מורא וננאלה. עד עכשיו דבר צנינו ועכשיו חוזר על ידועים היו שתהא לצו ולסחי כדואי ותהא מנואלת צלח עונה. מורא. כמו מוראשת (ויקרא ח') ושמתיק כדאי (כחוס ג'): העיר היונה. פתח כינה אין לצ: (ג) זאבי עד. המעדרים לאכול טרפם צללה: לא גרמו לבקר. לא השאירו אף העלמות לגרם לבקר: (ד) חמסו תורה. לא הדור אותה לשואליה: (ה) ה' לדיק. השדה שכינתו צקדס ולפיכך אינו יכול לראות צמעשים הדעים כי לדיק הוא ואין עולה לפניו: משפטו יתן לאור. נתן לאור דן דין אמת לאמתו: ולא יודע עול צסת. וכ"ו לא נתנו שופטי עול שנתוכה את לצם להתצניש מן הלדיק השוכן צניניהם: (ו) הכרתי ביום. הצאתי

באור

וישנעם בשלום עלי דאגה יציע ידו הנעת יד כאים המשתומם בראותו דבר חשוב שהלך לאדון בפסע פחאום וכמו שרקו ויניעו ראשם (איכה ז'):

ג. (א) חיי. עד עכשיו דבר צנינו ועכשיו חוזר על ידועים (רש"י) מורא. פעול והפעיל ובה החולם חסם קמן חסם מראה (רד"ק) והוא ענין כחי ומאום מן ושמתיק כדאי (כחוס ג'). בנאלה, כמו נעלה ענין טופח ולכלוך כמו אגלחתי (ישעיה כ"ג). חיונה, ונענין לא חנו והיו"ו ענין לחילה ונגישה וכמוהו חרס היונה (ירמיה מ"ו): (ב) בה' לא נעמה. כי בקשה עזר מנלכי ארץ. קרבה. צלרי הרי"ש לגזרת פעל וענינה לא חספון קרבת אלהים לבקש עזר מנמו: (ג) זאבי עד, נעוחר למעלה (חבקוק ח' ח'). גרמו, פעל נגזר מן נגם וענינו שכינת עלם, ושעור הפסקו לא ישאירו אפילו עלם לשדור אומרם בבקר כדמוראם אשכנזים וכן ח"י לא מורכבין ללפרא. ענין אריה והשתנה (יחזקאל כ"ב כ"ו): (ה) ה' לדיק, ושעורו ה' אשר משרה קלי הדעת כמו אנשים פוחים וריקים (שופטים י"ט), בגדרות. שם צפלה סוללות (ירמיה ל"ב) ענין שקרות צדדים חדרו (מדר"ק) שגני לשון) והשפד בנגרה כמו סוללה. סוחרה, והרבות בשוא כמו שהביא הני"ל

במשקלי שמו. חמסו תורה. עין באורו בקפר יחזקאל (כ"ב כ"ו): (ה) ה' לדיק, ושעורו ה' אשר משרה שכינתו בקרבה הוא אל אמונה ואין עול וכל עולה שואה היא לו, ולדעתי עעמו לא יקבול שיעשה איש עולה (דודעט קין חזקעט). בבקר זכר, חדשים לבקרים יחגלו משפטיו כי אמת הם לדיק יחידיו הם סדר העדע המורים על אמונתו וישרתו, והיה להם לקחת מוסר ולהצניש מן האל דין משפט אמת בכל יום ויום.

vernichtet Aschur, und macht Ninewe zur Einöde und durre wie eine Wüste. 14. Und es lagern sich in ihr Heerden, aller Thiere Arten, auch Pelikan, auch Vogel herbergen auf ihren Kneifen, ihre Stimme ertönet im Fenster, Zerstörung an der Schwelle, denn die Zedern-Täfelerei ist abgerissen. 15. Das ist die fröhliche Stadt, die so sicher wohnende, die in ihrem Herzen spricht: ich, und außer mir keine mehr! Wie ist sie zur Wüste geworden, zum Lager für die Thiere! Wer ihr vorübergeht, zischt, und schwenket seine Hand.

וַיִּשָׂם אֶת־גִּינוֹהַ לְשִׁמְמָה צִיָּה בְּמִדְבָּרָא: (י) וַרְבֵּצוּ בְּתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל־חֵיתָיו־גֹּיִם גַּם־קִאֵת גַּם־קִפֹּד בְּכַפְתָּרֶיהָ יִלְיָנוּ קוֹל יְשׁוּרָר בַּחֲלוֹן חֲרָב בִּפְסָהּ בִּי אֲרוֹזָה עָרָה: (טו) זֹאת הָעִיר הָעֲלִיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לְבִשָׁח הָאִמְרָה בְּלִבָּכָה אֲנִי וְאִפְסִי עוֹד אֵיךְ הִיְתָה לְשִׁמְמָה מִרְבֵּץ לַחֵיהָ כָּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׂרָק יִנְיַע יְדוֹ:

ג (ה) הִיא מוֹדָאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה: (ג) לֹא שִׁמְמָה בְּקוֹל

*הח"א רפה כרלוי

3. 1. Wehe der besudelten und befleckten, der bedrückenden Stadt! 2. Sie gehorcht keiner Stimme, nimmt keine Warnung an; vertrauet auf den

רשי

לאסור: (יד) כל חיתו בוי, כל בהמות הבוים: קלח וקפיר. עיפות: צכפתוריה. פומ"ל שזלש הבג: חרצ נסך. החורבן יהי' ניכר נס"פי הכית: קול ישורר בחלון. קול העופות מנפנפים בחלונות: כי ארוה ערה. כי ארוה עקך ושרש כמו ערו ערו (תהלים קל"ו). וי"ת ועללה סתרו הוא בג הכת הספון בלרו שאפילו כתי אננים עסככך נכסרי' של עץ: (טו) ואפסי. ואפס זולתי:

באור

חמה. נסחר במקום נוכח כדרך המקרא לרוב: (יג) צפון, זה בכל שהיא מרחית לפנות לא"י (רד"ק). ויאבר וכו', ששם גלו עשרת השבטים (הח"ב): (יד) כל חיתו בוי, ומלואו עץ על קבוץ רב כענ"ח זולת

הארץ הנמלים עם לא עז (תש"ל) וכמוהו פה בוי, וענינו פה מיני חיות שונות כדמחורגם אשכנזים. ובהעתקת

חכמי עמים (חלוצי מהירע רחטטען) ויונקן לא חרגם מלח בוי. קאת, מין עוף עמא (וואסער־פֿלוגעל, קראפֿטן נחמי, פֿעלקיזן). קפר, שרץ עוף ובלשון הסורי ספרא, (חז"ק) ויותר מה יבוא כספר חז"ש החדש. בכפתוריה, גורח תפוח כמעשה פקעים, וענינו פה ככפתר שעל המשקוף כמו הך הכפתור (עומס ט') וכן ח"י כפתוח תרעיל (דער קנייפֿע, דער עֶבֶרסוועלע). קול וכו', קול העופות יהיה מחרון בכל חלון. וט"י קל עופא דמנאף כבוא חרב נסך, מרבץ יהיה נסך השער (רד"ק) ומלואו ערי חקב (ישע"י)

כ"א) ובהעתקת חכמי עמים (סוס). א"ה, ה"א חכמי נח ויהיה ראיה בנפיק מלשון עץ ארז ופירשו קרוי הנחשים הספונים בלרו וכן ח"י מקרה (רד"ק). ערה, ענין גלוי וט"י סתרו לענין סתירת והריסת הכנין (חברייסען, ניעדערדרייסען), כדמחורגם פה: (טו) זאת העיר, היא נכוח שהיה עיר שוממה כהללחם

pricht der Ewige, Zebaoth (der Heerschaaren), der Gott Israel's, Moab soll wie Sodom werden, und die Söhne Ammon's wie Amorah, ein Nesselgestrüpp und eine Salzgrube und ewige Wüste; der Ueberrest meines Volkes wird sie plündern, und der übrige Theil meiner Nation wird sie besizen. 10, Solches wird ihnen für ihre Hoffart, daß sie schmäheten, und sich groß gemacht haben wider das Volk des Ewigen, Zebaoth

*כצ"ל ציו"ד אחת

(der Heerscharen). 11. Furchtbar wird der Ewige ihnen sein, denn er macht sie mager, alle Götter der Erde (d. h. er entfernt sie, benimmt ihnen ihre Kraft), und vor ihm beten an, ein Jeglicher von seinem Orte (kommend) alle Inseln der (heidnischen) Völker. 12. Auch ihr Chuschim (Aethiopier) werdet von meinem Schwerte Geschlagene sein! 13. Und er strecket seine Hand gegen Norden,

מוֹאֵץ כִּסְדֵּם תִּפְיָהּ. בַּס אַתָּם לְקַדְמַחֲכֶם תִּסְוִי לֹעַ אֲנִיכֶם לֹא מִסְרֹם הִיָּה: מַעֲשֶׂה חֲרוֹל. הַשְׁמַעַת קוֹל כְּמוֹ מַעֲשֶׂה גִבְיִים (יִשְׁעִיה ל"ג) וְאָף מַ"ס הַדְּלֹשׁוֹנָה יִסּוּד הִיא חֲצִיפָה כְּמוֹ מַעֲשֶׂה הַסּוֹכֵךְ (יִחְזָקָאֵל כ"ח). מַעֲשֶׂה חֲרוֹל הַשְׁמַעַת קוֹל חֲרוֹלִים בְּהַדְלִים שֶׁס מֵאִין עוֹצֵר וְהֵן נֹקְשִׁין זֶה עַל זֶה וּמַשְׁמִיעוֹת קוֹל: וּמַכְדָּה מַלְאָךְ. מִקּוֹם אֲרִיִּית מַלְאָךְ: (י"א) בִּי דָוָה. הַתִּישׁ נָחֵם וַיִּשְׁתַּחֲוֶה לוֹ. כְּסִירָאֵם שֶׁנִּתְקַלְקְלוּ שׁוֹדֵחִין: (י"ב) גַּם אַתָּם כְּוֹשִׁים. כְּשִׁבְלוֹ יִשְׂרָאֵל מַעֲזֵר לִכְהִרֵי כּוֹשׁ: (י"ג) עַל לָפוֹן. אֲשֶׁר לְלָפוֹן מֵאֵל צִלָּ: כִּינּוֹה. הוּא דֹאֵשׁ

סוקק יסחקקון ר"ל השמעת קול שקקוש החרולים זה במצינת הרוח בזה (מדברי הר"ק בקפר השרשים בשרש משק) (בגמס, געפראקסעל), והחכם געזעניוס הציא בקפר המלים פעל משק ופחחו כעסם ישוב הווקוס

(בעיטלטען ממשק חיינ ארט דער פֿון עטוואס חים בעניטן בענאחטען חיות. possessio.

חייך קרס מיט נעמעלן בעוואלכמען איין נעמעלן בעיטן ווארומי (נעמעלן) געסטער יום
לפי פירוש הרד"ק מקום מולא המרוצים כלומר שלמחו שם מפני המדב וכולל גם הוראת קשקוש לפי הנהג
המלה. וז"ל ששמע מלחמין עיניו נביזה כפי הרי"ס סיפיה הנקוש בשענו ונענו מלא חרונים וכל י"ד והאריך
נענו. מכרה מלא, הפירות מלא וכן כ"י ונחפור ורחלי. שארית עומי, בשנים מגולות ככל. יתר, ככל
ענין ביש. גוי, ב"ד לחד לבד והיא השארת וי"ד הכניי חקר מן המכחז ושארם במנעול (ד"ק):
(י"א) כי רח, פעל עבר ענין כחש וחקרנו וחקרנו (ה"ל) ועד"ל חקר מן אשכנזי וכן ח"ל חמ"ד (פערערע)

בענין: (יב) גם וכו', הוחלט וגם אחס חשבי כוש שנחתם על ופלה ישראל לכן תהיו גם אחס חללי חרב.

der Krethier, das Wort des Ewigen (gift) euch Kenaaniten, dir Land der Philister! ich vernichte dich, daß Niemand da wohnet. 6. Der Meeres-Bezirk wird zu Auen, voll Hirtenzisternen und Schafhürden. 7. Und der Bezirk wird dem Ueberreste des Hauses Jehuda (gehören), darauf werden sie weiden; in den Häusern Aschkelon's werden sie sich

פָּנֵעִן אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים וְהַאֲבֹדִתִּיךָ
מֵאֵין יוֹשֵׁב: (ו) וְהִיְתָה חֶבְל הַיָּם
נֹת פֶּת רַעִים וְגִדְרוֹת צֹאן: (ז) וְהִיְתָה
חֶבְל לְשֹׂאֲרֵית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם
יִרְעוּן בִּבְתִּי אֲשַׁקְלוֹן בְּעֶרְב יִרְבֶּצוּן
כִּי יִפְקְדוּם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשָׁב
שְׁבוֹתָם: (ח) שְׁמַעְתִּי חֲרַפַּת מוֹאָב
וְגִדְפִי בְנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חָרְפוּ אֶת־עַמִּי
וַיִּגְדִּילוּ עַד־גְּבוּלָם: (ט) לִבְן חִי־אֲנִי

*שבתם קרי

Abends lagern, wenn sie der Ewige, ihr Gott, bedenken, und ihre Gefangen=schaft zurückführen wird. 8. Ich hörte die Schmähung Moab's und die Lä=stereien der Söhne Ammon's, womit sie mein Volk beschimpfet, und sich groß machten wegen ihren (erweiterten) Gränzen. 9. Darum, so wahr ich lebe,

רשי

ספר יואל ו' חזל מדת הקרקע היא שמודדין בחזל כלומר הסמוכים לים: בוי כרתים. עמא דחייצין לאישתלאה ומי הן יושני חזל היס כנען ארץ פלשטים כי פלשטים יושנים על שפת הים האחרון צמערצה של ארץ ישראל בתוך מזרי תחומיה ואף שדרשו יבונתן לכלישה בוי כרתים מדינה היא צפלשטים ושמה כרתי וכה"ל צלקב נחנו פשטנו על כבז הכרתי ועל אשר ליכודה ות"י על דרוס כרתי ולמעט כתוב כלל השלל הגדול אשר לקחו מארץ פלשטים ומארץ יהודה: (ו) נות כרת דרועים. נוח עדאי סיכרו זה הדרועים לחם צוקר. כרות ל' ויכרה להם כירה גדולה (מ"צ ז'): (ז) והיה חזל לשארית צית יהודה. והיה אותו הגבול גורל לשארית צני יהודה. חזל זה ל' גורל הוא וכן ת"י ויהי עדכא לשארל דצית יהודה: (ח) אשר חרפו את עמי. כשהיו מוליכין ישראל צבולה ללך ארץ כשדים והיו עוצדין דרך עמון ומואב ודוא' ישראל צוכים וגונחים ולועקין היו מונין אותן ואומרים מה לכם סבופים מה תצנו הלא לצית אצרכם אתם הולכים צעזר הכהר ישנו אצותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויתגאו על גבולם: (ט) כי

באור

השלל הגדול אשר לקח מארץ פלשטים (שם ט"ז) ות"י עמא דחייצין לשילאח. מענין כריסה וכליון: (ו) נות. הקבץ מן נוח שהוא משכן כידוע. כרות, ענין חפירה ונקוס סכרו הדרועים להיות שם ונקיהם נכלאים מן כי יכרה איש בור (שמות כ"ב) (ד"ק) וכן ונחורגם אשכנחית לפי העתקת החכם געזעכניוס כספר המלים, ויהי בית מישרי (עבענען), והנה גם זה לשון נופל על לשון פְּרוֹת פְּרָתִים: (ז) יִרְבֶּצוּן, הלחץ בשנים

מהמרה. ות"י יתפרסקון כד דרמשא יביתון (איבערנאכטען). כ' כמו אם. יפקדם, זכירה לעובדה, ות"י ארי ייעול דכרנהו קדם ה': (ח) ויגדילו וכו', הרחיבו פה ודברו בלשון מדעיה גדולות שלקחו מאדמות ישראל והרחיבו גבולם כמ"ש בכני עמון וכו' מדוע ירש מלכם את גר וכו' (ירמיה מ"ע א'): (ט) ממשק חרול, מלי

יבוא עליכם יום אף-יהוה: (ג) בקשו
את-יהוה כל-ענני הארץ אשר
משפטו פעלו בקשו-צדק בקשו
ענה אולי תפתרו ביום אף יהוה:
(ד) כי עזה עזובה תהיה ואשקלון
לשממה אשדוד בצהרים יגרשוה
ועקרון מעקר: (ה) הוי ישבי חבל
הים נוי פרתים דבר-יהוה עליכם

über), ehe über euch
kommt der entbrann-
te Zorn des Ewigen,
ehe über euch kommt
der Zornstag des
Ewigen. 3. Suchet
den Ewigen, all ihr
Demüthigen des
Landes, die ihr sein
Recht ausübet! Su-
chet Gerechtigkeit,
suchet Demuth!
vielleicht werdet ihr
geborgen am Zorn-
tage des Ewigen.

ת"א בקשו וכו', וצמות ח', ע"ח: בקשו וכו', חבוכה ח', ד':
ועקרון וכו' מבלה ח', ר':

4. Denn Assah (Ga-
sa) wird verlassen
sein, und Aschkelon

zur Verwüstung werden, Aschdod werden sie am Mittag vertreiben und Ekron
wird entwurzelt. 5. Wehe den Bewohnern des Meeres-Bezirks, dem Volke

רש"י

רוח וכעס העוזר מלפני השמש וזהו תרגומו של עזר יום כתי' ותהו דמן לכמולא
דכנאל ציה רוחא וכתנאל דעדי מן קדם יומא. כ"א כמולא דעדי וכו' זכו ל' לל:
(ד) כי עזה עזובה תהיה. כי אם תעשו כן אפקוד על שכניהם הרעים פלשת ועמון
ומואז כמו שהכניא מסדן והולך: צללים יגרשוה. אשדוד שמה וצללים' אשר יסוד
זה קטן יגרשוה ותבי שדודה. ד"א צללים יגרשוה מקום מדעה לכן היה וללדים
קסה ללאת צו ללן וכן הוא אומר חכה תרצין צללים (שיר א'). (ה) חבל הים.

באר

וחוכן הענין. ותי"א ב"כ אחכנשו. חבוי, ה"א חבוי לקריאה ועשוו אחס עם עלי צושת פנים. נכסף, ענין
כליונה וצחלמוד איכסף, נכסופי אפי' (הר"ק"ס) וכן מתורגם אשכנזים, ותי"א עמל דלא חמד למיחב לאורחא
מענין חשק ותאוה כפירוש הר"ק בספר השרשים (פ"ק וזאנדרע בעגערדע יך לו בעמסערן): (ב) בשרם
וכו', עד שלא יולד חוק הגזרה כתי"א עד לא חפוק עליכון גזרת צים דינא ונאופן זה מתורגם אשכנזים. כמין
וכו', הוא אמרר מוקבר, והוא הערה לומר שיהיו זרמים להטיב דרכם בערם בוא תולדות הגזרה ויתעורר לעשות
כן ולא יתעוררו להדירו מיום ליום כי חזון יעבור כעון לפני רוח. בשרם לא, ככל השלילה לקוח מלשון זרמים
שמתורגם כל גולת טרם עד לא, ועיין רש"י בפסוק טרם ילמח (זכריות ב' ה'), ומקשה עד שלא נכרל הטובלם
בחפלת שחרים הוא נכון לפי מליצה עברית וארמית והענין עליה לא ידע וזהו, והנה כפל הענין לחוספה
אזהרה: (יג) כל ענין, יקוב הדבור גם להשירים והעושים בלבושם הכנענים ונמשלים את עלונם לפני הש"י,
ועושים משפט ודבר, ואמר להם אל חפנו אל החועלים האלה כי אם חזקו צמדותכם העושים עוד האלה.
אולי חסרנו, אולי תהיו כלולים ולא יעשה עונכם כלים ביום חרון אף ה' ותרבונו (געבברגען), מכוון אל
אל המלה חסרנו, שענינו הגנה והללה מרעה: (ד) כי עזה, כי אם תעשו כן, שתחפשו צמדותכם אחס
החועלים ותחאמנו להשיר מעללכם. ואחס ענין הארץ תבקשו עוד להוסיף ולחזק אחסם צמדותי הארץ והענות,
אז אפקוד על שכניהם הרעים פלשת עמון ומואז כמו שהוא מוקדן והולך (מנשי' בהוספה) כן נכון ועולה
החבור יפה ומתוקן בלי שגרה פה שום ריקות ורוח עין הדבקים (איקקע), ולא תחקר ונענינו רק מלה אז
ר"ל: כי אז תעשונם כן, חס יחקר לרוב ומוין ונעמלו. עזובה, לשון נופל על לשון. בצהרים, כשהוא אור
השמש בגבורתה ואין ביכולת אדם להסתיר את עלונו וכאמור לא יונל שום נפש מזה כי הכל יגרשו ונ העיר.
ועקרון מעקר, ב"כ לשון נופל על לשון: (ה) חבל הים, מחת שפת הים, ותי"א קפר ינא (האפע) שהוא
גוי. כרתים, הם מפלטים כתי"א פשטנו נגד הכרתי (ש"א ל' י"ד) עיין באורנו שם ולמטה בענין כאמר את

und des Krieges-
lärms, wider die
festen Städte, und
wider die hohen Zin-
nen. 17. Und ich
will den Menschen
bange machen, daß
sie wie die Blinden
umher gehen, denn
sie sündigten wider
den Ewigen; und
ihr Blut soll ver-
gossen werden, wie
wenn es Staub wä-
re (der nicht geach-
tet wird), und ihr
Fleisch, als wäre
es Koth. 18. Auch
ihr Silber, auch ihr
Gold vermag sie
nicht zu retten am
Tage des Grimmes
des Ewigen, und von
dem Feuer seines

וְעַל-הַפְּנוֹת הַגְּבוּרֹת: (י) וְהַצִּלְתִּי
לְאָדָם וְהִלְכּוּ כְּעֹרִים כִּי לַיהוָה חֲמָאוּ
וְשִׁפְךָ דָּמָם כְּעֹפֶר וְלֶחֱמָם כְּגִלְלִים:
(י) גַּם-כִּסְפָּם גַּם-זָהָבָם לֹא-יִבְלֶה
לְהַצִּילָם בְּיוֹם עֲבָרַת יְהוָה וּבְאֵשׁ
קִנְאָתוֹ תֹאכַל כָּל-הָאָרֶץ כִּי כָלָה
אֶדְ-נִבְהָלָה יַעֲשֶׂה אֶת כָּל-יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ:

ב (ב) הַתְּקוּשָׁשׁוּ וְקוּשׁוּ הַגּוֹי לֹא
נִכְסֶף: (ג) בְּטָרָם לֵדַת חֶק
כְּמוֹן עֶבֶר יוֹם בְּטָרָם | לֹא-יִבְּוֶה
עַדִּיכֶם חֲרוֹן אַף יְהוָה בְּטָרָם לֹא-
תִיֹא הַתְּקוּשָׁשׁוּ מִיַּעַל ט' ק"ו. נחיה ח' ט' סנהדרין ז' י"ג, י"ט:

ze Land verzehrt werden; denn eine nur zu schreckbare plötzliche Vernich-
tung wird er herbeiführen über alle Bewohner des Landes.

2. 1. Sammelt euch (gehet in euch) und untersucht, unverschämtes Volk.
2. Bevor gebieret (des Verhängnisses) Erfolg, (wie Spreu gehet die Zeit vor-

רשי

שמעון יותר: (יז) והצרתיו לאדם. לישאל הקרוים אדם: ולחמם. נשרם ול' ערני נשר
קורין אל לחם: כגללים. ויעי:
ב (א) התקוששו. כתלקטו חספו יחד כמו לקוטש קש (שמות ה'): וקוטו. מעשיכם
הסוו מעשיכם לדעת קונכם ודז'ל דרשו קטו ענמך ואח"כ קטו אחרים עשו
שניכם ל' היקש אדם במסוה עלמו וישר דרכו: כגוי לא נכסף. ללא חמד למיתנ לאוריתא:
(ב) בשרם לדת חק. לפני נא הנזיר: כמון עזר ה' מקדא קלר כמון העוזר מלפני

באור

מזקה כדעשורגם אשכחית. כעפר, שהוא נמאס ובשפך על פני החולות. ולחמם, נא הלשון הזה על העפר
לכדו וכן ימטר עליהם בלחמיו (איוב כ') כגשר (רד"ק) ורש"י הביא שכלשון ערני קורין לחם כשר וכמוהו מעיר
החכם בעזעכיוס: (יח) כי כלה וכו'. כליון גמור אשר מחולדתו להכחיל ילפחד לנ האדם וח"ו גמירא
זרם מלאה (חייבנע פחאוענדעטע פערניכטונג) וי"מ כליון שיטא אליך נכחלה וכפחע פחאוס וחרגוני לפי
כל הוראות האלה:

ב (א) התקוששו, ענין חפז ולקטוה מעלים דקים, וכל בענין חפז ודריקם המומין והעברות ולקטוה
הטיב כמו שהעלים הדקים שלריכים חפז הטיב ודריקם יפה. ואמר התחפשו מומותיכם הרעים ואח"כ
חפשו האחרים כמו שאמרו רז"ל בזה הפסוק קטו ענמך ואח"כ קטו אחרים (רד"ק) וחרגוני לפי פתרון המלה

בְּנֵרוֹת וּפְקָדָתִי עַל־הָאֲנָשִׁים
הַקָּפְאִים עַל־שְׁמֵרֵיהֶם הָאֲמָרִים
בְּלִבָּם לֹא־יִישֵׁב יְהוָה וְלֹא יָרֵעַ:
(יג) וְהָיָה חֵילָם לְמִשְׁפָּה וּבְתֵיהֶם
לְשִׁמְמָה וּבְנֵי בָתִּים וְלֹא יֵשְׁבוּ וְנִמְטְעוּ
כְּרִמִּים וְלֹא יִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם: (יד) קָרוֹב
יוֹם־יְהוָה הַגָּדוֹל קָרוֹב וּמִהֵר מְאֹד
קוֹל יוֹם יְהוָה מִר צֶדֶךְ שָׁם גְּבוּר:
(טו) יוֹם עֲבָרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה
וּמִצּוֹקָה יוֹם שְׂאָה וּמִשְׂוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ
וְאִפְלָה יוֹם עָנָן וְעָרְפָּל: (טז) יוֹם
שׁוֹפָר וְתִרְוַעָה עַל הָעָרִים הַבָּצֻרֹת

Jerusalem mit
Leuchten durchsuche,
und suche heim die
Männer, die auf ih-
ren Befen ausruhen,
die in ihrem Herzen
sprechen: Nichts
Gutes noch Böses
thut der Ewige. 13.
So soll ihre Habe
zum Raube werden,
und ihre Häuser zur
Wermüstung, und
die Häuser, die sie
gebaut, sollen sie
nicht bewohnen, und
die Weinberge, die
sie gepflanzt, sollen
sie deren Wein nicht
trinken. 14. Nahe
ist der große Tag
des Ewigen und ei-
let sehr schnell her-
bei; eine Stimme

ת"א יום וכו', טז, קנ"ח. נחמ"ח י' וס"ב דף ק"י וס"ט דף קע"ו:
(erhebt sich) am Tage des Ewigen, bitter schreiet dann der Held. 15. Ein Tag
des Grimmes ist derselbe Tag, ein Tag der Noth und des Drangfals; ein
Tag der Wermüstung und der Verftörung, ein Tag der Finsterniß und der Dun-
kelheit, ein Tag des Gewölks und des Nebels. 16. Ein Tag des Posaunenschalls

רש"י

נכרות. אדוקק צעונתיס: הקפאים. בלופים על שמריהם ויף הצדל (מ"ז ו') מתרגמי:
וקפל פרזל: האמרים כלצנס לא ייעז ה'. לעושי רזנו: ולא ירע. לעוזרי רזנו.
(יד) מר לרח שם גבור. הבזור ילרח שם בקיל מר: (טו) יום שאה. ל' שמעון: ומשואה

באר

הקופאים, ענין עמידה הדבר גיל"ר בלע"ז גלער (געהרען). ופירושו שהם שקטים צמחים על ממונם
כמו היין שהוא שקט על שגוריו (רד"ק) וזכאפן זה מחורגם אשכמים וס"י ב"כ לפי הכונה דשן שלוח על נכסיהון.
ל"י ייטיב. גם העובות גם הרעות מפי עליון לא תלחה כי אין משגיה בפתחונים והכל צמקיה: (יג) והיה.
לכן יהיה וכו' וכל הו"י"ן המחורגות ענין מחשבות הנפלי כמחורגם אשכמים: (יד) וסחר, סחר מהדרגות
צפלא ופצה (קהלם ד') וכל צפח כמשפט (רד"ק) וס"י ב"כ ופזתי כמו ופזר. שם גבור, הפוך שם גבור
מר לרח כמו מקום קבר שם, כלומר יהיה כל כך יום ד' גדול עד שאפילו הגבור יך לבזו וילרח מר בלחמה.
ומלח שם להוראם הנון כענינו לפעמים: (טו) שואה ומשואה, שמנון וחרקן. וכל אלה החסרים משל על
הפגלם הלוחם ככל ומכופל במלות שונות והוא ליפוי המליצה וסווק הענין בלחום הלשון הערבה על אחר שומעם
ומקונלם לעורר הקנאה הפחד והבהלה בלב השומע אשר אליו סכון מחשבת הנביא: (טז) ותרועה, קול
חרועת מלחמה. על הערים, גור הערים להלחם גם. הפנות, בני למגדלים לפי שהם חזקים כפנות הכנין.
וה"א לפי שהמגדלים עומדים כפנות חזיות המבצר. וע"ד השאלה לענין זה נקראו המנהיגים והשרים פנות העם
וה"א י"ד ל"ח ענין בלורנו שם. וס"י רמסא מנעלסא (ה'ה'ה, הי'ג'ען): (יז) וחרותי, ס"י ויעיק ענין

Schwelle hüpfen, an demselben Tage heimsuchen, die da ihrer Herren Häuser mit Raub und Trug anfüllen. 10. Und es wird an demselben Tage entstehen, spricht der Ewige, ein Wehe=Geschrei, aus dem Fischen Thore, und ein Geheul von dem andern Theile (der Stadt), und großer

Ausbruch des Sammers von den Hügeln. 11. Heulet, Bewohner von Macheresch, denn es wird verschwinden alles Krämervolk, ausgerottet alle Silberbelastete (reiche Männer). 12. Und es geschieht zu derselben Zeit, daß ich

אֲדַגִּיהֶם חֶמֶס וּמִרְמָה: (י) וְהָיָה
בַּיּוֹם הַהוּא נֶאֱמַר יְהוָה קוֹל צַעֲקָה
מִשְׁעַר הַדָּגִים וַיִּלְלָה מִן־הַמִּשְׁנָה
וַיִּשָּׁבֶר גָּדוֹל מִהִנְבָּעוֹת: (יא) הִילִילוּ
יֹשְׁבֵי הַמִּכְתָּשׁ כִּי גִדְמָה כָּל־עַם
כִּנְעָן נִכְרְתוּ כָּל־נַטְיִלִי כֶסֶף: (יב) וְהָיָה
בַּעֲרַת הָהִיא אַחֲפָשׁ אֶת־יְרוּשָׁלַם

ת"א אחפש וגו', פסחים ח' ז':

רשי

דורכים על מפתח דגון שנאמר ע"כ לא ידרכו כהני דגון וגו' (ט"ז ה'): (י) משער הדגים. ת"י מתדע כוניה ושער היה צירוסלים וכן שמו: מן המסנה. משער העופות שהוא שני לו: (יא) יושבי המכתש. נחל לקדון שעמוק כמכתשת זה ת"י. ומ"א משער הדגים זו עכו הכתובה בחיקו של הים ששם נלווים דגים הרבה. מן המסנה לוד שהוא מסנה לירוסלים. מהנצעות זו לפורי שיוצאת דגהי הדגים כלפוד. יושבי המכתש זו עבדא שעמוקה מכל ה"י: כי נדמה כל עם כנען. ת"י ארי לחצוד כל עמא דדמא עונדיהון לעונדי עמא דלרעה דכנען: כל נטילי כסף. כל עיורי דכסין טעוני' משא כסף והוא כמו (משלי כ"ז) כוזב האזן ונטל החול ל' משא: (יב) אחפש את ירושלם

באור

כרי, דרך החשובים ללבוש בגדי חמורות מארץ נכרים שהיו מובילים בזה משאר העם ויותר נראה לי שכוונתו על מלכותי ע"י (בעווענדער בייגן גאטלענדינסטע), וכת"י דמתבשרין לנפלא לטעוהא: (ט) הרולג וגו', ח"י על כל דומה לכן בנימוקי פלשתי, ופירושו כמו שאמר על כן לא ידרכו כהני דגון על מפתח דגון (ט"ז ה') ור"ק והר"ק פ"י על עבדי השמים כשהיו רואים ביום העני חפץ שיחמדוהו, יכנסו בבית העני במרואה זהו שילבנו על המפתח בית העני מרוב חפץ לקחתו ויביאורו אל אדוניוהו זהו הממלאים ביום אדוניוהו חפץ ע"כ. ותרומתי קובל שניהם. ח"י בעונת הדין דמלך בית ריבוייהו: (י) קול צעקה, מוסק על וזהו כדמתרגס אשכנזים. משער הדגים, צירוסלים כמו שחבר בספר-עזרא והוא היה במזרחת לעיר. המשנה, במקום השני עיין באורנו במלכים (ב' כ"ב י"ד) וח"י מן עופא פירש"י משער העופות שהוא שני לו (נעפ"י גען טהר"ק) ולא מלאכי שם השער במזרח. ובמלכים ח"י בית חולפא. והרגא לי שכותב יונתן במלך עופא ענין כפל חרוס כפול עין וכמוהו מבלה עפה (זכריה ה') לר"ק וחרנס פה מלת משנה לפי הוראהו (דאס דאפפנעטע, לוויטע), ואולי כונתו שהיה שער בחור שער, והוא חונת ככותב יונתן. וישבר גדול, חנקת האומללים הנאה מלב כסבר וזכרה וזה עשם חרבוני (חויסברוך דעם יאחאעזעס), כי השבר לא כשנע רק קול יללה על השבר, וחרגמתי על אופן שהיה מחלים עם פחרון המלך שבר: (יא) מכתש, שם עמוק סמוך לירוסלים ואולי מפני שהוא עמוק ככלי המכתשת. ור"ק חשב שהוא עבדיה שהיה עמוקה וכלל ארץ ישראל, ות"י נחל לקדון. נדמה, ענין כריחה. עם כנען, יסכן להיות מענין כנען בידו מחזני מרמה (הוטע י"ז) כלומר בעלי הסחורה (רד"ק) וכן הרגמתי. וי"א עמא דלרעה כנען. נטילי כסף, כושלי כסף, ומלת נטילי הוא בינוני פעול מנכין הקל ע"מ לשון חרומה והספרד נטיל כלומר שהם ענושים ומשאלות כסף שרכשו ע"י

מקחם וקנינם, ות"י לכונה זאת עתירי נכסיה, חרוס וישא ויעל וכן בעברית ונטל החול (משלי כ"ז): (יב) אחפש, ע"י משל כמו שנחפש האדם בור כן אחפש ירושלם לכער כל הפושעים שבה (רד"ק)

והִכַּרְתִּי מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה אֶת־שְׂאֵר
הַבָּעַל אֶת־שֵׁם הַכְּמָרִים עִם־הַכְּהֹנִים:
(א) וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִיִּים עַל־הַגָּגוֹת
לִצְבֹּא הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הַמִּשְׁתַּחֲוִיִּים
הַנִּשְׁבָּעִים לַיהוָה וְהַנִּשְׁבָּעִים
בַּמֶּלֶכִּים: (ב) וְאֶת־הַנְּסוּגִים מֵאַחֲרֵי
יְהוָה וְאֲשֶׁר לֹא־בִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה
וְלֹא־דָרְשׁוּהוּ: (ג) הֵם מִפְּנֵי אֲדֹנֵי יְהוָה
כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה כִּי־יִהְיֶה כִּי־יִהְיֶה
זִבַּח הַקֹּדֶשׁ קִרְאִיו: (ד) וְהָיָה בַּיּוֹם
זִבַּח יְהוָה וּפְקֻדָּתִי עַל־הַשָּׂרִים וְעַל־
בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְעַל כָּל־הַלְכָשִׁים מִלְּבוּשׁ
נָכְרִי: (ה) וּפְקֻדָּתִי עַל כָּל־הַדּוֹלָג עַל־
הַמִּפְתָּן בַּיּוֹם הַהוּא הַמִּמְלָאִים בֵּית

und rotte aus von diesem Orte den Rest des Baal, den Namen der Sonnenpriester sammt den (Andern) Götzpriestern. 5. Und die anbeten auf den Dächern vor dem Heere des Himmels, und jene, die (vor demselben) anbeten und auch schwören beim Ewigen, und die da schwören bei ihrem König. 6. Und die von dem Ewigen abgewichen, und die den Ewigen nicht suchen, und nicht nach ihm forschen. 7. Still vor dem Herrn, dem Ewigen! denn nah ist der Tag des Ewigen; ja der Ewige bereitet ein Schlachtmahl, wei-

het seine Geladenen. 8. Und es geschiehet am Tage des Schlachtmahles des Ewigen, daß ich die Obern und die Söhne des Königs heimfuche, und Alle, die mit Gewändern der Ausländer bekleidet sind (aus Stolz, um sich dadurch auszuzeichnen). 9. Und ich werde alle Diejenigen, die über die

רש"י

כומדיס: (ה) ואת המשתחווים הנשבעים לה'. וחוזים ונשבעים צמלכם לעב"ם לומר אם אין את מאמין שצנועת ה' הריני נשבע לך צנוע"ם: (ז) הקדיש קראיו. זמן חיילותיו ליום מועד: (ט) הדולג על המפתן. ת' דמהלכין צנימיו פלשתאי שלא היו

באר

האורח שעל כסן לפעמים על השמות והשירות לכו (ג'טלענדיגענער), כח"י פלחוקן, והח"א ליריעה חמיר על פירות הראשון: (ה) הנגור, דרכם היו לבנות ומבחות על ההגות להשתחוח ולקטר לזלכת השמים (ו"ב י"א י"ח כ"ג י"ב ירמיה י"ט י"ג כ"ב י"ט). הנשבעים לה', היו פוסקים על שתי הסעיפים למח' ע"ז בעבודתה יח'. וי"ח גם אחס הזריקים הנשתחווים וכו' וברח' וכן חגמחיו. במלכם, לפי פשוטו הם האנשים שאין להם חנוכה ועבודה כלל לא לה' ולא לזלזל השמי' ואליה' ולכן כאשר ראוי להם להשבע שבעו צמלכם, גם הנה יאספו, וס"י פחכריון י"ל אליהם ואולי כוננו על המולך: (ו) ואת הנקונים, זכר הכס שהאמינו במחלה בה' ועברו חוטא וחלח"ז פרחו ממנו, והיא הרעה שכלל כאמור ז"ל על השונה ופירש וכן פרגוס יונתן לזכרונותו מנחם פולחנא דה' (ז) הם, ענין שחיקה מיראת הכבוד ענין צאורו (חזקוק ב' כ'). זבח, דרך משל ה' הכין להם יום עבודת הקדיש, הנה את קראיו לשעודה, והם החכרים כלם אדם צהונה ועוף השמים שלכלם יהיה הענה מונח לא שיאכלו הם, אלא שיאכלו ר"ל שיאספו והיו כלום מן הארמה: (ח) ופקדתי, פקידת עונש לרעה. מלכוש

1. 1. Das Wort des Ewigen, welches ward dem Zephanjah, Sohn Chuschî's, des Sohnes Gedalejah's, des Sohnes Amarja's, des Sohnes Chiskijah's, in den Tagen Joschija-hu's, des Sohnes Amon's, des Königs von Jehuda. 2. Einthun, ja vernichten will ich Alles von der Fläche des Erdbodens weg, spricht der Ewige. 3. Ich will vernichten, Menschen und Vieh, ich will vernichten die Vögel des Himmels, und die Fische des Meeres, die Vergernisse sammt den Gottlosen; ich will ausrotten die Menschen von der Fläche des Erdbodens, spricht der Ewige. 4. Ich strecke meine Hand aus über Jehuda und über alle Einwohner Jerusalems

א (b) דְּבַר-יְהוָה | אֲשֶׁר-הָיָה אֶל-
צְפַנְיָה בֶן-כּוּשִׁי בֶן-גְּדַלְיָה בֶן-
אֲמַרְיָה בֶן-חִזְקִיָּה בִּימֵי יְאֲשִׁיָּהוּ בֶן-
אֲמֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה: (3) אָסַף אָסַף
כָּל מַעַל פְּנֵי הָאָדָמָה נְאֻם-יְהוָה:
(ג) אָסַף אָדָם וּבְהֵמָה אָסַף עוֹף-
הַשָּׁמַיִם וּדְגֵי הַיָּם וְהַמְכַשְׁלוֹת אֶת-
הָרֹשָׁעִים וְהַכְרַתִּי אֶת-הָאָדָם מֵעַל
פְּנֵי הָאָדָמָה נְאֻם-יְהוָה: (ד) וְנָטִיתִי
יָדִי עַל-יְהוּדָה וְעַל כָּל-יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם

ת"א דבר ה' מלפני ה' ט"ו: אסף אסף וכו' ע"ז דף נ"ה: והכרתי וכו' ט"ז

רשי

א (ב) אסף אסף. ל' כיליון כמו (שופטים י"ח) ואספת את נפשו דמיכה ואל"ף חסיה נתינה שניים שהיה לו לכתוב אסף חלל יש כאלה הדברים כמו לא יכל שם ערני (ישעיה י"ב) שהוא כמו יאכל: (ג) והמכשלות את הרשעים. הם העכ"ס: (ד) את שער כנעל. שלא תהא שערית לזכרונם: הכמדים עם הכהנים. פלחיהם עם

באור

א (א) בן חזקיהו. לדעת קצת זה חזקיה מלך יהודה ואינו מוכרח, ועכ"פ אבותיו היו גדולי יחס. וכן החשובים שבם, על שיתח המקרא את לפניהם כס (ד"ק): (ב) אסף, מקור מן אסף והוא ענין כליון, כמו ואספת כפשו (שופטים י"ח): (ג) אסף, איתן מנכין הפעיל מנח"ע מענין קפו (אהלים מ"ג) והקל הוא פועל עומד, והכבד יולא וכן אסף אסופם (ירמיה ח') (ד"ק). ובחברותי בחרתי לכל פעל הוראת מיוחדת לפתרונה. והיא נאומה לנוללה ולחזוק הענין, כעם חבור המקור עם הפעל במלות שונות. מעל פני האדמה, לפי פשוטו מכל הארץ דרך הפלגה, והד"ק פירשו מארץ ישראל לבד. והמכשלות, כמו לע"ז והם הללמים שהיו להם למכשול ולמכשלים ה'. את הרשעים, עם הרשעים על דרך ינחמי פגריכם על פגרי גבולכם (ויקרא כ"ו) (בעל לקט שכתה) וי"ח דגניה תלקט רשיעא (ווי"ל) דחם פערדערבען דער פרעפאלער גרחס חייט: (ד) ונטיית ידי, הגות כלשון על בואם פורענות ועונש כידוע לך מנאור הספרים הקדומים. הכמרים, כהני עובדי המה עיין (הושע י') **הכהנים**, שאר מיני כהני אליילים. או עיני עובדי עבודה זרה קחם

תקון בדפוס רש"י ז"ל

הערות ותוספת באור דבריו.

ח ב ק ו ק

(א' ט') מְנַמֵּת לשון הבמאני (בראשית כ"ד) וכו' רץ צמדולה וכו'. כתב מנחם
בן סרוק וז"ל הבמאני יִבְמָא אֶרֶץ (איוב ל"ט) מבמת פניהם, שניהם
כדבר היסוד וכשזה בצורתו כאמרו, כי הסוס לעת מרולתו ישתה הארץ, כלשון
בני אדם, וכמוהו צענין מבמת פניהם, הסוסים צהפנותם פניהם אל פאת קדם
יבמא הדרך כגשר השם לאכול ע"כ, ורש"י העתיק ממש דדריו כאשר עיניך רואות
צלי הזכיר שמו עליו (טו) יִגְרְהוּ לשון אגרה צקליר (משלי ו') ע"כ זה לשון
מנחם צמחצרת: אגרה. אובד דקין (משלי ו') אגרה צקליר (שם ו') וכו' כלם לשון
קצולה ויתכן לעלות האלף מראשית המלה יִגְרְהוּ צחרמו, נהרסו מִמְּגָרֹת (יואל
א') כלם לשון אגרה הם וזוה נטה רש"י צפידשו אף שהמלה זרה צדקדוק לפ"ז כי
ראוי יִאֲגְרְהוּ ועיין צאורו צפנים:

(ב' ר') עֲפָלָה לשון עזות כמו ויעפילו (צמדצר י"ד) וכן וכו' הוא נעתק ממצצרת
מנחם שהציא שנים אלו צמחלקה אחת להיות חוצרים איש אל אחיו
צבוראחם. אצל עֲפָלָה וצחן (ישעי' ל"ז) הפריד ממנם לפתרון אחד כלומר למגדל.
כי אין לו קרצות עם השנים רק על ל' היותר רחוק מאד, ותמוה על רש"י שיקרצ
את הרחוק הזה. ואולי הכנים רש"י רק שנים והמעתיק הוסיף השלישי מדעתו כנהוג:
(ז) וַיִּקְצוּ כמו ויקצו ע"כ. בן נדפס צכל הספרים המדויקים ואם אמנם נכון
הוא לא ידעתי מדוע לא צחר רש"י צפידוש היותר קרוב שתחסר יוד הסרשית כמו
וִירָאוּ, מענין מורא שנמלא לרוב צחסר יוד השרש (ועיין הצאור צפנים) ואפשר
שרש"י בתב כמו וַיִּיקְלוּ והמעתיק מחסרון ידיעה הביא ויקצו: (טו) הָעֶרְלָה ה"א
משמשת צתצה זו צלשון התפעל כמו וכו'. כל אלה הם נפעלים ממין אֶתְפַּעֵל צאדמית,
שהוא נ"כ צנין מקצל הפעולה תולדת אציו הקל, וגם משמש לפעולה חוזרת (רעלי-
סדחא) כמו וְאֶתְפַּעֵי (יד ווענדען) וְאֶתְפַּדַּע (יד רעצען). והשאר צדצרי רש"י הוא
דעת מנחם שהלך רש"י צעקצותיו לרוב לפתור המלים על פיהו:

קבג Habakuk 3.

חבקוק ג

über Gott, meinen
Retter. 19. Der
Ewige, mein Herr,
ist meine Kraft, er
macht meine Füße
gleich (jener) der
Hirsche, und läßt
mich treten auf meine Höhen, dem Musikmeister auf meinem Saitenspiel.

אֲגִידָּהּ בְּאֱלֹהֵי יִשְׁעָי: (יט) יְהוָה אֱדַנִּי
חִילִי וְיִשְׁם רַגְלִי בְּאֵילֹת וְעַל-בְּמוֹתַי
יִדְרֹכֵנִי לְמִנְצָה בְּנִגְיֹתַי: *

*ע"ב

רש"י

הלאן: (יח) ואני. כנסת ישראל זה' שעלתה: (יט) למצצה צנניות. לכן לוי המנצח
צסיר צ"ה אנעים לו צנניות והלוי יתן קול כנגדו בכלי השיר. למנצח כמה דאז חמד
(עזרא ג') ויעמדו הלויים מנן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלכות וגי'. צנניות הוא
ל' נעימות קול להרים ולהשפיל אורגינידור"ט צלע"ז:

באור

לופי פירוש רש"י נעימות קול להרים ולהשפיל (האחרונה) דעם געזאנגעס ח"כ סטייגען חזק
פחלוען):

חבוקק ג

וְתִרְגַּז בְּמַזְי לְקוֹל צִלְלוֹ שִׁפְתֵי יִבּוֹא
 רֶקֶב בְּעֵצָמִי וְתַחְתִּי אֲרַגֵּז אֲשֶׁר אֲנוּחַ
 לְיוֹם צָרָה לַעֲלֹת לָעַם יְגִידֵנוּ: (יז) כִּי־
 תֵאָנֶה לֹא־תִפְרָח וְאֵין יָבוֹל בְּגִפְנִים
 כַּחַשׁ מַעֲשֵׂה־זֵית וּשְׂדֵמֹת לֹא־עָשָׂה
 אֲכַל גֶּזֶר מִמִּכְלָה צֹאן וְאֵין בָּקָר
 בְּרִפְתִּים: (יח) וְאֲנִי בִיהוּה אֶעֱלוֹזָה

Stimme (dieser Kunde) zittern meine Rippen, es dringt Fäulniß in mein Gebein, ich zittere an meinem Unterleib, daß ich ruhig bleiben soll bei dem Tage des Drangsals, wo man gegen das Volk heranziehet, und es bedrängt. 17. Denn da blühet der Feigenbaum nicht, und der

ת"א שמעתי ובו' עקרה שער כ"ז: ואני ובו' סוכה ס', כ"ז: Weinstock erzeugt keine Frucht, es trägt der Trieb des Delbaumes, und die Aecker tragen kein Brot; die Schafe sind aus der Hürde gebannt, und kein Rind in den Ställen. 18. Doch ich werde des Ewigen mich freuen, frohlocken

רשי

והעו מלאכי מן קדם דינא די אחריו: לקול לללו שפתי. לקול השמועה אחזני דער עד שפתי נקסות זו לזו וקול נשמע. לללו ל' תולית הסוס (זכריה יד') טינטי"ד זלע"ו: ותחתי ארגז. במקומי אני מזדעזע: אשר אנוח ליום זרה. אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום זרה: לעלות לעם יגודנו. ליום אשר אמר להעלות מנחם את העם אשר הוא יגדנו עקב לשון צנודיו לאדנו: (יז) כי תאנה לא תפרח. כתרגומו. ויש לפתרו כמשמעו שזו אין הלחם לכל מעשה צלל עתה: ושדמות. שדה לזן: ממכלה. דיר

באר

האלה. כמו וכו', כשנחת האיש שכל לאכול העני בסתר אין נודע לאיש ואין נוקם נקמתו ממנו כך פירשו המפרשים ולדעתנו כמו אינו לדמיון אלא ענינו כעם אספיה כמו (תהלים ע"ג) ד"ל כמו שהוא (לאחר בע"ה שחפ"נהייט) וכן תרגומתי פה לפי הנאות לזוילה: (טו) חמר, ט"י בדנור. לשון חמרים, (שמות ח') וכן תרגומתי וי"ו טיט היס (סלחן) והחכם געזעכיוס פתרו מלשון ערכי שפתרון הפעל ונמנו (אויפגע"ה רען ברזיען, טייגען) והסם חמר (ברזיען דער וואָגען): (טז) שמעתי, הנה שמעתי עוד דער אחר היפך מן הקודם ונעצורו תחדד בעני ד"ל קרב לבני. לקול, בעבור קול השמועה. צללו, שפתי נתקשקשו וזו לזו מרוב רעד וחרדה (ומדברי רש"י בהוספה). ותחתי, ובחלק גוף, הסחתון הוא מהכרעים ולמטה ארגז. אשר אנוח, איך אפשר ששקוע ואנוח לאשר יבוא יעוד יום הגיה, לעלות. והוא היום שיעלה ה' לירושלים להלך להעם, יגודנו, ענין גודר (איט טאחרען) או מענין כריחה ותרגומי קובל שניהם כי החונה על העיר צנודים רבים ילחטו ויקיפוהו מקיבו: (יז) כי תאנה לא תפרח וכו', כחש, ענינו מנואר (הוסע ע' צ'). בעת הלה הזאת יהיה הרבן שמונה וכל ד', התאנה לא תפרח וכו'. כחש, ענינו מנואר (הוסע ע' צ'). ושמות, ענין באור (ומ"ב כ"ג ד'). אכל, להם כי הלחם מוארץ חלמה, וכמו שהלחם כנוי לקעורה ומאכל במקרא כן בקרא אכל להם כשיחזר עם שדה. גזר, ענין כריחה. ממכלה, הס"א תמורה אל"ף מוכללות לאן ופירושו מקום שהלחן נעדרות עם בחור הגדרות אשר סביב העוקוס הוא (ד"ק) (שאפ"הידע וזיין זיח איינגעטאןמסען אויט). ברפתיים, ידוע בדר"ל רפת של בקר והוא בית הבקר (הכ"ל) ולדעת החכם געזעכיוס הוא מלשון ערכי והוא הסין הניחן לרבילת הנהמה, (וסתרה וועלעם לזר טטרייח דעם פיהעם דיענט) ובהעתקה שבעים וקנים אנוס (קרישפע): (יח) ואני, וי"ו ההיפך כלומר עם כל זה, אי אשמה כשנענת ה': (יט) כאילות- לקלות המרוה. ועל צמחי, ענין באור המלה הזאת (ש"ב כ"ב ב"ד). למנצח כנגינותי ענין באורו בספר תהלים (ד' א') ותרגומי (וייטענשטיען), לפי העתקה כחמי עניים

fliegen deine Pfeile, als Helle deiner Lanze Blij. 12. Im Grimme schreitest du auf die Erde einher, im Zorne zerdrückst du Völker. 13. Du ziehest zur Hilfe deines Volkes aus, zum Heil für deinen Gesalbten; zerichmetest das Haupt des Frevelergeschlechtes, den Grund zerstörend bis an den Hals (figürlich für: den obern Theil des Gebäudes). 14. Du durchbohrst mit seinen Pfeilen das Haupt seiner (zügellosten) Anführer, die einher stürmten, mich zu zerstreuen, ihre Wonne war es, den Elenden zu verschlingen im Hinterhalt. 15. Du bahnst dir Weg durch's Meer mit deinen Rossen, durch ein Wellen- haufe großer Gewässer. 16. Ich hörte es und es bebt mein Inneres, bei der

לִגְנָה בָּרַק חֲגִיתָהּ: (יג) בִּזְעַם תִּצְעַד-
אֶרֶץ בָּאֵה תְרוֹשׁ גּוֹיִם: (יד) יֵצֵאתָ
לִישֵׁעַ עֲפָה לִישֵׁעַ אֶת-מִשִּׁיחָהּ מִחֲצַת
רֹאשׁ מִבֵּית רָשָׁע עָרוּרָת יָסוֹד עַד-
צִוָּאר סֵלָה: (טו) נִקְבָּת בְּמִשְׁלֵי רֹאשׁ
פָּרוֹז יִסְעָרוּ לְהַפִּיצְנִי עַל-יִצְתָּם כְּמוֹ-
לֶאכֹל עֲנִי בַּמֶּסֶתֶר: (טז) דְּרַכָּת בָּיִם
סוֹמֵקָה חֹמֶר מִיָּם רַבִּים: (יז) שְׁמַעְתִּי |

*הרי"ש רפויה לפי דוג הספרים ולפי קלית ספרים דנוסה
(עיין דן מלך) *פרויו קרי
ת"א דרכת ונ' יומה ח' ע"ה:

neuen Pfeilen das Haupt seiner (zügellosten) Anführer, die einher stürmten, mich zu zerstreuen, ihre Wonne war es, den Elenden zu verschlingen im Hinterhalt. 15. Du bahnst dir Weg durch's Meer mit deinen Rossen, durch ein Wellen- haufe großer Gewässer. 16. Ich hörte es und es bebt mein Inneres, bei der

רשי

העיל לה כ"א בסופה ופירסוה על מלחמת בצעין כתרומו: לאור חניך יהלכו. ישראל: (יב) בזעם תלעד ארץ. לנרש שנעה עכ"ס: (יג) לישע את משיחך. שאל דוד: עדות יסוד. חומת עכ"ס: עד לאור. הוא גונה החומה והמבולס: (יד) נקבת צמטיו ראש. סנחרז וסייעתו שיהו סוערים צדוה שער להפילני והוא היה מעט שהיית רודה זו את העכ"ס וכשנא וסער להפילני נקבת ראשי בייסותיו צמטיו שהיה צל לדרותו צבס: ראש פרויו. ראשי פריו וטירותיו כמו (אכריה צ') פדות תשז ירושלים (דנדים ג'). ערו הפריו: עלייתם. נטהו יכולים לאכול צמסתר ישראל הקדושים עם עני: (טו) דרכת ציס. צחילותיו הכנדים כחול היס: חמר ת"י דגדור ל' חמרים חמרים (שמות ח'): (טז) שמעתי ותדבו צמני. תדבוס יונתן אמת צל שמעית

באר

ד"ק) ובחרונו הכנוי רק חספה באור וירמה על עמידת השמש וירח במלחמת יהושע עם המלכים (יהושע ח') לאור, הלנ"ד משומש לענין לורך והנחה כלומר במקום זריחת השמש וזריחה היו טובה אל החלים וזרק החמיות והעלילה יקרה מאד. יחלכו, הפעל יורה לרוב על ההליכה במורלה וכן פה ועל חמטע על הליכה בנחת ובחשאי (מ"א כ"א כ"א) וי"א יהלכו מוסב על יהושע ועמו שהלכו לאור החלים והחמיות, והענין אחר: (יב) תרוש, ענין רישה ברגלים והשאל על דריסה ורמיסה להכניע הגוים: (יג) משיחך, י"א שאל דוד, וי"א חזקה מלך יהודה שהשיע מיד סנחרז מלך אשור. ואני אומר שרמ על כלס כי כבר הודעתי מחשבותי, שכונת הכניא במפלה הזאת שהיא כעין השיר הנקרא בלנ"א (עפ"ס, עפ"ס ג' עדי"ט) לשורר על כל הקורות בכללות המבשרות מעשי ה' ונפלאותיו ומעידות על רוממותו וגדולתו ועולם כמו ורש יכלתו אשר הראה בללחו לישועת והללת ישראל. מבית רשע, ומרע הרשעים ות"י רשיעי ארעא. ערות, ענין הדריסה וחרבן כמו ערו ערו פד היקור בה והחלים קל"ז. צוואר, כנוי לחלק העליון מן הכנין כמו הלואר שבגוף החי: (יד) פרויו, כמו פריצו ר"ל רחנים הפרוים וחפשים בענשיהם (אורי השרשים) חק טעם חרומנו (ליגעל"ז) חכפיהרער. להפיצני, אשר באו כרוח סערה להפיץ אחי בגוים (ד"ק). עליצותם, הספרד עלילות חרותם של הרשעים

אֶפֶךָ אִם-כִּיִּם עֲבַרְתָּהּ כִּי תִרְבֵּב עַל-
 סוּסֶיהָ מִרְכַּבְתֶּיהָ יִשְׁוּעָה: (ט) עֲרִיהָ
 תַּעֲזֹר קִשְׁתָּהּ שְׂבָעוֹת מִמָּוֶת אָמַר
 סֵלָה נִהְרֹת תִּבְקַע-אָרֶץ: (י) רֵאוּךָ
 יִחִילוּ הָרִים זָרִם מֵיִם עָבַר נָתַן תַּהוֹם
 קוּלוֹ רוֹם יִדְהוּ נִשְׂאָ: (יא) שֶׁמֶשׁ
 יִרְחַ עֲמַד זָבֵלָה לְאֹר זַחְצִיךָ יִחַלְכּוּ

deinen Rossen ein-
 herreitest, auf deinen
 Wagen (fährst) zur
 Rettung? 9. Her-
 vorgezogen, entblößt
 ist dein Vogen, durch
 das Wort beschwo-
 ren sind die Pfeile,
 du spaltest die Erde,
 (daß hervorströmen)
 Bäche. 10. Es sehen
 dich und beben die
 Berge, Wasserstrom
 flutet darüber, der
 Abgrund tobt, hoch
 an hebt er seine

ת"א עריה וכו', מנכדין י"ח, ז"נ: שמש ירח נדדים דף ל"ט
 מנכדין י"ח, ק"י:

Hände (bildlich für: der Abgrund mit seinem Gewässer steigt bis zur Him-
 melsöhhe). 11. Sonne, Mond standen still in ihrer Wohnung: als Licht

רשי

סל אלה עשה ופי' המקר' כתרומו: מרכבותיך. לנו ישועה: (ט) עריה תעזר קשך.
 נבלה נבלית בצורתך: שבעות ממות. שבעות ששבעות לשנס: אמר סלה. מאמר
 המקוים לעולם. אומר נקוד פתח (ר"ל סבול) וטעמו למעלה שהוא שם דבר: כהרות
 תצקע ארץ. כתרומו: (י) ראוך יחילו הרים. הרי נחלי ארצין שנצקו זה עם זה:
 זרם מים עבר. צעדם צידדן תמו נכדתו המים ועבר קילוח שטף מים לשפולי של
 נהר והצאים מלמעלה כמו עמוד: נחן תכוס קולו. שנחבו יושני הארץ: דום זיהו
 נשא. לזא השמים הידו לו: (יא) עמד זבלה. צמודיהו כל תיבה שזיכה למ"ד בתחילתה

באור

(דער חזקוני גליטען) זעהע איך דיך ליגטע כושקם חזק (אנדע פחלעסטינא) וי"ת און מן שם
 ע"ז שכתב אל כדפלתו ישראל לעזותא ומקדשין ביד כושן וכו': (יח) הבנהרים, עלה על דמיון הכביא זכר
 קריעם ים סוף, בקיעת הירדן, ושאר כפלאות הבורא שעשה בימים ובהירות הנמלכות במקדשות, והוא ענין
 מליאה לומר שזה נעשה הכל בשביל תשועת ישראל: (ט) עריה תעזר, שם ומחיל למ"ד, ענין גלוי כונו ערום
 ושריה (יחזקאל ע"ז) וכן תעזר ממנין כפעל ממני העין וכן בענין גלוי ממח"ע פשוטה וְעִרְכָּה (ישעיה ל"ב)
 וענינו כמו נבלה זרועת עליהם (רד"ק) וידוע כי ברא המקור או השם עם הפעל הוא לחחק הענין וכן פה
 ולכן תרגמוהו כפעל מלות שונות והעברתו רגעלנא, עכטבאחטס) והען עעם המליכה שיוסף הכביא לראות
 בדמיונו האל כאים מושך קשור לירות החלים. שבעות ממות אומר, ממות הם החלים ובאלו הממות נשבעות
 לקים מאמרך (הראב"ע) וכן מתורגם אשכנזית. ורש"י פ' שבעות נשבעת לשבעים מאמר המקוים לעולם (חזק
 דער סוויירע דער טטעמאטע, דער פֿערהייסונג ווילנען) והוא ומח"י בדיל קימד בעם שבעים מיומרך
 קים לעלמין. וס"ז כונו, והבוחר יבחר. נהרות וכו', כקצת להם הארץ היבשה לחם מים רבים כמו
 הנהרות כמו שכתב ויוליא נחלים מקטע ויורד כנהרות מים (החלים ע"ה) (רד"ק) וכן תרגמוהו. וח"י כהרין
 שטעין ארעא מקבים לה: (י) ראוך, הולך ומקיש להפליג המשל כאלו הרים חלו ויוצנו ממראות נוראותיו
 ודוגמתו כספר החלים. עבר, בין ההרים על הקרקע לכסות אותם. נתן וכו', תהום הוא קרקעית הים.
 ונעם כי הים הולך וקוטר, נדמה כאלו קול שאון עולה ומתחתית המים. רוֹם וכו', ההתהום הרים ידו לרום
 שמים ע"ד המליכה אשר יעלה לשמים שיאו (איו"ב י) ואפשר שלקה הושלך ומקרה הטבע הנודע לנו ויום המחרתי,
 כי לפעמים ינשאו מים שברי גלוי ויעלו דמים בגוים מחד, ולא ירחא כמו עמוד הים, קם כמו נה, משעה המים
 עד לב השמים (וואססער - הצינע): (יא) שמש ירח, חקר וי"ו השמש כדרכו לפעמים ובחרגווי לפי דרך
 הלשון באשכנזי בלי חסור. עמד זבלה, הריה נקראת כן והוא שם במקפת ה"א כח"א לילה כי הונש מלעיל

ihm folget Seuche. 6. Er stehet und misset die Erde, siehet und macht Völker verschwinden, und es zerstioben die ewigen Berge, es sinken die uralten Hügel; die uralten Bahnen gehören ihm an. 7. In Trauer sehe ich jetzt Chuschan's (Aethiopiens) Zelte, es erheben die Teppeiche des Landes Midjan. 8. Ist der Ewige gegen die Ströme entbraunt, ist wider die Ströme dein Zorn, wider das Meer dein Grimm, daß du auf

דָּבַר וַיֵּצֵא רֶשֶׁף לְרִגְלָיו: (א) עָמַד |
וַיִּמְדַּד אֶרֶץ רָאָה וַיִּתֵּר גּוֹזִים וַיִּתְפַּצְצוּ
הָרִי-עַד שָׁחוּ גִבְעוֹת עוֹלָם הַלִּיכֹת
עוֹלָם לוֹ: (ב) תַּחַת אֲזֶן רְאִיתִי אֶהֱלִי
כּוֹשֵׁן יִרְגְּזוּן יִרְעוֹרֶת אֶרֶץ מִדְיָן:
(ג) הַבְּנֵה־רִים חָרָה יְהוָה אֶסְפִּינָה־רִים

ת"א עמד וכו', קמח דף ל"א: הליכות וכו' מבנה דף כ"ח. סיטה
ב', כ"ג. נדח י' ע"ג:

רשי

מלחתי צמדש אבדה נשעה שנתן הקצ"ה תורה לישראל ערדו למלאך המות להפליגו
לדבריו אחרי שאל יעמוד לקחת ולומר אומה שעתידה לכבוד צד לסוף ארבעים יום
ואתה נותן להם את התורה: ולא דק לרגליו. מלאכי דקש כלו עמו לסיני: (ו) עמד
וימדד ארץ. המתין לזקוק צדון דוד המנוול למדוד להם מדה כבוד מדה ומדד עומד
כדאמר כלל ה' ועומד לדון עמים (ישעיה ג') מתתין ומדקדק צדיק. וימדד ארץ
צדוהים קילקלו וצדוהים נדונו: וראה. צדור הפלגה שעל ידי שהיו שפה אחת צלו
כולם צעלה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת (בראשית י' א'): ויתר בוים הפילס
לשצעים ל' כדאמר ויתר ממקומי (איוב ל"ו) לכתד צבן (ויקרא י"א): הכרי עד. שרי
העב"ס: הליכות עולם לו. הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא: (ז) תחת
און. שנמלא ציטראל: ראיתי אהלי כושן. שעומדים צבלי ומחזלים את ישראל וצחכנעם
לפנין ירבזון יריעות וכו' הכל כתרוממו: (ח) הבנהרים. יש תמיהות שהן קיימת הראינו

באור

ומתורגם אשכנזים, ואחרים פותרים צדק השורף (עברלעהרענדער בארטן) והראשון יותר מקביל עם דבר
הנכל לעומתו, וס"י בשלחובים (פיינערפלאחטע): (ו) עמד וימדד ארץ, מענין מדה, ומליה יקרה להגשים
ההשגחה הפרטית הנכונה ונאחז יחברך בלמולס גדול לופה ככל פנה ועבר אשר למטה, וענינו משועטות ככל
בסקירה נפלאה, כארס המודד בחבל כל זות וחלק מירטועת הארץ, ולענין זה שחשבו גם הלועז האשכנזי (אריס
דעבן בליקקע מעססען) וס"י ואזיע ארעא כללו כחוב וימודד (ואצטע דיא ערדע וואנקען). ויתר,
ענין הדבור וההעקפה והמקום כמו לנחר בהם (ויקרא ח') וכן מתורגם אשכנזים. ויתפצצו, ענין הפזור
עם השבר והרעון וכן צבלי יולר תפלאם (תהלים ב') אף שאינו מותרו. ובאופן זה תרגמוהו. והכל דרך, ומליה
ומשל על השפלה ומלי עוצ"י והכנעה שריהם הנמשלים להרים גבוהים וגבעות רמות ככל המקרא. הליכות
וכו' הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא (רס"י) לדעתו עמנו הנבגות העולם (דער וואן, דער באנג
דער וועלט) אונם ככל המקרא ענין עולם זמן כלמי (עוויגקייט) ולא עולם הנליחות (וועלט) והראיה לי
כננות המליה האלה, כתיבותיו ודרכיו ואורחותיו כננעשי הלך והמשפט אשר יקד לעובת הקבון האנושי ועולם
ומזון קודם שלו הם, ומכאן אלהות הן נובעות, ולכן הן עומדות קיימות לכלל ולא יחסו ויתחלפו בזמנים
כחוקות ומשפטי האנושי אשר יתחדשו לבקרים, זה עולם תרוממי, ועולה יפה עם המושך הכחוב שאמר ההרים
יתפוללו והגבעות תתמוטענה וחכמתו לעולם עומדת והכן: (ז) תחת און, מענין בן אוני (בראשית ל"ה י"ח)
לחם אונים (הושע ט' ד') ר"ל אכל ונער, ושעורו צומל האכל אראה אהלי כושן וכמת הראצ"ע וככון הוא להיות
זה רמז לדבר כושן רשעמים וארץ מדין על דבר גרעון הכללם לישראל ע"כ וכו' און כוון און ועמל. עול ורעט.
ופירושו כשילי העול שעה ישראל ראיתי אהלי כושן עומדים בא"י למשול בהם (וועגען) דעם אונרעכטעם

בָּרָגוּ רַחֵם תִּזְכּוֹר: (א) אֱלֹהֵי מִתִּימָן
יָבוֹא וְקָדוֹשׁ מִהַר־פָּאָרָן סָלָה פֶּסֶה
שָׁמַיִם הוֹדוּ וַתִּהְלֹתוּ מִלֵּאָה הָאָרֶץ:
(ג) וְנִגְהַ פָּאָדוֹר תִּהְיֶה קִרְנֵי מִיָּדוֹ
לֹא וְשֵׁם חֲבִיזוֹן עֲזָה: (ה) לִפְנֵי יָרֵךְ

* עוֹ קָרִי

תִּיא בְּרִנּוֹ וְכו', מ'ק ב', י': אֱלֹהֵי וכו' ספחים ח', ח' עקידים מ'כ"ב
voll. 4. Glanz wie Sonnenlicht, erscheint, Strahlen (gehen auf) von sei-
ner Hand; und hier ist die Hülle seiner Macht. 5. Vor ihm her gehet Pest, und

rael's), im Verlauf
der Jahre mache es
bekannt; im Zorne
denke an Barmher-
zigkeit. 3. Gott
kommt von Theman,
und der Heilige vom
Berge Paran. Se-
lah! Es decket den
Himmel seine Ma-
jestät, und seines
Ruhmes ist die Erde

רש"י

הזכור. כמו לרחם: (ג) אֱלֹהֵי מִתִּימָן יָבוֹא. עכשיו הוא מזכיר לפנינו כעול הראשון
שהוא מנקה לפנינו לעוררנו ופועל חיצון של ישראל ופועלנות דורות הראשונים
כשנצח ליתן את התורה לא קבלוהו. מתימן. עשו: (חוזרת על עשו וישמעאל כו'.
מהר"ו): פֶּסֶה: יִשְׁמַעְאֵל. כדאמר וישצ צמדנר פֶּאָרָן (ראשי"כ"א): כסה שמים הודו. צמיני
לישראל: (ד) וְנִגְהַ פָּאָדוֹר תִּהְיֶה קִרְנֵי מִיָּדוֹ. כאור תביה. כאור המיוחד של שבע' ימי זראשית
היה וכן ת"י: קרנים. ל' מאור כשהוא נוקב וזורח דרך הנקב נראה כמין קרנים
זולטין וכן (שמות ל"ד) קרן אור פניו: מידו. של הקצ"ה צאו להם: ושם חזיון
עזה. כתרובו שם נגלה עזו שה' חזיו למפרע צסתר עליון: (ה) לפניו ילך דבר.

באור

אשר הרעו להם ר"ל הפעלה שהענינה לפעול והכן. בקרב שמים, בחור שמים הקלודים משך זמן קבוע. חייחיו.
הוליהו מן הכח אל הפועל, והחיהו להביאו אל היש, מן הנוח אל החיים, והכן נוגע הוליהו מתוך
חרומו בלשון אשכנזים. רחם, שם והוא אחד מן רחמים (רד"ק) ר"ל אף בזמן רגז מזכור לרחם עליהם:
(ב) אֱלֹהֵי וכו', לדעת המפרשים הפעלים העתידים יבוא ויהיה הם צמקום עבר ופירשו הענין על זמן קודם,
כלומר על זמן חורב, כו"ש חרח משעיר למה העיר הוא חיען וכן מהר פֶּאָרָן, כו"ש: הופיע מהר פֶּאָרָן, וכן
כל הענין בצרפה. ואחרים אומרים שרע על ביאת אלהי כשעברו את ארץ אדום כי אז תחילו להלחם בסיחון
ועוג. ולדעתו הוא לזכר כו"ש כלל על הודו ויקרו ויספר ומכבוד ה' ויודת תפארתו, ועבודותיו ונפלאותיו
אשר עשה בשמים ובארץ ולקח בפסקו הראשון העלילה מהלכו מהר שעיר וביאתו מהר פֶּאָרָן יהיה לרוע על זמן
חורב או על עברם ישראל את ארץ חיען והפעלים העתידים כמשמעם צמקום הוה, כדרך דבור הנבואה שיראה
הנביא בחזיון וזהו כללו הוא הוה, ונעשה הדבר נוכח פניו ועד"ו חרגמיו. סלח, מלה המשמעת רק בשירים שהם
לבנן ולמזר וזהו לבין הנומחה והספק והעברת וערך צהנן (זיין) וזיין קלייטען, געוואלנדיך חנן ענדע
זייןעם קלייטען אבואטלעם) וכן פה צמחנה עיין בקדמה למספר זמירות ישראל ויותר מה יבוא בספר
ח"ש/הדרש. כסה השמים הודו, ורך כלל על הוד לבא השמים השמש הירח וכוכבים, הנראים בשחקים ונועזים
על גדולתו ורוממותו וכן אמר המשורר אשר תנה הודך על השמים (השמים ח' א'). תהלתו וכו', כמו השמים
מספרים כבוד אל ונועזי דיו מניד הקרע וכל הענין השוא. והרד"ק פי' תהלתו ענין האור כמו כי יהל (אזיב
ל"א) וכן ת"י זיו יקריה. (זיין גלחין): (ד) וְנִגְהַ, זהר הבא מנוף המוקבל הארה מועלם בוק המאיר. כאיר,
כה"א הידיעה על השמש שהיא בוק המאיר. קרנים, הם קרי האור היואלים מנוף המאיר ונומנו נגזר הפעל
כי קרן עור פניו. (שמות ל"ד). מידו, מוקב על נוגה שהקיים היואלים ונומנו מעלמו הם ולא מתשועה כלולי
השמש כמו שהוא נוגה הירח שהוא צעלמו בוק עביר ומוקבל אורו מן השמש. ושם חזיון, שרע חזה והוא שם
למחקה ונועטפה. כלומר שם בחור מראה הנוגה ההוא פנינה עוד שכינתו חזיו ונסתר מעין כל רואה, וענין
המשל על הסתרה השגת מליחותו ומשכל האנושי: (ה) לִפְנֵי וכו', יספר הנביא בדרך מליכה הליכה אלהי
בקרוע על אופן נשגב איום וורא המעורר פחד ובהלה בלב כל שומע, כללו לפני ומקטעו ילך דבר המומית ומכלה
כל מי נוגל, ומחזירי ילא רשק, והתחזקות הליכה לדברים צלמי בעלי חיים הוא ע"ד השמשות הנאה מאל
בולילה. רשף, ענינו בהלים וכן ולחמוי רשף והוא חולי הקדמה שהיא חמה השורפת ונומית מהרה (רד"ק) וכן

zum stummen Stein:
Ermuntere dich! Er
soll lehren? siehe, er
ist mit Gold und
Silber eingefaßt,
und gar kein Odem
ist in ihm. 20. Aber
der Ewige in seinem
Tempel, still sei vor
ihm die ganze Erde!

3. 1. Gebet des
Propheten Habakuk,
nach Schigionoth. 2.

Ewiger! ich vernahm deine Kunde, und fürchte mich. Ewiger! binnen Rah-
ren besetze dein Werk (lasse es ins Leben treten, sei thätig zur Rettung Is-

רוח אין בקרבו: * (א) יהיה בהיכל
קדשו הם מפני כל הארץ:

ג (ב) תפלה לחבקוק הנביא על
שגירות: (ג) יהיה שמעתי
שמעך יראתי יהוה פעלך בקרב
שנים חייהו בקרב שנים תודיע

* הפסרה ליום שני של שבועות

רשי

ג (א) על שגירות. יש לפתורו כתרומה. ולפי משמרו דקס דחמי' על עלמו שהטיח
דנים כמו (לעיל א') ע"כ תפיר תורה ותעשה אדם כדבי הים קתיר אחר
מדת הדין: (ב) שמעתי שנתן אשר מעולם שפרעת תמיד ממכעיסך ואתו אתה
סובל: יראתי. אמרתי איך משתנית מדת דין צעון ישראל: פעלך בקרב שנים חייהו.
פעולך הראשון שהיה נפרע לנו מאויביו בקרב שני הדרה שאלו שדוים זה חייהו
כלומר עוררה והשיבה וקרב שנים הללו תודיעו: דרגו. שתקוף על הרשעים: דחם

באר

הבן. וכל רוח אין בקרבו, שום רוח ואפילו רוח החיני של הנהמה וכן כל מלאכה לא תעשו והדומים להם
(רד"ק): (ב) רוח' הדיכל, אבל ה' שהוא הדיכל קדשו בשמים צועל ע"כ ירו בכל משלה והוא משגיח על
הברואים, ולו יאות הכבוד והמורה שיהיו מפני ישי ארץ וישתחוו מפני יראת כבודו ויחזיקו מאויביו עליהם:

ג (א) תפלה. כמו תפלות דוד (תהלים ע"ב כ') שאין עמנו על הנקשות והתחנות לבר הנכללות בספר תהלים כי
אם גם על השירים התפלות והתחנות לאלהים הנמלאים על רוב דו. (געדריטע חן דיה גחטט-
הייט, ואבגעזענבע, הימנען) וכבר הודעתי בספר הזה שהפעל התפלה שהוא מוצאת פלל ענין שפיעה
יורה על התוכחות בינו לבין עלמו ושפיעת מעשיו כדי להתחרט על חטאיו ולהתודות על עונותיו ולשפוך רוחו
לפני אלהים ולהתחנן אל הקליהם ולהסיר מעליו חרון אפי' וכן כולל השם תפלה ענין זה ועוד ענין המחובר
עמו והוא התחנות בדרכי ה' מודותיו ופלאותיו וחסדיו (בעטרהצטונגען, חיבער דיה אייגענשאפטען,
הוצדקונגען וואונדער אונד אונזיגע גאטטעס) וזוהי תפלה למשה איש האלהים (תהלים ל' א') כנראה
מענין המחובר הזה, וכן עמנו פה אס שכולל גם תחנה על ישראל שירחם ה' ויהיה להם למחסה ולמנוח בעת
הצרה, הנה על הרוב דו יצא השתכלות וזכירה בענינה ה' ופעולותיו, ומלאנו גם הפעל ומנוח לענין זה
והתפלה חנה (ש"א כ' א') כאשר רמזו שם בנאור בקלרה. והיתה מן הראוי לתרגמו ע"כ, חן לא רצית
לננות מדעת רוב המעתיקים כדרכי חניד והעתקתיו כמורה (גבעטרה) להיות שגם תכלול הפרשה תחנה. על
שגינות, המביא האם תורה על גדר השיר ומחזקו ואין צורך לפרשו כפי עלמותו (אייגע בעאונדערע ארט
דעם איידעם) והעד למלח בגינותיו כמקף הפרשה וגם מלה סלה. שהוא קיון לבנון. ולכן לאמר שגין לדוד
(תהלים ז' א') עיין דברי הנבחר שם חס טעם תרגומי (נאך שגינות) ר"ל צלופח מרות השיר הזה והסם מלוד
אחר מעתיקי (נאך קאונדערע ווייגע). ות"י מענין שגם כשלותא ר"ל תפלות היתה בעבור החוטאים בשוגג
ועל פיהו העתיק החכם לוט הער (פיר דיה אונטערדען). ובספר חוה"ש הסדר הודעתי ומחשתי בזה על
דרך אחר: (ב) שמעתי וכו', שמעתי השמועה שגלות אחי מן הפורענות שסבאו על מנעיקך, ויראה ויעד
לחזתי. ויחזק לוור שהוא מוסב על הפקוק האחרון שפרשה, שאלמר הם מפניו כל הארץ, אחר,
בשמות השמועה האם נגע ללכדי יראה פניו מפני כבוד, (איך וואר פון עהרפארט עברירפאען)
והתרגום יונה שמעתי שנתן גבורתך דחלת, ומכסים עם הפירות הזה. פעלך, ישראל הם פעלך ככתוב
על בני ועל פעל ידי תלויני (רד"ק) ולדעתי מוסב על היעוד שיעד ה' לרחם את ישראל ולהקם מהאומות

(יז) כִּי־חַמֶּם לִבְנוֹן יִכְסֶּךָ וְשֹׁד בְּהִמּוֹת
 יִחִיתֶן מִדְּמֵי אָדָם וְחַמֶּם־אֶרֶץ קָרִיָּה
 וְכָל־יֹשְׁבֵי בָּהּ: (יח) מָה־הוֹעִיל פֶּסֶל
 בִּי פֶסֶלָו יֵצְרוּ מִפֶּסֶה וּמִזֶּרֶה שֶׁקֶר
 כִּי־בַמָּח יֵצֵר יֵצְרוּ עָלָיו לַעֲשׂוֹת
 אֱלִילִים אֱלֹמִים: (יט) הֲוֵי אָמַר לַעֲנֵן
 הַקִּיצָה עֲוֹרִי לְאַבֵּן יוֹמָם הֲוֵא יוֹרָה
 הַגֶּה־הוֹיָא תַּפּוּשׁ זֶהָב וְכֶסֶף וְכָל־

Rache), und Schand=
 gepei über deine
 Herrlichkeit. 17.
 Denn die Gewalt=
 that am Libanon
 (geübt), wird dich
 bedecken (dir ver=
 goldten werden) und
 die Verftörung der
 Thiere wird sie äng=
 stigen, wegen (Ver=
 gießung) des Men=
 schenblutes, und der
 verübten Gewalt=
 that an Land und
 Stadt und an all'
 ihren Bewohnern.
 18. Was frommet

*פתח באתנח והראוי להיות צללי

ר"א הוי אימר ונו' סתדרין א' י"ז:

das Schnitzbild, daß es sein Bildner schnitzet? das gegossene Bild mit dem
 lügenhaften Lehrer, daß der Bildner auf sein Kunstbild vertrauet, da er doch
 stumme Götzen verfertigt? 19. Wehe ihm, der zum Klotze spricht: Wach auf!

רש"י

(סס): (יז) חמם לבנון. בית מקדשא: ושר בהמות יסיתן. שור בהמתך ואוכלוסך
 אשר בורדו את עמי ישראל היא ישרם: מדמי אדם. מחמם דמי ישראל: וחמם ארץ.
 ישראל: קריה. ירושלים: (יח) מה הועיל. לצלל פסל: כי צטח. האלם היוצר והוא
 יולדו של אלוהו זה. עליו. על ילדתו זאת הוא צוטח צוטח כי יעזור לו אשר צא לעשות
 אלילים אלמים: (יט) הוא יורה. צתמיב: (כ) וה' ציכל קדשו. מוכן ליפדע: הם' מפניו
 כל הארץ. הם' לי שיתוק ודמימת חורדן:

באר

ללבונו שהוא כנוי לא"י יכסה אוסף וישב בראשך. ושר בהמות. שוער שעשים לבהמות שוכני יער הלבונו
 יהיה להם (להשודדים) למחסה. יחיתן. כל פסח באסחא ושרשו חסם, והנה תמורת הדגש והראוי יחיתן צללי

והס"י בדגש כהדרי. וי"א כי שרשו חית, ויהיה שני שרשים וענין אחד. וס"י תסדדך לבוכה אל בנכדכך
 (וורד דרך לערשטעטערן) וי"א שרשו אל מה שנאמר בדניאל, ר"ל שיפול עליו חסם מראשו בעת שהיה
 דר עם החיות והוא נטרד מבני אדם, והמליה יפה מואר, שהחמם אשר עשה כמו החיות החושקות, ישב בראשו
 כי יהיה כלחם מן החיות העורפות וחושקות, ושר בהמות יהיה לו לבעד ויהת כל רואה: (יח) מה הועיל.
 אם כל אלה יבדו עליו א"כ מה הועיל לו האליל, אשר פסלו ועשהו אונן הילדו ומתקנו. ומורה שקר, הכסן
 של האליל המלמד דרכי עבודתו. כי בעת, שאפילו האיוון עלמו שעשה אופו ויודע שמועשה ען ואכן הוא והס
 אלמים שאין מענה ביהם מה מועלת יש בו שנועם עליו: (יט) דומם, כל נקדה בלשון זכר ולא שיהיה
 לשון זה נופל ע"ז אלא יש בו דבר נסתר נופל ולא פרוש או שהוא תואר כללי לז"ל כמו ריקס וכן שני דומם

(יסעי"י) (רד"ק) ובמחילת כבודו לא דק היעב, כי אינו דומה לנלם ריקס שהוא תאה"פ (ארווערביס) וכן
 שני דומם הוא תאר הפעל שבי ופה הוא מחובר אל הפס, ולכן נראה לי דעת הסכס געזעכירס שמשמש פה
 כסם בסימכות (גענעטיק) כלומר אכן של דומיה וענינו כחאר כמו בגדי קרס והסן. הוא יורה, צתמיב (רש"י).
 תפיש, כמו אחוז בחבלי בוך (אסתר א') כי תפשה ואחזה ענינם אחד וי"א מחפי (בעלעגט) כמוהו ויאחז
 את הבית (וי"א ו'). ולדעת הרד"ק תסדך בית השמוש בזה ולדעתי כל אל ככון ביחס הפעול כמו אחוז תרב
 (ס"ה ג' ח') וכמו שנאמר ויאחז את הבית בקימן יחס הפעול על הפועל יחסן לומר אחוז על הפעול ביחס זה

loß (arbeiten) für nichts. 14. Ja, es wird die Erde voll von Erkenntniß der Herrlichkeit des Ewigen, wie die Gewässer das Meer bedecken. 15. Wehe ihm, der seinem Freunde zutrinfet, der du deinen Glühwein (ihm) vorsetzt, und ihn auch berauschest, um auf ihre Blöße hin zu schauen.

16. Du sättigst dich an Schande mehr denn an Ehre, nun so trink auch du, und entblöße dich! es kommt an dich der Kelch in der Rechte des Ewigen (die

רִיק יֵעָפוּ: (יז) בִּי תִמְלֵא הָאָרֶץ לְדַעַת אֶת־כְּבוֹד יְהוָה פְּמִים יִכְפוּ עַל־יָם: (טו) הוּא מַשְׁקָה רַעְהוּ מִסִּפְּהָ חֲמָתָהּ וְאָף שֶׁבֶר לְמַעַן הִבִּישׁ עַל־מַעוּרֵיהֶם: (טו) שְׂבַעְתָּ קָלוֹן מִכְבוֹד שְׁתָּה גַם־אֹתָהּ וְהִסְרָל תִּסּוֹב עָלֶיךָ בּוֹם יָמִין יְהוָה וְקִיקְלוֹן עַל־כְּבוֹדָהּ:

*השעם מלעיל

רש"י

נשתלם פירענות לעושי דשעם: וייגעו עמים צדי אש. כאשר תצאם חמתי כאש עד שיהו דיים. צדי אש איישי"ן צלע"ז: (טו) הוּא מַשְׁקָה דַעַת. וְיִן צִוְרָה הַשְׁקָה הוּא מַסַּפֵּחַ וְאוֹסֵף אֶת חֲמָתוֹ וְלֵף עָלָיו מַשְׁכָּרוֹ צִמְחָהּ וְכֵן זֶה הוּא עוֹשֶׂה לְמַעַן הַצִּיט מַעוּרֵיהֶם עַל בְּלוּיִם וְלִדְאוֹ עֲרוֹת' זֶה נ"כ שֶׁהִיא מַשְׁקָה אֶת הַמַּלְכִּים וְיִן וּמַשְׁכָּרָם וְסוֹכֵז עִמָּם מַשְׁכִּיז אֵשׁ כְּדֹאמְרִינ' צִמָּה. ד"ל הוּא מַשְׁקָה דַעַתוֹ צִסְדֵּר עוֹלָם דוֹרָשׁוֹ כִּלְפֵי צִלְשֵׁל דַּשְׁקָה אֵף הַסֵּר' כִּלְפֵי צִיט הַמַּקֵּשׁ וְכֵן נִסְפָּחוּ וְנִשְׁתַּכְּרוּ צִמְחָתוֹ שֶׁל הַקִּצָּה וְצו צִלְיָה כְּהִרָב: עַל מַעוּרֵיהֶם. לְהַגְלוֹת קְלוֹנָם וְדֹא שׁוֹנֵאִים צִוְלוֹם: (טז) וְהִסְרָל. ה"א מַשְׁמַשׁ צִיטָה כּוֹז צִל' הַתַּפְעַל כּוֹז (דְּצִדִּים נ"ג) הַאֲסֵף אֵל עִמָּךְ אֵף כֹּאן הַעֲדֵל הַאֲטֵם צִמְמוֹן וְצִמְחָהּ לֵצ כֵּל עֲדֵלָה ל' אִטֵּם הוּא כּוֹז עֲדֵלָה אִזְנֵם (יִרְעִים ו') עֲדֵלוֹת לֵצ וְעֲדֵל צִסֵּר (יִחְזַקְאֵל ע"ז). וי"ת וְאִתְעֲדֵט ל' עֲרוֹם וְעֲרִים

באור

הַעוֹמִים לְהַחֲזוֹק יִהְיֶה תְּכֵלֶתָם לְאוֹכֹלֶת אֵשׁ, וְנִה שִׁשְׁחָדְלוּ הַאוֹמוֹת לְאִסְקוֹף צִיגִיעָה יִהְיֶה לְהַכֵּל וְרִיק כִּי אִין חֲכָמָה וְגִבּוֹרָה נִבְדֵּר ה'. יֵעָפֹר, צִו"ד הֵאִירָה לְבַד וְי"ד הֵשֵׁרָם נִעְלָמָה מִן הַפֶּה (ד"ק): (יז) בִּי תִמְלֵא, מֵלֵךְ כִּי אִינוּ לְנִחְיָם הַטֵּעַם אֵךְ לְאוֹמָתָם הַעֲבִין וְעִינֵיו בִּרְאוֹת עֲנִי הֵאִירָה אֶת נִפְלֹאוֹתוֹ ה' וְנִפְלֹאוֹתוֹ יִכִּירוּ וְיִדְעוּ כֵּלֵם אֵךְ כְּבוֹד ה': (טז) הוּא מַשְׁקָה, יוֹסִיף הַנִּבְיָא לְשַׁפֵּךְ כַּעֲסוֹ עַל נ"כ צַעֲבוֹר הַחוֹעֲבוֹת אֲשֶׁר עָשָׂה שׁוֹמֵם וּמַשְׁכָּר עִם הַמַּלְכִּים שִׁבְחוּ בְּכִרִית עוֹמ, וְהוּא יִבְנוֹד בִּם מַשְׁכָּר צִמְחָת יִינוּ לְהַסְלוֹן בִּם וּלְעוֹב עֲלֵיהֶם וּלְשִׁמּוֹת קְלוֹנָם. מִסִּפְּהָ, עֵינִן הַקִּבּוֹן וְהַדְּבֹק וְאִסְיֵפֶת דְּבַר אֵל דְּבַר כּוֹז סַפְחִי כֹא (שְׁמוּאֵל א' ב') וְחַרְבוֹתֵי (פֶּאֶרְזֶעֶטְלֵטֶן) וְקִבּוֹן לִזָּה. חֲבֵרָה, עֵינִן בִּזְרוֹרֵי בַּהֲשֹׁעַ ז' ה' וְנִה שִׁכְחֵתִי בַּעֲנֵן חֲסֵת מִיָּן וְחִצִּין עִם חַרְבוֹתֵי פֶה, וי"ת וְיִצְרָף בִּיחְמָא

(אִיט לִחְרֵן אִיחֵק אִינְסֵעֵנְקֵטִס) בִּי זֶלֶף עֵינִן וְחִיגָה וְיִלְקָה בִּלְשׁוֹן סוֹרִי. וְאָף שִׁכֵּר, וְאֵךְ כּוֹחֵךְ מִיד לְשַׁכְּרוּ שִׁכְרוֹת הֵינִן וּלְכַלֵּל דַּעַתוֹ שִׁחְחוֹת מוֹמָיו כְּדִי לְהַסְכֵּל בְּגִלְיֵי עוֹרָם שֶׁהִיא קְלוֹנָם וְצִוְיָנָם. מַעוּרֵיהֶם, צִרוֹה כּוֹז מַעֲרָךְ (אֲחוּס ג') עֵינִן בִּזְרוֹרֵי שֶׁם וְהֵם שְׁנֵי מַשְׁקִלִּים וְדַעַת חֲז"ל יִדְעוּ: (טז) שְׂבַעַח, שְׂעוּרֵי יוֹסֵר אֵתָה נִהַמֵּה וּנְחַעֲנֵב עַל דְּכִי הַחֲזוֹק שֶׁל הַקִּלּוֹן מִן הַשְׁעָשׂוֹעַ וְהַנַּחֵחַ עַל אִפְסֵן הַכְּבוֹד, וְלִכֵּן חֲשָׁתָה גַם אֵתָה וְחַשְׁבַּע קִלּוֹן וְצִוְיָן בְּהַתְּגַלוֹת עוֹרוֹסֶךְ. וְהַעֲרֵל הַתְּגִלָּה שִׁחְרָה עוֹרוֹתָ ע"ד וְיִשְׁכֵּר וְיִחַגֵּל (בְּרַשִׁיט ט') וְצַהֲעִתָּהּ חֲכָמֵי עוֹמִים לְפִי פַחְרוֹן הַמֵּלֶכֶה (לִיגַע דִּינַע פֶּאֶרְהוֹיט) וְאִני בְּחִרְתִּי בְּחַרְבוֹתֵי לִשׁוֹן נִקְיָה וּפְסִי הַחֲלָמִידִים. וי"ת וְאִתְעֲדֵט לְמַעַן עֲרוֹם וְעֲרִים (נִלְאֵם י"ו). וְקִלְקִלֵן, הוֹרִכְנָה זֹאת הַמֵּלֶכֶה וְקִיָּא וְקִלּוֹן ר"ל קִיָּא שֶׁל קִלּוֹן חֲזַר קִיָּא לְפִי שִׁכְרוֹ הַשְׁכָּרוֹת וְהַשְׁכָּרוֹת מִקִּיָּא, וּנְחַשְׁתְּהוּ חֲזַר דִּךְ הִפֵּה וְכֵן אִמֵּר כְּהַעֲנוֹת שְׁכָרוֹ בְּקִיָּא (יִשְׁעִיה י"ט) (ד"ק) וְלִפִּי שִׁאֲמֵר שְׂבַעַת קִלּוֹן מַכְּבוֹר אִמֵּר בְּדֶרֶךְ לִשׁוֹן טוֹפֵל עַל לִשׁוֹן וְקִיקְלוֹן עַל כְּבוֹד וְי"ת קִלְאָה בְּלִי הַרְכָּה וְאוֹלִי הַצִּין אִזְנוֹ כּוֹז קִלְקִלֵן מִן הַמַּעוּרָעִים לְהוֹרֹת עַל הַרְצִי וְהַפְלָגָה: (יז) בִּי חֲמוֹם וְכוּ', הַחֲמוֹם שֶׁשִּׁים

לָשׁוּם בְּמָרוֹם קָנֹו לְהַנְצִיל מִבֶּהָ רָעִי
 (י) יַעֲצָה בִּשְׁת לְבִיתָהּ קְצוֹת-עַמִּים
 רַבִּים וְחֹמֵט אֶנְפֶּשֶׁה: (יב) כִּי-אֶבֶן מִקִּיר
 תִּזְעַק וּכְפִים מֵעַץ יַעֲנֶנָּה: (יג) הִי
 בָּנָה עֵיר בְּדָמִים וּכְוֹנֵן קָרְיָהּ בַּעֲוִלָּהּ:
 (יד) הֲלוֹא הִנֵּה מָאת יְהוָה צְבָאוֹת
 וַיִּגְעִי עַמִּים בְּדִי-אֵשׁ וּלְאֻמִּים בְּדִי-

ת"א כי אבן וגו' תענית ח', י"ח. חנינה ב', י"ט:

schreiet, und der Sparren vom Holzgebälk antwortet ihm (stimmt mit ihm ein). 12. Weh' Dem, der die Stadt mit Blut bauet, und die Residenz mit Unrecht gründet. 13. Ja, siehe, es ist verhängt vom Ewigen, Zebaoth (der Heerscharen); es sollen sich Völker bemühen für's Feuer, und Nationen sollen rast-

רשי"י

ל' הלא דא הי' צנל רבחה די אלא צנית' לצית מלכו צתקא חסני וגו' ונשעה טילא דזר זה מפיו נטרד מן הצירות שנאמר וגו' (ס) עיר מלחא צפוס מלכא וגו' וצנין זה: (י) יעצת צסת לציתך. אשר יענא לקו' עמים רבים והספדות עמך. קליה. ל' טלופ' וקילוף כמו הקצות אש הצית (ויקרא י"ד): וחוטא נפך. כמו (משלי כ') מתעבד חוטא נפשו חוטא לאבד נפשו פורפוי"ט שאר"מא צלע"ז: (יא) כי אבן מכיר וגו'. האצנים אשר גולת תזעקנה מן הקיר: וכפים מעץ יעננה. אל האבן צקיל לנגדה שניהם לוועקים. וכפים מעץ יעננה תרגום יונתן וסיפא מבו מרישא סיפא ל' קסס ספאין צל' חכמים דלדור"ט צלע"ז מרישא הוא הקורא: (יב) הלא הכה מלחא ה'.

באור

וכן ישלך שיקל סבוף יסבוף (רד"ק) וחי' בוף"ת מרמי וכו', כל זה בא מוסבת דם אשר שפכת ומוסבת

החמס אשר עשית בארץ ישראל ובעיר ירושלים ובכל אנשיה היושבים בה וכן חי' (ט) הי' בולע וכו', או לוי שנושק בלע רע כל בלע הוא רע ושלא בושפע אך הוא פה להפלה. וי"מ רע הוא לציתו כי בעבור הבלע יוכרת ביתו חרעו (אונקלוס) יבד געוין פיר זיין הויז). וחי' מוון דרשע כפירושנו. לשום וכו' כדכתיב

כספר (היכל ד') הלא דא היא צנל רבחה די אלא צניתה מלכו צתקא חסני וכו' (רש"י). מבח רע, רע נאמר על השם ועל החמר, ופה על החמר לאויב דמחורגוס אשכנזים: (י) יעצת וכו', אך צלחת מה שיענא לעשוק הון לבנות ונבדלים זה יהיה לבושם ביתך. קצות, עיין כריסה, והוא מקור מוקל ומענינו מן הדגום וקלה רגלים (משלי כ') ונאלחו לקצות בישאל (מ"ב י' ל"ב) לענין זה עיין באורנו שם וחי' בוף"ת כאלו כחיב

קלות וחרגומי בשם המקור. וחוטא, שם החומר מענין חקרן כמו קולע אל השערים ולא יחטא (שופטים כ')

ע"ז) תעוררו השבת להכרית עומים והכרת את עמלק כי הקלרת ימי חיך ועד"ז מחורגוס אשכנזים, וי"מ ועל כפך חטיתא ולפיהו העתיקו חכמי עומים (אזכר פערסודעסס דין י'בעבן) והחכם לו ער הער מעתיק (אזכר החסס מיט חלוען חוטחויולען געיינדיגעט). כי אבן, דרך גמל שאבן החומה חלעק בקול: גזולה איז ביד הטובה וכפים מן העץ ישיב אל האבן: גם איז גזולה, וי"מ יעננה מלשון עדות והענין, אחד, וכפים, ס"י וסיפא מרישא ר"ל חסיכת עץ מהקורה, ואין לו חצר כמקרא רק בחלמוד כפיתים (ב"ב ב') אולם שם נאמר

דרך שאלה על רסיסי הלבנים. והוא מלשון קורי כפשא, בסקן (קוועבראזקען, טשערער) וכן מחורגוס אשכנזים ונאלחו במחורגוס אשכנזי' כפיסן לבונה זאת: (יב) הוי' צונה, דברי הכניא מוקן הגאולה. קריה, בקרחה לפעמים עיר הצורה כי במקרא: (יג) הלא וכו', מלח ה' נבזה בן ונחרלה. וינעו, מה שסיפא

ihm, der schändlichen Gewinn erpreßt für sein Haus, um sein Nest in der Höhe anzulegen, sich zu retten aus der Hand des bösen (Feindes). 10. Du erfannest Schmach für dein Haus, Tilgung für viele Nationen, und (warfst) der Verführer deines Lebens. 11. Denn der Stein

aus der Wand

gegen ihn Sprüche (des Spottes) erheben, und Redensarten und Gedichte auf ihn (machen), und man wird sprechen: Weh' ihm, der aufhäufte (Gut), was ihm nicht gehört, auf wie lange? er belastet sich ja nur mit dickem Schlamme (d. h. mit Schuldenlast). 7. Ja, plötzlich werden aufstehen, die dich beißen (dich quälen), und es werden erwachen,

die dich rütteln (mißhandeln), und du wirst ihnen zur Beute sein. 8. Weil du viele Völker beraubtest, so werden alle übrigen Völker dich berauben, wegen des Menschenblutes (das du vergossen), und der Gewaltthat, die du übst im Lande und in der Stadt, und an all' ihren Einwohnern. 9. Weh'

רש"י

המות שאינו שצ"ע מלכמית כך זה אינו שצ"ע ככל קנינו: (ו) הלא אלה. אשר אסך עליו לעזרדו כולם עליו משל ישאו ומליצה ישאו צפיקם כל' חירות צסזילו: לו. כמו עליו: ויאמר. האות' את מליות החידה: הוי המדצה לא לו. זו הוא המליזה חזל על המדצה הון ומלכות ולא לו כי יצאו מלכי מדי ויעלו את הכל: עד מחו. יהיה הולך ומדצה ואינו אלא מכזיר עליו משא עון כעז של טיט עז הוא ל' קורה כניד' כמו שמלינו צמסכן (דחזק' מ"א כ"ה) ועז עז. וכן ללעות הנית והעניס (סס כ"ו): (ז) ויקצו. כמו ויקילו: (ח) שלות גוים דגיס. השלכתם ממקומם: ישלך כל יתר. פליטת העכ"ס: מדמי אדם. צנחמת דמי ישראל הקרויים אדם שנאמר (סס ל"ד) אדם אתם: וחמם ארץ. ארץ ישראל: קריה. היא ירושלים: (ט) הוי צולע צלע דע לציתו. כונס עמון שהוא דע לו ולציתו לצנות לו צית: לשום צמרוס קנו. דכתיו צספר (דניאל

באר

ומשלתו. ולדעת המפרשים רמז הנביא אל בלשור בן בנו שיבגדו בו יינו דלקביל אלפא חמרא שחי (דניאל צ"ו) וכן יראה לי נכון: (ו) הלא. ר"ל באמת יבוא יום ומפלחו וכל אלה העמים שחשב להכניע ישאו משל. מחמר הלל"י. ומליצה. אמרים לחים ללעגו ולקלקלו. חידות. שירים קתומים בהנחה, וקשים צפחרוס. כוללים דברים חדודים וציון ויכעדיכטע, עפיראמומע, זאטירע, בקאמע) והנה רוב המפרשים בארו, מליצה, חדות, כמו וחדוד וחסר וי"ן החבור כמו שמש עמר. וכן נעמיא אחריהם צחרגוני וכן יונתן חרגם שועי חודיק, חידות חמר למליזה. לו, ש"י יימרין ליה ובאופן זה הרגמתי ויאמר, המחבר אלה השירים. הוי וכו', הוי אלה שיהי מורצה נכסים רבים מאשר לא לו שהיה שולל עמים רבים (רד"ק). הפך כמו טיע עז (רד"ק) כנוי לפשע רב שהוא כמאש על החוועל וס"י לכונה זאת מקוף חובין: (ז) נושכיש, המנשכים ומנעיס אוחך וס"י חנכן. ויקצו, בא צי"ד חית"ן לצד והי"ד צו מעמדת צנעיל להורות על הי"ד פאספ"ע כמו וילקו (מ"א י"ח) ושרשו יקץ וי"ד השרש נעלמה מן הכתב (רד"ק). מועזעיק, כפול הפ"א והלח"ד וממלא לרוב צחרגומים לענין טענה והרעדה (סיסטעלן) וענינו פה המלערים ומכים אוחך: (ח) שלות, מגורם שלל ומעמינו

לֹא־יִשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בְּאַמוּנָתוֹ
יְהִיָּה: (ה) וְאֵף בִּי־חַיִּין בּוֹגֵר גִּבֹּר
יִחִיר וְלֹא יִנֹּה אֲשֶׁר הִרְחִיב כְּשָׂאוֹ
נַפְשׁוֹ וְהוּא כְּמוֹת וְלֹא יִשְׁבֹּעַ וַיֵּאֱסֹף
אֱלֹהֵי כָל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֱלֹהֵי כָל־

der Fromme aber lebt durch seine Redlichkeit. 5. Wie erst Der, den der Wein übermüthig macht; der stolze Mann, er wohnt nicht ruhig, er, der wie eine Gruft seinen Rachen weit aufreißt (d. h. seine

ת"א נבר וגו' סיטה מ"ז:

Gier groß macht), und wie der Tod nicht satt wird; der zu sich alle Völker versammelt, und alle Nationen bei sich zusammenbringt. 6. Doch alle werden

רשי

ובתאוה שאף לזלוע ולא ישבע. עופלה ל' עזות כמו (מדבר י"ד) ויעפילו וכן עופל וצוחן (ישעיה ל"ג): לא יסרה נפשו זו. אין דוחו מתקדש' עליו לומר די צעה סקניתי כנר. לכן יצא עליו כפורענות: ולדוק צאמונתו יחיה. וכניה המלך שעמיד דשע זה לכבולתו ועמוד לו לדקו וציוס שיושלך זה מקצרו ישא חיל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים: (ה) ואף כי היין בוגר. ואף כשיצא צלשור צן צנו של זה שיצור צו יינו דלקיל אלפא חמרא שתי (דניאל ה') נדר יהיר הוא: ולא ינוס. לא יתקיים מדורו ונוסו שנתגלה ואמר צטעס חמרא להציא כלי צית במקדש ושתה צהם וכיא גרם לו שיהרג ויכלה זרעו כי נדר יהיר לן לא ינוס לא יתקיים היא ונוס: אשר הרחיב. נכונדנל: כשאל נפשו. להשיב כל תאוותו דצחצ: והוא כמות. כמלאך

באור

נגד ר'ון ה' ומתאוה חמיר אל הרבוי והמותרות והקנינים העוררים מן העולם. כוסף לעשר וכבוד והכנה ולא ישבע. הנה לא יסרה נפשו זו ר"ל לא ינוח ולא יסקות חמיר. ונשלל מומנו האושר האומי היא מנוחה הלב הנמללה בנפש המוסתפקה צטעס אשר יחונ' ה' אותה לשת לה. אומס כי שחבקס יחרון ועונג וחומיר לעושר רב וכדומה גם במלאת ספקו יר לו הי צרובו הלכ. ומת ואין חלי תאוותו בידו. וצדיק וכי. אבל הליך אינו רואה בשום דבר יחרון ושמת בחלקו אם מעט ואם הרבה ואמונתו ובעתונו צאלהים הוא חסנו כל ימי חייהו בר ירון ונשגב. ועל משענות האמונה יסמך כל זמן היותו בעולם ותנחומים ישעשהו צעת לרס ויגון. ולכן יחיה במנוחה ולא ידאג וימחר כי על ה' שים כסלחו הוא משגבו ומעשו ואמונתו כקלע בלב ים העומד ולא זע ממוקומו גם אם יעלה לשמים שיאו ויעברו עליו גביו. כן נראה לי שער הפסוק וכן מתורגם אשכנזים. ועוד נראה לי פירוש בעל חילר השורשים כי שכל צערי ספק ויכוד וחמיר המוסתפק ויכוד במנוע הקן לא חיסר נפשו ומתו צו והצדיק יחיה צאמונתו שלו ולא יתמה על חספו. וכי. ויעססען ועעל' לווייעל'ט (ח) דיוער וויינאונגונג) דער חייט אונלל'פריעדען. דער פֿרֿאָממע לעבט אין ייינען גלויבען) וקרויב ליה חרונס יונתן. הא רשיעא אומיר לית כל חיון ולדריקא על קטשות יתקיימן (דיא חונללייביגען) ייינען דיועס חללעם, הא דיוח פֿרֿאָממען חללען חויל' דער וואהרהייט): (ה) ואף, ומכל שכן כדמתורגם אשכנזים. כי היין בוגר. שותה היין. ומענינו שתיין הסריו וכן לן היין (משלי וכי) ר"ל שותה יין (ר"ק) (וויא דער פֿאָקן וויין טרונג קענע חייבערשיטהג חייט) (ולדעמי אין לודך למלאת החסרון וענינו בהמשך הפסוק הקודם לפי פירושא אם מי שהוא נח פנים מתוך בלוותו ומתאוה למותרות לא יסרה נפשו, כל שכן מי שהיין בוגר צו ועושה אותו גבה לב רוס עניים, שלא יוכל לשכון במנוחה וכן מתורגם אשכנזים. בוגר, לפי פתרון המלה הוא מענין מעילה כח ומרמה (טרייחל'ט ויין) ושעורו שהיין מופל באש השוטה אותו ומתעור בדרך לא טוב. להרים את לבנו. לעשותו גבה רוח ות"י ואף הא כעניי חמיר (נח חורק יענער, דער דורך וויין בעהיררס חייט). יחיר. אין לו רע במקרא, והוא מלשון הסורי ונחבו צחרוניים אִתְהַר. וכלשון חכמי תלמוד השם יוהרא יהירות ענין

בקות רוח, וכן פה ת"י יהיר. ולא ינוס, מלשון נוס ומדור פירוש לא יסכון במנוחה ות"י לא יתקיים (ער ויירד יבטט בעסטעיהען) אשר הרחיב, מליצת הלבוש המהנה במקראות בדרך השאלה על החסות והמדות עלי חק ושעור כמו הקבר שכולע כל הכריות. ואין סוף להשתחמו. ויאסוף וכי. להיות כלם נכנעים לו כעופים חסות

Tafeln, damit man es geläufig lese. 3. Denn noch (ferne) ist die Zeit des Gesichts, spricht vom Ende, und täuscht nicht: wenn es verweist, so harre sein;

denn kommen wird es, und (dann zu seiner bestimmten Zeit) nicht zaudern. 4. Siehe, bei Dem, wo Vermessenheit ist, dessen Gemüth ist nicht ruhig in ihm;

בִּי: (ג) כִּי עוֹד חֲזוֹן לְמוֹעֵד וַיִּפַּח לִקְיָן
וְלֹא יִכָּזֵב אִם־יִתְמַהֲמַה חֶכְמָה לֹא־בִי
בָּא יָבֹא לֹא יֵאָחֵר: (ד) הִנֵּה עֹפְלָה

ח"א כי עד וכו'. ספרדנין י"ח, ז"ו:

רשימי

מהר שלא יכשל וזהו החזון לך אשר תכתוב: (ג) כי עוד חזון למועד. עוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת צלל ובגלות ישראל: ויפח לקץ. ודבור שיאמר לו על הקץ של צלל לפי מלאת לצלל שבעים שנה. ויפח ל' דבור הוא והרבה יש צספר משלי ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורבו פיה וקורבו רוח כבון וצרוח פיו כל נצחם (תהלים ל"ג): ולא יכזב אם יתמהמה. לזול שיאריך לכס אותו מועד חכה לו כי לא יאחר אחד השבעי' כלום. ועוד יש לפרש אם יתמהמה הנביא לזול והוא היה ירמי'. וי"ת כתיבא נבואתא ומפרשא על ספרא לאורייתא תרגום כתוב כמו כתבו ככר נרמו צתורה או תרלה הארך את שנותיה שבעים שמיטות קלקלו ישראל ולא שמעו וכנגדו בלו ממנה שבעים שנה וכן הוא אומר (צדרי הימים צסוף ז') עד לרתה הארך את שנותיה כל ימי השנה למלכות שבעים שנה וכן אתה מואל (צחזקאל ד') ואני נתתי לך את שני עונם וכו' שלש מאות ותשעים יום וכו' יום לשנה נתתיו לך ואומר ואתה שכב על לך השמאלי וכו' נמלאת אתה אומר הכעיסו ישראל ש"ל שנה עד שבלו עשרת השננים ושנע יהודה קילקלו ארבעים תשבלו עשרת השננים עד חרבות ירושלים הם עשדים ושמים של מנשה ושאר שנותיו צתשובה שהי נאמר צו (מלכים ז' כ"א) ויעש הרע ככל אשר עשה אחאז כמנין שנותיו של אחאז והוא מלך עשדים ושמים שנה ושמים של אמן צנו ואתה עשרה של יהויקים ואחת עשרה לזקיהו הרי ארבעים וששה ונבואה זו נאמרה ליחזק' צשנה החמישית לזקיהו צכל מקום נמאלו ימי קילקול ארצע מאות ושלשים וששה שנים שלאחר נבואה זו שהוא שס"ו שנים ת' שנים עושים ח' יונלות וכל יונל ז' שמעות הרי כ"ו שמעות וח' שנים המקודש' ליוצל הרי ס"ד וצלשנים ושם שנה יש חמש שמעות הרי ס"ט שנים מקודשות ושנת יונל זה האחרון נחש' אף היא צמנין צבעונם לא נבמר ובאן ככה אשר לו הקצ"ה לחזקוק בצר כתוב חזון צתורה אצל סתום הוא הוסיף אתה וצאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה: (ד) הנה עפלה. נפש של יתמי היא צבעם

באור

ווייזאנצוגב חיוט נאך לור בעסטוימזשען לייט היינטיגעזעטלט) וכת"י ארי עתידא נבואתא לזמן והענין אחר ונולא כי נחיתא טעם למה שאמר לו כתוב חזון ובאר, ר"ל לפי שעוד זמן רחוק לקיום הנבואה לכן חיוט לך שתכתוב אותה על הלוחות צעט צרול ועפרת להיות למשמרת לעם כולר ולא תשכח. ויפח, ענין דבור כמו יפח אמונה (משלי י"ב) ר"ל זה החזון ידבר מן אחר קצן העתיד לזול והוא לפי מלאת לצלל שבעים שנה ולא יכזב כי על כל פנים יהיה. אם יתמהמה, לזול. ל' יאחר, ח"י צומניה ייתי ולא יתעכב ולפיוסו חרבנמיו כן, ולרעה הריק"ם הוא מענין לא יסוף ומרעם (אסתר ב') כמו אחרית שהוא סוף (עם ווירד ניצט אויסבלייבען) ומשמעות הגלה אינה כן צשום מקום: (ד) עפלה, לשון עזום כמו ויעפילו (במדרש י"ד) (רש"י) וכן פירש רד"ק) ענין נבואה הלך חזון כמו ויעפילו לעלות וכמוהו ונעתיק החכם בעז עכ"ל ויעפילו (ויא ווארען פֿערדעמסען) עפלה (פֿערדעמסען זיין). ורש"י בקדוק הגלה הזאת (שחקר בו המחזאר לפי פ"י הנפרישים) הוא, שהוא שם מופשט ע"מ חִפְשָׁה (ויקרא י"ט) ואמר במקום שיש עזות וזרז לב, להתקומם

חבקוק א ב

כִּי בְהִמָּה שֶׁמֶן חֵלְקוֹ וּמֵאֵכְלוֹ בִּרְאָה:
(א) הָעֵל בֶּן יָרִיק חֲרָמוֹ וְתַמִּיד לַחֲרֹג
גּוֹיִם לֹא יִחְמוֹל:

ב (ב) עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמְדָה וְאֶת־יַצְבָּה
עַל־מִצּוֹר וְאַצְפֶּה לִּרְאוֹת מֶה־
יִדְבַּר־בִּי וּמָה אֲשִׁיב עַל־תּוֹכְחָתִי:
(ג) וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתֹב חֲזוֹן
וּבֹאֵר עַל־הַלְלֹת לְמַעַן יֵרוֹץ קוֹרֵא

jo fett, und sein
Fras so reichhaltig:
17. Soll er dieser=
halben sein Neß
leeren, und beständig
Völker umbringen,
ohne zu schonen?

2. 1. Auf meine
Warte trete ich hin,
und stelle mich auf
den Festungsturm,
und ich will harren,
zu sehen, was er
wider mich reden
wird, und was ich

gegen die Strafrede erwiedern soll. 2. Und der Ewige Antwortete mir und
sprach: Beschreibe das Gesicht, und erkläre es (durch Hieroglyphen) auf die

רש"י

ב (א) על משמרתי אעמדה. עובד עב חקוק ועמד בתוכה ואמר לא אהיה מכלל
עד ששמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מניט ורואה צהלחתו
של דשע ומה אשיב אל הנאים להטוכה לפני: על תוכחתי. שהם מוכיחים אותי
צפני שיש להסדר על מדת הדין. תוכחתי. מינאפידוצת"ט צלע"ו: (ב) ויענני ה'
ויאמר כתב חזון. והנגלה לך לך וצארכו על הלוחות היטב אשר ירוץ הקורא צו לקרותו

באור

(יז) העל כן, ה"א החינה, ר"ל בחיות כן שהוא מבחין ההשגחה ונאמן, וחושב שהכל נעשה במקרה. היללית
דרכו חסיד, שיהיה נוריק יום ביומו חרמו, וילך לידו דרשו? יתכן שיעשה כאלה? והנמשל בלדו האם יחמוד
להרוג גוים בלי חמלה? יריק, מנעין ריקות כדמחורגס, ולפירות רש"י הוא מנעין הרקס חזון כמו הרק חסית
ומכלים ל"ה (דלוח נעטן חוסמוערפ"ע), ויונחן נועה מן פשע המקרא וחרגס העל חלין ישלח משריחים:

ב (א) על משמרתי וכו', ידוע שהכניס מתחור לפעמים בשם צופה כמו שכתוב צופה נחמך לבית ישראל
(יחזקאל ג' י"ז) עיין באורו שם, חלח כונח דברי הנביא פה כלומר: עוד עומדי על משמרתי וכו'
לשועט ומחשכתי ולהכות נפשי לקבל שפע רוח הנבואה, והנה דבר המועיל על האדם לעשות בזמנו ובחבאיו
הנלחם עמו יקרא בכלל משמרתי וכן משמרתי ולויה (אבהוט, בערוף, חמט) וגם משמרתי הנביא כן.
ואצפה, כמו הצופה אשר עיניו מושטות אלה ולמה ומנחין על הדיבר שיבוא, כן לפימי אל מראה הנבואה.
מה ידבר בי, ידוע כי פעל דבר בקשור צ"ח, מושט לענין הפגרות (ווידערברעדען) ווידערשטרעכען
זה ענינו פה כדמחורגס אשכמית. על תוכחתי, הכניו על הפועל כמו בית חפלות, כלומר תוכחתי ה' שוכחתי
בדבריו, וכן מחורגס אשכמית ויש מפרשים על הויכוח שלי חס יבוא אים ויחוכה עומדי לשלש שאלתי, והראשון
יחיד קרוב למשנעות הכלל, ויונחן נועה מפרשון חמלות ומחורגס מה לחותב על צעויה (וויזס חוילן זיינענען
פֿערלוחגען ערוועדערט ווערדען ווידר): (ב) כתוב חזון, כתוב הנבואה אשר אני דובר אליך, ובאור.
לוח ופירושו ופרש (דר"ק). על הלוחות, ר"ל על לוחות אבנים ע"י פתוח הילוחים (בילדערשריפט) אשר
השחמטו בם ביונים הקדמונים, שלא ה' עוד מלוייה חכמת הכתיבה בקיימי לוחותיו שלנו כידוע לך, חס, נעם
חרגומי, וי"ח כחיכא נבואתא מפרש על קפרא דאוריחא ודעמו נעם הלוחות ביריעה כמו לוחות הכתובים. למען
ירח וכו', כדי שיוכל הקורא לקרות בו במהירות בזמנו ההכוננות וכן יאמר הלוח האשכמתי וויזס געלייפֿיג
קייט (געזען) כהוראת מלת ירח, ועד"ז ח"י בדיל דיוח למחכס מן דקרי ביה: (ג) כי עוד חזון למועד,
עמו כמו עוד וועד לחזון וכן יש לאל יד (ובראשית ל"א) כמו אל לדי וטעורו, החזון הזה לא יסיה מנחה
אלה עוד זמן. רחוק קרוב לחזון ובאופן זה מחורגס אשכמית, ובקבנן לשון הזה נאמר בדניאל (י"א ב"ו) עיין
באורו שם ויכול לפרש ג"כ עוד קיום החזון הזה קבוע למועד כלומר לזמן מיוחד (דיו) ערפיליזונג דיעוגער

er? 14. Und machst Menschen gleich Fischen des Meeres, gleich Gewürm, das keinen Herrscher hat? 15. Alles zieht er herauf mit der Angel, sammelt es in seinem Netze, und häuſet es in seinem Garne; ob dessen freuet er sich und frohlocket. 16. Deswegen opfert er seinem Netze, und räucheret seinem Garne; denn durch selbe ist sein Theil (Fang)

תָּבִישׁ בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבִלְע רָשָׁע
צִדִּיק מִמֶּנּוּ: (יד) וְתַעֲשֶׂה אָדָם כְּדָגִי
הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא־מִשָּׁל בּוֹ: (טו) כָּלָה
בְּחֶבְהָה הֶעֱלָה יִגְרָהוּ בְּחֶרְמוֹ וַיֹּאסְפֶהוּ
בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן יִשְׁמַח וַיְגִיל: (טז) עַל־
כֵּן יִזְבַּח לְחֶרְמוֹ וַיִּקְטֹּר לְמִכְמַרְתּוֹ

תִּיא לֶמַח וְנִי זָכִיתָ א'. מִלֵּא א', ו': בְּבִלְע וְנִי עֲקִידָה מ"ד:
על וְנִי תַעֲנִית ב', כ"ב:

רשי

כמו ולהצט אל עמל: לדיק ממנו. שהוא מסמל את עיני לדקיהו: (יד) ותעשה אדם. לפני הרשע הזה הפקר כדגי היס שכל הדוה ללוד לודה מהס: (טו) כלה צחכה העלה. כל האדם זה נ"ג העלה צחכה שלו: יגרהו. לשון אגרה צקליר (משלי ו') נהדסו ממגורות (יואל א'). (טז) יזבח לחרמו. לע"א של כוכבים ומזלות שהוא אומר שהיא כוזב' הכל לפניו. צהמה. כמו צהס צצילס: צראה. שמה: (יז) העל כז יריק חרמו. יש תמיהות הדצ המפקיימת כמו הנבל' נגליתי דעלי (שמואל א' ז') הדוה אתה (סס ז' ט"ו) אף כאן הנראה צעיניך שעל כן הוא מלליח כל טעה שיריק חרמו על הכל וללוד ליד. יריק כמו הרק חנית (תהלים ל"ה) וידק את חניכיו (צדאשית י"ד) מזדיין צחרמו:

באור

עכ"פ טוב הוא מונו והבן, ובאופן זה מחורבס אשכנזים: (יד) ותעשה וגו', למה תעשה אדם הפקר כדגי היס שהמה מופקרים לכל. לא השל בו, שאין מי מושל בו למנעו מיד הכא לקחתו: (טו) כלה וכו', לפי שהמשילם לדגי היס יוסף לכאר המשל ויאמר כי האויב יעלה בני אדם כלם צחכו הוא הכלי אשר ביד הדיב להעלות בו דגים וכמוהו משוך לויתן צחכה (איוב מ'). העלה, הראוי העלה וצאה המלה הזאת משונה מחבורותיה ה"א נקודה בל"י, והע"ן בשו"א ופת"ח, כמו שבא בשלמים למה העֲבִרְתָּ (יהושע ז') (ד"ק). יגרהו, ענין אסיפה כמו יגורו מלחמות (תהלים ק"ח) והוא ושרש גור (הי"ל) וכן ח"י וְכַנְשׁ והחכם געזעכ' יוס הכיא השרש מונו גר ופחרו מענין ושיכס (לעיהען, בעזאנדערס ראפֿען, וועגראפֿען) ודעתי לומר שהוא מענין וגרה לא יגר ויקרא י"א) ענין העלאת המאכל מן הקדם אל הגרון ובתלמוד עברה גוררת עברה, אין חוששין שמה גרה חולה (ש"אעפסען) והענין אחר. בחרמו, רשת. במכמרתו, הוא הרשת שד"ן בו ואינו מחובר מן מכמרת (ישעיה י"ע) שא"כ היה לו לומר לְמִכְמַרְתּוֹ כמו מן משקלת משקלתו כ"א מן מכמרת כמו משמרת (ד"ק) ושני משקלים הם לפתרון אחד כהרבה משקלים. וי"ז מלחמה. על כן, הואיל והטעה משהקם לו ישמה ויגיל ואינו דואב לעמית מה שיבוא לו בגמול על מעשהו. (טו) על כן, אינה חולה הללחתו צפועות ה' להודות לו ולצדק ולקטר לפניו כי חולה הללחתו צחרמו וי"ז צמקרה הוא ענין מליצה. בהמה, ע"י הרשעים ההם. חלקו, חלק הדיה שכל לו. בריאה, חקר הממוראר כלומר שהוא בריאה או פירושו צחרון אכילה, כי אכילה לשון נקבה ומואכל לשון אכילה (ד"ק) ועס בריאה שמה וכן איש בריא מלא (שופטים ד') והנה פעל בריאה הוא ציוני פעול, ויבוא ציו"ד ע"ד הפעול צארמית כמו קטילא, והרבה כמותו צנקרה. וטעמו לדעתי מואכל אכילה בריאה, כמו הארון הברית הארון ארון הברית:

הוא לכל-מבצר ישחק ויצפור עפר
 וילבדה: (י) אז חלף רוח ויעבר ואשם
 זו כחו לאלהו: (י) הלוא אתה
 מקדם יהוה אלהי קדשי לא נמות
 יהוה למשפט שמתו וצור להוכיח
 יסדתו: (י) מהור עינים מראות רע
 והביט אל-עמל לא תוכל למר

Festung, und es häuft Erde (wirft Dämme auf), und erobert sie. 11. Es wechselt dann sein Muth (erneuet und verjüngt sich), und zieht weiter und frevelt, seine Kraft (eignet es zu) seinem Gotte. 12. Bist du doch von jeher der Ewige, mein Gott, mein Heiliger! wir werden nicht um-

ת"א ה' למשפט עקרים מ"ד ט"ז: מהור ובו' סס מ"ז:

kommen! Ewiger, zum Strafgericht hast du es bereitet, und zum Züchtigen, o Gott, hast du es eingeseht. 13. Der du so rein an den Augen bist, um Böses zu sehen, und Unheil zu schauen nicht vermagst: wie willst du Treulose schauen, wie schweigst du, wenn der Gottlose Den verschlinget, der frömmere ist als

רש"י

שפיכת סוללה כי כולן מתורגמות יצור עלה מילתה ואף היא ל' מילוא שהיה צעיר דוד הוא תל בציוה וכלחמים זה שעל ראשה מגדל צווי וספועו משפט ללדדין וסצינות מרגלותיו חומה נמוכה להחזיק העפר מליפול: (יא) אז חלף רוח. אז צדאותו דרכו ללחה רוח חולפות ועוצרת עליו רוח אשמה ומכו הדוח זהו כחו לאלוהו הכח הזה הוא נותן לאלוהו ואמר אלהי עשה לי כל החיל הזה אחר הנציו ואתה למה תחדש לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדשי אשר לא תמות וזה שכתוב לא נמות אח' מתיקוני סופרים שצמדקא הוא שכינה הכתוב וכן (מלאכי א') והפחת' אותו וכן הדבה המפורשים בספרי. ולפי תיקון הסופרים זה פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתנו למות צידו: (יב) ה' למשפט שמתו. ידעתי כי לא העמדתי לזה אלא לשפוט את המורדים כך ומכל מקו' כ"ז למה יתקיים הלא מהור עינים אתה מראות דע: (יג) והביט.

באור

כ"ג) ובספר יחזקאל (כ"ב ח'). ויצבור וכו'. הוא שפיכת קוללות למלאות החפירות אשר קצבו חומות העיר וכן ח"י ולבר מזיאת והוא חל עפר (רד"ק): (יא) אז חלף רוח. צדאותו עלו על צמתי ההלחה עולה ומנלה האויב יחליף רוחו, כלומר אונן רוחו יגדל ויחזק ויעזר במעיו הלאה בלי מעצר. ואשם, וגם יעבור עליו רוח אחרת לחטוא ולחם זה הכח הנחלק אל אלהיו ולאמור כיכולת האליל הזה עשנו לנו החיל הזה. וח"י כן על דמות רוחיה עדא ממלכותיה וזה על דאגני יקריה לעומיה (אסדאן ווייל עם האכזריסיה דאריבער ווידה, ווייטט יין קאריגטוהן אב פון איהן, דען עם פערטולדעטע זיך דא עם דען גאטלען פיעל פערעהרונג ערוועט): (יב) הלא וכו'. הן ידעתי שאתה מעולם ה' וכו'. לא נמות, ובראי לא תקן אותנו למוט ע"י נבוכדנצר להיות כלים בידו כי אתה לא שמת אותו דק ליסר ולהוכיח אותנו כדי שנשובה אליך בלב שלם, ונחזק על מעשינו הרעים ונעיד דרכנו, אבל אין כונתך לכלה ולהשמים אותנו לגמרי, בעוד אני וכונן לבי כי לא כן יהיה. כן נראה לי שגור הפסוק לפי פשוטו ועד"י שגמתי והרד"ק כתב לא נמות הוא אחד משמנה עשר שהם תקון סופרים כי לא תמות, ועד"י ח"י מימיה קים לעלמא, ואפשר שהוא לשון חפלה יהי רטון מלפניך שלא נמות וכו': (יג) מהור עינים, הלא אתה ה' שעיניך עתה מראות דבר דע, ולא תוכל להביט וכו' ולמה א"כ תשגיח בנבוכדנצר למה להם ממשלה גדולה וכו' ועיניו הלא דבר זה מתנבא למחוקק ועלמחוקק כי אתה הוא הטוב והמעיב המוחלט, ואיך תסבול הרע הזה אשר נעשה חסד השמים? וכעין זה ח"י. בסגור, עיני גם אם ישראל חטא למה יהיה למסקה לאורו רשע גמור המורד כך במרד ובמעלה, הלא

furchtbar ist es; von ihm selbst geht sein Urtheil und sein Richterspruch aus. 8. Schneller als Pardeer sind seine Rosse, scharfschender als die Abendmölle, und seine Reiter breiten sich aus; seine Reiter kommen von Ferne,

fliegen wie Adler, der sich stürzt auf den Fels. 9. Alle kommen wegen Raub, die Richtung ihres Gesichtes nach vorwärts (d. h. sie zielen immer vorwärts zu ziehen), und es sammelt zusammen Gefangene wie Sand. 10. Es höhnt der Könige, und Fürsten sind ihm zum Spotte, es lacht über jede

יֵצֵא: (ח) וְקָלוּ מִנִּמְרִים סוּסָיו וְחָדָיו
מִזֵּאבֵי עָרֶב וּפָשׁוּ פָרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו
מִרְחוֹק יָבֹאוּ יַעֲפוּ בְנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכֹל:
(ט) כָּלָה לַחֲמֹס יָבֹוא מִגִּמְת פְּנֵיהֶם
הִדִּמָּה וַיֵּאָסֶה בַּחֹל שָׁבִי: (י) וְהוּא
בְּמַלְכִים יִתְקַלֵּם וְרוֹזְנִים מִשְׁתַּח לֹ

רש"י

(ח) ופשו פרשיו. דעו פרשיו: (ט) לחמם יבוא. לשלול ולזוז: מגמת פניהם. ל' הבמילוי (בדאשית כ"ד) ובמל ארץ (איוז ל"ט) דן צמרו' לשבע קלה כזרת ארץ כאילו גמל וסתה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם במילת שלפת פניהם דומה לרוח הקדים עזה שזרחות כן ת"י: (י) והוא במלכים יתקלם. מתולדן זהם וכל ל' קלסה ל' דוד הדודים זו יש לטוב יש לרע פלדיו' צלע'ז: משחק. כמו משמר מסתר: לכל מצלר ישחק. אם איוזו צמצלר חזק שחוק לי: ויזכר עפר. עליהו דודו חיילותיו ב"א נושא משא עפר והרי היא לפני החומה תל בצום ונלחמי' זה על העיר והיא

באר

(רד"ק) י"א חרי השמים לערוך ערך צמחיות רב (בייסיג), וי"א חרי הראות שרואים מרחוק ונהללה הערך שלליו כושאים עניניהם. ואחרים פתרים ע"ה השאלה מונחג חרוד השכל שהוא זרין ומנוהר הדבר לעשות. כן הם זרמים ומנהירים (רד"ק) ובחברוננו הלכתי אחר רוב הדעות וח"י חריפין. **מזאב** ערב, ח"י יזבין ריגוא החאים לעת ערב ילאו לערוך ויליה כיום יאיר להם למלוא ערפם, וגם הסוקים יש להם הסגולה הלא לראות כחשכה כחורה לערוך לרין אל המערה הסומם להם. ואולי עטם ערב ארץ ערב שהאזנים חדים שם ביותר (הראב"ע וז"ל) אך מפקוק בלפניה ג' ב' נראה יוסר פירות הראשון ולזה מרגמתי כן. **ופשו**, ההפסדו (הראב"ע) וכן מחרובם אשכנזית, וח"י ירבין ג"כ ער"ז והיא מבוחר (כחוס ב' י"ג). **ופרשיו**, כפל השם במקום הכניו כמנהג המקרא לעורר על הכונה ביותר. ר"ל עם היות שפרשיו מנוהקים יבואו עכ"ז לא ייעפו ולא ייגעו בדרך, אבל יעופו כמו העשר המנוהר לעוף להשיג האוכל. **חש**, שב על העשר וכן אמר איוז כשער יעוש על אוכל (איוז י"ט כ"ו): (ט) **מגמת**, שרשו גמל ואין לו רע במקרא, ויש רואים להשמו עם ענין גמל מלשון הגמילתי כא (בדאשית כ"ד) ענין רש"י ע"ה השאלה למחשג חפץ ודלן ובקשה (פ"הרהב"ע), **ומוחט**, (ל"ע), וחרונומי לפי הענין מחבור העולה עם פניהם. וכעוה ח"י לקבל אשהו. והחכם געזע"י וס פתרו מפעל גמס בלשון ערבי שפחרונו רבו (פ"ע) געהייפט זין, פ"ערההרען, הייפ"ען, ומה השם **מגמה** (הו"פ"ע),

טחא (ר"ה טחא א'הרער געו"טער איזט פ"ארווערטס געריכטעט) אך בעיני נראה זה רחוק. **קדימה**, המפרשים פשו מחרה, ולפי שסקה להם שלא היה נוכח פניהם מחרה אלא מערב כי כפל מחרה ח"י לכן נרחקו רבים לפשו. שמחשבותם לשלול ולזכר דא ולשוב מיד לאלים שהיא לזר קרונה צמחיות לפניהם, וי"ם בדרך אחר דמן כרוח קדים קדומא (וי"א גז"ע) דענן הע"טג"ען וחסטטוידע) והנכון שהוא מן ענין וק"ה (הלים ק"ט ה') ר"ל לפנים וכן פה הכונה כל השחלותם היא לנסיע לפנים ולא לאחר, ותכלית

כל הנועמם נלחון על האיוז לרדפו אחר והם יסעו חמיר הלאה ויגרשו האיוז מפניהם, ובאופן זה מחרובם אשכנזית. **ויאסוף**, ועי"ז מואספים הרבה שנייים כחול הים: (י) **והוא** במלכים, מהחל ומלעג ומלעג במלכים בזיון כפלא, ומתולדן צמחיות בדברי נדון. **יתקלם**, ח"י מחלעג וענין ההפעל בארתי כספר מלכים (ב' ד')

חבקות א

מִשְׁפָּט מַעֲקָל: (א) רְאוּ בָנוּיִם וְהִכִּיתוּ
וְהִתְמָהוּ תִמְהוּ בִּי-פַעַל פִּעַל בְּיָמֵיכֶם
לֹא תֵאֱמִינוּ בִּי-יִסְכָּר: (י) בִּי-הֲנֵנִי
מִקִּים אֶת-הַכְּשׁוּיִים הַגּוֹי הַזֶּה
וְהַנְּמָהר הַזֶּה לְךָ לְמִרְחָבִי אֶרֶץ
לְרֵשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת לֹא-לוֹ: (י) אֲנִי
וְנֹרָא הוּא מִפְּנֵי מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ

das Urtheil verkrümmt hervor (wird falſch geſprochen). 5. Sehet euch um bei den Völkern, ſchauet und erſtaunet ſtaunet! denn ein Werk wirkt er in euren Tagen, nicht werdet ihr's glauben, wenn es erzählt wird. 6. Ja, ich laſſe die Kaſdim (Kaſdäer) aufſtehen,

das grimmige und eifrige Volk, das über die Weiten der Erde zieht, Wohnungen in Besitz zu nehmen, die ihm nicht gehören. 7. Schrecklich und

רשמי

מכתיר. סוד: כמו (תהלים כ"ג) אֶזְרִי צֶדֶק כְּתוּרִנִּי: (ה) לֹא תִאֲמָיוּ כִּי יִסְפֵּד. זֹאת לָכֵן אֲשֶׁר אֲנִי מֵקִים אֶת הַכְּסָדִים הַעַם אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְּדִי לְהִצְדָּאוֹת כְּמוֹ שִׁנְאוֹ (יִשְׁעִיָּה כ"ג) זֶה הַעַם לֹא הָיָה הֵם אֶחָת מִנִּי וְדָרִים שֶׁהָיָה מִתְחַדֵּשׁ עַל צְרִיכָתָם וְעַתָּה יָקוּם יִיְהוָה מֵד וְנִמְאֵה לָרוֹץ לְמַדְרָא לְצִדּוֹת כָּל הַבָּיִת: (ו) מִצְנוֹן מִסְפֵּרוֹ וְשִׁאֲרוֹ יֵלֵךְ. מִצְנוֹן שׁוֹפֵטִים וּמִמֶּנּוּ מַלְכִּים הַמְטִילִין מִשָּׁא וְרוֹמֵם עַל הַכֹּל: מִסְפֵּרוֹ יוֹשִׁיעִי וְשִׁאֲרוֹ צִלְעִי:

באור

השורש קובץ את הדיקט להלך לו וללעזר בכל עבריו ובכל אופציו לכן חפוב חורב וכו' וכן תרגמתי כונתה לכהות אחר הרוב. ויותר נראה לי שהוא יחס הקבץ בדרך נכון, ושעורו הואיל שהמדות המנוגדות גבורות בלחץ האמת נעדרות ע"כ חפוב החורב ולא יאל לבחל חשש, ועל כי הרשע נמכר את הדיקט ע"כ כי חשש מעט ונשקל **חפוב**, עקר עניו הליכות ופיצו והפסק ונעול (**אויפֿהֿלֿטן**, **האטט** ו**וורדען**), ענקוקערשטעט **זיין**, ערקולטען), ואמר ע"כ חסלש החורב ולא תעמוד בגבורתה בנקמם. **לנצח**, לזמן רב ר"ל כל ימי ונמשלת הרשעה האמת וטעמו כמו ועברו לעולם (שמות כ"ו) ופירות רש"י שלא יאל הדם לחמה, ובאופן זה ממורגם האשכנזים. וט"ל לאפשר דינא לא בדיכוי על צוריו. **מכתיר**, נמקדן וכן אכירי בשן כחורני (השלים) ע"ל כן **חובי** אחר שולל העניין והפנינים יבוא לעטם זה להפך: (**ה**) **ראו**, עמה דברי הנביא אל ישראל ואמר: ראו הנמשלה והנלחון הממלא בין הגוים עו"נו, אך ימשלו אלו באלו וינלחו אלה על אלה, והביטו ונמשלה ונלחון שלי כי הברל גדול יש ביני וביניהם. **ורתמהו**, ומשפטו עם ח"יו ההתפעל והסתמחה (רד"ק) והוא ע"ד אֶתְפַּעֵל בארמית והכפל לחזק התימה. **פעל**, בפתחות העין עם הפעולה **פָּעַל** בינוני והוא הש"ת לדעת הרד"ק וט"י חרי עובדא אשעביד לפי הכונה או שלדעתו הראשון פעול בינוני מענין פָּעַל כמו פָּעַל והחולס מפני העין לחשלוס הדגש, והשני השם כמו פָּעַל ובא הלרי במקום קבול וכמוהו **אֶזְכִּיל** במקום **אֶזְכֵּל** (רד"ק). **כי יספר**, כי הוא דבר קשה להאמין לפי שיואל מהיקש העצמי: (**ו**) **כי הנני**, דברי הנביא בשם הש"ת. **מקים**, מעיר רוחם להתקומם. **את השבדים**, ענין באורו ובספר דינאל. **דמר**, מר נפש ואחרי. **ורנצמר**, מענין מהירות חריפות, כמו מְהִיר (משלי כ"ו) ובעהענדע, ענענדריג, **אייפֿריג**, ו"ש מלשון ולבד נאמרים (רעיה ל"ב) עומא **מִלְחָא** וקלילא (**פֿֿלֿדֿרֿאֿיֿלֿיגֿעס** אונד **יִיִצְטֿפֿעֿרֿטֿיגֿעס פֿֿלֿקן**), והבחר יבחר: (**ז**) **ממנו וכו'**, הנמשש שיואלו לאור יאל מעלמו כי לא ילעדך לעתם עם אחר. וכן פירש"י וממנו שופטים וממנו מלכים הנעילים ונשא ואחיה על הכל. **ושאתו**, עם נדך עם נשא, וענין שמים גרזה ופסק ר"ן, ומהמר השופטים כח"י ובזרתיה וכן מפורגם פה. וט"ו מענין שאתו שבעת אחכם (**איוב** י"ג) (**אנועהען**, **עהרפֿולט**, **האהייט**), והענין אחר: (**ה**) **מומרים**, שם חיה קלה המרח. **וחרו**, ענין חרוד ומרמיות

1. 1. Der Ausspruch, welchen der Prophet Sabakuf weisagte. 2. Wie lange, Ewiger, flehe ich, und du hörst nicht? schreie über Gewalt zu dir, und du hilfst nicht? 3. Warum lässest du mich Unrecht sehen, und schauest Unheil mit an? Zerstörung und Gewaltthat ist vor mir, und Streit besteht, und Hader erhebt sich. 4. Dar-

א (ה) **הַמֶּשֶׁא אֲשֶׁר חָזָה חֲבִיקוּק הַנְּבִיא:** (3) **עַד--אָנָּה יְהוָה שׁוֹעֵתִי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעָק אֵלַיךְ חֲמָם וְלֹא תוֹשִׁיעַ:** (4) **לָמָּה תִּרְאֵנִי אֱוִן וְעֵמֶל תִּבְּשִׁי וְשָׂדֶה וְחֲמָם לְנִגְדִי יִהְיֶה רִיב וּמִדּוֹן יִשָּׂא:** (7) **עַל--כֵּן תִּפְגֹּם תּוֹרָה וְלֹא-יֵצֵא לְנֶצַח מִשְׁפַּט בִּי רָשָׁע מִכִּתִּיר אֶת-הַצְּדִיק עַל--כֵּן יֵצֵא**

ת"א על כן עקרים מ"ד. ס', ט"ו:

um erschlaffet die Geseßlehre, und es wird ewig (eine lange Zeit) kein Recht hervorgehen, weil der Gottlose umgibt den Frommen, darum gehet

רש"י

א (א) **הַמֶּשֶׁא אֲשֶׁר חָזָה**. מעל כּוֹסֶתָא מִה שֶׁכָּתוּב וּקְצַל דְּר"ס: (ב) **עַד אָנָּה ה'.** לופס הוּא דְּר"ס שְׁעִיד כ"כ לַמְלוּךְ זְכִיפָה וְלִהּוֹת מִיֵּד לִישְׁרָאֵל כַּעֲנִין שְׁכֵאֲמֵר דְּכּוֹסֶתָא כִּי הִכְנִי מִקִּים אֶת הַכְּשָׁדִים וְגו' וְעַל זֹאת הִיָּה מִתְּחִיל וּמִתְּפִלָּה: אֶזְעָק אֵלַיךְ חֲמָם. אֲזִיב' לִפְנֵי חֲמָם הַעֲשִׂי לִי וְאִינְךָ מוֹשִׁיעַ: (ג) **אֵוִן.** זִיו' וְחֲמָם: וְעֵמֶל תְּצִיט. עֵמֶל זֶה אֶתָּה מְצִיט וְאִינְךָ עוֹזֵר: וְיִהְיֶה רִיב וּמִדּוֹן יִשָּׂא. וְזֶה כ"כ הַכּוֹסֶא רִיב וּמִדּוֹן הוּאָה וּמִתְקִיִּים וּמִלִּיָּח. וְיִהְיֶה וּיִתְקִיִּים אֹתָהּ אֲשֶׁר רִיב וּמִדּוֹן יִשָּׂא כְּת"י: (ד) **עַל כֵּן תִּפְגֹּם תּוֹרָה.** עַל זֶה שִׁיִּשְׁרָאֵל רוֹאִין הַלְלָתָהּ שֶׁלֹּא תִפְגֹּם וְתַעֲזוֹר תּוֹרָה מִהֶם וּיִשְׁמְעוּ לוֹ וּיִשְׁתַּחֲווּ לְדַמּוּת דְּצַקְעָת דּוֹרָא: וְלֹא יֵלֵךְ לְנֶצַח מִשְׁפַּט. הַדָּת לֵאמָתָה:

באור

א (א) **הַמֶּשֶׁא**. עֲנִין מִשָּׂא כִּדְר מִבְּחָר בְּסִפְר הַזֶּה: (ב) **שׁוֹעֵתִי**, עֲבֵר בְּמִקּוֹם עֲשִׂיד וְהַעֵר אֶזְעָק, וְהַכְנִיָּה מִחֲלוֹן עַל שְׁלוֹת בְּכָל הַלְלָתָהּ מִשְׁלֵחַם וְאִמֵּר עַד מָתִי אֶזְעָק וְאֶחָתִין אֵלַיךְ וְאֶתָּה לֹא תִשְׁמְעֵנִי אֶזְעָק עַל הַחֲמָם אֲשֶׁר עוֹשֶׂה כ"כ וְאֶתָּה לֹא תוֹשִׁיעַ וּמִרְגָּמִיזִי בְּזִמָּן הַהוּא, וְיֵשׁ גַּם לְהַעֲמִיקוּ בְּעִתִּידִים (וּזִיחַ וְאִכְנַע וְעֵרְדֵּר אֵיךְ נֶאֱמָר עַד חו. ג. ו. וְעֵרְדֵּר אֵיךְ כֵּךְ שְׁרִיעֵן חו. ג. ו. ו. כִּי מִלִּילָת עַד אֵתָּה, עַד מָתִי לֹא תִשְׁמָע רַק בְּעִתִּיד: (ג) **לָמָּה וכו'** הַכְנִיָּה יִרְאֵה בְּדִמְיוֹנוֹ הַחֹק בְּנִפְשׁוֹ הַמְּרַגֵּם אֶתָּה הַעֲמֵל, הַשֵּׁר וְהַחֲמָם שֶׁהֵן מִדּוֹת כְּעוֹבוֹת בְּנִפְשׁ, מוֹשְׁבִים בְּכַח הַשֶּׁכֶל וּמוֹשְׁפִיעִים מִן הַחַוּוּרִיּוֹת, וְכִלְמִי בְּרָאִים לְעִין בְּשֵׁר, עוֹמְדִים לְנוֹכַח פְּנִיָּו וּפּוֹעֲלִים כְּבוֹפִים חַיִּים וְאִמֵּר אֵל ה' לָמָּה תִּרְאֵנִי מִרְאֵה זֹאת הַקּוֹבֵץ לִי כַּעַם וְיִגּוֹן, וְנִשְׁבִּיעֵנִי בְּכַח הַלֵּעַר, וְהוֹלִילָה כֻּלָּה ע"י הַהִשְׁמָחָה וְהִיא יִקְרָה מֵאֵד כֹּאשֶׁר יִרְגֹּשׁ כֹּל חֵךְ עוֹשֶׂה עֲשׂוֹתִים הַלְשׁוֹן. **וּמִדּוֹן יִשָּׂא**, אֵת עֲלָמוֹ וְשִׁלְטֵן בְּכָל רוּחַ. וְי"ט דְּנִפְחָרְוֹתָא וּבְדוֹחָא אִינְיוֹן מִתְבַּרְכִּין (דַּעַן) **דוֹרֵךְ לֵאמָתָה חוֹדֵר גֵּעַ וּחֹלְטָה עֲטִיגִיט יִנְדֵּי יִחַ וְעֵבְרִיט:** (ד) **עַל כֵּן**, לִפִּי רֹב הַמְּפַרְשִׁים יִחַם הַקֵּדָה מֵאֲחֵר פֶּה לִיחָם הַמְּסוֹבֵב כֹּאשֶׁר יִבֹּא לְפָנֵינוּ בְּמִקְרָא, וְשִׁעוֹרֵי בְּעִזּוֹר שְׁמַעְקִיִּים הַמְּשַׁפֵּט וְלֹא יֵעֲשֶׂה דִין עַל לֵד הַיּוֹשֵׁר חַם לִפִּי

תקון בדפוס רש"י ז"ל

הערות ותיספת באור דבריו.

נ ח ו ם

(א' א') חזון נקוד קמ"ץ **חזון** לפי שאינו דצוק וכו' כן היה הנוסחא לפני רש"י ופי' ספר **חזון** וכבר נכתב עליה וכו' ועתה חוזר וכו' (ווייזאגונסבויך פֿון יונה חונד ווידערהקלטער חויטשפרוך היראיבער פֿון נחום) אך הראיה שהצא מת"י לא לצד שאינה מוכחת על הנקודה כי יונתן לא תרגם כלורת לשון הקרא אך הוסיף עליו צענין כדרכו לרוב אלא שהוא עוד ראיה לסתור כי מתרגמו כן : כמא דכתיב צִסְפֶּלָא קָדוֹן, השב על נחום ד"ל שהוא כותב הספר הזה, נראה צעליל שנקודתו חזון צסמיכות כמו שהוא לפנינו, וכלל הספרים המדויקים, ולא ראיתי צסום ספר שנקודתו צקמ"ץ. וידמה שלא מצטון רש"י ילאו הדברים האלה, כי אם הם הוספה מתלמיד אשר ראה ת"י והציג מדבריו שכונתו כי ספר חזון מוסב על יונה צן אמתי ורלה להוכיח מזה כי הנקודה צנפרד **חזון**. ולדעתי הוא להפך שחזה נחום הנצואה הזאת קודם ששב אנשי נבואה וינה אח"כ כנראה מענינו, צספור שליחתו ותשובתם. וכבר הודעתי שאין מוקדם ומאוחר צסדר הנצואות צספר הזה :

(ב' י') כָּבוֹד כמו **זָכוֹר שְׁמוֹר** ע"כ ר"ל הוא לווי צפלס מקור כאשר העיר ע"ז רש"י צתורה צמקומותם ועיין הצאור סס, וצצאור צפנים : **(יד) רַבְּבָהּ** רוצ דכב שזה וכו' ה' יתירה הפך הלשון לרצוי מרכצות וכן **חֲלָאָה** (יחזקאל כ"ד) וזהם רצ ע"כ. כבר הודעתי צמקום אחד כי הו"א צצוף השם שאינו לנכזה תשמע להוראת המין (נאטטונג), וטעמו כשם קצון (קאָלעקטיבן), כמו דָּבָהּ, פִּשְׁתָּהּ, יַעֲלֶה, חַטָּה, שְׁעוֹקָה ותרבוים הארמי צאלה הנו"כין תעין שְׁעוֹקִין מספר דצים. וזאת כונת רש"י פה צמלת דכָּבָהּ ר"ל דָּבָהּ על הפרט, דכָּבָהּ צה"א על הרצוי מהכללות (וואונגערייח), כולל רצוי מרכצות, וכן דעתו צמלת **חֲלָאָה** קצון וזהמא. אך **חֲלָאָה** משקלו כן כמו שְׁעוֹקָה, אִימָתָה, יְשׁוּעָה ממשקל הסורי עיין צאורנו סס :

(ג' ו') בְּרָאִי כוצל לשון והסיר את מלתו (ויקרא א') הוא ממחצרת מנחם צן שרוק שחצר אלה שנים יחד צמחלקה אחת ופתרם ענין טנף הס. ע"כ, ועיין (יחזקאל כ"א י"ז) צצאור מלת **לְרַאֲהָ** :

Selden, dein Volk
ist auf den Bergen
zerstreuet, und Nie-
mand bringt sie zu-
sammen. 19. Kein
Heilmittel gibt's für
deine Wunde, tödt-
lich ist dein Schlag,
Alle, die von dir hören, klatschen in die Hände, denn über wen ist nicht
deine Bosheit alle Zeit ergangen? —

עֲמָךְ עַל־הָהָרִים וְאִין מְקַבֵּץ: (יט) אִין
בָּהָה לְשִׁבְרָךְ גִּחְלָה מִכְתָּה כָּל־שְׁמַעִי
שְׁמַעֲךָ תִּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־
עֲבָרָה רַעְתָּה תָּמִיד:

רש"י

נפולו וכל האותיות היולות ממולא אחד מתחלפות זו זו זי"ן שי"ן סה"ך לד"י כולן
יולאין מסוף הלסון ושולי הסניים: (יט) אין כהה לשדרך. אין מילר על שדרך כי הכל
שמחים. כהה ל' דדר עמוס: תקעו כף. לשמוע:

באור

פיהו פירש"י כמו נפולו בחלוק אותיות ש"ן ממולא אחד, וכן מתורגם אשכנזית כי באמת שרש פון ופוט אחד
המה נמוכן, כי הדבר המופרד ומופזר יתראה כאלו נהרבה מאשר היה מקדם, וכפסר או"הש החדש יבוא יוחר
מזה: (יט) כהה, כמו גָּהֶה בחילוק אותיות ג"ך (משלי י"ז כ"ב) ענין רפואה וכוונתו לא יבהה מכם ומור
(הטעם ח' י"ג). נחלה, החיות בשו"א לבדו ואמר על כפעלת ואע"פ שהיא פועלת, כי האדם הוא הנחלה
והמנה היא הנחלה, על הסבה השנית, כי הסבה הראשונה הוא הנחלה אוחה, אעפ"כ מרוב החללים אשר בקבה
ההיא, היא כפעלת אל החללים כלומר מלאה מהם (רד"ק) וענינו המנה היא אנושה ונכסכת מות. וי"מ אין
כהה אין מילר על שדרך, ואין נחלה מענין אין חולה מכם עלי (כיעמאנד טרוערט אונך דיינען סאדען,
חונד קיינער בעקיאמערט זיך אָב דיינען פֿאַללע), וכעין זה ח"י לית דכאב ליה על הדריך ממרעא
מחשך. כי על מי, לכולם הרעות והכל ישוהו כנופלתך:

ein Schwarm Käfer, die sich zur Zeit der Kälte bei Gemäuern aufhalten, geht die Sonne auf, so weichen sie, und der Ort, wo sie sind, bleibt unbekannt. 18. Es schlafen deine Hirten (Anführer), König von Aichur (Assyrien), es ruhen deine

רמז 119

(טז) ילק פסט ויעוף. יהיו קלים ללאת צסחורה כילק הפוסט ועף: (יז) מנזריך. שריך והמ"ס יסוד וסודש צתיבה כמ"ס של משמרתך ושל משמעתיך ושל מנעליך ופעמים שהיל נופלת ממנה כמו נזיר אחיו (ראשית מ"ט) וכן נזירים שרים (איכה ד'): וטפסריך. הממונים שך: כנזר גוצי. כחיילי גוצאי קומלנשטי"רן צלע"ז: החונים בגדרות ציוס קרה. כן דרך הארצה הזנז החסיל והילק צעת הקור כדקוס צכתלים וכציא חוס הן נודדים משס והולכים להס כך יגלו כל עמך: ונודד. ואטטל: ולא נודע מקומו אים. איפה הס ואנה הלכו: (יח) נמו דעיק. ל' תנומה: ישכנו. איז יכולין לקוס: נפשו. כמו

באור

והזהרים (ד"ק) והוא מלשון סורי כרוב המרובעים ובעצ"ע צהורה (דברים) כ"ו י"ב) ישתמש לשם אחד מן ההנאכים השחורים לפני ה' ובלשון פרסי פהיו (קרי'ענא-אבערסטער). גובי, כמו גורם והפלה ממנו א"חיים, הרים, וכן וקרע ל"י חלונים, והדומים להם (ד"ק) והוא ע"ד האלמנטים וענינו גורם והתגום ארבעה גובה, ומה שאמר בגוב גובי ר"ל היות הגורל צמחית הארבעה כמו מלך מלכים (הפיל) וכן פרמאנוס. לדעת רבי יונה מבין פועל מרובע שרשו נדה, לפי שהוא פתוח כמו עֹרֵל ל"י, אבל נודד פעל עזרה, ואילו היו מנח"ע היה בל"י כמו באשר כִּנְזָן. (ד"ק) והנמשל על שרי נגוה שהיו חונתי בהשקע ובכא האויב

עליהם ברחו ונדדו ואמר וקומו על כל אחד ואמר אים על כלם: (י"ח) **נמו רועיך**, ומהיגיו מלחמה נכחמו
שכנה ועצמו ההפגם מלחמה. **ישכנו וכו'**, עיניו מנחת המזם וכן שכנה דומה נכשי ע"ד וכדודי לעפר יסכן
כלה (תהלים ל"ד ז'). **נפשו**, עיני רצוי כמו ופשו פרשו (הקדוק א') ו"ח מרגם איבדרו עיני פזור ועל

stungs=Werke sind Feigenbäume mit reifen Feigen, wenn sie geschüttelt werden, so fallen sie in den Mund des Essenden. 13. Siehe, dein Volk wird zu Weibern in dir (d. h. ver z a g t), deinen Feinden werden die Thore deines Landes geöffnet. Feuer verzehrt deine Miegel. 14. Schöpfe dir Wasser (für die Zeit) der Belagerung, verstärke deine Festungswerke, gehe hin zur Lehmgrube, stampfe Mörtel, mache starke Ziegeln. 15. Dort wird dich (auch) das Feuer verzehren, das Schwert dich weg-
 raffen, dich fressen gleich den Käfern, siehst du noch so häufig wie die Käfer,

מִבְצָרֶיךָ תֹאנִים עַם-בְּכוֹרִים אֲמִינוּעָיו
 וַנִּפְּלוּ עַל-פִּי אוֹכְלִי: (יג) הִנֵּה עִמָּךְ
 נָשִׁים בְּקֶרְפֶּךָ לְאִיבֶיךָ פָּתוּחַ
 נִפְתָּחוּ שַׁעְרֵי אֶרְצְךָ אֹכְלֵהָ אִשׁ
 בְּרִיחֶיךָ: (יד) מִי מְצוֹר שְׂאֵבִי לִי
 חֲזָקִי מִבְצָרֶיךָ בָּאִי בְּפִישׁ וּרְמָסִי
 בַּחֲמֵר הַחֲזִיקִי מִלָּבֹן: (טו) שֵׁם תֹּאכְלֶךָ
 אִשׁ תִּכְרִיתֶךָ חֶרֶב תֹּאכְלֶךָ כִּילֶךָ
 תִּתְכַבֵּר כִּילֶךָ הִתְכַבְּדִי בְּאַרְבָּה:

רש"י

תאנים עם זכורים. כל ערי מזרח יהיו נוחים ליכנס ולצאת מה שצרכה כאילני תאנים וכהסן עם זכורות מזוהלות שבהן ששמיניעים האילן נופלים הזכורים לתוך פי האוכלים. תאנים אילני תאנים: אם ינועו. אשר אם ינועו זירי אדם צחוק: (יד) מי מלור שאני לך. עיר שאנים ללור עליה אופים להם זני העיר מים רבים לתוכה צחוק חזית לשות צמי המלור כשלין צחוק צורות: באי צטיט ורמסי. אותו לעשות ממנו לצנינים כדי לחוק צו צדקי החומות: החזיקי מלך. אחזי ציד המלך העשוי לרפוס הלצנים ללצון צחוק: (טו) חתכבר. צמטאטי השם: כילק. הנומר ומכלה כל ירק השדה. ויש פותדין התכצד כילק התכסי צבוצד גייסות כילק. והתכצדי לשון עם כצד:

בארור

ענין כקוי ובלוע והספרה. גם את חבשתי, כמו שנא בקשה עזר ומעז להגלל מן האויב, כן חבשתי את, ובאומר והנה לא תמלאי עזר, כמו שלא תמלא עזר: (יב) כל מבצריך, כלם יהיו נוחים להכנס כמו עלי תאנים עם תאנים מפותלים, כי צמעת חנוכה טיניע האדם את האילן יפלו אל פי האוכל ומעלם. ומלא עם ידוא אל כון ועמיני האילנות עם הזכורים שבהם ואין לורך לפירות הדחוק מהרד"ק שהוא צחוקם וא"ו צחוקם וזכורים. וי"ת חרגם טינין כביין (רייפֶּע פֶּייגֶען), אונם לא הפירות והנועו מיד הונניע כי אם האילנות, ולכן בריוק יאמר תאנים עם זכורים צבור שאמר ינועו השב על התאנים שהם האילנות. וראוי לרקק בכל מלה ומלה בלשון הנביאים כי יקרים הם מצי ואין בהם שום יתר ללא כונה: (יג) נשים, כלומר חלומי כה ורכי הלכנו כמו נשים וכן ת"י חלשין כנשא וכנוהו נשמה גבורתם היו לנשים (ירמיה כ"א ל"ו). שיערי ארצך, כל הארץ בקרית שער ע"ש כניסתה שהיא שער ארץ (ירמיה) ולדעתו עעמו שיערי עירי ארץ. אכלה אש ברחיק, כאלו האש שרפה ברחיק השערים כן בקלות רב יכבוש אותה האויב, או הכונה על האש שירה האויב אן הקנים לשרוף חומות העיר ולכנס בשעריה: (יד) מי מצור, שאני לך וים רבים להיות מוכן לך לשחות בעת המלור, כי סגור ומסוגרת תהיה העיר ולא תוכל ללכת חולה לשחוב מים מבארות. באי, לך אל הבומא שם העיט מלוי ושם חומסי העיט להיות לחמר לעומ צו החומות. החזיקי מלכך, הכן לך לבנים חזקים ללורך בנין המצור. ורש"י פ"י אחז ציד המלך העשוי לרפוס הלצנים ללצון צחוק (החוטע דיו ליעגעלפֶּארטן און בערייטשטאפט), וי"ת אחזיקי צייד (בעפעסטֶייגֶע דין געביידע): (טו) שם וכי, ענינו ואף גם זאת לא תגללי שם כי תאכלך אם בכל מקום. תאכלך כילק, כליון החרב תאכלך כילק. התכבר,

סָבִיב לָהּ אֲשֶׁר-חִיל יָם מַיִם חִוּמָתָהּ:
 (ט) כּוֹשׁ עֲצָמָהּ וּמִצְרִים וְאֵין קָצֶר
 פּוֹט וְלוֹבִים הָיוּ בְּעִזְרָתָךְ: (י) גַּם-הִיא
 לַגִּלָּה הַלְכָה בַּשָּׂבִי גַם עַל-לִיָּה
 יִרְשׁוּ בְּרָאשׁ כָּל-חִוּצוֹת וְעַל-גִּבְבֶּיָּהּ
 יִדּוּ גֹרֵל וְכָל-גְּדוּלָּיָה רִתְקוּ בּוֹקִים:
 (יא) גַּם-אֶת תַּשְׁכְּרִי תָהִי גַעֲלָמָה
 גַּם-אֶת תְּבַקְשֵׁי מַעֲזוֹ מְאוֹיֵב: (יב) כָּל-

Gewässer rings um sie her, deren Zwin-
 ger das Meer (bil-
 dete), deren Mauer
 aus dem Meere (be-
 stand). 9. Chusch
 (Aethiopien) war
 (die schützende)
 Macht, und auch
 Egypten, mit (ihrer)
 endlosen Menge,
 Pot und Rubim (Ty-
 brien) waren dein
 Beistand. 10. Doch
 auch sie ging herum,
 wandernd in Gefan-

genschaft, auch ihre Kinder wurden zerschmettert an die Gassen-Ecken, und um ihre geschägten (Männer) warf man das Loos, und all' ihre Großen wurden mit Ketten gefesselt. 11. Auch du mußt (vom Zornfelch) trunken werden, und unsichtbar sein; auch du mußt Schutz suchen vor dem Feinde. 12. All' deine Fe-

רשי

להם לחיל ולחומה שורא וצר שורא: (ט) כוש עצמה. כושיים היו לה לחוזק; פוט ולובים היו בעזרתך. והפוט' והלוביים אשר היו בעזרתך גם הם היו צחילה: (י) גם היא לגולה הלכה. אף היא הלכה בגולה אע"כ גדולת' לא עמדה לפני כ"כ: רתקו. נכצלו ל' רתוקות כסף (ישעיה מ') עשה הרחוק שלשלת (יחזקאל ז'): צוקים. שלשלות: (יא) גם את. אף לפי גדולתך תשכרי כיום התדעלה ותהיה נעלמה: (יב) כל מצדיך

באר

תלמודיםטען טענהעט קיל פֿיר דען לעהן עללען ברייטען רותק חוץ דא טענהעטעווער

והוא טס במשנה (פ"ב מ"ג) תחיל עשר אמות. וענין הפסוק פה הים היה לה לחיל. וגם חומה היא מן הים ר"ל הים היה לה לחוזק במקום חיל וחומה, וכן ת"י דינא שורא וימנא שורא, וכן תרגמתי בלשון אשכנזית

(ט) כוש עצמה. כוש היה לה לחוזק וגם מלרים. ואין קצרה. אל הנאים בעזרתה וגם פוט ולובים שהיו בעזרת נטוה היו לך נא אמן גם בעזרתך. וכן ת"י כוש קונחתה ואלרים וכו': (י) גם היא וכו'. פה רמז נחום על מה שאמר ה' לישעיהו הנביא בן יסה ונלך אחר את שער מלרים ואת גלות כוש וכו' וכן כמד הרד"א שכות ומלרים עמדו לנא אמן להלילה מכף סמריב וכחזב וזה בספר קורות העמים הכוללות (חללעוויינע וועללעסעכטע), ועיין גם ביוסף. ירששו. ענינו מנחל (השע י"י). ירו, שרם ירד בשקל רב

(תהלים כ"ט) ופירתו השליכו בן כמדו רבי יהודה ורבי יונה ז"ל (רד"ק) וסריק"ס כתב כי שרשו ירה והוא אר"ת מניין הפעיל כמו וירד ארץ בי (איכה ג') ומשפטו יירד נפתח הירד הראשונה ובש"א השנית והירד הכתובה

ירד אר"ת והירד פ"א הפעל ככלעת דבש. וי"א שהם מן הדגש. ומשפטו יירד בש"א ופחה ובעדור פ"א

הפעל נשאה תנועה הראשונה על יו"ד הבין, והחכם בעזע כיום הביאו שרש ירד וכן כמון. רתקו. ענין שלשלות והוא פעל גזר מן עשה הרחוק (יחזקאל ז') וענינו אוקרו במשחים ונלת ירדקן בתי"א לא הכניתי

לכונו על המלה והענין: (יא) גם את תשכרי, גם את נטוה לא תהיה עובדה מונגה, כי תהיה שכורה ומשחית בוק החמה אשר ביר' ה' והוא וליה על העונם והפרעות שיבוא על הרשעים הנהוגה לרוב בספרי נביאים כיוצא בקורא גם. תהי נעלמה. מכוסה ובסתר מעין הרואים, כאלו לא היית נעלם. וחי' פסלמא

muthigen Schönen, der Zauberfundigen, die Völker verkaufen durch ihre Buhlerei, und Nationen durch ihre Zauberreien. 5. So will ich an dich, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen): ich decke deine Schleppe auf über dein Angesicht, und zeige Völkern deine Blöße und den Reichen deine Schande. 6. Und ich werfe über dich Scheufale, und schände dich, und

make dich gleich wie Unflat. 7. Und Jeder, der dich sehen wird, wird von dir weichen, und sprechen: Nineve ist zerstört, wer wird es bedauern? Woher für dich Tröster aufsuchen? 8. Bist du besser als No-Amon, die an Flüssen lag,

בְּזוּגֶיהָ וּמִשְׁפָּחוֹת בְּכִשְׁפֶּיהָ: (א) הִגְנִי
אֵלֶיךָ נָאִים יְהוָה צְבָאוֹת וְגִלְתִּי
שׁוּלֶיךָ עַל־פְּגִיךָ וְהִרְאִיתִי גוֹיִם
מֵעֶרְךָ וּמִמְלָכוֹת קְלוּנָה: (ו) וְהִשְׁלַכְתִּי
עָלֶיךָ שִׁקְצִים וְגִבְלֹתֶיךָ וּשְׂכֵתֶיךָ
כְּרָאִי: (ז) וְהָיָה כָּל־רֹאֵיךָ יִדּוּד מִמָּךְ
וְאָמַר שְׂדֵדָה גִּינוֹרָה מִי יָנוּד לָהּ
מֵאֵין אֲבִיבֵי שִׁמְשׁוֹתֶיךָ: (ח) הִתִּישְׁבִּי
מִנָּה אֲמוֹן הַיְשָׁבָה בִּיאֲרִים מִיָּם

*הדל"ת דנושה

רשי

עמם וסוף כוזבי' אותם תחתיהם: (ה) שולך. הם שפולי צדי אשה: מערך. גלויך כמו (מיכה א') ערים צפת: (ו) שקוצים. צבדים לואים המנוולים אותך לפי הענין שדימה אותם לזונה דצר הכתוב: כראי. כזל ל' והסיר את מוראם ונולתם (ויקרא א'): (ז) ידוד ממך. יתרחק ממך: (ח) התישבי מנא אמון. ומה תצטח צעוסר' וצבצורך וכי גדול' את מנוא' היא אלכסנדרי' של מלכים. אמון לשון פידוב' ג' מנוא' הגדולה שהיתה אומנת מלכי מלכים דערצו צה מלכי: אשר חיל ים. אשר היה הים

באור

(ה) וגלתי וכו', לפי שהמשילה לזונה אשר דרך גנות וכויון חזונה, שהפך שולי צבדה למעטה למעלה יצהבבה על פניה שהיה גלוי ונלכח ערווה. ויונחן חרגם דרך לשון נקיה ואגלי בהסת חובך על אשך. והראיתי, בא בפחה ה"א שלא כמנהג (ד"ק). מערך, כמו ערוך ענין גלוי והוא מן כמער אש (וא"ל ז') ענין באורו שם. וכן יכונה המדות המנוונות בל"א בשם (באחשעו). כהרגונו פה: (ו) שקוצים, דברים מחוקים ומנוגעים ואולי כוונה על צבדי אילנים המכונים כן. כראי, ענין עינוק ומנואל כמו הוי מוראם ונבאלה (לפניה ב') וי"ת שמתרחקין מדבר מאוס. שדדד, דרגש הדל"ת הראשונה בכל הספרים המדויקים ולא ידעתי טעם הדגש. ינוד, טנועת הרגש ואמר על ענין נחנה, כי הרולה נלחם את הדבר באכלו ונלערו לרץ בהחלה להניע ראש סיוון ומשתומם על לרשו להלעער בלערו, מאין וכו', כלומר אין כך אזהרים בכל הגוים כי הרעות כלכל ואין וי צהם המשחק ביוגוד וונחם לך: (ח) דתישבי וכו', וכי טוב אשה מנא אמון שהיא בת רבת עם, מנא אמון, היא היתה עיר גדולה ומפוארת בארץ מלכים, ועמדה בתוכה האליל אשר נקרא בשמו (החמטון). ומה יכונה כן פה, ובתי' אלכסנדריא רבתא ענין באורו (יחזקאל ט"ו ל'). ביאורים, י"ת על הגילוס אך זה נקרא יאור' בל"י והנכון שנקראים כן כל הנחלים ההולכים אל הים הגדול הזה וכן ת"י דיתכח דיני

בְּרִיתָא, וכן הוא בחרגונו. חיל, החוונה הפנימית נקראת חיל כמו חיל וחווה (איכה ב') ענין באורו (ש"ב

כ' ע') וכן במשנה מדרש (פ"א מ"ה) ופחה היה לו לחיל וכתב החכם בעזעניוס ע"ז ב"הל (בייח דען

ג (ה) הָיוּ עֵיר דָּמִים כְּלָה כַּחַשׁ פָּרָה
מְלֵאָה לֹא יָמִישׁ מָרָה: (ז) קוֹל
שׁוֹט וְקוֹל רֶעֶשׂ אֹפֶן וְסוּם דָּהָר
וּמִרְכָּבָה מְרֻקָּדָה: (ג) פָּרֶשׁ מַעֲלָה
וְלַחֵב חֶרֶב וּבֶרֶק חֲנִית וְרֹב חֶלֶל
וְכֶבֶד פָּנֵר וְאֵין קֶצֶה לַגּוֹיָה יִכְשְׁלוּ
בְּגוֹיֹתָם: (ד) מֶלֶךְ זְנוּנֵי זֹנָה מוֹכֵת
חֵן בַּעֲלֹת כִּשְׁפִים הַמְבַרֵּר גּוֹיִם
וְכִשְׁלוּ קָרִי

Haufen von Leichnamen, kein Ende der (verstümmelten) Körper, man strauchelt über Leichen. 4. (Dieses alles) wegen der vielen Buhlerei, der an=

3. 1. Wehe der blutdürstigen Stadt! sie ist ganz voll von Lüge und Dieberei, sie läßt das Rauben nicht. 2. (Stets) ein Knallen der Peitsche, das geräuschvolle (Ras= jeln) der Räder, Koffe traben, Wagen rollen. 3. Reiter steigen auf, mit flammendem Schwerte, und blitzende mit Spieße, eine Menge der Erschlagenen,

רשי

ג (א) פרק. בזל שמפרקו מיד צעליו: לא ימיש טרף. מתוכה תמיד: (ב) קול שוט. להכות סוסים היה נשמע זה תמיד: וקול דעש. אופני מרכבות: וסוס דוהר. דולג ומקפץ וכן מדהדות דהרות אגידיו (שופטים ה'): (ג) ולחב חרצ. דולמל"ח צלע"ז וכל סביב וחרצ קרוי להב כמו (סס ד') ויצא הנלץ אחר הלהב: ונדק חנית. מדרוט ומזרקת אור יולא ממנה ספלנדו"ר צלע"ז: וכיזד פגר. היה מרצים פגדים ולא היה חשזון לבויות נצילות המושלכות זה עד שהיו העוזרים נכשלים צבויות הפגדים: (ד) מרוב זנוני זונה. מרוב חנופת עיר שהיו יודעים לפתות לב מלכי הארץ להתחזר

באור

ג (א) פרק, שם לבנה ולקחת דבר בחזק שהגב פורק וכן הגבגב מה שהוא עליו ות"י צא (ריבעריא).

ימיש, עומד כמו לא ימיש (שמות כ"ג י"א) וכן פק ענינו לא ימיש מתוכה הגל וההרג, ות"י לא פסק קולו (דנו חזקדען) החרט ניכט אויף: (ב) קול שוט, להכות בו סוסים היה נשמע זה תמיד (רש"י) ות"י קל נקוט מחא. וסוס דהר, דליגט קפילת הסוק כמוהו מדהרות דהרות אגידיו (שופטים ה') ות"י וסוקן משכין ענין קול ומהלוח הסוקים (ויהערן). ומרכבה, בקול המ"ס. מרקה, מרוב מרולתה כאלו מרקה ות"י ינאקן. ולפי דעתו אין משמעותו קול סוס דוהר כי אם הסוק דוהר והוא נשאר המאמר וכן טעם מרכבה מרקה ועל פיהו חרגוניו באופן זה: (ג) מעלה, ונעלה את עצמו על הסוק כדמחורגם אשכחית, וכן כונת יונתן בחרגונו פרש וסוק. והר"ק פ"י נעלה להב החרב ונדק חנית והיו"ו כמו וישא אחרתה את ענינו ע"כ, ויחורגם (רייטער סווינגען דעם טווערטעם פלאנצטע חונד דעם שפיעמעם בויטן), והעליה יקרה מאד, ונעיתי בחרגוני אחר יונתן שחרגם ולהב דו"י המשמש לחבור עם כלומר ובידו להב החרב וכו'. ולחב, לפי שהחרב דומה ללהב שהחלה וכן הברזל אשר חנית ונחלהט דנהו ללהב וברק וכן ח"י ולסוד וללהב, ולדעת רש"י הוא כמו הנלץ אחר הלהב (שופטים ד') (קלינגען). לגויה, יפוא גם כן בגוף החי (רד"ק) כלומר גופים חיים עם חבורות ופלעים חס טעם חרגוני. יכשלו, ענין נגיפת הרגל בזה שיפגע בו ויפח ויפח, ויפח חרישין, וכן הוא בחרגוני. ואין חרוק לומר שהכונה על רוב יפיה וזמנה ועצמה, שעל ידיה כלבו לב האנשים ברחם האכזה, ולא ימיו מונח, כאלו נעשה להם כישופים כאשר יאמר הלועז (דער לויער אויהרער שטנהייט אונד ריילע). המוכרת גוים, ר"ל עשחה בגוים כרלוה ות"י דמקרא (פרייגזאב):

Weide der jungen Löwenbrut? wo der Löwe, die Löwin, die Löwenbrut gingen, und Niemand sie aufschrecket. 13. Der Löwe zerriss für seine Brut, und würgte für seine Löwinen; er füllte mit Raub seine Höhlen, und seine Wohnungen mit Zerissenem. 14. Nun will ich an dich, spricht der Ewige, Zebaoth (der Heerscharen), ich lasse in

אֲשֶׁר הִלֵּךְ אַרְיָה לְבִיא שָׁם גִּוַר אַרְיָה
וְאֵין מַחְרִיד: (יג) אַרְיָה מִדָּף בְּרִי
גִּדּוּתָיו וּמִחֲנֹק לְלִבָּאתָיו וַיִּמְלֵא-מִרְקָה
חֲדָיו וּמַעֲנָתָיו מִרְפָּה: (יד) הִגְבִּי אֵלֶיךָ
נֶאֱמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְהִבְעַרְתִּי בַעֲשָׁן
רִבְבָּהּ וּבְפִירֶיךָ תֹאכַל חֶרֶב וְהִכַּרְתִּי
מֵאָרֶץ מִרְפָּךְ וְלֹא-יִשְׁמַע עוֹד קוֹל
מִלֶּאכְכָּה:

ת"א אריה וגו' קח ח' ט"ו:

(Feuer-) Rauch ihre Wagen verbrennen, und deine jungen Löwen soll das Schwert verzehren, und ich rotte vom Lande deinen Raub aus, und nicht mehr wird man die Stimme deiner Boten hören.

רשי

בניהון שזקין הא באריה דשרי על לידה לרולחן: (יג) אריה טרף דרי גרותיו. מלכ' היו מזיואן שלל דז עד שהיה די לבני ציתס: ומחנק. צהמות לולד לזלותיו כלומר מדצה אולדות לבניו: ללזלותיו. כלומר לכסיותיו: וימלא טרף חדיו. וממלן אולדיוהון חטוף: (יד) רבבה. רוצ דכז שזה קרטד"ן זלע"ז ה"א יתירה היפך הל' לריציו מרכצות וכן (יחזקאל כ"ד) סיד אשר חלאתה זה זזהס דז: ולא ישמע עוד קול מלאככה. קול מלאכין כמו שעה כזר דצטקה וחזיריו שלוחי אשר (ישעיה ל"ו) ויקראו זקול יהודית:

באר

המליץ היה מעון וכו' שהוא משל על כוח שהיה משכן השמים הנדמים לאריות, וכן אמר לפניה (ג' ב') שיהיה בקרבם אריות וכו'. **אריה לביא**, כמו שמש ירח (חזקוק ג') (רד"ק). **שם**, העוק כמו מקום שם קברי ושעורו אשר הלך שם אריה ולביא וגור אריה, ואין מי אשר יאמץ לבנו להחריסם. וי"מ אשר ילאו ממנועתם אריה ולביא ונשאר שם במערהם בניהם הקנים בנחון רב שאין ממריס שום בריה: (יג) **ברי**, עטס מלה די עס אחיות בכל"ס כעטס (עקר) מלה די בלי שמש, ר"ל ספוק ולורד וכן מה ונמלה דרי שופר (איוס ל"ט כ"ה) שענינו בשופר אף כאן בשביל גורותיו ולפי פתרון המלה יהיה חריגו (הילנעגל"ך פיר). **חריו**, מלשון **חר** ונקב ויקרא המערה כן ויש מעמקים לפי פתונה (והצער): (יד) **והבערת**, אזי אסנד ששורף הרבכ שזה בעשן האס כלומר באש גדול שנראה עשנו למרחוק (מדברי רד"ק) וכו' ואיליק בןשפא. **רבכה**.

הה"א למימן הרבים בהוספה ועל המין כמו חטה שעורה, ענה (געהלן), חלח כונת רש"י בדבריו מה כאשר אבאר בסוף הספר וכו' רחיק. **ובפירך**, משל על בני המלכים חרעס, ולפי שהוא מעורב פה דרכב בלי חבור יפה עמו ואין כאן מקומו אל המשל ההוא, חרס יונתן כפריך כפרין (דיינע דארבער). מענין **כפר**, מלאככה, הוא כמו **מלאכך** וכל לר"י חסח כ"ף הכתי מקום קמ"ץ והה"א כה"א אשר לויח **אחכה** (שמות כ"ט) ורבי יונה פ"י כי הה"א מקום יו"ד והלר"י מקום חירק, והוא כמו מלאככי כמו לממתי, בעדכי, פחלתי (סהלים קי"ו וק"ג) (רד"ק) ורוח על רבקה אשר בגאון רוחו הרים קולו למרח ולגדל

היא והתמה נסים עמדי עמדי ואין
מפנה: (י) בזו כסף בזו זהב ואין
קצה לתכונה כבד מפל פלי חמדה:
(ח) בוקה ומבוקה ומבלקה ולב נמם
ופיק ברפים וחלחלה בכל מתנים
ופני כלם קבצו פארור: (יג) איה
מעון אריות ומרעה הוא לנפרים

gen, daß sie steht; doch sie fliehen; „stehet, stehet!“ aber Niemand wendet sich um. 10. Erbeutet Silber, erbeutet Gold, der Schatz hat kein Ende, häuft auf von allen kostbaren Geräthen. 11. Leer und ausgeplündert und verheert ist sie; das Herz verzagt, die Knie schlot-

tern, ein Zittern ergreift alle Kenden, und all' ihre Gesichter sammeln Schwärze (schwarze Gesichtsfarbe). 12. Wo ist die Wohnung der Löwen und die

רש"י

להם: ואין מפנה. לזו לשמוע ולעמוד: (י) בזו כסף. אתם הנסים על נינוה: ואין קצה. אין חשבון: לתכונה. לאולדותיהם ע"ש שהכסף והזהב הנתון צולל נתון בחשבון כמה דלת אמר את הכסף המתוכן (מלכים ז' י"ג): כדז מכל בלי חמדה. ל' הכדזה כמו (לקמן ב') התכדזי כילק לשון מכדז הצית אשקמנ"ט זלע"ז ולכדז אותם מכל בלי חמדתא וכן ת"י ספר מכל מני חמדתא. כדור כמו זכור ושמוד: (יא) בוקה. ריקנית: ומצוקה. ומרוק' ע"י צוקקים: ומצלקה. מפורדת צחומותיה אשזרטי"ר"ל זלע"ז: ופיק זדכי'. כשלוז זדכים כמו (שמואל א' כ"ה) לפוקה ולמכסול: קצלו פארור. שחרודית בקדירה: (יב) איה מעון אריות: קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכים קשים וחזקים באריות: אשר הלך אריה לציא שם. אתר דהוי אזלין מלביא תמן

באור

סטעהענד) עמדו עמדו, בא עמולם צערחא שגם היא יש לה במקומות מנהג הפסק, ופירשו כשואמרים להם האויבים עמדו, עמדו, אין מי שמופנה פניו לקריאתם אלא נקים צבא (רד"ק): (י) ברוז כסף, דברי הנביא אל האויב הנא על נוה הם הכשרים לאמר: קחו לכם שלל מכסף חשב, כי אין סוף לעושר אשר שללו אחשי נוה לעולם. לתכונה, לאולדותיהם ע"ש שהכסף והזהב הנתון צולל נתון בחשבון כמה דלת אמר את הכסף הנמוכן (מ"ז י"ג) עיין באורו שם וכן ת"י לאולריא ולפי המלה פתורו משקל (געוויכט). כבד, מן את כל הכבוד הזה (צדאשית ל"א) עתה ועתהקים (רייכטהוטן אן קאסטליכען געפעסען), אך כל כבד שבמקרא הוא צו"י והכבדן שהוא הלא ופעל כבד (צדאשית י"ג) ומאלנו יכבדו צניו (איוב י"ד) ר"ל יכבדו בעושר. ואמר אקפו ולברו מה שחמללו מכל בלי חמדה כדמסורבם אשכמיה, וכן ת"י ספר מעיין ספר שנה על שנה (ישעיה כ"ו א') ורש"י פ' התכדזי לשון כדור הכים (וערער זיא חוים), ודעתו בכונה יונתן צמלה ספר מעיין סוף וכן הכינו רד"ק וזוליו נכון הוא: (יא) בוקה, ענין ריקות כמו גפן צוקה (להלן ב') ר"ל ניהה שהיה ריקה וכדוה מן העושר. מבוקה, כמו צוקה, אלא שנוקפת בו המ"ם הנוקפת על השמות וכן נעתי (רד"ק) ולא יתכן לומר שהוא הפעל מעיין הרגש שא"כ ראוי להיות מְבַקָה הכים שרוקה והגו"ן דבושה. ו"ם כפעול לתבואה וכן הוא בחרגווי לפי המלילה. ופיק, שם ענין מכסול כמו לפוקה (ש"א כ"ה) (רד"ק) זו עקר עמינו ועמו דכדור והנופה כמו זדכים חשלוה (וואזנקען, בעבען, לייטערען), וחלהלר, כפל הפ"ה והלמ"ד מעיין חיל יולדה לחק הענין. קבצו פארור, ענינו מבוחר (יולא ז'): (יב) איה, אמר דרך קינה כמנהג

tet. 7. Die Thore der Ströme werden geöffnet, und der Palast zerbricht. 8. Die königliche Gemahlin gefangen weggeführt, ihre Mägde seufzen, gleich wie die Tauben stöhnen, schlagen sie auf ihre Brust. 9. Und Ninewe war wie ein Reich voll Wasser seit uralten Ta-

חֻמָּתָהּ וַחֲבֵן הַפֶּכֶךְ: (ז) שְׁעָרֵי הַנְּהָרוֹת נִפְתָּחוּ וַהֲיִכַל נְמוֹג: (ח) וַהֲצַב גִּלְתָּהּ הָעֵלְתָּהּ וְאַמְהָתֶיהָ מִנְהֻגוֹת פֶּקוּל יוֹנִים מִתַּפְפוֹת עַל-לִבְבָהֶן: (ט) וַיִּנְיָה כְּבִרְכַּת-מַיִם מִמֵּי

רש"י

והמלך נזדיין בכלי זינו כמו ממטח הסוכך ל' מוטל: (ז) שְׁעָרֵי הַנְּהָרוֹת. שְׁעָרֵי הָעִיר אֲשֶׁר מֵלֵךְ הַנְּהָרוֹת: וַהֲיִכַל כְּמוֹ. כְּרַעַר מִכָּא אֲבִי צְלִיסְטְרָא הַנּוֹדָקִים כְּתָלָיו הַנִּקְרָא צוֹמ"א: (ח) וַהֲצַב. הָיָא הַמִּלְכָּה הַנִּזְנָת לִימֵין הַמֶּלֶךְ כְּד"א (תְּהִלִּים מ"ה) נִזְנָה שָׁגַל לִימִינִךְ: גִּלְתָּהּ הָעֵלְתָּהּ. צָבָיו הִלְכָּה צָצָי וְהָעֵלְתָּהּ מִן הָעִיר: מִנְהֻגוֹת כְּקוֹל יוֹנִים. מִנְהֻגוֹת עֲלָמָן צָקִינָה כְּקוֹל יוֹנִים הַמְּקוֹנִי'. מִנְהֻגוֹת שְׂרִימְיִינִל"ט צִלְע"ז: מִתַּפְפוֹת עַל לִצְצָהֶן. מִקִּישוֹת יְדִיהֶן עַל לָצֵן כְּהִקִּישׁ צְתוּפִי: (ט) וַיִּנְיָה כְּזִרְכֵּת מֵיִם מִימֵי הָאֵל. מֵיוֹם שֶׁהָיָא נַעֲשִׂית יִשְׂכָּה צִשְׁלוֹס וְאִין מִכִּיד כְּזִרְכֵּת מֵיִם מְכֻוָּסִין שְׁאִין זִיִּם מִמְּקוֹמָם: וְהֵמָּה. עֵתָּה מֵרֹצַח דּוּחָק' לַמָּדוֹ לָנוֹס וְנָסִים: עַמְרוֹ עַמְרוֹ. אֲמֹרִים

באר

דיא בע"ע, הם הגשרים העשויים מחוק לחומת העיר מומעל להחפירות עמוקות ובעת קרבות האויב מול העיר לצור עליה ולכנעה יפתחו הליטורים של חל העיר וימלאו החפירות מים רבים, והגשרים יקרו, כדי שלא יוכל האויב לעבור ולבוא העירה ואמר: בכל זאת נפתחו שְׁעָרֵי הַנְּהָרוֹת ויכנסו הכשדים העיר באומנות ומשיח ה' צדק יקם, וַהֲיִכַל נְמוֹג, כְּרַעַר ונע מִכָּא אֲבִי צְלִיסְטְרָא הַמְּרָקִים כְּתָלָיו (רש"י) וי"ם וּמִלְכָּה בְּהִכְלִיהָ זַע: (ח) וַהֲצַב, מִלִּילָה הַכְּתוּב הָיָא קְטוּמָה מֵאֵל וקשה להבינה, ולכן כלאו המפרשים לבאר איש איש על פי דרכו, ובכלם לא תנוה דעתי, ועמיד אליהו לדורשה. והראש"ע כתב לא מלאכי למלה זו פירוש יותר נכבד מדברי רב שמואל הנגיד, כי הוצג שם המלכה, ע"כ גולתה הועלתה על המרכבה להוליכה בשביה ע"כ, ובפירושה הזה מוסכים רש"י ורד"ק רק שהם פותרים והולב נוענין נלבה שגל לימין (תְּהִלִּים מ"ה) ולפיהן מרגמתי כן אף שהוא רחוק בעיני, ורש"י וּמִלְכָּה יַתְּבַח בְּלִבָּא מַעֲבִין עֲבָלָה לָא. והחכם געזעניוס פתרו מוענין קיומה והעמדת הדבר על מכוונה (פֶּעַמְטוּעֵלֶנְ, פֶּעַמְטוּעֵלֶנְ, בעטועטעלען, בעטועטעלען) והומתו מלת לִבָּא בשלש ארומות (פֶּעַמְטוּעֵלֶנְ, העבר, גִּלְטִיג), ולדעתו מוסב על נדוה ומעמיק (עַם חִיטָּא בעטועטעלען יֵאָה (דיא טטאדט נכוה) ויורד געפֿאנגען וועגגעפֿיהרט), וגם זה אינה נראה קרוב לאמת ואין ספק שענין המלילה הזאת יסודה ברשמי הקדמונים, אֲלִיסְטֵרָטָא וּמִסְקוֹדֵר, חֲרַבְלִיָגֵי, הַכְּסֵלִם מוֹמָה, ויחזק לנו בעת עמוד הכפן לארזים וסוויים. בַּלְחָה, מוֹעֵנִין בָּלוֹת וי"ם מוֹעֵנִין בָּלוֹת בַּגְּלִיל נִפְקָה (אֶפֶסְעֵנְטִיךְ). הַעֵלְתָּהּ, מִהֲפַעֵל וְכָא בְּחֻלִּים מִקּוֹם הַקֶּן לַהֲרִיב עַל הָעֵין ופירושו הועלתה על המרכבה (רד"ק). מִנְהֻגוֹת, חֵלָה ופירושו מִנְהֻגוֹת אֲרָמָה הַקֶּן כְּקוֹל יוֹנִים (רד"ק) וְיֵאָה פִּיהָרֵעֵן יֵאָה), וכן ח"י מִדְּבַר, ויותר נראה לי מִה שֶׁכָּתַב הַחֶסֶד גֶּעֶזֶעֲנִיִּס (וְהָיָה זֶה פֶּעַל אֲלֵם הָיָה נֶחֱק יִיפֶּלֶעֶן, חֵיטָא חֲרַבִּיסְעֵן חֲזֹרֵר יִרִי-

העבר, גִּלְטִיג), ולדעתו מוסב על נדוה ומעמיק (עַם חִיטָּא בעטועטעלען יֵאָה (דיא טטאדט נכוה) ויורד געפֿאנגען וועגגעפֿיהרט), וגם זה אינה נראה קרוב לאמת ואין ספק שענין המלילה הזאת יסודה ברשמי הקדמונים, אֲלִיסְטֵרָטָא וּמִסְקוֹדֵר, חֲרַבְלִיָגֵי, הַכְּסֵלִים מוֹמָה, ויחזק לנו בעת עמוד הכפן לארזים וסוויים. בַּלְחָה, מוֹעֵנִין בָּלוֹת וי"ם מוֹעֵנִין בָּלוֹת בַּגְּלִיל נִפְקָה (אֶפֶסְעֵנְטִיךְ). הַעֵלְתָּהּ, מִהֲפַעֵל וְכָא בְּחֻלִּים מִקּוֹם הַקֶּן לַהֲרִיב עַל הָעֵין ופירושו הועלתה על המרכבה (רד"ק). מִנְהֻגוֹת, חֵלָה ופירושו מִנְהֻגוֹת אֲרָמָה הַקֶּן כְּקוֹל יוֹנִים (רד"ק) וְיֵאָה פִּיהָרֵעֵן יֵאָה), וכן ח"י מִדְּבַר, ויותר נראה לי מִה שֶׁכָּתַב הַחֶסֶד גֶּעֶזֶעֲנִיִּס (וְהָיָה זֶה פֶּעַל אֲלֵם הָיָה נֶחֱק יִיפֶּלֶעֶן, חֵיטָא חֲרַבִּיסְעֵן חֲזֹרֵר יִרִי-

שֶׁן דִּאמוֹעִלֵּב). וכן דעת רש"י שפתרונו השני, וכן מפורסם פה אשכנזים. מִתּוֹפְפוֹת, כְּגֹזֵר מִן הַסֵּס חֲזָק לַעֲנִין הַכֹּהֵן בְּחִירָה עַל הַחֵה כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אֲרָם בְּמִקְלֵי יָד עַל הַחֹף, וְהוּא קִינָן הַאֲבָלוֹת וְהַלְעָר: (ט) וַיִּנְיָה, וְהֵמָּה כְּמוֹ הָיָא מִלְכָּה מֵיִם הַמִּלְכָּה לָא. מִיֵּמֵי הָיָא, כְּמוֹ מִיָּמִים וְהוּא חֲסָק כְּמוֹ בְּמִלּוֹת חֲלִיָּגֵי, חֲזָרֵי וְרִבִּים כְּמוֹהֵם הַבָּאִים בֶּן בְּנִפְרֵד בִּיר"ד הַרְבִּים, ע"ד אֲרָמִית הַקּוֹרֵי. וְעֵינֵינוּ בֶּן הָיָא הָעִיר אֲרָמָה

מִיָּמִים קְדָמוֹנִים מִיּוֹם הַקּוֹדֶה. וְהֵמָּה נָסִים, וְעֵתָּה הֵמָּה בְּזֻרְחִים וּמוֹנִיחִים כֹּל הַעוֹשֶׁר, וי"ם וְנִדְוָה כְּכִישָׁת מֵאֵל מִיּוֹמֵי קֶדֶם הָיָא וְאִינֵן עֲרָק, הַכּוֹנֵה שְׁחִיחָה הָעִיר ע"י שָׂקָן מֵיִם הַעוֹשֶׁר עֲלֵיהָ, כָּלָיו הִיחָה אֶךְ מִקּוֹם קְטוֹלָה מֵיִם מִיָּמִים קְדָמוֹנִים (וְכֵן חִיטָּא גִלְיָךְ חִינְעֵן וּאֲסֵרְטִיֵּעַ, זִיט אֲוִרְלִאטֵעֵן לִיטֵעֵן כֵּעַ-

בְּיוֹם הַכִּינּוֹ וְהַבְּרוּשִׁים הִרְעֵלוּ:
(ה) בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ הַדּוֹכָב
יִשְׁתַּקְּשְׁקוּן בְּרַחְבוֹת מְרֵאֵיהֶן
כָּל־פִּידִים כְּבָרְקִים יִרְצְצוּ: (ו) יִזְכֹּר
אֲדִירָיו יִכְשֹׁלוּ בַּהֲלִיכוֹתָם יִמָּהְרוּ

*בְּהִלְכֶתָם קָרִי

Treffens, und die (Pflanzen) aus Tan=nenholz werden ge=schwungen. 5. Ueber die Straßen raffeln die Wagen, rollen über die Bläse: ihr Ansehen wie die Fa=deln, wie die Blitze jagen sie. 6. Er ge=denkt seiner Tapfern,

sie fallen auf ihrem Zuge, sie eilen zur Mauer und das Sturmdach wird aufgerich=

רש"י

יפה. ויש פותחין פלדות ל' לפיד אש כדרך ההפך: והדגושים הרעלו. ודבני משריתון מקדלין צנעונין. הרעלו מעוטפין ודומה לו (ישעיה ג') העטיפות והשרו' והרעלו' וזל' מטנה שנינו מדיות רעולות צמסכת שבת: (ה) יתהוללו. ינהגו עלמין צגבעון: ישתקשקו. קל כיקוט זיניהון משתמע והוא מלשון והסיקו היקצים כמקס גיזים (יואל ג') ל' השמעת קול: ידוללו. ירועעו את השומעים כדקיים הללו הטורדים את הצדיות כן ת": (ו) יזכר. מלך אשר את אדיריו ובגוריו וידמה לצלו לזאת ולהלחם והם יכשלו בהליכתם: ימהר חומתם. לנוס לרוץ אל חומת העיר כל תיזה הליכה למ"ד צתחילת' הטיל ה"א צסופה: והכן ה"סכך. יצנון מגדליא. ויל"פ והוכן הסוכך

באור

הרומים. ביום הכינו, שהוא מוכן למלחמה כדמחורגם. והברושים, האקלות של צרות העשויות כחיתות המחודדות בראשם, ובאופן זה תרגומי. הרעלו, י"ע מענין כוס תרעלה, אם היות שהיו החיתות מועלים בהם למען ימותו מהרה, וכן מנהגו עוד היום באלות הקדש והרגומו (פעריגיסטוט), ויש פותרים אותו מענין ירעה ומוטה (בעבען, ליטטערן), וברכים כוללות (איוב ד') תרגם הסורי רעלו (וואנקען), וענין רנב"ס פירושו (שבת פ"ו מ"ה) שפותרו מלשון כדור והמועה וכן פתרו ההכס געזענין מלשון קורי, ומה צללות (ישעיה ג' י"ע) לעיפים (טזייער), מפני שמתנועעים כשהם תלויים למטה מן הראש (וואהרטיינליך

פֶּאָן דער בעבענדען בעוועבונג ביינן הערעהנגען), או שהם פעמונים (טעללען), לפי ד"ק מפנ' שהם מתחרדים להשמיע קולם, ועד"ז תרגומי (געטוואונקען): (ה) יתהוללו, פירושו כי מרולתם בשמחה כאלו הם משתעשים מרוב השמחה (רד"ק) וכאשר מן צבא לענין הגדת העמידות צרות חכמה כנאל ההתפעל

הקצבא לדברי שבעון ושטות, כן מן פעל הָלַל להודאה ושבח בשכל ותבונה כאשר התהולל לענין שבעון ושטות

והכן, ולזה מנחיקים חכמי עמים (ראזען) אומם אין זה יסכן לדבר בלתי בעל חי אף בדרך ההגשמה, כאשר ירגיש בנפשו כל ענין ונליה, ולכן בחרתי בהרגומי מלה (ראחטעלן), הלאות יותר לענשה קול הרעש של המרכבה וחי' משתגעין ענין שבעון ותחשוך, ישתקשקו. מלשון שוק פירוש יכו שוק אל שוק בלכתם בבהלה, ובכפל בו גם פ"ה הפעל וענינו ההליכה בהתמדה (ומדרי רב"ק). ורש"י פי' מענין כמקס גיזים (יואל ג') לשון השמעת קול ותרגומי סובל שניהם. וחי' קל כיקוט זיניהון ושחמגע ברוחבי קרויא (דאז עקלירער איהרער וואחפֿען ווירד געהאָרט), מענין נמך כלי זין. ירצצו, חי' ערדין ענין רדיפה וזה עמם תרגומי (א'עגן): (ו) יזכור אדיריו, מלך אשר יזכור בגוריו ללכת לקראת מלחמה אבל יכשלו במלחם כלומר יפלו, כי לא כח להם ללכת כי ימנע לבצט וכן מתורגם אשכנזית, ויחכן לפרשו מענין והמכילה חתם ידיך (ישעיה ג' ו') ענין שניהם ועוה, ר"ל שישבו באופן מקסם ולא יישירו הלוכס אס להימין או להשמאל בנקעם נגד האויב, זה מיריעת חסדים מלחמה ללחם את האויב על דר היותר קלה, והם יעשו ולא יקשו אל כנון, ועי"ז לא די שלא ילחיו אלא שיכשלו ויפלו ביד חוביהם (יחא ווערדען פֿעלען אין איהרען ליגען, חונד חונגליקליך זי"ו). ימהר חומתה, ה"א צסופה כלנ"ד צתחלתה ר"ל יחפזו לעלות על חומת העיר בלי הסכנה הראוי. הסוכך, ומקס הענין עליהם מונעם להליל אותם מירוד החלים ואנכי הקלע (דאז בעטירזענערע, דאז אַבדאך, וחי' יצנון מגדליא (יחא בוען טהירעט): (ז) הנהררת, חי' גברי כדורא (בריקקען) חיבער

2. Es ziehet der Zerstörer vor deinem Angesichte ab, bewahre die Festung! schaue hin auf den Weg, nur die Venden wieder stärken (Muth fassen), dich mit vieler Kraft ausrüsten! 3. Denn der Ewige läßt Jakob's Hobeit so wie die

(vorige Hoheit) Israhel's wiederkehren, weil die Verheerer sie geplündert haben, und ihre Reben vernichtet. 4. Die Schilder ihrer Helden sind roth, in Purpur gehüllt die Krieger, mit dem Feuer der Sicheln (leuchten) die Wagen am Tage seines

רמז"ז

(ג) בנאמן ישראל. כמו שהיה כזר: צקקום צקקים. צזום והרקי' ל' צקיקה כופל על
בפן: (ד) מנן בצוריהו. של כ"ג הללים על אשור: מלדס. מלדמים הם ואנשי חילם:
מתלעים. לצושי והורית: צאש פלדת הרבצ ציום הבינו. ציום שהוא מוכן ללאת צלצא
מלחמה רבצ צדול שלו ולא ידעתי מהו פלדות ואומר אני שהוא מין המלחמחת צדול

באור

ל"ב ע"ג): (ב) **עלה**, ענין סלוק כמו אל העלוי (ההלים י"ד) וכמוהו ועלה מן הארץ (שמות א') וכן ש"י פה סלקין. **מפיך**, שררו ופנן ועמנין ככלי יוצר חפנלם (ההלים ב') שכינה וריליה. **על פניך**, כגד פניך, וכאלו אהה רואה סלוק. **נצור**, לוי נמשל מקור כמו **זכור שמור מצודה**, מנצל ועמנין הפסוק ערי המנצל

שנבנתם ומחד ומלך אשר עשה שמור אותם, וכן ומתורגם אשכנזים, ורש"י פירש המפץ אשר עלה על פינך את
אחך יהודה עשיו הוא נלמד מלזרע "כ" וכל ככל שהוא לה עליו (דער פֿעריווסטער דער ווידער דרך
העדלאלץ) היינט פֿערנווהרס (יינגעלססעסען) דער פֿעסטונג, ולדעת חכמי עמיס דבר הנביא
אל ענה (עד ליעבשת העצרון וידער דרך (כנה) ח.ו.א. ג.ו.א.) צפה דרך, לזוי הסכלם ידבר מי בל
ומשור ולל תראה אחד עורב כי כלם נבלו. חזק מתנים. ענינו משתד לחזק ומתקן כי זה חלשון עוד לירא
משני אשר וחחק המתנים הוא תאר לבחור ונחמון כמו שבהפך חלחל ומתנים תאר לפחד ומורד לבנ: (ג) שב.
כדברי רבי יונה יהיה יולא כמו ושב ה' אלהך את שבותך (דברים ל"א) ולא כדברי רבי יהודה יהיה ענין
האזה והשקט ואמר כי ביום פקדתי ישוב בן יעקב כמו שהיה זמן בלחון ישראל כי ישראל היה יעקב, כה
בני חזקיהו (דר"ק) ות"י אפי' בלפסעל ישוב בן יעקב. כ' בקום. ענינו הרקע הזה ותלילה ומלח כה

לנתינת טעם כלומר כי השוללים הם הכשירים הריקו את אשר ושחמו זמוריהם, ר"ל לקחו עשרם והרגו בזמורה ולכן ישב באונק במקדש כי אשר אחד זכרו המה: (ד) **מאדם**, פעול מן הדגוש, וזה הענין על כבודו של בנודולר, ולדעתו מוכח על הנזקקים הכשרים היו אדוניים מדם החללים. **מתלעים**, מעניין תולעת שני והוא הכדומי (קאמפוזיט) **רטהט**, כלומר נכנסים בגדי שני (הכ"ל). **פלרות**, על לפיד את דרך הפקד ופירוש הירכב הוא כאלו הולך בראש פלרות, ובלגני הרכב הם רחל, ובמורלסם דבריים על האכסים יולא את ממונם מכה המורלה וידמה שהרכב הוא בראש פלרות, (רד"ק) ויחורנם (פיינערלאזאמען פֿון דען ספרי העירערן פֿונקען דער וואגערעדער) ולדעת חכמי גמ' היא מלה ערכים (סאחורד), וטעמה מכל (איבער). שהיה נמכרתה ונמלה מפה ומפה, ובהם כללו בין מחנה האיוני והרגו בהם הרב רב, ובמורלסם על הדרכים היו ומריקים האלה הם טעם בראש פלרות כדמחורנם אשפכוריה. והרד"ק כתב שהוא מן הנמלהתם ברל גמה, וכן הביא החכם געזעני'ס מלה **פלרא** כלשון קורי שפכוריה. (חייזען, סטעהל) וחי' באשמה פילי

רמיכהו פירש הערוך כלשון רומי מ"ן רומה עשוי כמו חן ע"כ, ואולי כונתו על הרגלים האלה שהיו נחבית

וּמוֹסְרוֹתֶיךָ אֲנִתְּקִי: (יד) וְצוּרָה עָלֶיךָ
יְהוָה לֹא-יִצְרַע מִשְׁמַחַ עוֹד מִבֵּית
אֱלֹהֶיךָ אֲכַרִּית פֶּסֶל וּמַסֵּכָה אֲשֵׁים
קִבְרֶךָ בִּי קִלּוֹת:

deine Bande zerreiße
ich. 14. Und über dich
(Assyrier) gebietet
der Ewige, es soll
dein Name nicht
mehr fortgepflanzt
werden, aus dem
Hause deines Got-
tes rotte ich aus Ge-
schnittes und Ge-
goßenes, zu deiner
Grabstätte mache
ich es, denn du bist
herabgewürdigt!

ב (ה) הִנֵּה עַל-הַהָרִים רִגְלֵי מְבַשֵּׁר
מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם חֲנִי יְהוּדָה חֲנִיךָ
שְׁלָמִי נִדְרֶיךָ בִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לָעֶבֶר
סֹלֶבָר קרי

2. 1. Siehe: Auf

den Bergen die Füße des Boten, der Heil verkündet; feiere Schemda deine Feiertage, erfülle deine Gelübde, denn nicht mehr wird er über dich herfallen, der

רשי

סל אשור מעליך עמי: (יד) וצורה עליך ה'. עתה מוסר הדיבור אל מלך אשור: לא יזרע משמך עוד. לא יעמוד ממך מלך: מצית אלהיך אכרית פסל ומסכה. ואשים את בית אלהיך קצרך סס תצרח להמלט ושם תהרב כמו שנהרב אצרך בית נסדוך אלהיו: כי קלות צעיוני:

ב (א) שלמי נדריך. אשר נדרת להקצ"ה אם יליך מכף סנחריז מלך אשור כי עתה נללת: כי לא יוסיף עוד לעצור צך. אותו הצליעל כולו נכרת הוא וזרעו: (ב) עלה מפני על פניך לזר מזורה. המפין אשר עלה את ארץ יהודה צימי חזקיהו עכשוו הוא כדור מזורה נ"כ מלך צלל שהוא זר עליו: לפי דרך. הבט אתה איש יהודה על אם הדרכים ותראה את הולכים לזר עליו ויחזקו מתניך ואמך כח מאד:

באור

ירושלים לו בעלזאגערן חומר יח דען פֿלום חקל חומר דען פֿלום פרת חיבערזעטלען זאלן-טען, חומר קאממען דרך לו קוועהלען, זיך ווערדע זיך נישט זעהר זיהענען חוץ-טערווירפֿיג זאכען: (יג) מסחר, כנוי הנסחר בה"א וי"ו בשמות כמו בפעלים ואומר מוטהו ואמר מוסרויך אנתק כי הכנוים יבואו בשמות עם הפועל (ד"ק) וענין מוטהו בדי עול כמו מוסרות מועות (ימיה ב"ז) וכן ה"י ניר: (יד) וצורה עליך, אל מלך אשור אמר. לא חרע, לא ימלך מי מחרע. וי"ם ולא יהי דקדן משמך

עוד (עס ווירד קיין אנדענקען פֿלון דיינען באזעען זעהר זיין), כלומר לא יהיה עוד כן ממך יושב על כסאך לאשר יקרא בשמך, פול אשור, שלמנאשור וכדומה. אכרית וכו', כי שמונה היתה אשים קברך, ר"ל הנקום המחרב והשוממה הזאת אשים לנקום קברך כי שם היתה קבורתך כי ציית נסדוך אלהיו נהרג. כי קלות, היית נקלה ונבזה ועוד ציית אלהיך זו עונש, כי הקילותני בדברך ואמרת כי לא אוכל להליך ירושלים מידך ושמתני כאלהי גויי הארצות (ד"ק) ולפירות זה הוא עולא (דען דוא האסט (זיך) הערמב-געווירדיגט). וי"ם חנון אשור ים קברך ארי קליאל דא קדמי (דאזעלכסט לאסטע זיך דיין גראב זיין, דען ער חזיט (דער קרט) פֿערמאכטעט פֿער זיך):

ב (א) הנה וכו', הנביא צוולם בטחונו צה' ידמה בדמיונו ויראה בחזונו כאלו יסועת ה' כבר נעשה והיא לנוכח פניו ורגלי המנשר פוסעים על ההרים הנמחר לבוא ולבשר שלום על ישראל, ויאמר שנפל אשור ועוד לא יבוא אחר מחרעו למחנה על ארץ ישראל כי נכרת הצליעל חרמו ולא נין ולא נכד לו. חני וכו', שמתי נחם בשומח לבני. שלמי נדריך, מה שמדת לה' אם יליך מכף מלך אשור. והנה הקים ה' את דבר עבדו הנביא כנראה מן הכתוב ויכן את מחנה ה' וצבא עליו שלמים וסורה ויאמר וכו' (ד"ה י"ב)

(beisammen sind), werden sie wie ganz dürre Stoppeln verzehrt. 11. Von dir ging hervor, der Böses wider den Ewigen dichtete, der Niederträchtiges ersann. 12. So spricht der Ewige: Wenn

auch noch so übereinstimmend, noch so zahlreich (sie sind), dennoch werden sie abgemäht und fahren hin, und habe ich dich (Tehuda) gedemüthigt, so demüthige ich dich nimmermehr. 13. Nun breche ich dein Boß ab von dir, und

אֶפְלֹי כָקֶשׁ יִבֶּשׁ מְלֵא: (יא) מִמֶּךָ יֵצֵא חֶשֶׁב עַל־יְהוָה רָעָה יַעַן בְּלִיעַל: (יב) כֹּה | אָמַר יְהוָה אִם־שְׁלָמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נִגְזְזוּ וְעָבְרוּ וְעָנְתָּ לֹא אֶעֱנֶךָ עוֹד: (יג) וְעַתָּה אֲשַׁבֵּר מִמָּהוּ מַעֲלִיךְ

רשי

המלאה הזרע: (יא) ממך. את ניבוי: ילא. סנחרז החושב דעה דומה להסרי' דיר' מטה ומעלה כתוב אחד אומר (מ"ז י"ט) ואצל מלון קילו וכתוב אחד אומר (ישעיה ל"ז) ואצל מרוס קילו בתחילה אחריו דירה של מטה ולצפון דירה של מעלה כדאיתא בחלק: (יב) אם שלמים וכן רבים. ופה תרגום של יונתן מיושב על המקדש אם יהיו שלמים צעירה שיהיו כולם שוים בהסכמ' אחת וכן אם יהיו רבים מאל אנשי ניבוי איוצן ירושלים וכן אף אם גזו חדקל ועברו את פדת לגזור עליה לא ילחיו שהיו עניינך ולא אענך עוד. ועוד שמעתי אם שלמים אנשי ניבוי צדקת' וכן אם יהיו עוד רבים וכבדים יותר וכן נגזזו ועברו וכן אגיסז ואעצירם הרי זה כמו (שמות א') וכאשר יענו אותו כן ידבש: וענתך לא אענך עוד. אענה אותך צפעס הואת כלה ונחרלת ולא אזיקך כך עוד. ורבותינו דרשו לענין מעשה הדקה צמס' גיטין אף אינו על סדר שאר הכזואה: (יג) ועתה אשבור מטהו מעליך. שכינה אומרת כן לנצח שהוא ישראלי אשבור מטהו

באור

ו' חממו נהכה כאש והבן, כי לקח המשל מן האחרת והסבירה של הקוליס על הדנקות הרעים לשחית היין, לאמור צנושל שיהיו מואוכלים בקש יבש בלש הדומים בתוונתם לקירים והמליה יקרה מאל לחין מנין עעס המליה. וכסבאם, ענין שחיית נשקים הושכרים כמו ונסבאה שר (ישעיה כ"ו) ואמרו: כאשר המשכרים יהיו עוסקים בשכרות היין וכו' כאשר בארתי. וס"י קירים שלטוני עמאל וכו' ע"ד הרחוק מן הפשט והוא ונענין סר בסמ"ך מלשון סוריא שהוא כמו שר בסין כאשר הודעת' כבר בספר הזה בספוק וסר מרזח (עמוס ו' ז') ענין

עליו וגם בספוק קר מר המות צנושל וגם בספר דניאל: (יא) סמך, את ניבוי מנך ילא סנחרז. יעין בליעל, שעורו יען עלת בליעל כח"י דמלך מלך דרשע, וכן תרגמוני. ואולי הוא חואר לרשקה יעון סנחרז

ששלח לחרף ולגדף כלפי מעלה (במ"ב ובישעיהו), ונמלות ילא מושכת עלמו ואחרת עמו כלומר מנך ילא חושב ואים יעון רע (ויעדערטרעבטיגער דאטהגעבער): (יב) אם שלמים, אם יהיו אנשי ניבוי שלמים דעבה אחת ובעלה מוסכמת וכן יהיו רבים במספר, שכל זה הוא קנה אל הנלחון כידוע. ויחכן לפרש שלמים בהכחם קשרי המלחמה ורבים חסודים וגדולים (געטיקטע חונד גרמסע מעכנער). וכן נבחו, ענין גזיה וכריסה וענינו עם כל זה יהיו גזרים ונכרמים כאשר אמרתי ועבר העם מן העולם. ויחכן לומר שהמליה נבחו ועבר מוסק על מה שאמר למעלה בשעף מים רבים וכו' והכונה כי חרבן הננו יהיה על ידי הכהר חדקל והבן. ועניתך, אם כבר עניקך יהודה לא אזיקך עוד לענותך וכן מחורגם אשכמית ויש מפרשים אחרו על אנשי ניבוי ושעורה, אענה אותך בתכלית העניי והאבדון עד שלא אטעך עוד לענותך והוא דומת אמרו לא תקום פעמים לרם (חונד חיד ווערדע דירדערמאסען פייניגען, דאם חיד הינפֿאָרט ניכט מעהר לו פייניג גען ברייע) וי"ח הפסוק באופן זה אם יהיו שלמים צעירה ונבואין באחמיומא עומיא דמחכשין לאעקא לך ירושלים ויגחון ית דגלת ויעברון ית פרס ויחן לעניותך, והשערתך לא אשענדיך עוד עיין פירש רש"י ויחורגם (ווען יא חייניג חונד ליאהליריך זיין זאלטען דאס פֿאָלקער דאס זיך פֿערמאשעלן חונד דיר

יַעֲמֹד וְיָמִי יָקוּם בַּחֲרוֹן אַפּוֹ חֲמַתּוֹ
 גִּתְּכָה כְּאֵשׁ וְהִצְרִים גִּתְּצוּ מִמֶּנּוּ:
 (ג) מִזֶּבֶחַ יְהוָה לְמַעוֹז בְּיוֹם צָרָה וַיֵּדַע
 חָסִי בּוֹ: (ד) וּבִשְׁטֵף עֵבֶר כָּלָה יַעֲשֶׂה
 מְקוֹמָהּ וְאֵיבָיו יִרְדֹּף־חֶשֶׁךְ: (ה) מִה־
 תַּחֲשֹׁבוֹן אֶל־יְהוָה כָּלָה הוּא עֹשֶׂה
 לְאַתְקוּם פְּעָמַיִם צָרָה: (ו) כִּי עַד
 סִירִים סִבְלִים וּבִסְבֵּאִם סְבוֹאִים

Wuth ergießet sich
wie Feuer, und Fel-
sen zerfallen vor
ihm. 7. Der Ewige
ist gütig, eine Schutz-
wehr zur Zeit der
Noth; und er be-
günstigt, die auf ihn
vertrauen. 8. Je-
doch mit über-
schwemmender Flut
führt er Vernichtung
an ihrem Orte (Ni-
newe's) herbei, und
seine Feinde verfolgt
Finsterniß. 9. Was
sinnet ihr (Assyrier)

ת"א לא וגו' זרכות ט', ז"ט :

wider den Ewigen? Vernichtung schafft er; nicht zweimal macht sich das Unglück auf (wider euch) (es wird euch auf einmal aufreiben). 10. Denn während sie wie Dornen verschlungen, trunken bei ihrem Trinkgelage

רמז"ד

ממנו. מאימתי: (ז) טוב ה' למעוז. ואף צשעה שהוא נפרע מאויביו לא זור רחמי
מלחטיו ליריאייו ולא כמדת צ"ד שכהוא עסוק צו אינו פנוי צו כענין שנאמר (ס'
ט"ו) ה' איש מלחמה ה' שמו כמו שהוא צמכילתי: וידע. את לרכי חוסי צו:
(ח) ובשטף עצי. וצחמה שוטפת: כלה יעשה מקומה. של ארץ ומוסצה על ותשל
הארץ מפניו כמ"ס למעלה: (ט) בלה הוא עשה. לנינוה ומלכה אשר לא ישנה
להם עוד פעם אחרת: (י) בי עד סידים סצכים. כלומר פתאום תצא עליהם
מכחם ולא ירדו מכצודם מעט כי צעוד שהסידים והקוליס נצצכים נשרשים צחקה.
ויש פותדין כי עד סידים ל' הסדה: וכצאם סצואים. ועודם צמשתיהן וצשמחם:
אכלו כקש יצם. אשר נתמלא וכגמר צשולו ויצם: מלא. אשצוי"ם צלע"ז וכן מלאסף

באר

זיין לארען אאז'ן וואו פֿייער (נערגעהען) האלטו כח'ס נאכט צעמעל: (ז) טוב ה', ר"ל אף ציוס

זרע כשהוא עומק בהנחת המשפט להעמיט החושים ועודים זה בריות, הוא מציג עם החושים בו להיות להם מנחת ומקום, להזניק להם רוח וזללה, ובריות כללים והכללך האמיתים, לא כמלך שבו ורם שאין מי יעמוד בפניו ויפקדו, רגזו, ולא יתן אז לבו להטיט עם מי: **חיים' בן**, כמלך על אלה השמות וכן כל חוקי בן (הכלים הם) הירי בגלגולו (ש"ב ח') מגדולי מחל' (ישעי' כ"ח) והדומים להם (ירמ'ק) והלרענו השם הפעור ולשון המקרי שבהן בן יוצר' לבדו טעמה כמו חוקים, הרים, מגולים, ושומר זה הכלל: **ובששף** עבר, זרם מים רבים העובר חקו ונעשה כלה כן יעשה כלה במקום נגדו שזכר בתחלת הנביאה (וואלדו לשטק מים רבים (הכלים ח"ב ח') כמו כלרם וים אורחמים שהורגת עם קמחיה, שעליו נאמר ושטק ועבר (ישעיה ח'). **ואויביו** וכו', המושך יירק את ארזיו הס' אשפי אשור, וגם הוא רגז על קמחיה שכתוב בו, כי הנס' ה' את נמחהו באשיון יליה: **ו(ט)** מה חשבון, לא אשפי נורה ידבר הנביא ונאמר שזה לכל החשובות מתחת נגד ה' דעו כי כלה הוא עשה אתכם ולא יענילו לכם כל מועותיכם. **אל**, כמו על ענין התגבורות. **ולא** חקרו וכו', הרים הלא חקונום עליכם שני פעמים לבדו בזה אחר זה, כי אם יכלה אתכם כרעם צעצעים אחת כליון גמור על שלל חוקיהם וקלם שמים ועדיו והמורגם שבכחית: **כי** עד קירים, שגור הפקוק לדעתי מ"ל הפסטי, עבר שהם מקובלים יחד בנאורה ונאורים זה בזה (שבתות) רעותות בנאורה היין כמו שהקלסם סבוכים האחרים שרשיו זה בזה יהיו נאכלים כקש יעש שנחלל ונשכל ששולו והוא כל להשיק. והוא נמשך על מה שחמל לנעלה

er nicht; der Ewige, sein Weg ist im Sturm und Wetter, und Gewölk ist seiner Füße Staub. 4. Er drohet dem Meere und trocknet es, und alle Ströme läßt er versiegen; es welkt Baschan und Karmel, und die Blüte Libanon's welkt. 5. Die Berge beben vor ihm, und die Hügel zerfließen; es hebt sich die Erde

לֹא יִנָּקָה יְהוָה בְּסוּפָהּ וּבְשַׁעֲרֶיהָ
דִּרְכוֹ וְעֵנָן אֲבָק רִגְלָיו: (ד) גּוֹעַר בַּיָּם
וַיִּבְשֻׁהוּ וְכָל־הַנְּהָרוֹת הֶחָרִיב אִמְלָל
בְּשָׁן וְכִרְמֶל וּפְרָח לִבְנוֹן אִמְלָל:
(ה) הָרִים רָעִשׁוּ מִפָּנָיו וְהַגְּבָעוֹת
הִתְמַגְּגוּ וַתִּשָּׂא הָאָרֶץ מִפָּנָיו וַתִּבֹּל
וְכָל־יֹשְׁבֵי בָהּ: (ו) לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי

ת"א וענן ובר' חולין ז', נ"ח. גועל ובר' חנינים ז', י"ז. אפרח יומה
ח': לפני ובר' ע"ז י"ד:

vor seinem Angesichte, die Welt und all' ihre Bewohner. 6. Wer kann vor seinem Grimm bestehen, und vor seines Bornes Blut sich halten? seine

רשי

הוא ומ"מ נקה לא ינקה: ה' צופה וצופה דרכו. הם שלוחיו להפרע מעב"ס שנאמר צמלדים (שמות י"ד) צדוק קדים עזה וצדור המצול (איז ד') מנשמת אלהים יאצרו צדור נאמר (יחזקאל כ"ז) רוח קדים שצדך: וענן אבק רגליו. גם הוא דרך נקמתו (שמות י"ד) ויסקף אל מחנה מצרים צעמוד אש וענן (יחזקאל ל') הוא הענן יכסכה: (ד) גוער צים. כמשמעו ודומא הוא כלפי העב"ס שנמשלו לימים כענין שנאמר (ישעיה י"ז) לאומים כשאון מים כצידים ישאון: וכל הכהדות החדיו. כאן ניצא שעתיד הקצ"ה להמליך כ"כ (ירמיה כ"ה) צימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרד: אמלל צשן וכרמל. מושבות העוזים: ופרח לבנון אמלל. חכמי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה צצ"המק שהיו של זהו וכיון שנכנסו עב"ס להיכל יצאו: (ה) הרים רעשו ממנו. המלכים והסדרים מעב"ס יפחדו מגזירתו: ותשא הארץ. משאת עשן: (ו) נחכה. הגיע לארץ כמו (שמות ט') והמטר לא נתן ארצה: נתנו

באר

שם הפועל והכוונה שאף אם הוא מותר על העון להפרע מעט מעט, אינו מותר לגמרי ונחמה אותו לפעור אחרו מעושה כלל, ויחורגם לפי פתרון המלות (אונד חבסח) ער סתהנט. סתהנט ער ניכס נחמן בסופה, הלכו הוא צדוק סופה וקפעה חס מליצת הלשון לענין עושה הפושעים והחוטאים כנפשותם וכן אמר דוד המלך ע"ה חרדפם כקערתך ונקופתך חנהלם. וענן וכו', שיעורו העננים אשר הוא רוכב עליהם בגאווה וכאשר מלאכו כוהו וירד ה' בענן וכערפל חסם רגליו, המה אבק לרגליו, כי דרך ההולך בצדקתו וחזקה להעלות אבק רגליו והכל ע"ה משל ומליצה: (ד) גוער צים, וכן מלאכו יגער צים סוף ויחרע (תהלים ק"ו). ויבשרו, מהרגש ומשפטו ויבשרו, והי"ד הכוונה היא יו"ד הא"תן ויו"ד השרש נעדרת וכשנעדרה נשארה תנועה על יו"ד הא"תן (רד"ק). אמלל, כל אחד: (ה) ותשא, ענין שרפה כמו וישאם דוד ואשיו (ש"ב ה') אלא שזה פועל עומד, ויתכן שנקראת השרפה כן לענין השאפה למעלה (רד"ק) ויחורגם (אונד דית ערדע בראכנטע), והוא רחוק ממשמעות הלשון, והנכון כפשוטו ענין בשלות והגבהה שחפשה ממוקמה ותקום מחורן אף ה' והוא דרך הפלגה במליצה כמו ההרים רקדו. ותבל, היא החלק מן הארץ המיושבת מבני אדם והוא כפל ענין במלות שורות: (ו) יעמוד, מי יוכל להקיים לפני זעמו. יקום, כפל ענין במ"ש. בחרון, כמו מחרון והי"ת והמ"ס מתחלפות. נחכה, ענין הסכה ושיפיה כמו וחסן חמסי (ירמיה מ"ה) ושעורו, הסמה נשפכת לכלות ולבשר כאש ההולך וסורף. והייעה יורה ע"ה (ויח דחז פערלעהרעדע פ"יער), ויונסן חרס רבזיה כאשחא ממי

א (ב) מִשָּׁא בִּינוּה סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם
הָאֱלֹקִשִׁי: (ג) אֵל קִנּוּא וְנֶקֶם
יְהוָה נֶקֶם יְהוָה וּבָעַל חַמָּה נֶקֶם
יְהוָה לְצָרָיו וְנוֹשֵׁר הוּא לְאֵיבָיו:
(ד) יְהוָה אֶרֶךְ אָפִים וְגָדוֹל-כֹּחַ וְגָבִיר

*החיות בחטף כנ"ל ונקמת ספרים נקמ"ץ. *ונדל קרי

ח"א נקם ה' ע"ז ח', ד':

rächt sich an seinen Widersachern, und er bewahret (Vergeltung) für seine Feinde. 3. Der Ewige ist langmüthig und groß an Macht, und ungeahndet läßt

1. 1. Ausspruch über Ninewe; ein Buch der Weissagung Nachum's des Elfoſchiti. 2. Ein eifernder Gott und Rächer ist der Ewige, Rächer ist der Ewige, und ein Herr des Zornes (der Zorn ſtehet ihm zu Gebote), der Ewige

רש"י

א (א) מִשָּׁא בִּינוּה. מַטְל כֵּס דְּלוּט לְאַשְׁקָאָה יֵת נִינוּה: סֵפֶר חֲזוֹן נַחוּם. חֲזוֹן
נְקוּד קֶמֶן לְפִי שְׁאִינוּ דְּזֹק וְאִינוּ דּוּמָה לְחֲזוֹן יִשְׁעִיהּ שְׂהוּא נְקוּד חֲטָף פֶּתַח
וְכֵן פִּי סֵפֶר חֲזוֹן כְּדֵר נִכְתָּב עֲלֵיהּ וְהוּא נִכְוָחַת יוֹנֵה זֵר אֲמִתִּי וְעֵתָה חֲזֹר וְנִתְנַחַל
עֲלֵיהּ נַחוּם הָאֱלֹקִשִׁי אֵת הַמִּשָּׁא הַזֶּה אֶלְקוּשׁ הִי שֶׁסֵּם עֵידוֹ וְכֵן ת"י מִלְּקַדְמִין אֲתַנְבִּי
עֲלֵיהּ יוֹנֵה זֵר אֲמִתִּי וְתַצֵּת מַחֲזֵהָ וְכֵדוֹ דְּלוּסִיפֶת לְמִיחֲטִי תַצֵּת וְאִיתְנַבִּי עֲלֵיהּ נַחוּם
דְּמִצִּית אֶלְקוּשׁ: (ב) אֵל קִנּוּא וְנֶקֶם ה'. עַל זֵדְעוֹ שֶׁל סִנְחֶרֶשׁ נִתְנַבֵּחַ נַחוּם וְצִמִּי
מִנְסָה כְמוֹ שְׁמִלִינוּ צִסְדֵּר עוֹלָם: אֵל קִנּוּא וְנֶקֶם ה'. מֵאִזְ שֶׁנִּפְרַע לִיִּשְׂרָאֵל מֵאִיזִיצִיהֶם
וְגַם עֲדִיין עֵתָה נֹקֶם הוּא וְצַעַל חִימָה וְעֵתִיד הוּא לְהִיטֵן נֹקֶם לְלִדְיוֹ שֶׁהַחֲדִיצוֹ אֵת
אֲדָרְוֹ וְהַבִּלְוֹ אֵת עַמּוֹ וְנוֹטֵר הוּא אֵת אִיצִתוֹ לַעֲב"ס וְר"ש אֲמַר ב' נְקִימֹת הִלְלוּ
כִּנְגֵד ב' בְּלוֹת שֶׁהִגֵּל סִנְחֶרֶשׁ אֵת יִשְׂרָאֵל כְּמוֹ שְׁמִלִינוּ צִסְדֵּר עוֹלָם: (ג) ה' אֶרֶךְ אָפִים
וְגָדוֹל כֹּחַ. גָּדוֹל כֹּחַ הוּא וְהִיכּוֹלֶת צִידוֹ לְהִנָּקֵם וְאִשֵּׁר לֹא מֵיִהֵר נִקְמָתוֹ לְפִי שְׁאִרְךָ אָפִים

באור

א (א) מִשָּׁא, נִקְרָאֵת הַנִּבְוָה כֵּן לְפִי שֶׁנִּשְׁאַחַת צִפִּי הָאֲדָם וְעִיין עוֹד וְחֵה בְּבִאֹר (ו'ב ע') כ"ה וְכִיחֻקָּאֵל י"ב
(י), וְח"י מַעַל פֶּסֶם דְּלִשָּׁא לְאַשְׁקָאָה יֵת נִינוּה (ח"יין פֶּעֶרְהֶעֱנִיסְכֵּעֶר דַּעַר לִירֵדֵן וּוְחִירוּס

נְבוּה לֹא טִרְעֵנְקֵן חֲזִיט). חֲזוֹן, ח"ת חֲזוֹן נְקוּדָה בְּשׂו"א וְפִתַח, כִּי סִמּוֹד וְר"ק) עִיין רש"י. הָאֱלֹקִשִׁי,
לְפִי עֲדוּת בְּעַל מִנְחָה שִׁי בְּקָלֵת סִפְרִים הַנּוֹסָח אֶל-קוּשִׁי וְיִהְיֶה אֵל קִינּוּא לִידְעִיהּ מִלְּשׁוֹן עֲרַבִּי כְּמוֹ הַקּוֹט
(רִידֵר קוּסִיטִ'יבֵר), וְשִׁנְיָה קוּשִׁי וְאֶלְקוּשִׁי אֵין מִלִּיאֲחֻתָּה בְּנִקְרָא זֹלָתָהּ, וְלִדְעִתָּה חֲכָמִי עֲנִיִּים הִיָּה זֶה שֶׁסֵּם הַעִיד
אִשֵּׁר נִקְרָאֵת בִּימֵיהֶם (עֲלֵקְעִי) סִמּוֹד לְעִיד נִינוּה וְכֵן קֶבֶר אִשֵּׁר יוֹשְׁבֵיהֶם אֲוֹמְרִים עֲלָיו שְׂהוּא קֶבֶר נַחוּם. וְלִדְעִתָּה
וְכֵן הוּא שֶׁסֵּם וְנִפְתָּח שְׁחֶרֶם מִצִּית קוּשִׁי: (ב) קִנּוּא, שֶׁסֵּם הַחֲדִיר כְּמוֹ קִנּוּא אֵלָּה שֶׁסֵּם שְׁנֵי מַשְׁקָלִים

וְכֵן עַל מַשְׁקֵל הַמִּקּוֹר (ר"ק) וְחֲבִיר בִּיהוֹשֻׁעַ (כ"ד י"ע). וְכֹכֶת הַנִּבְיָא שִׁקָּא ה' לַעֲמֹ וְיִנָּקֵם מֵאִשֵּׁר. וּבְעַל
חִמָּה, עַמּוֹ הוּא אֲדוֹן עַל חִמָּה, וְכִידוֹ לְלוּת לְחִמָּה לְהַשְׁתַּחֲפֵּךְ עַל מִי שִׁירָאָה לְהַעֲנִישׁוֹ, בְּכָל עַתָּה וְגַם יוֹכֵל
לְשַׁלֵּעַ בְּרוּחוֹ וּלְהַשּׁוֹל בְּזַעְמוֹ, שְׁלֹא יֵלֵךְ הַמַּשְׁחִית חוּלָה כָּל זֶמֶן שְׁאִינוּ הָאֲדָם רֹאזִי עוֹד לְעוֹשֶׁה, כִּי הִשִּׁי אִינוּ כְּאִשֵּׁר
הַמַּשְׁפַּעַל מֵהַרְגָּשׁוֹתָיו וְכֵן יוֹכֵל לְעוֹרֵר כֹּחַ הַכֶּעָס אִם יִתְגַּבֵּר עֲלָיו. לְצָרָיו, ר"ל רַק לְלִדְיוֹ הוּא נֹקֶם וְנוֹטֵר הֵם
עו"ע אֲבָל אִינוּ נֹקֶם לִיִּשְׂרָאֵל אִם לֹא יַעֲבִדוּ לְאֵלִילִים: (ג) אֶרֶךְ אָפִים, שְׁעוּרֵי הֵן אֲחֻת שֶׁה' מֵאֲרִיךְ אֶף
וְאִינוּ מֵמַר לְפָרֻעַ גְּמוּלָה הַרְשָׁע, אֶף שְׂהוּא גָּדֵל כֹּחַ וְאֵין שׁוֹם מִעֲלֹר נִגְדוֹ, וְכִידוֹ לְהִנָּקֵם בְּכָל זֶמֶן וְרַעַע. וְנִסָּה וְכו',

ספר

תרי עשר

ח ל ק ש נ י

דצדרי רש"י צתורה שגדלה בן מפירושו, ולא כמו שטועים מפרשים חדשים אשר אינם יורדים לדעת רש"י שדעתו שגשגו טוח. ואם אצוה איה' לצאה דצדרי רש"י צתורה ארחיצ דצדים צזה: (יב) **ביום נָכַרְו** הסגרו וכו' כצד העירותי ע"ז צהעדותי סוף ש"א צפסוק נכר אלהים אותו יעוין שס:

מ י כ ה

(ב' ד') **נִשְׁדָּגוּ** לשון נשדנו שכתוצ צו נו"ן צתחלה וכו' שצא לשמש צו צ' לשונות לשון כפעלנו ולשון פעלנו וכו' תוכן דצדרי רש"י שהוא מלה מורכצת להודות על פועל ופעול וטעמו מסורה ציד השודדים (לור בעליצנונג דער אקטיווען אונד פאססיווען בעדייטונג, נעהמליך וויר זינד דען פלינדערערן פרייגעגעבען וואָרדען) והרכצות כאלה לכונות מיוחלות הרכצה צמקראות, ועיין ספר ההרכצה לרצי אליה הלוי אשכנזי. **יָמִישׁ**, יסוד איך ימים לי וכו' כמו סורה אלי וכו' הודיענו צזה שני דצדים (א) שהפעל ימים אע"פ שהוא מפעיל הוא עומד וכמוהו לא יָמִישׁ מתוך האהל (שמות ל"ב) (צ) שהוא משמש גם לענין קריצה (נעהערן), כמו פעל סור ועיין הצאור (ח) **שׁוּבִי**, כמו **סוּרִי** (ירמיה צ' כ"א): **נִגְלִי** (לפניה ב' י"ח) ר"ל מן הראוי להיות **שָׁבִי** צקמ"ץ כמשפט צצינוני פועל מנע"ו וצא צמלאפוס כמו **סוּרִי** שראוי להיות **סָרִי** וכן **נִגְלִי** שראוי להיות צחולס **נִגְלִי**, כי שרש יגה מנחי הקלות והנפעל צנח"פי צחולס כידוע וצא מלאפוס תחתיו. ואין לומר שהוא צינוני פעול ויצוה צצ"הק עומד כמו מן שס שומה וטעמו הושצו ע"י אחרים, כי לא כמלא מזה כמוהו צמקרא: (ג' ז') **מַעֲנֶה אֱלֹהִים** נקוד קמ"ץ נר"ל נר"י לפי שהוא דצוק על השס ע"כ לפי שמלא צאיה ספרים מעֲנֶה צסגו"ל כמשקלו ויפורש מענה מן אלהים וכת"י נצואה מן קדם ה' (עָזוּ גִּטִּט), ולא צסמיכות נצואה דאלהא לכן העיר רש"י שהוא נקוד נר"י והוא דצוק. ואם אין הצל צענין יש הפרש צנקודה וכן הוא בן צכל ספרים מדויקים דק צמקראות גדולות צסגו"ל:

Michah 7. קד

verleihen, die du
unsern Vätern seit
den Tagen der Vor-
zeit geschworen.

מיכה ז

לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ
מִיָּמֵי קֶדֶם:

רש"י

דרך ה' לעשות נדקה ומשפט ולכך לא נאמר וחסד חסד האמת שתתאמת לנו את
הצעות יעקב היא תהיה תשלום גמול חסדו של אברהם: אשר נשבעת. צעקידתו של
יעקב צי נשבעתי נאם ה' יען אשר עשיתי וכו':

באור

שמיים נראים. בְּמַצְלוֹת. במקדש ובשורק הר"י ובמזכרת בחולם בְּמַצְלוֹת (שמות כ"ו) ענין רבוי הניס
ועומקם (רד"ק): (כ) חתן, החסד הוא לאברהם שנתן לו בחסדו הארץ, והאמת הוא ליעקב כי אחר שנמנה
לאברהם האמת הוא לקיים המנהג לבניו (רד"ק). אֲשֶׁר וכו' לאבותינו הראשונים כלל שלשת האבות אברהם
יעקב ויעקב כי לשלשם נשבע (הג"ל):

תקון בדפוס רש"י ז"ל

ותוספת באור דבריו.

עו ב ד י ה

(א' ג') בְּחַגֵּי חבוי כמו לְחַגֵּא (ישעי' י"ט י"ז) ולא תתמה על הוי"ו שהיא וכו',
וכמו של מִטְחָוִי (צדאשית כ"א ט"ז) שאין יסוד צתיצה אלל טי"ת חי"ת
ע"כ, וצסיר הסידיס כתצ רש"י כמו אלל והוסיל חבוי ענין שצר ודומה וכו' וכן
צישעי' סס. וכל זאת לקוח ממחצרת מנחם צן סרוק שחצר חַגֵּא יְחַגֵּו צמחלקה
אחת. ודעת רש"י צפתרון מלה זאת סצדים וחריגין צקעים (ריססע, ספחאטען).
וגם הוא ממחצרת מנחם שהציא צמחצרת חבו וז"ל, חבוי פתדוכו לפי ענינו נקיקי
סלעים (החֶהֱלֵען) וחורי הכיפיס, ולא נודע אם וי"ו יסוד אם אין עכ"ד ורש"י
החליט שהוי"ו אין צו יסוד (ד"ל סרס) כי אם שרשו חבא והאל"ף נתכפכת לוי"ו
והציא ראה מן קלוי שרשו קלה וצט"ה יפרס דצדיו ואמר כשהן רצים קורא להן
חבוי ד"ל צנפרד חבא וצדצים חבויס וכן דעת רש"י צמלת מעחוי שרשו עחה ועיין

יְשִׁימוּ יָד עַל-פִּה אֲזִינֵיהֶם תַּחַרְשָׁנָה:
 (י) יִלְחֲבוּ עֹפֵר בְּנֶחֱשׁ בְּזֻחְלֵי אָרֶץ
 יִרְגְּזוּ מִמִּסְגְּרוֹתֵיהֶם אֲלֵי־הָהָה אֲלֵהֵינוּ
 יִפְחֲדוּ וַיִּרְאוּ מִמֶּךָ: (יח) מִי־אֵל כְּמוֹךָ
 נִשָּׂא עֵז וְעֹבֵר עַל־פִּשְׁעֵי לְשֹׁאֲרֵית
 נִחַלְתּוּ לֹא־הֶחֱזִיק לְעַד אִפּוֹ בִי־חֲפִץ
 חֶסֶד הוּא: (יט) יָשׁוּב יִרְחֲמֵנִי יִכְבּוֹשׁ
 עֲוֹנֹתֵינוּ וְתִשְׁלִיךְ בְּמִצְלוֹת יָם כָּל־
 חַטֹּאתֶם: (כ) תִּתֵּן אֱמֶת לַיַּעֲקֹב חֶסֶד

Hand auf den Mund, und ihre Ohren sind betäubt. 17. Sie sollen Staub lecken wie die Schlange, wie die, die da kriechen auf der Erde (das Gewürm), sie werden hervor zittern aus ihren Schlössern; zum Ewigen, unserem Gotte, eilen sie dann und fürchten sich vor dir. 18. Wer ist ein Gott wie du, der Missethat vergibt, und Verbrechen überfieheth dem Ueberreste seines Eigenthums, nicht immerdar hält er

* פתח בס"פ מפני הרי"ש

ת"א מ' אל כמך סקרים מ"ד. ל"ח: נישא עון ר"ה י"ו. מבלה ד' כ"ח: ישוב ירחמני ר"ה ט: ס

seinen Zorn fest, denn er ist's, der Gefallen hat an Gnade. 19. Er wird sich unser wieder erbarmen, unsere Missethaten unterdrücken, und du wirst all' ihre Sünden in des Meeres Tiefe werfen. 20. Du wirst Jakob Treue und Abraham Huld

רש"י

זיערים לא יראו מהחיות השדה וצתוך כדמל: (יז) בזוחלי ארץ. הם נחשים הזוחלים על גחונם צעפר הארץ: ירגזו ממסגרותיהם. יחדדו מרוד דוחק איסוריהם ומסגר כללם. (כ) תתן אמת ליעקב. ת"י תתיבז קוטטיה דיעקב לצנוהו כמה דקיימתא ליה צצית אל טזות אצרהם לזרעיה צתדויה כמה דקיימתא ליה צין צתריא תדכר לנא עקידת יצחק תתן לנו צאמת אשר בצטחת ליעקב האמת לנו דצריך אשר בצטחת ליעקב (ראשית כ"ט) כי לא אעזב: חסד לאצרהם. סכר חסד אשר לאצרהם אשר לזה לצנוו לשמור

באר

יד וכו', שלא יוכלו לדבר מרוב תמיון. תחרשנה, שהיו מבוססים מזה ששומעים מהלכת אומת ישראלים יחטמו אומיהם שלא היה לעגמה נפש: (יז) ילחבו וכו', משל על ההכנעה והשפלות. בזוחלי וכו', הם השרלים והתלעים (איינעקטען), ועם הפעל זחלי מענין זחלי ואירא (אייז ל"ב) שהיא חנועת הפחד (אויס צורט ויך צערקרייעצן). והשאל על חנועת השרלים. יפחדו, ענין מהירות ובהלה לעשות דבר, ומדרך עם פעל חדרה שגם ענינו כן כמו ויחדדו זקני העיר לקראתו (ש"א ע"ז) ענין צאורו שם, וכן מפורסם אשכנזים: (יח) מ' אל וכו', קיום הכנאות שפיתות רוח הנביא בהלל וחדרה על הטובה אשר יעשה לעמו בעת ההיא. ויראה בחזיונו ע"י כח הנדמה כאלו היטובה כבר נעשה והיא לבגד עיניו ואמר מי אל כמך וכו' כלומר אחס ה' מחנכה עם הנדמות לפנים משורת הדין, כי אין לנו ראיה לכל הטובה היא כי לנו מלאי עון אכל מי הוא אל כמך הקולה לכל עונות. ועובר על פשע, מעביר עין השנחתו ממנו כאלו אינו רואה. לשארית נחלתו, לאחם שנשארו ומעם ישראל נבולתם. לא החזיק וכו', כשהוא כועס אינו רואה אפן לעולם. כי חפץ חסד, ולכן יתראה על הקץ: (יט) ישוב ירחמנו, ידוע שפעל שוב הוא מן הפעלים המולעפים על פעל אחר, ויורה על השנות הפעולה ההיא על אופן הראשון (וויעדערהחלען), וכן טעמו כדמחורגם אשכנזים חלח כוכה יונתן במרגומו יקוב מימריה לרחמא לעלם, יכבוש, כאדם הכובש דבר חסד רגליו שלא יראשו יכבוש ה' עונות ופשעים. ותשליך, ענינו לא תזכרה חטאותם לענשם עליהם, כאלו יזקק אותם לעונתקי הם שנשכחו לפי

ten, und von der Feste bis zum Strome, vom Meere, das zur Abendseite ist (mitelländischen Meere), bis zum Gebirge Sabor. 13. Es wird aber das Land (Balsastina) verödet sein wegen seiner Einwohner, ob der Frucht ihrer Handlungen. 14. Weide dein Volk mit deinem Stabe, die Heerde

הָהָר: (יג) וְהִיתָה הָאָרֶץ לְשִׁמְמָה
עַל־יִשְׁבִּיהָ מִפְּרִי מַעְלֵיהֶם: (יד) רָעָה
עִמָּה בְּשִׁבְטָהּ צֹאן נִחְלָתָהּ שְׂכָנֶיהָ
לְבָדֵד יַעַר בְּתוֹךְ כְּרָמָהּ יָרְעוּ בָשָׂן
וְגִלְעָד כִּימֵי עוֹלָם: (טו) כִּימֵי צִאתָהּ
מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאֵנוּ נִפְלְאוֹת:
(טז) יִרְאוּ גוֹיִם וַיִּבְשׂוּ מִכָּל גְּבוּרָתָם

ת"א ירעו בשן סמחים ר', ס"ח:

deines Eigenthums, einsam wohnend im Walde auf Karmel, laß sie weiden auf Baschan und Gilead, wie in den uralten Tagen! 15. Wie in den Tagen deines Auszugs aus dem Lande Egypten will ich es (das Volk) Wunder sehen lassen. 16. Es sehen's die Völker, und schämen sich ob all' ihrer Macht, sie legen die

רשי

גלותא דישראל דמן אתור: (יג) והיתה הארץ: ארץ העכ"ס: (יד) שוכני לדד. סיהל שוכן נטח לדד: יער בתוך כרמל. ת"י דהוו לדין צהורשא יתיתצון כדמללא אלתן שהיו שוממי' ציערות יסכנו לדד בתוך כרמל שהיו מקום מיושב. וי"ל שוכני לדד

באור

וכו', טעמו הוא יהיה היום שיבוא אליך, ועדיך, הו"ו כמו אשר כי כן הוראתו לפעמים. לפני, בחוספת יו"ד ובחירק ה"ם כמו מני אפרים (שופטים ה') וחגשות הכו"ן מפני חטיפת המלה כי לא יבין בלתי דגש אם לא יולד נח בין הנו"ם והנו"ן (רד"ק) ואמר זה על קבון הגליות חכם אשור שהוא הגלות הראשון ע"י סנחריב מלך אשור. מצור, כמו ערי מצור וכן וסבן לור מלור לה (זכריה ט') וכן וס"י חוקפא, ולפני הרד"ק היה הטפסח מלרים וכן העמיקו חכמי עמים (עג'סטען). ועד נהר, הוא נהר פרס העומד בגבול א"י, ומשם והלאה הוא ארץ העמים. וים, מלת ועד משמש בשמים. כאלו אמר ועד ים מים ר"ל מקצה הערער ועד ים הערעבי שהוא בגבול ארץ ישראל. וס"י דהון הורמני רכסא (אראעיניען), וקרי לירא (אנגרענלענדע סטעד = טע) ועד פרס (אייפראטה), וים מערבא (וועסט = מעער מיטטעלענדישע מעער). ונהר הנהר ועד הנהר כמ"ש בתורה תחלו לכם הר ההר (במדבר ל"ה) חכרו בתורה בחולם ופה כפתה ואחר הוא

(מדברי רד"ק). וי"ם טורא טורא (פֶּלֶן געברירג ל געברירג), ועיין הבאור שם בתורה ובתרגום אונקלוס ויונתן: (יג) והיתה הארץ, י"ו א"י תהי' מקודש שמונה ר"ו ארץ העמים שילחו ישראל מתוכם. על יושביה, בשביל יושביה. מפרי, מ"ם הקבה שהרעו מנשיהם: (יד) רעה וכו', חזר הנביא להספיל לה' שירעה עמו בשבטו סקדו כבדאשונה. שוכני, כמו שוכן וכן היתבני בשמים (הסלים ק"ג), לבדד, כל עם לחד השמות כדרך השם לא שם המלה, לפיכך אלו חומרים כי אינו האר חבל הוא שם היחידות ויבוא כענין בעת, כי השוכן בעת הוא יושב יחיד ואלו ליד להרכות אנשים לעזר שיהיה עמו (רד"ק). יער כרמל, ישכון לבטח צינור שהוא מקום חיות רעות ולא יפחדו מהם כמו בתוך הכרמל כי כרמל הוא מקום שדות וכרמים ואילנות וכן אינו וישנו בערים (יחזקאל ל"ד) (הג"ל) ויחיה חוץ דער פֶּלֶן (ההר), ולדעתי הוא שם להר הטוב שעליו יער לזנוח עלים ואילנות טובות כחמדות המלה טובו למאכל. וכמוהו יער כרמלו (וצ"ב י"ט) עיין באורנו שם. וכן הוא בחרבנו וס"י ישרון בלחודיון, דהן לדין צהורשא יתיתצון כדמללא (דיו און וועלדערן געיאנט ווערדען, חוץ דער פֶּלֶן וואָהנען): (טו) כִּימֵי אֲשֶׁר וכו', כבר רמזתי לנעשה שדרך הפרשיות המלה לזכר בדרך שיחה בקשה וחשבה. וכן פה ענינו הש"ס חזיב לאמור: שנעמי תפלתך וכן חנשה וכמו ימות לאתך מנמלים כן אראנו נפלאות: (טז) מכל גבורתם, שלא עמדה להם להחבר על ישראל, כמו שהסתלקו בתחלה עליהם. ישימר

עַד אֲשֶׁר יִרְיֶב רִיבִי וְעֲשֶׂה מִשְׁפָּטִי
 יוֹצִיאֲנִי לְאוֹר אֲרָאָה בְּצַדִּיקָתוֹ:
 (י) וְתֵרָא אֵיבָתִי וְתִכַּסֶּה בּוֹשָׁה
 הָאִמְרָה אֵלַי אֵיךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֵינִי
 תִּרְאִינָה בָּהּ עֲתָה תִּהְיֶה לְמִרְמָם
 בְּמִישַׁת חוֹצוֹת: (יא) יוֹם לִבְנוֹת גְּדִידֶיךָ
 יוֹם תִּהְיֶה יִרְחַמְּךָ: (יב) יוֹם הוּא
 וְעֵדֶיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אֲשׁוּר וְעָרֵי מְצֹר
 וּלְמִנִּי מְצֹר וְעַד־גֹּהֲר וַיִּם מִיָּם וְהָרָ

ich habe an ihm ge-
 sündigt, bis er
 meine Streitsache
 führt, und mir Recht
 schafft, in's Licht
 mich bringt, seine
 Gerechtigkeit ich ein-
 sehe. 10. Das siehet
 meine Feindin, und
 Schande bedeckt sie,
 sie, die zu mir sprach:
 Wo ist der Ewige,
 dein Gott? meine
 Augen sehen an ihr
 (eine Lust); nun
 wird sie zertreten
 wie Gassenkoth. 11.
 Der Tag, da deine
 Mauern wieder ge-

*הנר"ן דנושה שלם כמכסה

bauet werden, dieser Tag entfernt die festgesetzte Bürde. 12. An demselben
 Tage werden sie zu dir kommen von Asshur (Asshrien), und den festen Städ-

רשי

האומרה אלי ועוד היא אומרת אלי יום לבנות גדיך שאת מלפני לו אותו היום
 ירחק חוקו זמנו יאריך ולא יבא לעולם: (יב) יום הוא ועדיך יבוא. הנביא אומר
 אותו היום שאתם מלעיגים עליו לאמר צטל והלך לו יום הוא שמור ונלמד ולא צטל
 עדיך יבא העכ"ס להחריץ: למני אסור. אשר הוא ראש למדענו: ועדי מלור. כלומר
 ועד ערי מלור. וי"ת כן חודמיני דתא: וים מים. והיושבים על ים האחרון אשר הוא
 צמער: ובר הכר. כמו ויושבי הכר. ויונתן לא כ"ת: (יא) יום לבנות גדיך.
 הנביא מנצרו לישראל שיש יום כמות ומוכן לבנות גדרות חורבותיו ויום ההוא ירחק
 ויצטל מעליכם חק בזירות עכ"ס: (יב) יום הוא ועדיך יבוא. צעדנא ההוא יתכנסון

באור

בוקפת ואילו היה לכתי השם היה העטם בוי"ו ואפשר שהיה היו"ד לכתי ובה מלעיל מפני לי שהיא מלה זעירה,
 ואע"פ שאינה נופלת עליה כי היא בשני פשטין וכן ותרם אויבתי בשני פשטין ואינה נמוכה מלה זעירה (רד"ק). קמתי.
 עבר במקום עתיד. כי אשכ בחשך, ידוע כי הלה הכונה בשם חשך והישועה בלור, ואמר שאינו מחילא מן התקנה
 אף בעת לרה ויגון כי ה' אור לו ההופך אכלו לשונתה אמתית: (ט) אראח, ראית השכל. בצדקתו, ר"ל
 אז אינך דרכיו הגדילים והשירים כי הוא אל אמונה ואין עול חטאו היה צבור חטאי ומרדי ורק להוכיח וליקרי
 חרה אפו עלי כדי שאתיב דרכי, ואסיר עוני מעלי ולעונתי עשה לי כל אלה חס עטם חרגוני: (י) ותרם,
 מלרע כמו ירח פרעה (בראשית ו"א) וענינו חרם בישועתי, תראינה, נו"ן הרבות. היתה ראיה להרפה ובאה
 דנושה שלא כמנהג בוי"ן ה"א הנקבה הפעולה, אולי בא כן לפאר המלה מפני חטיפתה על מלה זעירה (רד"ק).
 עיני בה, ענינו כמו ובאויבי ראיה עיני (תהלים נ"ד) והלעזו האשכנזי ישחטם במלית זאת (חזקוני) וייעזבו
 חזקוני (ט), וח"י עיני יחזק. כמפלתה (חזקוני) (ט) יום לבנות, שיעור היום שיבנו גדי
 חרבותיך, היום ההוא שיהיה יום ישועתך וגאולתך, ירחק ממך חוק הגוים אשר הטילו עליך מלא חוק העם
 והשעבוד ובאופן זה מפורגם אשכנזית. חק, הוא ענין קבוע כמו כי חק לכהנים (בראשית ו"א) חס עטם חרגוני
 במלך זאת. וכעין זה ח"י יתעלה בזה עממיא (וי"א דיה) (חמט דער פאקער חזקוני), ולפני
 הוא ממלך מוקבר אותו היום ירחק חוקו זמנו יאריך ולא יבוא לעולם ויפורגם (דער טאג דא שאן דייעב
 חזקוני ויירער הערסטעלען ואל) — (פערן חזקוני דאן ליען), והוא רחוק מן הפשט: (יב) יום הוא

her, deine Ahndung kommt herbei, nun ist ihre Verwirrung da! 5. Trauet nicht dem Freunde, stützet euch nicht auf den Vertrauten! vor Der, die an deinem Busen liegt, bewahre die Thüren deines Mundes (sei selbst gegen dein Weib nicht vertraulich im Gespräche). 6. Denn der Sohn beschimpft den Vater, die Tochter lehnt sich wider ihre Mutter auf, die Schnur wider ihre Schwieger; des Mannes Feinde sind seine Hausgenossen. 7. Ich aber will auf den Ewigen harren und auf den Gott meines Heiles hoffen, mein Gott wird mich erhören. 8. Freue dich nicht, meine Feindin, über mich, denn bin ich auch gefallen, stehe ich wieder auf; sitze ich wohl in der Finsterniß, so ist doch der Ewige mein Licht. 9. Den Unwillen des Ewigen will ich tragen, denn

מְבוֹכָתָם: (א) אֶל־תִּאֲמִינוּ בְרַע אֶל־
תִּבְטְחוּ בְּאֻלּוֹף מִשְׁכַּבְתַּת הִיקָה שְׁמֹר
פֶּתַח־פִּיךָ: (ב) כִּי־בֶן מִנְבֵּל אָב בֶּת
קָמָה בְּאִמָּה כָּלָה בַּחֲמַתָּה אִבִּי אִישׁ
אֲנִשִּׁי בִיתוֹ: (ג) וְאֲנִי בִיהוָה אֶצְפֶּה
אוֹחִילָה לְאֱלֹהֵי יִשְׁעֵי יִשְׁמַעֲנִי אֱלֹהֵי:
(ד) אֶל־תִּשְׁמַחִי אִבְתִּי לִי כִי גִפְלָתִי
וְקָמָתִי כִי־אֲשַׁב בַּחֲשֹׁךְ יְהוָה אֹזֶר לִי:
(ה) זַעַף יְהוָה אִשָּׁא כִי חָטָאתִי לוֹ

ת"א' אל תאמינו חבובים ז' ט"ו: משוכבת היקך תענית ח' י"ח.
חבובים ז' ט"ו: כי בן גבו' סוסה ט' ת"ט: ואני בה' סנהדרין ח':

ich wider ihre Mutter auf, die Schnur wider ihre Schwieger; des Mannes Feinde sind seine Hausgenossen. 7. Ich aber will auf den Ewigen harren und auf den Gott meines Heiles hoffen, mein Gott wird mich erhören. 8. Freue dich nicht, meine Feindin, über mich, denn bin ich auch gefallen, stehe ich wieder auf; sitze ich wohl in der Finsterniß, so ist doch der Ewige mein Licht. 9. Den Unwillen des Ewigen will ich tragen, denn

רשי

(שמות י"ד) נזוכים הם מהומת: (ה) אל תאמינו זרע. כמשמעו. ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תחטאו ותאמרו הקצ"ה אהבנו והוא ימחול לנו: משכבת חיקך. נשמתך היא תעיד צד: פתחי פיך. דברי פיך פתיחות פיך: (ו) ואני זה' אלפה. הנציח אומר כן: (ח) אל תשמחי איצתי. צלל ופרס: (יא) יום לצנות גדריך. מוסב על

באור

עדין להון ועדין תרגומיו: (ה) באלוף, י"ח שר (גרסא ערער), ע"ד אל חטעו כנדיים. ויותר נראה לפי המשך הענין שהכוונה על איש קוד ויועץ כמו אלופי ומיודעי (ספלים כ"ה י"ד) וכן ת"י קריב וכן הוא בתרגומי. **משוכבת חיקך**. הוא אשכד והוא ע"ד המשגל, ותרגומי חיקך חזה כמו הנא ירך בחיקך (שמות ד') כדי שיהיה יותר ראוי לתרגומי קטנים ועל פי הכלל לעולם ידבר אדם שלשון נקיה והנך. **פתחי פיך**, מליצת הלשון וענינו שלא תדבר דבר שראוי להסתייר כי גם הוא תגלה מלפניך: (ו) **כי בן וכו'**, הדור פרוצ כל כך צדדות המוקר שהנן משה אצ"ו בדברי גנות והבנה מורדת באמה, והכלה מתקוממות צדדותה לחרפה ולגדפה, ואנשי בית איש החוקים כלל קורטו והוא מועיב עמהם ונותן להם לחם ומשפם ומלכותים הם שונאי הגוים ומגדלים עליו עקב כן הופר ברית החברה והאחיה נחקר עבדות אהבה שאין ריעות ויחידות בין הקרובים עלם מעלמם וכשר מנשרם והוא קשר אומץ שהטבע קשרה דבריהם, כלם שוכחי עונת הכל כג יחיד נאלחו ופסו אומנים מנשי אדם אין איש שלם כלבו, וידמה שהנכיו ילידי ונעמד הדור הזה שאנו חיים בו: (ז) **ואני וכו'**, וי"ו לעורר על הפוך הקודם כלומר עכ"ל אני לא אדמה להם, אלא כמחשבותם מחשבותי להשגן בדברי שקר ואם הם ילחמו בדרכם לפי שעה ומקובלים יותר צעירי בני גילם, ואני דרכא וגנוע, עכ"ל אני מחזיק בחומתי וביטור לב, ועל ה' אלפה ואקוה לאלהי יסעני וכו': (ח) **אל תשמחי**, לכן אל תשמחי איצתי לי שחשנאני בעבור דרכך נפשי וקמות לבדי ואהבתי אל האמת ותגאחי אל השקר, אל תחשובי בעבור שנפלת לא חסוף לקום כי אקום ואהפא ואחנער מעער ראשי. **אויבתי** לי, לפי שהיא מלעיל אומר כי הי"ד

חרם: (ג) על-הרע פְּפִיִּם לְהִשִּׁיב
הַשָּׁר שׂוֹאֵל וְהַשֹּׁפֵט בְּשָׁלוֹם וְהַגְדוֹל
דָּבָר הַיּוֹת נִפְשׁוֹ הוּא וַיַּעֲבֹתוּהָ:
(ד) שׁוֹבֵם כְּחֹדֶק יִשָּׂר מִמְּסוּכָה יוֹם
מִצְפִּיד פְּקֻדָּתָךְ כָּאֵה עֲתָה תִּהְיֶה

ת"א שׁוֹבֵם כְּחֹדֶק עֲרוֹנִין י', י"ח:

zu stiften (bereiten sie) die Hände, um es wohl zu machen; der Oberste heischet (Vohn), der Richter ist für Bezahlung, und der Große redet nach seinem Eigennutze, und sie verwickeln ihn (den Gegenstand). 4. Der Beste unter ihnen

ist wie Dorn, der Grädeste (verworrener) wie eine Hecke, der Tag deiner Se-

רשימי

יִלְדוּ צַחֲדָיִם וּצְמִחוֹתָם: (ג) עַל הָרַע כְּפִים לְהִשִּׁיב. עַל שֶׁכֵּן הִדְעָה כְּפִיכֶם אֶתֶם מִקּוּיִם שִׁטִּיז לִכְס: הַשָּׁר שׂוֹאֵל. שׂוֹחֵד: וְהַשֹּׁפֵט. הַדָּן אֶת הַדִּין גַּם הוּא צָשִׁילֹם אֹמֵר לְשׁוֹפֵט חֲצִירוֹ כִּשְׂהוֹל גִּזְלָן וּמַחֲזִיז דָּדִין שֶׁלִּי לִי גִמּוּלִי צֶה וְאֵנִי אֲזַכֵּה אֹתָךְ דָּדִין אֶחָד: וְהַגְדוֹל דּוֹרֵד הוּא כְּפִשׁוֹ. הַמֶּלֶךְ אִם הַנְּשִׂאִל אֹמֵר דָּדִין לָדוֹן כְּפִשׁוֹ. הוּא כְּפִשׁוֹ דָּדִין הַהוּא לְרָלוֹנוֹ וּלְכַפְּשׁוֹ כִּמוֹ (יִרְמְיָה ט"ו) אִין נִפְשִׁי אֶל הָעַם הַזֶּה וְכַתִּי תַחֲמוּדִי נִפְשִׁי: וַיַּעֲבֹתוּהָ. עֲשִׂאוּהָ קָלִיעָה שֶׁל חֲטָא צִין שֶׁלֹּסְתָן כְּעִצְתּוֹ הַעֲבִל חֲטָא שְׂהַעֲצוֹת מַשְׁלֹסֶת הִיא כִּךְ מֵאֲלָתִי צַחֲדָנוֹס יְרוּשָׁלַיִם עֲצֻדָּהּ קָלִיעָה דְּחֻצִין: (ד) שׁוֹבֵם כְּחֹדֶק. טַחֲלָ דְּזַהֲוֹן קָטִי לְמִיפֵק מִן יְדֵיהֶם כִּד מִן חִידָקָא קָטִיה לֵאלֹת מִידוֹ כִּמוֹ הַקּוּלִים הַנִּסְצָכִין צִלְמֵד: יִשָּׂר מִמְּסוּכָה. יִשָּׂר שְׂזַחֵם דַּע מִמְּסוּכָת קוּלִים וּמַסּוּכ' כִּמוֹ (יִשְׁעִיָּה ה') הַסֵּד מִסּוּכָתוֹ: יוֹם מִלְפִּיד. יוֹם שֶׁאֵתֶם מִלְפִּי צוֹ לְטוֹבָה תִּצָּל פְּקוּדָתְכֶם: מִצּוֹתְכֶם. עֲרֻבּוֹ הַיּוֹן כִּמוֹ

באור

יִחַ יִנְכַנֵּן אֲוִיךָ דָּחַז בְּחֻזֵּךְ אִיהֶן אִיהֶרֶנֶן הַעֲנִידֵנָה עִם וּוְאִהֲלָן לֹא מֵאֲבָהֶן, וְחִי מֵאֲבָהֶן בְּדִידִיוֹן וְלֹא מִיִּשְׁרָאֵל כִּלְכּוֹל כְּחֻזֵּךְ לֹא לְהַעֲבִיז (וְיִחַ אִיבֵבֶן אִיבֵבֶן) מִיִּט אִיהֶרֶנֶן הַעֲנִידֵנָה אֲוִיךָ נִיבְטֵם גּוֹטֵעִם). וְלִדְעִי אֲמִיר כִּן דְּרַךְ לְחֹת סְמִלִיָּה שִׁשְׁלָחוּ יְדֵיהֶם אֶל הָרַע, וּמִלְכָּה עַל כִּמוֹ אֶלֶּה, וְכֻנְחָם לְחֻזֵּךְ וּלְתַקְנָה הַעֲבִיז שִׁתְּקִים הָרַע וְיִזִּיק כִּרְאִיו לְפִי מִחֲשַׁבְתּוֹ הָרַע, וְהִנֵּה יַעֲרֵב הַדָּבָר וְיִאֲמַר: אֵיךְ צָבַל זֶה רַק מִנְּחֻמָּם אֶל הַשּׂוֹחֵד, וְהִנֵּה שֶׁהֵם עוֹשִׂים הָרַע הִיא כִּדִּי שִׁירָאֵל מִנְּחִיָּה וְיִתְנוּ לָהֶם מִתָּן שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ רָעָה וְלֹא יִקְלְקְלוּ הַדָּבָר. הַשָּׁר שׂוֹאֵל. כִּפֶּה מִלֵּחַ לֹא חֹת לֹא שׂוֹחֵד לְהַעֲבִיז דִּין. וְהַשֹּׁפֵט שֶׁלֹּס, אִין כּוֹחַ הַשֹּׁפֵט הַלּוֹלִיא אֲמִיר לְאֲמִירוֹ אֶבֶל כִּל מִנְּחֻמָּהּ כְּעִצְרוֹ שֶׁלֹּס שִׁכּוֹ. וְהַגְדוֹל, הוּא אֲשֶׁר בִּידוֹ לְכוֹף עַל קוּיִם מִשְׁפֵּט. דָּבָר הוּא כְּפִשׁוֹ, דָּבָר הוּא כְּפִשׁוֹ לְרָלוֹנוֹ וּלְכַפְּשׁוֹ כִּמוֹ אִין נִפְשִׁי אֶל הָעַם הַזֶּה (יִרְמְיָה ט"ו) וְכַתִּי תַחֲמוּדִי נִפְשִׁי (רַשִּׁי) וְכִן דַּעַת צָבַל אֲוִיךָ הַשָּׂרִיס, וְכִן תַּרְחִימִי, וְלִדְעִי הַבִּין יוֹנֵסֶן הוּא כִּמוֹ אִירֹם וְלֹא תַרְגֵּם תַּחֲמוּדִי נִפְשׁוֹ (כֹּחַ הַעֲרֻלֵּנְסִיִּס). וַיַּעֲבֹתוּהָ. עֲנִין קָלִיעָה כִּמוֹ וְכַעֲבוֹתוֹת הַעֲבִלָה (יִשְׁעִיָּה ה') כְּלוּמֵר שֶׁמִּסְבָּכִים וּמִגְבָּלִים הַדָּבָר הַזֶּה לְפָנֵיהֶם לְחַשְׁפֵּם כִּמוֹ קָלִיעָה הַחֲבֵל שֶׁנִּסְבָּכִים הַרְלוּעוֹת זֶה בָּזֶה (עֲרֻוִירֵדֵנָה, עֲרֻוִירֵקֵנָה), כְּדֻמְיוֹתָם פֶּה. כִּן נִרְאָה לִי שְׂעוֹר הַפְּקוּק הַקָּשָׁה מֵאֵד, וְלֹאֵל הַנְּבִיָּה הַמִּפְקָקָה צִמְלָה לְהַעֲבִיז יִסְכֵּן לוֹמֵר שֶׁמִּשְׁכָּח לִמְעָה וְעֵינָיו כִּדִּי לַעֲשׂוֹת טוֹבָה שׂוֹאֵל הַשָּׂר הַשָּׂר (אֲוִיךָ גּוֹטֵעִם לֹא טוֹן עֲרֻלָּאֲנֵגֶס דַּעַר אֲבֵרִסְטֵעַ גַּעֲסֵנְקֵעַ): (ד) שׁוֹבֵם, הַשָּׂר אֲמִיר כִּדִּי הַשָּׂר שֶׁהֵם הוּא כְּחֹדֶק שֶׁהוּא מִבְּאִיז כִל הַנּוֹעַ בּוֹ. כְּחֹדֶק, מִיִּן מִיִּי קוּלִים וְהוּא בְּחֻמָּם נְקוּדוֹת (רַשִּׁי). יִשָּׂר. אֵת הַשּׂוֹחֵד בְּדֶרֶךְ יִשָּׂר בְּלִי עֲקָשׁוֹת וְעֻקְמוֹת הַשֶּׁכַל. הוּא מִנְּחֻמָּה וּמִגְבָּלֵל בְּדַעַתוֹ יוֹתֵר מִמְּסוּכָה. מִמְּסוּכָה. מִנְּחֻמָּה כִּכֵּה צַעֲרוֹ (אֲוִיךָ אֵל) וְאֵת שֶׁנִּסְבָּכֵי בְּקוּדִי (רַשִּׁי) וּמִלְכָּה כְּמִשְׁכָּח אֲוִיךָ עַל שָׂרִי בֹא, דְּבִנְהוֹן קָטִי לְמַעַק מִן יְדֵיהֶם כִּד מִן חִידָקָא וְדִקְשָׁה בְּהוֹן מִקְיוּגָם קִיג. יוֹם מִלְפִּיד, חִי בִי יוֹם כְּסוּדֵךְ וּלְפָנֵיהֶם פִּירִשִׁי יוֹם שֶׁאֵתֶם מִלְפִּי לְטוֹבָה (עִם יִישָׁא דַּעַר טַחֲלָ אֲוִיךָ דַּעַן דּוּחַ הַחֲפָצִים), וְהַעֲבִיר מִלְכָּה כִּמוֹ מִנְּחֻמָּה (יִשְׁעִיָּה

י"ח) שֶׁס הַשּׂוֹחֵד אֵיךְ לִפִּי זֶה הִיִּדֵר יִסִּירָה (מִרְדִּיָּק) פִּירִשׁ יוֹם נִבְיָאִי שֶׁקֵּר שֶׁהֵם מִלְפִּיד וְנִבְיָאִי (מִלְכָּה לְטוֹבָה נִסְבָּכִי) וְכִן תַּרְחִימִי כִי הוּא יִתֵּר נִבְוִן לְפִי מִשְׁמַעוֹת הַחֲדָר מִלְפִּיד בְּכִנְיִי הַקִּינִי. פְּקוּדָתְךָ בָּהֶם. מִלֵּחַ בָּהֶם מוֹסֵד עַל מִשְׁכָּה עַל יוֹם מִלְפִּיד וְעַל פְּקוּדָתְךָ כְּלוּמֵר הַיּוֹם שֶׁהֵם מִנְּחֻמָּה אֲוִיךָ עַל שָׂרִי בֹא, וְעוֹמוֹ פְּקוּדָה עוֹרֵךְ וְכֻלְפוֹן זֶה מִתְּרוּסָה אֲשִׁכְחִי. מִבְּרֻכָתָם, עֲנִין בְּלִבּוֹל כִּמוֹ כְּנֻכִים הֵם בֹּאֵךְ (שְׁמוֹס י"ח) (רַשִּׁי) וְיִחַ

wandelt in ihren
Plänen: Auf daß
ich dich zum Entse-
zen mache, und ihre
(der Stadt) Einwoh-
ner zum Gezisch und
daß ihr die Schmach
meines Volkes tra-
get.

7. 1. Wehe mir,
daß ich bin gewor-
den, wie das Eingegam-
melte (Spät-
obst) des Endsom-
mers, wie die Nach-
lese des Herbstes;
es ist keine Traube
zum Essen, keine reife

Feige, darnach mich gelüftet. 2. Verschwunden ist der Fromme aus dem Lande, und ein Rechtschaffener ist nicht mehr unter den Menschen, sie alle lauern auf Blut, ein Jeglicher stellt seinem Bruder ein Netz. 3. Um Böses

בֵּית-אֶחָאֵב וּתְלָכוּ בְּמַעֲצוֹתָם לְמַעַן
תָּתִי אֶתְךָ לְשִׁפָּה וַיִּשְׁכְּבֶיהָ לְשִׁרְקָה
וַיַּחַרְפֵּת עִמִּי תִשְׁאוּ:

ו (b) אֱלֹהֵי לִי כִי הָיִיתִי בְּאֶסְפִּיקִי
בְּעֹלֹלַת בָּצִיר אֵין אֲשֶׁכּוֹל לֵאכֹל

פְּכוּרָה אוֹתָהּ גַּפְשִׁי: (3) אֶבֶר חֲסִיד
מִן־הָאָרֶץ וְיִשָּׁר בְּאָדָם אֵין כָּלֵם
לְדָמִים יֵאָלְבוּ אִישׁ אֶת־אֲחִיהוּ יִצְוֶדוּ

*הטעם מלעיל

ת"א אשכול ונו' סוטה ט', ת"ז :

רמז"ל

כי לא תשמעו אלי כי ישתמר על ידיכם וצניכם כל חוקות עמרי ואחאז: וחרפת עמי תשאו. אתם תקצולון עון החרפה שהעב'ו'ם מחרפין את עמי. שהעידה זהם תורה על כך (דברים כ"ה) לא יהיה לך איפה ואיפה והם אינם שומרים:

ז (א) אללי לי. הנציא מקוקן על ענמו אוי לי שהעמדתי לנציא צעת הזאת שאין צני אדם לדיקים צדוק: כאספי קין. נקוד חטק קמן שאינו ל' פועל כמו יושב אומר אלל ל' מפעל כמו (ישעיה ל"ב) אסף החסיל כאסופת קין והם סיפי תלנים שהן רעות וכת"י בסיופי קייטש: כעללת צניר. כעוללן צד קיטוף: אין אשכל לאכל. כתרבמו לית גדר דציה עוצדין טוצין: צבורה. תאינה טוצה המתצטלת צעתה כתרבמו לטציא חמדת נפשי: (ב) וישר צאדם אין. אדם ישר צצני אדם אין: ילודו חרם.

באר

ז (א) **אלל**, הכניא מקורן ואומר חללי לי והוא מענין יללה. **כ**י הייתי, חמי כזמן אסיפת פירות הקיץ שכתב נאספו כלם ולא כנאל עוד בשרה ובחילן י"ל הועמדתי לכניא בזמן שחמו לרדק הדור וחכמי העמים מעמיקים **ד**רום עמ' חיר געהעט וז"ל ביינן **חבס**ט **אחשעלן** בייח דער **נאכגעזע**, ומרומי יומה לפי פתרון הגלות, ועכ"ל הענין חזר ולא נפתנה הכונה. **כאספי** וכו', שם רעים זון אסף החקיל (חזקא) ענין קדון (רדק) ופירש"י שם קדון חלנים שזר רעות וכו' קיפוי קיעוט ע"כ. ומרומי כולל כל **כעוללת** בלוי, ח"י כעוללן בחר קיעוף. **אין** אשכול, י"ח הנמשל לית גבר דבין עורדין ענין. **כבורה**, חלטה שנתכשלה עיניה חטונה הנאכל. **אורחה** נפשי, הזה נפשי אורח לי ואין וכו' ח"י לנביא חמדת נפשי ונלמדה לחרים תביחם וזאת משכת ענמה ואחרת ענמה, ושעורו חזי בבורה אשר אורחם נפשי והענין אחר: **(ב) אבד**, עתה יפשה הנשל ואומר הזה אבד וכו', **חסיד**, מבואר בעיל (י' ע"י). **יצורו**, ענין לדיה. **חרם**, פעול הלדיה והוא הרשע וכן משנה חרמים (יחזקאל כ"ז) וי"ח גבר ית אחיהו נסערין בגמריה **(ל)ו** **סעידור**=**בענין** (י' ע"י) **על** הרע וכו', הרע נקור וכן להטיב, אחר יתנו דעתם על הרע אשר כנפיהם להפדוקה, וזהו דרך לחת לומר לשון השייב ע"כ הפכו לענין אחר, ובן י"י ישיב אל חזי את הרעה ענין (ש"א ב') השייב חרם (י' יונה ה') כל זה הלשון לחזק הענין, ואמר בזה יחזיקו הרע בכפיהם לקחת שוחד להטות דין וימורגס

(יד) אֶתָּה תֹאכַל וְלֹא תִשְׂפַע וְיִשְׁחַךְ
בְּקִרְבְּךָ וְתִסַּג וְלֹא תִפְלִיט וְאֲשֶׁר
תִּפְלִט לַחֲרֹב אֶתָּן: (טו) אֶתָּה תִזְרַע
וְלֹא תִקְצֹר אֶתָּה תִדְרֹךְ-יֵיתָ וְלֹא-
תִסּוּךְ שָׁמֶן וְתִירֹשׁ וְלֹא תִשְׁתַּה-יַּיִן:
(טז) וְיִשְׁתַּמֵּר חֲקֹת עַמִּי וְכָל מַעֲשֵׂה

auch ich dich schmerzhaft schlagen, verwüstend um deiner Sünden willen. 14. Du wirst essen, und nicht gesättigt sein, und dieses wird dich beugen in deinem Innern (du wirst in deinem Herzen darüber gekränkt sein); du wirst er-

haschen und nicht retten, und was du rettetest geb' ich dem Schwerte preis. 15. Du wirst säen und nicht ernten; du wirst Oliven kelteren und dich nicht mit Del salben, und Most, und keinen Wein trinken. 16. Und es werden beobachtet Omeri's Regeln, und das Verhalten des Hauses Achab's, und ihr

רִשְׁוִי

הַכּוֹתֵךְ. הַאֲנִשְׁתִּי מְכוּתִיךְ חֲזָקוֹ וְחוּלּוֹ וְאִנּוּסוֹ: הַשָּׁמֶס. לְהַשְׁמִימֶךָ עַל חֲטָאתֶךָ. (יד) וְיִשְׁחַךְ בְּקִרְבְּךָ. הַמֹּאכֵל שֶׁתֹּאכַל אֲכָנִים זֶה מֵאֲדָרָה צָתוּךְ הַמַּעֲמִים וְיִגְרוּם לָךְ חוּלִי שֶׁתֵּהָא חוּלֵה וְהוֹלֵךְ שָׁחוּחַ וְכֵן מִפְּרֵס אֲתוֹ צִסְפֵּי מַנִּיִּין אֵף צָתוּךְ הַמַּעֲמִים ת"ל וְיִשְׁחַךְ בְּקִרְבְּךָ צִפְרֶסְתָּ וְהִיָּה עֶקֶב צִמְדָרֶשׁ תַּמִּיד עֵינֵי ה' אֲלֵהֶיךָ זֶה וְאֵף י"ת כֵּן וְהִי לָךְ לַמְדָּע מֵחֵא צִמְמֶךָ: וְתִסַּג. אֵת אֲוִיזִים הַמּוֹלִיכִים צִבּוּךְ וְצָתוּתֶיךָ צִסְזִי וְלֹא תִפְלֹטֶם סוֹפֶס לַחֲדָר. וְתִמְשׁוּ מֵעַל ל' מִנְחָס שִׁמְעַתִּי וְתִסַּג לַתּוֹרָה תִּשְׁמָעִי וְלֹא תִפְלִיט לֹא יִהְיֶה לָךְ כֹּחַ לִפְלוֹט שִׁבְצַת זֶרַע וְאִם תִּפְלֹטֶם סוֹפֶה לַחֲדָר אֶתָּן אֲתִכֶּס. וי"ת ל' הַרְאָשׁוֹן: (טז) וְיִשְׁתַּמֵּר חֲקֹת עַמִּי וְיִדְעַתִּי

בְּאֵזֶר

אֵלֶּה אִיִּמִּיתִי עַלְךָ מֵרַע וְנִחָא אֲלֵדִיךָ עַל דִּמְעָתָא (אֲוִיךָ חֲזִיק הָאֲבֵעַ אִיבֵעֵר דִּיךְ קִרְאִיקְהִיט חוֹנֵד פִּלְאָנֵעַ גִּעְבְּרַחֲכִט, חוֹנֵד דִּיךְ וְנִעְנֵג דִּעֲמַסְעֵן-דִּחֶס דּוּחַ גִּעְיִנְדִּיגֵעַט פִּעְרוּוִיסְטֵעַט): (יד) וְיִשְׁחַךְ, שִׁרְשׁוֹ שֶׁחַם מַנְיִן הַפְּעִיל וְהִיָּה פֻעַל, וְנִשְׁפָּטוּ וְיִשְׁחַךְ בִּפְלֶס יִפְרָךְ (בְּרַשְׁמִית כ"ה). וְכֹחַ בִּפְחַח קֶטֶן (קְבוּל)

חֲחַח פַּחַח גְּדוֹל עֵינִי הַכִּנְעָה (רד"ק) כְּלוּמָר שֶׁהִיָּה מוֹכֵנֵעַ בְּלִבְּךָ וְשֶׁחַח לִפְעַר נִפְשֶׁךָ, עַל שֶׁאִין לָךְ לֹאֲכוֹל לִשְׂבֹּעַ כִּי תִקְרֹן הַמֹּאכֵל גִּרֵם לִעַר וְיוֹנֵן וְהַכִּנְעָה הַרוּחַ, וְכֹאֲפֵן זֶה מִחֲדָרָם אֲשֶׁכְּמִית, וְרִשְׁוִי פִירֵשׁ הַמֹּאכֵל שֶׁתֹּאכַל אֲכָנִים זֶה מֵאֲדָרָה צָתוּךְ הַמַּעֲמִים וְיִגְרוּם לָךְ חוּלִי שֶׁתֵּהָא חוּלֵה וְהוֹלֵךְ שָׁחוּחַ ע"כ, וְת"י וְהִיָּה לָךְ לַאֲרַע שֶׁחֵא צִמְמֶיךָ (אֲוֹנֵד וְחֹס דּוּחַ גִּעְבְּרַחֲכִט, וְיִרְדֵּךְ חֲזִיק דִּעֲבֵן אֲוִיגֵעַן דִּרִיקֵעֵן), וְהוּא חוּלִי הַאֲלֵעֲוּמָא, אִם לֹא יִתְעַבֵּל הַמִּזֹּן בְּתוֹךְ הַאֲלֵעֲוּמָא יִרְגֵּם הָאֵדֶם כְּמוֹ מֵחֵא כִדֵּר הַמִּכְבִּיד עַל בְּנֵי מַעֲמִים וְדוּחֶס (אֲוִיגֵעַן דִּרִיקֵעֵן, בַּעַל מוֹעֲדֵרֵעֵן וְנִעְנֵג חוֹנֵפֵרֵדִיוֹלִיקֵיט). וְתִסַּג, בְּסוּד"ךְ כְּמוֹ בְּש"י וְכֵן לִמְעַלֵּה לֹא יִסַּג כְּלִימֹת (ב' ו') כְּלוּמָר אֵף אִם תִּשְׁגִּי וְחָגִיב לִקְטִין וְרִכּוּשׁ לֹא תִנְלָעְנוּ מִן הַלְוִיָּה אֲוִיךָ וְכֵן חֲרִיגְמִי. וְכֵן ת"י וְתִדְבֵק וְלֹא תִשְׁמִי. וְאֲשֶׁר תִּפְלֹט, וְאִם תִּחַלֵּי דִבֵּר מִיָּד יִהְיֶה שֶׁלֵּל הַחֲרֵב כִּי יִגְדֵר יָד הַאֲוִיגֵעַ לְהוֹתוֹךְ נֶפֶשׁ: (טז) וְיִשְׁתַּמֵּר, לִיִּדְעַתִּי עַל שֶׁסּוֹפֵר, כִּי לֹא יִדְרֹךְ הָאֵדֶם הַחִירוֹת אֵלֶּה הַעֲנִיִּים (רד"ק) וי"ת אֲפֻעֵלֵר עֲנִיָּין: (טז) וְיִשְׁתַּמֵּר, לִיִּדְעַתִּי הוּא הַמִּשְׁפָּעַל ע"י הַאֲפֻעֵלֵר בְּחִימִית בְּחֹרָחַם מִקְבֵּל הַפְּעוּלָה כַּחֲבָרֵי הַרְבֵּים בְּמִקְרָא וְאִינוּ נִסְבֵּל עַל חֲקוֹת שְׁחוֹת

רְבוֹת וְהוּא יִחִיד אֵלֶּה הוּא פֻעַל קִמְמִי (וְנִעְדָּרְבוֹ אִינְפֻעֵרֵרֵאֲלֵעַ), וְעַד"ו תִּרְגֻּמִּי. וְהַדְרִיק כִּבֵּד אֲוִיךָ וְיִשְׁתַּמֵּר לִשְׁוֹן יִחִיד וְאֲוִיךָ חֲקוֹת רִבִּים ר"ל כֹּחַ וְחֵק ע"כ, וְאִין לִירֵךְ לֵהָא לִפִּי בְּאִוִּי וְכִי"ל לֹא יִסַּג לְתִרְגָּם בְּל"א אֵלֶּה בְּלִשׁוֹן רְבוֹת, וי"ת וְעַל דִּי נִעְרָחֵן (וְיִין חִירוֹ הַחֲלוּטֵעַט). עֲמִרִי — אֲחֵאב, כְּמוֹ שֶׁאִין מַלְכִּי יִשְׂרָאֵל וְהַרְשִׁיעֵנו לַעֲשׂוֹת בְּעִזְרוֹת פְּסִילִים. לִמְעַן, יִחַס הַסֵּבֶה הַגְּדוּלָּה ר"ל כֹּחַ לֵב נִעֲשֶׂה כִדֵּר שֶׁאִין אֲחֵכֶם לִשְׁמֹעַ וְכִי וְכֵן רִבִּים כְּמוֹהֵם בְּסִפֵּר הַזֶּה וְיִשׁ לִפְרֵשׁוֹ בְּאֲפֵן זֶה שֶׁכְּמוֹהֵם אֲחֵם עוֹשִׂים כֹּחַ אֵלֶּה, כֹּאֲלוֹ אֲחֵם מִשְׁכִּימִים לַמְדָּע וְיִוִּלִּים לֵהָא שֶׁאִין אֲחֵכֶם וְכִי. וְחִרְפָּה עִמִּי, שֶׁאִם נִשְׁאִים עַל הַיִּדְבָּאִים וְהַעֲשׂוּקִים עִמִּי אֲחֵם שֶׁאִין וְתִקְבְּלוּ עִמָּה עוֹשֶׂה הַחֲרָפָה הַזֶּה, וְלִהְשָׁעִים זָקִים הִיָּה הַנּוֹחָח עִמִּים (דִּחַ סִּחָךְ דִּעַר פִּתְוֹקֵעַר) וְאִיִּחֵנו נִמְקֹרֶת כְּחִיָּק:

het dein wesentliches (Heil) ein, höret das Verhängniß und wer es bestimmt. 10. Ob etwa noch im Hause des Gottlosen Schätze des Unrechts sind und ein mageres, fluchbeladenes Ephra? 11. Kann ich rein sein bei ungerichteter Wage, und bei einem Beutel mit trügliehen Steinen (Gewichten)? 12. Da deren Reiche voll Gewaltthat sind, und ihre Einwohner Lüge reden, und ihre Zunge trüglisch ist in ihrem Munde. 13. So will

וְמִי יַעֲדָהּ: (י) עוֹד הָאֵשׁ בֵּית רָשָׁע
אֲצֵרוֹת רָשָׁע וְאִיפֹת רֶזֶן זְעוּמָה:
(ב) הָאֶזְכָּה בְּמֵאֲזֵי רָשָׁע וּבְכֵים אֲבִנֵי
מִרְמָה: (ג) אֲשֶׁר עָשִׂירֶיהָ מְלֹא
חֶמֶס וַיִּשְׁכֶּיהָ דְּבָרוֹ-שָׁקֶר וּלְשׁוֹנָם
רִמְיָה בְּפִיהֶם: (ד) וְגַם-אֲנִי הֶחֱלִיתִי
הַפֹּתֶיהָ הַשָּׁמַיִם עַל-חַטֹּאוֹתֶיהָ:

רש"י

ותוסיה מוסר על מקרא שלמעלה הימנו: שמעו מטה ומי יעדה. הטו און ושמעו מטה הפורענות אשר תדרה אתכם שהנציחם מתדים צכס ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורענות אם יכולת ידיו לקיים מה שגזר ויונתן לא כ"ת: (י) עוד האש בית רשע אצרות רשע. ה"א האש נקודה פתח לפי שהיא תמורה וכן פירוש עוד כי אורך ימים הוא האש כמו היס (ובד"ה א' ב') מלינו אישי אפי דוד צמקוס עדי אף כאן אש צמקוס יש וכן (צס"צ י"ד) אם אש להמין להשמאל. וי"ת כן האית שיעלה לצכס שיתקיים בית רשע לאורך ימים ואולרות רשע: ואיפת רזון זעומה. מדה קטנה שעשיריכם מדמים זה העניים ומציאין אותן לידי רזון והיא זעומה צאפו של הקצ"ה: (ג) החליתי

באור

דיא סטארט, יא [זהרען דיא עהרפֿורט דעם נאמענס], קרא יִרְאֶה בקמ"ץ. שִׁמְעוּ וכו', וזה

יקראו שִׁמְעוּ מטה, מענין נטיה ר"ל הגזרה הנעויה ומובנת לבוא עליהם אם לא יסובו ומדרבם הרעה, וכן מהורגם אשכנח. וְמִי יַעֲדָהּ, ומי יעד זאת הגזרה להביאה הלא ה' שהבא והיכולת בידי ואין מי יעזור בעדו. ובסב הרד"ק וה"א יעדה במפיק כנוי והגזרה שהיא במשל מטה שהיא מטה כמו המטה המכה (ולצטטטאב). ופירוש יעדה המזינה לבוא כמו מן המועד אשר יעוד (ש"א ל"ו) ע"כ: (י) הָאֵשׁ, חסר י"ד ואומרים כי האל"ף פתורה י"ד כמו היס וכן ש"י האית כי עשאל וה"א פתוחה בו, והיא לתונה כמו תִּשָּׁע וכמו תִּשָּׁע כמו

יבחר (נחמה ו') ופירושו כן ראו היס עוד בים רשע אולרות רשע ופירוש עוד עדיין ובית רשע חסר בית השמות כמו בבית י' (רד"ק) ודומתו מלאו אם אש להמין ש"י י"ד י"ע) עיין בלוח שס. ובאופן זה מהורגם אשכנח (אב עטווא נקץ דא זינד), והכן. וְאִיפֹת וכו', איפה קטנה שהיא רזה וחסרה ושהיא זעומה האל יסבך עוד ממלא בבית רשע (מדברי רד"ק) וזה טעם מדומי. וס"י מנכין דשקר מִתְּקֵן לוֹ ופֶלֶא וְכִבְרִינְעֵנְדָּה והענין

אחד: (יא) הָאֶזְכָּה, כלומר כל אחד ואחד היה לו להשים אל לבו ולומר האזכה וגו' (רד"ק) ונכון הוא לפי דרך הפרשה פה שפירש הכניא בלופן ויכוח בין הש"י והעם ובדרך טענה ומענה כמו בזה אקדם וכו', הגיד לך וגו' ואין לורך לומר שהאל"ף צמקוס י"ד כח"י החסון, וכן נהגו הסבגון הזה בכל פרשיות נבואם מלאכי ואמרם וגו' כאשר אבאר שם: (יב) אֲשֶׁר עָשִׂירֶיהָ, עשירי עשירי שזכר בפסוק ט' (רד"ק) והכניא הולך ואומר אף זכה לכנס הלא עשירה מלאו חסם, ויִשְׁכֶּיהָ, אף האיתם עשירים דוברי שקר לרמות הכריות וזה לשונם רמיה בפיהם, רמיה מר בפלם שניה (מדברי רד"ק): (יג) וְגַם אֲנִי, הואיל וכן עשיתם, לכן גם אני מוכן להענישכם. הַחֲלִיתִי הכותך, טעמו לדעת כמו נחבאם לבדוה, הסכלת עשו שהפעלים הסכלת נחבאם הם חל"ה העשיה והקריחה וקודמים להם שם עקר הענין כדרך המקרא וכן טעמו פה אזה אותה בחולי ובאכז, ועד"י מדמיון ובחן העמיד, לפי משמעות הענין. ורש"י פ' האשתי מכותך (אף האבע דיינע וואונדע אונג-היילבאר געמאכט), וגם זה נכון. השם, והמכה החזקה האיה להשם אותך על דבר חטאיו. וס"י ואף

(ח) הַגִּיד לְךָ אָדָם מִה־שָׁוֶב וּמִה־יְהוָה
דּוֹרֵשׁ מִמֶּךָ כִּי אִם־עֲשִׂיתָ מִשְׁפָּט
וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לִכְתּוֹת עִם־
אֱלֹהֶיךָ: * (ט) קוֹל יְהוָה לְעִיר יִקְרָא
וְתוֹשִׁיָּה יִרְאֶה שְׂמֶךָ שְׂמֵעוּ מִמֶּנּוּ

* ע"ב

ת"א הגיד לך סוכה ד' מ"ט. מכות ב', כ"ד: כי אם עקרים מ"ב, פ'
ואהבת חסד עקדה שער מ"ב:

te. 9. Die Stimme des Ewigen ruft der Stadt, und der vollkommen Weiße ste-

רשי

קרבן לפשע: (ח) הגיד. הקצ"ה: לך אדם מה טוב. לך לעשות: והצנע לכת. והוי
לכוע למיכה דחלתא דלכלך. ד"ל והצנע לכת לא כמות הקצ"ה מדת צ"ו מדת צ"ו
מציט את הצירו וצא לפייסו ואומר לו איני מתגלה לך עד שיצא פלוני ופלוגי
שבזיתני לפניכם אזל הקצ"ה אין חסן אלא שישו אליו צינו לצין עלמו: (ט) קול
ה' לעיר יקרא. קל כציוא דה' על קתא מכרזין להם תשובה: ותושיה יראה שמה.
ותושיה קורא להם הנציא אשר דואה את שמה אשר נותן לז להתצונן ולדאות דרכיך.

באור

מענה השאלה אמר אין חפלי בעולות כי אם בעשות הטוב כמ"ש שמואל הנביא הכה שמוע מצה טוב (ש"א
ט"ו) (ד"ק). מה טוב, מה שהוא טוב אחתי. ומה ה' וכו', ומה הוא הדבר שה' דורש ושואל ממך אינו
להעלות עולות וזבחים כי זה לא יתראה ה' אך רק אין שום דבר כי אם לעשות משפט ולאחוב הדקק וללכת
דרכי מלוכיו בלענה ובנמיכה הלב לא צפרקום ולהחיה. וגם זה ענין כי אם ליראה בתורה (דברים י"ב) ר"ל
לא שום דבר חילוני כמו קרבן ועולה שואל ה' ממך כי אם ליראה אותו יראה הסדומות בפמימות הלב במחשבה
ובמעשה. משפט, כולל עשיית הדקק, והנהגה עם רעהו כהוגן ושלא לעשות לו שום עול וזקק ובכלל גם
פעולה הדין להלדיק ולהרשיע את הרשע. חסד, הוא הענה לבשרו יותר מדאי ובכלל יראה אלהים ולהתעב
על פי מדותיו העשה טובה לפנים משורת הדין (וואלטהטיגקייט, פֿרֿאָמֿאטיגקייט), ומה שם המורא חסד
(אין פֿרֿאָמֿאטיגקייט). ואין זה שום גאון לומר על עולמו תֿקֿידֿי אִי כמ"ש דוד המלך ע"ה כלומר מחנהב

במדת החסד עם הכריות ואני הולך דרכי ה' כי ירא אכני את אלהים. הצנע, מקור וענינו ההסתר ובמחנה
המלכני לרע (ד"ק) והמקור במקום תא"פ כמנהג, שיעשה מה שיעשה לבשר השם בחשאי ועונו מבלי הספאר.
עם אלהים, לפני אלהים ויחנן בפרשו כמחשבו עם אלהים דרכיו ע"י מה הוא רחום אף אהה רחם מה הוא
חזון וכו' ומדות הש"י הסינה לו למשל לאחת בזה ולדבק בדרקויו וכמוהו את האלהים התהלך נח והקן. וכו'
היהוה לך אשכח מה י"ע ומה י"י חנן ממך אלהן למעמד דין דקשו ולמרחם גמילות חסד והוי לביט להלכה
בדחלסא דאלהן (קאן דיר חיינ מענט זאגען וואס גוט חזיט, חונד וואס פֿלֿאָרדערט דער
עוויגע ווייטער פֿאָן דיר, חלם דחו וואהרע רעכט לז חיבען, וואלטהטיגקייט לז זיבען,
חונד אין דער פֿורכט גאטטעס בעטיידען לז וואנדעלן, והענין אחד: (ט) קול וכו', יקרא, שם אל
קול ה'. לעיר, לבני העיר המיוחדת היא ירושלים לעוררם להשכנה. ותושיה, נגזר מן יש והשם כולל כל
אופני השלמות והישות בחכמה (רענעם וויססען, פֿאָלֿאמאטיגקייט ווייזייט), ועטע תושיה פה לרעה
הדר"ק איש חמים וכן ואני חפלה (החלים ק"ע) איש חפלה. יראה, ראיית השכל כמו ולני ראה הרבה חכמה
(קהלם א' ט"ו). שמה, מלת שם יורה לפעמים על עלמיות הדבר המסוגל ומיוחד לו, שהוא עקר הוסיק

המעמיד ומקיימו ויארר: האיש המושלם בחכמה יראה בשכלו מה יש לך טוב במציאות האמתי ובפעול, ומה
שהוא יסוד ועקר להלכתך ואחשך והוא מחסב על מה שנאמר למעלה בפסוק הקודם הגיד לך אדם מה טוב
יבן. וי"ה קל כציוא ד"י מכלן מלפיל דחלין לשמא (ד"א סטיאטע דער פֿרֿאָפֿעטען רופט איבער

vor dir her, Moscheh, Ahron und Mirjam gesandt! 5. Mein Volk! Gedenke doch, was Balak der König von Moab rathschlugete, und was ihm Bileam, der Sohn Beor's, erwiderte, (des Weges) von Schittim bis Gilgal (wo ihr sündigtet) damit man erkenne die (überschwängliche) Gerechtigkeit des Ewigen (die euch unverschieden Gutes thut). 6. Womit soll ich vor den Ewigen kommen (ihn zu versöhnen?), mich beugen vor dem erhabenen Gott? soll ich vor ihn kommen mit Ganz=Opfern, mit jährigen Kälbern? 7. Wird wohl der Ewige Gefallen haben an Taufenden von Widbern, an Miriaden Strömen Del's, soll ich meinen Erstgebornen für mein Verbrechen (zum Opfer) hingen=

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ
וְאֲשַׁלַּח לִפְנֶיךָ אֶת־מִשְׁחָה אֶהֱרֹן
וּמִרְיָם: (ה) עָמִי זָכֹר־נָא מִדֶּה־יָעִין
בְּלֶק מֶלֶךְ מִזָּאב וּמִה־עֲנָה אֶת־ו
בְּלֹעַם בֶּן־בְּעֹזֵר מִן־הַשָּׁמַיִם עַד־הַגִּלְגָּל
לְמַעַן יָדַעַת צְדָקוֹת יְהוָה: (ו) בְּמָה
אֶקְדָּם יְהוָה אֲכַף לֵאלֹהֵי מְרוֹם
הָאֶקְדָּמְנִי בְּעוֹלוֹת בָּעֲגֻלִים בְּנִי
שָׁגָה: (ז) הִירָצָה יְהוָה בְּאַלְפֵי
אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שֶׁמֶן הֵאֱתַן
בְּכוֹרֵי פִשְׁעֵי פְרִי בִטְנִי חֲשֵׁאת נַפְשִׁי:

הכף בפתח וזיט ספרים צקמ"ך

ח"א במה ונ' עקידה סער נ"ז: הירצה סס:

רש"י

על עמאל ומרים לאורחא לנשיא: (ה) ומה ענה אתו כלעם צן צעור. מה אזעם לא זעם ה' (צמדצר ל"ג) שלא כעסתי כל אותן הימים: מן השטים. שחטאתם לי סס דעו לדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי מכס עד הצאתי אתכם לגלגל וכצנתי לפניכם סס את הארץ: (ו) אכף. אהיה כפוף: (ז) נחלי שמן. למנחות: האזן צבורי.

באור

לא זעם ה' (צמדצר כ"ג). מן השטים, כלומר חבור ג"כ את הדרך שהלכתם בו מן השטים שחטאתם סס ותיחסם חייבים כליות וכפר לכם צונקלת החוטאים שהייתם צונקלה. עד הגלגל, עד בואכם הגלגל והוא בקלה עבר הירדן המערבי, וכאומר עם כי עברתם אותי בשטים צעבור צעל פטור מ"מ לא עזבתי אתכם והצאתי אתכם אל הארץ הטובה, ומ"י הלא בצור חטעבירין לכון וכו'. למען וכו', כל הטובה הזאת עשה עמכם, למען דעו דקדת ה' שנושה לפנים משורת הדין. ועד"ז מפורסם פה. וס"י למידע זכורא דיי (ריא טונקנדען דעם עוויגען): (ו) במה וכו', הוא מאמר הכניח בשם ישראל לאומר: הנה אחת הוא, הרבה טובה עשית עמדי יתר על מה שראוי לי, וכמה אחרת לפני ה'. אסדרם, אבוא לפניו וכן לא יקדמנה מנן (ישעיה ל"ז) וענינו בזה מנחה אבואה לכפר פניו, אכף, מנכין כפעל ורבי יונה אמר שהוא מפעלי הכפל כי מלאו פסחו ונשפטו אכפף.

וכן מלאנוהו אכחו פסחו ורבי יהודה הביא בשרש כפה אכף לאלהי מרום, ואולי ימלאו כספריו קמון (רד"ק). בעגלים, פירוש ויהיו העולות עגלים בני שנה שהם טובים וכחורים. ודבר לפי דעתם הנפקדה שבהקדמת העולות מוכתרים יעשו רלון כפשו ועי"ז יכופר עון ולא לייך לעזיבת חטא: (ז) הירצה, גם אלה דברי ישראל. באלפי וכו', ע"ד ההפלה והבזמאל. בכורי, לקדש לכפרת פשעי. פרי בעני, כפל ענין לחוק: (ח) הניר וגו', זה

וּבְחֶמְהָ נָקַם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
שָׁמְעוּ:

14. Und ich will
Rache üben in Zorn
und Grimm an den
Völkern, welche
nicht gehorchten.

וּ (ב) שָׁמְעוּ־נָא אֶת־אֲשֶׁר־יְהוָה אָמַר
קוֹם רִיב אֶת־הַהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה
הַגְּבָעוֹת קוֹלָהּ: (ג) שָׁמְעוּ הָרִים
אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֲתָנִים מִסְּדֵי אֲרָץ
כִּי רִיב לַיהוָה עַם־עַמּוֹ וְעַם־יִשְׂרָאֵל
יִתְנַכַּח: (ד) עַמִּי מִה־עֲשִׂיתִי לָהּ וְמִה
הִלְאֲתִיד עֲנָה בִּי: (ה) כִּי הָעֲלֵתִיד

6. 1. Höret doch,
was der Ewige sagt:
Mache dich auf!
Rechte mit den Ber-
gen, und die Hügel
sollen deine Stimme
hören. 2. Höret Ber-
ge das Streitrecht
des Ewigen, und
die starken Grund-
feste der Erde; der
Ewige rechdet mit
seinem Volke und
streitet mit Israel.
3. Mein Volk! Was

תִּיא שְׁמַעוּ וְגו' מוֹטָה ט', מ"א. ר"ה ח', י"ח: עמ' ובו' זכרות ח' ד'.
מסדרון י"ח ק"ה:

hab' ich dir gethan, womit dich belästigt? antworte mir! 4. Hab ich dich ja aus
dem Lande Egypten herausgeführt, dich aus dem Hause der Knechte erlöst, und

רשי

ו (א) את ההרים. את האצות: הגבעות. האמות: (ג) מה עשיתי לך. תן לך
להכיר מה טובה עשיתי לך: ומה הלאיתך. צעזעתי: ענה זי. העד זי:
(ד) כי העליתך. אע"פ שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאיתך צעזעה גדולה
וצקצנות גדולים: את משה אהרן ומרים. ת"י משה לאלפת מסידת דינן ואהרן לכפרא

באור

הרגם ואשלי ית צעלי דצדק, וכן לדעה בעל המוסרה שאמר על יהוי עריך שנים בלשנהון חד חקר וחד מלא
והשמתי עריך, חס לפי שכר אמר והכתי ארלך (הכ"ל) וכן תרגמתי: (יד) את, פעל נקם יצוא לרוב
מוקשר עם יחם הפעול ונפל על מי שעושה נקמה בצדק זולתו וצפרע מה שפעל עשה נקשר עם השם נקם:

ו (א) קום ריב, דברי הש"ס אל הנביא. את ההרים, דרך גחמא והפלגה במליצה: (ב) שְׁמַעוּ וכו',
צעזור היום עומדים וקוים כמו האזינו שמים (הראב"ע). וְהָאֲתָנִים, הם הגבעות החזקות אשר הם
מוקדי הארץ. ואולי הכונה על ארבעה יקודות רוח עפר אשר ומים שהם מוקדות חבל (עלעמענטע) וחרגם
יונהן עקריא מיקורי ארעא מוקדים לזה. כי ריב, באור הקודם כלומר הריב הוא שריב ה' עם עמו, ולולא
האסתחא במלה ארץ הייתי אומר שטעם כי כמו אשר ומוקש על שמעו האיתנים שהוא ריב לה' (דאס דער
עוויגע רעכטסטרייט חזט), וככל הענין לחזק ולומר שהוא עם עמו. י"ח וכו' ועננה להעזק
ברין כמו לכו נא ונכחה (ישעיה י"ח) והכל ע"י מליצה: (ג) הִלְאֲתִיד, ה"א צבאו"ל והאל"ף בל"י (ור"ק)
ועמנו מהו הדבר אשר הונעתך להכניד העול? וי"ת בהוספת מלים על העברית עמנו מה ענא אמרית לך ולא
עברית או מרועא קשיא אקדיית לך (וועלעכעס גוטע האבע איך דיר פערטרפערטען, אונד דיר נישט
ערלייגט, ודער האבע איך חזרטע בעטמערדען דיר אויפגעבירדעט?). ענה זי, אצונה כושמעו
ו"ת אקדיי זי (לייגע וידעד מ"ך): (ד) כִּי הָעֲלֵתִיד, עמה יפרס מהרוב הטובה שעשה, אשר טודע להם
ולזה יאמר מלה כי המשמש פה כמו הלא, אונס, וכדמוסרגס אשכנזית. ואשלח וכו', שלחתי לפניך מנהיגים
הגורים והם משה וכו' ות"י משה לאלפיה מוקידת דינן, ואהרן לכפרא על ענא ומרים, לאורחא לנשיא: (ה) מִה
יַעַן וכו', לכוותך מן העולם ע"י בלעם לקללך בעת הזאת. ומה ענה וכו', ומה השיבו בלעם מה אעזוב

wie der Löwe unter den Thieren des Waldes, wie der junge Läu unter Schafheerden, der, wenn er überfällt, niedertritt, und zerreißt und Niemand rettet.

8. So wirst du erheben deine Hand über deine Feinde, und all' deine Hasser werden ausgerottet. 9. Und es wird geschehen zu derselben Zeit, spricht der Ewige, **ich rotte ich deine Kasse aus, aus deiner Mitte, und richte deine Wagen zu Grunde.** 10. Und ich rotte aus die Städte deines Landes, und reiße alle deine Festungen

nieder. 11. Und ich rotte aus die Zaubereien aus deiner Hand und Wolfendeuter sollen nicht bei dir sein. 12. Und ich rotte aus deine Bilder, und Götzensäulen aus deiner Mitte, und du sollst nicht mehr vor deiner Hände Werk dich bücken. 13. Und ich reiße deine Haine aus deiner Mitte, und vertilge deine Feinde.

רש"י

ישראל לעזרת איש כ"ח זה': (ז) באריה צהמות יער. כך יהיה מלכם שליט כל: ורמס וטרף. רמס היא דריסת הארץ כשהוא רעז ואוכלו צמקומו וטרף הוא כשנוטף את הטרף למעונותיו צביל בורותיו ולצאותיו: (ח) והכרתי סוסין. הוא עזרת מלכים שאתם נשענים עליהם להמליכם סוסים: (י) והכרתי ערי ארנך. ולא תטטרך לערי מזלך. (יג) והשמדתי עריך. ואשיני צעלי דצנך וכן (ישעיה י"ד) ומלאו פני תצל ערים וכן (ש"ח כ"ח) ויהי עריך.

באור

כ"ח (רד"ק) וי"ח כפתחי העיר (חין זיינען טהערען). וכעין זה ח"י במקום כרכסא. כי יבוא, ככל הענין שלמעלה לחזק: (ד) בשל, שאין בא לעולם ע"י אדם כן לא יקום ולא ייחל ישראל לעזרת אדם כ"ח לה' (רש"י). ייחל, קריאת השוא נועה לחירק כי הכלל כשהיה שוא על הוי"ה טעה קריאתה לעולם לחירק (רד"ק) ולא ידעתי עמם החירק פה כי האיתן בבנין פעל תמיד בשו"א: (ז) ויהי כחיה בגבורתו ומוראו כבהמות יער הוא הנמר והדוב והזאב וכפפיר שאין לו כח וגבורה בחיות היער, אבל יש לו כח בעדרי האלף (מדר"ק בשני מנע): (ח) תרומ ירך, לא תרומ ירך להחגבר על שואיך וכי: (ט) והכרתי סוסין, ר"ל לא תהיה נשען בגבורת הסוס ובמרכבתו כ"ח במר אלהי: (י) ערי ארנך, שם מוקפות חומה ולא יטעך לחומה: (יג) ומעוננים, עיני הכיור (ויקרא י"ח י'): (יג) עריך, כשמענו כמו שפרשנו למעלה (רד"ק) וינסך

*הפסרת וירא בלק
ת"א והיה וכו' סיני ה' נ"ז:

רמז

באר

עוד וימנהל חקן (החוקק ב') (יך אויפֿהאלפֿען. אויפֿטרעטען), בעזן ה', ר"ל ככה ונבחרת ה' לא צעלע ירו. **כנאין**, בריוונות סס ה' אלהיו והוא כפל ענין במ"ש. **וישבע**, ישאלל יעזו כענת ואין מחמיר. כ' עשה, ח"י יקנא שמיא ה' בזמן הלא יגדל שזו להפטרעם עד קלות הארץ: (ד') **ויהיה** ח' שלום, פטרס. שזו יסיה יקוד וקבע שלום גמור הלא פסק עד ויגדל' וימורס אשכנזים. **אשור** כ', כי פה מעש כעס אש כלוור אס יכנס אשור עוד הפעם צאלרגו וידרךן בארמנותיו. **והקפנו**, וי"ו לחשונת התנאי ר"ל שזו נקים גבור. **שבעה** רעים וכו', ומקפר צענה ומונה דך בחננו וטעונו רועים ונקבים הרה. **כס"ב** ח' ארס, שפלים שמשלים עד ונשפחו ארס. כהצטורס אשכנזי ח' נכחי בני ארס ומשלים עד העס (מענטשליכע פריטעטען). (ה') **ורעו**, ענין שר כמי יעזרן חקור וינאי ב' עיז). (דרייבן). **מפתחה**, הס החברות כמו וזמה פפירות (השלים

5. 1. Du aber Bet=Lechem=Ephra-
tah, zu klein, um
unter Jehuda's Fa-
milien zu sein! aus
dir gehet mir hervor
(der bestimmt ist),
Herrscher zu sein
über Israhel, dessen
Abstammung von
der Vorzeit her, aus
uralten Tagen. 2.
Darum gibt er (der
Ewige) sie hin, bis
daß die Gebälerin

ה (ה) וְאַתָּה בֵּית-לַחֶם אֶפְרַתָּה צָעִיר
לְהִיֹּת בְּאַלְפֵי יְהוּדָה מִמֶּה לִּי
יֵצֵא לְהִיֹּת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל וּמִצְאָתִי
מִקֶּדֶם מִיְּמֵי עוֹלָם: (3) לָכֵן יִתְּנֶם עַד-
עַתָּה יוֹלְדָה יִלְדָה וַיָּתֵר אֶחָיו יִשׁוּבוּן
עַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ג) וְעַמֹּד וְרַעְיָה
בְּעֵינֵי יְהוָה בְּגֵאוֹן שֵׁם יְהוָה אֱלֹהָיו

ת"א לכן ובו' יומא ח' י'. סהדרין י"ח, ז"ח:

gebärt, und dann kehret der Ueberrest seiner Brüder zurück zu Israhel's Kindern.
3. Und er wird auftreten und weiden mit der Kraft des Ewigen, mit der

רשי

ה (א) ואתה בית לחם אפרתה. שילך דוד משם שנאמר (ש"א י"ז) בן עזרך ישי
בית הלחמי ובית לחם קרוי אפרת שנאמר (בראשית מ"ח) דרך אפרת היא
בית לחם: לעיר להיות באלפי יהודה. ראוי היית להיות לעיר במשפחת יהודה מפני
פסולת רות המואביה שכן: ממך לי ילא. משיח בן דוד וכה"ל (הטילים קי"ח) אכן
מאסו הצונים: ומואלתיו מקדם. (סס) לפני שמש יכון שמו: (ב) לכן יתנם עד עת יולדה.
יתנם ציד אויביהם עד כל העת אשר חלה וילדה ליון את צביה ליון אשר החזיקה
עתה חיל כיוולדה ועבשיו היא קרויה יולדה. ודעותינו אמרו מכאן אין בן דוד כל עד
שתפסוט המלכות ט' חדשים על כל העולם כולו אך לפי פשוטו זהו הלאה שפירשתי:
ויתר אחיו. של מלך יהודה כלומר שאר שבט יהודה: ישוצון על בני ישראל. יתחזרו
עם שאר הסבטים והיו לממלכה אחת ולא יחלו עוד לשתי ממלכות: ורעה. ופרנס את
ישראל: וישצו. עתה מן הגלויות: כי עתה יגדל. מלכם עד אפסי ארץ והציאו' מנחה

באר

המפקדן לגדודים ודרך המול וללון יקראו כן וכן מתורגם אשכנזים. וכעין זה ח"י כען תהיה עין צאצאין
קראת. ו"י מענין לא תתגדדו לשון שריעה ואמר בזמן שהוא אהב בית דוד רב תשרטי שרעם כאלו וכלער
ודרך לחום לשון טופל על לשון אמר תתגדדו בן גדוד, והוא פירוש רחוק. **מצור** סס, הבורר עלינו. **בשבט**
ובו, יכו האויבים על הלחי של שופט ישראל דרך שפלות ובזיון וכן נאמר יתן למכהו לחי ישבע בחרפה (חכ"ה ג')
ובזמניו הכניח כחבו ויכהו את מכהו על הלחי (מ"א כ"ב כ"ד):

ה (א) ואתה, הוי"ו לעורר על ההפוך מן הקודם ותשמש במקום אהל. **אפרתה** בית לחם שביהודה
נקראת אפרת כמ"ש בדרך אפרת היא בית לחם (בראשית מ"ח) ולא זה בית לחם המכר ביהושע.
צעיר וב', אהב מנושפת בית דוד הבא מבית לחם משיח בית הלחמי שהוא הקטן והנקלה במשפחת יהודה.
ואולי רומ על תולדתו וגורם המואביה. **ממך** וכו', ילא איש אשר יהיה מיוחד לי לשמי להיות מושל בישראל
זה מלך הנושיו. **ומצאותי**, ענין יחוס ותולדה. **מקדם**, מוזנן קודם. **מימי** עולם, מנשים קדמונים
כלומר מבית דוד יולד המשיח הוא, כאשר כבר נבא ישעיה ע"ז, וילך חוטר מגזע ישי כלומר ממקור ממלכת
המשיח הוא מבית לחם ולא הוא בעלמו: (ב) **יתנם**, ר"ל בעת הישועה יתן ה' את ישראל בלרה גדולה
ויביאם עד עת יולדה ילדה כלומר יאחזם לזרים כלרי היולדה מרוב לרסם כמו שאמר כנבואת דניאל
והיתה עת לרה אשר לא נהיהם מהיות גוי עד העת ההיא (בעל לקט שחכה) ועד' ומתורגם. וי"מ יתנם
על מלך הנושיו המוזכר הוא יתנם בלרה גדולה וב'. **ויתר** אחיו, הם שבטי יהודה ובנימין ושבון
אל בני ישראל הם עשרת השבטים כלומר אלה ואלה ישותן על אדמסתם והיו לממלכה אחת ולא יחלו עוד
לשתי ממלכות (רש"י ושאר מפרשים), **על**, כמו **אל**: (ג) **ועמד**, ענין קיומה והכנס חזון לפעול דבר כמו

תִּחְנַף וְתַחֲזִי בְּצִיּוֹן עֵינֵינוּ: (יג) וְהָמָּה
 לֹא יָדְעוּ מַחְשְׁבוֹת יְהוָה וְלֹא הִבִּינוּ
 עֲצָתוֹ כִּי קִבְּצָם בְּעֶמֶד גְּדֻלָּה: (יד) קוֹמִי
 וְדוּשִׁי בְּתִצִּיּוֹן כִּי־קִרְנָךְ אֲשִׁים
 בְּרֹזֶל וּפָרְסִיתֶיךָ אֲשִׁים נְחוּשָׁה
 וְהִדְקוֹת עַמִּים רַבִּים וְהַחֲרַמְתִּי לַיהוָה
 בְּצֶעֶם וְחִילָם לְאֲדוֹן כָּל־הָאָרֶץ:
 (יד) עֲתָה תִתְגַּדְּדִי בַת־גְּדוּד מְצוּר
 שֵׁם עֲלֵינוּ בְּשֵׁשֶׁת יָבוֹ עַל־הַלְחִי אֶת
 שֵׁשֶׁת יִשְׂרָאֵל:

Völker, die da spre-
 chen: Sie werden
 entweiht, und unser
 Auge wird (seine
 Lust) an Zion sehen!
 12. Aber sie kennen
 nicht die Gedanken
 des Ewigen, und
 verstehen nicht seinen
 Rath; daß er sie zu-
 sammen versam-
 melt, wie Garben
 auf die Tenne (um
 sie wie solche zu dre-
 schen). 13. Mache
 dich auf und drisch,
 Tochter Zion's!
 denn deine Hörner
 will ich von Eisen,
 und deine Klauen
 von Erz machen, daß

ת"א כי וגו' מליצה דף ס"ט: קומי וגו' ערוצין י', ק"ח:

du zermalmest viele Völker, und ich weihe dem Ewigen ihr Gut, und dem Herrn der ganzen Erde ihre Habe. 14. Doch nun schaarest du dich, Tochter der Schaar (d. h. der Feind bringt Schaaren zusammen)! einen Wall legt man wider uns an; mit der Ruthe schlagen sie den Backen des Richters von Israel.

רש"י

צִיּוֹן עֵינֵינוּ. וְתִחְנַף זֶה עֵינֵינוּ מֵה שְׂאוֹנוֹ לְרֹאשׁ זֶה: (יב) כִּי קִצְלָם כְּעֶמֶד בְּרֹכָה.
 וְסוּפוֹ לְקִצְלָם אֵל עֶמֶק יְהוֹשֻׁפֵּט וְסִיּוֹנוֹת יְרוּשָׁלַם לְמַלְחָמָה כְּמוֹ שְׁמַקְלִין עֶמֶד כְּדִי
 לְדוֹשֵׁם שֶׁם אֵף הֵם לְדַעַתָם נֶאֱסָפוּ וְיִאֲחַד הַקֶּצֶ"ה לִכ"י קוֹמִי וְדוּשִׁי זֶה צִיּוֹן: (יג) וְהַחֲרַמְתִּי.
 ל' הַקֶּדֶשׁ: זֶעֱמָם. מֵה שֶׁנִּכְסְמוּ מִגְזֵלוֹת וְחִמָּם: וְחִילָם. וְכִסְיָם: (יד) עֲתָה תִתְגַּדְּדִי זֶה
 גְּדוּד. עֲתָה זַעַת גְּדוּדִי הִדַּע עַל הָעוֹן כִּי בְּזֶד תִּתְגַּדְּדִי זֶה גְּדוּד זֶה כְּסִידִם קִצְלִי
 גְּדוּדִין כִּי עֲתָה הוּא אֲשֶׁר תִּלְחִי הַגְּדוּד אֲשֶׁר שֶׁם מְצוּר עֲלֵינוּ: זֶשֶׁשׁ יָבוֹ עַל הַלְחִי.
 מִי גֵרָם לֵה לְהַלְחִי אֶת אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל מִלְּעִיזִים עַל נִצְיָאִים וְשׁוֹפְטֵיהֶם וְנִכְסֵיהֶם אֹתָם
 עַל הַלְחִי כִּךְ הִיוּ עוֹשִׂים וְכֵן מֵלֵינוּ צַפְסִיקָתָא וְכֵן יִשְׁעֵיהֶם הוּא אֹמֵר (יִשְׁעֵיהֶם נ') גּוֹר
 נִתְתִּי לְמַכִּים:

באור

יִחָסְפוּ נִגְדָּה גּוֹיִם רַבִּים לְהַלָּחֵם עִמָּךְ. וְיִשְׁמְחוּ בְּמַלְחָמָה וְאֹמְרִים. תִּחְנַף. עֵינִי חוֹכֵם עוֹשֶׂה כְּמוֹ וְשִׁחַף הָאֶרֶץ
 צְדִיקִים (מִהֵלֶם ק"י) כְּלוּמָר שֶׁהוּא קְדוּשָׁה וְלֹא תֻכַּל עוֹד לְשֹׂאֵת יִשְׁעֵיהֶם. וְתַחֲזִי וגו', וְתִחְנַף עֵינֵינוּ צִיּוֹן
 מֵה שְׂאוֹנוֹ וְכֵן וְנִחְזִי רִחַם עֵינֵי (מִהֵלֶם כ"ד) (וְהַחֲרַמְתִּי): (יב) וְהָמָּה וגו', וְיָדְעוּ עַל הַסֶּפֶר הַקְּדוֹם.
 ר"ל אֲבָל הֵמָּה לֹא יָדְעוּ מַחְשְׁבוֹת ה' וְנִלְשָׁם מֵהם כֹּונָתוֹ בְּמֵה שְׁקִבְלָם יָחַד, כִּי לְרַעַם אֲסָפָם כְּמוֹ שְׁמַקְלִין
 עֶמֶדִי הַמְּבֹרָה אֵל הַגֶּבֶר לְחַצֵּם בְּמַקֵּל וְלִדְוֹשָׁם כִּי יִדְשָׁם אֱלֹהִים: (יג) קוֹמִי וְדוּשִׁי, עֵינִי דִישָׁה הִיא עַל יְדֵי
 דְרִישָׁה רַגְלִי הַבְּהֵמָה וְרוֹמֵם מִסְּמוּמֵהּ, וְחִיּוּתָהּ בְּמַקֵּל, כֹּאֲשֶׁר בָּאֵרוֹ כִּכֵּר בְּסִפְרֵים הַקְּדוּמִים, וְלִפִּי שְׁהַמְשִׁילָם
 לְעוֹמֵר, יַעֲדִי צְרוּחַ הַשִּׁבְעָה כֹּאֲלוֹ הַלְּוִיִּים כֹּלָם נִתְקַבְּלוּ וְבָאוּ יָחַד וְיוֹסֵף לְאֹמְרוֹ: עֲתָה כִּי נִאֲסָפוּ כֹלָם יָחַד.
 עוֹדֵר וְהָרֹב אֹתָם וְאֵי אֲחֻקֹּא אֹתָם וְאֵשִׁים קִרְקֵן בְּרַח וּפְרָסוּמִין כְּחֹשֶׁת לְרוֹשׁ אֵם לִירֵךְ וְלִהְיוֹתָ קִמִּין חֲחִמִּין.
 וְהִדְקוֹת, עֲבֵר מִהַפְעִיל עֵן הַכְּפֹלִים וְהַחֲזִי' לְקַבֵּל מִלְּחָמָה. לְה', הַשֵּׁם בְּמַקֵּס כְּמוֹ כֹּדֶךְ, הַמְקַרֵּל לְרוֹב.
 בְּצֶעֶם וְחִילָם, כְּרֹדִים בְּעֵינֵי הֵם: (יד) תִּתְגַּדְּדִי, תִּתְחַבְּרִי גְדוּדִים גְּדוּדִים. בַּת גְּדוּד, יִכְנֶה כֵּן הַלְּוִיִּים

Bet-Bechem, mit Anspielung auf die Heimat des Geschlechtes David's), Feste der Tochter Zion's! zu dir wird sie kommen, und wieder ein treffen die erste Regierung, das Königthum der Tochter Jerusalem's. 9. Nun, warum lässest du ein Klagegeschrei erschallen? ist denn kein König in dir, oder sind deine Rätthe umgekommen, daß dich Wehen wie eine Gebärerin ergreifen? 10. Bittere und kreise, Tochter Zion's, wie die Gebärerin! denn nun ziehest du aus der Stadt heraus und wohnest auf dem Felde und gehest bis nach Babel! doch daselbst wirst du errettet, dort erlöset dich der Ewige aus der Hand deiner Feinde. 11. Nun sammeln sich wider dich viele

עֲדִידָה תֹאמָרָה וּבָאָה הַמְּשָׁלָה
הָרֵאשֹׁנָה מִמְּלֶכֶת לְבַת יְרוּשָׁלַם:
(ט) עָתָה לָמָּה תִרְעִי רַע הַמֶּלֶךְ אִין
בֶּן אִם-יוֹעֵצֶךָ אֲבָר בִּי-חֲזִיקֶךָ חֵיל
בְּיֹלְדָהּ: (י) חוּלִי וְגַחִי בַת-צִיּוֹן
בְּיֹלְדָהּ בִּי עָתָה תֵצֵאִי מִקְרִיָּה וּשְׁכֻנָּתָהּ
בְּשָׂדֶה וּבָאֵת עַד--כָּבֵל שֵׁם הַנְּצִלִי
שֵׁם יִגְאָלֶךָ יְהוָה מִכַּף אֹיְבֶיךָ: (יא) וְעָתָה
נֶאֱסָפִי עֲלֶיךָ גּוֹיִם רַבִּים הָאֹמְרִים

רשי

ת"י ואת משיח ישראל דעמיד מן קדם חוצי כנשתא דליון. פ"י מגדל ל' מעוז. ותרגם עדר כנ"י. ותרגם עופל ל' אופל. וי"ל מגדל עדר ז"ה ועופל לטון מגדל עוז וכן עופל וזחן (ישעיה ל"ז): עדיך תחתה. שחרית הוללעם והנכללם כולם יקצו עליך: וצאה הממשלה הראשונה. תצא הממשלה שלמה כולה אל צית דוד צירושלים כאשר היתה נתחלה עד שלא נחלקה ומה היא הממשלה הראשונה הממלכה לצת ירושלים: (ט) עתה. שעת מדרת צי: למה תריעי דע. סיטי לכן למה את לריכך לבקש דעים האהובים מלכי מלרים ומלכי אשור לעזור: (י) חולי. לך חללה כמו (כאן) כי החזיקך חיל והל' כופל על יולדת. וגחיי. כדעי וסחי על בלשון משנה כותל הבוחר לרשות הרבים: תלמי מקרים. מירושלים ללכת צבולה: וסכנת צדקה. תפי שבוכתך חרוסה כסדה: (יא) האמרים תחנק. עתה תתחייז ליון צחטאטיה ויפקד עליה עונה: ותחז

באור

האל"ף (ד"ק) ומקור הפעל הם ארמים ולכן בא כן בצרי ואל"ף נחה, ובאח, פעל עבר ובה מלרע שלא כמנהג (הב"ל) וחולי הוא בינוני והנביא תבא במקומה על כן ודרך הנבואה לדבר מן דברים העמידים לבוא בזמן הזה בכח המריה החזק, כאלו הוא כבר לכנח פניו, והוא מוכב למטה על הממשלה שחשבו אליו כהרשונה: (פ) ת"י, עמן חרועה שהיא השמעה קול לאכל כמו וחרועה בעת להרים (ירמיה כ'): רע, שם וממנו, את קול העם ברעה (שמות ל"ב) (ד"ק) וי"ע ענין רעות וירדות ושעורו, למה חרועתי אל דעים זרים לבקש יצור ממלכי עמים ובי אין בך מלך וגו' (וחרוב געזעלסט דוח דרך לו פערערען פערבינדעטען?) ולבונה זאת ח"י למה את מחבנדה לעממי: (י) חולי וכו', הן אמת ראוי לך להסתחבל ולסולא אנה, כי ירע לך מאד, ורבה לרעך, כי הלא עשה תלמי מקריה צבולה, וחלין על פני השדה, כדרך הגולים שבוי חרב, וכן תלכי. בלי מלוא מרגעה עד בכל מקום בלוחך וארץ שביך, אך אל תהיאל מן הספקה כי יבוא עת לחנה, שם יהיה מקום בלוחך דוח והללה יעמוד לך מארץ הזאת להושיעך מכף אייבך, וירח לפקידים בית שני ע"י כורש מלך פרס וכוש את בכל שהיך ה' את לבבו והרשה להם לשוב ולבנות ירושלים. ונח"י, ענינו והאמני כי האנחה הולאת הנשימה ונענין כי אמה גומי מבטן (הפלים כ"ד) (ד"ק), וקרב הוא אל לשון גיחה (עצ"ע). וסוף(הנען), המחבר בדר"ל: (יא) ועתה וכו', ענין המאמר הזה כענין המאמר הקודם, כי כוננו שבאמת

אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהֵי וְאֶנְחֵנוּ נִלְךְ בְּשֵׁם־
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: (ו) בַּיּוֹם
הַהוּא נֹאמַר יְהוָה אִסְפָּה הַצִּלְעֹה
וְהַנִּדְחָה אֶקְבֹּצָהּ וְאִשֵּׁר הָרַעֲתִי:
(ז) וְשָׁמַתִּי אֶת־הַצִּלְעֹה לְשִׂאֲרֵיתָּ
וְהַנְּהַלְאָה לִגְוֵי עַצּוֹם וּמִלֶּךְ יְהוָה
עֲלֵיהֶם בְּהָר צִיּוֹן מִעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:
(ח) וְאַתָּה מִגְדַּל־עֶדֶר עֹפֵל בַּת־צִיּוֹן

Gottes, und wir wandeln im Namen des Ewigen, unseres Gottes, ewig und immerdar. 6. Zu derselben Zeit, spricht der Ewige, sammle ich die Hinfenden, und die Ausgestoßenen bringe ich zusammen, und die, denen ich Uebles zugefügt. 7. Und ich mache die Hinfenden zum (bleibenden) Ueberrest, und die

weit Entfernten zum mächtigen Volke, und der Ewige wird über sie regieren auf dem Berge Zion, von nun bis in Ewigkeit. 8. Und du Heerenthurm (Ort bei

רשי

עכ"ס כת"י: (ו) אספה הללעה. אכנוס מטלטליא. ול"כ ל' מרפא כמו ואספתו מלדעתו (מלכים ז' ה'): ואשר הרעתי. ואותם שהרעתי להם צעונם: (ח) ואתה מגדל עדר.

באור

יהיה דברי ריב בין איש לרעהו ישפטו השופט על פי דת המורה, ויכלי המלחמה יעשו כלי עבודת השם, כי השקיע הארץ וחסן יכולה וכנגד זרועיה שלמה, העץ יתן פריו והארמה תוליד לחמה, אין מחיר ואין משכית עבודת המרדפה והזריעה כמו שהיא בעת רעש מלחמה: (ד) וישבו וכו', ענין המליכה הזאת ידוע ממקומות רבות במקרא, והיא לזר היטיבה בשלום וכמוהא כלל עלי בפנו ואמרו. ואין מחיר, ואין מי שיחרידו ממקומו בקול פחד מלחמה או שום דבר כזה. וה"ל וית דעמד לכונה זאת: (ח) כי כל גוי כי לאמם העני, ושעור הפסק

כי לא תהיה שום קנה להשכית השלום בין בני אדם, כי גם פרוז הלכנו בעצור הכדל האמונה שחל לפעמים קנה ריב ונלל, וכמה מלחמות ופסקות דם רב נספחו ע"י שני הדתות וחלוק הדעות באמונה גם זה יופסק כי לב אחד יהיה לכל יושני חדר וכלם יסכימו בדעת זאת שילך כל איש בשם אלהיו ואחנה נלך וגו'. ובהקדמה הקנה יוסר המוסר. ויהיה שלום אחיה ורעות בין דתות שונות. ואין זה קוטר לדבריו הראשונים שאמר הכניא שחמלא הארץ דעה לקרא כלם בשם ה' ולעבדו שם. אחד כי כ"ל אין כונה הכורא יתבדך שיתאחדו כלם באיכות עבודתם ודרכי הנמוקים החלוצים, כי אם גם יתבדקו ביראת אלהיהם, כ"ל ידרשו לאל יתבדך ויכדורו לאל עליון על כל קונה שמים וארץ ועל הכל העלות כאשר בארנו כבר למעלה והפסקו הזה מוסב על מה שאמר למעלה והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה וגו' ואמר עתה באמת הם ילכו אל הר ה' בשם אלהיהם כי לא יניחו ידיהם מאמונתם אבל אכנו נלך וכו' והכן זאת: (ו) אספה, שרשו אסף ומשפטו אספסה מהקל וכן ויוסף עוד דוד (ש"ו ו') ויאסוף וימתי שם בבאורי שהוא ע"מ ארמים שהאין בנזות נפס"ל בא כחולס

כמוהו אוקידיה וכן פה אספה (ומה שדפס שם במקן הוא טעות הדפוס) הצלעה, כלרי כמו נזמרה אם הכרמים (ש"ה ח') כלרי והפסקת נקראת כן, לפי שהולכת על ליק האחת וכן הפרש אז ידלג כחיל פסק (ישעיה ל"ה) (רד"ק). ואשר הרעתי, כמו ולאשר הרעתי להם: (ז) לשארית, דרך הכנסה לכנות כן הדבר הנשאר בקיום והתמדה וכן ענינו פה. וענין באורו (ש"ב י"ד ז'). והנהלאה, כפעל פאר נבזר מחל"הפ הללעה. שהוא מורה על רחוק המקום כלומר הרחוקה וכן מתורגם לשכמים, ו"ה מְבַרְיָא (ד"ה לערסטרייטען) ויש

פותרים אותו מעני' לאה (ד"ה אבגעזירעטען. געטוועכטען), והיא מכוון יותר עם מה שאמר שהיה לגוי עוים, המוקביל אל ענין חולשה וניפות בהפך למה שהיה ויהיה עתה, אמנם מה יענו על ה"ה השניה שאין לה עוים השמות פה: (ח) מגדל עדר, כן נקרא מקום סמוך לבית להם, (בראשית ל"ה כ"א) וזה רמז על מקום מולדת משפחת דוד המלך. עפל, כנוי למגדל חזק ותקף כמו עופל ובזקן, עדיך, חליך. תאחה, כנוה

Häuses des Ewigen oben an unter den Bergen fest stehen, und wird erhöht sein mehr als (alle) Hügel, und es werden zu ihm Nationen strömen. 2. Es werden viele Völker (zusammen) kommen, und sprechen: Gehet, laffet uns hinaufziehen zum Berge des Ewigen, und zum Hause des Gottes Jakob's, daß er uns seine Wege lehre, und wir auf seinen Pfaden wandeln! denn von Zion gehet das Gesetz aus und von Jerusalem das Wort des Ewigen. 3. Sodann wird er zwischen großen Nationen richten, und bei mächtigen Völkern entscheiden in der Ferne, sodann werden sie ihre Schwerter und ihre Spieße zerbrechen, um sie in Säthacken und Sichel(n) (umzuschmieden); es wird kein Volk gegen Volk das Schwert erheben, und sich nicht in Kriegen üben. 4. Dann wohnet ein Jeglicher unter seinem Weinstock und unter seinem Feigenbaum, und Niemand schreckt ihn auf, denn der Mund des Ewigen hat's geredet. 5. Ja, alle Nationen wandeln eine jede in dem Namen ihres

הָהָרִים וְנִשְׂאָ הוּא מִגְבְּעוֹת וְנִהְיָו
עָלָיו עַמִּים: (3) וְהָלְכוּ גוֹיִם רַבִּים
וְאָמְרוּ לָבוֹ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה
וְאֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וַיּוֹרְנוּ מִדֶּרֶכֵּי
וְנִלְכֶּה בְּאַרְצֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא
תּוֹרָה וְדִבְרֵי יְהוָה מִירוּשָׁלַם: (4) וְשָׁפַט
בֵּין עַמִּים רַבִּים וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצָמִים
עַד־דַּחּוֹק וְכִתְּתוּ חֲרֻבֵּיהֶם לְאֹתִים
וְחִנִּיתִתִּיהֶם לְמִזְמְרוֹת לֹא־יִשְׂאוּ גּוֹי
אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה:
(7) וַיֵּשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת
תְּאֲנָתוֹ וְאֵין מִחְרִיד בֵּי־פִי יְהוָה
צָבָאוֹת דִּבֶּר: (6) כִּי כָל־הָעַמִּים יִלְכּוּ

ת"א כי ובו' זרכות ט', נ"ה: לא ובו' שנת ד', ס"ג:

רש"י

ד (א) ונחרו. ונקצו שם יחד כנכדות הבולכים אל הים: (ג) ושפט. משפט זה ל' תוכחה הוא דשרינמ"ט זלע"ז: (ד) כי פי ה' לזכות דבר. והיכן דבר ונתתי שלו ס צלחן ובומר (ויקרא כ"ו): (ה) ילכו איש צדק אלהיו. ילכו לאצדון על שצדו

באר

מקדשא ר"י מתקן בריש טוריא ומנעל הוא ומנחם. ונדרו. פעל נבחר משם נהר ר"ל יורו שמה כמורח הנהר וכמורו ונהרו אל טוב ה' (ירמיה ל"א) וס"י וספנין למפלה עלוהי ומלכותא (ווערדען יך הינווענדן דערט חנלובעטשען, דען דער דא חזיט איבער חולע קאניגרייכע): (ב) והלכו, גוי אל גוי. ואמרו, אלה לאלה. לכו, מלח הקריאה בידע. ויורנו, הש"ס יורנו ע"י יודעי הסוד. מדרכו, משפט מרדכי בדרך ומשפטיו ע"פ החכמה האלוהית. כי מלון, היא מתינת טעם על השפלות העמים ללכת אל ההר ללמוד שם דרכי ה' כי רק מלון יולדת הסוד האמתית חולסת אין צעולס: (ג) ושפט, גם יפוטו צדק הדין בין עמים גדולים וחשובים ולאומים חקפים היסודים ממרחק. וכתתו, (מבאר יואל ד' י') וענינו פה הפך מן ענינו שם, ר"ל שלא יטרכו עוד לכלי קרב כי ישבות ריב ומדון ויהיה אך שלום והשקט בדרך, ואם לפעמים

בֵּית יַעֲקֹב וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל
הַמִּתְעַבִּים מִשְׁפָּט וְאֵת כָּל־הַיִּשְׁרָה
יַעֲקֹשׁוּ: (א) בָּנָה צִיּוֹן בְּדַמִּים וִירוּשָׁלַם
בְּעוֹלָה: (ב) רָאשֵׁיהָ | בְּשַׁחַד יִשְׁפֹּטוּ
וּבְהִנִּיָּה בְּמַחִיר יוֹרֵי וּנְבִיאֶיהָ בְּכֶסֶף
יִקְסְמוּ וְעַל־יְהוָה יִשְׁעֲנוּ לֵאמֹר
הֲלוֹא יְהוָה בְּקִרְבָּנוּ לֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ
רָעָה: * (ג) לָכֵן בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שָׂדֶה
תִּחְרַשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינֵי תַּהְיֶיהָ וְהָרִ
הַבֵּית לְבָמוֹת יָעַר:

ד (ה) וְהָיָה | בְּאַחֲרִית הַיָּמִים יִהְיֶה
הָרַב בֵּית־יְהוָה נָכוֹן בְּרָאשׁ

* חֲצִי הַסֵּפֶר בַּפְּסוּקִים:

ת"א בונה ובי' סס: ראשיה ובי' סס. יומא ח' כ"ט: לכן ובי' סס
סס. יומא סס. מכות ב' כ"ד:

Steinhäufen und der Berg des Hauses (Tempels) zu Waldhöhen (nämlich: wie die aufgehäuften Plätze von abgefallenen Baumstäben a. d. g.) im wüsten Walde.

4. 1. Und es wird geschehen in den spätesten Tagen, da wird der Berg des

באר

ועלי ללחם רוח חיון שלא אפחד להודיע פשעם וחטאתם כי אין דרכי להחניף מפני יראת הקלינים וראשים כנביאי שקר: (א) בנה, אל כ"א משה ידבר ואומר, אחת הנוהג ביהו דברים וכו', וס"י דבין בתיאון בליון דרם אשיר וירושלים נבנלן: (א) בשחר, ע"פ השוחר שופעים לכות את כותן השחר ונוטים דין לך לחייב מי שאינו כותן להם מזה. יורו וכו', ע"פ המחיר מורים הכהנים את ההוראה כליון הנותן ולא כפי המשפט האמת לאומי. יקסמו, לפי מנהג כסף יגידו לדורשים בהם עשירות ללחם רוחם. ישענו, ולהחזיק דברים יעשו פיהם להשגן על ה' ויאמרו. הלא ה' כלומר ששכינתו בקרבנו ולא יחריב את ביתו כאשר אמרו היכל ה' היכל ה' הנה: (ב) בגללכם, שאלם כוונים בליון דרם וירושלים בעולה, בליון חקיה כמו שדה שחרש כי האויב ירחיבה וירושלים יהיה לגלי אכנים מהפלת הכננים וזה הבית לבמות יער הרבה דבורין וגלים יהיו הם כנאפר הכמות הנמלאת בעיר, והם ענפים הנפלים למעה נורח קטנה וקער והקטנים הנקללים ונאלקו ונכנים מטיע וכדומה ודומה נבנלן לבמות. וס"י לחיט חורש, (וולדעס בעבים). עיין, כנ"ן כמו בנ"ם וכן לקן חיון (ריאל י"א) ודומים להם:

ד (א) והיה, הנוהג האמת המבשר שלום רב ורוממות המעלה לבית ישראל כבר חזו ישעים הנביא, ומכאן אחר חליו נחלה גם הענין הנשגב הזה שפר הנראה הזה ממש בלחות המלים נכחו לשון מנע והיו שבירים בפני ידבריי ישעיה חת לעולם עניניהם ולחות ונליתם (מדברי הר"ח) נכון, נפעל מנחת כון וענינו יהיה קיים ונאמן ועומד על מצבו הפך מה שאמר יהיה לבמות יער. בראש ההרים, טעמו שהיה עליון על כל ההרים כלם ומנשא, מכל הנכמות שנעולם והוא משל על התרוממות הקדושה והכבוד. וכן ס"י יהיה טור בית

jes Jakob's, und Be-
herrscher des Hau-
ses Israel's, die das
Recht verunwürdi-
gen, und alles Recht-
liche verkrümmen.
10. Die da Zion
bauen mit Blut-
schuld, und Jerusa-
lem mit Unrecht. 11.
Ihre Häupter rich-
ten durch Bestechung,
ihre Priester
lehren nur um Lohn,
und ihre Propheten
sprechen Orakel um
Silber: und stützen
sich auf den Ewigen,
sprechend: Ist doch
der Ewige in unse-
rer Mitte! es kann
ja kein Unglück über
uns kommen. 12.
Datum wird Zion
ihretwegen als Fels
gepflegt, und Je-
rusalem wird ein

ten, die mein Volk beirren, die, wenn sie mit ihren Zähnen beißen (wenn sie etwas zu essen bekommen), rufen sie: Friede! und wer ihnen nichts in den Mund steckt, gegen den rufen sie Krieg. 6. Darum soll euch Nacht umgeben ob der Gesichte, und euch finster sein ob des Drakels; die Sonne soll untergehen über den Propheten, und der Tag sich über ihnen verdunkeln. 7. Zu Schanden sollen die Seher werden, und schämen sollen sich die Drakel-Sprecher, daß sie alle ihren Lippenbart verhül-

ten, denn keine Antwort Gottes (ist's). 8. Aber ich bin voll Kraft des Geistes des Ewigen, der Gerechtigkeit und der Stärke, um Jakob sein Verbrechen kund zu thun, und Israel seine Sünde. 9. Höret doch dieses, Häupter des Hau-

אָמַר יְהוָה עַל-הַנְּבִיאִים הַמְתַּעִים
אֶת-עַמִּי הַנֹּשְׁכִים בְּשִׁנֵּיהֶם וּקְרָאוּ
שָׁלוֹם וְאֲשֶׁר לֹא-יָתֵן עֲלֵיהֶם וְקִדְּשׁוּ
עָלָיו מִלְחָמָה: (ו) לֶכֶן לִי לָהּ לָכֶם
מַחְזֹן וַחֲשֹׁכָה לָכֶם מִקֶּסֶם וּבֹאָה
הַשֶּׁמֶשׁ עַל-הַנְּבִיאִים וּקְדָר עֲלֵיהֶם
הַיּוֹם: (ז) וּבִשְׁוֵי הַחַיִּים וַחֲפָרוּ הַקֶּסֶם מִיָּם
וַעֲמִי עַל-שָׁפָם כָּלָם כִּי אֵין מַעֲנָה
אֱלֹהִים: (ח) וְאוֹלָם אֲנֹכִי מִלְּאֲתִי כַח
אֶת-רוּחַ יְהוָה וּמִשְׁפָּט וּגְבוּרָה
לְהַגִּיד לְיַעֲקֹב פִּשְׁעוֹ וּלְיִשְׂרָאֵל
חַטָּאתוֹ: (ט) שְׁמַעוּ-נָא זֹאת רֵאשֵׁי

*הנ"ן בצרי והמסורת עליו ג' צלרי ודין חד מנכון.

ת"א וחשבה וכו' עקיים מ"ד, מ"ג: שמעו וכו' שנת ה', קל"ט:

רשי

והזמינו עליו למלחמה: (ז) מענה אלהים. מענה נקוד קמן (ר"ל יזרי) לפי שהוא דנוד
על השם: (יב) עיין. דגורין:

באר

עלוי קרבא. וכן הוא בחרגומי: (ו) לכן וגו'. חופל לילה יסופכם. מחזון, מ"ם הסבה בעבור חזון השקר.
מקסום, שם במשקל תהום הדרום. בעבור קסום הוא והוא הגדל העמיות בדרך מומה כאשר בחרים כבר.

יש מפרשים אותם מ"ם השלילה שלא יתבאר עוד בחזיונות ונקמשים (דאז ניכט מעהר געווייזאנעט
ווערדע אין געוויסען חונד אין חרחקען). ועל דרך זה חרגום יומן בכן כנהסון מלחמבדה וחכסנן
מלחמבא (דחער ווירר חיהר חייך סעמען לו פרחענהלייען, חונד חייך ענטהאוסען
לו זעהרען). ובאה וכו', וחסקע חור השמש על הנביאים ההם וגו' כנוי לזרה שיבוא עליהם וכפל ענין
במ"ם להפליג הענין בדרך המליצה. (ז) ובשו וכו', בעת רחום שלא נחיימו אמריהם. שפם, הוא שער
השפחים כמו ועל שפם יעטה (ויקרא י"ג) ועיין באורו (יחזקאל כ"ד י"ז) והוא סימן חבלות או הכוטה שלא
יראו בני אדם פניהם אשר ילכשו כלמה. וי"ם כאצלין וכן ח"א בחורה. כ"י אין מענה אלהים, כל דבריהם לא היה
מענה אלהים כי מלכס בראו שקר וכן ח"י חרי לית בהן רוח נבואה מן קדם ה': (ח) את רוח ה', מן דות
ה' כמו כללתי את העיר (שמות ט') ור"ק) ורוח מוסב על שלשםם כאלו אמר רוח ה' רוח משפט ורוח נבואה
וכן מוסב על כלם, והכוונה חרי איני כמו נביאי שקר אשר אין מענה אלהים בעיהם כ"א חרי מלאתי וגו'.

וַיִּשְׂאֲרֵם מֵעַל עֲצֻמוֹתָם: (ג) וַאֲשֶׁר
אָכְלוּ שָׂאֵר עֲפִי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם
הַפְּשִׁיטוּ וְאֶת־עֲצָמֵיהֶם פָּצְחוּ וּפְרָשׁוּ
בְּאֲשֶׁר בַּסִּיר וּבִבְשָׂר בְּתוֹךְ קִלְחָתָ:
(ד) אִזּוּ יִזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וְלֹא יַעֲנֶה
אוֹתָם וַיִּסְתֵּר פָּנָיו מֵהֶם בַּעַת הַהִיא
בְּאֲשֶׁר הִרְעִי מֵעַל־לִירֵהֶם: (ה) בַּה

haffen das Gute, und lieben das Böse, sie reißen (den Leuten) ihre Haut ab, und ihr Fleisch von ihrem Gebein. 3. (Sie find's), welche fressen das Fleisch meines Volkes, und ihnen die Haut abziehen und ihr Gebein zermalmen, und es zerstückten, wie in den Topf, und wie Fleisch in den Kes-

ת"א ופרשו ובי' זרכות ס' נ"ה: כאשר זרכות ב' כ"ה:

sel. 4. Damals werden sie (zwar) zum Ewigen schreien, aber er wird sie nicht erhören, und in dieser Zeit sein Antlitz vor ihnen verbergen, so wie sie böse Handlungen ausgeübt. 5. So spricht der Ewige wider die Prophe-

רשי

פתחו להוליך המוח כמו (ס' י"ד) פלחו דנה פתחו פה זרכה: ופרשו כאשר זכיר. ומשזדים האזדים כאשר ישזרו הכתחים הכותנים זכיר לזל. ופרשו ל' שזר כמו פרום לרעז (ס' נ"ח) ולא יפרשו (ירמיה ט"ו) פרסה ליון (איכה א'): קלחת. קלדיר"א זלע"ז: (ד) אז יזעקו אל ה'. אז צדא אותו העת האמור למעלה אסוף אסוף יעקז יזעקו אל ה' להטיז להם זלעון עמו וזשמתה בויו ולא יענה אותם: (ה) הנשכים זשנים. וחזכלים זכר זכמות פטומות שזאכילים אותם עמי הטועים אחריהם: וקדלו שלום. וכאשר יאכלו יקדלו ויתנצלו להם שלום: וקדשו עליו מלהמה.

באור

דברי אמת ואמונה לשוב, אחסם על מעשיכם הרעים מנזל ומחמם ולא אחיף לכם מן היין והשכר, והור"ד ואמר לעורר על הספור. הלא לכם, עליכם מועל להכיר את המשפט ולדעת אם נעשה בארץ ועליכם להחזיר על הדבר: (ב) נזולי וגו', אבל הם ההוקמו לראשי העם להעמיד המשפט על חלו ולהשגיח על מעשי העם שלא ישלחו יריהם בחפז זולתם, ולשום על לבם לשנוא הרע ולארוץ הטוב, הם עומם שונאי טוב וגו'. נזולי: עורם, מועל בשר אנשים. ושארים, כן יקרא הכשר כמו אם יכין שאר לעמו (מהלים ע"ח) והוא כפל ענין במ"ש והכל ע"ד ההפלה במליה, והכוונה על גזלם ממונן העניים ולחם חקם ויהיו כאלו מפשעים עור הכשר וחזכלים הכשר מועל העלמות וכן דרך לשון הלועז האשכנזי (דריח הויט חבליהענן, שינדען), לכונה זאת וי"ח הנמשל אכסין נכסי עמא מנהון ומונן יקריהון נכסין: (ג) ואשר אכלו, הם אשר אכלו וגו'. פצחו, ענין שזירה (ד"ק) והחסם בעזעכ"ס הכיא פחרונו כן מלשון ערבי (לעברדעכען), ומהה באמר פלחו דנה (ישעיה י"ד) (אין יובעל חויסכדעכען) וחי' ענקין ענינו בלשון פורי חלוק לנחתים קענים (לעברדקקען).

ומדרום נקודות נמדתא (קוייע פונקטע, פֿעקקע), ומה הענין המאמר שדור במשנה, עמים השדה לחלקים (מטיקווייע אבטהיילען). ופרשו, בש"ן ענין פרוסה פרום לרעז לחמד (ישעיה כ"ה ז') במת"ך ונקוהו פרום אין להם (איכה ד') בש"ן ובדח"ל הנוקן פרוסה לעני. וחי' ופלה אל הקיר (מ"ב ד') ופרס. קלחת, יורה עיין באור (ש"א): (ד) אז וכו', לכן אז כשיצאו העם הפרענות שלהם יזעקו אל ה' אבל הלא לא יענם. כאשר הרעו, אהמול להם ענשם, כמו שהרעו ומעליהם ולא שמונו ללעקם העמים, והסחרו פניהם מהם, כן אעשה להם גם אני ואשלם אל חקם מזה כנגד מזה: (ה) הנושכים, מלילה דרך הלגי וענינו אשר לחי שמהם נושכים אכלו בשניהם, לאכול משלו, קוראים עליו נכוחה שלום ולמי אשר לא יסן מאכל אל פיהם הנה מחמרים עליו מלחמה, ומנצחים עליו למלחמה ממונה לבוא עליו או שמתחרים ריב ומלה בידי ובין רעיו ואחביו, וכן סרגם יונקן דמן דמכיל להן שרן דכר מנחנן עלויה שלמא ודלא מוכיל להן מחמרי

du dich ganz Jakob, zusammenbringen will ich den Ueberrest Seraus, zusammen sie thun, wie Schafe zu Bazerah, wie eine Heerde in ihrer Hürde, sollen sie lären vor Menschenmenge. 13. Vor ihnen her zieht der Durchbrecher (d. h. der Sieger, der sich den Weg durch Siege durchbricht, und freimacht), sie brechen durch, und gehen ein in's Thor, und ziehen durch selbes aus; und vor ihnen her ziehet ihr König, und der Ewige an ihrer Spitze.

פָּעֵדָר בְּתוֹךְ הַדְּבָרִי תְּהִי מִנָּה מֵאָדָם;
(ב) עָלָה הַפֶּדֶן לִפְנֵיהֶם פָּרְצוּ וַיַּעֲבֹדוּ
שָׁעַר וַיֵּצְאוּ בּוֹ וַיַּעֲבֹד מִלִּפְנֵיהֶם
וַיְהִיָּה בְּרֹאשִׁים:

ג (ה) וְאָמַר שְׂמֵעוּ-נָא רָאשֵׁי יַעֲקֹב
וּקְצִינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלוֹא לָכֶם
לָדַעַת אֶת-הַפֶּשַׁם: (3) שְׁנֵאֵי טוֹב
וְאֶהְיֵי רֵעָה גְזֹלֵי עוֹרֶם מֵעֲלֵיהֶם

*רע קרי

תֹּא וַיַּעֲבֹד וְבוֹ פִּסְחִים חֲזִי, מִיכָה ב', ל'. מְלָכָה ב', כ"ח. נִדָּה ד', ט"ו:

3. 1. Und ich sprach: Höret doch, Häupter Jakob's und Anführer des Hauses Israel's! es ist ja eure Sache, das Recht zu kennen? 2. Aber sie

רש"י

כָּלֹאן דָּבָר הַנִּתְּנוֹה בְּמִצְרֵי גְדוּת לֹאן: בְּתוֹךְ הַדְּבָרִי. ת"י וּכְעֵדָה צִבּוֹ דִּירָא מִקּוֹם
שֶׁהוּא מִתְּנַהֵב שָׁם וְכֵן (יִשְׁעִיָּה ה') וְדַעוּ כְּזָסִים כְּדָרָם: תְּהִימָנָה מֵאָדָם. תְּהִימָנָה הַעֲרִים
הַמְּוִיִּת מִרְדּוֹ אֲדָם אֲשֶׁר צָקְדָם: (יג) עָלָה הַפֶּדֶן. מוֹשִׁיעַם הַפּוֹרֵץ גְּדֻת סוֹרִים וּמִסּוֹכוֹת
מִדּוּקִים לִשְׂעַר לִפְנֵיהֶם הַדֶּרֶךְ:

ג (ב) גְּזֹלֵי עוֹרֶם. שֶׁל צִיֹּת יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם דֹּשִׁים וְקוֹלִינִים עֲלֵיהֶם כִּמוֹ שֶׁל' דֹּשִׁי צִיֹּת
יַעֲקֹב וְקוֹלִינֵי צִיֹּת יִשְׂרָאֵל: (ג) שָׂאֵר עַמִּי. צֶדֶק עַמִּי: וְאֵת עֲלֻמוֹתֵיהֶם פִּלְחוּ.

באר

מִכָּלֵל הָלָאן וְכֵן בְּשֵׁתִי יִדְעוּת כִּמוֹ בְּתוֹךְ הָאֵלֵּי (יִהְיֶה ז') וְהַדְּלִי"ת מוֹעֲמֶרֶת בְּגֵיחַ וְנִקְרָאת בְּקוֹץ רֹחַב, וּמִשְׁפָּעוֹ
לְהַחֲטֹף כִּמוֹ כְּדָרָם (יִשְׁעִיָּה ה') וְדוּמָה לְחַרְבוֹם וְיִהְיֶה וְדָבָר (ר"ק) וַיֵּם דִּירָא לְכּוֹנֵת זֹאת וְכֵן חֲרָגְמוֹתָיו. וְלִרְעֵמִי
הַדְּבָר הוּא הַשֵּׁם הַנִּפְדֵּר וְהַ"ל מִן הַמִּשְׁקָל, וְהוּא לְקוֹחַ מִן לְשׁוֹן חֲרָמִים שֶׁמֵּלֵאָהוּ הַדְּבָרִי מִכָּלֵל (וְיִשְׁלַח ב' כ"ז)

שְׂעִינִי מִנְּהִיגִים וְיוֹעֲלֵי מְוִינֵי עֵינַי בְּחֹרְבוֹ שֶׁם וְיִבְרָא הוֹי"ו: לְכּוֹנֵי הַשֵּׁם עַל כֵּכֹן. תְּהִימָנָה. עֵינַי הֵמָּה וְשֶׁאֵין
מִגְדָּרֵם הֵים. וְחַרְבוֹם יוֹכֵחַן תִּפְּקֵן לֹא אֲרַע לְכּוֹן עַל הַמֶּלֶךְ וְעַם הַמֶּלֶךְ הַלְשׁוֹן מֵאָדָם, וְהַנִּבּוֹן שֶׁהוּא טוֹעוֹת הַדְּפוֹת

וְרֹאשֵׁי לְהִיּוֹת הָמָן עֵינַי הֵמָּה. מֵאָדָם. ת"י מִקְנֵי אֲשֶׁר מִרְדּוֹ בְּנֵי אֲדָם: (יג) הַפּוֹרֵץ. הוּא שֶׁר לְבָאֵם
שִׁפְרוֹן חֲפָת הַעִיר. כֵּן פִּירָשׁוֹ הַמִּפְרָשִׁים וַיִּסְכֵּן לְמוֹר שֶׁהוּא מוֹעֲנִין וּפָקֵי י"י אֶת חוֹיבֵי (ט"ב ה') עֵינַי מִכָּת חוֹיֵב

(דַּעַר דַּעַן פִּינִיד גַּעַסִּינֵינִי, יַעֲדֵרֵנִי אֲנִינֵי גַּעַסִּינֵינִי הַאֵת), זֶה הוּא מוֹעֲנִין מֵה פִּרְלָה (בְּרָאשִׁית ל"ח)
(דַּעַר הַעֲרֵפֶת־דְּרִינֵינֵינִי), וְחַרְבוֹמִי כּוֹנֵן כֹּל הוֹרְאוֹת אֲלֹו הוֹרָאֵינִי כִּבֵּד ע"ז: אֵם תִּפְקֵן אֶתֶּם הָלָאן וְתִלָּא
רִאשׁוֹנָה כֹּלֵם תִּפְרָלָה וְתִלָּאֵה זֶה אַחֵר זֶה, וְכֵכֹה יַעֲשׂוּ יִשְׂרָאֵל בְּדַבְּרֵי כִבֵּד הַשֶּׁקֶר כִּמוֹ הָלָאן שִׁילְכוּ לְרַעוּת ע"כ.

וְעַם פִּירָשׁוֹ יֵשׁ דְּבָקוֹת הַפְּסוּקִים בְּעֵינַי הַמִּשְׁל מִן הָלָאן וְהַעֲדָר:

ג (א) וְאָמַר. מוֹסֵק עַל מֵה שֶׁמֵּאֲדָר לְמוֹעֵלָה (פִּסְקוֹ י"א) מִדְּבָרֵי כִבֵּד הַשֶּׁקֶר, וְהַפְּסִיק בְּנִתִּים עַם דְּבָרֵי
הַשִּׁי"ת, לְבַחֲמָה שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה כֹּלֵה כ"א יִקְבֵּן אֶתֶּם יִחַד וְכֹאשֶׁר בְּאֲרָכּוֹ שֶׁם, יִאֲמַר עֲשֶׂה אֲנִי אֲמַר לְכֵם

תַּעֲנִינִיהָ מֵעַל עַלְלִיהָ תִּקְחוּ הַדְּרִי
לְעוֹלָם: (י) קוֹמוּ וּלְכוּ כִּי לֹא-זֹאת
הַמְּנוּחָה בַּעֲבוּר שָׁמָּה תִּחְבַּל וְחָבַל
נִמְרָץ: (יב) לֹא-אִישׁ הַלֵּךְ רוּחַ וְשֹׁקֵר
כִּי־ב אִשָּׁף לָךְ לַיִן וּלְשֹׁכֵר וְהִיָּה
מִשִּׁיף הָעַם הַזֶּה: (יג) אִסָּף אֲסָפָה
יַעֲקֹב כָּל־ךְ קִפֵּץ יַקְפִּץ שְׂאֵרֵית
יִשְׂרָאֵל יַחַד אֲשִׁימֵנִי בַּצֹּרֶה

Luft, und von ihren Kindern nehmet ihr meinen Schmuck auf ewig. 10. Macht euch auf, und gehet weg; denn dieses (Land) ist nicht der Ruheort (für euch), um der Verunreinigung willen, verderbt es euch, und mit heftigem Schmerz. 11. Wenn ein Mann mit Wind umgehend, (euch) das Falsche vorlöße:

Ich weis sage dir von Wein und starkem Getränke (d. h. von Bässerei und vom Schwelgen), so würde dieser wohl ein Weissager dieses Volkes sein (seine Prophezeihungen würden angenehm sein). 12. Doch versammeln will ich

רשי

עמי תגרסון מצות תענניה. שאתם הורגים את צעליהן וכן יושבות אלמנות או לפי שאתם נוטלין את ממון צעליהם וסם יושבים ומלידין ואין תשמחין את נשותיהן: תקחו הדרי. הדר הור ועושר שנתתי להם: (י) קומו ולכו כי לא זאת המנוחה. קומו וגלו מן הארץ כי לא כדרך זו נתתם לכם למנוחה: צעזעו שמהם תחבל. כי למען שמהם אותם היא עושה חזרת חצלי רשעים. תחבל ל' חבורות כמו (ש"ל י') חבל כזאבים (תהלים קי"ט) חצלי רשעים וכן ת"י מסייעין עלה ל' סיעה: וחבל כמרד. וצעת חבורת' כצר גועלי צניהם למה הם מתחזרים: כמרד. דבר מפורש צלר היטב כמו (איוב ו') מה נמלנו אמרנו מה ימיריך (שם ט"ז) קללה נמרצת (מ"א ז'): (יא) לו איש הולך רוח. לו מולאים איש הולך רוח איש שקר מתנצל להם שיסתכרו ציין וצכר הוא יהיה כזאב מקוצל לעם הזה: (יב) אסף אסף. עוד ימים צאים אקנץ אתכם: כלאן צלרה.

באור

חיל שפאלחה לשנת בית ולחשעין בלל קורט ביסה. הדרי, הדר הור ועושר שנתתי להם (רש"י): (י) קומו, מקלי ולכו בגולה. כי גוי, לא זאת הארץ לנחלה ונומחה לכם, כלומר לא ראויים אתם למנוחה שיעדתי לכם באלן הזה. וס"י ארי לא הוא ארעה בית יחל. בעבור שמהם. לרעמי הוא שם בפלס עֲלֵמָה, חֲכָמָה כלומר בשביל העומחה שבה ע"י הגרמה שלכם. וס"י עֲנִיָּוָה שם המקור. וכאלו. הס"א בנפיק שהיו מעומאים אותה.

תחבל, ענין השחמה. וחבל, ענין כאב. נמרץ, ענין חחק כמו קללה נמרצת (מ"א ז') ענין באורנו שם ושעורו השחמה חסיה חזקה מאד וללוים אל הלוים מכלובים רבים וגדולים: (יא) לו וכו', לו ימלא בכם איש רועה רוח, ונחבז לומר שקר והיה חומר חנבל לכם לשחוח יין ושכר. ורק ד"מ יאמר יין ושכר והכונה על כל זוללות והשכרות ורדיפת התענוגים. ור"ה וכו', האים הזה יהיה לכם מקוצל לנביא (רש"י) וכן חרגמתי הפסוק הזה: (יב) אסף וגו', כצר ידוע לך דרך הנביאים בפקר הזה. לעבור בפחש פחלום וכן הסוכחות והאזהרות אל הכחמה ופזורה עונה, וכן יעוד הגלות אל הדעת קטן נדחיהם אל הארץ הטובה וכן ענינו פה ואמר לא לעולם אקליף ולא לנלא אריב כי אם באחרית הימים אלקוף וכו', זה הפירות האמת והראצ"ע נדחק בכם כלצור ע"י שמשך לפסוק שלפניו, וכן ס"י כפושא כנשא וגו'. בצרה, שם עיר מונלכת אחרים כמו שאלחנו לקללה חסיה צלרה (וינחה מ"ע י"ג) ודרך הנביא לדבר על ראש המונלכה כאשר נמלא לרוב בפקר הזה והעירורו ענין במקומות. וס"י בנו חוץאל גרדת אלן מענין חחק ובלורה (אינן פֶּעֶסְטֵעֵן טטאן). הדבר, מנהגו והוא

reden sie), sie sollen auch diesen nicht (Worte der Prophe-
zeiung) fließen las-
sen, so werden sie
nicht Schmach er-
reichen. 7. Du, ge-
nannt Haus Sa-
kob's! ist des Ewigen
Geist (Macht) zu
kurz? sind diese deine
Handlungen (so be-
schaffen)? sind meine

(י) הָאָמֹר | בֵּית-יַעֲקֹב הַקָּצֵר רוּחַ
יְהוָה אִם-אֵלֶּה מַעֲלָלָיו הֲלוֹא דְבָרִי
יִטִּיבוּ עִם הַיֵּשֶׁר הַלֵּךְ: (ח) וְאַתְמוּל
עָמִי לְאוֹיֵב יָקוּמָם מִמֶּנּוּ שְׁלֹמֹה
אֶדְר תַּפְשִׁטוּן מַעֲבָרִים בְּמַח שׁוֹבִי
מִלְחָמָה: (ט) נָשִׂי עָמִי הִגְרָשׁוֹן מִבֵּית

ת"א נשי וגו' עריתין ז' ס"ג:

Worte doch gütig gegen Den, der redlich wandelt! 8. Erst gestern (unlängst)
hat sich mein Volk als Feind aufgelehnt; vom Gewande weg ziehet ihr den
Mantel aus den sich sicher glaubenden Wandernden, (wie) aus dem Kriege Zu-
rückkehrende. 9. Die Weiber meines Volkes verjaget ihr, aus dem Hause ihrer

רשי

יטיבון אתכם בלימות מאתם כענין (משלי ט') אל תוכח לך: (ז) האמור צית יעקב.
הואת אמרו צית יעקב כשומעין את הדעה אשר נציא מתנצלים להם: הקצר רוח ה'.
שאל אין יכולת עתה לפניו להטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה צינים
הראשונים: אם אלה מעלליו. כלום להדע: הלא דברי ייטיבו עם הישר הלך. אני
לא קצרה רוחי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך את הישר הולך היטב איטיב לו:
(ח) ואתמול עמי לאויב יקומם. המקרא מחוצר לשלמעלה הימנו אני טוב ומטיב
אני ואת הדבר אשר למולו ובעצורו עמי אותי יקומם לאויב לו: ממול שלמה אדר תפססון.
כנגד אשר אתם בוזלים השלמה ולבוש תפארת ומפסטיים מעל כל העוזרים-עליכם דרך:
מעצרים צטח שצוי מלחמה. ממה שהיו סצורים להיות עוזרין צטח הם נהפכו להיות
שצוי מלחמה כצוי ארם השצוי מן המלחמה חסורי צדדים ומזון שלקחו אויביהם מה
שעליהם: שצוי כמו (ירמיה צ') סורי הגפן נכריה (לפניה ב') נוגי ממועד: (ט) נשי

באר

ע"ד המשכיל בעת ההיא ידוע (עמוק ה' ג') עיין באורנו שם: (ז) האמור וכו', שיאמרו לו בית יעקב ויקראו
אותו כן, והה"א ה"א הידיעה והסגול מפני האל"ף הקמולה כמו הַעֲרֹב והיא לקריאה כמו הקהל (שמות ח')
(ד"ק) וי"ם הכדון כשר דאמרין דבית יעקב (חיות דיענים רעבט, וואס דאז הוין יעקב'ס זאגטל).
הקצר. יד ה' תקצר להשפיע לכם ישע ורחון אם טעינו דרככם. אם אלה מעלליו, וכי זה דרכו לעשות
רעה עם הכריות? ובאופן זה מתורגם אשכנזים. הלא וכו', באמת דברי יביעו טובה ורחון לאיש ההולך בדרך
ישר, וה"י הלא כל פסגתו תקניא דאמרים לאחאה, אייתיני על כל דמהלכין בקשונו (האברהם ח"ק יא זיינע
גוטען פֿערהייטסונגען, דא ח"ק פֿערסטרעכטען, איבער דא רעדנ'ך וואנדעלונגען גע-
בראכטל: (ח) ואתמול, שדורק כמו בחולם וכמוהו כי ערך מאתמול (ושע"ל) בשדורק והוא הינו שבער
בקרוז או בדחוק והאלף נוספת (ד"ק) ועמנו שלא עברו עונת ימים רבים שהעם קם לאויב איש על אחיו,
ולא יוכל להכחש הדבר אשר נעשה בפועל בזמן לא ארוך. מפורל שלמה, ר"ל מאיש עני ואכילן שאין לו רק
שלמה קטנה חסם ומעילו ואילו הוא טעם נפשו להחם לו ביום קרה, תקירו אדרתו מעליו. מעובדים בעת,
מהאנשים שחשבים לעבור הדרך שם בעת והמשל לקוח מן אורח עוברי דרך שהנזלים אורכים להם. ושודרים מהם
בדריהם, אולם הסנה בנמשל על כל אנשים עניים ורלים היושבים בנתיבים שלמים והאנשים והאדירים עושקים
אוחם ומעמידים אוחם ערומים. שורבו וכו', כאלו שבו מן העצרה ובידיהם בגדים וכלים שלל אויביהם והחומשים
אורכים להם להפשטם ומעליהם: (ט) מבית חענניה, בחי חמד שיסבה כל אחת מהן ומעטננה בה ובדרך אשה

צִוְאַרְתִּיכֶם וְלֹא תִלְכוּ רוּמָה כִּי עַתָּה
רָעָה הִיא: (ה) בַּיּוֹם הַהוּא יִשָּׂא
עֲלֵיכֶם מִשַּׁל וְנָהָה נָהִי נָהִיָּה אָמַר
שָׂדוֹד גִּשְׁדָּנוּ חֶלֶק עַמִּי יָמִיר אִיד
יָמִישׁ לִי לְשׁוֹכֵב שְׂדֵינִי יִחְלַק: (ו) לָכֵן
לֹא־יִהְיֶה לָּךְ מִשְׁלִיךְ חָבֵל בְּגִוְרֵךְ
בְּקַהֲלֵי יְהוָה: (ז) אֶל־תִּטְּיֹפוּ יְטִיפוֹן
לֹא־יִטְּיֹפוּ לְאַלֶּה לֹא יִסַּג בְּלִמּוֹת:

entziehen sollst, und (jonach) nicht aufrecht gehen werdet; denn es soll eine böse Zeit sein. 4. Zu derselben Zeit wird man einen Spruch über euch erheben, und ein klägliches Klage lied anstimmen; man spricht: Völlig zerstört sind wir, das Erbtheil meines Volkes vertauschet er (gegen ein Anderes), wie wird

er mir's wieder zuwenden, unsere Felder, die er vertheilet? 5. Wahrlich! es wird keiner bei dir sein, der die Weischnur zieht nach dem Lose in der Versammlung des Ewigen. 6. Lasset nicht (Worte der Prophezeiung) fließen (so

רשי

עתיד כמו ועשה ופנה ונהה המקונן ואמר נהי נהיה צעולם ומהו הנבי אשר נהיה: אמר שדוד נשדדנו. אויזינו שדדנו ול' נשדדנו שכתב צו נו"ן צתחלה ולא כתב שדדנו מפני שכל לשמם צ' לשונות ול' נפעלנו ול' פעלנו אלו כתב נשדדנו היה הל' מוסב על הנשדדים ולא על השודדים ואם כתב שדדנו היה מוסב על השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם כתבנו ציד אשר שדדנו וצלע"ז שומ"ר דנווטטיר"ל נשו"ט. ד"א נשדדנו אהנונו גרמנו לעמינו ששדדנו: חלק עמי ימיר. נחלת חלק עמי נחלק לעכו"ם איך ימיש לי לשדד שדינו יחלק. איך יסיר אלי עוד להשיב לנו שדדנו אשר יחלק אותם העכו"ם הזה לו איך אפשר לשדד? עוד לי כל אלה דדרי המקונן ונושא המשל: איך ימיש לי. קימא שדדדור"ל אמו"י כמו סודה אלי ויסר אליו: (ח) משליך חבל. חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה צחבל המדה: (ו) אל תיטפו יטיפון. אל תנצלו להוכיחם לכם הנציחים אני אומר אשר תטיפו תמיד. כל טיף ל' נצואה כמו (עמום ז') ולא תטיפו על צית ישחק (יחזקאל כ"א) והטף אל דרום: לא יסב כלימות. פן

באור

כן נראה לי הפסוק הקשה הזה. הקטום במלואו כמו רוב הפסוקים בספר מיכה ואם אמנם שם זה לא חנוה ראשי. הנה ידעתי גם ידעתי ששאר פירושים עוד רחוקים ממנו ונמשמעות לשון הכתוב, וח"י מחולקתו דעמי מעדן להון. מחלקתהון עוררין, חלצין להון, חלקתהון מפלגין (והן דעב ערבטהילע מיינעם פֿחֿלקעם פֿערטרייבען זיך יוצ, זיך געליסטען דארינך, טהיילען זיך חין איהרעם חקקער). לשווב, לדעם רבי יהודה ורבי יונה שרשו שכל ולדעם דר"ק שרשו שוב, ופירושו אף יסיר הארץ חלקי שהיה לי, ואם אהנו מיהלים לשדד שרשו ששיבסו לנו הם יחלקום לעלמם (וויז קאן דער פֿיינד זיך מיינען טהייל ענטליעהען, דער מין אייגענטהוק וואר חו. ג. ו.א.), (כן הביא כן מלך בשם הרד"ק) ובכר בליתי דעמי מה: (ה) לכי וכו', גם זה מדברי הקינה ומוסב למעלה שאמר ועשקו גבר וביטו וכו' אמר עמה לכן לא יהיה לך וכו'. משליך חבל, דרך החלוקה בקרקע הארץ בגורל להשליך חבל על האדמה למדוד בה החלקים וע"ז אמר לא ימלא כף אש מנין המדידה הזאת: (ו) אל תיטפו, ענינו דבר נבואי, כאשר מנחם כבר בספר הזה ואמר כי ישראל יטיפון ואמרנו לנביאי האמנם. אל תיטפו! (ומדברי דר"ק). לא יסב, מענין שניהם בשין וכמהוה ארור מסיג גבול רעהו (דברים כ"ו) וחבריו ופירושו גם כדבריהם יהיה שלא יטיפון לאלה ולא ישיגו כלימות כי הצעירם להם כלימותם (הכ"ל בשניו מעט), וח"י לא חילפון לעמא הרין ארי לא מקבלון אהבננו לכונה זאת. והוא

2. 1. Wehe Denen, die Unrecht dichten, und mit Bösem auf ihren Lagern umgehen! mit dem Anbruch des Tages vollführen sie es, weil die Nacht in ihren Händen ist. 2. Es gelüftet sie nach Felbern, und sie entreißen sie; und nach Häusern, und nehmen sie weg, und berauben den Herrn und sein Haus, und den Mann und sein Eigenthum. 3. Darum — so spricht der Ewige — sinne ich Böses wider dieses Geschlecht, dem ihr nicht eure Hülfe

ב (ה) הָיָה חֲשֵׁב־אֵן וּפְעֹלֵי רָע עַל־
מַשְׁכּוֹתָם בְּאֹר הַבֶּקֶר יַעֲשׂוּהָ
כִּי יִשְׁלַל יָדָם: (ג) וְחֲמָדֵי שְׂדוֹת
וְגִזְלוֹ וּבְתִים וְנִשְׁאֵי וְעִשְׂקֵי גִבֹר
וּבֵיתוֹ וְאִישׁ וּנְחֻלָּתוֹ: (א) לָכֵן כֹּה
אָמַר יְהוָה הַנְּנִי חֹשֵׁב עַל הַמַּשְׁפָּחָה
הַזֹּאת רָעָה אֲשֶׁר לֹא־תַמְּיִשׁוּ מַשֶּׁם
ת"א ועשקו ובי' ניטין ה' ל"ח:

רש"י

ב (א) ופעלי רע על משכנותם. כל הלילה בומדים כללם איך יעשו הדעה לבקר:
(ב) ובתים ונשאו. מוסד על וחמדו חומדים בתים: ונשאו. כמו ולקחו:
(ג) ולא תלכו רומה. ולא תהלכו בקומה זקופה: (ד) ונחה כהי נהיה. ונחה ל'.

באר

לפסוק ושרשו חיל (רד"ק) והנבחר בספר נח"ש (בראשית ל"א כ"ט) כותב: אדם השומע הפוכה והראוי יש אל לבי
ובח"א חיל חילי בידי וכן ח"ב בע שם ופה: (וב) ונשאו, ענין לקחה בחזקה כח"י ואנשין. ועשקו, עושקים
האזין עם ביהו היא אשה ובכיו, ואיש עם נחלתו ככל ענין במלות שונות: (ג) הנני חושב, לפי שם חושבים
אזן וחורשים רע גם אנכי חושב רעה, וכן מנהג הנביא מנהג בכל הפרשה לדבר בשלשן נופל על לשון אס במלות
דוונות בפסוק או בנוללות דוונות בענין וכן לכל כביא דרך מיוחד כאשר אבאר עוד מזה, המשפחה, כל עם
ישראל נקראת משפחה וכן על כל המשפחה (עונות ג'). לא חמישו, פעל יולא ענין: הפרה (רד"ק) ואם שמאלתי
לא ימיש עונור הענין (שמו"י ג' כ"ב) עונור בבנין הפעיל, כאן הוא יולא ור"ק גם שם יולא עיין הבאר שם.
וח"י לא פערין בבנין אפעל יולא כי בזה"ק ראוי להיות פערין. צוארתיכם, בשוא הוי"ו ונשארה האל"ף ואעפ"י

שאמר ההמשך ושרשו לור וקובץ בשלשן נקבות (רד"ק). רומה, שם בזה"א בשלם קומה, ופירושו. כיון שיהיו
לוארתיכם חתם עול רעה, חסיו נכנעים ולא חוכלו ללכת קוונה רמה, וכן ח"י ולא יתהוון בקוונה זקופה (הנ"ל).
(ד) ישא, המושל ומשלים, משל. ענינו לרוב מאמר הלעג והקלם על מפלת השנאה (ספוטטויד, וויטלינג
פערנליכונג דער פעררהההנונג ביינן פאלוג דעם חנעפיינדיגעטען מאננעם). ונחה נהי נהיה,
שלשמן ענין קינה הראשון פעל בשלם עשה, והשני שם הקינה, והשלישי ג"כ שם בשלם שמה וכפל השם לרוב
הקינה, וכן מחרוגם אשכנחית. ויש לפרשו ומשרש היה ענין שצר מענין הדייני (דניאל י') (עם חזק חזין חזי
גויק!) והחסד לזעהר הכין המלה מענין הויה ונעמק כהיה אמר (עם חזק חזי! ווירד חזין חזינען)
וי"פ וְבִעֲנִיתִיהָ, פירושו רד"ק ענין קינה מן וְנָעָה חיים ובחלמוד מעמם ולא מעפחות וכן מרגום ואשה רעוזה
קינה ענינו. אמר, ר"ל כן אמר בקינתו. נשדני מענין כפעל, ומשפטו בחולם נשדני. כי הרוב בחולם כמו
וְנִקְלָתִי (ש"ב ז') וְנִפְתָּקָם (יחזקאל כ"ד) והשורק חתם החולם. ורבי יהודה כחז צו טעם אחר להיות ענינו

גשו מננו, והנ"ן והוי"ו קימן הפועלים כמו בני ילמי (ירמיה ל"ו). חלק עמי ימיר, אחתם נחלת עמי ימיר האל
בארין אחר הוא ע"ז ע"ד ועדתי שם אלהים אחרים והכן. איך ימיש, פעל מוש נדרך בענין עם פעל קור לפעמים
ענינו קרבות כמו כי קר לראות (שמו"א ג') כן ענינו פה קרבות ומלה לי יחס שאליו חורר ע"ז, ועם המלילה
איך יקרב אלי להשיב לי שדוסינו אשר יחלק אל עווע"ז, וכאומר איך אפשר שיושב לנו החלק מזה שלקחו הגוים,

גַּת בְּתִי אֶכְזִיב לְאַחֲזִיב לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל:
(טו) עַד הִירֵשׁ אֲבִי לָךְ יוֹשֶׁבֶת מְרֹשָׁה
עַד--עַדְלָם יָבוֹא כְבוֹד יִשְׂרָאֵל:
(טז) קִרְחִי וְגִזִּי עַל-בְּנֵי תַעֲנִיגֶיךָ הָרַחֲבִי
קִרְחָתְךָ בְּנֶשֶׁר כִּי-נָלוּ מִמֶּךָ:

* פתח באתנח כי כן שמו הפרטי ולא ישנתה. * חסר א

Besitzerin Gath's; die Häuser Achisb's sind zur Täuschung für die Könige Israel's. 15. Noch einen Eroberer bringe ich über dich, Bewohnerin Mareschah's! bis Abufom soll er (der Eroberer) kommen, über die

Herrlichkeiten Israel's. 16. Mache dich kahl, und bescheere dich, wegen der Kinder deiner Lust, ganz kahl mache dich, wie ein Adler: denn sie wandern aus von dir.

רשי

ונמשכו אחד פקח צן דמליכו סופן להיות לאחזב למלכי ישראל סיהרג פקח צן דמליכו ויכזבו הנסמכים עליו וזימי אחז נתנצחת כנזאה זו. לכן תתני שלוחים פי' לכן כמו על אשר כמו (סס י"ז) על כן תטעי נטעי נעמנים על אשר נטעתך נטעי נעמנים ואת נהפכת לזמורות זו: צתי אחזב לאחזב. ל' נופל על הל' מאגרת חלק למדת מדרש זה. (טו) עד הירש אזי לך. לזיזים שזיזו אותך את הירש צמדה יורש למרסה ל' נופל על הלשון: עד עדלם. שהוא לפניו מן הבזול יסוג אחר ויזל כבוד לישראל שיכזבו העכ"ס מנצול' עד עדולם כן ת"י עד עדולם יסקון ויעלון צתחום ארעא דישראל. ות"א שמעתי משמו של ר' מנחם עוד היורש אציא לך דאויים היו צני עולם לירש את א"י שהוא היה כבוד לצני סס ונצטיל אהצת אצותיכם הסנותיה לצני ארפכסד עתה אציא את כסדים ואת צני עולם עליהם: (טז) קרחי. ראשך: וגזי. שערך כמו (איוז א') ויגז את ראש ל' תלישת שער: כנשר. כתרובו כנשרא דנתרו בדפויי דרך הנשר למרט רוצ כנפוי:

באור

ישראל חזרו פלשתיים לקחת גת להיות להם למורשה. ות"י קורבנין. על, כמו אל ודכים כמורו. בתי אחיב לאחז, לשון נופל על לשון, כי אחיב שם עיר בערי יהודה (יהושע ע"ז) והוא חיב הנאמר בתורה (בראשית ל"ח) ואחזב הוא חיב בחוקפת אל"ף כמו היו תהיה לי כמו אחזב. (ירמיה ע"ו) ולפי שמדרש במלכה והיתה נמשכת אחר פקח צן דמליכו מלך ישראל אחר כן. עוד היורש, הוא נבוכדנאצר. אציא עליך. אבי, כמו אציא באל"ף וכן אל יני ראשי (ההלים ק"ט) (ד"ק). מרשה, לשון נופל על לשון כי היורש ומרשה קרובים בענין. עד עדולם, גם הוא עיר מערי יהודה. יבוא, היורש עומד במקום שנים כלומר היורש המכיר יבוא עד עדולם לבכוש כבוד ישראל. וכן מפורסם אשכנזים, וי"ם יסקון ויעלון צתחום ארעא דישראל. וי"ם עד עדולם יצרח כבוד ישראל מפני האויב (ביי נאך גדלם וזלזל דיה הערלנדיקייט ישראלים פליכטען: וטז) קרחי, ענין הלישת השער. ורזי, ענין חתוך השער במקפריס ואמר שיעשה ראשו קרוח ע"י גזית המקפריס קינן לער ואכל וכמורו גזי מרד (ירמיה ז'). על צני תענוגך, על צניק המפנקים. דרחיבי קרחתך, עשי לך קרחה רחבה. כנשר, ח"י כנשרא דתירו גדפוהי דרך הנשר למרט כנפיו (רש"י) והר"ק צתב הנשר מעופף למעלה וכל העופות ואחם לעשר שנים יעוף מאד למעלה, עד האויר העליון הסמוך לגלגל האש ומרוב חומו יורטו כנפיו וחפלו מולו. והחכם בעז ענין הדיא פעל נשר המשמש בשלש ערכי לענין מריטה (פלין רויבשטאגן, דיה מיט דענן טאכטען דאז פלייט לערדורפסען דאפאן נשאר רער אדלער זיינע פערדערן ופליטען

שער וועטאגט, וז"ל דיה טאכטען איהרע הייטע). כי גלה הנמים שחר למעלה:

ב (א) ופועלי רע, ומתקקים עם ממשכות רעות כפל ענין במלות שונות. באור הבקר, מיד כהאיר הבקר יאחרו וירדו רגליהם לעשות רע, כי הכה צידם לעשות מה שרולים לפי שאין מוחה בים. לאל יום, כח והלמד

Feind) wird schon Se-
den von euch seiner
Stellung entrücken!
12. Fürwahr! es
fränkt sich die Be-
wohnerin Maroth's
um (das vermißte)
Gut; denn Unglück
kommt herab vom
Ewigen, in das Thor
Jerusalem's. 13.
Spanne an den Wa-
gen den Renner
(schnelles Roß), Be-
wohnerin Lachisch's!

denn du bist der Anfang der Versündigung der Tochter Zion's; ja, in dir be-
finden sich die Verbrechen Israel's. 14. Darum mußt du Geschenke spenden an die

בֵּית הָאֵצֶל יִקַּח מֵכֶם עֲמֻדָתוֹ: (יג) כִּי
חָלָה לְטוֹב יוֹשְׁבַת מְרוֹת כִּי־יִרָד
הָעַמָּאת יְהוָה לְשַׁעַר יְרוּשָׁלַם:
(יד) רָתֶם הַמְרַכְבָּה לִרְכֹּשׁ יוֹשְׁבַת
לְבִישׁ רֹאשִׁית חֲטָאת הִיא לְבַת־
צִיּוֹן כִּי־בָדַד נִמְצְאוּ פִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל:
(טו) לִבָּן תִּתְּנִי שְׁלוֹחִים עַל־מִוֶּרֶשֶׁת

ת"א לכן וגו' פסדריין י"ח. ח' :

רש"י

על נחלת'. בית האצל חיוטמנ"ט: (יב) כי חלה לטוב. כי קותה לטובה אותה היושבת
בשלוותה וממדה ע"פ הנציאים: כי ירד דע. הרי כי זה משמש צל' אלא היא חלה
לטוב אצל מפני מרותה ירד לה דע: (יג) רתם המרכבה לרכש. אסרו המרכבה לרכש
שהוא קל לרוץ ותצדחו ואמר דונס שהוא ל' עדני: (יד) לכן תתני שלוחים על מורשת
בת. על אשר תתני שלוחים על מלכות דוד אשר הוריש אתכם בת כעין שנאמר (ד"ה
א' י"ח) ויקח דוד את בת מיר פלשתים ואתם מואסים בו כמו שנאמר (ישעיה ח')
יען אשר מאס העם הזה את מי השלוח וגו' לפיכך נתני לכזיב שהיתה מאדן יהודה

באור

בית האצל ועברו אלן בקול מפקד, ויובני אלן לא ילאו למפקד בית האצל להראות כי הם עשתתפים
בלערים כי בעוהים היו שם הם יבנו אחריהם. צאנן, גם זה לשון נופל על לשון כי ילאה ולאין
קרובים במבטא. יקח מכם עמדות. הנה הם עמדו במקומם ולא ילאו לנחמם ולהראות להם לערם, אכל האויב
יבוא וכל אחד ואחד יקח מהם את עמדתו, ויכריחם להיות נעים ממקומם, ללכת בגולה, כך פירשו המפרשים
ולאנכי חרומתי כן אחריהם. וי"ו מפקד בית האצל דבק עם פעל יקח ר"ל המפקד של בית האצל ישלול מכם
מקום ללון שם (ד"ה טרוער פ"ן בית האצל ויירד חייך ויירע הערבוערע רויבען) אך הפירות חלה
רחוק מן הפעל וגם ח"י אינו קרוב לאותם: (יב) חלה, ענין חיל (ד"ק) ולדעתי הוא מענין ואין חולה
מכם עלי (ש"א כ"ב) וחרומתי קובל שניהם. ופירושו כי חלה בעבור העוב שהיה לה ערם זה ובאשר מנחה
(ד"ק) ורבי יונה פירשו מענין מוחלת, ויורה ע"ז כי ירד וכו' כונו כי טוב קוימי ויבוא דע. וכן ח"י חלה
מפקדא (התפ"ע) אך לפ"ז ראו להיום הוהי"ה או יחלה מנפשי, והפעל חלה יורה שהוא מנחלים וכענין

שנאמר. וגם הוא לשון נופל על לשון לפי פירוש זה כי חלי ומריחות ענינים קרובים הן. כ"י ירד, כי לנחית ערם
רשע על מה שנאמר, שהוא מקוץ על ירושלים לפי שגבורה פורענות מן השמים, ומנחה חטאת לכלתי העלות ארובה
לה. ועלל לומר כי מלת רע ענינו מחלה, בהוראתו בארצות חרובים חולי יקצע וירמח על מה שאמר אטמה

מכותיה וגם הוא לשון נופל על לשון עם מלת חלה. מרות שם, מקום: (יג) רתם. ענין אסור וקשירה והוא
לשון ערבי וס"י עוקיו רחיקין. לרכש, הם קושים קלי המרוץ כמו רוכבי הרכס (אספר ח') וכלשון קורי רכשא
(פ"פערד, בעזאנדרעם לוכטעהנגסט) ועם הכתוב את ערת לבים אקרי את המרכבה אל הרכס שם
קלים לרוץ לרכיב בה ולכרות מפני האויב, ורכש ולבים לשון נופל על לשון לפי שם שווים באותיות כש ולמד
הרשם מתחלפות לפעמים. ראשית וגו', לבש שהיא מקום ציון יהודה לחלה מכלה עבודת העגלים מישראל
ומנפשה בדרך יהודה עד ליון חלה שאמר חטאת היא לבש ציון (ד"ק): (יד) שלוחים, מנחות כמו ויחנה
שלוחים לבחו (מ"א ט') ויש פותרים אותו גירושין (שידעברין), כי ציוני דוד לקחום ישראל מידם ובעון

אֲנוּשָׁה מִבֹּתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה
נָגַע עַד־שַׁעַר עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלַם׃
(י) בָּנָת אֶל־תִּגִּידוּ בְכוֹ אֶל־תִּבְכּוּ
בְּבֵית לְעִפְרָה עֶפְרָה תִּתְפַּלֶּשְׁתִּי׃
(ה) עֲבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שְׂפִיר עָרִיָּה־
בִּשְׁת לֹא יֵצֵאָה יוֹשֶׁבֶת צֶאֱנָן מִסִּפֶּר

huda, reichet bis
an die Thore meines
Volkes, bis Jeru-
salem. 10. Berichtet
es nicht zu Gath;
weinet nicht (laut);
im Innern von Ase-
rah, wälze dich in
Asche. 11. Wandere
aus, Bewohnerin
Schafir's, du
Schamentblöste!

התפלשי קרי

Sie gehet nicht mehr

zur Trauer, die Einwohnerin Baanan's, zur Trauer um Bet-Haezel, aber er (der

רשי

(י) בנת אל תגידו. פן ישמחו לנו פלשתיים: צצית לעפרה. עופרת אזי העורר:
עפר התפלשתי. ל' נופל על ה' וכן יושבת שפיר עדיה צצית וכן לא ילדה יושבת
לאכן כולם לפי שם העיר ל' הקינה. התפלשתי התגלגלי פתורנו לפי עניינו התעפרי.
(יא) עברי לכם. התחיל צל' יחידות נקצה כמדבר אל כנסי' העיר כמ"ש יושב' שפיר
כולם צצם כנסיא אחת ואמר לכם כמדבר אל הרצים שהרי לרצים הוא אומר: יושבת
שפיר. שם עיר: עדיה צצית. הגלוי' צית הצוטת כאשר נקרא שפיר שהוא שם נפל
היולא מרחמה של אשה: לא ילדה יושבת לאכן. לא יפקון משיוצין יתני לאכן: מספד
צית האלל יקח מכם עמדתו. המספד שגדמת' לנגזלים שאתם בוזלים נחלתו כדי להביט
צית צצית שדה צדה זה אלל זה הוא יקח מכם עמדתו מעמד הצניינים שצנית' והעמדת'

באר

מדבר (מלאכי א' ב') ר"ל יללה העוף הלוועק בלילה השוכן במדבר ומקום ליה וכן לתבואת לבת יפתח (שופטים
י"א מ') ענינו לספור עליה ולכנסה. בבנות יענה. ח"י נעמיאל שם מין לפור שטענו לענוק בקול מר לעת
כי ילדיו ילקחו ממנו (סטרנים) (ט) אנושה, ענין כאז וחולי שאין לו חקות רפואה כמו אנוש לשכר
(ירמיה ל' י"ב). כי בזה, המכה, נגע, הכאב וח"י ארי מנרעה מתהלה מעט עד רבים יהודה קרינת וכו':

(י) בנת, היא מערי פלשתיים ואמר אל תגידו מגדל החרק כי ישמחו על החרק, ודומתו אל תגידו בנת אל
הכשרי בחולות אשקלון פן השמחה בנות פלשתיים (ש"צ א' כ'): (י) בכר אל תכנו, ח"י מנבא אל תכנון וכפילה
המקור על הפעל להוראת החחק וההמורה (פלעאנאשמוס) וטעמו שאל ישאו קולם צדכי, לכל ישמעו הערלים
יגעלו ומקמת לבנם. יש קוראים אל תכנו צענו שם עיר ואל תכני לשון נופל על לשון וכן לעפרה עפר התפלשי
ועוד אחרים הנזכרים פה בצרשה. בבית, צפנימי. לעפרה, הלמ"ד ליחס ההלטרופות (גענעטיק) כמו חמור
לדוד, וכזה חרד"ק לעפרה פתח העין ושער עפרה בכל הכתוב העין בקמ"ץ חתק והיא עפרה אשר לבנימין,

וזכר אלה המקומות לפי שישאל בהם לשון נופל על לשון ופירוש צנית לעפרה צנתי פנימה של עפרה. עפר,
לשון נופל על לשון עפרה שמה ונעפר התפלשי. התפלשי, לפי הקרי, ענין הסגלגל והחככות צעפר ואמר
והכתיב התפלשתי דברי הנביא (רד"ק) ואולי ירמח עוד בדרך לשון נופל על לשון על פלשת ארץ פלשתיים
שהמקומות האלה גבולם: (יא) עברי לכם, אל העיר הישבת צעיר שפיר. שפיר, שם עיר לא נודע מקומה

כי לא זכר במקרא! עריה צצת, צא עם הה"א צמיתות כמו כליפה שעורים (רות ב') (וצא ע"ד לשון קורי)

והוא שם או חרר ופירושו גלוי ערוה כי צצת היא הערוה כמו והחזיקה צמבושו (דברים כ"ה) ואמר זאת רדך
גנאי וחרפה לכנות בו רוב זנותה כמו שאמר יחזקאל וחשופי שם (יחזקאל י"ז) וכאופן זה מתורגם אשכנזית, וח"י
דחתין בשפיר גלן עקרה ערעלאין בהסין לכנותה זאת. יש רואים לומר כי גם זה לשון נופל על לשון כי שפיר
הוא ענין שליח היולא מרחם האשה בעת הלידה, אך זה אינו לשון מקרא. לא ילדה וכו', בתחלה גלו אנשי

Pflanzungen des Weinberges (d. h. zu einem Orte, wo man einen Weinberg anlegt), und stürze ins Thal ihre Steine, und decke ihren Grund auf. 7. Und alle Götzen sollen zermalmt, und all' ihr Buhlerlohn im Feuer verbrannt werden, und alle ihre Götzenbilder mache ich wüst; denn von Hurengeschenken hat sie solche gesammelt, so kehren sie zum Hurengeschenk (bildlich für: zum Götzendienste der sie plündernden Feinde) zurück. 8. Darüber muß ich klagen und winseln, ich muß verwildert und nackt einhergehen, ich mache Klagegeheul, wie die Drachen, und Thiergeschrei, wie die Strauße. 9. Denn bössartig ist ihre Wunde; sie bringt bis nach Ze-

לְעֵי הַשָּׂדֶה לְמַעַי כָּרֶם וְהַגְרָתִּי
לִגִּי אֲבִנֶיהָ וְיִסְדֶּיהָ אֲגַלֶּה: (ז) וְכָל־
פְּסִילֶיהָ יִפְתּוּ וְכָל־אֲתֹנֶיהָ יִשְׂרְפוּ
בְּאֵשׁ וְכָל־עֲצָבֶיהָ אֲשִׁים שְׂמָמָה בִּי
מֵאֲתָנָן זִוְנָה קִפְצָה וְעַד־אֲתָנָן זִוְנָה
יָשׁוּבוּ: (ח) עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילֵילָה
אֵילָכָה שִׁלְלִי וְעָרוֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד
כַּתְנִים וְאֶבֶל כַּבְנוֹת יַעֲנֶה: (ט) בִּי

* שולל קרי

ת"א אעשה וגו' חולני ב' ס"ד:

רש"י

וגר שהדחת: והבאתי לגי אבניה. והסחצתי כמו מוגרי' צמורד: (ז) כי מאתנן זונה קצצה. כל ההון הזה: ועד אתנן זונה יסוצו. כל קצויה. וי"ת ולצית פלחי טעותא יתמסרון כל קצויה: (ח) אילכה טולל. משתגע כשועה בתמבוק לצ כמו (תהלים ע"ז) אשתוללו אצורי לצ (ישעיה נ"ט) וסר מדע משתולל וכתיו"ו היא צאה לשמש צתיצה צל' מתפעל וכן הילוך תיזה שתיחיל יסודה ט"ן או סמ"ך כשצאה עליו תי"ו צלשון מתפעל ונתפעל נכנסת תוך התיצה כמו משתולל אומר אני שהוא מל' שוגג כמו (מ"ד ז') לא תשלה אותי (ט"ז י') על השל דימך שלו: (ט) כי אנוסה מכותיה. כי חולה היא צמכותיה כמו ויאנש (ד"ז צ"ז):

באר

אתנניה. דורון הזונות וענינו מנאחר כספר השועה ויש פותרים ומתנה הכלים ומלכוסים שנתנו להיכל ע"ז שלהם (טעמוצטעטענקע). כי מאתנן זונה, ידוע כי הוא משל לעובדי אלילים. קבצה, לרבי יונה החירק חסם השורק כמו ופסחו (ישעיה ס') וכן ח"י אֲתַפְּנִישׁוּ (בכנין אֲתַפְּנֵל המקבל הפעולה) ולרד"ק מן הכבד ופירשו קבלה שומרון, ועד וכו', עובדי אלילים ישבו הכל כי סכחריז וחילו יקחו כלם וכן ח"י וכלפחי טעוהא יתמסרון (רד"ק: (ח) על זאת, עשה חזר להאזין על יהודה וירושלים האמור במקרא שלאחריו. שולל. חוזר בשקל עולל ופירשו שולל מהדעת כאדם מעורק מרוב הלהר ופמורו מוליך יועלים. שולל (איוז י"ב) (רד"ק) ועד"ז חרגמתי. וערום, בלי לבוש והכל ע"ד הנומא כמיל' לפי רוב העדר והאכל. כתנים, דעת רוב המפרשי' שהוא מין נחש גדול (ברחשע טאחאנגע, וזומסער טהיר, דראכע) אף שלא נודע נומנו שדרכו לקפוד ולחם קולו בכני ואכל, ואולי הוא התנין הגדול הרובץ בתוך יאור גילום (קראקאדיל) שנומנו יורו חוקרי העצב כי מדרכו לזעוק בקול יללה כילד קטן. וח"י ירד"ן, ויהבן לומר תנין שהכוונה על העוף הלועק בלילה (אכטאיינע) והנו"ם פנים מברלם בינו ובין הכריה השנונה בטבע (אזיערעסזונגעווייער), וימן השם פנים נגזר הפעל לקנות

ההרים תחתיו והעמקים יתבקעו
כדונג מפני האש כמים מנרים
במורד: (ה) בפשע יעקב כל-זאת
ובחשאות בית ישראל מי-פשע
יעקב הלא שמרון ומי במות יהודה
הלא ירושלם: (ו) ושמתי שמרון

wie das Wachs vor dem Feuer, wie Gewässer am Abhange (des Berges) herabrieseln. 5. Um Jakob's Verbrechen willen alles dieß, und um die Sünden des Hauses Israel's. Wer ist (der Urheber) des Verbrechens Jakob's? Ja doch Schomron (Samar-

ת"א ושמתי וכו' זכרות ט' כ"ז. ערצין ז' ו"ח:

rien)! Und wer ist (Schuld an) den Höhen Zebuda's? Ja doch Jerusalem! 6. Darum mache ich Schomron (Samariten) zum Steinhau fen des Feldes, zu

רש"י

פרק כחל מעם בר (סס כ"ח) ויגר מזה (תהלים ע"ה): (ו) לעי השדה. ליקרי חלקן ל' בלי' כמו

כאור

שטיפים ה' כח"י חוקפי ארעא או לדעת אחרים על צמחי ע"ז וחרגומי ועד טרעטע וכו'. 2. 11. כולל כ"ז ההליכה קסס, וגם הרמיסה דרך שפלות. (ד) ונמסר ההרים, ענין המליה הזאת נמלל לרוב במקרא למשל על חורבן הארץ והלכות העומות, וכן אמר ונגעש וחרש הארץ ומוקדי ההרים ירבזו ורבים כמות. ומהוצר צמו ומשל על השפלה שהרים והמלכים המוכנים הרים והעומקים ומשל על המון עם שיאבדו. יתבקעו, כח"י יתבקעו (לערבראשען, לערספויטטערט, געמפחלוטעט ויין). בדונג, ענין שעות כידוע, ומוסד על ונמסר. כס"ם וכו', ההרים ימסו ויגרו כמו מים הנגרים. מנרים, ענין כזילה וקלות, וגם בהפעל סגרים מוחרון החר ע"י שנשפכו שם מיד שופכם ולזה העמיקו חכמי עמים (אויסגעגאססען) וס"י דאשידין ר"ל החולקין. בפועל על המים, וכן חרגומים לפי דעת רוב המפרשים. ועקר הכונה על מהירות המליה מוקדם גבוה למקום נמוך נמשל על הלה שסבב צמחיותם שפחוס. ושעור הפסוק שעי' מניסת ההרים צמו דונג וקלוחם למטה בחוקם יתבקעו ונחשו העמקים ונחשו המאמר ע"י:

ונמסר ההרים תחתיו

כדונג מפני האש

כמים מנרים במורד

והעמקים יתבקעו:

והדלת והעמקים יתבקעו ומהר מוקבר כאשר ילתי בחרגומי והענין נמשל ע"ז ככל עחר ונפל עזור: (ה) בפשע וכו', בנמול פשע יעקב יהיה כל זאת. מ' פשע וכו', מי הוא הקנה שפשע יעקב הלא שמרון ראש המלכות וסס הים וקור ע"ז ונביאי הנבול המדיחים את ישראל מאחרי ה'. ומי צמות יהודה, מי גרס שהעמיד יהודה צמות לפני הלא ירושלים ראש המלכות כי שמה הרבו ומצחות לע"ז ואחרים נטו שאר ערי יהודה. וי"ח היכל חבו דבס יעקב הלא צמורון והיכל חטו דבס יהודה הלא בירושלים (11) פערברענג יך דאז הויז יעקב'ס? יך דאך חין שמרה, ויך פערנו נדרגטע יך יהודה? יך דאך חין ירושלים) והענין אחד. ולאמת הפשע אין לורך לכ"י כי זה מרדכי המליה להחיות הדברים שאין בהם רוח חיים כאלו הם גופים חיים הפועלים בעולם והוא הנקרא בדברי המליה ההשגחה (פערקליפיקאליין) ולפ"י יליד הנביא הפשעים והחטאים כאלו הם עלמים גופים פועלים וסורגם (11) ער איזט דען דא: פערברענג יעקב'ס? ויך 2. 11. אמנם לא יהבו להשתחשט ק כלשון אשכנז כי יסגר טעמו ויהיה חפל בלי מלח, לכן חרגומים על פי באורי פה: (ו) ושמתי, על כי יהיה סכנה פשעי יעקב לכן חחרר. לעי, וסורגם גל יגרין (ומד"ק). למשעי כרס, למקום המוקד לטעם שם כרמית כי שמרון עמדה דבר מקום הנאות לכרמים. וכן וסורגם אשכנזים וסח"י כמו כן, בית לדות מלכת כרס (לוק פערזויסטעטען פאטן חיינער וויינערבען פלאנלונג) כי חרגום נטע כח"י נלד. והרגתה, ספערל מפעל ער אחר הוצא בדרך שאלם על השפלה גבוהה למקום וכן ח"י וארמי, ענין השלכה (ווערשען, שידענן). וסורדיה אגלה, שעורו הניח עד היסוד (מד"ק): (ז) יכחו, פועל מענין כחיה וסצירה.

1. 1. Das Wort des Ewigen, welches dem Michah, dem Moraschitea ward, in den Tagen Sotham's, Achas und Sechiskijah's, der Könige von Jehuda, welches er gemeisfaget hat über Schomron (Samaritanen) und Jerusalem. 2. Höret ihr Völker alle, merkt auf Erde, und was sie füllet! und der Herr, der Ewige,

sei Zeuge wider euch, der Herr aus seinem heiligen Tempel! 3. Denn siehe, der Ewige gehet aus seinem Orte hervor, kommt herab, und tretet auf die Höhen der Erde. 4. Es zerfließen die Berge unter ihm (und die Thäler spalten sich),

א (ב) דְּבַר־יְהוָה | אֲשֶׁר הָיָה אֵלֶּי־
מִיכָה הַמֹּדֶשֶׁתִּי בִּימֵי יוֹתָם
אָחִיו יְחִזְקִיָּה מֶלֶכִּי יְהוּדָה אֲשֶׁר־חָזָה
עַל־שֹׁמְרוֹן וִירוּשָׁלַם: (ג) שָׁמְעוּ עַמִּים
כָּל־הֶם הִקְשִׁיבִי אֶרֶץ וּמְלָאָה וַיְהִי
אֲדָנִי יְהוָה בָּכָם לְעַד אֲדָנִי מִהֵיכַל
קָדְשׁוֹ: (ד) כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ
וַיֵּרֶד וַיִּדְרֹךְ עַל־בְּמֹתֵי־אֶרֶץ: (ה) וַנִּגְמַסּוּ
ר' יתירה

רש"י

א (א) דבר. המדשתי. מעיר מדשה: (ב) ויהי לפני ה' כנס לעד. שנצחתי לכם
שמו והתדיתי כנס: (ג) יצא ממקומו. מכסא הרומים לכסא הדין: ודרך
על צמתי ארץ. על הרומים ובסי הרוח: (ד) כדונג. שעות: מגדים צמוד. להשיירן
צמודרון. מגדים ל' זיצת מים וכן עיני נגרה (איכה ב') נגרו' ציוס אפו (איוב כ')

באור

א (א) המדשתי, נקרא כן על שם עירו מדשה (הושע ע"ו) כמו דש"י דמן מדשה והיא בערי יהודה (רד"ק). אשר חזה, שז על דבר ה' שהיה מתנבא על וכו', שומרון וירושלים, ועב"י לא זכר לחלות הנבואה לימי מלכי ישראל כדרך שאמר בהושע ועמוס, זה לפי שהיה מארץ יהודה ולא נבא בארצות מלכי ישראל כדרך שנבא נביאים אלה: (ב) שמעו, אמר שמעו לנבוכד ואמר כלם שלא לנבא, כן מנהג הכתוב במקומות רבות, כמו ואולם כלם תשובו (איוב י"ז) וכנגד ישראל אמר ורבוני עומים כנגד השבעים. וכן עומים הם יקראו ודברים ל"ג עיין באורנו (מ"א כ"ב כ"ח). ארץ ומלואה, ארץ ישראל והעם אשר בה (רד"ק) ר"ל גם שאר יושביה וזאת ישראל והוא כפל ענין. ויהי וכו', לעד, שנצחתי לכם בשמו והתדיתי כנס. ארדני וכו', ר"ל מן השמים יביע לראות להיות לעד וכפילת הנשח ליופי וחזק עיני המלילה וינעם לכל ארץ מלך חזק וימחק לכל חזק מבין טעם השיר: (ג) כי הנה וכו', ר"ל זה אמר ששמועו, ודעו אשר הנה ה' יולא ממקומו. ממקומו, טעמו כמו ברוך כבוד ה' ממקומו (יחזקאל ב' י"ב) וכח"ס שם מאחר בית שנצחתי כן חרגונו פה, ועיין באורנו שם, וכפער המורה בשחף שם מקום. והרד"ק פ"י יולא ממקומו משל גזרה היולאת מלפניו כאלו הוא יולא וירד. וכן נכון. כי כל המארים האלה על דרך השאלה במלילה ויחוסם אל הש"ס לקוחים משפלות אדם להיות מוכן להם לפי ערך השגס. ומ"י מתגלי כדרכו להרחיק הגשמות אלל השם יתעלה. וירד, ח"י ואחבלי וכן חרגונו צפוק וירד ה' לראות (בראשית י"א ה') עיין באורנו שם בפי כח"ס. ודרך, כמשענו עיני רמיה וכן ח"י ורעמוס. במותי ארץ, כנוי למקום גבוה על האדמה ע"ד המלילה, ועמו משל על הרומים ובסי הרוח

הַעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יִשְׁׁבָּהּ הָרֶבֶה
 מִשְׁתִּים-עֶשְׂרֵה רְבּוֹ אָדָם אֲשֶׁר לֹא-
 יָדַע בֵּין יְמִינוֹ לְשִׁמְאָלוֹ וּבִהְמָה רֶבֶה:

mehr denn zwölfmal
 zehn tausend (hun-
 dert und zwanzig
 tausend) Menschen
 sind, die nicht (zu
 unterscheiden) wissen
 zwischen ihrem Lin-
 ken und ihrem Rech-
 ten, und so viele
 Thiere.

*הַשִּׁי"ן רְפוּיָה

ת"א אשר ובו' יצחה ז', פ"ח: ובהמה רבה תמונה ח', ט':

רש"י

אחד: (יא) אשר לא ידע ובו'. קטנים: ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה
 שאינם מכירים מי צדאשם:

באור

ולא ידע להבדיל בין ימינם לשמאלם ואין בהם חטא ואין בהם עונש אלא צעור האבות וכיון שהאבות שבו
 הנה הם בלא עונש, וכן בהמה רבה שיש צעיר ובהמה אין לה עונש חכות, ועל כל חלה ראוי לחוס ולחמול
 וכל שכן על רבים (רד"ק) והנה אין הכונה שהיו צמרכו שמים עשרה רבו קטנים כי לפ"ז יהיה סך העיר יותר
 ממאה רבוא איש ואשה גדולים, אבל עממו שגם צמרכו קטנים אשר לא ידע וכו'. ובהמה רבה, שאף ע"פ
 שאין בהם דעה, מ"ו הם במדרגת החי ויש להם הרגשה גופני" ויש לחוס עליהם יותר מעל הקיקיון שהוא
 ממדרגת הצומח ואין לו שום הרגשה:

Sonne auf's Haupt
Jonas, daß er er-
mattete, und wünsch-
te sich zu sterben und
sprach: Besser wäre
mein Tod denn mein
Leben. 9. Aber Gott
sprach zu Jonas:
Ist's wohl recht, daß
du dich grämst we-
gen des Rifojons?
und Jener sprach:
Ja wohl gräme ich
mich bis zum Ster-
ben! 10. Und der
Ewige sprach: Du
hast Mitleiden mit
dem Rifojon, womit du keine Mühe gehabt, und den du nicht groß gezogen.
der binnen einer Nacht entstand, und binnen einer Nacht verschwand. 11. Und
ich sollte kein Mitleid haben mit Ninewe, der großen Stadt, in welcher

מותי מחיי: (ט) ויאמר אלהים אל-
יונה ההיטב חרה-לה על-הקיקיון
וַיֹּאמֶר הֵיטֵב חָרָה-לִּי עַד-מוֹת:
(י) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵתָּה חֶסֶת עַל-
הַקִּיקְיוֹן אֲשֶׁר לֹא-עָמַלְתָּ בּוֹ וְלֹא
נִדְלַתּוֹ שָׁבֹן-לַיְלָה הָיָה וּבֹן-לַיְלָה
אַבְדָּ: (יא) וַאֲנִי לֹא אֲחִים עַל-נִינְוָה
*הבית חרוק

ת"א אתה ובי' ט: ואני ובי' כריתות ח' ו'. עקדה י"ט:

רשי

מפניה והיא חמה מאד. וכן ת"י סתיקותא: ויתעלף. פשט"ייר זכע"ז: (י) לא
עמלת זו. בחדיסה וזריעה והסקות מים: שכן לילה. כמו זין זילה לא גדל חלא לילה

באור

באורנו ט. וישאל את נפשו. הגות בשלשן שהחלטה לניחה כי לער גדול היה לו בחום השמש וסבל יקורים
הרבה משוקק כלולים וי"מ שאל ובקש מאלו נפשו להפדר ממונו למען ימות (ער פִּתְרֵרְעֵרְטֵר עִקֵּן ויינער
גענע דען טיקר) והענין אחד. היטב חרה לי, העבתי לעשות כמה שחרה לי, ודעמו בחסוכו שדנין יחרה
לו על הדבר הזה מפאת עלמו שיוקא ממונו העוצה הזאת על לא דבר ומפאת הקיקיון, למע יוכרת דבר כזה
ויפה בזמן קלר כמה וידעה כאלו ח"ו יאהב השם להכעיסו ולעשות לו מורת רוח, ולהשחית בשבילו דבר נחמד
וטוב בלי טעם וסבה אחרת אך שיהיה לו ללער ועניו הגוף. אמת חסד, כמה השיב לו ה' כי לא עשה זאת
לשלו ממונו טובה ולהסב לו לער, ולהכרית מנוע חמד בזמן קלר בשבילו כי אם קנת כל אלה, להורות לו
שהוא חס על הקיקיון אשר לא עמל ולא טרח בו ומאונה, ויראה שיתקיים אף שבעצמו כן להסירות בזמן קלר,
ואין ההקד גדול כל כך כי אם יושבת בזמן מועט טוב יתחדש ויעלה אחר כמותו חס מהר ואין לא יחוס השם
יתברך על מינוה וכו' אשר יש בה הרבה בני אדם הלא יכירם כפי עונם להחלוחם יותר מאלפים שנה להסירות
וגדולם קשה מאלו ולריך עמל ועורר רב, ולא יחמוד עליהם אבי' ששמים, ויכלם כרגע אחרי שזכר מדרכם
הרעה ויפטר מה עונם. ש"ן לילה, בא בחירק תמורת הקבול כמו יהושע בן נון (ויקרא כ"ו) ועם בן לילה
כמו בן חדש ופירוש בן לילה כי בזילה אחד ללילה ובלילה האחר אחד בקוף הלילה כי בעלות השחר הוכה ויבש
(רד"ק) ויחורג (דער אלס זיהן חיינער נחט ענטשטאחר, חונד אלס זיהן חיינער נחט
פִּעֶרְגִּיג) אך זה חרוק מושמעות לשון הכחוב, והנכון שהוא כמו בין הערדים ר"ל בין עמ הלילה, ושמור
שכחך הלילה נסתה ובחך הלילה אחד ומלת בָּתִּים בשלשן החלמוד מורכב מן בן — עתים והעין נשמעת כדרכו,

וכן ח"י פה די בלילא הדין הוה ובלילא אחרותא אחד: (א' קריבה, יותר משמים עשרה. משמים, המים
במאריך והש"ן אינה דגושה (רד"ק) ודברי בן מלך הו"ם בנאריך והש"ן כמה בעבור דגש הסי' אינם עונים
לי, כי הסי' במלת שָׁתָּה, שָׁתָּה. סמיר דגושה אף ששש"ן אינה מה והוא כפחלם האות סמיר ענה. רבו,

כלא חל"ק רב'אחא, וכנפול הכפל של רככות ונכלעת דגש והוא החשבון הגדול עשרת אלפים (בן מלך)
נחלא שמים עשרה פעמים עשרת אלפים עולה לחשבון ואלה ופגרים חלף נפשו. אשר לא יצ, שהם קטנים

קִיקְיוֹן וַיַּעַל מֵעַל לַיּוֹנָה לַהֲיוֹת
צֶל עַל־רֹאשׁוֹ לַהֲצִיל לּוֹ מִרְעָתוֹ
וַיִּשְׁמַח יוֹנָה עַל־הַקִּיקְיוֹן שִׂמְחָה
גְּדוֹלָה: (ז) וַיִּמָּן הָאֱלֹהִים תּוֹלַעַת
בְּעֵלּוֹת הַשָּׂחַר לַמַּחֲרַת וּמָדָּ אֶת־
הַקִּיקְיוֹן וַיִּיבֶשׁ: (ח) וַיְהִי אֲבִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ
וַיִּמָּן אֱלֹהִים רוּחַ קָדִים חֲרִישִׁית וּמָדָּ
הַשָּׁמֶשׁ עַל־רֹאשׁ יוֹנָה וַיִּתְעַלֶּה
וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר טוֹב

Rikojon (Wunderbaum), daß er ein Schatten über sein Haupt set, um ihm von seinem Uebel (vom Sonnenbrande, der seiner Gesundheit nachtheilig sein werde) zu befreien, und Jonas freute sich des Rikojons mit großer Freude. 7. Da bereitete Gott einen Wurm, als die Morgenröthe des andern Morgens aufstieg, und er zerstach den Rikojon. 8. Und als

ר"א ויהי בטיטין ל"ח: ותך ונר' עקדה י"ט:

die Sonne aufging, bereitete Gott einen schweigenden (d. h. von keinem andern abführenden Wind begleiteten und um so schwülern) Ostwind, da stach die

רש"י

לשון הזמנה: להליל לו מרעתו. מחוס השמש: הקיקיון. עשז הגדל למעלה צענפים רבים ומילל וכך שמו: (ז) ותך. התולעת את הקיקיון צמקום שיאמר לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך: (ח) חרישית. אמרו דנותינו צשעה שגשגת משתקת כל הרוחות

באור

לא יעמדו בשבועתם ותחזור הגזרה למקומם (רד"ק): (ו) וימן, ועסה זכור הכתוב מה שקרה לו לפני מלאת ארבעים יום ולהמשך הענין בנה שאמר לו ההיעיב חרה לך, כנאורו למעלה. קיקיון, הוא עשז שחורכנה פארומו ותבנהנה ועסה לל (רד"ק) ובשנה ולא בשמן קיק (שם ס"ח) ר"ל אמר זה קיקיון דיונה, פ"י הנוספא ויך נעש אשר מרגעיו עולרים שמן לזרות ולרפואה והשם בעצמיוס הדיא קיקיון (ווחודערבוירן רליטוס חרוביס אלכרוע (כמו שכתב הרד"ק) חייך לווייח יעה־יגעס נעוועלס וועללעס ביז לו דער הָהָה אייגעס קליינען בויאעס עמפֿארטיעמס, אבער וויא חללע טעלל וואלפסענדע קרייטער בייח גערינגער פֿערלעטונג אייבט פֿערדארט) ולדעת שנים זקנים היא דלעת (וקירבים) ויוממן היינו טעמים קיקיון וכן הוא בערבוי. להיות לל, כי לל הסוכה הוא דבר שאינו ממויך כי הולך ומחיש מחוס השמש ולא כן הקיקיון היונה רגיזה הארץ. ויגבר זאת היה טעם הזמנה הקיקיון, להגיד לו מה שנאמר בענין. להציל לו מרעתו, מרוב חוס השמש המיך לבדואחו וגורם לו רעה, וענינו להליל לו מרעה שחברה לו. ואין רחוק לומר שענינו עשית לל כמו מלל (ומקאל ל"א) (טחטטענחאטענד) ויחורגס (חיהק טחטטען

לו מחכען וועגען ויינעס חיבעלס, (דער פֿאנכענהיטלע) והראוי להצל ובא ע"ד הספרים כאלה פעלים מן הכפולים וי"ח לאננא: (ל) למחרת, יום שנחתו בקיקיון, ותך לשון נקבה וכן כי טאלנה המולעת

ופירוש ותך ר"ל שחתו למעלה ואחר שנפקק ונמנו לחות הארץ ונחתך יבשו עליו שהיו לו ללל (רד"ק) ולזה חלנמי (לערטטחך): (ח) חרישית, ח"י שקיקא. ואמרו ח"ל צשעה שגשגת משתקת כל הרוחות מפניה

והיא חמה וחד. כי רוח קדים חם ויבש בעצמו אך כשהוא רוח קדים עזה יתמעט חלק החמימות ע"י הכפיפה והאיר יתקדר נעץ אכן כשהוא חרישית בלי שאון רוח המקררם היא חמה וחד ואין נקטר נחתמו ואי אפשר לקבלה. ויתעלה, ענין חולסה ועיפות כמו בניך עולפו (ישעיה כ"א) תתעלפה הכתולות (עמוס ה') ע"י

4. 1. Dieses mißfiel dem Zonas gar sehr, und er grämte sich. 2. Und er betete zu dem Ewigen, und sprach: Ach Ewiger! war dieses doch meine Rede, während ich noch in meinem Lande war! daher floh ich zuvor nach Tarschisch, denn ich wußte, daß du ein gnädiger Gott bist, barmherzig, langmüthig und reich an Gnade und des Bösen dich gereuen lässest. 3. Und nun, Ewiger, nimm doch meine Seele von mir, denn mein Tod ist besser, als mein Leben. 4. Und der Ewige sprach: Ist's wohl recht, daß du dich grämst? 5. Da

ging Zonas zur Stadt hinaus, und setzte sich morgenwärts der Stadt, und machte sich dort eine Hütte, und setzte sich darunter in Schatten, bis daß er sehe, was in der Stadt geschehen wird. 6. Da bereitete der ewige Gott einen

ד (ב) וַיֵּרַע אֶל־יוֹנָה רָעָה גְדוֹלָהּ
וַיֵּחָדֵר לוֹ: (ג) וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה
וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי יְהוָה הֲלוֹא־זֶה דְּבָרִי
עַד־הַיּוֹתֵי עַל־אֲדָמָתִי עַל־כֵּן קָדַמְתִּי
לְבָרַח תְּרַשִּׁישָׁה בִּי יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה
אֱלֹהֵינוּ וּרְחוּם אֲרָךְ אַפִּים וּרְב־חַסֵּד
וְנָהָם עַל־הָרָעָה: (ד) וְעַתָּה יְהוָה
קַח־נָא אֶת־נַפְשִׁי מִמֶּנִּי כִּי טוֹב מוֹתִי
מֵחַיִּי: (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה הֲהִיטָב חָרָה
לָךְ: (ו) וַיֵּצֵא יוֹנָה מִן־הָעִיר וַיֵּשֶׁב
מִקְדָּם לָעִיר וַיַּעַשׂ לוֹ שֵׁם סֶפֶר
וַיֵּשֶׁב תַּחְתֶּיהָ בַּצֵּל עַד אֲשֶׁר יֵרָאֶה
מֵה־יְהִיָּה בָּעִיר: (ז) וַיִּמָּן יְהוָה־אֱלֹהִים

תִּיא וַיֵּרַע וְנו' עָקְרִים ת', ד': כִּי אַתָּה וְנו' חֲזוֹת פ' ז' מִשְׁנֵה י"ב:
וַיִּמָּן וְנו' תַּעֲנִית ח':

רשי

ד (א) וירע אל יונה. אמר עכשיו יאמרו האומות שאני נביא השקר: (ב) הלא זה דברי יודע אני שחס וחסו וזהו תשובה לא תחרצום ואהיה סקרן בעיניהם: (ו) וימן.

באר

ות"י קבל ללותי. הלא זה דברי, מה שהייתי יושב ומדבר עם בני (הנ"ל) ואולי ענין אז נגד שליחותו וקחם המקרא ענינחו כדרכו לפעמים. עד היותי, כמו בעוד היותי עלי אדמתי וכן עוד זה מדברי (איוב כ"א) (רד"ק). קרמתי, שעורו הקדמתי לברות לבוא תרשישה ות"י על כן אחייתי למערק לינא. כ"י ידעתי, מאל ידעתי מדומיך הטובות שאחיה מתחם על הדבריות ותפן אחיה בתשובתם ואם ישונו מתחם על הרעה וכן היחה, ועשה יאמרו האומות כי סקר צפי לכנא על נוה מהפכה או כדעת הרד"ק שיתחיינו ישראל על ידיהם. ונחם, נפעל עומד, כי הוא קמן ענין חרטה (רד"ק) וענין באורו (יואל ב' י"ד): (ג) קח את נפשי, כי לא אוכל לראות ברעת בתי או לפירש"י כי לא אוכל לקבול הכוונה שגירו כי משקר אנכי: (ד) ההיטב, תחל"פ בענין העשים והפעלה בלדק ונמשפט, ושעורו הכי הטוב לעשות בזה שחרה לך על הדבר הזה? לך ולמה לא אחתם על הרעה אחרי שחזרו למוטע? וכן תרגומתי על פי רוב המפרשים ויתכן עוד שהכוונה כאומר הנה אראך במופת שאין הדון שיחרה לך וקלר דבר המונק, כי בדבר הקקין הנאמר בענין הראה לו זאת והוא מליט השלון בדרך שאלה שאין לריכה השוכה עליה, כי היא באופן שיוכן ממנו שאין ראוי כלל להקלף ע"ז, וכנכס בגור החול וללון (אירקניע) ויאות לתרגמו (אב דוא ווהל) ענטריסטעט זיין קחננסט (?): (ה) עד וכו', כי חשב אולי

מֵאִוְמָה אֶל־יָרְעֵי וּמִיָּם אֶל־יִשְׁתָּיו׃
 (ח) וַיִּתְּכֶם שָׂקִים הָאָדָם וַהֲבִהֵמָה
 וַיִּקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים בַּחֲזָקָה וַיִּשְׁבּוּ
 אִישׁ מִדֶּרֶכּוֹ הִרְעָה וּמִן־הַחֶמֶם אֲשֶׁר
 בְּכַפֵּיהֶם׃ (ט) מִי־יֹדַע יָשׁוּב וַנְּחָם
 הָאֱלֹהִים וְשָׁב מִחֲרוֹן אַפּוֹ וְלֹא
 נִאֲכַד׃ (י) וַיֵּרָא הָאֱלֹהִים אֶת־
 מַעֲשֵׂיהֶם כִּי־שָׁבוּ מִדֶּרֶכָם הִרְעָה
 וַיִּנְחָם הָאֱלֹהִים עַל־הִרְעָה אֲשֶׁר־
 דָּבַר לַעֲשׂוֹת־לָהֶם וְלֹא עָשָׂה׃

also: Menschen und Vieh, Kinder und Schafe, sollen nichts kosten, sollen nicht weiden, und kein Wasser trinken. 8. Und es sollen Menschen und Vieh in Säcken gehüllt sein, und zu Gott heftig rufen, und sich kehren ein Jeglicher von seinem bösen Wege, und von dem Unrechte ihrer Hände. 9. Wer da weiß (sich schuldig), kehre um, und Gott wird bereuen (das verhängte Böse), und von seinem grimmigen

Borne ablassen, daß wir nicht umkommen. 10. Und Gott sah ihre Thaten, daß sie sich bekehrten von ihrem bösen Wandel; da gereuete Gott des Bösen, das er geredet, ihnen zu thun, und er that es nicht.

רש"י

המלך וגדליו. מעלת המלך וגדליו ליוו להכריז: (ח) ויקראו אל האלהים בחזקה. אסרו אתהות לזד והולדות לזד אמרו לפניו דבש"ע אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו: (ט) מי יודע. עצירות שזידו יסו: ונחם האלהים. נתעשת על הרעם לשון מנחם:

באור

שעליו וקראם כן לחשיבתם וגדולת משרתו, שהוא ענין חזק וגדולה וס"י לבושה יקריה כי אדרת קרא בכלל כל מלכות כבוד, וכמוהו אדרת שהיה אליהו הנביא מלובש בו כמו בחדרתו (מ"א י"ט י"ב) (ערהענקאיד, עטגא, טללר): (י) ויעק. הכריז בקול זעקא וזע"פ שהעם היו נזהרים מאלהים הוקיף עוד עניו הבהמה והשבת הגזל (דר"ק) וועט עניו. **הבהמה**, אם האדם חטא בהמה מה חטא? אך בעבור ענמות נפשו ליה למנוע מאלל ובהמות, למען יכנע יותר לז האדם, ויחריט התעוררות נפש האכסים. **אל ידעו**, מוסק על הנשמה: (ח) ויתכסו וכו', אין הבהמות מתכסות ומעלמן, אלא העטם יכסו האדם את עצמם בשקים ויכסו גם את הבהמות בהם גם יתכן לומר שהפעל יתכסו מענין התפעל ע"ד התפעל כלשון חרמית שהוראחו ב"ב מקבל הפעולה וכמוהו רבים במקרא, כאשר הראתי פעמים רבות וועמו שהאדם והבהמות יכסו על ידי אחרים בשקים ובזאפן זה מחורבם אשכמית. **בחזקה**, ככל מאללי כחם. **ויקראו** — **וישבו**, שניהם מוסקים על האדם, וכל נשחלי הנקשרים שכל אלו הפעלים יבואו על דרך אחד, כראוי לפי דברי ההגיון: (ט) מי יודע וכו', ענינו מבורר (יאל ב' י"ד): (י) מעשיהם, העקר בהטובה המעשה והיא עזיבת החטא כלל שלם וכן דרשו ח"ל בזה. **וינחם**, ענין בלורנו סם (י"ב):

ד (א) וירע וכו', על שחם ה' על הרעה ואמר בלבו: עכשו יאמרו האומות שאני נביא שקר (מדברי רש"י): (ב) ויתפלל, התפלל קח נא את נפשי ואמר בתחלת שפלתו אלא ה' הלא זה דברי וגו' (דר"ק) ואין לזרז לזה, כי חפלה איתו ענין חפזה חזיר כי אם שפיתת רחמו לפני אלהים בעצמות דברים כאשר בחרנו לזעזלה, וכס יתכן לומר שהאומר אלא ה' זה חפלה הכוללת הנקשה לטלות לו אם יעזוב נגד מה שעשה ונחם על הרעה

die Verkündigung, welche ich zu dir reden werde. 3. Da machte sich Jonas auf, und ging nach Ninewe, nach dem Worte des Ewigen, Ninewe aber war eine große Stadt vor Gott (eine Re-
denart zur Bezeichnung der enormen Größe), drei Tage-
reisen groß. 4. Und Jonas begann hinein zu gehen in die Stadt, eine Tages-
reise weit, und rief aus, und sprach: Noch vierzig Tage, so gehet Ninewe unter; 5. und die Leute in Ninewe glaubten Gott und riefen Fasten aus, und kleideten sich in Säcken (Zeichen der Buße), von Groß bis Klein. 6. Und als die Sache an den König zu Ninewe gelangte, stand er von seinem Throne auf und legte seinen Mantel ab, und kleidete sich in Sack, und setzte sich in die Asche. 7. Und er ließ ausschreiben, und man sagte in Ninewe auf Befehl des Königs und seiner Großen,

הַקְרִיאוּ אֲשֶׁר אֲנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ:
(ג) וַיֵּקֶם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל-נִינְוָה כְּדֹבֵר
יְהוָה וַנִּינְוָה הִיְתָה עִיר-גְּדוֹלָה
לְאֱלֹהִים מְהֵלֶךְ שְׁלֹשָׁת יָמִים:
(ד) וַיֵּחַל יוֹנָה לְבֹא בְעִיר מְהֵלֶךְ
יוֹם אֶחָד וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר עוֹד אַרְבָּעִים
יוֹם וַנִּינְוָה נִהְפָּכֶת: (ה) וַיֹּאמְרֵנוּ אֲנָשִׁי
נִינְוָה בְּאֱלֹהִים וַיִּקְרְאוּ-צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ
שָׂקִים מִגְדוֹלָם וְעַד-קִטְנֵיהֶם: (ו) וַיֵּנֶע
הַדֹּבֵר אֶל-מֶלֶךְ נִינְוָה וַיֵּקֶם מִכִּסְאוֹ
וַיַּעֲבֵר אֶדְרֵתוֹ מֵעַלְיוֹ וַיִּבֶם שָׂק וַיֵּשֶׁב
עַל-הָאָפֶר: (ז) וַיִּזְעַק וַיֹּאמֶר בְּנִינְוָה
מִשָּׁעַם הַמֶּלֶךְ וַיִּגְדְּלוּ לֵאמֹר הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה הַבֹּקֵר וְהַצֹּאן אֶל-יִמְעָמוֹ

רשי

ג (ד) נהפכת. נחרצת: (ו) אדרתו. לבושי יקריה: (ז) וזעק. לוח והכרז: מטעם

באור

(ג) גדולה לאלהים. סמך אותם לאלהים לגדולתם וכן כהרי אל, ארזי אל, שלהבת ים (רד"ק) ולא חזר
עיר אלהים לבונה זאת, להבדיל בין כוזה וירושלים שנקרא עיר האלהים. מהלך וגו', כשעור הלך שלש
ימים: (ד) ויחל, כשהחיל לבוא וגו'. ארבעים יום. ראה לומר הכה ים עוד זמן ארבעים יום.
אח"כ הדיה כינה ההפכת. נהפכת, כמהפכת קדום ועמורה כי ונעשים היו כנעשיות (רד"ק): (ה) באלהים.
כדבר האמור בשם אלהים וחרומי' מכוון להם. וחרגם יונקן במימרא דה' וכן ויאמרו נה' וכונה עבדו
במימרא דה' אינו הכונה על דבר ה' אף דרכו כן להוסיף מלת מימרא ומחזיר עמו כוונה כשגת. ואין כלן
מוקם להאריך בהם. ויפסן שאנשי כינום היו מאמינים במליחות אלהות ובכל זה היו עובדים אילים כמשרתי
ועושי רצונו. חלח הקני' שזכו יותר משאר אומות כי חננם ה' לחלוק להם. כניא להודיע להם משפט חרוק על
רעבם כדי שיטעוררו לחשובה ולא עשה כן לכל גוי? כי כשאר אומות עו"ל' כגון מזרים אחריו מי ה' כי
אשנע בקולו או בכל שפירו במליחות אלהות לא יפסן שיקרא אלהים לחשובה כי מי שאומר אין אלהים בחין וליה
דין המשגיח ביושבי חבל בודאי לא ישים אל לבו לשב מנעמיו. ועיין במדרש החנומא פרשת שלח בודל ערך
החנומא. וגם דברי שלום מנחיה בחזרו קאמיטעל י"ב פסוק מ"א בענין אומות: (ו) אדרתו, אדרת המלוכה

זָכַרְתִּי וּתְבוֹא אֵלַי תַּפְלִי אֶל-
הַיָּבֵל קִדְשֶׁךָ: (ט) מְשֻׁמְרִים הַבְּלִי-
שׁוֹא חֲסִדִּים יַעֲזֹבוּ: (י) וְאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה
אֲזַבְּחָה לָּךְ אֲשֶׁר נִדְרַתִּי אֲשַׁלֶּמָּה
יְשׁוּעָתָה לִיחֻהָ: (יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה
לְדָג וַיִּקָּא אֶת-יוֹנָה אֶל-הַיָּבֶשֶׁה:

ג (ב) וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה שֵׁנִית
לֵאמֹר: (ג) קוּם לָךְ אֶל-גִּינֹה
הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת-

gen, mein Gebet stieg auf zu dir, zu deinem heiligen Tempel. 9. Die da auf falsche Wichtigkeiten halten, verlassen ihre (wahre) Frömmigkeit. 10. Ich aber will mit des Dankes (lauter) Stimme dir opfern, was ich gelobt, bezahlen, bei dem Ewigen ist Hilfe! 11. Und der Ewige befahl dem Fisch, da spie er Jonas an das trockene Land.

3. 1. Und es

ward dem Jonas das Wort des Ewigen zum zweiten Male, wie folgt: 2. Mache dich auf, gehe nach Ninewe, der großen Stadt, und rufe wider sie

רש"י

(איכה ז'): (ט) משמרים הבלי שוא. חותן חומות העולם שעוזרים ע"א מכוכבים ומזלות: חסדים יעזרו. ירדת הקצ"ה שכל חסדים וטובות מאתו יעזרו אזל אני חייני כן אלל בקול תודה אזכרה לך כך תרגם יונתן. וזפרקי דר' אליעזר דרשו כלפי המלחי' שעזרו חסדים שהיו מטיצים לע"א מכוכבים ומזלות ונתניירו: (י) ישועתה לה'. נדרי שלמים ותורה אזלם לשם ישועו' אשר לה'. ישועת' כמו לישועתה וכן קומה עזרתה לנו (תהלים מ"ד) לעזרה שלנו:

באור

ע"ד הליור צמליה, ויחנן לומר שענין ופעל סלוק כחבריו הרבים (חונד דוח ענטלנאטסט דער גרובע זיין זעכען): (ח) בהתעסף. ענין כפיפה וענין נפש כלומר כשהיה נפשי עלי נדוכא ומעונה זכרתי את ה' להחפלה לפניו וכו' וכן עעם הנקרא תפלה לעני כי יענון ולפני ה' ישפוך שיחו וסנ. אל היכל קדשו, הוא רשמים וכן נאמר צהיכל קדשו ה' בשמים כהן כסאו ועל הדרך הזה נאמר וסודא תפלתם לנענון קדשו השמים (רד"ק): (ט) משמרים, אינו פועל יולא אלל הוא כמו שוערים (רד"ק). חסדים יתבו, ראשי הספינה שהיו עובדים אלילים ידעתי שאלה שנואלנו מן הלה חסדים יתבו כלומר יראתם אל ה' ולא יתקיימו מה שמדור וישורו לעבוד אלילים. (הג"ל) וכענין זה ח"ל לא כעמנואל פלחי עעושים מאלה ערליהן להן ועב לא חינון ידעין. (זינד יוח יכ"ס וויה גאטלענדיגענער כאצדעק מין איהנען גוטעם ערלייגט, וויססען יוח ניכטס דחפן). ואני בקול, הו"ו להפוך אלל, לא לך עמודי כי בקול תודה אזכרה לך וגו' וחברו שאלתי השומרים הבלי שוא, ואני אל ה' צהחתי (תהלים ל"א). ישועתה, צה"ו כמו עזרתה, אימתה ע"פ משקל לשון וסורי. לה', פי' וואמר אז בקול תודה כי הישועה להם שהשיעמי כפלה גדול עשה לי, (מדריד רד"ק) וחבירו לה' הישועה (תהלים ג') ולדעת הראב"ע הנה הוא לעק עתה כעקוה לעזר ישועה לה' לבקש, הוא יעשה את שלו ואני את שלי ע"כ, וכן נכון: (יא) ויאמר ה', העיר את רגליו שיקראו אל היבשה (רד"ק) ועיין דברי הרמב"ם בספר המורה (ח"פ פ' מ"ח):

ג (ב) אשר אנכי דובר אליך, שיהיה טעיר נהפכת על רעסו וזפרשה ד' היא מפורש, ודרך הנקרא לקבל הענין בספור במקום שכל אחריו מה שבעשה שעי' מעלנו יונן מה שנאמר לפניו לנעוה:

Wellen stuteten über mich. 5. Und ich sprach: Ich bin verstoßen, hinweg aus deinen Augen! Doch ich werde wieder schauen nach deinem heiligen Tempel! 6. Mich umgaben Gewässer bis an die Seele, der Abgrund umringte mich, Meergras wand sich um mein Haupt. 7.

Zu der Berge Gründen sank ich hinab. die Erdenriegel (schlossen sich) um mich für ewig, und du brachtest mein Leben aus der Grube herauf, Ewiger, mein Gott! 8. Da meine Seele in mir gebeugt war, gedachte ich des Ewi-

(א) וְאֲנִי אָמַרְתִּי בְּגִרְשָׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ
אֶךְ אוֹסִיף לְהִפֹּשֵׁת אֶל־הַיָּם כְּדֹשֶׁךָ:
(ב) אֶפְפוּנִי מִיָּם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם
יִסְבְּבֵנִי סוּף חֲבוּשׁ לְרֹאשִׁי: (ג) לְקַצְבֵּי
הָרִים יִרְדְּתִי הָאָרֶץ בְּרַחֲיָה בְּעֵדִי
לְעוֹלָם וְתַעַל מִשַּׁחַת חַיִּי יְהוָה אֱלֹהֵי:
(ד) בְּהִתְעַשֵּׁף עָלַי נַפְשִׁי אֶת יְהוָה

רשי

אמרתי. כשהשליכוני אל הים הכני מת ונגרשתי מנגד עיניך. אך ראיתי שקיימתי כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להציט אל היכל קדשך: (ו) סוף חצוט לראשי. ימא דסוף חלי עיל מן דישי שהדלוהו הקצ"ה ים סוף ואיך עצרו ישראל צהוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ודואה כל מה שזי: (ז) לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקצועים על התהום ירדתי: אני אמרתי הארץ צריחיה צעדי. כנגדי למעלה ממני סבור ולא אלא לעולם: צעדי. כמו (מלכ' ז' ד') וסגרת הדלת צעך וכן כל צעד שצמדקא עור צעד עור (איזו א') אצד כנגד אצד: לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי. ואני אמרתי הארץ צריחיה סבורי צעדי לעולם: ותעל משחת חיי. אצל צדד ראיתי כאן ביהנס ומנס העליתני והכני עתה כנגד תחת ההיכל שזירוסלים כענין שנאמר אך אוסיף להציט אל היכל קדשך ותצא אליך תפלתי אל היכל קדשך: (ח) בהתעשף. צאיתלהיות וכן צהתעטף נפשם וכן צעטף עולל

באור

לי הנשך הכתובים: (ח) ואני אמרתי, ענינו עליו רעו ואני אמרתי בחפזי נגרשתי מנגד עיניך (והכלים ל"א). נגרשתי וגו', כלומר מהשגחתך עלי עד שחשכתי שהקפת פניך ועיניך ממני, אך עתה נעשית עמי הנס הגדול הזה ועורני חי בנמני הדג, ידעתי שאוסף להציט וכו' אם שאני ברחתי ממנו ופי' להציט להחפזל בדר ההיכל (רד"ק) או שניסם נגרשתי ונגרשתי ענין אחד בחילוף איחיות ז"ש. אפפוני, סבבני ויס עד שנמנעו אליה נפשי ממני שנלעני הדג וכן כי בלא מים עד נפש (הנ"ל), סוף, הוא הגומא, ויש מומנו גדל בקרקע הים צעקרי ההרים, והוא דק ורחוק וכנר בראשי הדגים ועליו נאמר סוף חצוט לראשי, ויש מומנו גדל על שפת היאר או הים, לפיכך קרא ים סוף, שגדל על שפתו סוף רב (רד"ק) והחסם געזעניוס הביא שהוא מין הדגא הגדל בקרקע הים ונקרא (מעערטאנג, געגרחט) ומה ים סוף (סוף מעער פתן

זרחביסען מעערבונען) וי"א שהקנים העולים בו הם לפעמים ארומים בלעצם וסם לפים על פני המים ומלכע האדום המהפשע על יריהם בים, נקרא ג"כ ים האדום (דח: רחטעה מעער). לראשי, לדעת הרד"ק שהנכתי עמנו על ראש הדג ואחרים אומרים שטעמו על ראש יונה כלומר שצדדו צחקה אל התהום נחלש מהסוף הזה וכנר בראשו. והנכון שהוא ליור מדרשו אל עומק הים ע"ד ההשגחה והגומא במליה והיא יפה מאוד: (ז) לקצבי הרים, לאחרים וסופם כלומר לעקריהם שהיא קרקע הים וקלג וכן אחד הוא וכן ח"י לעקרי עוריא (רד"ק). בריחיה וגו', כלומר שכנר סברה הארץ צריחיה צעדי שהם צריחים לעולם, אשר כל הנאים שמה לא ישובון עוד לעולם. ותעל וגו', ואחר שאני עורני חי בנמני הדג על פי הנס, ידעתי שהעלית משחת חיי, והשחת הוא הקבר ואלא עוד אל היצשה (רד"ק) ולרעתי משחת כמו מצטן שאל כנוי לעומק הדג והכל

ב (ב) וַיִּמָּן יְהוָה דָּג גָּדוֹל לִבְלֹעַ אֶת־
 יוֹנָה וַיְהִי יוֹנָה בְּמַעַי הַדָּג
 שְׁלֹשָׁה יָמִים וּשְׁלֹשָׁה לַיְלוֹת׃
 (ג) וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו
 מִמַּעַי הַדָּגָה׃ (ג) וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצְרָה
 לִי אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי כִפְסֵן שְׂאוֹל
 שְׂוַעֲתִי שְׂמַעַת קוֹלִי׃ (ד) וַתִּשְׁלִיכֵנִי
 מִצִּוְלָה בְּלִבְבַּי יָמִים וַנִּהְרַר יִסְבִּבֵּנִי
 כָּל־מַשְׁבְּרֵיָּהּ וְגַלְיָהּ עָלַי עָבְרוּ׃

*הַטֶּעַם מַלְעִיל

ת"א וימן ובי' נדרים ז' נ"ח: ויתפלל ס: ויאמר עקיום מ"ה, ז':
 מבסן ובי' ערכין ה' י"ג:

Herz des Meeres, daß der Strom mich umgab, all' deine Wogen, und deine

2. 1. Und es be-
 stimmte der Ewige
 einen großen Fisch,
 Jonas zu verschlin-
 gen, und Jonas war
 im Leibe des Fisches
 drei Tage und drei
 Nächte. 2. Da betete
 Jonas zum Ewigen,
 seinem Gotte, aus
 dem Leibe des Fi-
 sches. 3. Und sprach:
 Ich rief aus meiner
 Noth zum Ewigen,
 und er erhörte mich;
 aus dem Bauch (der
 Tiefe), der Gruft
 flegere ich, du erhör-
 test meine Stimme.
 4. Du warfst mich
 in die Tiefe, in's
 Wogen, und deine

רש"י

ב (א) דג גדול. זכר היה והיה עומד בדיווח ולא נתן לז' להתפלל דמז' הקצ"ה לזכר
 והקילו לתוך פיו של נקבה שהיתה מלאה עוזרים והיה שם צדוק ויתפלל
 שם שנאמר ממעי הדגה: (ג) מבסן שאל שועתי. מצטן הדג שהוא כשאל לי: (ד) כל
 משצריך וגליך. כל נחשלוהי דימא על שם שהנחשול משצר ומפרק את הים: (ה) ואני

באור

ב (א) וימן. ענין הזמנה המזין את הדג באותו המקום שהשליכו יונה אל הים לבלועו מיד שלא יעברו
 במולות הים. וכן כ"י חזקוני. ויהי וגו', אין כח באלים לחיות דמזני הדגה כפי שעה ואף כן זה
 המספר, רק דמזני נכ (הראש"ע) ועוד נכ אחר שלא נדעם אלא עמוד דמזני ובשכלו והתפלל (רד"ק):
 (ב) ויתפלל, אין פה ענין לעקב מחנה ונקשה כי אם השתפכות רוחו לפני אלהים ושפיעת עלמו על מעשיו
 ונתינת חשבון על עליותיו לפני הש"י והסודות חזקוני לפני יודע הכל ודוחן כליות, והוא נבחר משפט פלל לשון
 עיון ומחשבה וגם משפט דין (דענקען, ריכטען) וכנראה מנאמר הזה שהוא כולל יוסר ויודיו מענין מחנה, וכן
 כולל לפעמים שיר תורה והכל וספור גבורות ה' ונפלאותיו כמו חפלה לנשה איש אלהים, כלו חפלות דוד בן
 ישי, חפלה לחבוקוק. הדגה, כמו הדג ויבוא בלשון זכר ונקבה כמו והדגה אשר ביאור משה (שמואל ז') (רד"ק) והוא
 לא דק העיב, כי דגה שם צה"ל נקבה על המין הכולל כל השגרים בים זכרים ונקבות וכן עלה (געה"ק)

שְׂוַעֲתִי (גערסטע) הָטָה (ווייזען) פְּשָׁתָהּ (פֿאַזסט) חָה לא יסכן כאן שנאמר על הדג הפרעני, ולרעפ
 קלה הוא הדג הנקרא (וואלז'ים) כמו שכבות דג גדול, ולרץ לומר שה"ל נוספת ואינו לנקבה: (ג) קראתי,
 עבר הוא וכן כל העברים שנחפלה החל. מִצְרָה, מ"ס הגבול, כלומר מתוך הים. לִי, לרש שלי וכן חזקוני
 לזכר של דוד והיסוד ביחס ההלטרופות וכלו נכתב מלרשי וי"ח מְדַעֲקָת לי כללו היא פעל עבר לנקבה, והנגינה

מלעיל ומקרים לפירושו וגם זה קלה ראה שהגיטות היו כבר בימי יד"ע. מבסן שאל, מקום עומק היסד
 שמים שהוא מרום (הראש"ע) וכן כ"י מארעית תהומא. והנכון שהוא כיון לנען הדג, שהוא עומק כשאל וספור
 חסד ואפלה והוא יפה במולידה. שְׂמַעַת קוֹלִי, ר"ל אעפ"י שאני בחבלות העומק ואזה בחבלות הרום, עכ"ל
 הגיעה אליך חפלותי, כי השגתך עד לאין חקר: (ד) ותשליכני וגו', הנה אומה כאשר השלכתי במולות הים
 ונשר יסובני וגו' אומתי בחשי גרשתי וגו' אך בכל זה לא קר הנעמון מימי כלו כי אוקף עוד להביע וכו' כן נראה

mich in's Meer, so wird das Meer um euch her still werden, denn ich weiß, daß um meinetwillen dieser große Sturm über euch gekommen.

13. Und die Männer strengten sich im Rudern an, um wieder (das Schiff) ans Land zu bringen; aber sie vermochten es nicht, denn das Meer wurde immer stürmischer gegen sie.

14. Da riefen sie zum Ewigen und sprachen: Ach, Ewiger! laß uns um der Seele dieses Mannes willen nicht untergehen, und lege nicht unschuldiges

Blut auf uns! denn du bist der Ewige, und wie es dir gefällt, so thust du.

15. Und sie nahmen Zonas und warfen ihn in's Meer; da stand das Meer still von seinem Brausen. 16. Und die Männer fürchteten den Ewigen sehr stark, und sie opferten dem Ewigen Schlachtopfer und gelobten Gelübde.

(יג) וַיַּחְתְּרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל-
הַיָּבֶשֶׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הָיָה הַיָּלָךְ
וּסְעָר עֲלֵיהֶם: (יד) וַיִּקְרְאוּ אֶל-יְהוָה
וַיֹּאמְרוּ אֲנֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֶאֱבְדָה
בְּנַפְשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאֶל-תִּתֵּן עָלֵינוּ
דָּם נָקִיָּא כִּי-אַתָּה יְהוָה בְּאִשֶּׁר
חָפַצְתָּ עֲשִׂיתָ: (טו) וַיִּשְׁאוּ אֶת-יֹנָתָן
וַיַּטְלֵהוּ אֶל-הַיָּם וַיַּעֲמֵד הַיָּם מִזַּעַפּוֹ:
(טז) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרֵאָה גְדוֹלָה
אֶת-יְהוָה וַיִּזְבְּחוּ-זֶבַח לַיהוָה וַיִּדְרוּ
נְדָרִים:

*יִתִּיר א'

ת"א וַיִּשְׁאוּ עֲקִים סס:

רשי

הָאֲנָשִׁים. יָבֵעוּ וַעֲסָקוּ כְחוֹתֵר בְּמַחֲתֶרֶת: (יד) בְּנַפְשׁ הָאִישׁ הַזֶּה. צִעוֹן שֶׁנֶּחֱלָה יָד בְּנַפְשׁוֹ:
(טז) וַיִּדְרוּ נְדָרִים. שִׁתְבִּיידוּ:

באר

אֲחֵם הַנָּקִיִּים: (יג) וַיַּחְתְּרוּ, עִינֵן בָּקִיעָה וְלִיחָה (עֲטוּאָם דּוֹרְכֵב־רַעֲבֵעֵן, דּוֹרְכֵב־סִידֵיעֵן) וְהוֹשָׁל עַל
הַבָּקִיעָה בְּמַשְׁבְּרֵי הַיָּם, שְׂעוּשִׁים הַסְפִּינָה בְּמַשְׁעוֹת כְּדִי לַהֲעוֹת הַסְפִּינָה אֶל הַמָּקוֹם שֶׁהִיא רוֹשֵׁת לְהוֹלִיךְ אוֹתָהּ
וְהַמַּנּוֹחַ בִּיבֶשֶׁה (דִּיתָ פִּלּוֹטֵהֵעֵן דּוֹרְכֵב־רַעֲבֵעֵן, דּוֹרְעֵרֵן) וְעִינֵן הַפִּסְקוֹ הָיוּ מַשְׁתַּדְּלִים לְהָשִׁיב הַסְפִּינָה אֶל
הַיָּבֶשֶׁה בְּחֶשֶׁב שֶׁשֶּׁם יַעֲלֶה אֶת יוֹנָה אֶל הַיָּבֶשֶׁה וְהֵם יֵלְכוּ לְדִרְכָּם, כִּי אֲנִי שֶׁהִרְשָׁה לָהֶם לְהַשְׁלִיכוֹ בַּיָּם לֹא רָצוּ
לְשַׁלּוֹת בּוֹ יָד, לְהַמְיִחוֹ בִּידֵיהֶם. בְּקִיָּא, נִכְחַת בְּאִלְיָא וְנָח עַל דֶּרֶךְ נַח"א כְּמוֹ נִכְיָא, כְּשׂוֹף (ד"ק). בְּאִשֶּׁר חָפַצְתָּ.
הֵלֵךְ בְּדֹרֵהי בֹרֵה הָיָה מְלַפְנִיךְ לְהַמְיִחוֹ עַל יְדֵי אֲדָם, כִּי אִם הִיא חָפֵלךְ לְהַמְיִחוֹ שָׁלָח עַל יָדָם, הֵלֵךְ אֵינִי מַעֲבִיר
בִּידֶיךָ לְהַמְיִחוֹ אוֹתוֹ לְבִד: (טו) מִזַּעַפּוֹ, עֲקָר עִינֵינוּ קֶלֶק וְכַעַס וְהוֹשָׁל עַל הַמִּיתָ קוֹל גְּבִיל הַיָּם הַנוֹחֲמִים
קוֹלֵם בְּרַעַם כְּמוֹ קוֹל הַכּוֹעֵס בַּעַת רַבּוֹ וְכֵן כִּקְלָק עַל פִּי הַמַּיִם (הוֹשַׁע י"ז) שָׁוִל וְכֵן הַכּוֹעֵס עֵינֵן בְּחֹרֵנוּ שֶׁם
וְח"י נַחֲשִׁיילָה (סִטְרֵרֵן): וַיִּירָאוּ וַיִּזְבְּחוּ, בְּרָאוּת הַשְׁמָחָה הַשֶּׁם וַיִּכְלְמוּ. וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח, אַחֵר זֶעֶן רַב בְּמָקוֹם
הַיָּבֶשֶׁה. וַיִּם וְאִמְרוּ לְרַבְחָא. וַיִּדְרוּ נְדָרִים, שָׁחַר נְדָרִים וְזִלְתִּי זֶבַח כְּמוֹ לַחַת לִרְקָה לְעִיִּים. וַיִּחֲכַן שְׂזִנְחוּ זֶבַח
בְּסָפִינָה כִּי לְפִי סְפִירֵי קוֹרוֹת הַעֲתִים נִמְלָא כְּמוֹ פַעֲמִים שִׁזְבְּחוּ לְאַלְהֵיהֶם בְּסָפִינָה, כִּי בְּחֹזֶק הַסְפִּינָה הַפּוֹרְשָׁה
בַּיָּם לִלְכֹּת לְמַרְחֹק יֵשׁ כִּיּוֹר לִאֲפוֹת לְשָׁל וְלִלְלוֹת וְגַם לִזְנוֹת זִמְמִים. וְהַמַּחֲמָה בְּהִיוֹתָם לְפַעֲמִים שִׁנִּים רַבּוֹת עַל
הַיָּם לֹא יִמְחוּ יְדֵיהֶם וְעַבְדוֹת אֲלֵיהֶם לְהַעֲלוֹת קִרְבָּנוֹת לְכַבֵּדָם וַיֵּשׁ לָהֶם מָקוֹם מִזְבֵּחַ לֹהֵם בְּאִמְיִת וְעַם וַיִּדְרוּ
נְדָרִים לְהַבִּיֵא עוֹד הַרְגֻמוֹת כְּשִׁהְיוּ עַל הַיָּבֶשֶׁה:

וַאִי־מִזֶּה עִם אֹתָהּ: (ט) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם
עֲבְרִי אֲנֹכִי וְאֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם
אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר־עָשָׂה אֶת־הַיָּם וְאֶת־
הַיַּבֶּשֶׁת: (י) וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יָרָאָה
גְּדוּלָּהּ וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ
בְּיַדְּעֵי הָאֲנָשִׁים בְּיַד־מִלְפָּנֶי יְהוָה
הוּא בֵּרַח בְּיָד הַיָּם לָהֶם: (יא) וַיֹּאמְרוּ
אֵלָיו מַה־נַּעֲשֶׂה לָּךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם
מֵעֲלֵינוּ בְּיָד הַיָּם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר: (יב) וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהַטִּילְנִי אֶל־הַיָּם
וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מֵעֲלֵיכֶם בְּיָדָע אֲנִי
בְּשָׁלִי הַסֹּעֵר הַגָּדוֹל הַזֶּה עֲלֵיכֶם:

11. Und sie sprachen (ferner) zu ihm:

Was sollen wir dir thun, daß das Meer um uns still werde? denn das Meer wird immer stürmischer. 12. Und er sprach zu ihnen: Nehmet mich, und werfet

רשיי

חטאת אשר נשגיל כן הרע' הזאת לנו: מה מלאכתך. שמה פשע' באמונתך: ומאין תבוא. שמה על אנשי אותו מקום נבזרה נזרה אפי' אין אתה צה: ואי מזה עם אתה שמה עתך חטור: (י) מה זאת עשית. למה עשית כן לבזרונך מן מושל כזה: (יב) ויחתרו

באור

יעלימה מונס. ואי זה וגו', מ"ס כמו הפך כאלו אמר ומאי זה עם אתה, או יתפרש כלי הפך זה העם שחתה מונס אי זה הוא אם הוא עם שגור מהשם יסבך מרוע מעשיהם (רד"ק) וגם זה נראה מאמר הפך, אכן דרך הלשון נעביר כן. (ט) עברי אנכי וידעם עמי זאת חרלי, ועל השאלה מה מלאכתך? השיב ה' אלהי השמים אני ירא וגו' ואין מלאכתך מלאכת חול שמהיה ברעיה כי אם לדרוש אל אלהים ולירוא אותו שהוא אל אמונה ואין עול, ועם שתי תשובות אלו הוסיף השאלה על ארלו כי הוא ידוע: (י) וייראו וגו' ענינו בשמעם כי מלפני ה' הוא בורח ושחטף לה' יראו יראה גדולה, כי אעפ"י שעבדו לאלילים עב"י הכירו קצה עליונה המלכה על כלם כדכתיב ונזרח שמש עד מבואו מהוולל שם ה' וכן היה בכותיים אשר גלו לשמרון, שאעפ"י שדברך עוד באמונתם יראו את אלהים ופחדו מפניו כנ"ל בעלבים. כי הגיד להם, כשאמר להם את ה' אני ירא אמרו לו איך היה הסער נעבדך, אמר להם אני כביא והאל יתברך שולח אותי לנבוא. והיה קצה בעיני לבתי אלהים וברחתי לי מפני זה וגו' (רד"ק) ובאמת דרך המקרא כן פגעים רבות לקר' הספור ולרנח בדברים הנאמרים אחריו: יא' וישתוק, מקול שאון גלוי וכן וישמעו כי ישחקו (תהלים ק"ע) (רד"ק) ופי' ויטו. הים הולך וכו', כי אין לנו סודות שישחקו הים (מעמנו). כי הנה הולך וקוער ויחר (הג"ל). וכן ח"י ימח ארץ ונחשוליה הקיף: בשלי, בעבורי כלומר כחצא אשר לי (רד"ק). ולכן מועד שאמות אני הקייב לבדי משתמוסו

kommt: Was ist dein Geschäft? Woher kommst du? Welches ist dein Land, und von welchem Volke bist du? 9. Und er sprach zu ihnen: Ich bin ein Abri, und fürchte den Ewigen, den Gott des Himmels, der das Meer und das Land gemacht hat. 10. Und es fürchteten sich die Männer sehr stark und sagten zu ihm: Was hast du da gethan? Denn die Männer wußten es, daß er vor dem Ewigen entflohen, denn er hatte es ihnen berichtet.

ein Begleiter schrie zu seinem Gotte, und sie warfen die Geräthe, die im Schiffe waren, in's Meer, um es von selbst zu erleichtern; Jonas aber war in den innern Raum des Schiffes hinabgestiegen, und lag und schlummerte. 6. Da nahete ihm der Schiff's-Herr, und sprach zu ihm: Was schlummerst du? stehe auf, rufe deinen Gott an, vielleicht gedenkt der Gott unser, daß wir nicht untergehen. 7. Und sie sprachen (zugleich), Einer zum Andern: Kommt,

laßet uns Iose werfen, daß wir erfahren, um wessen willen uns dieses Unglück begegnet. Und als sie Iose warfen, fiel das Loß auf Jonas. 8. Und sie sprachen zu ihm: Sage uns nun, um wessentwillen uns dieses Unglück zu-

אֲשֶׁר בְּאֹנִיָּה אֱלֹהִים לְהַקְלֵם מֵעֲלֵיהֶם
וַיֹּנֶה יָרֵד אֶל-יִרְבֵּתִי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכֵּב
וַיִּרְדָּם: (ו) וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֲבֵרָה
וַיֹּאמֶר לוֹ מַה-לָּךְ נִרְדָּם קַיִם קָרָא
אֶל-אֱלֹהֵיךָ אֹלֵי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹהִים
לָנוּ וְלֹא נֹאכֵד: (ז) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-
רֵעֵהוּ לָכוּ וְנִפְּלֶה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה
בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְּלוּ
גּוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל-יֹנָה:
(ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲגִידָה-נָא לָנוּ
בְּאֲשֶׁר לָמִי-הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מַה-
מְלַאכְתְּךָ וּמֵאֵין תָּבוֹא מֵהָ אֶרֶץ־

* פתח בס"פ צמקום הרי שראוי להיות צנפעל.

ח"א וסאין עקיים כ"ח:

רשי

כני אדם המכבינים את הספינה: איש אל אלהיו. מן כל אומות של עכ"ס היו שם:
(ו) רב החובל. שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים וצלע"ו בויזריי"ל: מה לך נדרם. מה לך להיות נדרם אין עתה עת נדרם: יתעשת. ל' מחשבה וכן (תלים קע"ז) עשתניתיו וכן ועלכא עשית (דניאל ו'): (ז) לכו ונפילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות צים צלום ושלכם עשתצד' אמרו צטזל אחד ממנו הוא. וכן מליני צפרקי דר' אליעזר: צשלמו. צמעטיו של עי ממנו: (ה) הגידה נא לנו צאשר למי. למי

באור

רכים וכפי מספר האנשים אשר להם חלק בגורל, ואולי אמרו להפיל גורלות הרעה, כי לא ראו למשך על הפלח בגורל, אחד בפעם אחת כי פן צמקרה נפל ע"י, אבל בהפיל פעמים רבות על אחד יהיה נראה שאין זה צמקרה. ויפול הגורל, אחד מן הפתקין שכתוב שמו עליהם: (ח) באשר למי, למי חטאת אשר צטזיל בן הרעה הזאת לנו (רש"י) ידעו כי צטזילו הסער הזה כי נפל הגורל עליו אבל לא ידעו מעשה החטא, ועל זה שאלו, ומלח למי כמו למנה, כמו למי צפס (שופטים ט' כ"ח) כמו מה וכן רבים, וענינו צעבור מה וכן ח"י צדיל מה וכן

פרגמטיו ורד"ק פ"י שטחה הוא צעבור מי שטחה עליהם הרעה זאת (ד"ח חזק דעסענטוריולען חזום דיעעס חזקליק טריפצט וחגע חזום חו. ז. וי). מלאכתך, עסקך אולי ים ציד מלאכת רמיה צעעבורו שטח אחת לפני חליהך. וסאין שטח, שטח על אנשי אותו מקום נצורה גזרה אפילו אין אחת בה (רש"י) והכוון כי הוא רך צ"א לשלול שאלום כמו אלה הם כבר התחילו לשלול, או אולי חשבו לכר ע"י השאלות את האמת הם

תְּרִישֵׁה מִלְפָּנֵי יְהוָה: (ה) וַיִּהְיֶה
הַמַּיִל רוּחַ-גְּדוֹלָה אֶל-הַיָּם וַיְהִי
סַעַר-גְּדוֹל בַּיָּם וַיִּהְיֶה חֲשֹׁבָה
לְהִשָּׁבֵר: (ה) וַיִּירָאוּ הַמַּלְחִים וַיַּזְעֲקוּ
אִישׁ אֶל-אֱלֹהֵיו וַיִּטְלוּ אֶת-הַכֵּלִים
zu kommen, hinweg vom Ewigen. 4. Aber der Ewige warf einen großen Wind auf das Meer, und es erhob sich ein großer Sturm auf dem Meere, und das Schiff dachte zu zertrümmern (d. h. es war im Begriff zu scheitern). 5. Da fürchteten sich die Schiffsleute, und

רש"י

ולא עוד אלא שנתן סר כולם: (ד) חשבה להשבר. נדמה כאלו היא נסדרת: (ה) המלחים

באור

ר"ל שהיה מוכנה ללכת ולבוא תרשים (רד"ק בהקפה): (ד) המיל, שרש טיל והפעלים נטל, טיל דומים בעניניהם, השלכה חריקה וכו' ע"ד ההגשמה ומשל, כאלו לקח בכיול הרוח מאזרחותיו והשליכו על הים, והמליה יפה ולאו תרגמטיו לפי פתרון המלה. ל הים, כמו על הים, שהים מומערב לארץ ישראל א"כ הרוח רוח קדים, הקשה לעולם על הספינות העוברות בה הים מומערב למרחק ואשר כאמר עלינו ברוח קדים השבר אניות תרשים. והאניה חשבה להשבר, יחס ענין ומחשבה לאניה ע"ד מוליכה, כאלו הייתה לה פעולה רלונית, וכעין זה משתמע הלוזת הדרפתי ואומר le Navire se pensa rompre (טענין עזר) ולפי שהיה מוליכה המיוחדת ללשון עבריה והיא מיופית קבולתה לכן הנחתיה כן בהעסקתה, ובאור ענינה בלדה, וכן ראוי לכל מעשית להראות כחונת מליכה לשון ומליחותיה המיוחדת לה, שעי"ז יתעלמו החלומים בקבולת מליכה הלשון ההוא ע"י השמוש כי גדול השמוש בלמוד הלשון יותר מכל עריכת הכללים והקצוות: (ה) לחקל מעליהם, המשא למען מוכל ללכת בדרפיה מבלי מנוע. ויזרה יד, כבר אל ירכתי הספינה וס' יסן ולא ידע מאומה מכל מה שקרה, כי אם ידע מן הסער הגדול הזה ורדף לא עזב חבריו היורדים עמו בסכנה גדולה והלך לישן, כי אין זה מחכונת נפש הנביא, שלא ישחטח בלעד ברכה, ויפחד מומס בעת לרה לשכב על מנוחו ולישן במנוחה, עוד אי אפשר לאדם לחת לעיניו שנה וללעפעעיו הנומה בזמן שדורע לו כי היא שעת סכנה נפש לדרס עם האריות מוליכה. אך כוננו שכבר טרם הסחיל הרוח לסער יד שם להדרס, והיו ויונה מורה על ההפוך הקודם בכנינה זאת שלא לעק אל ה' ולא עשה דבר מה בהלל האניה לפי שהיה נרדס. ירכתי, הפחד ירכתי מרובי הזוג ועקר ענינו זיות לפי שהוא מונגל ומשני לדרס (האניה ע"י) והנה ג"כ על פהא אחרנית במקום מוקף ירכתי המערה (ש"א כ"ו) (ה'יטענ'ג'רדל) ועל העומק ירכתי בור (ישע"י ל"ד) (רד"ק ט"ע"ע) ועל מקום הפנימי והחיצוני ירכתי בית (נענוס ז') (רד"ק ח"כ-נערב) וכן מה מקום הפנימי שבספינה (ס'יפ'אקרויט, ס'ג'רדעק). וירדס, שנה חזקה (רד"ק) עיין בלוינו (ש"א כ"ו י"ב). (ו) רב החובל, ח"י רב קפניא הוא הגדול שבספינה שהוא ממונה על חבלי הספינה להנהיגה והוא שם בשקל ואח הייחזר (ש"א ע"ו) והרס"פ, כי הספינה נקראת כן לפי שהנהגת הספינה במשיכת החבלים

ובהסתלק, ופירושו ראש הספינה (רד"ק) וכן תרגמטיו. מה לך נרדס, המליה מה לך תמיד ענינו, אין ראוי לך לעשות כן וכן הענין פה, אין ראוי לך שחטן בעת הרה הגדולה הזאת ולא תחמק לעזור לנו וללעוק אל אלהיך כאשר אחרנו עושים, ועוד איך מוכל לשכב במנוחה פה ואיך יינה לך הרעש לישן, האם איך מרגיש שום דבר שאחזתו בסכנה? יתעשה, ענין ומחשבה כמו אדרו עשונותיו (תהלים קמ"ו) והפעל נגזר מן השם וגם בארמית ומנבל עשים (היכל ה') ויפה אמר הרשב"ע שהוא כמו אדוני יתחבש לי (תהלים מ') וח"י יתחמים. האלהים בה"א הידיעה, כאומר אם לא יושיענו אלהינו הריבם אולי יעזרנו האלהי שלך והוא ה"א המבדלת. וח"י קודש מן קדש י"י. ויאמרו, אחרי שדברו מה לך, שאלה שאין לה תשובה, אמרו בתוך הדבור איש אל רעהו. ונפילה גורלות, וכי כל האניות שיש להם סער בים מפילים אשיה גורלות בשלימי הרעה? אלא רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלום משתכרת אמרו בשביל אחד מונו הוא, כן הוא בפקר רד"א (רש"י רד"ק וראב"כ) וכפי עדות רשומי הקורות כן הייתה ומחשבה עו"ז בעתים ההם, בא סער על עוברי ימים תלויה בכעס אליהיהם על אחד בחבורתם. בשלמי, הניחם כמו בעבור ומלת שָׁלַם מורכבת מן אשר אל והוא סיון יחס

ההלטרפות (בנענוע) וכמוהו ומעו שָׁלַשְׁלִסָה (ש"ה ג') כרמי פְּלִי (סס ז' ו') שמונח יחס הקנה עם מי שהוא מיוחס אליו ביחס ההלטרפות והוגמחו בשלום ארמית ד' הבא לסימן הקמיות אל השם, ליחס ההלטרפות ועעמו כמו אשר. והננו בעצור עי' בא עלינו רעה הסכנה הזאת ואמרו גורלות, בלשון רבים בכנינת הפתקן שהם

1. 1. Und es ward dem Jonas, Sohn Amithai's, das Wort des Ewigen, wie folgt: 2. Mache dich auf, gehe nach Ninewe, der großen Stadt, und rufe wider sie aus (ermahne sie), denn ihre Bosheit ist vor mich heraufgestiegen. 3. Aber Jonas machte sich auf gegen Tarschisch, zu entfliehen vor dem Ewigen.

Und er ging hinab nach Taffa und fand ein Schiff, das gen Tarschisch abging, und gab seinen (Fähr-) Lohn, und stieg hinein, um mit ihnen gen Tarschisch

א (ב) וַיְהִי דְבַר-יְהוָה אֶל-יוֹנָה
בֶּן-אֲמִתַּי לֵאמֹר: (3) קוּם
לֵךְ אֶל-נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקֵרָא
עָלֶיהָ כִּי-עָלְתָה רַעְתָּהּ לִפְנֵי: (2) וַיִּקֶּם
יֹנָה לִבָּרָה תַרְשִׁישָׁה מִלִּפְנֵי יְהוָה
וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמָּצָא אֹנִיָּה אֲבָתָה תַרְשִׁישִׁי
וַיֵּתֶן שָׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לָבוֹא עִמָּהֶם

* הפשרת יום כפור למנחה

ח"א ויתן וכו' נדרים דף נ"ח:

רש"י

א (ב) וקרא עליהם. את קריאתי: (ג) לברח תרשישה. ים ששמה תרשיש והוא צחולה לארץ אשר אזרח לי הים שאין הסכינה שורה צח"ל אשר לו הקצ"ה חייך ים לי שלוחים כיוולא כך לשלוח אחריו ולהניאך משם משל לעזר כהן שזרח מן דרו וכנסם לצית הקצרות אשר לו דרו ים לי עצדים כיוולא כך לשלוח אחריו ולהניאך משם ומה דאם יונה שלא רצה לילך אל ניוה אשר העמים קרוני תשונה הם אם אומ' להם ויעשו תשונה נמלאתי תחייב את ישראל שאין שומעין לדברי הנביאים: ויתן שכרם הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לתת שכר הספינה עד שעת קליהא והוא הקדים

באר

א (ב) נִינְוָה. ידועה מתורה משה סנכנתה מולח נמרד בן כוש והיתה אח"כ ראש מלכותא אשור (ח"ב י"ט יט"י ל"ז). וקרא עליה, את קריאתי (רש"י) (אונד פֿערקֿינדֿיגע ווידער זיך זיינע פֿער- קינדֿיגונג). ולדעת הרד"ק הקריאה היא מה שנאמר בסוף ונינוה נהפכת (דען אונטערדגאנג) ולדעת הראב"ע העם שיקרא עליה, כי עלתה רעם, אך זאת נגד עמם אשנחחא בנולת עליה ולפי פירוש יונתן הכונה קחם על הכנולא וחרנם וחסדי עליה ר"ל שיוכחם ויזהירו וכדרך הנביא ולכן העתיקוהו חכמי עמים (אונד פֿריג- דיג) וידעך זיך) וסברונו על אופן זה: (ג) לברוח, כתב הריק"ם כי אמו ענין בריחה ממש כי אין בריחה ממש אלא על סכנת נפש אך פירשו לוהר השליחות. אך כבר העירתי ע"ז בדבור לספרים הקדומים שהפעל ברח הנקשר עם מלת ופני, מלפני, הוא בריחה ממש ופני היראה והפחד וכן הענין פה. תרשישה, עין באורנו (ח"א י" כ"ד). מלפני ה', מוקדם שהוא לפני ה' זה ארץ ישראל אשר נאמר עליו עיני ה' אלהיו ודש אותה תמיד והוא מוקדם התגלות אלהים וקבול הכנולא כי מופחד ונודאגה בדבר פן הכול לו הכנולא עוד פעם ויפרש מה' וקרא, ויהיה מוכרח ללכת, ועל כי העונות נגוה היתה רעה לישראל, לכן לא היה חפץ להיות שליח בדבר, כי היה עובד בעיניו שיצאנו ברשעם ויאבדו ולא יקו עוד לשטן לישראל ולכונה זאת ת"י מן קדם דאשנחחא קדם ה' והבן, ור"ל דרשו בזה. יס', עיר בחלק משה דן (יהושע י"ט) והיא ישיבה על שפת הים במורם קלם גבוה אשר להגליו היה לפנים חוף מופאר ויותר ומה בספר חוה"ש החדש. באה, עמנו מלרע (והוא דימוי)

אֶת־הַגִּלְעָד׃ (ב) וְגִלְתָּ הַחֵל־הַזֶּה
לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כָּנְעִים עַד־צָרְפָת
וְגִלְתָּ יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר בְּסַפְרֵד יִרְשׁוּ
אֶת עָרֵי הַנֶּגֶב׃ (ב) וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים
בְּהָר צִיּוֹן לְשִׁפְט אֶת־הָר עֲשׂו וְהָיְתָה
לִיהוָה הַמְּלוּכָה׃ *

ע"ב

Berg Gsam's und (die Bewohner) der Niederung die Philister (ihr Land) besitzen; und sie werden das Gefilde Ephraim's, und das Gefilde Schomron's (Samaritens) besitzen, und Benjamin wird das Land Gilead (besitzen). 20. Und die in Gefangenschaft

Geführten dieses Heeres der Kinder Israel's werden (besitzen) (das Land) der Kenanim bis zu Zorephat (Sarepta), und die in Gefangenschaft Geführten Jerusalems, die zu Sapharad sind, werden die Städte des Südens besitzen. 21. Und es werden hinauf ziehen Erretter zum Berge Zion, zu richten das Gebirge Gsam's und das Königthum wird des Ewigen sein.

רש"י

שהיתה ארץ גלעד שלהם יפסדו להם מהלאה לגבולותיה של ארץ ישראל צמזרח: (ב) וגלת החל הזה. תירגם יונתן עמאל הדין: החל. לשון חיל כמו (ישעיה ל"ו) ויצא ירושלימה צחיל כצד רצקה אלא שזה חסר יו"ד. ויש עוד לפרש החל הזה גלות הביא הזה: לצני ישראל אשר כנענים עד לרפת. גלות אשר הוא מצני ישראל שגלו מי' השצטים לארץ כנענים עד לרפת: וגלת ירושלים אשר צספרד. שסם מצני יהודה אשר גלו לספרד הס ירשו את ערי הנגב צסדרומה של ארץ ישראל ואומרים הפותרים לרפת הוא המלכות שקודין פרנצ"ל צלע"ז. ספרד תרגם יונתן אפסמיל: (כא) ועלו. שרי ישראל: מושיעים צהר ליון לספט את הר עשו. ליפרע מהר עשו אשר עשו לישראל: לשפוט. יושע"ל יוד צלע"ז: הר עשו. ית כרכא רצא דעשו: והיתה לה' המלוכה. למדך שאין מלכותו שלימה עד סיפרע מאויציו:

באור

ומפרש את הפלשטים כי ארץ פלשטים היתה צשפלה וגם שדה אפרים ואם שדה שמרון ירשו וצנימין יירש גם את ארץ הגלעד מלכד חלק רליעה הנחל לו כח"י בעבר הירדן מערבי כח"ש ציחוקאל בקוק. וצחרגומי נעמי אחר רוב המפרשים: (כ) וגלות החל, חקר יו"ד והוא כמו החיל וענינו שחר צני ישראל אשר המה צנלות, וס"י עמאל הדין. אשר כנענים, מלת וירשו צלמעלה שב על זה כלומר שאשמי הגולה של שחר א"י ירשו הארץ אשר לכנענים יחשב עד לרפת, והיא עיר גבולית של א"י בקלה ארץ לידון והיא המכרת צנולכים (כ"ד ז) עיין צאורו סס. בספרד. ס"י דצאקפמיל והוא (הקפמיל). אך זה אינו נכון, כי זה ארץ רחוקה מלרפת המכרת שהיא אחת מצנות לידון ומדברי הכתוב נראה כי לרפת וספרד צכנות היו, ולרעת אחת חכמי עמים ספרד היא (סיפהצרה), שהיא צאריך ארם נהרים ונקראת ב"כ ספרים. וצקפר אר"הש החדש יצוא יוחר מה: (כא) ועלו וגו', מלך המושע וחבריו צבעה רועים וצמונה צככי ארם ארד"ק) צשפוט את הר עשו לקחת מושע ישראל על כל אשר הרעו להם. והיתה לה' המלוכה, ואם שהיה המלוכה לה' צכדו, כי כל הגוים יודו צמלכותו ויקנהו יחדו לאלהים ומד"ק צכנוי מעט):

huda's) auf meinem
heiligen Berge tran-
ket, sollen alle Völker
beständig trinken,
trinken und taumeln,
und werden als wä-
ren sie nie gewesen.
17. Aber auf dem
Berge Zion wird
Errettung sein, und
er sei heilig, und es
wird das Haus Ja-
kobs seine Besizthü-
mer besizen. 18. Und
das Haus Jakobs
soll ein Feuer sein,
das Haus Joseph's
eine Flamme, und
das Haus Esau's
Stoppel, und sie
werden es zünden
und verzehren, und
der Ewige hat's verh

יִשְׁתּוּ כָּל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשִׁתּוּ וּלְעוֹ
 וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ: (י) וּבְהָר צִיּוֹן תִּהְיֶה
 פְּלִיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וִירֵשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב
 אֶת מוֹרְשֵׁיהֶם: (יח) וְהָיָה בֵּית־יַעֲקֹב
 אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהַכּוֹת וּבֵית עֲשׂוֹ
 לְקַשׁ וּדְלָקוֹ בָּהֶם וְאִכְלוּם וְלֹא־יִהְיֶה
 שָׂרִיד לְבֵית עֲשׂוֹ כִּי יְהוָה דִּבֶּר:
 וִירֵשׁוּ הַגִּבּוֹר אֶת־הָר עֲשׂוֹ וְהַשְׁפִּילָה
 אֶת־פְּלִשְׁתִּים וִירֵשׁוּ אֶת־שִׁדְדִּי
 אֶפְרַיִם וְאֶת שִׁדְדִּי שִׁמְרוֹן וּבְנֵימָן

ת"א והיה וגו' צתכח ח', קכ"ב: ולא וגו' ע"ז ח':

und verzehren, und Keiner sein, der dem Hause Esau's überbleiben wird; denn der Ewige hat's verheissen. 19. Und sie (die Bewohner) des Südens werden den

רמז"י

יולאים דרך סס לימלט וכלשון לע"ז קורים אותו טרו"ג: (טז) כאשר שתיים על
הד קרטי. כמה דחיתון על מחת טורא דקודשי: ולע. כתובותיו ויסתעמון ל' מהומ'
ושעמון וטירוף דעת אישטוריוס"ן צלע"ז: (יז) את מרדיהס. ככסי עממין דהו מחסין
להון: (יח) בי ה' דבר. והיכן דבר (צמדבר כ"ד) וירד מיעקב: האזיר טריר וגי': (יט) וירשו
הנבז. ישראל שהיו יושבין צדומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהיו צמדד דרוס וצני
הספלה ירשו את ארץ פלשתי' ואת הר אפרים ואת הר שומרון: וצנימין את כבלעד. וצני מנשה

באר

החכם אחיך עד מה לפרש מה הוא החכם שעה ועתה חזר אל ענין הראשון כבשר שהם ענשם, ונחל כ"י
לחמם הענין כדומורום: (טז) כ' כאשר שפחם, וי"ג על עשו כלומר אהם עשו וכל הגוים בה קדש שרביהם
ומשה ומוחל עד חרבו, כן יסור כל הגוים האלה כום המעלה תמיד בלי הפסק. וי"ז מה יסורם המכרים
למעלה כאשר שפחם כום הרעל נע"י רעה עשו והגוים אשר עמו כן יסורו וכן בהרמו. וי"ח, ענין
ובכלנו כזו ילע קדש (ומשלי כ' כ"ה) (טז) יסלענו, וט"י יסלענו ענין מוהיה ועירוף דעת וכמוהו על כן בדרי
לנו (יחזי ו') וכן תרגמו: (יז) ובהר ליון, וי"ז מעורר על הפסוק ו"ל אלכ בהר ליון מהיה פליעה לשפחיה
ישאל המאשים בגלויה: (יח) קדש, כאשר אע"פ שחשבו הגוים לחלל הר קדש שכללותם וקבוצתם עם עולז
קדשם יאמר לו. מרששים, הנפיר מורש מורש ומכור ומרש לבדי (איוב י"א) (בעיטלונגנן מיינעם

ה'הערלענס, הרעוועים והמחשבות שיש להם מורשה בכבדי וישם נכסי עמומים דהוו מחסנין להון (ג'טוער דיא ייזע איהענן פערערבעטען) (י"ח) **אש**, כמו שזן וכן להנה. **לשק**, ייזע לקש השערק מחר. **ורליקן**, ואס שזל יענקו ולהנה של יוסף דיליקן אס בית עשו: (י"ט) **וירשו**, בית יעקב המחר בארץ הארץ שלפניו שיש וישנים בירוונה של א"י ירוש אס הר עשו שהוא בנינו דרוס, ויושני השפלה יירו אס חזק הפלשחים השכנה להם. **וירשו**, גם אס שרה אפרים ושרה שמואל ונמינין גבולו בידן, וייזע אס הגבול שיהי מקודש לבני מנשה בארץ הנישור שהוא מעבר לירדן, ין ננשה יתפסעו גבולו ומס והלאה (ומדעי) מערשמים ואחרים אונרים משכונם הפקוק מישור אס הגבן וחחר וינשרם אס הר עשו שהוא בדוומה של א"י גם שיש אס השפלה וחחר

בַּיּוֹם־אַחִיד בַּיּוֹם נָכְרוּ וְאֶל־תִּשְׁמַח
 לַבְנֵי־יְהוּדָה בַּיּוֹם אָבְדָם וְאֶל־תִּגְדֹּל
 פִּיהָ בַּיּוֹם צָרָה: (יג) אֶל־תָּבוֹא בִּשְׁעֵר־
 עָמִי בַּיּוֹם אִידָם אֶל־תֵּרָא גַם־אֹתָהּ
 בְּרַעְתּוֹ בַּיּוֹם אִידוֹ וְאֶל־תִּשְׁלַחְנָהּ
 בַּחֲלוֹ בַּיּוֹם אִידוֹ: (יד) וְאֶל־תַּעֲמֹד
 עַל־הַפֶּרֶק לַהֲכַרִּית אֶת־פְּלִיטָיו וְאֶל־
 תִּסְבֵּר שְׂרִידֵי בַּיּוֹם צָרָה: (טו) כִּי־
 קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כְּאֲשֶׁר
 עָשִׂיתָ יַעֲשֶׂה לְךָ גְּמֹלָה יִשׁוּב בְּרֹאשֶׁהָ:
 (טז) כִּי כְּאֲשֶׁר שְׁתִּיתָם עַל־הַר קָדְשִׁי

soltest nicht mit an= sehen den(Unglücks=) Tag deines Bru= ders, den Tag seiner Entfremdung (wo man ihn als Frem= den zur Verbannung verurtheilt), du soll= test dich nicht freuen über die Söhne Ze= huda's am Tage ih= res Unterganges, und hättest deinen Mund nicht vergrößern (d. h. stolze Worte, freche Reden führen) sollen am Tage des Drang= sals. 13. Du hättest gar nicht sollen in das Thor meines

Volkess am Tage seines Unfalls kommen, somit nicht sein Unglück am Ta= ge seines Mißgeschicks mit anzusehen, und (die Hand) an sein Gut auszu= strecken brauchen am Tage seines Verderbens. 14. Du soltest gar nicht stehen am Scheideweg, seine Flüchtlinge zu vernichten, und hättest seine übrig Ge= bliebenen nicht überliefern sollen am Tage der Noth. 15. Ja, der Tag des Ewigen ist nahe über alle Völker, so wie du gethan, wird dir gethan werden, deine Vergeltung kehrt auf dein Haupt zurück. 16. Denn so wie ihr (Söhne Ze=

רשי

בַּיּוֹם הַסָּבִירוֹ זִיד לוֹיֵז וְכֵן הוּא לוֹמֵר זָשָׁלוּ (שְׁמוּאֵל א' כ"ג) נִכְר לוֹתוֹ אֱלֹהִים זִידוֹ הַסָּבִירוֹ לוֹתוֹ זִידוֹ: (יג) וְאֵל תִּשְׁלַחְנָהּ זִחִילוֹ. אֵל תִּשְׁלַח יָדְךָ זִכְסִיו כֵּן תִּבְנֶם וְיִנְתָּן וּמִקְרָא קָרָה הוּא וְלִדְךָ לְהוֹסִיף עָלָיו יָדְךָ: (יד) וְאֵל תַּעֲמֹד עַל הַפֶּרֶק. מִקּוֹם שֶׁהַזְכּוֹרִים

באר

יָדָה מִן לִידָתָהּ (זכריה ב' ד') וּמִשְׁפָּנוּ יָדָה בְּשָׁנֵי יוֹדִיָּן, וְהוּא חִסֵּן מִן הַדְּבוּשׁ, וְכִשְׁפִּילוֹ יוֹד־הַשָּׂרֵשׁ מִפְּנֵי

כּוֹבֵד קְרִיאתָ שְׁנֵי יוֹדִיָּן הַעִילוֹ מִטַּעַם יוֹד־הַשָּׂרֵשׁ שֶׁהוּא פֶּתַח בִּיּוֹד־הָאֱלֹהִים לְהוֹרֹת עֲלֵיהֶם. וְלִרְעַת הַרִיק־ס מִבְּנֵין הַפְּעִיל וּמִשְׁפָּנוּ יָדָה (רד"ק): (יב) וְאֵל תֵּרָא וּגו', לֹא הִיה לָךְ לְאוֹתוֹ בַּיּוֹם לָרֹא חֲסִיד יִחְסֵךְ מִיָּד בַּיּוֹם הַפְּעִיל

נִכְרוּ (ה'ל). נִכְרָר, וְנִקְרָר אוֹ שֶׁ עֲנִין הַכִּתְחָשָׁה יִהְיֶה וְהוּא הַפֶּק הַהִכָּרָה וּפִירוֹשׁ נִכְרוּ שֶׁהַנִּכְרָר מֵאֲדָרָא וְהִיא כִּכְרִי שֶׁהוּא לְאוֹתוֹ מִמּוֹנָה, וְעַד"ו מִתּוֹרָם אֲשֶׁכְּמִית וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים לוֹתוֹ בַּיּוֹם הַמִּסְכּוֹר זִיד לוֹבִיו מִן כִּי נִכְר לוֹתוֹ אֱלֹהִים (ש"א כ"ג) (אוֹסִין יַעֲרֹכֵנּוּ). וְאֵל תִּשְׁמַח. גַּם זֶה מִבְּנֵין הַסָּבִיר וְהַפֶּק (קִלְיוֹנִיקֵי), וְכֵן כָּל הַפְּעִילִים הַעֲמִידִים בְּפִסְקִים הָאֵלֶּה עַד פֶּסֶק ע"ו. תִּגְדֹּל פִּיהָ, הַגּוֹם בְּלִשׁוֹן עַל לִשׁוֹן מִדְּבָרָה גְּדוּלוֹת וְעַד"ו הַמִּלָּה וְיִרְחִיבוּ עָלֶי פִּיהֶם (תְּהִלִּים ל"ה), וְכֵן יִשְׁמַח הַלּוֹעַ הַאֲשֶׁכְּמִי בְּלִשׁוֹן זֹאת (דע) מִזֶּה לוֹבֵד לוֹבֵד יִסְעוֹ, בְּרֹחַסְטִפֶּרֶעֶשׁ: (יג) אֵל תֵּרָא, שְׁעוֹר לֹא הִיה לָךְ לְהַחֲמִיל לְבוֹא בִּשְׁעֵר עָמִי, וּמִלִּילָיו לֹא הוֹרֵכָה לְשִׁלוֹת יָד בַּחֲלוֹ וְעַד"ו מִתּוֹרָם אֲשֶׁכְּמִית. תִּשְׁלַחְנָהּ, פִּירוֹשׁ וְאֵל תִּשְׁלַחְנָהּ יָדְךָ זִכְסִיו וְכֵן ח"י דְּלוֹשִׁיעַ יָדְךָ: (יד) עַל הַפֶּרֶק. בְּרֹאשִׁי הַרְכִּים, מִקּוֹם שֶׁיִּפְרָקוּ אֲנֵנוּ הַרְכִּים שֶׁס הִיִּת עוֹמֵד וְהִיִּת לוֹמֵר לְכַבְּלִים אוֹ לְאוֹרִיִּים אִחֶם דְּרַךְ הַלֵּךְ שִׁלְעִי (רד"ק): (טז) כִּי קָרוֹב, מוֹסֵב עַל מֵה שֶׁאֵמֵר לְמַעַלָּה ח' הֵלֵךְ בַּיּוֹם הַהוּא וּגו' וְהַפֶּק זִעְנִין בְּפִסְקוֹ

Gränze hin schickten
sie dich (d. h. riehnen
sie dir, zu ziehen),
all' deine Bundes=
genossen reizten dich,
dich überwältigen
deine Friedens=Ver=
wandten, die dein
Brot essen, legen dir
Unheil unter, kein
Verstand ist in ihm!
8. Siehe, an dem=
selben Tage, spricht
der Ewige, da ver=
tilge ich die Weisen
aus Edom, und Ver=
stand vom Gebirge
Eſaw's. 9. Es ver=
zagen deine Helden,
Themam, damit Ze=
dermann aus dem
Gebirge Eſaw's

לחמך ישימו מזור תחתיה אין תבונה
בו: (ח) הלא ביום ההוא נאם יהוה
והאבדתי חכמים מאדום ותבונה
מהר עשו: (ט) וחתיו גבוריה תימן
למען יברת איש מהר עשו מקטל:
(י) מחמם אחיך יעקב תכסה בושח
ונכרת לעולם: (יא) ביום עמדה כנגד
ביום שבות זרים חילו ונכרים באו
שערו ועל ירושלם ידי גורל גם=
אתה באחד מדם: (יב) ואל תרא

*המ"ם בנעיא לבד *שערו קרי

ת"א לחמך סתדרין י"ח, ל"ג:

ausgerottet werde durch (allgemeines) Worden. 10. Wegen der Gewaltthat an
deinem Bruder Jakob, deckt dich Schande, und du wirfst ausgerottet auf
ewig. 11. Zu der Zeit, da du fern standest, als die Fremden (seine Feinde)
sein Vermögen wegführten, und Ausländer in seine Thore drangen, und über
Jerusalem das Loos warfen: auch du warfst ja wie einer von ihnen. 12. Du

רש"י

זאו עמד ולווח עד בצול לדרך עד הספר שסס זאו עליך למלחמה וצואת השיאוך
והנליחו: יכלו כך. לפתוחך לנאת ושנו מאחרך: לחמך ישימו מזור תחתך. אף מאכלך
סס לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם וזיז עדשים ועל ידו צות הבכורה: מזור.
חולי: (ט) וחתיו גבוריה תימן. יחתו ויפחדו לנוס אל ארץ ישמעאל. וי"ת ויתצדדון
גבוריה וחתו ארעא דרומא: למען יכרת. כל איש גבור: מהר עשו מקטל. מרוז הרב
סינא עלינס: (י) מחמם אחיך יעקב. צנניל חמם שעשית ליעקב: (יא) ביום עמדה
מנגד. שלא זאת לעזור לו: גם אתה כא' מהם מעלה אני עליך כאילו אתה מן הצאים
עליכס: (יב) ואל תרא ציוס אחיך. לא ה' לך להציע ולעמוד מנגדו: ציוס נכדו.

באר

זאפענדע טפייע חוץ דינע טעטלע. אין תבונה בו. אין לו סוס דעת ושכל להרגיש בדבר להחזק
נשאר מהם: (ח) והאבדתי חכמים. לא יתחכמו בחטובות המלחמה להגיל בפנים ותבונה לא תועיל להם
מאומה להמלט על נפשם: (ט) וחתיו גבוריה תימן. יפחדו גבורך שסם ממתין כי הוא מכני אדום (ראב"ע). למען גוי,
צאופן שיכרת איש מנקור מחלצם הוא מהר עשו ולא ישר איש. מקטל. ר"ל הכריסה חסיה מן ההרג שעשה
בהם ולא שימותו בחולי על מעשים: (י) מחמם. בעבור החמם שעשית ליעקב אחיך: (יא) ביום עמדה. עתה
יפרש מהו החמם שעשה ואמר ביום שהיית עומד מרחוק ולא באת לעזור לו. שבות. מקור מכני הקל וכן
שנה ופירושו ביום ששבו זרים חילו והזרים הם חיל גבורהאלר לדעת הראב"ע. חילו. נכסיו וקניניו כמו וחת
כל חילם (בראשית ל"ו) (רד"ק). ידו. שרשו ידה בעלם רבא (תהלים כ"ה) רבא (ירמיה י"ז) אז יהיה שרשו

וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שָׁיִם קִנְיָה מִשָּׁם
אֲוִירֶיהָ נֶאֱמַר יְהוָה: (ה) אִם־גִּנְבִּים
פָּאִו־לָהּ אִם־שָׂדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמִיתָה
הָלֹוא יִגְנְבוּ דַּיִם אִם־בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ
הָלֹוא יִשְׁאִירוּ עַל־לוֹת: (ו) אֵיךְ
נִחַפְּשׁוּ עֲשׂוּ נִכְעֻ מִצַּפְנֵינוּ: (ז) עַד־
הַגְּבוּל שֶׁלַּחֲזֶק כָּל אֲנָשִׁי בְּרִיתָהּ
הַשִּׁיֵּאֲוֶיהָ יִכְלֹו לָהּ אֲנָשִׁי שְׁלֹמֶה

einem Adler dich er-
höhest, und wenn
du zwischen Sternen
dein Nest anlegst,
so stürze ich dich von
dort herab, spricht
der Ewige. 5. Sind
etwa Diebe über
dich gekommen, etwa
Räuber bei Nacht?
wie du so zernichtest
bist! — Sie stehlen
doch nur nach ihrer
Genüge (und wer-
den dich doch nicht
ganz ausgeraubt ha-
ben)? Sollten etwa

ב' :

Weinleser über dich gekommen sein? sie lassen doch Nachlese übrig? 6. Wie wird
Ejam durchsucht, wie seine geheimsten Verter erforscht. 7. Bis an die äußerste

רשי

י"ט) והיתה ארמת יחודה למגורים לחגב צריט"א צלע"ו: ואל תתמה על וי"ו של
חגוי שהיא כו"ו של קז"ו (תהלים ס"ה) וכו"ו" של מנח"ו (ראשית כ"א) שאין יסוד
בפיצה אלא טי"ת וחי"ת: (ה) באו לך. עליך: איך נדמית. למה נדמית דומם עד
שבננו כל רגום: הלא ישאירו עליות. הנזירים ואלה לא ישאירו לך כלום כי יחפשו
ויגלו וידרשו מלפניך: (ו) נבעו. תרגם יונתן חתגליון. ולשון ארמית נבעו נתבקשו
וכן אם תצעיון צעיו (ישעיה כ"א): (ז) עד הנצול שלחך. אותם שהצטיחוך לעזרה

באור

ל"ב) כמו חנות (רד"ק) וכן ח"י חשוי. קנך, כתי לנודד ולפי שלקח העשיל מן הכשר אחר לשון כופל על לשון:
(ה) אם גנבים, אחר דרך הימה שיחמיהו הרואים בעת החרבן של אדום ויאמרו מה זה לך אם גנבים וגו'
(רד"ק) והוא ככון. ויחכן לומר שהנביא בעלמו מחפץ מהרששותיו החזקות, ראה החרבן לטובת פניו ונחמור לקרוא
אל אדום אם גנבים וגו' דרך הסול. א"ך כדמשה, אינו לשאלה איכה נהייתה זאת, כי אם לקריאה. כאשר הוואה
שמומן רעהו הקורא בהנעת ראשו ובחמיהו גדולה, מה גדלה חרבנך ואיך נכרת וכמה מכל וכל אנלי שארית
בפתח פתחום והיית לאפק ואין! והוא בדרך הלל ולעג. הלא אין דרכם לגנוב הכל אלא די
ספקוס ויניחו המוחר. בוצרים, חולשי ענבי כרם, עוללות, הן הענבים הקטנים הגרועים שהן נשארים לקיטה
בחר לקיטה: (ו) נחפשו, בסקן כמו חופש כל הדרי בען (משלי כ') ענין חסירה (דורכ"ו ויהו"ע), וס"י אשכנז
לכונה זאת, ואולי חפש מהמלות המהפכות, והוא חשף עיניו גלוי והערה (ענטב"אסט ז"ן, חזי"פגדעקט
י"ן), וטעמו איך כגלו מעומי עשו. נבעו, שרשו בעה עקר ענינו בקשה ורישה ועמו חפוש כי בקשה וחפוש
כדפיס בענין, ויש ג"כ קרוב בהוראמו עם פעל נבע (פרי"ח פליסמן, קוועל"ע), מים החללים בגלוי, ומה
ההפיל אביה גלוי בדמים עובים, ויהיה טעמו כן פה מקביל אל נחפשו. וזה ח"י אטגל"ן: (ז) עד הגבול שלחך,

י"ח וענין לו"י (בעגליטען יח דרך), והנכון כמשמעו, ענין שלוח, כלומר שיעלו לך ללאך עד הגבול החיצון
בקלה גבול ארצו, מקום שם נכל הארץ למחמיהו שחפול בדיהם וכעין זה ח"י מן מחוץ אגל"ך (פ"ן דער

גרענלע אַערטריעבען יח דרך), יכלו לך, להם היכולת והתקוף ענין להעזר ריזוך אחר רגום ואם
השמע להם ומעשה מה ש"אמרו לך. לחמך, אכלי לחמך וס"י אכלי פחורא (דיינע טיסגעכחמסען), ע"י
אכלי לחמי הגדל עלי עקב (תהלים י'). מזור, ענין חולי וס"י חמלח וחרבוני (אזכרי"ן), קובל שניהם ומכון
אל ענין הכחוש שיחיו במקומו כליון ואברון בעלמם הרעה והאכליה יפה מחר. ואין חסוך לומר שהטעם מלת
לחמך מאכל, וענינו שיניחו לו על מקומו מאכל הסוכב לו חולי (יח אעגן חיינע קרנהייט פערחר"י

ע ו ב ד י ה ז

1. 1. Gesicht
Om a d j a h's. So
spricht der Herr, der
Ewige, von Edom:
Kunde haben wir
vom Ewigen ver-
nommen, und ein
Bote ward an die
Völker abgesandt:
Wacht euch auf! laßt
uns aufstehen wider
sie zum Kriege. 2.
Siehe, klein habe ich
dich gemacht unter
den Völkern, du bist
sehr verachtet. 3.
Der Uebermuth deines
Herzens reizt
dich (zur Wider-
seßlichkeit), weil du
hast, du wähnst im

חֲזֹן עֲבֹדֶיהָ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי * (b) **א**
יְהוָה לְאֵדוֹם שְׁמוּעָה שְׁמִעֲנוּ
מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בְּנוֹיָם שְׁלַח קוֹמִי
וְנִקְוָמָה עֲלֶיהָ לְמַלְחָמָה: (3) הִנֵּה
קָטָן גִּתְתִּיד בְּנוֹיָם בְּזוֹי אֶתָּה מֵאֵד:
בִּזְרוֹן לִבְךָ הַשִּׁיאֵךְ שֹׁכְנֵי בַחְגֵּי־
סֹלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אָמַר בְּלִבּוֹ מִי
יֹרִידֵנִי אֶרֶץ: (7) אִם־תִּגְבִּיהַּ בְּנֶשֶׁר

*הפסרת וישלח

ת"א הזון יבר' סנהדרין ד', ל"ט: הנה קטן ע"ז ח', י': זרון ובר
עקידה טער י"ט:

haft, du wähnst im Herzen: Wer kann mich herabstürzen? 4. Wenn du gleich

דעם

א (א) חזון עזריה. מאי שנא עוזריה ללדוס ולא ניצא נרואה אחרת אמרו חכמים עוזריה גר ארומי היה אמר הקצ"ה מהם וזהם אציא עליהם יצא עוזריה סדר צין שני דשעים אחאז ואינצל ולא למד ממעשיהם ויפרעו מעשו הרשע סדר צין שני לדיקים ילחק ודצקה ולא למד ממעשיהם: (ב) הנה קטן נחתיך. כלפי שקראו אציו צנו הבדול ואמו צנה הבדול אמר הקצ"ה לפני קטן הוא. דרנתינו דרשו קטן שלא היה לה' לא כתז ולא לשון: צנו. שלא היו מעמידים מלך צן מלך: (ג) ישכני צחבוי סלע. סומך על משענת אצותיו אצדקם זילחק והם לא יועילו לה. חבוי כמו (ישעיה

באור

א (א) חזק, זה מראה נבואה עובדיה. **לאדרום**, על אדרום. **שמעיה** וגו', אני ושאר נביאים שמעיה וגו' כי הרבה נביאים התנבאו על חרבן אדרום. וחז"ל הוא לבדו שמע הכנענה ואמר בלשון רבים דרך ענוה כמנהג המקרא לפעמים וכן נראה לי עקר. **וציר**, ח"י שלים כמו יצר אומנים (ומשל"י) ושעורו השמועה היא ששלם ליר לכל הגוים שיפתורם לבוא עליה למלחמה: (**קטן**) נחמיה, הפועל קטן בגוים נחמיה וחס"י שלם כי היטה ומנחם שלם ומלחמה: (**ב**) **דורן** לבד וגו', כלומר עתה שנתגלה מעט לשון מנחם דורן לבד הקיחה התבטאות יומר ידו ולדרוך חרבו כבוד מרוחה. **שוכני**, וכל זה חסמהו שחשבו כמקום נשוא ונשא. **בחזיון**, הנפכה ה"ה"ל ל"ו נראים כמו מן שלה תלוי עולם (תהלים ע"ג), ענינו בדקקני קלע (**ספחוטטען**), **קליטטען**, אר הוא מן חוב החץ (חיצו ע"ג), מה וחוב עין אחד כלומר קטני הקלע ר"ל רשע הקלע והאגדל הכניו עליו (וד"ק) (**פֿעלענדהאדען**), וי"ה שני כפא וכן הוא בדרגומי והחסם געזענעןס פתרו מלשון ערבי (ל"ו) **מאסערטערס פֿעלענדהאדען**, ובהסגה הקרי מהא (**אבסטיסטיגע האָדער דעם פֿעלענעס**): (**יד**) **תנביה**, חזק הפועל שנתד. **כנשר**, המגדיש עוף. **ש"ס**, כמו שנים הוא ל"ו כמקום עמיד, וכן ומוח דבר ודברים

תקון בדפוס רש"י ז"ל

הערות ותוספת באור דבריו.

(ה' ג') הַיִּצְאָת המוֹלֵאֵה אֶלֶף אִישׁ ע"כ, דעת רש"י שהוא יולא לשני כמו הַיִּצְאָה
השדה (דברים י"ד) כת"ל לַמֶּלֶךְ צִנְיִן אֶפְעֵל (וואס דא: פֿעֹלד הערפֿאָר=
ברייגט), עיין הראש"ע סס שהציוא דאיה מפּה שהוא יולא לשני, וזה ערופי על הצאור
צתורה כתנתי יותר מזה, וכן טעם פה העיד המוֹלֵאֵה ר"ל מולידה מספר אֶלֶף נפשות
(דיא טויענד זעעלען הערפֿאָרברייגט, דיא חין איהר איזשער בעסטעהען), ולא כן
דעת יונתן סתרבס פה דינפקון צצ"הק עיין הצאור צפנים:

(ט') הַמְּבֻלֵּיג המנציר וכו' הוא ממחצרת מנחם צן סרוק שחצר מְבֻלֵּיגִיתִי, וְאֶבְלִיגָה
עם המצליג צמחלקה אחת ופתרם ענין מאמץ (סטערקע):

(ו' ז') מְרֻזָּה לשון משתאות צספרי וכו' הן הן הדברים הכתוצים על מחצרת
מנחם צן סרוק וז"ל מְרֻזָּה ענין צית משתה הוא ודומה לו מלינו צספר,
וכו' ורש"י העתיק לשונו ממֶשׁ צלי הזכיר שמו עליו, וכן עשה לרוב צפירושו ועיין
הצאור:

gleicher Zeit ackern und säen wird), und der Trauben-Kelterer dem Säemann (d. h. man wird zugleich kelteren und säen), und es fließen die Berge von Most über, und alle Hügel zu zergehen (vor Ueberfluß an Milch der darauf weidenden Heerden). 14. Und ich führe zurück die Gefangenschaft meines Volkes Israel, und sie bauen verwüstete Städte, und besetzen sich darin, und sie pflanzen

חורש בקוצר ודרך ענבים במשך
הזרע והשיפו ההרים עמים וכל-
הנבעות תתמוגגנה: (י) ושבתִי את
שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות
וישבו ונשעו כרמים ושתו את־יין
ועשו גזרות ואכלו את־פריהם:
(טו) ונשעתים על־אדמתם ולא ינתשו
עוד מעל אדמתם אשר־נתתי להם
אמר יהוה אלהיך:

* פתח בסוף פסוק * ע"ב

ת"א ושבתִי וגו' נרכית ז', כ"ח ידים דף ט"ז:

Weinberge, und trinken ihren Wein, und legen Gärten an, und essen ihre Früchte. 15. Und ich pflanze sie (fest) in ihrem Lande, und sie sollen nicht mehr ausgerissen werden aus ihrem Lande, das ich ihnen gegeben, spricht der Ewige, dein Gott.

רש"י

בניתם ולא תשנו צס וגו': (טו) ונשעתים על אדמתם. כיתר הכטוע צמקום נאמן אשר לא ימוט. והנה כצד העדרו צמקום אחד כי דגרי הנצואה לרוב על תנאי נאמרו. אם לא ישנו למעלליהם הדעים. ולדעת קלת דמו על הגאולה העתידה. ואשרי המחכה יוביע לקץ:

באור

(ויקרא כ"ה ה'). והשיפו ההרים. ונרוב היין הגדל בהרים יעוף העמים מהם. תתמוגגנה, ענין המעשה חזקה, ר"ל מרוב הזלזל החלב מן הלחן הרועה שמה יתרחו הנבעות כאלו כמרגים המה ות"י יתפלחן (ווערדען) בערבייטעט (ווערדען) כפיר"שי מהמוגגת בבא בשמים ויהיו ראויים לחרשה חריעה: (י) ובנו וגו', חלף אשר אמר להם הנביא בתי גזית בניתם ולא תשנו צס: (טו) ונשעתים, יהיו משרשים כאלון הנעוע אשר לא ימוט. ולא ינחשו, לא יהיו נעקרים ר"ל לא יגלו עוד ממונה כי שמה ישנו עד עולם ויחרגו יונתן ולא יעלעלון עוד ונעל ארעהון וזה שיהיו חמיד עובדים את האל ועושים רחוק המקום ב"ה:

כַּאֲשֶׁר יִנּוּעַ בַּכֶּבֶדָּה וְלֹא־יִפּוֹל צָרוּר
 אָרֶץ: (י) בַּחֶרֶב יִמּוּתוּ כָּל חַמָּאִי
 עַמֵּי הָאֲמָרִים לֹא־תִגֵּשׁ וְתִקְדֶּיִם
 בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה: (יא) בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים
 אֶת־סִכַּת דָּוִיד הַנִּפְלֹת וְגִדְרָתִי אֶת־
 פְּרִצִיהֶן וְהִרְסֹתִיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ
 כִּימֵי עוֹלָם: (יב) לִמְעַן יִירָשׁוּ אֶת־
 שְׂאֵרֵית אֲדוֹם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא
 שְׁמִי עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר יְהוָה עֲשֵׂה זֹאת:
 (יג) הִנֵּה יָמִים בָּאִים נֶאֱמַר יְהוָה וְנִגְשׁ

* סג"ל באתנחתא

ת"א ביום ההוא סנהדין י"ה, ז"ו:

Völker in Besitz nehmen, da mein Name auf sie (den Israeliten) genannt wird, spricht der Ewige, der dieses thut. 13. Siehe, es kommen Tage, spricht der Ewige, da nahet der Pflüger dem Schnitter (d. h. daß man zu

רשי

הנע מאליו: (י) לא תגיש ותקדים צעדינו הרעה. צטזל עונינו לא תמהר הרעה לבשת וללא: (יא) ביום ההוא. אחרי כל עליהם כל אלה יצא יום ההוא המוכן לגאולה וכו' אקים סכת דוד הנפלת ית מלכותא דזית דוד: (יב) למען יירשו. ישראל את שארית אדום ואת כל הגוים כי נקרא שמי עליהם: אשר. כמו כי: (יג) ונגש הורש צקור. כמו והשיג דיש את צליר וצליר ישיג את זרע (ויקרא כ') לא יספיקו לחרוש עד שינאל הקליר ולא יספיקו לצזור עד שינאל עת הזרע: תתמוגגנה. תירגס יונתן יתפלחן קדקע עצורה מתמוגג' נאל גשתי: עסים. יין טוז ומתוק: צהיתס פושעים לה'. צתי גזית

באור

אעשה בהחמישים והישרים כלבועם: (י) בחרב, לכד החוועאים שבעני יומוח בחרב, הם המכחשים ביכלתי ואומרים לא חנוא עליהם רעה כי אין גמול ועונש. תקדים, ענינו כמו יקדמה מנן (מ"ב י"ט ל"ב) ענין סבוב ונפילה בפתאום עיין באורנו שם: (יא) בית דוד, ת"י מלכותא דזית דוד ונקרא סוכה לפי שהיא כסוכה הקובכת על העם ומגניה עליו (מדר"ק בהוספה). פרציהן, פרץ ישראל. והריסותיו, בחולס האחד ממונו הריסא (רד"ק) והוא מוסק על כלל האומות. ובניתיה, על הקוסה: (יב) למען יירשו. הפסוק כמו הפוך למען יירשו אותם אשר נקרא שמי עליהם את שארית אדום וגו' (רד"ק) ויונתן הוסף בית ישראל לחקרי שמי עליהן לכונה זאת. וכל הגוים, רוב העמים כהוראת מלת כל לפעמים במקרא ואחר שארית אדום כי עשרת אלפים איש הכה מאליו (מ"ב י"ד י'): (יג) ונגש, ת"י יוערע (ויק' בעגג' נב). לוחמיהם נטרע צעון, ותרמונו צעון הקרוב והדבוק לפי פתרון המלה והענין אחד ושעור הפסוק, התנוחה תלונת בשפע רב, עד שהיו עוסקים בקליה עד זמן חרישה והחרוש והקולר יחקרנו ע"ז ויפגשו זה בזה בשדה בעסק עבודה, וכן יחקרנו דורך ענבים בוי שמושך ומוליך התבואה לזריעה כי ירבו הענבים והיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה והוא כעין ברכת משה שאמר והשיג לכם דיש את צליר וצליר ישיג את זרע

pier), ihr Kinder Israel's, spricht der Ewige, habe ich nicht Israel aus Egypten herauf geführt, und doch auch die Philister aus Kaster und Aram (Syrer) aus Kir! 8. Siehe, die Augen des Herrn, des Ewigen, sind auf das sündige Reich gerichtet, und ich tilge es weg von dem Erdboden; nur daß ich nicht gänzlich das Haus Jakob's vertilge, spricht der Ewige. 9. Ja, siehe, ich befehle, und schütte unter allen Völkern das Haus Israel, so wie man (etwas) im

רשי

דמיתס להם כענין שנאמר (ירמיה י"ג) היכפוך כושי עורו כך אחס תוכלו להטיצ: הלא וגו'. צטותי תחלת צוחרי צהס היו הולאס סכולאחי אחסס מאלץ מלרים ומה לי צכך אף פלסחס כך הולאחי תכפתור כצאלו כפתורים על העוים כעניין שנאמר (דברים ז') והעוים היוצנים צחלרי' עד עזה וגו' כצסו גם בני עזה ושאר סדני פלסחס תחתיהס והולאחיס מידס ואעפ"כ לא עשיתס לי לעס: וארס מקיר. וכן אני עתיד להעלות את ארס מקיר סיגלס סס סמחרז ולקן הימים כשתצטל מלכות אשור ילאו: (ח) והשמדתי אתה. המעלכה סס צית יהוא אל צית יעקב לא אשמיד: (ט) כי הנה אנכי מלוס. להגלותס ולהטעס צל הגוים הנעס דצס ויתירס כאשר ינוע מה סכוצדין צכנר' לאח' סנפלו ממנו סוכין סדקין ונותרו הססין סאין יבולין ללאת ואלו הסנענע מנענע צל כח: ינוע. על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע סהוא דצר

באור

ממחה ציפוס חמידי (דיח צערנאייצונג מיט דען העטיאפערן חין בעליהונג זיהרער סטעטטען ווהנדרערגונג חונד נאחאדריסען) (עבענסחרט). הלא וגו'. אס אמנס העלחי אחסס מאחר מלרים ועשיחי לכס זחס לטוניה, וחיכתי לכס נודעס עי"ח, אל חנעחו צה למרוד צי ולנועול צי ונעל כי גם פלסחס העלחי מכתפור (כאשר כחוצ על ספר הקורות לעוים, שאגודה אחס הנקראת (קאלאניע), מכני מלרים ישנו לפנים צחי כפתור, וקלחס ילאו מנש ויכלו לגור על חוף דרווי של ארץ ישראל ויקרא צמסס פלסחס, וכן היו צכנולח ירמיה שודר אח פלסחס שארית אי כפתור). מכפתור. היו האי הגדול הנקרא צלשון רושמי קורות העוים צסס (ליפירוס, חנינעל ליפערן), וח"י קפוטקאל. ויותר מזה יכורו צספר אור"ס החדס. וארס, וכפי עדות סופרי עוים ישנו הארמיים (דיח צירער) וקוס ימה לכהר קיר ואח"כ נסעו הנכבה אל ארץ ארס (חרישעניען. צירען). גם אלה עלו לשס צכנח סהולכחיס מנש וח"כ מזה היחרון לכס על אלה, שחשענו על אהצתי אחסס ביחוד, ולא חפתור לנבד צי? (ח) בממלכה החנאה, צה"א הידיעה על מלכות אפרים, וההמשך עס מזה שלפניו, הואיל וכן הוא שאחס פשעחס צי ונוכחסיס צהנחתי הפריע"ח לכן עיני ה' והסנחחו סהיה צמלכות אפרים כפרטות להשמיר אוחס. אפסס וגו', רק לא אשמיר את צית יעקב אח הנוון עס מוכל וכל כי לצד המלוכה אשמיר ולא יהיה צס עוד מלך: (ט) כאשר ינוע, כפעל מעניין החנועה. בככרה, ענין כפה ודומה לו ועשיית לו מחבר (שמות כ"ז). צרור. גוש עפר וכמוהו לא נמלח סס גם צרור (ש"ב י"ד), וח"י אכן וסעורר כמו שמנענעין הסכוחה צכנעל להפיל עפר חרן נקבים אשר עכ"ל לא יפול חסיכה בקס של עפר לארץ כי לר להס נקצי הנפס, כן ישראל אף שיהיו נעים ודמים צנולה, יהיו צככלית סשפלות סיורדו עד עפר ארץ ולא כלב

לפני איביהם משם אצורה את--
החרב והרגתם ושמתי עיני עליהם
לרעה ולא לטובה: (א) ואדני יהוה
הצבאות הנוגע בארץ ותמוג ואכלו
כל-יושבי בה ועלתה כיאר פלה
ושקעה כיאר מצרים: (ב) הבונה
בשמים מעלותו ואגדתו על-ארץ
יסדה הקרא למי-הים וישפכם על-
פני הארץ יהוה שמו: (ג) * הלוא
כבני כשמים אתם לי בני ישראל

fehleich dem Schwer-
te, daß es sie würgte;
denn ich habe mein
Auge auf sie gerich-
tet zum Bösen und
nicht zum Guten.
5. Und der Herr,
der Ewige, Zebaoth
(der Heerscharen),
er, rührt er das
Land an, so zer-
schmilzt es, und es
trauern drob alle
seine Bewohner;
und es schmilzt ganz
wie jener Strom an,
und versinkt wie der
Fluß Egyptens. 6.
Er, der im Himmel
seine Säle bauet,
und seine Wölbung
auf der Erde grün-
det; er ruft den

* מעלותיו קרי * הפטרת קדושים

ת"א הבונה וכו' חנינה ז', י"ג. מנחות ז', כ"ז: כריתות ח' י': הלא
כבני מ"ק י"ז:

Gewässern des Meeres, und gießt sie auf die Fläche der Erde: der Ewige,
ist sein Name! 7. Seid ihr mir doch gleich wie die Söhne der Ruschijim (Aethio-

רש"י

הים. זניסו ימא איי היס: אלוה את הכנע. י"ת עממיא דתקיפין כחויא: (ה) הנוגע
צארץ ותמוג. דניף צארעא וזיעא. ותמוג לשון נוע וכו' הוא הנוגע צארץ ותמוג
כלומר גזירה זאת מאתי יאלה: (ו) ואגדתו. קצולת צריותיו. קצולת הלדיקים היא
היתה יסוד הארץ לתקנת השמים ששצילם הכל קיים: הקרא למי הים. אמר לכנעא
משריון דכסילין כמי ימא: (ז) הלוא כבני כשמים אתם לי. למה אמנע מלהפרע
מכם אחרי אשר אינכם שמים אלא מן בני נח צאתם כשאר אומות כרושים אשר

באר

יוקרו עמאם לשני להיות ביד אויביהם הרבים וילכו לפניהם להיותם מנן ומחקה עליהם בהמון לבאיהם משם
אלה לחרב שימיהם. ושמתי וגו', היא נתינת עטם לאשר אמר שלא יליל אחסם שום דבר מענשם כי אשניה עליהם
בהשגחה מעולה, אך לרעה ולא לטובה: (ה) ואדוני וגו', חקר דבור המליאות ר"ל הוא הכל יכול אשר
בנבעו את הארץ והנה היא ננוגה ועל זאת יתאכלו כל יושביה בן שעור, וכן מתורגם אשכנזית. כיאר ענינו
מבואר למעלה ח' ח': (ו) מעלותיו, כחצי מעלותו בלי יו"ד הרבים וקרי ביו"ד וכמוהו רבים (רד"ק) היא
העליה אשר על הכות. ואגדתו. היא הכפת המוחיק את הבנין ונקרא אגודה לפי שאגוד את-חלקי הבנין בקשר
אחין את העליון והתחתון יחד בהבור התקרה (וואלבונג). ולפי שאמר לשון בנין העליה, אמר לאגודה לשון
כופל על לשון, וכמו שהעליה כמו למכון שבו שמים מומעל, כן אגודה כנוי לרקיע השמים המחוץ ועשוי כמו
כפה, ואולי ככלל בו רמז קשור היקודות והסקנות הדברים (הארמאניע דער טאפפונג), כדעת בעל חומר
השרשים. הקורא. ענינו ג"כ מבואר למעלה (ה' ח'): (ז) הלא וגו', כמו שבני כושיים שהם עבדים שהם
מוכרים לעבדים כן היה ראוי-שהיו עבדים לי כי מצינו עבדים קימי אהסם והעליתי אהסם מארץ מלרים (רד"ק).
ויתכן לומר שבנין הדמיון אל הכושיים הוא נבחינה שוכנתם ופראותם כמו הכושיים (אנטיאשער אדיקניער), שהם
עם לא בינות ועבדים כפרא מדבר. או שיטוה לכושים נבחינה עבדים ונקטם ממוקם למקום מכלי למור להם

den Anauf, daß die Pfosten erbeben, und zerstücke sie auf ihrer Aller Häupter! und ihren Hinterlaß will ich durch's Schwert umbringen: nicht soll von ihnen ein Flüchtling entrienen, und nicht ein Entflohener von ihnen entkommen. 2. Ob sie sich gleich vergrüben in die Gruft, von dort wird meine Hand sie weg-

nehmen, und wenn sie gen Himmel aufstiegen, von dort stürze ich sie herab. 3. Und wenn sie sich verstecken auf der Spitze des Karmel's, von dort erpähe ich sie, und hole sie ab, und wenn sie sich vor meinen Augen verbergen im Boden des Meeres, gebiete ich dort der (Meeres) Schlange, daß sie sie beiße. 4. Und wenn sie vor ihren Feinden her in Gefangenschaft gehen, von dort be-

ואַחֲרֵיתָם בַּחֲרֵב אַחֲרָיִם לֹא־יָנוּם לָהֶם
גַּם וְלֹא־יִמָּלֵט לָהֶם פְּלִיטָה: (3) אִם־
יַחְתְּרוּ בִשְׂאוֹל מִשָּׁם יְדֵי תַקְחֶם
וְאִם־יַעֲלוּ הַשָּׁמַיִם מִשָּׁם אוֹרִידֶם:
(ג) וְאִם־יַחְבְּאוּ בְּרֹאשׁ הַכַּרְמֶל מִשָּׁם
אֶחְפֹּשׁ וְלִקְחָתִים וְאִם־יִסְתְּרוּ מִנֶּגֶד
עֵינֵי בְּקֶרֶקַע הַיָּם מִשָּׁם אֶצְוֶה אֶת־
הַנָּחַשׁ וְיִגְשָׁכֶם: (7) וְאִם־יִלְכוּ בַשָּׁבִי

רשי

הגב: וידעשו הספים. איסרופות צית החסונות כך יהרג המלך וידערו הסדים: וזלעם זראש כלם. כמו ופלעס וי"ת כפתור המנורה עפי מנדחא יתקעל מלכא ואשיבו וידעשו הסיפי' ויחריצו ציתא ויתפגרו עזרתא: וזלעם זראש כלם. ומאזי צית מקדשא זסציא יבכון כמו וזלעם ממונס יגלה זראש כלם: (ב) אם יחתרו זשאוול. אם ידמון לאיטעדא זשאוול: ידי תקסם. זממרי ידזינון זנאיהון: ואם יעלו הזמים. ואם יסקון צטורין דרמין לערית שמיא מתמן זמימרי יחתוכון: (ג) בראש הכרמל זרישי מדלי זרכיא וזוער: משס אחפש. לקמן אפקיד זלוזין ויזלסוכון: זקדקע

באר

שמי הספים שהם המחות וקראו כפתור לפי שמושין בו לזרי פרטים וכפתורים. וכן הביא החכם בעזעציוס (כפתור קטן). פִּי־אֵלֶיכֶם עֲבַדְכֶם חָלוּם חֵין גַּעֲטִיחֻט חִינְעֵר גְּרַחֲנִיחֻט, (דר"ק). הַסָּפִים, הם מחות השער, חסונות מחות שפיל (הכ"ל). וּבִצְעָם, היה ראוי להיות כלו קצץ, וכפחתה העיין, מפני שהמלה מלעיל זכני פשטין, ורבי יונה פירש וזלעם לווי ופתח העיין מקום לרי, כי הנהגה זכני, כמו שזעם, ולפי שאמר הק' זכורי וזלעם ג"כ לווי והוא ענין פתיחה וחסיכה כמו מן הרבוס ויזלעני (איוב ו') וכן פתוח (ויקרא ז') חסונות זלעם (הכ"ל) והנה כל המלילה הזאת משל על המלך יאשיהו שיהרג, ועל שריו ושרדיו, כי אחר שנהרג יאשיהו המלך הושפלה המלוכה, ולא היה ביד השרים להמליך מלך וזעזעם וכאשר המלכוים הם יהואחז הקטן מלך מלרים מן המלוכה וזכין עושם על הארץ כז"ש וכן מה שאמר וזלעם משל על חסונות ששרים שיגלה זראש כלם כי עד שלא גלו דם דינו זדקיה, הוליו כזכורבבלאר חלירות בית ה' וחלירות בית המלך כז"ש שם וכן הוא בז"י, ואַחֲרֵיתָם, בני אדם בקראו כן ע"ש ששארור אחריו (דר"ק) וכן מ"י ושארדיו וכן הוא בתרגומי וי"ו אחריתם הוא העם כי העם יולא לאחרית ולפניהם הראשים (כזל"ג'גער), והמלילה היא על המושל כדרך העקרא לערס המושל עם המושל כאשר העירונו כזר עליו בקשר הושע: (ב) אם יחתרו, ענין חפירה כמו חתר זכושך זכים (איוב כ"ד) ושעורו אם ישימו מחתרת זעומק הארץ לזסתחר שם. ואם יעלו וכו', ע"ד שאמר דוד המלך ע"ה ואליעזר שחל הכן וזהלים קל"ע: (ג) בראש הכרמל, שהיו גבוה ויש שם מחזבואי מנגד עיני, דרך הפלגה זכלילה. קרקע הים, עומק. הנחש, הוא הליוחן הדומה זכורות לנחש ועליו כאמר נחש זכריה (ישעיה כ"ה) והוא חנין אשר זכים, והכל ענין מלילה ומושל: (ד) ואם ילכו זכני, גם אם

bert) von Meer zu Meer, und vom Norden bis zum Osten schweift man umher, um das Wort des Ewigen zu suchen, und findet es nicht. 13. An demselben Tage verschmachten schöne Jungfrauen, und die Jünglinge vor Durst. 14. Welche bei der Schulb (Götzen) Schomron's (Samariens) schwören, und sprechen: So wahr dein Gott Dan lebt, und so wahr die Weise vor

bei der Schuld (Götzen) Schomron's (Samaritens) schwören, und sprechen: So wahr dein Gott Dan lebt, und so wahr die Weiße von

wahr die Weise von

9. 1. Ich sah den Herrn stehend auf dem Altare, und er sprach: Schlag auf

צֶן יָחִיד: (יא) כִּי אִם לְשִׁמּוּעַ. שְׂתַּפְּסִיק מִכָּאן רֹחַ הַקֹּדֶשׁ. (יג) תַּחֲעַלְפָּנָה. תִּפְרֹחַ רֹחַם כְּמוֹ וְיִתְעַלֵּף (דְּיוֹנָה ד') וְכֵן עָלֵי הַסֵּדָה עֹלָפָה (יחזקאל ל"ט) וְכֵן צֶל' מִסְּנֵה יִתְעַלְפָה פִּסְמִי"ר זַע"ז: (יד) חֵי אֱלֹהֶיךָ דן. אֶחָד מִן הַעֲבָלִים שֶׁהַעֲמִיד יִרְצֵעַם דָּן.

באור

מ (א) ראיתי וכו'. אחרי שהוכיח הנביא על אשמת מצבותיהם ובעובדיהם, אשר שהיו לו המרחץ הזה, שראה ה' יום על הנחמה הטובה לזון אורח וילמד. **הד רבפתור,** הוא המשקוף הסומך על

Da lasse ich die Sonne am Mittag untergehen, und verfinstere das Land am lichtvollsten Tage. 10. Und wandle eure Feiertage in Trauer und alle eure Gefänge in Klagelieder, und bringe auf alle Hüften Säcke (Zeichen der Trauer), und auf jedes Haupt Gläse, und mache (ihre Trauer) gleich der Trauer um einen einzigen (Sohn), und ihren Ausgang gleich dem eines bittern Tages. — 11.

Siehe, es kommen Tage, spricht der Herr, der Ewige, da ich Hunger sende in's Land; nicht Hunger nach Brot, noch Durst nach Wasser, sondern zu hören das Wort des Ewigen. 12. Da bewege man sich (wan-

אֲדַלִּי יְהוָה וְהִבָּאתִי הַשֶּׁמֶשׁ בְּצַהָרִים
וְהִחֲשַׁכְתִּי לָאָרֶץ בַּיּוֹם אֹזֶר:
(י) וְהִפַּכְתִּי חַיִּיכֶם לְאֵבֶל וְכָל־שִׁירֵיכֶם
לְקִינָה וְהָעֲלִיתִי עַל־כָּל־מִתְנִים שֶׁקַּ
וְעַל־כָּל־דָּאֵשׁ קָרַחְתָּ וְשִׁמְתִּיהָ בְּאֵבֶל
יָחִיד וְאַחֲרִיתָהּ בַּיּוֹם מָר: (יא) הִנֵּה ה
יָמִים בָּאִים נָאִם אֲדַלִּי יְהוָה וְהִשְׁלַחְתִּי
רָעַב בָּאָרֶץ לֹא־רָעַב לֶלֶחֶם וְלֹא־
צָמָא לַמַּיִם בִּי אִם־לְשֹׁמֵעַ אֶת דְּבָרִי
יְהוָה: (יב) וְנָעוּ מַיִם עַד־יָם וּמִצְפּוֹן
וְעַד־מִזְרָח יִשְׁוֹטְמוּ לִבְקֹשׁ אֶת־דְּבָרִי

ת"א והפכתי שס ט"ו: ואחרייתה וכו' זככות ז', ז' סיכה ז', כ"ז.
זככים י"ז. ק': הנה וכו' שנת ז'. קל"ח: ונעו וכו' שס ט"ז:

רש"י

לכם שלום גדול תצא מפלג פתאום ואמרו דעותינו זה יומו של יאשיהו שמת נצרך של שלום כמו שאמרו דעותינו אין לך חרצ של שלום יותר מפדעה נכה שאמר לו ליאשיהו (ד"ה ז' ל"ה) מה לי ולך לא עליך אתה היום לא עליך אני זא היום כי אם לעצור דרך ארץ אל צית מלחמתי ונומר: השמש. מלכות צית דוד נמשלה לשמש שנאמר (תהלים פ"ט) וכסאוי כשמש נגדי: (י) והפכתי חייכם לאבל. כענין שנאמר (ד"ה ז' ל"ה) וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו: וכל שיריהם לקינה. כענין שנאמר (ס) ויאמרו כל הסדים והשרות צקנותיהם: כאצל יחיד. כאז שמתאצל על

באור

יפץ ענין אורו (ויהי חיון דונסט סטייגט עם חין דיה הנהגה). לא תחשב הדיעה אל כחן ונס הסומך אין עולה יפה. ובשקעה. כן הקרי והכתוב ושקעה, והוא ענין משקה כמו כלה משקה (בראשית י"ב) ר"ל שיהיה כלה מים (ווערדע בעוועסערט), והקרי ושקעה מבוחר יותר, כי הוא לשון עונק ומלוה, ר"ל שיהיה שקיעה וללוה כמך המים וכן ח"י ותשקע, וכן חרונתיו: (ט) והבאתי. ההפעיל מענין כוח השמש ר"ל שקיעת השמש, וידוע כי בואת השמש בלשרים משל צפי הכביאים פעמים רבות (עיין ירמיה ט"ו א') והוא כח ללרע כמו חשך: (י) והעליתי וכו', העלות שק על משנים וקדחת הראש המה סימני אכלות כידוע ממלכות לשון צוקראות רבות. וישמתי, מוסק על ערת ישראל להיות אכלתה כאצל כד על כן יחיד ודך וענוב לאביו ולאמו. כיום מר, הוא יום מיתת כן יחיד והוא כפל ענין במ"ש: (יא) ל רעב, לא רלה בזה לשלול הרעבון והלחון, כי צוקרא הפנוך יאמר שתעלפנה בלוא. כ"א כוננו בזה לומר שלא יהיה להם לבד רעב גופני כי אם גם רעב נפשי. לשמוע, ר"ל יהיו חאבים אל הנהגה ולא ימלאו כי תפקע הנבואה

שֶׁקֶל וְלֵעָנֹת מֵאֲנֵי מְרֻמָּה: (א) לִקְנוֹת
בְּכֶסֶף דָּלִים וְאֲבִיוֹן בְּעֵבֶר גַּעֲלִים
וּמִפֶּל בֶּר גִּשְׁפִּיר: (ב) גִּשְׁפֵּעַ יְהוָה
בְּגֵאוֹן יַעֲקֹב אִם-אֲשַׁכַּח לִנְצַח כָּל-
מַעֲשֵׂיהֶם: (ג) הֲעַל זֹאת לֹא-תִרְגֹּז
הָאָרֶץ וְאָבֵל כָּל-יֹשֵׁב בָּהּ וְעַלְתָּהּ
כָּאֵר כָּלָה וְנִגְרָשָׁה וְנִשְׁקָה בִּיאֹר
מִצָּרִים: (ד) וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא נָאִם

* וְנִשְׁקָה קָרִי

חֵ"א גִשְׁבַּע וְנִ"י טה

mir die Korn-Kammern öffnen (das Ephah zu verkleinern, den Scheffel zu vergrößern, und mit der Wage des Betruges Unrecht zu üben; 6. um mit Silber Arme zu kaufen, und einen Dürftigen um ein Paar Schuhe), und daß wir den Abfall des Kornes verkaufen? 7. Es schwört der Ewige bei Jakob's Hoheit (d. h. bei sich selber), nie

vergeße ich ewiglich all' ihre Thaten. 8. Soll das Land nicht erbeben, und nicht Alle, die darin wohnen, trauern? Und wie jener Strom soll es ganz anschwellen, und weggeführt und versenkt werden gleich dem Ströme Egyptens. 9. Und es ereignet sich an demselben Tage, spricht der Herr, der Ewige:

רש"י

איפה. למכור צמדה קטנה ואת כספיו נקבל זקל גדול: (א) בעבור געלים. דלי דחסיכון: ומפל זר נשזיר. ומחממות עיבורא נזין את הפסולת שנופל מן החטי' נכסה ומכור זיוק לעני': (ב) העל זאת לא תרגו הארץ. וכי חין עון זה כדי שתחרז עליו הארץ: ועלתה כאר כלם. ונמקום אחד הוא אומר ועלתה כיאור כלם (לקמן ט'). וי"ט שיהם נשום ויסק עלה מלך צמחיתיה דגביאין כמי נהרס ויחסינן כולה וקסה צעני' לפרס כאור כמו כיאור ויש לפרשו כמו (איזו ל"ז) יפן ענן אורו (סס ל"ו) על כפי' נסה אור ועלתה נענן בשם כולה אפילה וחסיכה: ונדרסה ונסקה כיאור' מזרים. נילום עולה אחת לכ' שנה ומסקה את הארץ ונשהוא עול' מעלה דפס וטיט על שפתו ובסחור מהסקות חוזר על גדותיו ומימיו מלללין והוא קרוי שיקוע שהטיט העובר את מימיו נשקע ונגרס כמו (ישעיה כ"ז) ויגרשו מימיו דפס וטיט אף הארץ תקיף דשעים שנתוכה ואחר כך תנוח: (ט) והבאתי השהט צלהרים. כשיהם

באר

המשקל: (א) לקנות וכו', שיהיה ע"י דרכי המרמא האלה כסף רב לקנות בו עניים לעבדים. ומפל בר, חחר למעלה שם אומרים עוד, לא נמכר להם חנוכה נקיה, אלא נעדר בהם הפסולת שנופלת מן החנוכה בשעה שמרקין אותה בנפה ובכברה. וט' הפתח ענין פזר ופילה (סטרייח): (ב) בנארן, י"ט בה"מק נקרא

כן כמו ולכי עדיו לבאון שמה (יחזקאל ז') עיין באורנו שם, וי"א השי"ת עלמו נקרא כן וענינו כמו בשעה ה' בנפשו ולעיל ו') ולשני הפירושים לריבים אחריו אומר, שמה שאמר לעיל מתאבד אכזי באון יעקב על גאון עלמות דיחודה אחר, וכן תרגומי: (ג) העל זאת, שה"א לחימה אף שהיא צלי חטף כלומר האם על הרעה הגדולה הזאת לא תרעד הארץ וכו', באר, הו"ד נעלמות מהמכתב ושמו נח תחתיא, ומשפטו בִּיאֹר, כלומר דין הוא

שחעלה כל היום כמו היאור צוללים שכולה ומתגבר ומתפשט על כל הארץ וכן אמר למטה שחשמונו הפסוק ועלתה כיאור כלם. וכן מתורגם אשכנזית, ונמלת (יענער), רחמי' על יאור מזרים, ולפירוש רש"י כאור כמו

ich sprach: Ein Korb mit Sommer-Früchten, da sprach der Ewige zu mir: Es kommt das Ende meines Volkes Israel, ich will's ihm nicht mehr übersehen. 3. Dann heulen die Gefänge des Ballastes zu derselben Zeit, spricht der Herr, der Ewige, bei der Leichen Menge, an allen Orten hingeworfen, still! 4. Höret dies, die ihr nach dem Dürftigen schmachtet (sie zu verschlingen) und die Armen des Landes zu vernichten. 5. Sprechend: Wann wird der Monat verstreichen, daß wir Getreide verkaufen, und der Sabbath (das Ruhejahr), daß

רָאָה עָמוֹס וְאָמַר בְּלוֹב קִיץ וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי בָּא הַקֵּץ אֶל-עַמִּי יִשְׂרָאֵל
לֹא-אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ: (ג) וְהִלְלִילוּ
שִׁירֹת הַיָּכָל בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוָה רַב הַפֶּגֶר בְּכָל-מָקוֹם הַשְּׁלִיךְ
הֵם: (ד) שְׁמַעוּ-זֹאת הַשְּׂאֵפִים אֲבִיוֹן
וְלִשְׁבִּית עֲנִי-אֶרֶץ: (ה) לֵאמֹר מָתִי
יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ וְנִשְׁבִּירָה שֶׁבֶר וְהַשֶּׁבֶת
וְנִפְתַּח-חֶבֶר לְדֹקֵמַיִן אִיפָּה וּלְהַגְדִּיל

* עניי קרי

ת"א כתי ונו' נחמה ה' ז':

רשי

ה' (א) בלוב קיץ. סל מלא סיופי תאנים שאינם טרופות: (ג) שירות היכל. ים
הם משוררים בתוך היכלים' נמשאותיה': ד' הפגר. סני פגרי קטילין: זבל
מקום השליך הם. זבל אחר יומר דמי וסלוק השליכו מכלן הסירו מכלן הפגרים
האלה: (ד) השאפים. הכולעים אציון: ולשנית. כמו ולהשני' ודימא לשמיד מעותניה
(ישעיה כ"ג) ללכת לגיד צידועאל (מלכים ז' ט'): (ה) מתי יעבר החדש: זו היא
השליפה מלפנים עת תיחקר התצואה וימכרו לעניים צרצית ויעלו שדותיהם. יעבר
החדש. ת"י פתי תפתער הסנה ויזא חרש העיצור ול' העצרה הוא כמו (ירמיה מ')
העצור המועד ולפי שדווחין את הקרצת העומר והסנה נמשכת ויטן מתייקר: והסנת
ונפתחה זר. מתי תזא השמיטה ותיחקר התצואה ונפתח אולרות זר שלנו: להקטין

באור

רשי' מלא סיופי תאנים שאינם טרופות (אציון געפֿעס פֿאַן ענדזאמער פֿריכטע), ובמשכיות קץ המזבח
(עיין מוספא ערך קץ השני): (ב) בא הקץ. ר"ל המראה מרומ שכל הקץ כי קיץ וקץ לשון טפל על
לשון: (ג) והילללו. השירות עליון, ילילו ע"ד ההגשמה גבוליה. רב הפגר וכו', מרוב הפגרים השלבים
זבל מקום. ע"כ היללנה השירות במקום שהיו חומרים זמירות של חרות ושמה: (ד) השאפים, ענין עריגה
ותאוס. והפעל השואפים עומד במקום שנים, ר"ל שואפים לבלוע אציון ושואפים לשבים ענין אץ: (ה) לאמר,
שואפים מתי יעבר וכו'. החדש. פירות חדש הקליר שיש להם לאכול (רד"ק) כי בימי הקליר מולאין העניים
לאכול מהלקט והשכחה והפאה ואינם קונים תצואה לאכלם. וי"ו החדש הוא יום ראשון של חדש כמו מחר חדש
(פיראמוחנד) וזיום זה לא היו עוסקים במ"ומ ע"כ שאפו האנשים האלה על עבר יום חדש והשנים למכור
תצואתם. אך ה"א החדש חורה על הדיעה והוא חדש הקליר וכן ה"א השבת על שנת השמיטה וכן מ"י החדש
ידע עזרא (דער געטריידע מאַנכאט), והשנה ושמיטה (בלאך-יאהר) ומעט זה הרגומות כן. ונפתחה
זר אולרות התצואה. להקטין. ון להקטין עד נעלים הוא מאמר מוסגר, ודברי הכותב בהערה על האומרים
שבירה שבר וכו' ואמר שבועתם לרמות הקונים במדה ובמשקל, ולעומת עור מאזני מרומה בהערה הקץ שבו אכן

כִּי־בֹקֵר אֲנִי וּבֹלֵם שְׂקָמִים:
 (ט) וַיִּקְחֵנִי יְהוָה מֵאַחֲרֵי הַצֹּאֵן וַיֹּאמֶר
 אֵלַי יְהוָה לֵךְ הִנֵּבָא אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל:
 (י) וְעַתָּה שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה אֲתָה
 אָמַר לֹא תִנְבֵּא עַל־יִשְׂרָאֵל וְלֹא
 תִּשְׁמָע עַל־בֵּית יִשְׁחָק: (יב) לָכֵן כֹּה־
 אָמַר יְהוָה אֱשֶׁתְּךָ בְּעִיר תִּזְנֶה וּבְנֶיךָ
 וּבְנֹתֶיךָ בַּחֲרֹב יָפְלוּ וְאַדְמָתְךָ בַּחֲבָל
 תִּחָּלֵק וְאַתָּה עַל־אֲדָמָה טְמֵאָה
 תָּמוּת וַיִּשְׂרָאֵל גָּלָה גָּלָה מֵעַל
 אֲדָמָתוֹ:

ח (ב) כֹּה הִרְאֵנִי אֲדֹנָי יְהוִה וְהִנֵּה
 בְּלֹב קִיץ: (ג) וַיֹּאמֶר מֶה־אַתָּה

durch's Schwert fallen, und dein Land wird mit der Schnur vertheilt, und du wirst in unreinem Lande sterben, und Israel wird in Gefangenschaft aus seinem Lande wandern.

8. 1. So ließ der Herr, der Ewige, mich (abermals) sehen, und es war da ein Korb mit Sommer-Früchten. 2. Und er sprach: Was siehst du Amos? Und

רש"י

וּבֹלֵם כְּמוֹ וּבֹלֵם חָלָל שְׂעוּמָה מִגִּמְטָה זָלְטוֹנוֹ שֶׁכֵּן אָמְרוּ לָמָּה נִקְרָא שְׂמוֹ עָמוֹס שֶׁהוּא
 עָמוֹס זָלְטִינוֹ וַיִּשְׂרָאֵל קוֹרְאִים לוֹתוֹ פְּסִילוֹם כְּדֹאִיתָא זַפְסִיקָתָא: (טז) וְלֹא תַעֲיֹף. ל'
 זָלְטָה הוּא וְהִרְצָה יֵשׁ זַמְקָרָא הֵטף אֵל דְּרוֹם (יחזקאל כ"ה):

באור

בוֹיָנָה בַּעֲמֻטֵּי־יִבְנֵי, אֲחִיד פֶּחָן חִינֵיעַר יַעֲדֵן חִין דְּעַר גַּעֲנַנְדָּה דַּעַם נֶאֱבַעְלָם עֲטוּחָם חֶבֶב
 (סְנִידֵעַן), וְחִי"ו וְסָקֵינָה חִי"ו לִי זַפְסִיקָתָא (חִיד בַּעֲמֻטֵּי־עַר־חִינֵיעַבְנִי־יֵעַ חִין דְּעַר נִידֵעַ
 דִּוְכָן), וְכוּנָה הַנִּבִּיא שְׂמוֹ חִינֵי עֵי הַרְיָן לַפְּרִנְקָה, כִּי יֵשׁ לוֹ חִינֵי רַב לְכַלֵּל חֵם עֲלוּתוֹ זְהִירוֹ רֹעֵה בָקָר
 וְחֹלֶקֶת חֲלִינִים זַכָּר: (טז) הַצֹּאֵן, יֹאמֶר זַכָּל עַל הָעֵדֶר (הַעֲדֵרֵד), וְחִין טַעֲמָה עַל רִשׁ"י זְמוֹה שְׁפִירָה
 בֹּקֵר רֹעֵה בָקָר: (יז) תִּשְׁמָע, עֵינֵי טַעֲמָה הַדְּבֹר וּמוֹפֵל עַל הַרֹז עַל דְּבֹר זָכוֹה, וְכֵן הֵטף אֵל דְּרוֹם
 (יחזקאל כ"ה) עֵינֵי זָלוּרֵי שֶׁם: (יח) בְּעִיר תִּזְנֶה, יִי"ו חֹקֶסָה זְרִיזוֹן וְשִׁחָ"ב זַשְׁדָּה, וְהַנְכוֹן זַכּוּנָה עַל הַחוּסָה
 ע"י הַחִיבִים (גַּעֲמֻטֵּי־עַר־חִינֵיעַבְנִי), וְהַרְגוּמֵי קוֹכַל שְׁחִים. בַּחֲבָל, זַקֵּן הַמֵּדָה חֲחֹלֶק בֵּין הַגּוֹיִם. אֲדָמָה
 טְמֵאָה, חִין הַגּוֹיִם הַהֵם יַעֲמֹאֵל עַל יְדֵי עֲזוּדָה אֱלִילִים. וַיִּשְׂרָאֵל גָּלָה, כְּמוֹ שֶׁשְׁקָרָה לְהַגִּיד זַשְׁמֵי כֵן
 יִהְיֶה וְדִבְרֵךְ יָקוֹם:

ח (א) בְּלֹב, כֵּל וְשֹׂאֵר מִיָּין כֵּל לְמִלְחָמָה בּוֹ דְּבַר כְּמוֹ כַּלְבֹּד מֵלֵא עוֹף (יְרוּשָׁה ה'). קִיץ, פִּירוֹת הַקֵּץ וְקָן
 וְקָן אֲפֶשֶׁר שֶׁהֵם עֵינֵי אֶחָד וְשֶׁשׁ אֶחָד (רד"ק) וְכֵן תַּרְגּוּמִי, וַיִּתְּן מִן מִלֵּי סִינֵי קִיטָא וְאַחֲרֵי פִי

tersucht (die guten Maulbeeren aufzu-
finden und sie abzu-
lösen). 15. Und der
Ewige hat mich von
der Heerde wegge-
nommen, und der
Ewige sprach zu mir:
Gehe, Weissage mei-
nem Volke Israel!
16. Und nun höre
das Wort des Ewi-
gen: Du sprichst:
Weissage nicht über
Israel, und lasse kei-
ne (Prophezeiung)
fließen gegen das
Haus Iſſachar's
(Iſaſ's). 17. Dar-
um — so spricht der
Ewige — wird dein
Weib in der Stadt
zur Hure, und deine
Söhne und deine
Töchter werden

Amos: Durch's Schwert wird Seerobeam umkommen, und Israel wird in Gefangenschaft aus seinem Lande wandern. 12. Und Amazjah sprach zu Amos: Seher! geh, flieh ins Land Sehuda, dort isß dein Brot, und dort weisage. 13. Aber in Bet-El weisage nicht mehr; denn es ist des Königs Heiligthum (sein Tempel) und ein königliches Haus ist es. 14. Da ant-

wortete Amos, und sprach zu Amazjah: Ich bin kein Prophet und kein Prophetensohn, sondern ein Kinderhirt bin ich, und Einer, der die Maulbeeren un-

אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב יָמִית יִרְבֵּעָם
וְיִשְׂרָאֵל גָּלָה יִגְלָה מֵעַל אֲדָמָתוֹ:
(יב) וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל-עָמוֹס חֲזֹר
לְךָ בְּרַח-לֶךָ אֶל-אֶרֶץ יְהוּדָה וְאָכַל-
שֶׁם לֶחֶם וְשָׁם תִּנְבֵּא: (יג) וּבֵית-אֵל
לֹא-תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא בִּי מִקִּדְשׁ-
מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מַמְלָכָה הוּא:
(יד) וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל-אֲמַצְיָה
לֹא-נִבִּיא אֲנִי וְלֹא בֶן-נְבִיא אֲנִי

ת"א ויען וכו' נדרים דף ל"ה:

רשי

ירבע' והוא בנו זבדי' שהרבו שלם בן יצם (מלכים ז' ט"ו): חזה. אחת שמתנבא עתידו: לך נדה לך אל חרן יהודה. שם מקדשו של הקד"ש שאתה מתנבא בשמו: ואכל שם לחם. לשון ציון אמר לו שם יתנו לך פתיח לחם בשבט שתתנבא להם: (יב) ובית אל לא תוסיף עוד להנבא. שכן מוכרחין הן אלף שם ע"א: (יד) לא נביא אנכי. איני מנביא. סדר שלכם הנוטרי' שבים להנבא איני צריך לכל זאת ולא נהבתי כך איני שאני עשיר ונעל תקנים וכנסים כמו שת' ארי מרי ביתי אלף וטקמין אות לי בשפלתא: צוקר אנכי רועה צוקר: וכולם שקמים. מחפש צוקמים לראות אחת עתה לקין כדי להוסיף עופים ואיזה דלוי לקודת שן דרך שקולצין בתולות השקמה:

באור

עמך. וכן ח"י לקודתו וכן פרגמחיו. ר"מ להכיל להשיג ולהכין דבריו (פחמסען. בעגרייען). והענין רחוק: (יא) ימות ירבעם, כלמה כחש לו להגדיל פשעו, כי הוא אמר על בית ירבעם והוא זכריה בנו. וישראל גלה וכו', גם זה כחש לו כי לא אמר כן עמה. חזה, העם והענין יורה שהוא מלך הקריאה. ואכל שם לחם, שם יפרסמו אותו כי בני יהודה שובלי נפש ירבעם הנה: (יג) ובית אל, אלף ביתי אל וכו'. מִקִּדְשׁ מֶלֶךְ, פה הוא היכל המלך שהוא מנצח ומוביל מן אחרים: (יד) בוקר, רועה, בקר (רש"י) כמו שנאמר למעלה אשר היה במוקדים וכו' מלך גיפס (חייגענטהיזער דער העערדען). ובולם, כמו בולם ומחרום וחפש (בראשית מ"ד) ונלם כלומר מחפש ובוקר אחרי פירות הן החמרים אשר בשקמים ללקט מהם העובות והנחמרות שבהן, וכן מחרום השכמים והחכם בעזעכיו' מביא בקשר המלים פעל בלם כגור מומלה ערבים שפחורה (פייגע, מוילבעער-פייגע, זיקאחערע, חוץ פייגען וזאמען, בויען חדר דחפון לעבען), ובהעמק שבעים זקנים (דער מוילבעער-פייגען חבנייעט, ד. ה. דורך דאז חבנייעטן לייט טיגט, בויעט). שקמים, עץ ידוע יקרא בלע"ז זיקאחמרוס ובל"א (מוילבעער-פייגענבוים). והנה מומה נאמל בנחשיות רשעיות ונעשיות. והחכם הי"ל הכיח מ"ל של שקמה (מוילבעער-פייגענבוים, גרייט זיקאחמרוס, רעססען בלעטטער דען מוילבעער בלעטטער, רעססען פרייטע דען פייגען גלייטען, חוץ דיה פרייטע לו לייטען, מום געבען דיה לייט דער רייטע, יעמאחד דען

חֹמֶת אֲנִי וּבִידֹי אֲנִי: (ח) וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי מִה־אֲתָה רֹאֵה עָמוֹס
וַיֹּאמֶר אֲנִי וַיֹּאמֶר אֲדֹנִי הֲגִנִי שָׁם
אֲנִי בְּקֶרֶב עַמִּי יִשְׂרָאֵל לֹא־אֹסִיף
עוֹד עֲבוֹר לֹא: (ט) וַיִּשְׁמוּ בְּמוֹת
יִשְׁחָק וּמִקְדָּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יִחַרְבוּ וּקְמָתִי
עַל־בֵּית יִרְבֵּעַם בְּחָרֵב: (י) וַיִּשְׁלַח
אֲמָצִיָּה בֶּהֱזֵן בֵּית־אֵל אֶל־יִרְבֵּעַם
מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קֵשֶׁר עָלֶיךָ עָמוֹס
בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא־תִכַּל הָאָרֶץ
לְהַכִּיל אֶת־כָּל־דְּבָרָיו: (יא) בִּיָּכָה

ת"א וּבִידֹי וּבִיָּכָה סס. וַיִּשְׁלַח וְכו' פסחים ח' פ"ט. כִּי וְכו' סס:

stand der Herr auf einer senkrechten Mauer (eigentlich mit einem Senkblei der damit gemessenen Mauer) und in seiner Hand ein Senkblei. 8. Und der Ewige sprach zu mir: Was siehst du, Amos? Und ich sprach: Ein Senkblei; und der Herr sprach: Siehe, ich lege das Senkblei in die Mitte meines Volkes an, nicht mehr will ich's ihm übersehen. 9. Es sollen die Höhen Sicha's (Sis'a's) verwüstet werden, und die Heiligtümer

Israel's zerstört; und ich mache mich auf wider das Haus Zerobeam's mit dem Schwerte. 10. Da sandte Amasjah, der Priester von Bet-El, zu Zerobeam, dem Könige von Israel, und ließ sagen: Es macht Amos eine Verschwörung wider dich im Hause Israel's, das Land kann alle seine (aufrührerischen) Reden nicht ertragen (b. h. das Volk selbst ärgert sich darüber). 11. Denn so spricht

רש"י

הדימוס אף כאן הוא לשון קו משקול, משפט: (ח) הגני סס אנה. הכני שופט אותם זקו שורת הדין: עזר לו. להמתין להם על פטעיהם: (ט) ומקדשי ישראל. הוא בית אל שנ' כי מקדש מלך הוא: על בית ירבעם. זן יואם. (י) כהן בית אל. כומר לע"ל ש"ו: (יא) בחרב ימית ירבעם. והוא לא אמר כן חלל וקמתי על בית

באור

סווערעלאיג, בלייערן, סווערעלאיג ייזן. וכו"י דין, ר"ל חומה בנויה בקו הדין ובמשקלת המשפט ונחמם כן סרוק החזיק ענינו לפתרו מענין נקיים בהו ספם האל"ף ענין נפך והרס ובידו ענין (אויסברעכענער).

לשחח את העיר, ואולי כונת ח"י על זה כלומר משפט להרוס ולנפץ: (ח) מה אתה רואה, על המראות הראשונות לא שאל אותו כן כי לא מולך לבארן כי הן מבוחרות מעצמן, "אל בנראה הוא הולך לבארה, על כן שאלו דרך מליצה. שם אנך. ענין המשל שאשפטו אותם בקו המשקלות של דין. עבד לו. לעבד על חטאותיהם ולקבלה להם וכן ח"י למשכן להון: (ט) ישחק, כחוב בש"ן. והוא כמו בלד"י כי שחק בש"ן וזחק בלד"י ענין אחד: ומקדשי וכו', הם בית אל, הנגלג ודן כי בהם היו ארמונות שבנו שם וארמונן נקרא מקדש כמו מקדש מלך הוא (ישעיה י"ז) (ד"ק) ולדעתי כפל ענין הוא של צמות כלומר צעייניהם הם כמו מקדשים ודרך הסול אומר כן. על בית ירבעם בחרב, רוח על זכריה בנו שנהרג בחרב שלום (מ"ב ט"ו ו'): (י) כהן, ח"י רבא. קשר, ענינו מדר ידוע. ל חסכול וכו', עם הארץ לא מוכל לקבול את כל דבריו בנה שאליים בשממון וחורבן ושאר עניני פורענות וכלומר הואיל וגם נפש העם מרה עליו א"כ מוכל לעשות בו משפט חרוץ, כי גם יד העם יהיה

Gras des Erdbodens vollends auf-
fressen wollte, da
sprach ich: Herr,
Ewiger, schone doch!
wie kann Jakob be-
stehen, das so klein
(ohnmächtig) ist? 3.
Da reuete der Ewi-
ge (dessen); es soll
nicht geschehen,
sprach der Ewige.
4. So ließ der Herr,
der Ewige, mich
(ferner) sehen, da
rief der Herr, der
Ewige, das Feuer
zur Rache, und es
fraß den großen
(tiefen) Grund, und
fraß den Acker. 5.
Da sprach ich: Herr,
Ewiger, laß doch ab,
wie soll Jakob be-
stehen, da es klein ist? 6. Da reuete der Ewige dessen: Auch dieses soll nicht
geschehen, sprach der Herr, der Ewige. 7. So ließ er mich (wiederum) sehen, da

אם-כִּלָּה לֶאֱכֹל אֶת-עֵשֶׂב הָאָרֶץ
וְאָמַר אֲדֹנָי יְהוִה סִלַּח-נָא מִי יָקוֹם
יַעֲקֹב כִּי קָטָן הוּא: (א) נָחַם יְהוִה עַל-
זֹאת לֹא תִהְיֶה אָמַר יְהוִה: (ב) כֹּה
הִרְאֵנִי אֲדֹנָי יְהוִה וְהִנֵּה קָרָא לָרֶב
בָּאֵשׁ אֲדֹנָי יְהוִה וַתֹּאכַל אֶת-תְּהוֹם
רָבָה וַאֲכָלָה אֶת-הַחֶלֶק: (ג) וְאָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה חֲדַל-נָא מִי יָקוֹם יַעֲקֹב
כִּי קָטָן הוּא: (ד) נָחַם יְהוִה עַל-זֹאת
גַּם-הִיא לֹא תִהְיֶה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה:
(ה) כֹּה הִרְאֵנִי וְהִנֵּה אֲדֹנָי נֹצֵב עַל-

ת"א חדל נא מכות ב', כ"ד. נחם וכו' סס: ורבה וכו' ר"ה ד' ב'.
מיועף דף כ"ט:

רשימי

ה' סלח נא. ואל תשחת הארץ: מי יקום יעקב. מאן יקום ויצני על חטאיהו: כי
קטן. ארי מטלטלין: (ב) נחם ה' על זאת. כתרלה צתפלת ונעתר לי: (ד) הראני.
עוד פורענות להציל עליכם: והנה קרא. את פמליא שלו: לרצ אתכם צפודענות
דליקת אש: החלק. חלקת השדה: (ז) על אומות ארץ. על שודא דדינ' וכן פתר
דוכס. אכן ל' ערצו חוט קו המשקולת העופרת אשר זה יצט צונח החומה ליישר

באור

המאחר נקרא בן כמו שנקרא המער האחרון מלקוט (ור"ק) וכן ת"י למוח לקיט. אחר גזי וכו', הוא הרשע
שנקלד ובגזו ובשחרו שרשיו ועוד ילמח עם המער (הכ"ל) וי"ח והוא למוח דערק כתר דחמזית שיתחא דמלכא.

שיתחא הוא ומקפא לבנהם ונמשנה פ"ב דפיהא הקולר לשחת (חומר דאו ויועזעגרא: שטאנד נאך דעבן
דאז פֿיעה־טוטער דעם קוֹיגס חבנעזעהעט ווחורדע): (ב) אם. כמו כאשר, ויבוס כמוהו וכן
ת"י כד ר"ל כאשר ראה שהארצה רואה לאכול הכל, הבין כי יעוד עונש הוא. מ, כמו ארץ כלומר, ארץ חסיה
תקומה ליעקב? (וורד"ק) וי"ח מן יקום ויבנק על חטאיהו, (ווער ווירד אויפֿטטעהען, חומר וועגען
חיהרגן יינדען פֿלעהען)? כי קטן הוא, ארץ זו כח ויכולת לכלכל את עליו ד' ספוק. וי"ח ארץ
וועלעלין און דא יצא ארץ געפֿאנגענטאפֿט יינד: (ד) קורא לריב. ענינו כמו קרא ה' לריב (והלים
ק"ה) ענין קריאה לפרענות, כלומר ה' קרא לפרענות שיבוא לקחת נקמה בישראל באש והוא ע"ד הגשמה, וחרבתי
כפי הנאות יותר למליה. תהום רבה. ע"ד ההפלה והחזותא גם במראה: (ז) ארץ, ומשקל הדבר של הנאמר
לישר החומה (בא"י) געוויסט, פערפענדיקעט, ובלשון ערבי פחרונו (בא"י), לין, והפעל מונח ודיק.

בַּבְּקָרִים כִּי־הִפְכֶתֶם לְרֹאשׁ מִשְׁפָּט
וּפְרִי צְדָקָה לְלַעֲגָה: (יג) הַשְׁמָחִים
לֹא דָבַר הָאֲמָרִים הֲלֹא בַחֲזֹקְנוּ
לִקְחָנוּ לָנוּ קִרְנִים: (יד) כִּי הִנְנִי מְקִים
עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֱלֹהֵי
הַצְבָּאוֹת גּוֹי וְלִחְצוֹ אֶתְכֶם מִלְּבוֹא
חֶמֶת עַד־נַחַל הָעֲרֵבָה:

ז (ה) כֹּה הָרֵאֵנִי אֲדֹנִי יְהוָה וְהִנֵּה־
יוֹצֵר גְּבִי בַתְּחִלָּתָהּ עֲלוֹת הַלֶּקֶשׁ
וְהִנֵּה־לֶקֶשׁ אַחֵר גְּבִי הַמֶּלֶךְ: (ז) וְהִנֵּה

von der Gegend an, wo man nach Chamath gehet, bis zum Bache der Wüste.

7. 1. Solches (was hier folgt) hat der Herr, der Ewige, mich sehen lassen: Es war Etwas, das bildete Heuschrecken beim Anfang des Grummel-Wuchses, und das Grummel stand nach dem Abmähen des Königs. 2. Und als sie das

רשי

ותתקיימו ותליו: (יג) ללוא דבר. על גדולתם ועושרם שאינו כלומר שלא יתקיים: קרנים. חזק וגבורה לנגח צקרנים עניים ואציונים: (יד) מלבוא חמת. שהוא במקצוע דרומית מערבית:

ז (א) כה הראני. פורענות שהי' רואה להציא בוצאי: צתחלת עלות הלקש. ל' מלקוש שהצוצה עולה צקה שלה: והנה לקש. היה לומח אחרי גי' המלך אחר שבזזו תצוצת המלך עד שלא עלתה צקה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לצהמות וכן ת"י דליתבוי' שיחתא דמלכא ולשון משנה היא קולא לשחת ומאכל לצהמה: (ב) והיה אם עלה. כאשר כלה לאכול: את עשב הארץ. צאותה שדה: ואמר אדני

באור

העשב הנמר, ופרי לוק שהם המלוא הפכסם ללעגה היא עבודת חלילים, והכל ע"ד המשל והמליצה: (יג) ללוא דבר, שאין בו ממש. היא הלחמם שלא תתקיים וכעשן חכלה ותהי' לאפס ואין. קרנים, ידוע להשחלה על החזק והגבורה. ר"ל בעולם ידיו עשיונו לנו הקרנים הזה לנגח בהם עניי ארץ: (יד) מלבוא, מלואו הדרך שבהם בו אל חמת שהיא בפאת הלפני של א"י עד נחל הערבה שהוא בפאת הדרומי של א"י מן הקלה אל הקלה:

ז (א) כה הראני, צומחם הנבואה. יוצר, הוא ביטוי על משקלו וענינו ימיר כמשמעו, כלומר כראש כי כללו היה שם צמליחות עלם וזה אשר ילך מין ארבה וכן מרגומי, וי"ם קרית, שם צפלת ואם היומר

(ש"א ע"י טו) (געשחפן). נובי, כמו גובים ונפלה מומה מ"ם הרבים ונפלה היו"ד ובה פתחה בהראות היו"ד כמו עם כתי היחד וכן חלוצי כמו חלונים, וענינו ארבה חרוב ארבה גובא (ור"ק) וכבר העירוני ע"י פעמים רבות שזה ע"י השם בלשון קורי שהפחד רבים בא ביו"ד לבר. עלות, ענין למוחה וגדולה הלקש, העשב

man Kinder (dar= auf)? daß ihr das Recht in Schierling wandelt, und die Frucht der Gerechtigkeit in Vermuth? 13. Die ihr euch eines Undinges freuet, die ihr sprecht: Haben wir doch durch unsere Stärke uns Hörner (Macht, Gewalt) verschafft? 14. Ja, ich erhebe wider euch, Haus Israels, spricht der Ewige, der Gott Zebaoth (der Heerschaaren), ein Volk, die sollen euch drängen

soßen sie sterben. 10. Und es trägt einen Zeden sein Bett und sein Verbrenner fort, um die Gebeine aus dem Hause zu schaffen, und spricht zu dem im Innern des Hauses: Ist noch Jemand bei dir? Und er spricht: Keiner! und er spricht: Still! denn nicht gedenken soll man des Ewigen Namen. 11. Denn

siehe, der Ewige gebeut, und schlägt das große Haus in Trümmer, und das kleine Haus in Splitter. 12. Laufen denn Hölse auf Felsen, oder pflügt

בְּבֵית אֶחָד וּמֵתוּ: (א) וַנִּשְׂאֹ הַדָּוָר
וּמִסְרָפּוֹ לְהוֹצִיא עֲצָמִים מִן־הַבֵּית
וְאָמַר לְאִשְׁרֵי בִירְכָתִי הַבֵּית הָעוֹד
עֹמֵד: וְאָמַר אִפֹּס וְאָמַר הֵם כִּי לֹא
לְהִזְכִּיר בְּשֵׁם יְהוָה: (ב) כִּי־הִנֵּה
יְהוָה מַצֹּרֶה וְהִכָּה הַבֵּית הַגָּדוֹל
רְסִיסִים וְהַבֵּית הַקָּטָן בְּקָעִים:
הַיִּרְצוֹן בְּסָלַע סוּסִים אִם־יִחְרוֹשׁ (ג)
קָמַץ בּוֹיָק

רשי

אֵלֶּה יֵת מִקְדָּשָׁא דְנִיתִים דִּיעָקֵב שְׁמַמְקֵדֵשׁ נִקְרָא גֵאִין עֵזֵס שְׁנֵאמַר הֲכִנִי מַחֲלֵל אֶת מִקְדָּשִׁי כְּאִזְוֵן עֵזֵזֵס (יִחְזָקָל כ"ד): עֵיד וּתְלָאֵה. יְרוּשָׁלַיִם וְיִשְׂרָאֵל: (ט) אִם יוֹתֵרוּ. מִן הַדָּנָר וְהַחֲדָד: צִדִּית ח' וּמֵתוּ. שִׁטְרֵפּוֹ הַאִוִּיצִים אֶת הַצִּית עֲלֵיהֶם זִלְכָדֵס אֶת הָעֵיד: (י) וַנִּשְׂאֹר דּוֹדוֹ וּמִסְרָפּוֹ. קְדוּצוֹ וְאוֹרֵנוֹ הַמִּלֵּל אֶת עֲלָמוֹתָיו מִן הַשְׂדִּיפָה כֵּן חֲדָגֵס יוֹנָתָן וְיִטְלִינִיה קְרִיצִיה מִיקִידָא כָל־ל: וְאִמַר. הַמּוֹלִיל מִן הַשְׂדִּיפָה: לֹא־שֶׁר צִירְכִתִּי הַצִּית. לְחִצִּירוֹ הַשֶּׁלֶךְ לְצִדוֹ צִחֹךְ הַצִּית: הַעוֹד עֹמֵד. אֵדֵס חִי זֹלָתָךְ שְׁמַלְט מִן הַחֲצוּאִי: וְאִמַר אִפֹּס. אִין חִי אֵלֶּה מֵתִים וְאִמַר זֶה אֵלֵּיו הֵם אֶת הַפְּגָדִים: וְאִמַר הֵם. הַשֶּׁלֶךְ וְסָלַק הֵכֵל כִּי זֹאת לֹהֵם עַל אֵדֵס לֹא רָלוֹ לְהִזְכִּיר צִסֵּס ה' כֵּן ת": (יא) רְסִיסִים. שִׁבָּל מְרוֹסֵס לְנִקְעִיּוֹת דְּקוֹת: בְּקָעִים. גְּדוּלִים מְרִיסִיסִים לְפִי חֲשִׁיצוֹתוֹ תְּחִי מַכְתּוֹ כֵּן ת": יוֹמָחִי מַלְכוֹ דְּזָא מַחֲלָ תְּקִיפָא וּמַלְכִי זַעִירָא עַחֲלָ חֲלָשָׁא: (יב) הַיִּרְצוֹן צִלַּע סוּסִים. כְּלוֹמַר יַעֲשׂוּ צִמְדוֹלָתֵס זִשְׁנוֹתֵס סִידוּרֵס שֶׁל עוֹלָם: אִם יִחְרוֹשׁ. אֵדֵס: צִנְקִירִים. צִסְלַע שְׁלָתֵס סִנּוּרִים לְשִׁנוֹת דֶּרֶךְ הַטְּבַע

באר

וה"י ונבב. נאון. ח"י בית מוקדש. והפשוט באות רוחו וגדולה נפשו: (ט) עשרה אששים, ומספר בלי קלכ כדרך המקרא, ואולי מוסב למעלה על מה שאמר היולתח מזה השחיר עשרה: (י) ונשאור, הכנוי על כל אחד מהמתים. דודו, הוא אחי אחיו (אָנְקֵנָן), ונפעמים בן אחיו כמו הנמאל בן דודו (ירמיה ל"ב) (פֶּעֶט־טַעֲדֵר), וכן חרגמחיו כאן. ומסרפו, מענין שרפה והסמך במקום שין כלומר מן שנשרפו בעבור הריח (רד"ק) ומנהם בן סרוק מביא בשם שרף ומשרפו בש"ן וכן כותב החכם בעז זצ"ל יוסף שרבים מנחמיו עמים קוראים אותו משרף בש"ן וכן ח"י קריבה וְקִידָא ענין שרפה. וי"א ומסרפו כנוי לאחי אמו (אָנְהִינָן). כִּי לֹא לְהִזְכִּיר, כִּי אֵלֵּיו הַמֵּתִים לֹא אֵלֵּיו לְהִזְכִּיר ה' כִּי אֵלֵּיו הַזִּכִּירוֹ בְּשֵׁם הַעֲבָל, וְרִאשִׁים הֵם לִזֶּה הַמּוֹל. וי"ת פֶּסֶם מַעֲנִין וְיִאמַר הֵם

(שופטים ג') מַעֲנִין יִיאֵה, לְהִזְכִּיר כֹּמוֹ בְּשֵׁם ה' אֵלֵּיהֶיוּ חִזְכִּיר עֲנִין חֲפֵלָה סָלַק אֵדֵס כִּי הוּא מִקְוִיָּין, לֹא הוּא מַלְלָן בְּשִׁמָּא דִּי (הַיִּנּוּסִים) דַּעַן בִּיָּה חִיהֲדַעַן (עֲבַעַן רּוֹפֵטֵעַן יִחַ יִכְט דַּעַן נֶאֱחָעַן דַּעַס עוֹיִנְעַן חַן): (יא) הַבֵּית הַגָּדוֹל, עַל מַלְכוּת אֲפִרִּים מֵאַחֵר שְׁהִיא גְּדוֹלָה מִמַּלְכוּת יִשְׂרָאֵל, כִּי יִשְׁכְּנִיהֶם עֲשֶׂרֶת הַשָּׁנִים. רְסִיסִים, כֹּמוֹ בְּקָעִים, עֲנִין בְּקִיעָה וְלִילִיָּה, וּבְסַמֵּךְ כֹּמוֹ בְּלִי"י כֹּמוֹ קִנָּה רִעוֹן, וְכֵן בְּמִשְׁנָה אִם הִיא עֲבָה אִזּוֹ מְרוֹסֵס (רד"ק). וְהַבֵּית הַקָּטָן, עַל מַלְכוּת יִשְׂרָאֵל שְׁהִיא קְטַנָּה מִמַּלְכוּת אֲפִרִּים, וְכֵן ח"י מַלְכוֹ דְּבִלָּא וּמַלְכוֹ זַעִירָא. וי"ע דֶּרֶךְ כָּלִל שְׁמֹחַ מוֹסָב לְמַעֲלָה שְׁמֹר. וְהַכֹּחִי בֵּית הַחֹרֶף וְכֵן הֵקֵן: (יב) יִחְרוֹשׁ, כִּי צִלַּע בִּי צִלַּע עוֹדֵד בְּמָקוֹם שֵׁנִים. כִּי הַפְּכָתֵם, ר"ל הֵלֵךְ כֵּן מַעֲשִׂיכֵם, לְשִׁנוֹת דְּבַר הָרָאוּי, כִּי מַשְׁפַּע הַחֹרֶה הַפְּכָתֵם יִרְאֵשׁ הוּא

בְּדֹד־חֲשֹׁכוֹ לָהֶם כְּלִי־שִׁיר: (א) הַשְׁתִּים
בְּמִזְרְקֵי יַיִן וּרְאֵשִׁית שְׂמָנִים יִמְשְׁחוּ
וְלֹא נָחְלוּ עַל־שֹׁכֵר יוֹסֵף: (ב) לִבָּן
עֲתָה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גִּלִּים וְסֹר מְרֹחַ
סְרוּחִים: (ג) נִשְׁבַּע אֲדֹנֵי יְהוָה בְּנַפְשׁוֹ
נֹאֲם־יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת מֶתֶאֱבָר
אֲנִי אֶת־נֶאֱזָן יַעֲקֹב וְאֶרְמֹנָתוֹ
שְׁנֵאתִי וְהִסְגַּרְתִּי עִיר וּמְלָאָהּ:
(ד) וְהָיָה אִם־יִתְּרוּ עֲשֵׂרָה אָנָּשִׁים

ihre musikalischen Instrumente werth halten. 6. Die da trinken Wein aus Schalen (große Becher), sich mit dem vorzüglichsten Oel salben, und sich nicht betrüben wegen des Unterganges Joseph's. 7. Darum sollen sie nun in Gefangenschaft wandern, an der Spitze der Gefangenen; dann verschwindet das Gelag der Ausgestreckten. 8. Es schwöret der Herr, der Ewige, bei sich selber, so

ת"א השותים וכו' ספחים ו', מ"ט. לכן עתה סס ספחים ב', מ"ח.
קדושין דף ע':

spricht der Ewige, der Gott Zebaoth (der Heerscharen): Ich verabscheue den Stolz Jakob's, und hasse seine Palläste, und gebe die Stadt, und was sie füllet, preis. 9. Und wenn zehn Männer in einem Hause überbleiben sollten; so

רשי

סהם לשמים ולאו להסתעב: (ו) השתים במזקי יין. יש מדרשנים שמומרים צמסכת שבת סהיו זורקין כוסותיהן זה לזה וי"ע על סס כלי שהיה לו שתי פיות והוא ארוך וסותה זה מכאן וזה מכאן הוא כדק מפיו אל פיו: ודלש' שמנים. מוצח שצמסכנים והוא אפרסמון: ולא כחלו. לשון חולי: על שדר יוסף. ששמעו מפיו הנביאים שעתיד לבא עליהם: (ז) וסר מרזח סרוחים. וינעלון משתאות המבוללי' וגסי הרוח. מדרשות לשון משתאות צסיפרי צפרסת ויש ישראל צסיטים מלאותי וחזרו לעשות להם מדרחים והיו קודלים להם ואוכלים: (ח) בנפשו. מדעת וכונה: מתאבד כמו מתעבד וכן תירגס וינתן מנצל

באור

ממחיק אוחו (יח) פחועלן נאך דער הארפֿע לויט. דער אויסדרוק בעלי־כנעס דא: פֿערעכט= איבע יונגען ביח דען נחמסועהלערן, ובעמקם הדרפתי הוא. Fredoner (טרילערן): (ו) במזקי יין, שותים יין במזקים ר"ל לא ישמו בכוסות כי אם במזקים בני מדה מרובה. ודא צמסכות וכן חלוני סקופים (ח"א ב') כעניי נעמנים (ישעיה י"ז) וכלם ע"ד הנפיר כלשון הקורי וכן מרגמיו וי"ל כאלו חסר הנסמך דמין פילון דכסך חמר (ד"ח חין) ילבערנען פֿתקאלען ויין טרינקען, וראשית, ענין מיטע ומבחר. ולא כחלו, הח"ם בש"ל לבדו והוא על דרך ואין חלה מכם עלי (ש"א כ"ב) והנפעל בזה אינו מקבל מקרה מן הכבד (ד"ק) ות"י כאב. שבר יוסף, עשרת השבטים אשר נגלו כבד לפני מלך ירבעם (ד"ק): (ז) וסר, ח"י ויעדי הוא ענין הקרה והרחק. סרוד, כחוד כספר מנחם בן סרוק מרזח בית ומספה ודומה לו מלינו כספרי צפרסת פער חזרו להם מרחים, והיו קודמות להם ואוכלות דא דכמיז ומקראן לעס לזכיה אלהיהם ע"ב, ודברי רש"י נעמנים ומפר מנחם. ות"י מרחין, ג"כ הכונה על ענין זה. והר"ק פ"י לשון מרזח הוא להרמס קול בין לבני בין לשמחה וכן הוא כלשון עיני (געטרייח דעם יובעלם), ובידמיהו בית מרזח (ט"ז ה') יחמער= געטרייח, והרגווי לפי פ"י מנחם ונעם בית מרזח ג"כ עד"ל, כי גם בבית אכל היו אוכלים ושומים אחר הקבורה, סרוחים, בעלי החמנו הקרוחים על ערקוסם. וי"ל מייכין סרוחין וצאש: (ח) בנפשו, בעלמו. כתאב, הפך הנה חאכתי (הכלים כ"ד) שהוא ענין חלוה וחשך (ד"ק) ואולי הוא מחעב בחילוף אוחיות ח"ע.

set hinauf gen Bath der Philister; sind sie denn besser, als diese Reiche, ist ihr Gebiet größer, als euer Gebiet? 3. Die ihr weit hinaus setzt den Tag des Verhängnisses, und herbei zieht das Verweilen beim Unrecht. 4. Die da lagern auf elfenbeinere Sophas und sind ausgestreckt auf Ruhebetten, sie essen feiste Lämmer von der Heerde, und Kalber aus der Mastung. 5. Die da eintönig spielen auf der Laute, gleich die David's

הַמַּלְכוּת הָאֵלֶּה אֲסִירָב גְּבוּלָם
מִגְּבֻלָּם: (ג) הַמְּנַדִּים לְיוֹם רָע
וְתַגִּישׁוּן שַׁבַּת חֶמֶס: (ד) הַשֹּׁכְבִים
עַל-מִטּוֹת שֵׁן וְסִרְחִים עַל-עֲרֻשְׁתָּם
וְאִכְלִים בָּרִים מִצֶּאֱן וְעִגְלִים מִתּוֹךְ
מִרְבֵּק: (ה) הַפֹּרְשִׁים עַל-פִּי הַנֶּבֶל

ת"א השוכבים שבת ז', מ"ד. קרוטין דף ט': ואוכלים וכו' סקזים
ז', מ"ט.

רש"י

מלאתם זי עול: (ב) המנדים ליום רע. אתם מנדים עמכם ליום רע: ותגישון. עמכם לשבת גבולות עשו אחיכם אשר חומם אתכם שנאמר זו מחמם אחיך (עוזיה א') זה מדרשו של רזי שמעון ז"ל. ד"א המנדים ליום רע המנזים על נזולת ימי רע שהנזילים מתנזלים להם ותגישון שבת חמס. זהו כמו שאמר ישעיהו היו מגביעו זית צדית ותגישון שבת צתוכם זו אלל זו על ידי חמס: (ד) וסרחים על ערשתם. משטחים ומאריכין עלמם על ערסותם. ורבותינו פי' מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערסותיהן ששכנת זרע שאינם שלהם: כרים. כנשים: מרזק. מקום כנום העגלים זלע"ז קופל"א: (ה) הפורשים על פי הנבל. מנחם חזרו עס ופרט כרמך (ויקרא ט') ורואה אני את דבריו שהמסודר אל פי כלי זמר עאלתך את הדוד צפרוטות הכל לפי נעימות קול הכלי להנציה ולהנמיק: כדוד חסנו להם וכו'. חסנו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד

באר

הנקראת ג"כ חמט שהיא על הגבול הלפניי לאחר כענין והיא המוכנה בפי היונים (עפיהפהאכ"א), ויותר יבוא ומה בספר אלהים החרט. גת פלשתיים, אולי יש גת אחרת והיא העונה שבערי פלשתיים ונקראת נקבת האמה.

ולקחה דוד מיד פלשתיים (רד"ק), ויחכן שלפי שנקראת עוד עיר זאת בשם גת רמון, וגם יש עיר ששמה גת חפר, לכן אמר גת פלשתיים, ויבוא ומה בספר אלהים החרט. אמר רב וכו', שחטנו עיניכם בהם ותמאקו במשפט? (ב) המנדים, שרשו נדה ענין רחוק, ופירושו כי הם מנדים ומרחיקים יום רע בדבריהם ובמשפחותם שלא יבוא עליהם וינגישו ישיבת החמס (וכן נמלך) ע"פ הדר"ק בפירושו שכתב ח"ל המנדים וכו' המרחיקים יום רע העמיד לבוא עליהם, כמו שהיו אומרים ולעמים רחוקות הוא כבד, ותגישון וכו' יום הפרענות אתם מרחיקים, ושבת חמס אתם ומקריבים שחטנו כשער לשפוע חמס ועול ע"כ וכעין זה ח"י אינו מרחיק יום רע, ואחון מקריבין צדית כשחטון חטון חרם שבת כמו ישיבה יחד באסיפה וועד ומרגוני עד"י. ורבי יונה פי' שבת ענין השבתה (ראו פערסטארען דורך געוואלטטהאט): (ד) השוכבים, המשתענים לשכב על מעוה שן. וסרחים, ענין היתרון וההתפשטות ופירוש שהם שוקדים על ערסם תמיד ומשתענים עליהם מהשענה ומשתענן (רד"ק) וכן פירש"י ומשתענים ומאריכים עלמם על ערסותם, וכן חרגומיו וי"ט עומקין (אויסגעדענט), כי הוראת עמק לפעמים הרחבה נמדה כמו העניקין סרה. כרים, כנשים שמיים כמו שלחו כר (ישעי"ז) וכן ח"י פעימין. מרזק, ענינו מנואר (ש"א כ"ח כ"ד): (ה) הפורשים, ח"י דמנגן וענינו כמו פרט כרמך (ויקרא י"ט י"ט) שהוראחו פירות הנותרות אחד ואחר, וכן הננגנים בקולות נפרדות בלי שווי והסכמות. (אונהארמאניס), וזהו לא יולידו נעימות לאחן השומעה, כיודע שעריבת הנגון והזמר סתתק מהרכבות בקולות והסכמות הנגינים, ועם הכחב להחל בהם, שיעגט במשפחה בלי עריבות ונעימות וכל השומע לאינו חליכלה וילחק להם, והם בגאון רוחם יתשבו שכלי שירים רומים ונמש לכלי שיר של דוד הנאהבים והנעימים ועד"י חרגומיו. והחכם געזעניס

בִּיּוֹן צִלְמִיכֶם כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר
עֲשִׂיתֶם לָכֶם: (כז) וְהִגַּלְתִּי אֶתְכֶם
מִהַלְאָה לְרַמְשֶׁק אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי-
צָבָאוֹת שְׁמוֹ:

Göthenbild, den Stern eures Abgottes, den ihr euch gemacht. 27. Darum führ ich euch in Gefangenschaft über Damascus hinaus, so spricht der Ewige, Gott Zebaoth (der Heerscharen) ist sein Name.

ו (ח) הֲוֵי הַשְׂאֲנָנִים בְּצִיּוֹן וְהַבְּטָחִים
בְּהָר שְׁמֵרֹן נִקְבְּלֵי רֵאשִׁית הַגְּזוּלִים
וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: (צ) עֲבְרוּ
כְלָנָה וּרְאוּ וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה
וּרְדוּ גַת-פִּלְשִׁתִּים הַשּׁוֹבִים מִן-

6. 1. Wehe den Sorglosen in Zion, den Sichern auf dem Berge Schomron's (Samarierens), des Ersten der Völker, zu welchem das Haus

Israel's kommt (um Rath und Rechts-Urtheil einzuholen). 2. Zieheth hin nach Kallath und schauet und gehet von dannen nach dem großen Chamath, und reiß-

רש"י

ביון כוכב. שמות ע"א הן: (כז) והגלית אתכם מהלאה למשק. כלומר לא לשכנותיכם תגלו כאשר עד הכה שנעמדתם ציד מלכי אדום ולא היו שונים אתכם למקום רחוק אלא עד דמשק ומעתה ציד סנחדנז אמסור אתכם והוא יגלה אתכם למרחוק:

ו (א) נקבו ראשית גוים. לכם היו קודמים גוי המשושח שבגוים: וזאל להם בית ישראל. הם נחרו במשפטיהם וזאל לכללם: עזרו כללה ודאל. למה מאססתם בתורתי לדק בחקות מעוזדי כוכבים ומזלות עזרו ודאלו עזובדי כוכבים ומזלו' החסדות אם טונים הם מן הממלכות האלה ששומדון ושצירושים. כללה צל חמת אנטוכיא: בת פלשתיס. חסוצה שחמסת סדניהם שהיא קרויה מתג האמה (שעאל כל"ח) על שם שדודה את כולה והיא אם המלכות: אם רצ נזולס מבגלכם. ומה

באור

כמשמעו ואמר סבות הוא האליל המולך בכס ושהיה חשוב בעיניכם כמלך. וער"ז חרגמיו וי"ת פתכוורכוון וכן חרגונו בילה בְּמַלְכוּ שם והוא כנוי לאליל. וכבר דברתי ומה כספר יחזקאל. ביון, לדעת הפותרים הוא נמשון

ערבי והוא כוכב שנתאי (סחטורן), עד גאלט חיהנען נעכסט מארס פִּיר חייין בְּהֻעַט פִּירנליעפ. וי"ח יופיסער חורד ווענס (פִּיר גוטע), וי"מ חורו מענין כון. פִּין, מְכֹון ועעמו מלכה (סטחטוע.

יילע), וי"ת בשמו הפרטי וכן הנחמיו בחרגונו: (כז) מהלאה למשק, רחוק מדמשק והוא לחלח וחבור שם הגבלו יושביהם. כי המוסע מו"י לאשור עובר דרך דמשק:

ו (א) השאננים, ענין חיי מנוחה בלי שום דאגה. נקובי, ומחלה היו נקובים בשם שהם העומים המשובחים שכל הגוים. ובאו וכו', ועמה זאל בית ישראל להגוים לשאלו בעלמם ולשמוע וזהם מה משפטיהם ודיניהם. וכעין זה ח"י וקיינין שום דיניהן כשום עוממיל וכל דען דיסחמכון עליהן בית ישראל: (ב) כלנה. היא עיר בארץ שבער (בראשית י') והיא אחת עם כלנו (ישעיה י') ות"צ צחורה קעיספון (ctesiphon) ויחזקאל כקראת בקה (יחזקאל כ"ז) עיין באורו שם. חמת רבה, חמת הגדולה היא העיר הראשה בממלכה עליונה

לְמַה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֶשֶׁךְ
וְלֹא־אֹרֶךְ: (יט) בְּאֶשֶׁר יָנוּם אִישׁ
מִפְּנֵי הָאָרֶץ וּפָנְעוּ הָדָב וּבָא הַפִּית
וּסְמָךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וַיִּנָּשְׁכוּ הַנְּחָשׁ:
(כ) הֲלֹא־חֶשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־אֹרֶךְ
וְאִפְלֹ: (כא) וְלֹא־נִגְהָ לָּו: (כב) שְׁנֵאתִי
מֵאֲסָתִי חֲנִיכִם וְלֹא אֲרִיחַ בְּעֶצְרֹתֵיכֶם:
(כג) כִּי אִם־תַּעֲלִי־עוֹלֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם
לֹא אֶרְצֶה וְשָׁלֹם מְרִיאֵיכֶם לֹא אֲבִיט:
(כד) הֶסֶר מֵעָלַי הַמֶּזֶן שִׁירָךְ וְזָמְרָת

ת'א כאשר ינום סס:
euch dieser Tag des
Ewigen? er ist Fin-
sterniß und kein Licht.
19. Wie wenn Je-
mand vor dem Lö-
wen flieheth, und es
begegnet ihm der
Bär; und er kommt
ins Haus, und indem
er seine Hand auf
die Wand legt, beißt
ihn die Schlange.
20. Siehe, der Tag
des Ewigen ist Fin-
sterniß und kein Licht,
und Dunkel, und
kein Schimmer an
ihm! 21. Ich hasse,
verwerfe eure Feier-
tage, und mag den
Geruch nicht incuren

Festversammlungen (d. h. der aufsteigende Geruch der Opfer ist mir nicht ange-
nehm). 22. Denn ob ihr mir Ganzopfer und Speisopfer darbringet, ich habe
keinen Gefallen daran, und auf die Freudenopfer eures Mastviehes schaue ich
nicht. 23. Thue weg von mir den Lärm deiner Rieder, und das Gespiel deiner

רשי

המתאווים וגו'. האומרים ימכר יחיסה (ישעיה כ'): למה זה לכם וגו'. משל לתדבגול
ועטלף שהיו מלפין לאורה כדאיתא בחלק: (כא) בעצרותיכם. קודצן כנישתון כשאתם
קודאים עלות: (כב) ושלם מריאכם. ושלמו פטומיכון זהמות מפוטמות: (כג) הסר
מעלי המון שירך. שהלויים משודרים על הדוכן אחרי שאתם חססנים ועעותי משפט:

באור

(ה') (רש"י) בדרך לעג יאמרו כך ימחר להביא פורענות למען נראה אם יוכל עשוהו וכאלו יתאוו לה ואמר הוי
וכו': (יט) כאשר ינום, ענינו מלך אל לרה חלאו וכאשר חללו מרעה אחת חבא השמיה: (כא) ולא
אריח, בהקטרת העולות שאתם מביאים בעת שאתם נאספים לפני בנה"מ. ות"י ולא אקבל ברעוא קרבן כנשתכון.
ועד"ז מתורגם השכמות. בעצרותיכם, החב הוא עלות כו"ש עלות חסיה לכס' ומן עלות האמר
לרבים עצרות. כמו מן עֲפָרָת עֲפָרוֹת ובסמוך עֲפָרוֹת וכן עֲפָרוֹת ודגש הלוי בעלצותיכם לפתח
הקריאה וכן לרי עלציתם (ישעיה כ"ח) (רד"ק) ובמחילה כבודו לא דק העיב כי מן עמדות לא כאמר עֲפָרוֹתֵיכֶם
זכנו כ"א עֲפָרוֹתֵיכֶם והרבות עֲפָרוֹת אינה הקצון מן עֲפָרָת, כי אז לא חסר התי"ו כמו מן שִׁבְשִׁיט
שִׁבְחוֹת, אך עֲפָרוֹת הוא הקצון מן עֲפָרָה בשקל ונערה נקבה שהרבות מֵעָרוֹת, בְּרִכּוֹת והרבות
עֲפָרוֹתֵיכֶם כמו בְּרִכּוֹתֵיכֶם ומן תַּעֲרָה בְּעָרוֹתֵיכֶם וכמו שהם שני משקלים עֲפָרָת עֲפָרָה כן הם שני
משקלים עֲפָרָת עֲפָרָה (יואל א' י"ד) ומה הרבות עֲפָרוֹתֵיכֶם: (כב) מריאכם, בהמות מפוטמות
ובמותו שור ומריא (ש"ב ז') עיין באורו סס: (כג) המון שירך, ת"י אהרגישם ר"ל המים השיר מה שהלויים

der Verständige zu solcher Zeit, denn eine böse Zeit ist es. 14. Suchet das Gute, und nicht das Böse, auf daß ihr lebet, und so wird der Ewige, der Gott Zebaoth (der Heerscharen) mit euch sein, wie ihr wähnet. 15. Hasset das Böse, und liebet das Gute, und stellet im Thore das Recht fest her; vielleicht erbarmt sich der Ewige, der Gott Zebaoth (der Heerscharen), des Ueberrestes von Joseph. 16. Darum — so spricht der Ewige, der Gott Zebaoth (der Heerscharen) der Herr: —

רָעָה הִיא: (יד) דְּרֹשׁוּ-טוֹב וְאַל-דָּרֶע לְמַעַן תִּחְיִי וַיְהִי־כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי-צְבָאוֹת אֲתֶכֶם בְּאֲשֶׁר אָמַרְתֶּם: (טו) שְׁנֹאוּ-דָרֶע וְאַהֲבוּ טוֹב וְהִצִּיגוּ בִשְׁעַר מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי יִחְנֶן יְהוָה אֱלֹהֵי-צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף: (טז) לֵכֵן כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲדֹנֵי בְּכָל-רִחְבוֹת מִסְפָּד וּבְכָל-חֲצוֹצוֹת יֹאמְרוּ הוֹ-הוּ וּקְרָאוּ אֶכֶר אֶל-אֲבֵל וּמִסְפָּד אֶל-יֹדְעֵי נְהִי: (יז) וּבְכָל-כְּרָמִים מִסְפָּד כִּי-אֶעֱבֹר בְּקִרְבָּךְ אָמַר יְהוָה: (יח) הוֹי הַמֵּתֵאֲוִים אֶת-יָיִם יְהוָה

ת"א שנאו דרע חנינא ח', ד'. הוי וגו' סנהדרין ז"ח:

In allen Straßen Klage, und in allen Gassen schreien sie: Wehe! Wehe! und sie rufen den Ackermann zur Trauer, und zur Klage die Sammerfundigen. 17. Und in allen Weinbergen Klage, weil ich durch deine Mitte ziehe, spricht der Ewige. 18. Wehe Denen, welche den Tag des Ewigen begehren! was soll

רשי

(יד) יהי כן וגו'. אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכם כאשר אמרתם בלצנכם שנתקיים לכם גדולתם: (טו) שארית יוסף. כל ישראל נקראין על שמו לפי שכלל אותם: (טז) הוי הוי. לטון נעקם: וקראו אכר אל אלל. יפגעו שיירות האיכרים החורשים בשדות בקול מספר האללים הנועקים בחולות: ומספר אל יודעי נהי. ועצוד מספדל יערע דעצזד אילול ואינו אלל ל' כפול כמו משפטי ודיני (תהלים ט'): (יח) הוי

באור

שחשבתם ההללחה והעזבה שחיה לכם כן תחיו (דר"ק): (טו) והציגו וגו', העמידו בשער משפט להיות מתקיים ולעמוד על עמודו כדבראשונה. יוסף, כלל ישראל נקרא לפעמים על שם יוסף, כמו שנקרא אפרים הכה מיוסף וכמוהו נהג כללן יוסף (תהלים פ' ב') עדות ביהוסף שמו (שם פ"א ו') בית יוסף (לעזלה ו') שבר יוסף (להלן ו' ו') ועוד בשאר מקומות: (טז) הוי, חסר יו"ד שבועלה הוי (דר"ק). אכר, חורש ונקרא כן על שם השדה שנקרא כר והאלף נוספת (הג"ל). אל יודעי, העלוחר ונוקדם וכן הוא ויודעי נהי אל ומספר, וכן ידעת כי אז חולד (ישעיה ל') כמו. ידעת אז כי חולד ודונוי ו"ת ועבד ומספדל לידועין אליה (חזק) ואין סטעלסט טרויער און. פיר דא קלאנגעקונדיגען. יודעי נהי. כי היו אשמים ונשים מיוחדות לקונן (עיי' ירמיה ט' י"ז קהלת י"ב ה'): (יז) אעבור, ענינו להכות זה כמו ועברתי בדרך מלרים וגו' והכתי וגו', וכן ח"י למעמד פורענות דין בנדיק: (יח) הוי הממארים וגו', המזמרים ינחר יחם מעשהו (ישע"י

über den Mächtigen
siegen, und Verstö-
rung dringt in die
Feste ein. 10. Sie
hassen, wer im Thore
sie zurecht weist,
und der da redlich
redet, den verab-
scheuen sie. 11. Dar-
um, weil ihr den
Armen nieder tretet,
und Getreide = Ge-
schenke von ihm neh-
met; habt ihr Häu-
ser gebaut von Qua-
dern und sollt nicht
darin wohnen, habt
anmuthige Wein-

berge gepflanzt, und sollt ihren Wein nicht trinken. 12. Denn ich weiß es, viel sind eure Verbrechen, und stark eure Sünden, die ihr den Gerechten bedränget, Lösegeld nehmet, und das Recht der Dürftigen im Thore beuget. 13. Darum schweigt

דער

חלשין על תקיפין משלט וזוזין על כרכי תקיפין משליט: (י) שנאז צשער מוכיח. אחס
 א' יאלת' מפניו ומפני כזיויו ושנאליס את המוכיחים אתכם צשערי צתי דינא:
 (יא) בוששכם. כמו צוססכם על דל שאתם רומסי' ורופסים על לאשו כמו צוססו
 את נחלתי (סס י"צ): ומשאת צר תקחו. זקיפת מלוות שהפקעתם עליהם השערים
 למכור להם תצואה צריצית כדי ליטול נחלתם מהם למיכר צתים וכדמים אשר צניתם
 ונטעתם על אותן הנחלות לא יתקיימו צידכם. ומשאת ל' משא שמצידון עליהם: כדמי
 חמד. כדמי חמדה: (יב) צררי לדיק. מעיקין ליה לזנאה: צשער הטו. צשערי צתי
 דימוכם הטו משפט אציונים: (יג) המשביל. מי שהוא חכם ידום צנא הדעה ולא
 יהדעה אחד מדת הדין שהרי כל אלה עשו: כי עת דעה. עת המצומנת לקבל דעתם:

באור

וּמְחַלְחֵלָה, וְלֹא יַעֲלוֹר אִישׁ צַעֲרוֹ לִבְנוֹ דְרֹשׁוֹ אֹת ה' וְחַיִּי: **(י) בַשָּׁעַר**, נִקְרָא וְנִקְרָא הַמִּשְׁפָּט כֵּן כָּכָל סִפְרֵי קֹדֶשׁ, כִּי שְׂוֵה יִשְׂרָאֵל כִּסְאוֹת לַמִּשְׁפָּט. **חֲמִ"ט**, שֶׁם הַשָּׁעַר הַהוּא, כִּמוֹ וְאֵם צִלְמוֹת וּבְחִינִים, (אֲשֶׁר־פִּי' אִילָן) : **(יא) בִּישׁבֶם**, אֵינִי לְנֹלֵל הַזֹּאת חֶדֶר וְעִמִּינִי כִּמוֹ דְּשֻׁכָּסֶם בְּחֻלּוֹף שִׁין בְּעִין רִמְיָהוּ וְרִפְסִיָהּ וְח"ו" כִּי בְּמִצְוַת הַדָּר (אֲדָר) **וְהִירֵד בְּעֶרְבוֹיָבֶט**, כִּלְכֹּל כְּמוֹת שֻׁכָּסֶם בְּלִי גִי'ת. **רִמְשָׁח**, כִּמוֹ מִשְׁלֹחַ מִלֵּחַ פְּנִי (לְרִמְשָׁח) מִיָּמִין) עִינִי מִנְחָה וְנוֹתָנִי וְכֵן תִּרְגְּמוּנִי, וְרַש"י פִּירֵשׁ מִשְׁלֹחַ בְּשִׁינִי, מִלְּשׁוֹן הַלֹּאֵה חֲבוּלָה בְּרִיבִית (בְּעִסְרִידֵדֶה וְזוֹאֲבֵרֶה), וְכִינִי מִנְּעִין קָבֵל וְשֵׁחַ (קִּרְקִלְחֹמֶסֶט דִּיחַ יִיחַ חִינְגֵּן חוֹרִפְלִנְעֻנֶה), וְהִרְבּוֹם יִנְתָּן מִנְּקִיפֹן וְכִי בְּסֻבְּבָנִי חֲסִידִיתָּ (חֹסֶם בְּהִכְנָחוֹ. **בְּתִי** גִּי'ת, לֹא־הִיָּה עֲנִשְׁכֶּם וּבִי: **(יב) לִקְחִי** כֶּפֶר, פִּדְיוֹן קִפְּרוֹת מִעֲוֹנוֹת אֹת הַמַּחֲבִיד דְּחִיךְ, וְעִינִי דִין הַלְּחִינְיֹת צַעֲרוֹ מִקּוֹם הַמִּשְׁפָּט: **(יג) לִבְנִי**, בְּרִיחֹת הַתְּשִׁיבִיל מַעֲשֵׂי פִּשְׁעֵי אֱלֹהֵי יְרוּשָׁה וְלֹא יִסְרֹרֵה דְּחִיךְ, וְהִירֵד הָרִין בְּדִעְוָה כִּי עַם רַעֵה הִיָּה וְנִמְלָח ה' קִסֶּה לְנִלְחָלֹת קִסְחָם וְלוֹ קִסֶּה וְשִׁלֵּם וְעַל גִּמּוּלָם יִשְׁבֵּי לֵהֶם בְּזִמּוֹן יוֹעִיד. וְרַד"ק פ"י לְפִי שֶׁשְׁנוֹתָיִם הַמּוֹכִיחִים אֶתֶּם אֲמַר מִי שֶׁהָאֵל מְשַׁבֵּחַ מִן הַתְּעוֹבִים, יִהְיֶה דְּרוֹם וְלֹא יוֹכִיבֵם שֶׁלֹּא יִשְׁמַח־הִרְחֹשׁוּ אֲשֶׁם וְשִׁמְעִידִים כִּי עַם רַעֵה הִיָּה דִּין הַרְעִיָה תִּקְרֶה. וְכַעֲנִינִי זֶה תִּרְגְּמוּן יִנְתָּן בְּכֵן מִלְּפָאִי עֲבִירָתָהּ הִיָּה עִינִי קִדֶּם רִשְׁעִיָה שְׁחִיקוֹ אֲרִי עֵדֵן בִּישׁ וְדִרְזֹרֶן תִּקְרֶה פִּקְלֹסְלוֹעֲהִירֶנֶר שְׁוִיגִיעֵט אֲרִי דִיעוֹנֶה לִיִּים חֵב דַּעַר פֶּרַעְפֹּלֶנֶר, דַּעַן עַם אִינֵט אִינֵט בְּאֻנֵּעַ **(יד) כֹּאשֶׁר** אֲמַרְתֶּם, כְּלוֹמַר כָּכָל עִינִי

es verzehre, und Niemand lösche zu Bet=El. 7. Die da das Recht in Wermuth wandeln, und die Gerechtigkeit zur Erde senken. 8. Er macht das Sieben gestirn und den Orion, und wandelt Todes=Schatten in Morgenlicht, und hellen Tag verfinstert er zur (grauen) Nacht; er ruft den Gewässern des Meeres, und gießet sie auf die Fläche des Erdbodens, Twiger ist sein Name. 9. Er läßt die Verwüstung

הַחֲפָכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט וְצָדִיקָה
לְאָרֶץ הַנִּיחִיָּה: (ח) עֲשֵׂה כִימָה וְכִסִּיל
וְהַפֵּךְ לַפֶּקֶר צִלְמוֹת וַיֹּם לַיְלָה
הַחֲשִׁיד הַקּוֹרָא לְמִי־הַיָּם וַיִּשְׁפֹּכֵם
עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ: (ט) הַמַּבְלִיג
שָׂדַי עַל־עֵז וְשָׂדַי עַל־מִבְצָר יָבוֹא:

ח'א עושה וגו' זכרות ט', נ"ה: המבליג שנת ח', ט"ו:

מספט. ואינם זוכרין הפניות שאני הופך לצדק ללמות יש שדרוין עתה צחק ואני מאיר להם: (ח) ויום לילה החשיך. ויש שעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכו ללילה: הקורא למי הים. ונתן תרגם דאמר לכנשא משריין סבלין כמי ימא ומצדד להון על אפי אדעא. ורנותיו פירושו על דור אנוש שהלך עליהם את מי אוקיינוס: ה' שנו. לו הים לכס לעבוד והוא היה מבצר אחכם על שונאיהם. (ט) המבליג. המבצר כמו ואצליה מעט (איוב י') מצלתי עלי יבון (ירמיה ח'): וסד. אדם שדוד וחלש ומבצר

רשימי

באר

לען אין בית אל געדריינט: (ז) ללענה. הוא העשב הנקרא בלע"ז אשכ"ליו (אייטזל. Assenzio ווער-מוטה), (ד"ק) ולפי שהוא מר מאד בטעמו, יחסהו הכתוב לסם ארסי הממית, ויחירוהו תמיד לדבר המזיק ומכלה בדרך דמיון (וועגען זיינער הערבען ביטטערקייט ווירד עס אין דער ביבעל אלס גיפט אנגענומען, אונד אלס בילד דעם הילפסעטן פערדערבענס חסן געגענוואלטע מיט רעכט אונד טוענער געברויכט). הניחיה. משפילים הצדקה עדי ארץ וכו' רשומי. ובעין זה תרגומתי: (ח) עושה. מוסב למקרא שלפניו שאמר דרשו את ה' והוא זה העושה כימה וכסיל, ו"ת שנקו למחל קם דעבר כימה וכו' (אונטערליימען דיא עהרפֿורכט פֿאר דעק סעפֿער דעם חו. ג. וו.), וגראה שהוסף מלה שנקו למחל על העברית כמנהגו, או שהמשיך מלת הניחו למטה ותרגום רש"י בכה ענין לארץ. כימה. פתחו ההכם בעזעכיוס מופעל כוס בלשון ערבי ענין לבור וחומר (הויפֿען הויפֿע), וחכמי הקדם קוראים בלשונאיהם (פלעיאדענענדיגע), ועס זה יובן דברי איוב התקשר מערנות כימה (איוב ל"ח ל"א) (קריפטסט דוא דיא באנדע דער פֿוילדען?) עכ"ל. כסיל. הוא הכוכב הנקרא בלשון היונים (אֶרִיֶס), והוא היפה בכל כוכבי שמים, ויש כוכבים אחרים הדומים לו בלורה וצפיון רק שהם קטנים מונו גדולתו, ולכן במלא הרבים מונו וכסיליהם (איוב י"ב) ולדעת ר"ל יש לשני כוכבים אלו השפעה גדולה משאר כוכבים כלל — מוט והוא כתי להשך חפלה (דיכטע גראבעספֿיינסטערניס, טאדעמאכטס). הקורא וגו', להעלות בעבים האדים העולים מן הימים ואחר זמן שופכים על פני האדמה. ה' שמו. המורה על הכוללת ותהוה ארון הכל: (ט) המבליג וגו' עקר הוראתו התבפרות, ונכדל בטעמו לפי ענין הכתוב, יש טעמוכישם הייר לככול לרה (צ"ך זעלבסט בעהעררשען אונד דולרען, דען טאערן איבערווינדען אונד יך טרופסטען) ויש טעמו הסחוקות והלוח על זולתו בכחו וגבורתו (ויעגען, איבערוועלטיגען), געכטיגער אלס חיון אנדערער זיין), וכן שערור פה ש' נוסן כח וחיל לשד תשומה להגביר על בעל עוז וגבורה, והוא מדרך טעם המוללה להגשים דברים שאינם בעלי חיים והם מופשטי חומר, להיחס פועלים כגופים בעלי חיים (פערזאנלע פֿיליזען), כמו שד פה ליחס אליו הלכות והניחה על המבליג וסד שם המקרא כשאר מקומות, וכן תרגומתי. עי. פאר לערן ובגר אלס, ובאומר הואיל ואך לה' הכח ויכולת ובדברי יבוא סלר על המבליג להחריב אותה כלה

הַעִיר הַיְצֵאת אֶלֶף תְּשָׂאִיר מֵאֶרֶץ
וְהַיְצֵאת מֵאֶה תְּשָׂאִיר עֶשְׂרֵה לְבֵית
יִשְׂרָאֵל: (ז) כִּי כֹה אָמַר יְהוָה לְבֵית
יִשְׂרָאֵל דְּרִשׁוּנִי וַחֲיוּ: (ח) וְאַל תִּדְרָשׁוּ
בֵּית-אֵל וְהַגִּלְגָּל לֹא תָבֹאוּ וּבְאֶרֶץ
שִׁבְעָה לֹא תַעֲבְדוּ כִּי הַגִּלְגָּל גִּלָּה
יִגְלָה וּבֵית אֵל יִהְיֶה לְאֵוֹן: (ט) דְּרִשׁוּ
אֶת-יְהוָה וַחֲיוּ פֶּן-יִצְלַח בְּאֵשׁ בֵּית
יֹסֵף וְאֹכְלָה וְאֵין-מִכְבָּה לְבֵית-אֵל:

ת"א כי כה וכו' מכות ב' כ"ד

läßt hundert übrig, und die zu hundert auszieht, läßt zehn übrig vom Hause Israel. 4. Ja, so spricht der Ewige zum Hause Israel's: Suchet mich, so werdet ihr leben. 5. Suchet aber nicht Bet-El, und gen Gilgal gehet nicht hinüber, und nach Béer-Schéba wandert nicht! denn Gilgal wird es büßen mit Gefangenschaft und Bet-El trifft Unglück. 6.

Suchet den Ewigen, so werdet ihr leben, daß er nicht eindringe wie Feuer im Hause Joseph's, und

רש"י

לשלם נדריכם לירושלים: (ה) ואל תדרשו בית אל וכו' וזאת שבע לא תעבדו. לא כאמר כאן אל תבואו ואל תדרשו אלל אל תעבדו למדנו שלא היתה שם ע"א אלל כל זמן שהי' א' מזבחי עשרת השבטים יואל לדרוש ולא עבד את זאת שבע עורונו יכול לעלות לבית המקדש לירושלים ומשעבד את זאת שבע הוא הדרך לעבד בית אל או לעבד שדן וכן הוא במקום אחר (לקמן ח') חי אלהיך דן וחי וכו' ותדע שבזו הכתוב גזירת פרענות על בגלגל ובית אל ולא בזר על זאת שבע: הבגלגל בלש' יגלה. לפי שמו קללתו וכן בית אל יש עיר סמוכה לו ששמה בית און (בספר שופטים ז'): יהיה לאון. יהון ללעא והוא תרבונו של הכל וזה דומה אלל בלעז און אך הוא היר (הושע י"ג): (ו) בית יוסף. כמו לבית יוסף: פן ילכל כאש. פן תעלה חמתו לבית יוסף: (ז) ההופכים ללעגה

באר

אש"ם: כי יולאח על כנסת העם, ולא על העיר עלמה (רד"ק) והכוונה על אש"ם העיר שהיו יולא"ם מומה אלף ללעא לא תבואו בה כ"א מואה, וכן חרומהיו. וכן ח"י דרשקון מנה אלפא (פ"ק) וועלכער טויטערד חוסי'לע-העו: (ח) ביה אל. ר"ל העבד אשר בבית אל. לא תעבדו, כי גם שם בנו מזבחות לע"ז כו"ס וחי דרך זאת שבע (להלן ח' י"ד) ואמר בלשון העברה לפי שהיה בזה שבע בדרך יהודה מחוץ לבגלגל עשרת השבטים (מ"א י"ט ג'). כי הבגלגל וכו', הוא לשון טיפל על לשון. הנהגו מחד בדברי תוכחה נביאים. כמו ועקרון תעקר (לפניה ב') ורבים ממוה, וענינו על בגלגל יבוא עונש בגלות. וי"ת הבגלגל כאלו כחוד בגלגל מבלקן יגלון והכן.

לאון. ענין חיד וזהו כמו לא הביע און ביעקב (במדבר כ"ד) וי"ת יהון ללעא כמו עמל ואון (תהלים ז') הכל וריק (ויכ"ט ג'קייט) והדין עמו, כי הפעל היה בקשור הלמד עורה על הפוך הדבר ממה שהיה מחשבה. וחרומי ע"פ שאר המשפיקים. וגם הוא לשון טיפל על לשון כי בית אל מכוונה לבגלגל בשם בית און ענין בחרונו (הושע ד'): (ו) וצלח, יבקע חרבונו ויבקע עלי העולה וללח (רד"ק) ואון מן הוורד להביא ראייה מן לשון המרגום. כי כן מלאוהו בעברית וללחו הירדן (ש"ב י"ט) ענין בחרונו שם: וי"ת לפי הכונה ידלק (אנלינדעו). בית יוסף מלשון הללחה (וחננס, כיחוט ס חיעברהחנד וויא פיייער), וי"ת לפי הכונה ידלק (אנלינדעו). ראין מכה. מי שופיע וייל. לבית אל, זכר בית אל ולא בגלגל ובאר שבע לפי ששם היו העבדים וכומרי ע"ז שהיו מעבדים ישראל מעלות ירושלים. וי"ת הלמד לקבה הגורמת כשיל. ולא ייחוס כחושק דהויסון פלחין לעשחא דנתי אל. (אזכר ער וירר נישט פערשטענען וועגען דער זינדע דאס חיהר דען גאט-)

weil ich dir denn also thun will, so schicke dich an, deinem Gott zu begegnen, Israel! 13. Denn siehe, er bildete die Berge, schafft den Wind, und offenbart dem Menschen, was er reden soll, er machet Morgenroth, Dunkelheit, und tritt einher über die Höhen der Erde: Ewiger, Gott Zebaoth (der Heerhaaren) ist sein Name.

אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל: (יג) כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבֹרֵא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מַה-שִּׁחֻ עֲשֵׂה שָׁחַר עֵיפָה וְדוֹךְ עַל-בְּמַתִּי אֶרֶץ יְהוָה אֱלֹהֵי-צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

ה (ב) שִׁמְעוּ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי נֹשֵׂא עֲלֵיכֶם קִינָה בֵּית יִשְׂרָאֵל: (ג) נִפְלָה לֹא-תוֹסֵף קוֹם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל נִשְׁשָׂה עַל-אֲדָמָתָהּ אֵין מְהִימָה: (ד) כִּי בָהּ אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה

5. 1. Höret dieses Wort, das ich über euch erhebe, ein Klage-
lied, Haus Israel's! 2. Sie ist gefallen, wird nicht mehr erstehen, die Jungfrau Israel's, hingestreckt auf ihren Erdboden, Niemand richtet sie auf.
3. Denn so spricht der Herr, der Ewige: Die Stadt, die zu tausend auszieht,

תִּיאַ הָכֵן וְגו' זָכְרוּ ב', כִּבְּסוֹ וְסִי' נִי. כִּי הִנֵּה וְהִי חֲבוּנִי ח' ה' וְדָף י"ג. סִנְהֶדְרִין דָּף ל"ט. חוֹלִין ר' ס' נִי דֵּה ב', כִּבְּ: נִפְלָה וְגו' זָכְרוּ ח' ה':

רש"י
מפי כנזאי אשר זאת מעשה לך: הכון לקראת. לשון מרשעתך: (יג) מה שחזר. כל מעשיו פורטין לפניו צעעת מיתתו: עושה שחר. ללדיקים כאור נוגה: עיפה. הופך נובהון של דשעים לחשך אפלה כמו (ישעיה ח') והנה לרה וחשכה מעוף נוקה וכן (איוב י') ארץ עיפתה (סס י"א) תעופ' כצקר תהיה חשך כצקר יהיה מאיד: ודורך על צמתי ארץ. משפיל גזובים וגסי הדוח:

ה (ב) בתולת ישראל. משיגלו צימי הושע זן אלה מלכים (ז' ט"ז). לא יעמוד עוד תלך מעשרת השנצים: נטשה על אדמתה. כל דבר המושלך ומוטל ונפון על השדה קוירו נטישה: (ג) היוצאת אלה. המולידה אלה אלה: (ד) דרשוני וחיו. עלו לרגל

באור

אל ה' יהיו קרובים אליו כנחמה, זה ענין שובת עד ה' אלהיך (הושע י"ד) כלומר עד שתתקרב אליו והבן: (יג) כו הנה. ר"ל הוא תקף ובעל יכולת והכל שלו ובירו לכן יאמר שיכנע האדם ויפניו. שחור. כזר"י כמו בחורק, וענינו דבור שהוא מגיד לאדם וזה יהיה דבורו כי יודע הוא פעולות לב. עיפה. ענין חושך כמו ארץ עיפה (איוב י"ב) ותחקר וי"ו החבור כמו שנים ירח. ה' אלהי וכו', שהוא נושג כלל מעלה ונוטה ויכול לעשות בהם כרצונו, ולכן מן הראוי לך שתבין לקראתו בנשעים טובים וישמחך כיני עמוס אומר:

ה (א) נושא. ונענין נושא ונבואה. קינה, הדבר הזה הוא קינה, חסר בית ישראל: (ב) נפלה וכו', עדה ישראל נפלה פלחים והיא בחבלית השפלות. ל' חוסף קום, ונעלמה, כי לא יהיה לה כח ותעלותם להחנער ונעפר ולהתגבר על אויביה, אבל הש"ית יקוונם ומאשפתם ראשה בהקיונו סתם דור הנפלה. וי"ו לא חוסף קום לאזן ארוך וכוונתו ולא יקפו גדודי. ארם (ו"ב ו') שנינו ג"כ לאזן ארוך סתרי כתיב אחריו, ודונוני. נששה. כל דבר המושלך ומוטל על השדה קורטו נטישה (רש"י) וי"ה אחרנישה, ואחד היא כנחמה זאת עם רעש בחלוק אחריות נ"ר המוחלפות לפעונים, ובענין זה תרגומתי: (ג) היוצאת, אינו פועל יולא כמו הולידה כאשר השבו

וּבִירְקוֹן הַרְבּוֹת גִּנּוֹתֵיכֶם וּכְרָמֵיכֶם
וּתְאֵנֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם יֹאכַל הַגֶּזֶם וְלֹא־
שְׁבַתְּם עָדִי נְאֻם־יְהוָה: ^(א) שְׁלַחְתִּי
בְּכֶם דָּבָר בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם הִרְגַּתִּי בַחֲרֹב
בַּחּוּרֵיכֶם עִם שְׂבִי סוֹסֵיכֶם וְאֶעֱלֶה
בְּאֵשׁ מִחֲנִיכֶם וּבְאִפְכֶם וְלֹא־שְׁבַתְּם
עָדִי נְאֻם־יְהוָה: ^(ב) הִפַּכְתִּי בְכֶם
כְּמֹה־פַכַּת אֱלֹהִים אֶת־סֹדֶם
וְאֶת־עֲמֹדָה וְתָהִיוּ בְּאוּר מִצֵּל
מִשְׁרָפָה וְלֹא־שְׁבַתְּם עָדִי נְאֻם־יְהוָה:
^(ג) לָכֵן כֹּה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ יִשְׂרָאֵל עֵקֶב
כִּי־זֹאת אֶעֱשֶׂה־לָּךְ הַכּוֹן לְקִרְאָתִי

euch mit Brand und mit Vergeltung (des Getreides) geschlagen, eurer Gärten und Weinberge Menge, und eure Feigen und Oliven fraß der Käfer, und dennoch kehret ihr nicht zu mir, spricht der Ewige. 10. Ich sandte unter euch die Pest, auf der Reise nach Egypten, brachte durch's Schwert eure Sönnlinge um, bei der Beute eurer Rosse; und ließ den Gestank eures Lagerheeres aufsteigen, (und er drang) in eure Nasen, und

dennoch kehret ihr nicht zu mir, spricht der Ewige. 11. Ich kehrte unter euch (einige Länder) um, wie Gott Sodom und Amoraß umkehrte, und ihr waret wie ein Brand der Flamme entrisßen, und dennoch kehret ihr nicht zu mir, spricht der Ewige. 12. Darum werde ich dir also thun, Israel! daher,

רש"י

כָּסֵל יֹאכַל הַגֶּזֶם: אֲכַל הַגֶּזֶם: ^(א) בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם. כְּדֹךְ שֶׁלַחְתִּי עֲלֵיכֶם צִמְדָד צִלְחָתָם מִמִּצְרַיִם: עִם שְׂבִי סוֹסֵיכֶם. טִהַרְנוּ גַם הַסּוֹסִים: וְאֶעֱלֶה זֶה מִתְּחִלָּה עֲלֵיכֶם מִצְרַיִם. רִיחַ פְּנִידֵיכֶם יִצְחָשׁ זֶה הַחֲרֹב הַעֲלִיתִי אוֹתוֹ: ^(א) כְּאוּר. טִיסוֹן זֶה עֲלֵיכֶם כְּאוּר שְׁמוֹרִים וְחֲסוּכִים וְקִדְרִי: ^(ב) לָכֵן. יֵעָן אֲשֶׁר לֹא שְׁבַתְּם עָדִי: כֹּה אֶעֱשֶׂה לָךְ. כָּל הַדְּרוֹת הָאֵלֶּה: עֵקֶב. כִּי אֵתָּה שׁוֹמֵעַ מִי כִּי־אֵי אֲשֶׁר

באור

תִּיֵּאָן. תִּיֵּאָן הַנּוֹחַ עַל הַעֵץ הַנּוֹשֵׁא פְרֵי הַחֵלְבָה ^(פִּינְגֵּנְבוֹיִן). תִּיֵּאָן נֹחַל עַל הַפְּרִי ^(פִּינְגֵּנְבֵּי). וְעִנִּי הַפְּקוּקִים

יִוְדָה ע"י: ^(א) בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם. בְּהִיטוֹם בְּדֶרֶךְ לִלְכֹת מִצְרַיִם לְשׁוּבָה בִּי. כִּי שָׁם יֵשׁ הַרְבֵּה כְּחוֹמָה, וְכֵן ח"י כְּדִבְאוֹרֵה מִצְרַיִם וְכֵן הוּא כְּתוּבָתוֹ. וְי"ו בְּדֶרֶךְ שְׁלַחְתִּי עֲלֵיכֶם כְּמוֹדֵךְ בְּלֹחֲכֶם מִמִּצְרַיִם ^(בְּלִי־עֵד) וְיִיזַע וְיִיזַע חֵן גִּיפְטָטוֹן. אֲמַם חֵן מִשְׁמֻעוֹת הַלָּשׁוֹן כֵּן כָּל הַמִּקְרָא. ע"ם שְׂבִי וכו', שֶׁהָרִגוּ הָאוֹיְבִים הַכּוֹחִים חֹכְמֵי הַסּוֹסִים וְשִׁבּוּ קוֹסִיָּה. וְאֶעֱלֶה וכו', לִחְנֹת הַפְּגָרִים הַמּוֹשְׁכִים עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה עֲלֵתָה בְּאוֹרֵי הַשָּׁמַיִם וְגַם בִּלְחָפְכֶם וּבְחָפְכֶם זֶה מִתְּחִלָּה פֶּה. בְּאוֹשׁ, שֶׁם ע"י שְׁאוֹר, תִּהְיוּ: ^(א) הִפַּכְתִּי בְכֶם. מִקְלֹת חֲרוֹט שֶׁכֶּס

^(ד"ק). כְּאוּר, עַן מִשְׁמִינִין בּוֹ הָאֵשׁ ע"י חֵן בְּלֵע"י ^(ד"ק) וְהוּא ^(פִּינְגֵּנְבוֹיִן) כְּאוּר ^(פִּינְגֵּנְבוֹיִן). כְּאוּר חֵשֶׁם בְּנֵי שְׁמוּרָן לְכֹד שֶׁמֶלְחָתָם הִיטוֹם כְּאוּר מוֹלֵל מִשְׁרָפָה: ^(ב) לָכֵן. יֵעָן אֲשֶׁר לֹא שְׁבַתְּם עָדִי ^(ד"ק). כֹּה אֶעֱשֶׂה לָךְ, כָּל הַדְּרוֹת הָאֵלֶּה ^(ה"ל). עֵקֶב, כְּעֵבוֹר אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָךְ אֵת זֶה הָאוֹרֵר לְמַעַל. חֲבוֹן, מִקּוֹר חֲחֵה הָאוֹרֵר ר"ל רָחִי לָךְ לְהַכּוֹן אֵת עֲמֶךְ. לְקִרְאָתִי, הוּא מִקּוֹר ע"י הַסּוֹרִי וְעֵלְכֶן לְפָנֶיךָ עֵינֵי בְּאוֹרֵי ^(מ"א) י"ח ע"י וְהוֹנֵחַ פֶּה עַל הַמְּנוּעָה לְהַמְקִיר אֵל ח' שֶׁהַמְּחָקוּ מוֹמֵ ע"י מַעֲשִׂיָּהם הַרְעִים וְהִכִּין עֲלֵהֶם כְּשֶׁבִּיבָה

euch in all' euren Städten sauberere Zähne gemacht (bildlich: für Hungersnoth, wobei die Zähne sauber bleiben) und Brotmangel in allen euren Wohnorten, und dennoch kehret ihr nicht zu mir, spricht der Ewige. 7. Auch verweigerte ich euch den Regen, während drei Monate bis zur Ernte; und ließ regnen auf eine Stadt, und auf die andere ließ ich nicht regnen, ein Stück Acker ward beregnet, und ein Stück Acker, worauf es nicht regnete, verdorrte. 8. Und zwei, drei Städte bewegten sich (zogen) nach

וְגַם אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שִׁנַּיִם
בְּכָל־עָרֵיכֶם וַחֲסֹר לֶחֶם בְּכָל־
מְקוֹמֵיכֶם וְלֹא־שָׁבַתְם עִדִּי נְאֻם־
יְהוָה: ⑥ וְגַם אֲנִכִּי מִנְעַתִּי מִכֶּם
אֶת־הַגֶּשֶׁם בְּעוֹד שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים
לִקְצִיר וְהִמָּטְרְתִּי עַל־עִיר אַחַת וְעַל־
עִיר אַחַת לֹא אֶמְטִיר חֲלָקָה אַחַת
תִּמְטֹר וְחֲלָקָה אֲשֶׁר־לֹא־תִמְטֹר
עָלֶיהָ תִּיבֹשׁ: ⑦ וְנָעוּ שְׁתֵּי שָׂדֵי שְׁלֹשׁ
עָרִים אֶל־עִיר אַחַת לִשְׂתוֹת מִיָּם
וְלֹא יִשְׁבְּעוּ וְלֹא־שָׁבַתְם עִדִּי נְאֻם־
יְהוָה: ⑧ הִכֵּיתִי אֶתְכֶם בְּשֹׁדֶפֶן

ח"א וגם אני נדה ו"ט. וגם אנכי עניתי ח', ו'. והמטרתי על סנדריון ו"ח, ל"ו: הכיתי אתכם שנת ז', ל"ז:

einer Stadt, um Wasser zu trinken, und sättigten sich nicht, und dennoch kehret ihr nicht zu mir, spricht der Ewige. 9. Ich habe

רשי

שהוא נכנס צין השנים כמ"ש הנסר עודנו צין שניהם (מדבר י"א): (ז) בעור שלש חודשים לקליר. כלומר ג' חדשים לפני הקליר: חלקה. נקעה שדה קמפני"ל צלע"ו: תמטר. תהא מער אמר ער שתי"ל לקללה זו תדקז וזו תינש: וחלקה אשר לא תמטיר עליה. לא תדאג נמטרת את עלמה: (ט) הרבות ננותיכם. שאתם עוסקים להרבות בנותיכם:

באר

ששחתי בקרבכם רעב ובקפ, עכ"ל לא לקחתם מוקר ולא עשייתם חסונה: (ז) בעור שלשה חודשים, ח"י בקוף חלחל ירחין וכן חרגומו בכל מקום שחבוב בעור (וכח דרי"ח וז'נחטהעו). והר"ק כתב ענין הזמן הזה ופירושו בקוף כלומר בקוף שלשה חודשים ערם הקליר לריבה ארץ מער ע"כ (בספר השרשים). ולדעת בעל ח"ה"ש כל בעור כבי"ח מורה בחור ושך הזמן וכן חרגמתי. ויותר מזה יבוא ח"ה"ש בפר חולר השרשים החדש. והמטרחי, פועל יולא לשלישי, וכן חאעיר (רד"ק) וענין הפסוק ולמען הראו כי לא במקרה קרה לשנה שאינה בשונה ונחולדת העבד כן, לכן המטרחי על עיר אחת, ועל עיר אחרת לא העטרחי למען רעה שהכל בהשגחתי מונני. למטיר, פועל יולא לשני ופירושו שלא ימטיר עליה העבד (רד"ק). וח"י לא ימות פועל עומד בהפעיל וכן חרגמתי, ויש רואים לומר שהוא מוקד על ה' והם דברי הכביא חלוי (וואריון) דוא יכבט רעגנען (זעמעסט). חלקה, ענין שדה. ובארמית, חקל, חקלל בהפוך אותיות ורבים כמותו ענין

ספרי מבור לשון ארמית (פ"ח ס"ב): (ח) ונעור, חששם מחטועים ללכת. ולא ישבעו, לא מלאו בו מים די רוח למאכוס: (ט) בשדפון ובירקון, ענין באורו (מ"ח ח' ל"ז) ושניתי חרגומי פה מהעמקתי שם לפי הענין כאן. ותא'ניכם, ממשקל זקן וככתי המלאים זקניכם ולא נשחתה זה מפני החל"ף (רד"ק). ולדעתי ההבדל תא'נה

הַהֲרַמְנָה נְאֻם־יְהוָה: (ד) בָּאוּ בֵּית־
 אֵל וּפְשָׁעֵי הַגִּלְגָּל הִרְבּוּ לַפֶּשַׁע
 וַהֲבִיאוּ לַבֶּקֶר זִבְחֵיכֶם לְשִׁלֶּשֶׁת
 יָמִים מֵעֲשֻׁלֵּיתֵיכֶם: (ה) וְקָטַר מִחֲמִין
 תֹּדֶה וְקִרְאִי נְדָבוֹת הַשָּׁמַיִם כִּי בֵן
 אֲהַבְתָּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנֵי יְהוָה:

fäuereten Dankopfer, weiht freiwillige Gaben, machet es bekannt; denn also liebet ihr's, Kinder Israel's, spricht der Herr, der Ewige. 6. Wohl habe ich

und man wirft sie in die Burg, spricht der Ewige. 4. Gehet gen Bet=El, und übet Verbrechen, gen Gilgal häufet Verbrechen! Und bringet jeden Morgen eure Opfer, und (immer) nach drei Tagen eure Zehnten. 5. Und räuchert vom Unge-

רשי

וַיִּתְּ וַיְבָלוּ יִתְּהוּן לְהַלֵּא מַעֲשֵׂי הַמַּעֲשִׂי וְהָסֵד חֶסֶד וְחֶסֶד: (ד) בָּאוּ צִיָּה
 אֵל וּבֹי'. כֹּלֵם הַמִּזְבֵּחַ לִצֵּן לְעֵל עֲשֵׂה עַד שֶׁתִּמְלֵא סֶלֶח: וְהַצִּיָּה לִצֵּק וְצִיָּה.
 זֶה חֲמוּרִים לִבֵּם כֹּמוֹת הַצֵּל עֲבוֹרֹת וְהַצִּיָּה הִיא וְאִינֶה מַחֲמַת עֲלֵיכֶם הַתּוֹרָה אֲמַרָה
 (שְׁמוֹת כ"ב) לֹא יִלֵּן לִצֵּק אֵל לֵעֲבוֹרֹת וְהַצִּיָּה לִצֵּק תּוֹרָה אֲמַרָה צִדְקִים קִלִּים צִדִּים
 וְצִדְקָה יֵאָכֵל וְהַמַּחֲמַת (וִיקָרָא י"ט) וְעֲבוֹרֹת לֵב יָמִים מֵעַשֵׂר צִדְקֹתֵיכֶם תּוֹרָה אֲמַרָה
 שָׁמֹר לֹא תִקְטְרוּ (ש"ס ז') וְעֲבוֹרֹת: (ח) וְקָטַר מִחֲמִין תּוֹרָה. תּוֹרָה אֲמַרָה לֹא תִשְׁמַר
 לְשִׁלֵּמוֹ (דְּצִדִּים כ"ג) וְעֲבוֹרֹת וְקִרְאִי נְדָבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהַצִּיָּה כֹל מִי שֶׁמִּתְנַדֵּב וְשֶׁכֵּן יִתֵּן
 אֵל לִצֵּן וְיוֹכֵר. וַיִּתְּ וְקָטַר מִחֲמִין מִן אֹכֵל כֹּמוֹת אֲשֶׁר חֲמִין (יִשְׁעִיה' א') מִכָּן תֵּעוֹל
 וְחֲמוּץ (תְּהִלִּים ע"א): וְקִרְאִי נְדָבוֹת הַשָּׁמַיִם צִדִּים. זֶמֶר וְאֲמַרְוּ שִׁדְרָן זֶה מְדוּלָּה וְעֲקוֹבָל
 צִדְקָה כֵּן תִּי: (ו) נִקְיֹן שִׁנִּים. אֲחֵסִיּוֹת שִׁנִּים. ד"ל נִקְיֹן שִׁנִּים זֶה מוֹתֵר אֲחֵסִיּוֹת צִדִּים

באור

וַיִּתְּ וַיְבָלוּ יִתְּהוּן לְהַלֵּא מַעֲשֵׂי הַמַּעֲשִׂי וְהַסֵּד חֶסֶד וְחֶסֶד: (ד) בָּאוּ צִיָּה

הַאֲבוֹעִיגִיטִיעַן חִין דִּיח בּוֹרָג גִּעוּחֶרְעֶען, וְהַצִּיָּה יִבְחַר: (ד) בָּאוּ וְכו', לֹא עִיר גִּזּוּם כֹּמוֹ שֶׁמֶת
 בַּחֲזֹר בִּילְדוּסְקִי, אִי דִיךְ הַפּוֹל וְלֵלֹן כֹּמוֹ שֶׁאִמֵּר אֲלֵיהֶם וְהַסֵּד לִבֵּן אֲחֵיהֶם (וַיִּתְּ יִי"ח א'), וְכֹלֵמֶר אֵל לִבֵּן
 בֵּן מִיָּשׁוּ עֲשֵׂה מִה שֶׁלֵּכְךָ חֶסֶד וְהַצִּיָּה וְהַצִּיָּה לִצֵּק לִבֵּן בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, לִבְקָר, כֹּלֵם צִדִּים לְשִׁלֵּשֶׁת יָמִים, כֹּלֵם
 סוֹף שְׁלֹשֶׁת יָמִים כֹּמוֹ לִיָּמִים עוֹד שְׁבַע (בְּרֵאשִׁית ז' ד') לְשִׁבְעֵת הַשָּׁנָה (ש"ב י"א א') וְכֵן רִבִּים שֶׁהַלֵּוֹר שֶׁמֶשׁ
 כֹּמוֹ אֲחֵר כֹּלֵם הַחֵן (נִכְדָּר פֶּרְדִּירִיל), וְלִדְעָה אֲחֵרִים יָמִים כֹּמוֹ יָמִים אֲחֵרִים בְּאֻלְמוֹ (וִיקָרָא כ"ה). ר"ל שִׁנִּים
 וְכֹלֵמֶר הַתּוֹרָה כִּי תִכְלֵם לְעֵשֶׂר וְכו' שְׁנֵה הַשְּׁלִישִׁית וְכו' וְאֲחֵרִים וְכו' (דְּצִדִּים כ"ו). אֵל הַנִּרְאֵה מַעֲשִׂין שְׁהוֹכִיחַ
 עַל פִּיָּסָה, שְׁבַע הַכֵּל הַפֶּן מִלּוֹת הַתּוֹרָה כֹּמוֹ שֶׁאֲבַחֵר, וְגַם בְּדִבְרֵי זֶמֶר הַנְּעֻשִׂיָּה. וְכֵן מִתּוֹרָה לְשִׁבְעֵת:
 (ו) מִחֲמִין תּוֹרָה, מִן לֵחַם הַחֵן שֶׁכֵּן כִּי כֵן הִיא דְּרִכָּה, וְהוּא גַּד הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא לִמֵּד לְהַקְטִיר מִלְחָמִי תּוֹרָה
 וְכֵן לֵחַם הַחֵן שֶׁאֵין הַחֵן כֹּמוֹ שֶׁכֵּן כִּי כֵן שָׁמֹר וְכֵן דְּבַשׁ לֹא תִקְטְרוּ (וִיקָרָא ז') וְלִחְמֵי
 הַכֹּהֲנִים שֶׁאֲפֹתָם חֵן לֹא עָלָה לְגִבּוֹת מִפְּנֵי שֶׁחֵן חֵן. וְקִרְאִי נְדָבוֹת, הַנְּעֻשִׂיָּה נְדָבוֹת כֹּמוֹ קִרְאִי עֵדֶה. וְכֵן
 מִתּוֹרָה, וְלִדְעָה אֲחֵרִים עֲבוֹרֹת הַכִּרְזִי לְהַבִּיא נְדָבוֹת (וִרְבֵּעַת אֹרִים פֶּרִיחוּלִיגֶע גִּבְעִין) (לִי בְּרִינְגֶען).
 הַשָּׁמַיִם, הַדִּיעִי נְדָבוֹת כֹּל זֶה לְהַתְפָּאֵר עַל וְנִשְׁכִּים בְּהַלְלָתָם זִמְרִים וְנְדָבוֹת, כִּי כֵן אֲהַבְתָּם, ר"ל הֵלֵךְ
 מִלֵּבָב הַכְּבוֹד הַמְדוּמָה לְהִיט וּפְּאֻרִים שֶׁשֶׁר בֵּת רִבִּים בְּעֻבְרֵתָם וּבְדִבְרֵתָם רִמְכָם תִּשְׁעוּ כֹל אֱלֹהִים. כֵּן כִּל שְׁמֹר
 הַפֶּסֶק לִפִּי הַמֶּלֶךְ הַעֲנִין, וְכֵן תְּרַגְמַמִּי וְלִדְעָה יוֹנָתָן עֲנִין מִחֲמִין כֹּמוֹ אֲשֶׁר חֲמוּץ (יִשְׁעִיה' א') יִיז עֲנִין חֲמוּץ וְגַם
 וְהַרְסָה הַפֶּסֶק עֲדִי וְנִגְזֵן מִן חֲמוּץ תּוֹרָתָה וְיִמִּין לִיה בֹּמֶר זֶמֶר וְאֲמַרְוּ דִּין רֵעוּ (אֲוֹרֵר טַפְעֵרְדֵּן לְפִינְגֶּער
 פִּינְגֶּער גִּעִרִיבִיטֶען, בְּרִינְגֶּען עִם אֲוִיטֵר גִּעִרִיבִיטֶען דִּרְאֵר, אֲוֹרֵר טַפְעֵרְדֵּעֶן: אֵין דִּיעוּעֶן הַחֵם
 גִּחְטֵס וּוְהַגִּעִפִּילִיגֶען! (ו) וְגַם אֵין, אֵף שֶׁאֵין הַשְּׁכִיחַ גִּבְעִין גִּבְעִין גִּבְעִין, וְהַעֲמִיתִי אֲחֵסִיּוֹת בְּחֵי לִבֵּם
 בְּקִיָּין שִׁנִּים, מִלֵּבָב הַלֵּשׁוֹן לְעֲנִין מִחֲמִין שֶׁאֵין לִבֵּם מִה שֶׁלֵּכְךָ יִיז הַשְּׁכִיחַ נִקְיֹן וְחֲמוּץ הַשְּׁכִיחַ
 וְלִדְעָה בְּחֵם שֶׁחֵסֶת בְּחֵר אִי שֶׁאֵין דְּבַר אֲכֹל, וְכֵן הַשְּׁכִיחַ עוֹרֵר בֵּין שִׁנִּים (בְּמִדְבָּר י"ב) וְאֲחֵר שֶׁאֵין

bedrückt, und Dürftige zermalmet, die ihr sprecht zu eurem Herrn: Bringe her, daß wir zechen. 2. Es schwöret der Herr, der Ewige, bei seiner Heiligkeit: Siehe, es kommen Tage über euch, da schleppt man euch fort in Netzen, und eure Nachkommen in Fischerfahnen. 3.

Durch die Lücken (der Mauern) werden sie herausgehen, jedes Weib vor sich hin,

דָּלִים הִרְצִצוּת אֲבִיּוֹנִים הָאֲמָרוֹת
לֹאֲדַנְיָהֶם הִבִּיֵּאָה וְנִשְׁתָּהּ: (3) נִשְׁבַּע
אֲדֹנָי יְהוִה בְּקִדְשׁוֹ כִּי הִנֵּה יָמִים
בָּאִים עֲלֵיכֶם וְנִשְׂאֵא אֶתְכֶם בַּצְּנוֹת
וְאַחֲרֵיתְכֶן בְּסִירֹת דִּוְגָה: (4) וּפְרָצִים
הַצֵּאָהָה אֲשֶׁה נִגְדָה וְהַשְׁלַכְתִּינָהּ

*אל"ף נעה

תִּיֵא וְאַחֲרֵיתְכֶן נִתְחַה ה' ע"ו:

רשי

ד (א) פרות הבשן. נשי הסדים והסבנים. וי"ת עתירי נכסיה: (ב) ונשא אתכם צננות. ויתלון יתכון עממיה על תדיסקון: ואחריתכן צסירות דונה. ונכתכון דרונות ליידן היא ספינה קטנה של לידי דבים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה צל' תסנה דובית צצ"צ. ואחריתכן פי' דונס זן לזרט מלינו זרטו של אדם נקראים לאחריתן כמו (דניאל י"א) ונעמדו תסצר תלכותו ותחן לד' רוחות הסמים ולא לאחריתו כלומר ולא ימיו תלכותו לצנו: (ג) ופרצים תלאנה. ופרלי החומה תלאנה לננס: אשה נגדה. נפרסה שתמלא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו (יהושע ו') שידצו פרצות צחומה ולא יהיו לריכות לצקס פתחים: והשלכתנה הסרמינה. והשלכתן מעליכון הבאה והסדרה שנחלתן ול' ארעו הוא צתלמוד הורמנא דמלכא הוא ליזי המלך.

באר

כ"ל לא מפיץ אל"ף בר וק שבעה זה אחד מהם (רד"ק) ובעל האשה יקרא ארון והערד וארזני זקן ונשתר, יש בכלל שניה גם ענין זוללות כמו נבזורה ולא בשתי (וקהל י' י"ז): (ב) ונשא, מביין פעל הדגוש והמשא הוא האויב והוא ענין הטעינה והמשא (הנ"ל). בצננות, הענין לנה וסוחרה (מהלים כ"א) והם הדוגיות הקטנות שהן עשירות כמנן ולנה. וחי' ויעלון יסכון עממיה על תדיסקיהן ג"כ ענין לנה אך לדעתו מבינים מהם (ואולי אהירע טיידער, ווחצ"ע"ן) וי"ת מענין לנים ופחים (משלי כ"ב) ואמר ד"מ שמושכים אס הדבים בחוח כמו שאמר ונחוח לנקוב לחיו (אויב מ') (מיר"ק חגנען), (מיר"ק ברוספה). ואחריתכן, אלו הננים הנשחרים אחרי מות האדם וכן ולא לאחריתו (דניאל י"א) ענין באורנו שם וי"ת ונכתכון (איריע טאָטער), יתכן לפסוק מלה ואחריתכן מענין ואחריתך (יחזקאל כ"ג) ענין נכסים (פערשטאנען), ענין באורנו שם. בכירות, סיי בדוגיות ליידן מענין סיר הכשר לפי שהן אניות קטנות קרא אופן בלשון סיר וכן מפורסם אשכנזים. וי"ת אורו ענין קולס כמו דרך צמירים (הושע ב') ופירוש כמו שפרשנו בלכות (מיר"ק) (החשקן). דונה, שם ע"מ דוסה, צורה (פסיערייח): (ג) ופרצים, שר החומה. נגדה, בקו הישר עלי נטיה, וכמוהו ויעל העם איש נגדו (יהושע ו')

אשר יסורו למלע נפשים, תלאנה מן העיר דרך פרלי החומה הידועות להן, גי לא יוכלו ללכת דרך השערים, כי האויב ישמור מול השערים. והשלכתנה, מלה מורכבה מערד ועמיד כ"א היסה עבר היינו אומרים וְהַשְׁלַכְתֶּן אִם עמיד כלה וְהַשְׁלַכְתֶּה או הוא כלו עבר' והוא הככון ומספה ה"א אחר נ"ן הנקבות שלא כמשפט העובדים (רד"ק). ההרמוניה, אל הארמון הה"א במקום האל"ף והה"א הראשונה והאחרונה כמו תְּנִיחָה, תְּנִיחָה, וטעמו שיתלכו לארמון כדי להשגב שם דרך גזיון אחר בלשון השלכה או שהוא הגות בלשון כמו שיאמר הלועז השאכמי (אין דיא פֿעסטונג זיך ווערענען), וי"ת מהלכא לעורא הַרְמִינָה (ווייט אין דיא געברידגע ארענענענס), ולדעת החכם בעזעניוס הכונה על מצד האויב (פיינרלישע פֿעסטונג).

פִּשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפְקָדוֹתַי עָלָיו--
 מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וּנְגִדָיו קַרְנוֹת
 הַמִּזְבֵּחַ וּנְפִלּוּ לָאָרֶץ: (טו) וְהַבֵּיתַי
 בֵּית־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקֵּץ וְאֶבְדּוּ
 בְּתֵי הַשָּׁן וּסְפוּ בְּתֵים רַבִּים גְּאֻסֵּי הָהָה:
 ד (טז) שְׁמַעוּ הַדְּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׂן
 אֲשֶׁר בְּהָר שִׁמְרוֹן הָעֹשִׁקוֹת

ahnde, so werde ich die Altäre Bet=El's heimsuchen, daß die Hörner des Altars abgehauen werden, und zur Erde fallen. 15. Und ich zerschlage das Winterhaus nebst dem Sommerhause, und zu Grunde gehen die Eisenbehäuser, und es werden vernichtet die großen Häuser, spricht der Ewige.

4. 1. Höret dieses Wort, ihr Kühe Baschan's auf dem Berge Schomron's (Samaritens)! (bildlich für: die Großen in Samarien), die ihr Arme

רשי"ו

מתי מעט: צפאת מעט ודמסק ערס. ת"י צתקוף שולטן ועל דמסק רחילין. ואומר אני שפתרון התרגום לפי שנימי יהואחו זן יהוא כתיב (מלכים ז' י"ג) כי אצד' מלך ארס וירצעס זן זנו הושיעס צמקלת שאל' (שס י"ד) ולא דנר ה' למחות את ססי שאל ויושיעס ציד ירצעס וגו' הוא הטיב את בצול ישראל וזהו צפאת מעט פנת הבית היא חוקו של צית לכן תרגם ותקוף שולטן של ירצעס ועמוס נתנצא צימי ירצעס ועוד נצא ססופן להסמך על מלכי ארס וכן עשו צימי זן רמליהו שנתחנך עם רלין וזהו ודמסק ערס עיקר מנוחתם ומצח' תהי' על דמסק. ורצותינו אמרו צסדר עולם ר' נהוראי אומר פשום רני יהושע אלו י' השצטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם: צפאת מעט. מלמד שלא נשתייר מהם אלא אחד משמונה שבהם ושאר ערס היכן הוא דמסק לקיים מש"כ (לקמן ה') והבליתי אתכם מהללה לדמסק. ושמעתי משמו של ר' מנחם זל"ל שהיה מפרש זה-ה' מח' שלא נאמר פאת אלא צפאת מעט צמקלת' צאחת מצ' רוחות של פאה והוא שמיני' של מעט שהרי ד' פאות יש וצ' רוחות לפאה. ד"ל מלאתי דצדרי רני מאיר זל"ל צפאת מעט צעון אחויה זן אחאצ שסלח לדרוש צצעל צצוצ אלהי עקרון האהיה מחלי זה (מ"צ א') ודמסק ערס זן הדר מלך ארס שלח לדרוש צאלהי ישראל (סס ח'): (טו) בית החורף על צית הקץ. מתוך שהיו מעבידים היו צונים להם העשירים צ' צתים אחד לחורף וא' לקץ: צתי השן. דמכנשין צצן דפילא:

באור

וואורדע' אומר דען נאמען מיט גערינגער פֿערענדרונג פֿון דער סטאדט ערהאט), ווארעמי (דאמאסקוס = בעטטען), כולל כל זאת: (יג) שמער, מוסב למקרא שלאחריו שיעירו את העונש הבא עליהם בבית יעקב: (טו) בית החורף וצית הקץ, היו בנינים מיוחדים להסתנב צימי הסתיו וצימי הקץ. רבים. צומקסר או פירש רבים חסובים צבנינים ענין גדולה (ד"ק) וכן חרגמיו ות"י קניאין:

ד (א) פרות הבשן. צען הוא מקום מרעה שזן כו"ש ורעה הכרמל והצנן (ירמיה י"צ) והפרות הופעות שם צריאות ושמונות הן ויומה הנביא הנשים הקליטות שבעליהן שרים גדולים לפרות הבשן. העושקות דלים. למלאות נפשם צענוגים. הרוצצות, שרשו רצן ענין צנידה וצא ע"ד השלמים וכמוהו קנה רלון (שביה מ"ט). האמרות וכו'. חחר וצמרש ענין העשיקה והרליה ר"ל שאין עושקות צדיקין, כי הנשים חשתי כח, ואין לאל ידן לבזל ולעשוק ציד חזקה, כי אם הן סבת העושק והבזל צאמין אל צעליהן הביאו לשחות, ואם אין לבעלים כסף לקנות היין צהם עושקים ורוללים הרלים. לארזיהם, המקורת כל לשון ארנות עם נו,

Innern. 10. Sie wissen nicht Recht zu üben, spricht der Ewige, sie, die Ge-
raubtes und Entwendetes in ihren Ballästen häufen.
11. Darum — so spricht der Herr, der Ewige — der Feind (wird kommen) und rings um das Land, und wird herabstürzen deine Kraft, und deine Balläste werden ausgeraubt. 12. So spricht der Ewige: So wie der Hirt aus dem Rachen des Löwen ein Kniepaar oder ein Ohrknorpel rettet: so werden

von den Kindern Israel's gerettet, die zu Schomron (Samaritanien) in dem Winkel des Sophas und in Damaskus Betten sitzen. 13. Höret und bezeuget es im Hause Jakob's, spricht der Herr, der Ewige, der Gott Zebaoth (der Heerscharen). 14. An dem Tage, wenn ich die Verbrechen Israel's an ihm

וַעֲשׂוּקִים בְּקֶרְבָּהּ: (י) וְלֹא יִדְעוּ עֲשׂוֹתָ
נִלְחָהּ נֶאֱמַר יְהוָה הָאֵצֶרִים חֲמֵם
וְשָׂד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם: (ב) לִכְן כֹּה אָמַר
אֶלְנִי יְהוָה צָר וְסָבִיב הָאָרֶץ וְהוֹרִיד
מִמֶּנִּי עֶזְבִּי וְנִבְזִי אֶרְמְנוֹתַי: (ג) כֹּה
אָמַר יְהוָה כְּאֲשֶׁר יֵצֵל הָרָעָה מִפִּי
הָאָרֶץ שְׁתֵּי כָרְעִים אִו בְּדֹל-אֶזֶן בֶּן
יִצְלָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשִׁמְרוֹן
בְּפֶאת מִטָּה וּבְדַמְשֶׁק עָרְשִׁי: (ד) שְׁמַעֲנִי
וְהַעֲיִדוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נֶאֱמַר אֶלְנִי יְהוָה
אֱלֹהֵי הַצְבָּאוֹת: (ה) כִּי בָיִם פָּקָדִי

רשימי

שיאספו הרי שומרון לראות מעל ההרים צפון העיר את דרכם הדעה: (י) נבוכה. יסדה: חמם וסד. ממון של גזל: (יא) צר וסניז הארץ. הגר מוכן לגזל וסניז לארץ הזאת יצא: (יב) כאשר יולד הדעה. דבר מועט. גדל חזון. סחוסם לדודן: כן ינללו בני ישראל

באור

סס או חל"ה הפ ענין דבר ישר וראוי כמו דברים נכוחים (ונשלי י"א): לכן, נחית טעם אל הקודם אחרי שאלם מנחלים ארמונותיהם בשור וחמם לכן יהונם האויב כלו. צר, חקר פעל יצוא והוא נכח השם כמו חרב על כדים (ורמיה כ' ל"ה) ורבים כוונתו: (יב) כאשר יולד, דרך הרועה כשהארץ עורק מן העדר הוא משהלך להליל מה להביא הטורף עד לבעליו על שטרפו הארץ ושאין גנבה בידו, ואמר כמו שאין דבר חועלת בעלם הדבר המליל הרועה מן הארץ כן לא יהיה חועלת בארץ השוארים בהללם כי רק ישארו החולים פסה ועור השוכנים בפאת הנועה ובערש. בדל און, הוא תנוד הארץ ונקרא בדל על שהוא כבדל ומהראש (רד"ק), וחי' חסוקים בשתי חיות מן השמש וכן במשנה ובכורות פ"ו ו"א) נפגמה חסוקם כאלו והוא הקשה שבאח, והמשקל בדל מן ארעית ואין לו דמיון בעריות והחכם בעזעכיוס מעמיקו (טהי"ו) וסטיק, קהרליספער, וגרסה

דעתו מוונסה דפסחים (פ"ז י"א) ראשי הכנפים וחמקוסים. מטה, הוא הכסף הגדול הנהוג בארצות הקדם (קפ"הא), אשר לו שתי פאות לשתי ללכותיו ומחוקן בכרים וכסותם להשען עליו ולשכב פקדון על גבו חס כונת היושבים בפאת מטה כדרך החולים הנסערים על מטהם. ובדממשק, נראין דברי בעל לקט שכתה, דומשק חאר לערש והם מיני ערשות או מלגות שיקראו כן, ואפשר שהיו באים מדימשק ועשים במכלים היופי והגוי וכמוהו על דרך ההפוך ומשם בפרק עיניה (מ"ב ט' ל"ו) הראוי וחמש עיניה הפוך ודומיו ע"כ, ועולים דברי החכם בעזעכיוס כספר האלים (דממשק דחממקו, דערגלייכען חין דחממקום פערפערטיגעט

יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחְרְדוּ
 אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיְהִי־לָהּ לֹא־עֲשֶׂהָ:
 (ו) כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנֵי יְהוָה דְּבַר כִּי
 אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עַבְדָּיו הַנְּבִיאִים:
 (ח) אֲרִיָּה שָׂאֵג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנֵי
 יְהוָה דְּבַר מִי לֹא יִנְבֵּא: * (ט) הַשְּׂמִיעוּ
 עַל־אַרְמְנוֹת בְּאַשְׁדּוֹד וְעַל־אַרְמְנוֹת
 בְּאַרְץ מִצְרַיִם וְאֲמַרוּ הָאֲסָפוּ עַל־הָרִי
 שְׁמֵרוֹן וְרֹאִי מַה־וַיְמַת רַבּוֹת בְּתוֹכָהּ

* קִמַּץ בְּלִי הַפֶּסֶק * ע"ב

ת"א אריה שאג זכרות ט', נ"ד. חולין ב'. כ"ט:

kündet es in den Pallästen zu Aschdod, und in den Pallästen im Lande Eghypten, und sprecht: Versammelt euch auf Schomron's (Samaritens) Berge, und sehet die große Verwirrung darin, und die Unterdrückten in ihrem

6. Stößt man in der Stadt in die Po= saune, daß das Volk nicht erschrickt? — Und es soll ein Unglück in der Stadt geschehen, das der Ewige nicht gethan? 7. Ja, nichts thut der Herr, der Ewige, wo er nicht sein Geheimniß seinen Anechten, den Propheten, offenbart. 8. Brüllt der Löwe, wer wollte sich nicht fürchten? Der Herr, der Ewige, redet, wer wollte nicht weisagen? 9. Ver=

רשי

זשופר כדי להזהיר את העם חין אלו אלא דברי משל ודמיון: אם יתקע שופר צעיר. כך היה לכם היותכם חרדים על דברי הנביאים שהם נופים לכם למלט אתכם מן הדע' שלא תצא ותשתצא לכם הדעה הלא תדעו כי הקצ"ה עושה לכם על שלא נזהרתם בנביאיו: (ו) כי לא יעשה אדני אלהים דבר. אלא א"כ בלה סודו אופו סוד אל עבדיו הנביאים: (ח) אריה שאג מי לא יירא. כך הקצ"ה דבר אל הנביאים להנצח מי לא ינבא: (ט) השמיעו. אתם בני פלשתיים ובני מלכים והכריזו זאת ואמרו צארמנותיכם

באור

קיון פֶּסֶק גִּעְסָהֶעוּ אִיזֵט ?) רחוקים ומשועשועים הלשון וזון הפשט האומני ובלתי נכונים אל הנמשל: (ו) אם יתקע וכו', בעת המלחמה מעמידים הזופה לראות אם בא האויב וכדואו יתקע בשופר להקהיל את העם להלחם נגדו והעם בורא יחרדו, וי"ת אם יתקעו שופרם בקרמא בלא זמניה (לור חולני"ט) כונתו על זה ביאח האויב פתחו פתאום. ועיון פי' רד"ק. אם תהיה גור, תהא חסם דבריו לבוא אל המנוקש ולאחור כמו שכל הדברים האלה כולם נועדים מקודם ומחפצלים על ידי הסוכב אותם: (ז) כ' לא וכו', הכל בא בהשגחה אלהי, כי חין ה' עושה ומזוזה, בלתי גלות סודו במחלה אל הנביאים: (ח) אריה שאג. והלא הנביאים בדואו מתנבאים הדבר אל העם. ואינם כדשים הנבואה, כי הם מוכרחים בנבואתם, כי כמו שהוא דבר נמנע ומלגש המורא והפחד מכל בעת שאגת אריה, כן נמנע ומעורר באלים, ולהכחיד דברי אלהים תחת לשונו בעת אשר ה' ידבר ויפוך רוח קדשו על הנביא. וכן כל הבא בשמע ופי הנביא ערם בואו וחין זה מקרה כ"א ביעור אלהות, ומוקם למחלה הענין שאמר ע"ב אפקוד עליכם וכו' לשלם גמול רעתכם הואיל והכל בהשגחה ית גמול על המעשה: (ט) ארמנות, בשו"א הו"א לקמיכות כי יבוא הקמיכות על אות השמוע כמו קרי בלבוש

(ש"ב כ"א) והדומים לו (רד"ק) אך נמש חין ראה כי הוא הנפדר ע"ד ארמיות כמו פלוגי חרי, ולאומת הדבר ארמנות בשו"א הנפדר כמו מן אֲשַׁבֵּל אֲשַׁבֵּלֹת מנורת אֲפֶסֶל עיין רד"ק ספר המכלול במשקלו. מהומות. ענינו ערוב ובלבול דברים וכן ח"י שגשג. ועשוקים. ח"י אשוקים כתרומתי בשלש אשכנזי: (י) נבוחה.

bestimmt zu haben?
4. Brüllet der Löwe
im Walde, und hat
keinen Raub? Läßt
der junge Löwe seine
Stimme aus seiner
Höhle erschallen, oh-
ne daß er etwas er-
beutet? 5. Fällt je
ein Vogel im Vogel-
steller auf die Erde, ohne daß ihm eine Schlinge gelegt worden? Steigt wohl
das Netz vom Erdboden in die Höhe, wenn man nichts damit fangen will?

(ד) הַיִּשָּׁאֵג אֲרִיָּה בַּיַּעַר וְטָרַף אֵין לוֹ
הַיֵּתֶן בְּפִיר קוֹלוֹ מִמַּעַנְתּוֹ בְּלֹתִי אִם-
לִכְדֹּ: (ה) הַתְּפוֹל צִפּוֹר עַל-פֶּחַ
הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הַיַּעֲלֶה-פֶּחַ
מִן-הָאָדָמָה וְלִכְבֹּד לֹא יִלְבֹּד: (ו) אִם-

רשי

דרכס: צלתי אס נועדו. אלא א"כ קצנו מועד ללכת יחדו למקום פלוגי: (ד) הישאג אריה ציער וטרף אין לו. כשאריה אוחז טרף דרכו לשאג ואינו שואג אלא א"כ לכד וכה"ל (ישעיה ה') ישאג ככפירים וינכחו ויאחו טרף וכן (סס ל"ה) כאשר יבהג הכפיר והאריה על טרפו. הישאג אריה הוא כ"כ. ד"ל הנציזים מדמין את דה"ק הצל עליהם לשאגת אריה כמ"ס למעט אריה שאג מי לא יירא וכאן זה פי' הדובאס שבידו רה"ק צפי הנציזים לרדד דבר מאת הקצ"ה לרעה אלא א"כ הפורענות כגור מלפניו זהו. בעדק היתן הקצ"ה קולו לרדד קסה צלתי אס לכד אתכם צמוקס עון: (ה) התפול צפור על פח הארץ ומוקס אין לה. צפח שנפלה עליו ומוקס אין לה: היעלה פח מן האדמה. ממקום שהוט' סס אלא א"כ נאחו צו העוף כשהוא דואה לצדו עוקד את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואותה שעה כצר כלבד: התפול צפור על פח. ואין מכשילה כלומר וכי אפשר שאתם עוזרים עזירה ולא יהיה לכם למוקס: היעלה וגו'. כך היעלה עונותיכם למעלה ולא ילכו אתכם: (ו) אם יתקע שופר. שהלופס דואה בייסות צאים צעיר ותוקע

באר

אשר דבר בו, חדעו כלמנה כי מאת ה' ילאה זאת: (ד) הישאג וגו', וכי ישאג אריה ציער לריק ולא ימלא טרף, כי שאגתו מתחלה כאשר הוא כוסף לטרף ותאסרו צידו, כי מיד כשיאחזה יולא לטרפו טרף וזי מהחיות ויכל לנעור כה ולעמוד מפניו? וכן נאמר ישאג ככפירים וינכחו ויאחו טרף: (ישעיה ה' כ"ט) ר"ל סיפק כששאג וינכס יאחו הטרף בידו והכן. כן נראה לי שער הפסוק, וכן הוא מפורש אשכנזים, והנמשל כנו שלל ישאג האריה לריק ולא יאחו טרף מיד כשישאג כן דבר ה' לא ישוב ריקס ומיד יבוא הדבר מה שיעד ולא יאחר כי רגוני הוא מעשהו. ורש"י פי' כשאריה אוחז טרף דרכו לשאג ואינו שואג אלא א"כ לכד ולפיהו יחורגם (ברילט דער וְחָזַע וּעָן עַר קִינַע בֵּיטַע הַחֵט? אֶל לִפְיֹ רְאוּ לְחַוּם וְחָן כִּי בָּנוּ) כי עקר הכונה על שלל ישאג שכלית הטרף ומנו, והעקר בזונה יבוא כל"ע צמחלה והמדין עטס המוליד ירגיש צמפס כי ישרה הערפי. וגם לא ארע לכוון הנמשל ב"ז כי אס צדק רחוקה. ה'יתן, כפל ענין צמחל אחר דומה לזה. וכן הוא בכל הפסוקים הנאים רק ים הדבר מה צמחית הכונה. הנמשל: כי ים הוא משל מדבר צמחי (וא"ל קיהל'צטס), ויש מדבר טעני. (כחטור געמעסעס) ויש מדבר מקרי (לופעוואָגעס), ויש מהגבי והסכמי (פֶּחַס געברויך איינגעפֿיהרטעס), והכל הולכים ופונדים אל הסכלית אחת להוכיח ולגדיר שאין מקרה יחודמן בעולם והכל אשר נעשה עם פרטי ענינו ואופינו מיועד מיד השם יסעלה מראשיתו וכן עוז הרעות לנגוס החוטאים, שיבשרו הנציזים על פי ה' טרס טראס והאחיות אשר תבאנה לאחור יחדיו הן יעור ה' ונאמר להסדר מזה כי יבואו אל כנון אס לא ישמנו החוטאים: (ה) התפול וגו', כנו שלל יפול עוף על קרקע הארץ צמח אס לא יהיה לו מוקס להלכד בה, כן אין פעולה בעולם בלי סכב הראשונה. היעלה וגו', ים פח ומשכר לעלות בארץ השמים ללכוד בו עוף הפורח ועל זה כוון פת הכניא ושעורו האס עולה הפח להלכד בה צפור שמים למעלה ואין רגון הליד ללכוד אותה ובקרה ה' להנס מחורה הרשע? וכן לא יירב ה' דבר לנציזיו בלי בזנה להסיר החוטאים, זהו הכוון לפי פשוטו, ופירושם אחריס תיפולק הפח מן האדמה ערים כלכד בו צפור (כיחאט מאן דחז נעטן וועג, ווען מען ניכטס געפֿאכגען האט? , אז היעלו: פח מן האדמה ע"י מדבר העוף ועוד לא כלכד בו? ועי' מעלה אס הפח (בעהעט דחז נעטן חין דית הָהָה ווען

כחו ונבור לא ימלט נפשו: (ט) ותפש
הקשת לא יעמד וקל ברגליו לא
ימלט ורכב הסוס לא ימלט נפשו:
(טו) ואמיץ לבו בנבורים ערום ינום
ביום ההוא נאם יהוה:

nen, und der Held sein Leben nicht retten. 15. Und der den Bogen hält (der Bogenschütze), soll nicht Stand halten, der Schnellschüßige nicht entrinnen, und der Reiter sein Leben nicht retten. 16. Und der Herzhaftigste unter den Helden, nackt wird er fliehen an demselben Tag, spricht der Ewige.

ג (ב) שמעו את הדבר הזה אשר
דבר יהוה עליכם בני ישראל
על כל המשפחה אשר העליתי
מארץ מצרים לאמר: (ג) רק אתכם
ידעתי מכל משפחות האדמה על-
כן אפקד עליכם את כל עונותיכם:
(ד) הילכו שנים יחדו בלתי אם יזעדו:

3. 1. Höret dieses Wort, welches der Ewige über euch redet, Kinder Israel's, über das ganze Geschlecht, das ich aus dem Lande Egypten heraufgebracht, wie folgt: 2. Nur euch

habe ich anerkannt aus allen Geschlechtern der Erde, darum ahnde ich an euch all' eure Missethaten. 3. Wandeln wohl zwei zusammen, ohne sich dazu

ת"א רק ינו' ע"ז ח', ד':

רש"י

סעליה: (טו) וקל זרגליו לא ימלט. את נפשו: (טז) ערום ינום ונומד. עדעילא
כלא כלי זיון:

ג (ב) רק אתכם ידעתי. אהבתי ואתם פשעתם נ: על כן וגו'. ורנותינו זרסורו
ללך אחד זמנסת עכ"ס: (ג) הילכו שנים יחדו. שאתם אומרים לנביאים לא
תנצחו כלום הכנזאים מתנצחים מלכס אלל א"כ נלעוו כלים דזדים נעשים אלל ע"פ

באר

יעשד, לא יעמוד על עמוד בקשרי מלחמה כי ירך לבו ויכוס מפחד. וכן חרגומתי: (טז) ערום, ערעילא
כלא זינא (וואסעלעוואט):

א (א) המשפחה, הגוי כלו קרוא משפחה וכן משפחות מזרים (ד"ק): (ב) ידעתי, מן וידע אלהים
ענין בחירה וחסד (ערקארהען, איבערנען) וח"י אחרעיים ענין רלון (וואסלעגנעללען) מן איהנען
פיינערען, ותרומתי סובל כל הוראות אלו. על כן אפקד וגו', ע"ד את אשר יאהב ה' יוכיח: (ג) הילכו וגו',
מחוק הנבואה נראה שפוכת הנביא היא על שני דברים (א) בנות שאמרו שהנביאים בראו דבריהם מלכס ולא ה'
שלם (ב) שהאמינו בלכס כי הרעה אשר באחס מוקד היא ונפי עליון לא ילאה. ע"כ הוכיחם על פניהם כי
אין דבר בעולם בלי הסיעדות מתחלה ואין פעולה בלי סכה ואמר בראשונה: הילכו וגו', ר"ל האם בעקרה
מזמן שהמים הולכים מיד בדרך אחת, אם לא שנועזו ונדברו יחד איש אל רעהו להחזיר בלכסם על הדרך,
כל דבר שנעשה אחת השמש מועד מראשו להשעות כן. ולכן כשתראו שדברי הנביא באו והסכימו עם רוח ה'

tilgte oben seine
 Frucht und unten
 seine Wurzel! 10.
 Und ich führte euch
 aus dem Lande
 Egypten, und leitete
 euch in der Wüste
 vierzig Jahre, um
 das Land des Emo-
 riters zu erobern.
 11. Und ich stellte
 aus euren Söhnen
 Propheten und aus
 euren Jünglingen
 Gemeinthe an, ist
 dem nicht also Kinder
 Israel's? spricht der
 Ewige. 12. Ihr aber
 ließt die Gemeinthen
 Wein trinken, und
 den Propheten befah-

let ihr, und sprachtet: Ihr sollt nicht weisfagen! 13. Siehe, ich dränge unter euch (d. h. ich bringe Bedrängniß auf eure Plätze), so wie ein Wagen (unter seiner Last) gedrückt wird, der voll mit Garben ist. 14. Und es schwindet die Flucht für den Schnellsüßigen, und der Starke soll seine Kraft nicht anstrengen kön-

רמז 17

היתה מסמא עיניהם תלמא'לה ומסרן מלען: (יא) לנזרים. ת"י למלפין שהיו פרושין מדרכי ע"ה ועוסקין צתורה. איין נזירה זכ"מ אלא לשון פרישה: האף איין זאת. צתמיה כלומד כלום אתם יכולים להכחיש את זאת: (יב) ותשקו את הנזירים ייין. שלא יודו אתכם כי השיכור אסור להורות. ותשקו את הנזירים ייין ת"י ואעטיוחן ית מלפיוכן צתמרא: לא תנצלו. לעמוס נזה כן אמניה כהן צית אל חוזה דחה לך אל ארץ יהודה (למקן ז'): (יג) מעיק. חדרגוס של מליק: תחתינס. את חנייתכם: תעיק העגלה. מכוזד משא

באר

שלא יותיר זמנו שרד ופליט: (י) **לרשת**, לבוא לרשת את האמורי, ו"א לרשת מוסק למעלה על העליה וכו' למען חרשו את האמורי, והענין אחד: (יא) **לנזרים**, מידי אלהים וי"ם מלפין (ועהערעד), שהיו

פרשים מרדכי העולם והיו עוקקים בחורו וענין מר הפרשה (נדרק) ואולי עמנו מיר אחיו (בראשית מ"ט)
 נחמי מר (געקלעבט), וכוונה זכו מירה (איכה ד') (נדרע), פֿערדנעהאע חויסגעלייפֿענטע זענענער,
 הפקוק קאמור וסבור וגו' יורה שהכונה על הרופע ומשמים (י) וכוונה (זענהאטוואזשע): (יג) מעיק.
 פועל ילד הוא ענין לרד ולקור וכן מפני קאמור ופערס (האלים י"ה) וחרסם לרד עקאם (נדרק). החתכים.
 כנו בחוקונם וענינו כנו שחרסם וינסה לרד עקא וימיינ עילוינ עקא ווענין כנו בחתכים ונדר' ונעורנס אשמים

ועינין באזרו כספר ומאור עינים חלק קול אלהים, **באשר** חניק, פועל דוד (דודיק) ר"ל כמו העגלה המלאה
עמיר שהמשא קשה והיא נלחלה ורבויה החסיה, וכן ח"י כנח דעקא עבולתא דעיענא עמירא, ואולי חניק פועל
יולא והפעול המשא, והענין אחר. וי"ו חסתיכס כמשמעו ונעתיקים (אויך בייגע חייך ניעדער, וויא זיך
בייגט או. ז. וו.): (יד) וכבד וגו', אף הקל דרגליו לא יליך עלונו מפני האויב כי ישיבה: (שו) לא

הַלִּים וְדֶרֶךְ עֲנִיִּים יִשּׁוּ וְאִישׁ וְאִבּוֹ
 יִלְכוּ אֶל־הַנֶּעֱרָה לְמַעַן חָלֹל אֶת־
 שֵׁם קָדְשִׁי: (ח) וְעַל־בָּגָדִים חֲבִלִים
 יִשּׁוּ אֶצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיִינּוּ עֲנוּשִׁים
 יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: (ט) וְאַנְכִּי
 הַשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאָמָרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר
 בָּנִיבָה אֲרָזִים גָּבְרוּ וְחֶסֶן הָיָה
 בְּאֵלֹנִים וְאֲשַׁמִּיד פְּרִי מִמֶּעַל

schwachten nach dem Staube der Erde (um es zu setzen) auf das Haupt der Armen (d. h. sie trachteten die Armen in eine solche Lage zu versetzen, daß sie in den Staub gedrückt sind), und beugen den Weg der Elenden; und Sohn und Vater gehen zu einer Dirne, um meinen heiligen Namen zu entweihen. 8. Auf verpfändeten Ge-

ח"א ואנכי וכו' סוטה ז', ל"ו. זכרות מ"ה:

wändern strecken sie sich hin neben jeglichem Altare, und Wein der Bestraften trinken sie in dem Hause ihrer Götter. 9. Und ich habe ja doch den Emoriter vor ihnen vertilget, der hoch war wie Zedern, und stark wie Eichen, ich ver-

רש"י

שאפט וכל מחשבותם בראש דלים הוא איך יגזלו אותם ויעלו את שלהם. שאיפה בולט"ר בלע"ז: ודרך עניים יעו וכו'. החלשים נוטים מדרכם והולכין דרך עקלתון מפני יראתם כמה דלת אמר (איוב מ"ד) אצוניס מדרך יעו: אל הנעדרה. במאורסה: (ח) ועל בגדים חבילים י"ח על מעות שווין דמשכון מתחדרי' וזקפין מלוה על העניים ומשכנים אותם ועושים נגדיהם מלעות ומסינין עליהם כהענייה נעת סעודתם יעו ל' מקינה סעודה כהענייה היא שהיא נסמך על שאלו: ויין ענושים. שענושים אותם ממון ושותים יין: צית אלהיהם. צית עכ"ס שהיתה להם אלה מזבח: (ט) באלונים. קייטנ"ס בלע"ז: ואשמיד פריו ממעל. שדים העליונים: ושדיו מתחת. שריהם התחתונים. ד"ל הדרע'

באר

השואפים, ומנוסים שיהיה עפר ארץ בראש דלים, שמשויים שטוריהם החמיהם, ואם לא יתנו העניים על פיהם, יקחם בעפר ראשיהם ויפילום בארץ, והנה עפר הארץ בראש דלים (רד"ק) ולדעתי הוא מליה לענין הכנעה ושעבוד, והנופל לקוח מן עפר ארץ, ע"ד שמה לעפר נשפנו (החלים מ"ד) ורבים כוונתו, המורים על הכנעה וענוה, לכן העלאת עפר על ראש הנופל כספרי קדש, קיומן להכנעה והשפלה עלמו, ואמר שהשופנים חומרים אל עפר ארץ לשים בראש דלים ע"ד המליה והשאלה, שכל חומרתם להשפיל העניים ולהשח רוחם שיטוף באגמון ראשם והיו משועבדים להם, ועד"ז מתורגם אשכנזים. ודרך וכו', פירוטן משפט ועסק האדם כמו את הדרך אשר ילכו (שמות י"ח) וכן ח"י ודין חשיבא ומקטן (רד"ק). למען וכו', כאלו כונתם להכניסני ולחלל שמי כי אם היה בעבור החלוא מה להם מעשה הפירות בהקרת כל בושם וכלימה מלך האבות אל בניהם ולהפך, והמליה ע"ד ההפלה: (ח) ועל בגדים, כמות לילה השוכבים עליו (נחבט = געוואנד, בעטטרעקקע, לחקען), כמו ותכס בגדו (ש"א י"ט) ויכסוהו בגדים (מ"א ח') וכן התורה אמרה כמה ישכב (שמות כ"ב). חבילים, ענין משכון ידוע. ישו, מעין עלמן וישרענו עליהן בהקפה בעת הסעודה מה שהם קועדים אלל כל מצבה העשו לפסילים והמקבה בשלחן יקרא העיה לפי שמטה אדם עלמו כסוכב וכן במשנה יעה ויקרא והענין לקרות (במקבת זכרות) וכן ח"י ועל שווין (ענין מטה וילעו) ומקחין (ענין הקבה) כסער לאגריהון. ענושים, שענושים אותם כסף וישמו במחירו יין ות"י אנטקין (ערטרעסעטן): (ט) ואנכי וכו', ר"ל מלכד תועבה מעשיהם הם כפויי טובה כי הלא הללמים מפק אוביהם והמחיתי האמרי שהוא סתק וזקן. ואשמיד פריה לפי שהמטילו לחיץ אמר לשון הנופל בהם השחתת, הפרי ועקירת השרש כלומר שהמדה שהיה בתכלית השלמות,

und Posaunenschall. 3. Und ich rotte aus den (herrschenden) Richter aus ihrer Mitte, und ihre Obersten bringe ich mit ihm um, spricht der Ewige. 4. So spricht der Ewige: Um drei Verbrechen Jehuda's und um vier kann ich seiner nicht schonen; darum, daß sie die Ge-
 seßlehre des Ewigen verwerfen und seine Gesetze nicht halten, daß sie ihre Lügen (die Götzen) verfüh-
 ren, welchen ihre Väter nachgefolgt sind. 5. So sende ich Feuer in Jehuda; dieses wird die Pal-
 läste Jerusalems verzehren. 6. So spricht der Ewige: Um drei Verbrechen

Israels und um vier kann ich seiner nicht schonen; darum, daß es um Sil-
 ber den Gerechten verkauft, und den Armen um ein Paar Schuhe. 7. Sie

בְּשֹׁאֵזֶן מוֹאֵב בְּתִרְוּעָה בְּקוֹל שׁוֹפָר:
 (ג) וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט מִקֶּרְבָּהּ וְכָל-שָׂרֶיהָ
 אֶהְרֹג עִמּוֹ אֶמַּר יְהוָה: (ד) כֹּה אֶמַּר
 יְהוָה. עַל--שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יְהוּדָה
 וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיכְנּוּ עַל-מַאֲסָם
 אֶת-תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקֵּי לֹא שָׁמְרוּ
 וַיִּתְּעוּם בְּזִבְיָהֶם אֲשֶׁר-הֵלְכוּ אֲבוֹתָם
 אַחֲרֵיהֶם: (ה) וְשָׁלַחְתִּי אֵשׁ בִּיהוּדָה
 וְאָכְלָה אֶרְמָנוֹת יְרוּשָׁלַם: * (ו) כֹּה
 אֶמַּר יְהוָה עַל-שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל
 וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיכְנּוּ עַל-מִכְרָם
 בְּכֶסֶף צְדִיק וְאֶבְיוֹן בְּעֵבֹר גַּעְלִים:
 (ז) הַשְׂאֵפִים עַל-עַפְר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ

* הפטרת וישב

ח"א על שלשה סוכות, כ"ח: על וכו' נהרגו, כ"ז על מכרם
 וכו' יומה ח', ז' סנהדרין ח':

רש"י

סס מקום כד"ה (סס מ"ח) על קריות ועל צלם: צשאן קול. המון מלחמה: (ו) על
 מכרם צכסף לדיק. הדיינין היו מוכדים את מי שהיה זכאי צדק צכסף שוחד שהיה
 מקצלים מיד צעל דינו: ואזינו צעצור נעלים. ת"י צשני מקומות צדיל דיחסקון. ואומר
 אכי סכן פירושו מטיף משפט האזינו כדי שילטוך למכור שדהו שהיה לו צין שדות
 הדיינין וזה עוקף עליו וכוטלה צדמים קלים כדי לבדור ולנעול כל שדותיו יחד ולא
 יפסק ציניהם: (ז) השאפים על עפר ארץ. על עפר הארץ שהם הולכים עליהם כל

באר

שבע, ופעם שופט ע"ד מלילה. עמו, עם המלך: (ד) כזביהם, אלו הנעלים המכזבים להם וכזביהם
 חו להם משאות שוא ומדומים: (ו) מכרם, ענין מכירה או קנין (עברהחנעון), כמו שאמר במקום אחר
 לקנות צכסף דלים (עמוס ה') ופירש לדיק הוא לדיק בדיו וכן ויסלף דברי לדיקים (דברים י"ט). נעלים.
 כנוי לדבר קל ומרעט כמו מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י"ד כ"ג) וי"ח בדיל דיחסקין. והוא סתום מאוד עיין
 רש"י וד"ק שנהדקו לפרשו בדרך החוקה. ואולי הוא טעות הדפוס ולריך להיות בדיל ד' מִפְּסָן כי מחרום של נעל
 מִפְּסָן: (ז) השאפים, ענין בליעה ע"ד ההפלה וכן השואפים אֶבְיוֹן (עמוס ח') ופירושו השופעים הם

אֶת־גְּבוּלָם: (ד) וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמֹתֶיהָ
רָבָה, וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹתֶיהָ בְּתַרוּעָה
בְּיָוֶם מִלְחָמָה בְּסֶעַר בְּיוֹם סוּפָה:
(ט) וְהִלַּךְ מִלָּפָס בְּגוֹלָהּ הוּא וְשָׂרָיו
יֶחֱדוּ אָמַר יְהוָה:

um vier kann ich sie nicht schonen, darum, daß sie Sisleah's Schwangere aufgeschlitzt, um ihre Gränze zu erweitern. 14. Und so zünde ich Feuer an in die Mauern Rabah's, dieses wird ihre Paläste verzehren, unter Kriegsgetümmel am Tage des Kampfes, im Sturm, am Tage des Ungewitters. 15. Und ihr König soll in die Gefangenschaft wandern, er und seine Obersten allesammt, spricht der Ewige.

ב (ה) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שָׁלְשָׁה
פְּשָׁעֵי מוֹאָב וְעַד־אַרְבָּעָה לֹא
אֲשִׁיכֵנּוּ עַל־שָׂרָפּוֹ עֲצָמוֹת מִלֶּדֶת־
אֲדוֹם לִשְׂיָד: (ו) וְשָׁלַחְתִּי־אֵשׁ
בְּמוֹאָב וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹת הַקְּרִיּוֹת וּמֵת

2. 1. So spricht der Ewige: Wegen drei Verbrechen Moab's und um vier kann ich seiner nicht schonen; darum, daß sie das Gebein des Königs von Edom zu Kalk gebrannt; 2. so sende ich Feuer in Moab, dieses soll die Palläste Kerioth's verzehren, und Moab soll im Getümmel umkommen, unter Kriegsgeschrei

רש"י

ב (א) על שרפו עצמות וגו'. פ"א נפל מלך אדום ציד מלך מואב ושרפו עצמותיו וטחוס נקירות הנית ותצע הקנ"ה לונלח המלך טכנו צו ציוון: (ב) הקריות.

באר

והנחה: (יד) בתרועה, בעת יריע האויב עליהם והיא מהומה מלחמה. בסער, בעתה האויב אשר יבוא ביום קופה הוא יום הנלחמה ודמיון הנלחמה, לקצר וקופה מפני קול הרעש ששמע ממערכה, וגם שכיחה פחאומים כמו הקער והקופה: (טו) מלכס, מלך בני עמון וננבואם ירימה (מ"ע ג') שמוע שהכונה על המלך שכן בני עמון וכן כרסה מהעפסם שבעים זקנים שקראו גם במקרא שלפניו, הוא וכהניו ולא שריו ויה"ח פלכהץ, ועליו יש לסמוך שהוא צעניו מלך מושל:

ב (א) על שרפו וכו'. י"ג הוא מה שנאמר ויקח את בנו הבכור אשר ימלך תחתיו ויעלה עולה על החומה (מ"ב ג' כ"ז) ר"ל שמלך מואב שרף את בן מלך אדום (עין באורנו שם) וכן מלך נקרא מלך וגם פה כחוב לשיר מה שלא החבר שם הכל להפלת הענין וכן נכון צעני, ורש"י כתב פעם אחת נפל מלך אדום ציד מלך מואב, ושרפו עצמותיו, וטחוס נקירות הנית וכן ח"י על דאוקידו גרמי מלכא דאדום וקדינון בגירא כניסא. ואם קבלה היא נקבל. לשיד, והוא דרך ציוון והוא 'מנני' יחזק (הרצ"ב): (ב) הקריות, שם עיר מערי מואב (יד"ק) וי"ט כרכא, ולפ"ז הוא שם כולל לכל עיר גדולה. והנה יש עוד עיר ששמה קריות בחלק יהודה (יהושע ע"ו כ"ה) וגם בירמיה (מ"ח כ"ד) החבר קריות שם עיר בלחץ מואב. ובפס"י מקוונות ח"י בשמו הפרטי קריות ופה נלחן לחרמונו, מפני הה"א בחלחלו שלא יתכן לרעמו שם הפדעי לסימן הסמיכות אז ליריעה. והלחמה כי ראוי להיות כן כאשר מלאכה רבים כן, וכבר העירוני ע"ז בבואור לקפריס הקדומים אכפרותם בספר דברי הימים. בשאון, קול העון מלחמה: (ג) שופס, מלך מושל פעם יקראנו הנביא מועד

gedacht. 10. So sende ich Feuer in die Mauern Zor's (Thyrus), dieses wird ihre Palläste verzehren. 11. So spricht der Ewige: Um drei Verbrechen Edom's, und um vier kann ich seiner nicht schonen; darum, daß er mit seinem Schwerter seinen Bruder verfolgt, und seine Mitleids-Gefühle unterdrückt, und sein Zorn wüthet (eigentlich: zerreißt) stets, und sein Grimm waltete immer. 12.

So sende ich Feuer in Theman, dieses wird die Palläste Bazerah's verzehren. 13. So spricht der Ewige: Um drei Verbrechen der Söhne Ammon's und

(י) וּשְׁלַחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹתֶיהָ: (יב) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל-שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי אֲדוֹם וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ עַל-דָּרְדְּפוֹ בְּחֶרֶב אָחִיו וְשָׂחַת רֵחֲמָיו וַיִּטְרֹף לְעַד אַפּוֹ וַעֲבָרְתּוֹ שְׂמֵרָה נָצַח: (יג) וּשְׁלַחְתִּי אֵשׁ בְּתִימָן וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹת בְּצֹרָה: (יד) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל-שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי בְנֵי-עַמּוֹן וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֵנּוּ עַל-בִּקְעָם הָרֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הִרְחִיב

רשי

הערים אשר נתת לי אחי: (יא) על דרדפו צהרד אחיו. שאל' (מדבר כ') פן צהרד אלל לקרלחך וגם עורנו טור' אפי וסומר ענדרתו לא חזר צו: ויטרף לעד אפו. החזיק צה ולא הניחה: (יב) ארמנות צורה. צין מואז וצין אדום היז ומארץ מואז ונמסכת אחד אדום ויהי העמירה לו מלך צמות מלך הראשון שנאמר יוצג צן זרה מצורה (ראשית ל'): (יג) בקעם הרות הגלעד. השחיתו אותה וגם הרוחיהם נקעו שלא יסחר יורש שיערער על הנחלה וכן הוא אומר (צירפיה מ"ט) לצני עמון כה אמר ה' הצנים חין לישראל אם יורש חין לו מדוע ירשו מלכם:

באור

עב איהרע סוואנגערע חוואנגבראכט. ויטרף, ענין הלקיחה בחטיפה והכאה בכדיחה (רד"ק). וי"ו וקטיל קטל עלמין רבויים. שמרה, ה"ל נחה ועקרה במפיק, והכניי על העברה, וזולה ומלעיל מפני סומכחה למלח נלה, וי"ו כי ה"ל נוספת לפי שהולה מלעיל (רד"ק) וי"ו ויחמיתו נקרא לאשרה ביה"ל לסימן נקבה.

(אזכר צין גרינן טרעגט עוויג נאך): (יב) בתימן, ח"י ברוואל, שהוא שחר לכל ארץ שהיה בדרומה לא"י וכן קוטר הרד"ק בפירושו (ירמיה מ"ט) ולדעת אחרים הוא שם עיר ירועה בארץ אדום ולכן הנחתיה בשמו הפרטי בלי העתקה. בצרה, עיר אשר הייתה ראש ארץ אדום, ומכאן ב' יעשה ק"ג) וכן ח"י בשמה הפרטי בלתי: (יג) הרות, שחר לרבות ומעין הרין ר"ל השמים הדרום וכן והרותיהם נקעו (מ"ב ח') ואמר כן על

מיעוט החנוכה, והראוי בשוא כמו מן שפה שנות ולא נשחכה בסומכות מפני ה"ל (רד"ק) וכן ח"י מעדיהם

ענין הרין, ועד"ו מחורגס אשכחית וי"ו ומעין הר וכל בשלשן נקבות ענינו על הדרים הבגורות והרמות בהרים (וועגן איהרענן דורכברעטען חין דיא בערגפעיסטע בלעד"ס). למען הרחיב את בגולם, לפירות השני הענין פשוט שעי"ו רלו להרחיב את בגולם בכבות הערים הבגורות, ולפירות הראשון ענינו שלא יסחר יורש שיערער על הנחלה עיין רש"י. אכן גם לפירות זה כוונתו על הרחבת הבגול וכבות העקומות על ידי מעשיהם באחריות: חינוה שנקעו עניי נשים הריות והחילו אויביהם לנשקר ביוייהם הערים הבגורות משהר

(ו) וְשַׁלַּחְתִּי אֶשׁ בְּחוֹמַת עֲזָה וְאֶכְלָה
 אֶרְמֹנֶיהָ: (ז) וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאֲשְׁדּוֹד
 וְתוֹמֵךְ שִׁבְשִׁיב מֵאֲשַׁקְלֹן וְהַשִּׁיבוֹתִי
 יָדַי עַל עֶקְרוֹן וְאֶבְדּוּ שְׂאֵרֵית פְּלִשְׁתִּים
 אָמַר אֲדֹנִי יְהוָה: (ט) כֹּה אָמַר יְהוָה
 עַל-שִׁלְשָׁה פִּשְׁעֵי-צָר וְעַל-אַרְבָּעָה
 לֹא אֲשִׁיבֵנִי עַל-הַסִּנִּי'רִם גְּלוֹת
 שְׁלֵמָה לְאֲדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְרִית אֲחִים:

weggeführt, um (sie) Edom zu überliefern. 7. So sende ich Feuer in die Mauern Asa's, dieses soll ihre Balläste verzehren. 8. Und ich rotte aus die Bewohner aus Aschdod und den Zepher = Führer von Aschafalon, und werde meine Hand wider Ekron kehren, daß der Ueberrest der Philister umkomme, spricht der

*הַטֶּעַם מֵעֵיל וְהַמִּסֹּר עָלָיו ז' מַלְעִיל חַד חֲסִיר וְהַשְׁבֵּת' חֶם יְדִי (יחזקאל כ' כג).
 Herr, der Ewige. 9. So spricht der Ewige: Um drei Verbrechen Zor's (Thrus) und um vier kann ich ihrer nicht schonen; daß sie (die Thrier) sie (die Israël), in echte Gefangenschaft an Edom überliefert und nicht des Bruderbundes

רש"י

סתם הגלות שלימה שלא ימלט איש שהיו עומדים על הדרכים ותופסין הנמלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי לוד וכן לד' רוחם צוררין בית שני כמ"ס זבגדת האזינו עזה מן הדורם לוד מן הלפון דמשק מן המזרח ערזי' מן המערב שנא' (ישעיה כ"א) משל צער צער צער תלינו: (ח) אשדוד אשקלון ועקרון. סדני פלשתים הם: והשיבותי ידי. אכה והסנא: (ט) ולא זכרו ברית אחים. אשר היה בין חירס ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית שניהם (מ"א ה') והיו קורין זה לזה אחי שנאמר (סס ט') מה

באור

חליל שמונה זה ובית עין גם כן סס עיר. ותמך שבע, יאמר על המושל האומר ביד השבע למשול בו והוא נספה עה לרדות בו המחויב: (ו) קירה, סס המוקם אשר הגלה סס מלך אשר חם בני דמשק בימי אחז מלך יהודה (מ"ב ט' ע"ז) עיין בבאור סס. והנהיגתן חרגם סס ופה קרני היה העיר Cyrene אשר באפריקה למלכות

מלכים, ואין זה נכון כי לא בוא עדיה מלכי אשר מעולם, והאמת שהוא סס מלח המיתב על נהר Cyrillus בדרך המדי כאשר נחלתי סס בבאור: (ז) עזה, לפלשתים היחה (רש"י). על הגלגל, הנכון שהיה זה שבע אשר פגע אדום ביהודה ובעת ההיא העיר ה' גם את רוח פלשתים, (רש"י ב' כ"א י' ט"ז) וברא עירו פלשתים לאדום, להקיב את הנמלט דרך ארץ פלשתים, כי קרוב הוא לא"י. גלות שלמה, גלות אחזי ונחמני, זה פגע גדול להקביר עבר אל אדוניו וכן הוכיח ישעיה את מואב בזה (ישעיה ט"ז ד'): (ח) יושב מאשדוד, כנראה זאת נקיימה בשנת בא הרמון אשרורה (סס כ' ח'). והשיבותי, ענין שיבה כנאמר גם על חלחת המנועים והפנייה אל העלם המתנועע אליו (ווענדען, לו קעהרען, היננייגען). וכן מתורגם פה וס"י ואחזיב מלחם בגורתי (אך ווענדען מיינען שוואג ערנייערן) הטעם מלעיל והמסורה עליו ז' מלעיל חד חסר והשבת' את ידי (יחזקאל כ' כ"ג): (ט) על הקינים, לא מלאנו מה שום זכרון בקפרי קדש, והנראה שרמו על מלחמה אחת שהיתה עם ישראל שבה הסתבר לוד עם חויבי ישראל להלחם עמו ורמו מזה בספר תהלים (פ"ב ז') אהלי אדום וגו' פלשת עם יושבי לוד. עיין בבאור סס. ברית אחים, שהיתה מזהם עם ישראל וחירס מלך לוד קרא לשלמה את כנע"ס מה הערים האלה אשר נחת לי אחי (מ"א ט') גם לאחאב היחה ברית שלום וקורבה עם אחזי לוד ולירון, כי אשמו היחה עם אשבעל מלך לירון (מ"א ט"ז ל"א): (יא) רשחת, בעל כל רשעות הרחמים והענין מלכו כל השפלות אהבה הראוי להיום לבעלי ברית יידידות, וס"י וחבל רחומי (ינינע בלוטס = פֶּעֶרוֹוֹוֹנֶטֶרען), וי"מ רחמי מענין רָחַם ר"ל הרג והשחית נשים שמומי בנן, ע"ד והריומי יקבעו (דאס

Um drei Verbrechen
Damesek's und um
vier kann ich ihrer
nicht schonen, dar=
um, daß sie Gilead
mit eisernen Dresch=
walzen gedroschen.
4. Und so sende ich
Feuer in das Haus
Chasael's, dieses soll
die Palläste Ven=
Hadab's verzehren.
5. Und zerbreche die
Kriegel von Dame=
sek, und rotte die
Bewohner von Bi=
keas=Aven (Gözen=
thale) aus, und den
Zepter=Führer aus
Bet=Eden; und es

דַּמָּשֶׁק וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ
עַל-דְּוָשִׁים בַּחֲרָצוֹת הַבְּרֹזֶל אֶת-
הַגִּלְעָד: (ד) וְשִׁלַּחְתִּי אֶשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל
וְאָכְלָה אֶרְמָנוֹת בֶּן-הָדָד: (ה) וְשִׁבַּרְתִּי
בְּרִיחַ דַּמָּשֶׁק וְהִכַּרְתִּי יוֹשֵׁב מִבְּקַעַת-
אָוֶן וְתוֹמֵךְ שֹׁבֵט מִבֵּית עֶדֶן וְגִלְיָ
עַם-אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה: (ו) כֹּה
אָמַר יְהוָה עַל-שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי עֲזָה
וְעַל-אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל-הַגְּלוּתָם
גְּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לְאֲדוֹם:

wandern die Völker Aram's (Syriens) nach Kirah, spricht der Ewige. 6. So spricht
der Ewige: Um drei Verbrechen Aja's und um vier kann ich ihrer nicht scho=
nen; darum, daß sie (die Philister) sie (die Israel), in echter Gefangenschaft

רשי

עמם צמדות לוותר להם על ג' פשעים ואם יש יותר כ"ש שיש בכלל המדוזה המועט
ועל לדנועה לא אשיצנו. על פסע דניעי אין עלי עוד להשיצו ריקס תהיז לו במול
וכ"ש שיש לו פשעים הדנה עתה את זה אפקיד עליהם אשר דשו וישצו בלעד הסמוכי'
להם: צחרות הנדול. ת"י צמוריני דפדולא ורוא כעין שופינא שקורין לימ"א שעשו
חרולים ורודים בהם צני אדם צייסורים ובהם מחתכין את קשי התנזאה לעשותן חנן:
(ד) חזאל וזן הדד. מלכי ארם וראש ארם דמשק: (ה) מבקעת און. מקום הוא צארים:
ותומך שנט. ועניד שולטן כמו לא ישור שנט (ראשי' מ"ט) על שהמושל רודה את העם
צמקלות: מצית עדן. מקיס: קירה. מקום וסם הבגס סנחרד צימי אחז שנאמר ויעל
דמשק ויתפסה ויגלה את ארם קירה (מ"צ מ"ו) כל הפורענות שנתצלו ציאו ישראל
לצא חרד על העב"ס נציאום שהיו קודם סנחרד כנון ישעיה ועמוס נצלו על סנחרד
וירמיה ויחזקאל נצלו על כ"ו: (ו) עזה. מפלשתים היתה: גלות שלמה. גלות ישראל

באור

צריח וספיכת דמים ועוד על הוספת פשע הרביעי הגדול כוונה לא אשכח להם. אשיבנו, לפי פירוון הוולה
פעמו לא אשיב אחרו כלומר דמשק אלי לקלות לעוונם ולקכות על פשעם להגן עליהם (ועהבן חיד'ים ניצט
לזריק), ותי לא חשוק להון וכן הרגומי. על דושם צחרות, הן כלים שדשים בו הצבואה וכמוהו ובחרי'
צחל (ש"צ י"ב לי"א) ותי מוריגין כמו מוריג חרין (ישעיה מ"א) ויש פוחרים אחרו כחשוננו כמו הענין שם
צמואל, ואחרים אומרים שהוא רק דרך משל והבחינה על היקורים הגדולים והענינים שעשו להם: (ד) ושלחתי,
לכן אשכח. בבית חזאל, הוא מלך ארם. ארכינין בן הדד, הוא בן הדד השלישי בן חזאל אשר לחן את ישראל
כמכר (במלכים ב' י"ג ב' כ"ד) והוא מלך עם אביו ביחד: (ה) בריח, כמו לגרי ומלך של ארם ותי
תקוף. והוא מליצה לפסחתה השעירים לפני האויב. בקעת און, היא עיר גדולה צארים ונקראה כן משני

א (ב) דְּבַרִּי עַמּוֹם אֲשֶׁר־הָיָה בְּנִקְדִּים
מִתְקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יִשְׂרָאֵל
בִּימֵי | עֲזִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יִרְבֵּעַם
בֶּן־יֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי
הָרָעָשׁ: (ג) וַיֹּאמֶר | יְהוָה מִצִּיּוֹן
יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ
נֶאֱוֹת הָרָעִים וַיִּבֶשׁ רֹאשׁ הַכְּרָמִל:
(ג) כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי

1. 1. Reden des Amos (welcher einer von den Vieh = Hirten von Tekoa war), die er weissagte über Israel in den Tagen Ussijah's, des Königs von Jehuda, und in den Tagen Jerobeam's, des Sohnes Joasch, des Königs von Israel, zwei Jahre vor dem Erbheben. 2. Und er sprach: Der Ewige brüllet aus Zion,

und aus Jerusalem läßt er seine Stimme erschallen, es trauern die Trifte der Hürde, und das Haupt des Karmels verdorret. 3. So spricht der Ewige:

רש"י

א (א) אֲשֶׁר הָיָה בְּנִקְדִּים. ת"י דהוּם מרי ביתין כמו ומיסע עַלךְ מואב הוּם נוקד (פ"ג ג'): שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעָשׁ. שְׁנָתַיִם קודם שְׁנָתַנְבָּע עֲזִיָּה יוֹם שְׁנָתַנְבָּא יִשְׁעִיה שְׁנָתַמְר וַיְנוֹעוּ אַמּוֹת הַסָּפִים (יִשְׁעִיה ו') וְאוֹמֵר כֹּאשֶׁר נִסְתַּם מִפְּנֵי הָרָעָשׁ וּגו' (זכריה י"ד): (ב) מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג. מְצִית ק"הק הַדִּיּוֹד וְנֹאֵל: וְאָבְלוּ נֶאֱוֹת הָרֹעִים. וַיִּלְדוּן מַדּוּרֵי מַלְכִּיָּה וַיַּחַד חֲקוֹף כְּרִיבָהוּ: (ג) עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי וּגו'. דְּכַתִּיב הֵן כָּל אֱלֹהִים יַעֲשֶׂה אֵל פְּעָמִים וְשֹׁלֵט עִם בְּנֵי (לִיּוֹז ל"ב) וְאֵם יוֹתֵר יוֹתֵר וְכֹאן כִּךְ הוּא כְּנֵר כְּהִנְתִּי

באר

א (א) דְּבַרִּי וכו', עֵינִן הַחֲתֻלָּה הַקָּפֶר ע"ד", כְּנֵר מוֹבָאָר בְּקִסּוֹף דְּבַר ה' (הוֹשֵׁעַ א' א'). אֲשֶׁר הָיָה הוּא מִאֲחֹר מוֹבָאָר, וְדַבְּרִי אֲשֶׁר חָזָה מוֹבָאָר עַל דְּבַרִּי עוֹמֵם. בְּנִקְדִּים, עֵינִינוּ מוֹבָאָר בְּקָפֶר (ש"ב י"ד ב' ע"ש): מִתְקוֹעַ, עַם פִּיר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה בְּמַחְרֹת דְּרוֹמִית לְעִיר בֵּית לָחֶם וּלְפָנִים הָיְתָה עַם הַחֲתֻלָּה מִקּוֹם מוֹדֵר בְּרָל וְנֹרָא, עַד שֶׁנֶּכֶה עַם רַחֲבֵם עִיר בְּזָרָה (ר"ה י' ב' י"א ו') וּלְפִי עֲדוּת חֲכִמִּי הַמַּשְׁנָה שֶׁהָיְתָה בְּשִׁבְחָהּ מִקּוֹם לְמוֹתָה מִבְּחַר זֵים שָׁמָּה, אֵין סֶקֶף שֶׁהָיְתָה אֵין שִׁמְנָה וְעוֹבָה לְמַדְרָגָה הַמִּתְקָה וְלִכֵּן בְּחֵרוֹת הָרֹעִים לְטוֹם הַלֶּאֱלֹן. וּבִימֵי יִרְבֵּעַם, עֵינִן עוֹמֵם בְּכֹאֲרוֹ הוֹשֵׁעַ עַם. לִפְנֵי הָרָעָשׁ, שֶׁהָיָה כְּשִׁנְכֵם עוֹזִיָּהוּ בְּהִיכָל לְקַטֵּיר וְכַמ"ש כֹּאשֶׁר נִסְתַּם מִפְּנֵי הָרָעָשׁ בִּימֵי עֲזִיָּה (זכריה י"ד) וַיּוֹתֵר דְּבָרִים מִן הָרָעָשׁ הָיָה כְּחֹב עַל סֵפֶר דְּבַרִּי הַיּוֹמִים לְיוֹסֵפִין הָרוֹמִיִּים. וְעֵינִן סֵפֶר מִאֲחֹר עֵינִים בְּחֶלֶק קוֹל אֱלֹהִים: (ב) יִשְׁאָג, ר"ל מִמִּקּוֹם שֶׁכֵּנוּ יִשְׁאָג לֵאמֹר וְלִהְיוֹת. רֹאשׁ הַכְּרָמִל, מִיַּעַד הַכְּרָמִל כְּמוֹ רֹאשִׁית גְּבוּרָה (יְרֵמִיָּה מ"ט) (דָּחָא בַּעֲשָׁע). וְהַכְּרָמִל הוּא עַם כּוֹלֵל לְמִקּוֹם שְׂדֵה וְכִרְמִים, וְכֵן הָרֵךְ הַכְּרָמִל, (יִשְׁעִיה ל"ה) (פֶּלֶא), וְלָדַעַת אַחֲרֵים, הוּא הָרֵךְ הַדִּיּוֹד וְרֹאשׁ כְּמַשְׁמַעוֹ, וְכֵן חֲרַמְתִּי לִפִּי שֶׁהוּא נֶאֱוֹת יוֹתֵר לְהַמְשִׁךְ הַעֲנִין וַיּוֹפִי הַמְלִיכָה, וַי"ח חֲקוֹף כְּרִיבָהוּ: (ג) עַל, הַתְּנַחֵם חֲתֻלָּה עַל הָאֲמוֹת שֶׁהָיוּ שְׂכִינִים לֵאמֹר וְהָרָעוּ לְיִשְׂרָאֵל וְאֲחִיב הַתְּנַחֵם עַל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִשְׁחִיתוּ דִּרְכָם. שְׁלֹשָׁה וּגו', רִגִּיל עַל לִשׁוֹן הַעֲבָרִי לְחַפּוֹם מִקָּפֶר שְׁלֹשָׁה וְאַרְבַּעָה בִּיחָד כְּמוֹ שֶׁמִּנְחָל הָרֵכָה וְהָיָה בְּקָפֶר מוֹשְׁלִי, וְהָיָה עַם עַל הָרֹב לְמִסְפַּר קְבוּעַ, הָיָה הוּא גַם עַם, וְעַם הַמִּתְקָרָה עַל שְׁלֹשָׁה הַפְּשָׁעִים הָרִאשִׁיִּים שֶׁנִּשְׁקָעוּ הָאֲמוֹת הָאֵלֶּה בָּהֶם וְהָיָה עֲבֹרָה אֲלֵיכֶם גִּבְלֵי

תקון בדפוס רש"י ז"ל

ותוספת באור דבריו.

(א' מ') הִכְרַת כמו נכרת וכו' כמו הַשְׁלָמָה (ליוצא ה) ע"כ רבים עמדו על

כונת רש"י ז"ל, ושאלו אם רלה רש"י להודיענו שענין הכרת צננין הפעל

כמו נכרת צננין הפעל לשניהם עצמים פעולים מצנין התולדה ויפלא, הלא תיכונות של צית רצן יודעים זאת? והגדלה צונתו לפי שהפעלים כרת, שלם (שהוראתו שלום וענוה) לא נמלא צם עוד צמקרא צנין הפעל לצד פה וצאיוצ סס, וצנניהם

לא נמלא שאר צנין מקבל הפעולה (פחסיפֶּע פֶּחֶרֶת), וזולת הנפעל נכרת צשרס כרת, וגם צו הנפעל וההפעל אחת היא צצחית הנופים שהם פעולים מהפעול יולא לשני גם צקל גם צהפעיל, וצהורלאתם העקרית ענין כליוון והסרה וכן הַשְׁלָמָה אינו אלא

פעול מהפעול יולא רק לשני גם צהפעיל, לכן העיר רש"י ע"ז להורות ההשתוות צין שני שרשים אלו מכל צד, ואמר עוד ה"א הנקודה צח"ק עומדת צמקוס הנון ללמד זאת שאין הצדל ציניהם צצחית הנופים והענין. זאת כונתו האמתית וכן הורה לנו הזקן צמלים מעטים כדרכו, וכן השצתיו לשואלי דצר צהיות צעיר מולדתי:

(ב' מ') קִבְּצוּ ממשקולת שְׁלַח קְבוּצָן לי לשון דפה וקל ע"כ דצרי רש"י מתצארים

מעצמם ליודעי דקדוק, הלשון ר"ל שהצית רפויה לפי שהוא הנווי מצ"הק ממשקל שֶׁלַח צצ"הק שהנווי שְׁלַחֵי (יולא ד' י"ב) הלמ"ד רפויה כמשפטו, ולפי שמהלכו קִבְּצוּ פארוור (יולא צ' ו') צדגש מעצר צֶפֶעל הורה לנו רש"י כן שכלן הוא הנווי וענינו קצוץ לי (פֶּעֶרֶהוּמַחֲמַלֵּה מיר), ודמו לנקדמים שלא ידגשו הצית:

(ד' י"א) הִנְחַת ישצור כן י"ת ואינו יודע אם לשון ארמי הודדה או לשון חתת

וכו' כונתו לפי שלא מלאנו עוד הפעיל צשרס זה, והלאוי להיות הַחַת

צנפילת נוו השרס והה"א קמונה לתשלום הדגש הראוי להיות צחית שאינה מקבלת דגש כי הנווי מהשלמים הפעיל הקיש, ולכן מסופק רש"י אם לא הוא לשון ארמי

משרס נחת וצא צשלמות הנון כמנהג הארמית צדניאל ומלאנו סס האִתְּפָעֶל ע"ד

הַקָּפַעַל הִנְחַת (דניאל ה' כ') עיין צאורנו סס, או שהוא לשון חתת והנון צו נופל

במו הַנְּעֵל (סס צ' כ"ח) שאין צו אות שרס אלא עַל ע"כ. כי שרשו עלל (עיין

צאורנו סס) והוא מן הכפולים: ודומה לו חתת. והנה צכל הספרים נדפס הנון נופל ולדעתי יתירה היא ונ"ל והוא כופלו ואין דעת רש"י על הנו"ן צמלות הנעלי הנחת, כ"א על כפל אות הלמ"ד והחית ולזה אמר שאין צו שרס אלא על והצן. אמנם

להיותו כן צספרים מדויקים ומורגל יותר צלשון רש"י לשון נופל על הנו"ן צבורת הספרים הנחתיו כמקודם צסימן המוסגר לרמוז ע"ז. והאמת ששרשו נחת ענין ירדה

ועיין צצאור:

יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דַם־נָקִיָּא בְּאַרְצָם;
(ב) וַיְהוּדָה לְעוֹלָם תִּשָּׁב וִירוּשָׁלַם
לְדוֹר וָדוֹר: (כא) וְנָקִיתִי דָמָם לֹא־
נָקִיתִי וַיְהִיָּה שָׁכֵן בְּצִיּוֹן:

megen der Gewalt-
that gegen die Söh-
ne Jehuda's, da sie
in ihrem Lande un-
schuldig Blut ver-
gossen. 20. Aber Je-
huda wird ewig be-
wohnt sein, und Je-
rusalem für und für.

21. Und erlasse ich

(ihre übrigen Vergehen), ihre Blutschuld erlasse ich nicht, und der Ewige
thront in Zion.

רשי

כי שטה חדשי' ישז יואל עד הכרית כל זכר בלדום וכפיז (שס) ויזרח הדד הוא ואנשים
לדומיים וימלא הדד חן צעינו פרעה וגו' והדד שמע כי שזז דוד עם אבותיו וגו'
ובאחרונה ויהיו לשון לשלמה אשר הקצ"ה אני אכלה זו חו: מחמם בני יהודה. נשזיל
חמם שעשו עכ"ס לבני יהודה אשר שפכו את דמם: (כא) ונקיתי דמם לא נקיתי.
ואף אם אלקים אותם משלר עצירות שזידם ומרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא
אנקם מהם אימתי תהיה זאת בזמן שהקצ"ה שוכן בציין:

באור

אחריהם המריעים לסם ככחזב בקפרי קדש. מחמם, במוול החמם שעשו לזלכי יהודה ועל אדום יאמר נקיא.
נכסב באל"ף, וכן דם נקיא (יונה ח') ובא ע"ד בעלי אל"ף כשיא, כביא, ושרשו נקא ונח"לם: (וכ) לעולם
חש, הוי"ו של ויהודה להפוך, כלומר אבל ארץ יהודה תהיה נרשנת לעולם ולא תחרב עוד: (כא) ונקיתי.
מענין נקיון כפיס ר"ל אף שאנקם את העמים עו"עו וזעון החמם במה שישראל ישבו לקחח מהם כפסם חסבם
אשר שללו מומם, הנה עון שפיכת דמם לא אנקם בזופר מומן כ"א בדס שזפכו זה שעורו לפי פירש"י ורד"ק
והוא נכון וכן תרגומיו. דמם, דבק עם ונקיתי ומענין נקמה ע"ד ההפך הענין בבנין פעל הדגוש כלומר שלילה
הנקיון, וי"ח ח"ל ודאחפרעים דמהון ען עומיאל חוב אגא עמיד לאחפרע אמר י"י דמשרי שכנחיה בליין. (דער
חין איהר פערנחטסעניס בלוט חן דען פֿאָלקערן רעכטע, ווערדע חין דער פֿאָלגע עם
רעכטען, טפריכט דער עוויגע, דער חין ציין טהרנעט), ולדעתי עעם לא נקיתי בלשון בחמיה
או הראשון מענין נקמה והשני מלשון נקם: דה' שוכן וכו', כלומר אל יפחדו ישראל פן יתחזקו הגוים לנקום
נקם מישראל כי ה' שוכן בליין ויגן על עמו. וי"ח שהוא מוקד למעלה שאמר ויהודה לעולם וכו' אשר על ה'
שישכון שם לנצח:

fehn sich, und die Sterne ziehen ihr Licht ein. 16. Der Ewige brüllet aus Zion, und läßt seine Stimme erschallen aus Jerusalem, daß Himmel und Erde erheben, der Ewige ist ein Schutz für sein Volk und eine Feste für die Kinder Israhel. 17. Und ihr sollt erkennen, daß ich der Ewige, euer Gott bin, wohnend auf Zion, meinem heiligen Berge; und heilig soll Jerusalem sein, und Fremde sollen nicht mehr eingehen. 18. Und es geschehet zu derselben Zeit, die Berge träufeln Most und die Hügel fließen von Milch, und alle Bäche von Jehuda überfließen von Wasser, und ein Quell gehet heraus, aus dem Hause des Ewigen, und tränket das Thal Schebajim. 19. Egypten wird eine Einöde sein und Edom wird zur wüsten Steppe

קָדְרוּ וְלִכְכָּבִים אֲסָפוּ נִגְהָם: (טו) וַיְהִי הָאֵשׁ מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלַם יִתֵּן קוֹלָו וְרָעְשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיְהִי הָהוּא מַחְסֶה לְעַמּוֹ וּמַעֲזוֹ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (טז) וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן הָרֹם קָדְשִׁי וְהִיתָה יְרוּשָׁלַם קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא יַעֲבֹר־בָּהּ עוֹד: (יז) וַיְהִי כִּיּוֹם הַהוּא יִשְׁפּוּ הָהָרִים עָשִׁים וְהַגְּבָעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה יִלְכוּ מַיִם וּמַעֲיֵן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת־גִּחַל הַשָּׁטִים: (יח) מִצָּרִים לְשִׁמְמָה תִּהְיֶה וְאֲדוֹם לְמִדְבָּר שִׁמְמָה תִּהְיֶה מַחְסֶם בְּנֵי

* קמץ בסעם רביעי

ת"א כחמס וכו' קמח קמ"ט:

ßen von Milch, und alle Bäche von Jehuda überfließen von Wasser, und ein Quell gehet heraus, aus dem Hause des Ewigen, und tränket das Thal Schebajim. 19. Egypten wird eine Einöde sein und Edom wird zur wüsten Steppe

רשי

לציון: ורעשו שמים וארץ. וידעו עשרים של מעלה: מחסה. לשון ניסיון וזלע"ו אצדא"י: (יח) אפיקי. מקום מולא מים: והשקה את נחל השטים. כמשמעו וישקו את עישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור (עיין זכריה י"ז): (יט) מצרים וכו' ואדום. סמך זה לזה לפורענות. אתה מולא שאלולי מלדים לא היתה אדום שגאמר (תלכים א' ו"א)

באור

הושפנו. וחרבונו לפי פירוש הראשון כי נכון הוא וגם כולל ענין שפיטה: (טו) שמש, (עיין מורה נבוכים ח"ב פכ"ט: (יח) תלכנה חלב, מליצה הלשון ע"ד ההפלה והרבויו כאלו ההרים יעשו עקים מרוב הגרם היין והגבעות חלו חלב מרוב חלב הבקר, וע"ד המליצה ארץ זבת חלב ודבש, וגם זאת כונת אמרם ז"ל: עמידה א"י שחליט בלוסקאות. וכל אפיקי, על דבר חקרונ המים לזמנים בארץ הקדש לקח הנביא הנמשל הזה לרמז על שפעם הגדלה שפיהם צימים ההם. ומעין, הוא הנחל האמור ביהושע והוא המקום האמור בנבואות זכריה. גחל השטים, הענק שנבנים בו המים יקרא נחל ואע"פ שאין בו מים (רד"ק) ובדבר כהנתי מזה בבאור לספרי קדש הקודשים. ות"י כנענאר מקומו מישר שטין, וכן לדעת חכם נולרי אחד הוא מישור סמוך לים המלך מעבר לירדן ובספר א"י הש החדש יבוא יוחר מה. ולדעת האגריבנאל הוא משל על הכנאות האמיתיות, וכעין זה נבוא יחזקאל (מ"ז א' י"ב) הכריה (י"ד ח'): (יט) מצרים, הם היו ראש המלכים לישראל, ואדום באו

וּבָאוּ כָל־הַגּוֹיִם מִפְּנֵיב וְנִקְבְּצוּ
שָׁמָּה הִנָּחַת יְהוָה גְּבוּרִיהָ: (יג) יַעֲזֹרוּ
וַיַּעֲלוּ הַגּוֹיִם אֶל־עֶמֶק יְהוֹשָׁפָט בִּי
שֵׁם אֲשֶׁר לִשְׁפֹט אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם
מִפְּנֵיב: (יד) שְׁלַחֵה מַלְאָךְ בִּי בְּשֵׁל
קָצִיר בָּאוּ רִדּוֹ בִּי־מַלְאָה גֵּת הַשִּׁיקוֹ
הַיִּקְבִּים בִּי רַבָּה רָעָתָם: (טו) הַמִּנִּים
הַמִּנִּים בְּעֶמֶק הַחֲרוֹץ בִּי קָרוֹב יוֹם
יְהוָה בְּעֶמֶק הַחֲרוֹץ: (טז) שְׁמִשׁוּרָה

ringsum, und sie mögen sich sammeln, dorthin führe Ewiger deine Helden! 12. Sie mögen sich aufmachen und heranziehen die Völker ins Thal Jehusche-pat! Denn daselbst sitze ich, alle Völker ringsum zu richten. 13. Reget die Sichel an! denn reif ist die Ernte, kommet, stampfet! denn voll ist der Kelter, die Rufen strömen über; denn groß war ihre

Bosheit. 14. Haufen, Haufen im Thale der Verurtheilung, denn nahe ist der Tag des Ewigen im Thale der Verurtheilung. 15. Sonne und Mond verbun-

רשימי

יונתן ואיני יודע אם ל' ארמי הודדה או לשון חתת (והיו"ן) זו נופל כמו (דניאל 3) הנפל לדניאל קדם מלכא שאין זו אות שורש אלף על: (יג) שלחו מבל ובו'. שלפו חרבות אותם ההלכים צליחותיו לחבל את אויזי ה': כי צל קליר. כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקליר שקולרים אותו צמלות כגמיר ציטור: צלו דרו כי מלאה בת. מן העכצים צלו ודרכו אותם כלומ' נתמלא סאת עוג'. דרו ל' כניסות ודצוי כמו ודן דגת הים (ראשי א'): השיקו היקנים. קול קילוח היקנים היודר תוך הצור שלפני הביתו' נשמע: (יד) בעמק החרון. שם חרוץ שהמשפט אצת כן תדגם יונתן מוסר פלוג דינא: (טז) אספו נגהם. הכניסו אורם: (טז) מציון יסאג. על מה שעשו

באור

חרון ובריתם המבואה בכלל, ונמנו על הסכנים החותכים כמו הנחמרות (מ"א ז' כ') עיין באורנו שם ולכן תרגמתי (ויצ"ע). וכן ח"י מוליכין: (יא) עושר, ח"י יחננו ואין לו רע במקרא. ולדעת הרד"ק והראב"ע הוא כגזר חסם עים (אויב ל"ח ל"ב) שם ז' כוכבים שלא יתפרדו והענין אחר, שהוא ב"כ מענין אסיפה וקבוץ ותכונתו, אך זה רחוק. (יב) ונקבצו, ח"י שלם מענין נפעל עם ח"י הכנין (רד"ק), ולדעתו הוא עבר עם ח"י ההפך והפך כמו ויקבלו וכן ח"י ויתקבצו. הנחת, הוא דברי תפלה הנביא אל ה' ופעל הכתם הוא מנצחם נחת מלשון ארמים, וענינו ירדה וכל ח"י הפעל בשלמות עם ח"י כמו הנפס דניאל ועזרא, ושעורו לפי הרד"ק הודר שמה גבורין ומלאכין לעזרה, ע"ד מן שמים נלחמו ע"ה, ועיין הערה ברש"י בקוץ הספר. וי"ת יסבר עיין שניה ולדעתו שרשו נחת מן הכפולים, והט"ן לחשלוס הכפל ע"ד הארמים כמו הנפל לדניאל (דניאל 3) ששרשו עלל עיין באורנו שם. (לג) ויגרסאעטערטע, ויהפך לומר ששרשו נחת ותוא מענין על עפר נחת (אויב י"ז ט"ז) והט"ן נחת הט"ל וענינו שינוחו שם גבורין בשוכה ונחת נחת דגל הנלחון (דאם עוויגער דיינע לעזרין דאָרט יעגנרייך חוטרעהען): (יג) שלחו מבל, הוסיף בלשון כמו שלחו בלש מקדשך (ספרים ע"ד) והמשיל האויבים למבואה שנגמיר בשולה. וכל זמן הקליר ואמר שימו דה הנבל כי כבר נכבשה המבואה ועומדת לקליה. וי"ל הכריתו אותם. דרו, לשון כניסה ודריו כמו ודרו דגת הים (בראשית א') (רש"י) ועד"ן מוסרם אשכחתי. וי"ל ירדה ועל הגם יאמר שידרו שמה כמו שידרו הדורכים, וח"י דחישו (טרעטען) (יד) המונים, עיין קצו ורצו העם והכפל להפלה כדרך המליצה. החרין, שם לענין גזרה כמו כליון חרוץ (ישעיה י') או כי שם יחרון ויחרון משפעה כמו שקרא אותו עמק יחושפע וכן ח"י פלוג דינא כמ"ש עמק

an jenem Ort, wohin ihr sie verkauft habt, und ich lasse eure That auf euer Haupt zurückkehren.

8. Denn ich verkaufe eure Söhne und eure Töchter durch die Hand der Kinder der Schemaja's, die sie den Schebajim (Sabbäern) verkaufen, an ein entferntes Volk; ja, der Ewige hat es verheißen. 9. Rufet dieses aus unter den Völkern! rüffet Krieg! erwecket die Helden! sie sollen herbeikommen, heranziehen alle Kriegsmänner! 10. Zermalmet eure Schemaja's (und schmiedet sie) zu Schwertern, und eure Sichel zu Speisen! Der Schwache spreche: Ein Held bin ich! 11. Rottet euch zusammen und kommet, alle Völker

מְעִירָם מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־מָכְרָתֶם
אֹתָם שָׁמָּה וְהִשְׁבַּרְתִּי גְמֻלָּתְכֶם
בְּרֹאשֵׁיכֶם: (ח) וּמָכְרָתִי אֶת־בְּנֵיכֶם
וְאֶת־בָּנֹתֵיכֶם בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה וּמָכְרוּם
לְשָׂבָאִים אֲדָמִי רַחֲוֹק בִּי יְהוָה
דֹּבֵר: (ט) קְרֹאוּ־זאת בְּגוֹיִם קָדְשִׁי
מִלַּחְמָה הָעִירוּ הַגְּבוּרִים וְגִשְׁוּ יַעֲלֹוּ
כָּל־אֲנָשֵׁי הַמִּלְחָמָה: (י) כָּתוּב אֶת־יְכֶם
לְחֶרֶב וּמִזְמֹרוֹתֵיכֶם לְרִמָּהִים
הַחֲלֹשׁ יֹאמֶר גְּבוּר אֲנִי: (יא) עֲוִשׂוּ

רשי

(ח) לשבאים וגומר. לבני שזא: כי ה' דבר. והיכן דבר עזר עזרים יהיה לאחיו (ראשית ט') כן מפורש במכילתין: (ט) קדשו מלחמה. אם תוכלו להלחם כנגדי: (י) אתיכם קלטר"ט: ומזמרותיכם. שרש"א זלע"ז: (יא) עשו. כמו חשוו כך חזרו מנחם ויונתן תרגם תכנסו ואומר אני שהוא לשון עשת דרזל המכונס יחד מש"א זלעזו ואין תי"ו צו יסוד: שמה הנחת ה' בצודיק. שם בקצילת עמק יהושפט ישזור בצורתכם כן תרגם

באר

וקנין. ועי"ז בחרחקו מחר מעל חרלם ונולד למען כסבה גורמת. או שגם ממשכנס הטפלה להרחוקים נדוד שלא יסובו חרלם והמלה למען לקבה חכליהם: (ז) מעירם, אני מעיר רוחם להחננע מן המקום (ח) ערוועקע יח חויפלוטטעהען. או מן המקום כמו במקום וכן תרגמיו. וי"ח מעירם כענין גלוי כמו עוקה (ישעיה

ל"ב) אני חייתי להון בגלוי מן חרלם חנננו וכו' (ח) ברינגע יח חן פרייען חוים דענן תרעט

ח. ז. ו. ו. והשיבותי וכו', נמשך אל הפסוק שלאחיו ר"ל באופן זה אשלם לכם הגמול שמכרתם בני יהודה. שאני אאכור את בניכם וכמו שכתבתם יהיה להרחיקם מחרלם כן תמכרו אתם על ידם לגוי רחוק. ועי"ז

מסורגם אשכמים: (ח) לשבאים, הם בני שזא שוכני מרחית דרומית לא"י ולגידון ופלשת והמה רחוקים מאלה הארצות (רד"ק): (ט) קראו זאת, האמור למענה הכריתו בין הגוים. ולפי שהוא ענין חדש נפרד מענין שלמעלה ע"כ עשהוזה אחיה מפרשים לפרשה ה' המהחלה בפסוק זה כאשר הוא בקפר מכלול יופי, וגם באזה מעשיקי חכמי עמים, ואנכי הנחמיה על מקומה כמו שהיא בשאר ספרים ודיוקים, רק שהפרדתי הענין בקימן ההפסק קדשו מלחמה, היא מלחמת גוג על ירושלים: (י) כתו, ענין שבייה וחינה ושעורו ע"ד ההפלה במליה שברו האחים לחיכות חסידות, ומן המהכת של ברל עשו חרות וכן ומזמרותיכם. וי"ח לפי הכונה אחיקט (ריכטעט לו). אתיכם, ענין באורנו (ש"א ג' כ). ומזמרותיכם, שם הכלי שמורסים בו המזמור (ווי"כ לערעססער), (רד"ק) ולדעתו הוא מענין זמורה. והנראה שהוא מענין לא יקמר (ישעיה ה' ו') והוא ענין

וְאֶת-אֶרְצִי חֲלֶקְוּ: (א) וְאֶל-עַמִּי יִדְּוּ
נֹרֵל וַיִּתְּנוּ הַיָּלֶד וְהַיִּלְדָּה
מִכְרוּ בֵּין וַיִּשְׁתּוּ: (ג) וְגַם מִה-אֲתָם
לִי צָר וְצִידוֹן וְכָל גְּלִילוֹת פְּלִשְׁתִּי
הַגְּמוּלָה אֲתָם מִשְׁלָמִים עָלַי וְאִם-
גְּמֻלִים אֲתָם עָלַי קָל מִהָרָה אֲשִׁיב
גְּמֻלָּתְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם: (ה) אֲשֶׁר-בְּכַסְפִּי
וַיִּהְיֶינָה לְקַחְתָּם וּמִחֲמַדֵּי הַטֹּבִים
הַבָּאִתָּם לְהִיכָלֵיכֶם: (ו) וּבְנֵי יְהוּדָה
וּבְנֵי יְרוּשָׁלַם מִבְּרֹתָם לְבְנֵי הַיּוֹנִים
לְמַעַן הִרְחִיקָם מֵעַל גְּבוּלָם: (ז) הִנְנִי

und daß man mein Land (unter sich) getheilet. 3. Und sie warfen das Loos über mein Volk und gaben den Knaben hin für die Buhlerin (statt Buhlerlohn) und das Mädchen verkauften sie für Wein und tranken. 4. Und ihr Zor (Tirius) und Zidon, und alle Kreise Pelaschis, was habt ihr auch an mir? wollt ihr mir denn (böse That) vergelten? wenn ihr mir aber (Böses) anthut, geschwind, schnell lasse ich eure That auf euer Haupt zurückkehren.

תִּיא ואל עמי עקרים ת"ד: ויתנו ונו' ניסין ח', ו':

5. Denn mein Silber und mein Gold habt ihr weggenommen und meine schönsten Kleinodien habt ihr in eure Tempel gebracht. 6. Und die Kinder Jehuda's und die Kinder Jerusalems habt ihr an die Söhne der Yunim (Griechen) verkauft, um sie von ihren Gränzen weit zu entfernen. 7. Siehe, ich rege sie auf

רשמי

ד (ב) אל עמק יהושפט. ארד עמס צעומה הדין. יהושפט משפטי יה: (ג) ידו נורל. כמו וידו אכן צי (איכה ג'): (ד) הגמול אתם משלמים. זהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשדים עיר (מלכים א' ט'): קל מהרה. לשון זריזות.

באור

עשרת השנעים ישובו גם הנה: (ב) אשר פזרו, שהגלוס שמה: (ג) ידו, צפלק רבפו (מהלים מ"ט) ופירוש השליכו, ודעת הריק"ם שהוא מהפעיל כמו ידפו אכן (איכה ג') ודעת רד"ק שהוא מהדגש לידות (זכרי ב') ונפני פגישת שתי יודין כחצר חסד היד"ן פ"ח הפעל, והועלה הכוונה על י"ד האי"תן (כן נזקק), וח"י רמ" ענין השלכה כג' הק. ויתנו וכו', ח"י ויהנו עולימוא צאנר זנחא בשכר הזונה, וכן מתורגם אשכנזים וישתו ענין המליצה לחזק ולדעת הראב"ע מוסק על הזונה, ר"ל להשתכר עם הזונה (חזק לעצטען) (מיט דער בואנערין): (ד) וגם וכו', ר"ל אדם צור וליוון וכל גלילות פלשת מה לכם באמת עלי? חיה התחלת הויכוח שוכר למעלה, ועד"ו מתורגם אשכנזים. הגמול, הה"א ה"א השאלה וגמול היא תחלת העובדה שנועית אדם להכיר או תהלת הרעה, ויש להשגת העובדה או הרעה, וכעקש הענין בלשון שלם הוא להשגת הגמול, אמר מה שאלם מריעים אם תהשכו להנפס מומי מה הרעותי לכם, ואם תאמרו כי אדם מעלמכם גומלים לי רעה כי מי שירע לישאל מהשכחו להרע לי א"כ קל מהרה וכו' ועל דרך זה ח"י, וכן מתורגם אשכנזים: (ה) כספי וגו', כי לי הכסף והזהב שלקחתם מירשאל אני נחתים להם (המ"ל): (ו) בני היונים, שעמם עשו צור וליוון ומסר

Feuer und Rauchsäulen. 4. Die Sonne soll in Finsterniß, der Mond in Blut verwandelt werden, bevor der Tag des Ewigen kommt, der große und furchtbare. 5. Da geschieht es, wer im Namen des Ewigen anruft, wird gerettet; denn auf dem Berge Zion und in Jerusalem wird Rettung sein, so wie der Ewige gesprochen, und bei den Uebergebliebenen, welche der Ewige herbeiruft.

4. 1. Denn siehe, in denselben Tagen und zu damaliger Zeit, wo ich die Gefangenschaft Jehu-

da's und Jerusalems zurückführe. 2. Da versammle ich alle Völker, und führe sie hinab ins Thal Jehuschepat, und rechte mit ihnen daselbst, wegen meines Volkes und meines Erbtheils Israel, daß man sie zerstreuet unter die Völker

עֵשֶׂן: (ד) הַשָּׁמַשׁ יִהְיֶה לְחֶשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא: (ה) וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר-יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמָּלֵט כִּי בַּהֲרַצְיוֹן וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה בְּאִשֶּׁר אָמַר יְהוָה וּבְשָׂרִידִים אֲשֶׁר יִהְיֶה קָרָא:

ד (ה) כִּי הִנֵּה בַיָּמִים הַהֵמָּה וּבַעַת הַהִיא אֲשֶׁר אָשׁוּב אֶת-שְׁבוֹת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם: (ו) וְקִבַּצְתִּי אֶת-כָּל-הַגּוֹיִם וְהַיּוֹדֵדִים אֶל-עִמָּק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפָּטְתִּי עִמָּם שָׁם עַל-עַמִּי וְנִחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְרוּ בְּגוֹיִם

*אשיב קרי

תִּיא וּבְשָׂרִידִים סִפְהֶדְיָן י"ח, כ"ג: חולין י'. ק"ג:

רשי

עֵשֶׂן צְבוּסָה: (ד) יִהְיֶה לְחֶשֶׁךְ. לְצִיָּס אֵת הַעֲשָׂתָחוּיִם לַחֲמָה: (ה) וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר יִקְרָא וְכו' כֹּאֲשֶׁר אָמַר. וְהִיכֵן אָמַר וּדְלוּ כָּל עַמִּי הָאֵרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עַלֶיךָ (דְּנָרִים כ"ח): וּנְשָׂרִידִים. צִסְאֲרִית אֲשֶׁר יוֹתִיר: אֲשֶׁר ה' קָרָא. לָשׁוֹן קְרוֹאִים לַסְעוּרָה אוֹ לַעֲזוּרָה הַמֶּלֶךְ לָשׁוֹן הַזֶּעֱנָה:

באר

הַעֲרֹךְ (דוֹכִינִינִי), וְרוֹגְמָתוֹ בְּסֶפֶר שׁוֹפְטִים (כ' מ') עוֹמֵד עַל רִטְוִינִי דִּחְקִי, כְּמוֹ חֲרָבִים וּמִפָּתָה הַעֲשֵׂן שָׁם: (ד) יִהְיֶה לְחֶשֶׁךְ, הַכֵּל עִד' מַשֵּׁל וּמַלְאָה, וְעִינֵי רַעֲבִים מוֹרָה נְכוּסִים. לְדָם, לְמִרְאֵה הָדָם. (ה) יִקְרָא וְכו', כָּל הַקְּרוֹאִים לְה' בְּחֵמָה, מִכְדִּיּוֹ בְּחֵמָה, וְיִרְאִיו בְּלֵב שָׁלֵם. כֹּאֲשֶׁר אָמַר, וְהִיכֵן אָמַר, וּדְלוּ כָּל עַמִּי הָאֵרֶץ כִּי שָׁם ה' נִקְרָא עַלֶיךָ (דְּנָרִים כ"ח) (דִּשְׁנִי). וּבְשָׂרִידִים, וְהַפְּלֵטָה הָיְתָה בְּשָׂרִידִים אֲשֶׁר ה' קוֹרָא לְחֵסֶם לַעֲבֹדָתוֹ וְיִת' זִמְנִי (וּוִיחֵהֶם, כַּעֲרוֹפֶעַן יִרָא), וְהַעֲנִין אֲחֵר:

ד (א) כִּי הִנֵּה בַיָּמִים הָהֵם, גַּם הַנְּכוּחָה הַזֹּאת נִתְּנָה לַמַּעֲלָה וְנִלְמְדָה עַל הַעֲשִׂיָה בְּיָמֵי אַחֲרֵי כֵן. אֲשִׁיב, כְּמוֹ בְּיָמֵי מִן הַקֵּל וְכֵן וְשֶׁ ה' אֱלֹהֶיךָ (דְּנָרִים ל"ח) וְקָרָא אֲשִׁיב בְּיָמֵי מִן הַכֹּהֵן (דְּנָרִים). וְהִי כִּי נִתְּנָה:

בְּאֶפְסֵל כִּי הַקָּרִי כְּרֹכֵו וְדַעַתוֹ שְׂהוּא בְּאֹר הַנֶּה בְּיָמֵים כְּלוֹמַר הַדְּבָר הַזֶּה יִהְיֶה נֶעֱמָה שְׂאֵשׁ וְכו' וְכֵן תִּרְגְּמָתוֹ. יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם, לִפִּי שָׁכַל נְכוּחָתוֹ הִיטָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם לָכֵן לֹא זָכַר עֲשֵׂתָה הַנְּעִיָם עִמָּם אֲבָל בְּחֵמָה שָׁם

כִּי בִקְרֹב יִשְׂרָאֵל אֲנִי וְאֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יִבְשׁוּ עַמִּי
לְעוֹלָם: *

Mitte Israels bin,
und daß ich, der
Ewige, euer Gott,
und keiner mehr sei,
und mein Volk soll
niezu Schanden wer=
den ewiglich.

ג (ה) וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֲשַׁפּוֹךְ אֶת־
רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם
וּבְנֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלָמֹת יַחֲלֹמוּ
בַּחֲרִיכֶם חֲזִינֹת יֵרְאוּ: (ג) וְגַם עַל־
הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה
אֲשַׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי: (ג) וְנָתַתִּי מוֹפְתִים
בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ וְתַמָּרוֹת

3. 1. Und es ge=
schiehet hernach, ich
gieße meinen Geist
über alles Fleisch
aus (d. h. alle Men=
schen werden mit
dem Geiste der Weis=
heit zur Erkenntniß
Gottes begabt wer=
den), und dann weiß=
sagen eure Söhne
und Töchter; eure
Ältesten träumen
Träume, eure Jüng=
linge schauen Ge=
sichte. 2. Und auch über die Knechte und Mägde gieße ich in denselben Tagen mei=
nen Geist aus. 3. Und ich gebe Wunderzeichen am Himmel und auf Erden, Blut,

* ע"ב

ת"א וְהָיָה וְכו' עקרים מ"ג, פ"ג:

ficte. 2. Und auch über die Knechte und Mägde gieße ich in denselben Tagen mei=
nen Geist aus. 3. Und ich gebe Wunderzeichen am Himmel und auf Erden, Blut,

רש"י

ג (א) וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן. לַעֲתִיד לָנָא: עַל כָּל צָר. עַל מִי שֶׁנַּעֲשֶׂה לָנוּ דָּךְ כְּצָר דּוּג מַת
וּנְתַתִּי לָכֵס לָצ צָר (יִחְזָקָל ל"ו): (ג) וְתַמָּרוֹת. עֵשֶׂן. זְקִיפּוֹת. עֵלֶה

באר

הַגּוֹיִם עוֹנֵ"ז מִחֲקָרוֹן לָחֶם וְלֹא יִסְבְּלוּ עוֹד חֲרַפְתָּם וְצַחֲתָם: (כז) וְאֵין עוֹד, אֱלֹהִים לַעֲכֹב עַל יְדֵי מַלְחַת לָחֶם
בְּרַכַּה מְרֻבָּה כּוֹאֵל. וְלֹא יִבְשׁוּ, וְלֹכֵן לֹא יִבְשׁוּ עַד עוֹלָם וְכו' מִי יַעֲזוֹר צַדִּיק לְהַצִּילָם לְיָדֵי צוֹשָׁה:

ג (א) אַחֲרֵי כֵן. אַחֲרֵי יוֹמֵים רַבִּים כְּשֶׁיִּמְעוֹד בְּדַרְקָתָם וְלֹא יִזְעוּ מִנֵּמָה לִשְׁבּוֹת אֶל עוֹנֵם הַרְשָׁוָן. אֲשַׁפּוֹךְ
אֶת רוּחִי, עֲנִינִי תַחֲדֵי שְׂפִיכָה רוּחַ חֲכָמָה וְדַעַת לְדַעַת אֶת אֱלֹהִים וְלִהְיוֹת מַדּוּחִי הַכְּסָבוֹת יִתְנַדֵּךְ וְיִתְעַלֶּה.
עַל כָּל צָר. עַל הָאָדָם לִבְרוֹת חֲמוֹס עַל כָּל הַעֲמִים כִּי גַם עוֹנֵ"ז יִכְדּוּ וְיִדְעוּ שֶׁה' הוּא הָאֱלֹהִים. וְנִבְּאוּ, לֹא
יִהְיֶה עוֹד כְּבִינִי הַגְּלוּת שֶׁנִּעְדָּר כַּח הַכְּבוֹדָה מִנִּית יִשְׂרָאֵל וְלֹא הִיָּה שׁוֹם אִישׁ עֲלוֹל לִקְבֹּל שְׂפַע הַכְּבוֹדָה, אֲלֵא
מַעֲתָה יִבְנֹאוּ גַם כְּבוֹדֵיכֶם, עַם כִּי הִלְבֹּת לֹא הָיוּ כְּבִיאִים, מוֹכְשִׁים לַהֲכַסֵּת הַעֲבָנוֹת הַשְּׁכָלִיּוֹת וְהַמְדוּחִיּוֹת
הַלְרִיכוֹת לִשְׂפַע הַכְּבוֹדָה (עֵינֵי רַחֲמִים שֶׁנִּמְנָה פִּרְקִים פ"ו וְכַפֵּר הַמּוֹרָה ב' ל"ב וְל"ו) וְיִדְעוּ שֶׁגַם כְּשִׁים הָיוּ כְּבִיאִים
לִפְנֵים בִּישְׂרָאֵל. חֲלוֹמוֹת, חֲלוֹם כְּבוֹאִי וְהִיא מַדְרַגָּה פְּחוּתָה מִכְּבוֹדָה. חֲזִינֹת, גַּם הוּא עֵינֵי מַרְאֵה כְּבוֹאִי.
וְכַפֵּל עֵינֵי כְּבוֹ"שׁ: (ב) וְגַם וְכו' עַל הַעֲבָדִים וְשְׁפָחוֹת שֶׁלֹּא הִיָּה לָהֶם שׁוֹם לַמּוֹד, אֲשַׁפּוֹךְ רוּחַ דַּעַת וְהַשְׁכֵּל לְדַעַת
אֶת ה' וְלִירָאָה אֹתוֹ כְּבִאֻמָּה שְׁכָלִית: (ג) מוֹפְתִים, מוֹפֵת הוֹנֵה עַל דַּבָּר יוֹלָא מִחֲמֵן הַמִּנְהַג אֶם בְּכַוֵּנָה וְאִם
בְּאִיכוֹת וְהוּא כְּפֹלֵא הַנִּסְתָּלֵא וְנִסְתָּלֵא אֶת רוּחִי וְהוּא לִלְאוֹת לְהַאֲמִין ע"י לַעֲשׂוֹת מַה לֹּא הַאֲמִין זִלְמוֹ. (וּמַחֲזִיג)
דַּעַר לִיִּצְטֵן, פִּתְרָלִיִּצְטֵן חִינֵיעַר קִינֵפְטִיגֵן בַּעֲבֻבְנֵהִיטֵן. בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ, ר"ל בַּשָּׁמַיִם אֶת
וְחַמְדוֹת עֵשֶׂן וּבָאָרֶץ דָּם, כִּי כֵן דָּרָךְ הַמִּקְרָא כִּזְכוּר ב' דְּבָרִים יִחַל לְכַפֵּר דְּבָרֵי הַשָּׁמַיִם בְּחַמְלָה וְאַחֵר כֵּךְ יִשׁוּבֵי אֶל
הַרְשָׁוָן. וְכַוֵּנָה מוֹנֵעַ הַמְּסִפִּיל לִלְאוֹת הַמִּגְבִּיחִי לִשְׁכַח בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, עֲנִינֵי מַגְבִּיחִי לִשְׁכַח בַּשָּׁמַיִם מִשְׁפִּילִי לִלְאוֹת
בָּאָרֶץ וְרַבִּים כְּכֵס. דָּם, בָּאָרֶץ יִשְׁפֹךְ דָּם הַרְבֵּה וְיִלְמַד זֶה עַל גּוֹג וּמִגּוֹג. וָאֵשׁ, מִן הַשָּׁמַיִם תִּרְדַּר עָלָיו אֶת
כַּוֵּ"שׁ וְשִׁפְעֵי אֹתוֹ דְּבָרֵי וְכִים וְכו' אֶת וּבַפְּרִיט חֲמֵיעַר עָלָיו (יִחְזָקָל ל"ה). וְתַמָּרוֹת, עֵשֶׂן, הַשְּׂרָפָה יַעֲלֶה
לְמַעַל זָקָף כְּאִילָן הַחֲמַר, וְכֵן בְּדִרְז"ל עַל הַעֲשֵׂן וְשִׁתְעֵלָה הַעֲשֵׂן חֲמַרְתּוֹ (בְּרִכּוֹת מ"ג) וְכֵן רָאִי לְחַרְגֵם בְּסַפֵּר

euch einen wohlthätigen Regen, und läßt euch einen Früh- und Spätregen herab kommen im ersten (Monat). 24. Und voll sind die Tennen, von Getreide, und die Keller strömen über von Most und Del. 25. Und ich erstatte euch die Jahre, an welchen die Heuschrecken, der Käfer, die Grillen und die Raupe gefressen haben, mein großes Heer, welches ich wider euch sandte. 26. Und ihr sollt essen und gesättigt sein, und den Namen des

אלהיכם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָהּ וַיּוֹרֵד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה וּמִדַּקוֹשׁ בְּרֹאשׁוֹן: (כד) וּמִלְאוּ הַגִּרְנוֹת בַּר וְהַשִּׁיקוּ הַיְבֹמִים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהַר: (כה) וּשְׁלַמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאֲרָבָה הַיֶּלֶק וְהַחֲסִיל וְהַנֶּזֶם חִילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּי בָכֶם: (כו) וְאָכַלְתֶּם אֱכוֹל וּשְׂבֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וּלְאֵי־בָשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם: (כז)

ת"א ויורד וכו' סס: ואכלתם וכו' מ"ק ח' ט': וידעתם וכו' סס:

Erwigen, eures Gottes, preisen, der mit euch wunderbarlich gethan, und nie wird mein Volk zu Schanden ewiglich. 27. Und ihr sollt erkennen, daß ich in der

רשי

המורה. את נביאכם המורים אתכם לשון חלי כדי לזרז אתכם: מורה ומלקוט. כמו יורה ומלקוט (דכ"ד י"א): בדאשון. בניסן וא"ע"פ שהיור' הוא רציעה לראשונה היורדת על הזרע והיא צמרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו שגפודש צמחנת תענית גדלה הצמח צמח עשר יום: (כד) וחשיקו. לשון כשעמעת קול כשהקול יורד מן הגת אל תוך היקצ והוא הנור שלפני הגת:

באר

תאנה וכו', נגד הגפן הובישה והסאנה לחוללה: (כב) בני ליון, נגד מה שאמר חקעו שופר בליון. המורה, כמו יורה ביד. לצדקה למ"ד הקיין מטר של צדקה וברכה. וי"ע אותו כמו בלדקה ובא הלכו"ד במקום הבי"ת לפעמים כמו יבשת לכסא (ההלים ט') ושעורוהו העור נטון בלדקה לפני משורת הרין ולא לפי הגמול (אויס וחסהסחט), וכן ט"י בלבו בני"ח אך המורה חרגס מלפכו (חירען) (ערהרע), ומלקוט, זכר המורה בחלי

שהוא צמרחשון ואח"כ פירש עוד ויורד וכו' כלומר הגשם הנקרא מורה יורד לכם בעמו שהוא צמרחשון ומלקוט ג"כ בעמו צמרש הראשון שהוא ניסן (רד"ק). וכן ט"י ומחית לכלן מטר צעיניה. ולקשא בירח ניסן. זו לפי פשוטו והדרש (במענים דף ו') ידוע: (כד) וחשיקו, מענין פקדת ארץ ושקקים (ההלים ט"ה) (חיברלוני: פֶּעַן חיברעלויסען, חיברעטרלאשען), וכן ענינו בחלמוד מי חגב שנעמא השיק ואח"כ הקרשן עטורים (בילה דף י"ז) עיין ערוך ערך שק, ובא בנין הפעיל עם יחס הפעול ככל הפעלים המורים. על המוטר והעדיפה (חלס ווערבוך דעס חיברעלויסעס רעגערט עם וויא דיא חיברעגן ווערבא דיעזער בעדיי: טונג דען אקוואטיץ): (כה) ושלמתי, מי שנחקר בשנים הקדומות ע"י הארבה אשלים אותו למלאות הכל כי הכרעה מהיה מרובה. וט"י ושלם לבון שיח טבחא חלף שיח דמיו יתכון וגו' (חך) ערועטלע חייך מיט גוטען יחהרען דיא מיסיהרע), והענין אחד: (כז) ולא יבשו, ר"ל לא ילכו עוד לגור בארצה

והִדַּחְתִּי אֶל-אָרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה
אֶת-פָּנָיו אֶל-הַיָּם הַקְדָּמָנִי וּסְפוּ
אֶל-הַיָּם הָאֲחֵרִים וְעַלָּה בְּאִשׁוֹ וְתַעַל
צַחֲנָתוֹ בִּי הַגְדִּיל לַעֲשׂוֹת: (כ) אֶל-
תִּרְאֵי אָדָמָה גִּילִי וּשְׂמַחִי בִּי-הַגְדִּיל
יְהוָה לַעֲשׂוֹת: (כ) אֶל-תִּירְאוּ פִּהֶמוֹת
שָׂדֵי בִּי דִשְׂאוּ נְאוֹת מִדְּבַר בִּי-עֵץ
נִשָּׂא פִרְיוֹ תֵּאֲנֶה וּגְפֹן נִתְּנִי חֵילָם:
(כג) וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וּשְׂמְחוּ בַּיהוָה

Heuschrecken) will ich entfernen, von euch, und verstoße es in ein wüstes und ödes Land, seinen Vorderzug ins östliche und seinen Nachzug ins äußerste westliche Meer, daß sein Gestank aufsteige, und sein übler Geruch empor dringe, weil es so Ungeheueres gethan. 21. Fürchte dich nicht, Land! juble und freue dich! denn der Ewige hat Großes gethan! 22. Fürchte

תִּאֲכָל כִּי עֵץ כְּתוּבֹת יִבֶּן, קִי"ב: וּבְנֵי צִיּוֹן תַּעֲנִית ח', ר':

tet euch nicht, Thiere des Feldes: denn es grasen die Auen der Trift (es schießt das Gras auf den Wiesen hervor); denn die Bäume tragen Früchte, Feigenbäume und Weinstöcke geben ihre Kraft. 23. Und Söhne Zion's, frohlocket und freuet euch des Ewigen, eures Gottes, denn er gibt

רש"י

אומרים זה ילך הרע שלפון כלצו של אדם: הקדמוני. המזרחי. ורצותיו שפירשו צלר הרע דרשו שני הימים הללו צמקדש ראשון וצמקדש שני וכן פירסוהו על שסם פניו צמקדש ראשון ושני והאחרים. ולפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשר ל"ל פניו אל הים הקדמוני מקלת חילו לשלח למזרח ומקלתו למערב: לזאת. כלשו יורה עליו שהוא לשון זרם וטיוף: כי הבדיל לעשו'. רעה שפסע ירו בגדולים: (כא) אל תראי אדמה. ארץ ישראל (אס) תשובו צתשובה: (כג) את

באור

לפון (רד"ק) וכפי עדות כותבי קפרי תולדות הטבע בזמניו ארץ מולדת של ארבעה הנוסע (לוג הייסרעקקע). היא טארעארייא הגדולה והיא ללד לפון לפניות ומרחים לא"י. והדחתו, למות שם. את פניו, החלטה קבולה הארצה. הים הקדמוני, הוא ים המלח במזרחו של א"י. ומ"י מדינחא. וספן, ההולך באחרונה. הים האחרון, הוא ים המערבי כח"י למערבא והוא שנקרא בחורם הים הגדול שהוא למערב א"י. ובספר אר"הש השדש יבוא א"י"ה ענין זה יותר מפורר. ועלה בלשו. הכפד בל"ש או בל"ש ענין קרחון. וידוע מןפרי תולדות

הטבע שמפני נסיעת הארצה לרוב על המים ולא יוכלו לעוף תמיד, יפלו חמרים חמרים בימים בני הימים, ועי"י יתפשטו מפרחים הלפים על פני המים ריח רע וגדול עד שלפעמים הדבר יהלך מוננו ויבא לשוכני א"י הים ועם זה חנין ענין המקרא העיני. צחנתו, אין לו רע צמקדש והמלה לקוחה מפעל כלשון קורית וערבים שפמרוסם כס טנוק, זוהמא, קרחון (שמוטלינג, טטינקענד ציין), וח"י רוקיה ואולי הוא עוטה הדפוס וז"ל

קרחים, אך לפי שמרגם בלשו קרחיה ואין לרוב לכפול מלה אחת בפסוק כלל של"ל ריקיה (צין גערוך). כי

הגדיל לעשות, ח"י אסגי למעבר ביטון ומרגומי בלשון זה: (כא) כי הגדיל לעשות, ח"י אסגי ה' למעבר ביד ענין לעמיה ולפ"י מרגומי (גרמסעם): (וכ) שדי, כמו שדה (רד"ק) ולדעתי הוא במסקל רבים צמקדש קינן הכרות כמו חלוצי, חלוצי ורבים כן על דרך ארמית ופי' הרד"ק וכבדו ונה שאמר גם בהמות שדה שמערו

וכו' אמר לנחמה אל חיראזו בהמות שדי. דשאו, נבר אש אכלה נאות מנדר. כי עץ, הפך כל ענף השדה ישור

melt Kinder und Säuglinge an den Brüsten, der Bräutigam gehe heraus aus seiner (festlichen) Kammer, und die Braut aus ihrem (hochzeitlichen) Gemache. 17. Zwischen der Halle und dem Altar mögen die Priester, die Diener des Ewigen weinen, und sprechen: Schone, Ewiger, deines Volkes, und gib dein Erbtheil nicht hin zur Schmach, daß sie die Völker beherrschen! warum soll man unter den Nationen sprechen: Wo ist ihr Gott? 18. Dann eifert der Ewige für sein Land,

und erbarmt sich seines Volkes. 19. Dann antwortet der Ewige und spricht zu seinem Volke: Siehe, ich sende euch das Getreide, den Most und das Del, daß ihr dessen euch sättiget; und nicht mehr mache ich euch zur Schmach unter den Völkern. 20. Das Nordische (nämlich die vom Norden kommenden

וַיִּזְנְקוּ שָׂדִים יֵצֵא חֵתָן מִחֲדָרָו וְכֻלָּהּ
מִחֲפָתָהּ: (יז) בֵּין הָאוֹלָם וּלְמִזְבֵּחַ
יִבְכוּ הַכֹּהֲנִים מִשְׁרָתִי יְהוָה וַיֹּאמְרוּ
חֹסֶדָה יְהוָה עַל-עַפְדָּךְ וְאַל-תִּתֵּן
נַחֲלָתְךָ לְחֶרֶףָהּ לְמִשְׁלַ--בָּם גּוֹיִם
לָמָּה יֹאמְרוּ בְּעַמִּים אִיהָ אֱלֹהֵיהֶם:
(יח) וַיִּבְנֵא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחֲמֵל עַל-
עַמּוֹ: (יט) וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ
הִנְנִי שֹׁלַח לָכֶם אֶת-הַדֶּגֶן וְהַתִּירוֹשׁ
וְהַיֵּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא-
אֶתֶן אֹתְכֶם עוֹד חֶרֶףָהּ בְּגוֹיִם:
(כ) וְאֶת-הַצִּפּוֹנִי אֶרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם

ת"א ואת ובי' סוכה ה', ל"ג:

רש"י

שלו קצוץ לי ל' דפי וקל: (יז) לחרפה. לבדופין: למשל צם בוים. לשון משל ושנינה:
(יח) ויקנא ה' לארצו. לשון המקנא אתה לי (מדבר י"א) נכנסה צלצו לרתה וכלחם
צמלחמתה וכתעסק צלרכיה. דנותינו פירשו לשון התראה התרה צבוצאי על עסקי ארצו:
(יט) חרפה. ברוך שיקראו אתכם חסירי לחם: (כ) ואת הצפוני. יס לפותרו על חיל
הארצה ועליו נופל ל' הדחיתו אל און ליה ושמה. ד"א העם הנא מלפון מלכי אשור. ורבותיו

באור

שמעם ל' החתן והכלה והוא כעין וילון הסומך על המטה. (היחזקאל = בעטט, ברוט = בעטט), ות"י
יפוק חסדא מלדורון בית משכביו וכלחא מביח גמולא ענין הגנה וכסוי. וכל אלה לשון ל' האדם ולעורר
צוהם הרחמים: (יז) לחרפה, כי הרעב יאלץ ללחם אל ארצות אחרות לבקש חובל, ויהיו לחרפה ביניהם
וימשלו עם כדרך החושבים על הגרים. למשל כו', כמשנעו וכבאורו. ורש"י פ' לשון משל ושנינה (דחם
יזא חיהרער ה'הנען): (יח) ויקנא, עבר צמקום עמיד כדרכו בדברי כבואה. ר"ל כאשר יטובו בלופין זה,
אז יתקנא ה' צעור ארצו כמו המקנא אתה לי (במדבר י"א) אז שהוא צנין התנאי ובזמן המורכב ועבר ועמיד
ר"ל אם היו עמו כן היטה עת ל' לתקאות קנאם ה' צעורים (דחזקאלס ויירעד דער עויגבע פיר יזא
געווייפערט האבען): (יט) ויען ה', על שאלה בקשת עמו. ושבעתם ארצו, מומנו אז עמו כמו ויתכבדו
ארצו להמיתו (בראשית ל"ו) עיין פ' רש"י שם: (כ) ואת הצפוני, הארצה קרא לפוני לפי שכל להם משאם

עֲדִי בְּכָל־לִבְכֶּם וּבְצֹם וּבִבְכִי
וּבְמִסְפָּד: (יג) וּקְרָעוּ לִבְכֶּם וְאִל־
בְּגֵדֵיכֶם וּשְׁוֹבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
כִּי־חֲנוּן וָרַחוּם הוּא אֲרָךְ אַפִּים
וְרַב־חֶסֶד וְנָחָם עַל־הָרָעָה: (יד) מִי
יֵדַע יְשׁוּב וְנָחָם וְהַשְׂאִיר אַחֲרָיו
בְּדָכָה מִנְחָה וְנָסַךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם:
(טו) הִקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קִדְשׁו־צֹם
קְרָאוּ עֲצָרָה: (טז) אִסְפוּ־עַם קִדְשׁוֹ
קְהֹל קִבְצוֹ זִקְנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים

der Ewige, kehret zu mir, mit eurem ganzen Herzen, und mit Fasten, Weinen und Klagen. 13. Euer Herz zerreiſt und nicht eure Kleider, und kehret zu dem Ewigen, eurem Gotte, denn gnädig und barmherzig iſt er, langmützig und huldreich, und bereuet das (verhängte) Böſe. 14. Wer da weiß (ſich ſchuldig), kehre um, und er (Gott) wird bereuen (das verhängte Böſe) und wird Se=

* החי"ת בקמץ ובנ"א בפתח* הפטרת האזינו * הבי"ת רפוייה

ת"א וקרעו ונו' הענית ז' ט. מ"ק ב', כ"ו:

opfer für (ihn) den Ewigen, euren Gott. 15. Stoßt in die Poſaune zu Zion, bereitet ein Faſten, ruſet eine Feſt=Verſammlung aus. 16. Verſammelt das Volk, heiligt die Gemeinde, laſſet die Älteſten zuſammenkommen, verſam=

רש"י

מנחנו. אשר ישלח צבא אס לא תטיצון: (יג) ואל זנדיכם. כי אני חס לקריעת זנדיכם. ד"ל קרעו לצנכם ואל חטערכו לקרוע זנדיכם מנחת אצל: ונחם על הרעה. נהפך למחשבה אחרת: (יד) מי יודע. שיש צו עון ישוע ונחם: והשאיר. החסיל והגוס אחריו זכרה ע"י התשובה תצל זכרה צפירות: (טז) קבצו זקנים. מעסקולת

באור

ונחם וכו'. שם חזק ונולד אחר הגרון היה העין דגושה להחבלע הנו"ן (הראש"ע) לדעתו הוא הנפעל, ואולי הוא העבר בפעל עם ו"י המהפך לעתיד ורואי להיות נפחה ונא בקצון אף בלי הפסק. וענינו יאחרת על הרעה שחשב לעשות ועל ענין החרטה שלא ימכן לנוח בחיק השם ישעלה כחב הרמב"ן בקפר בראשית (ו' ז') דברים אחרים יעוין שם: (יד) מי יודע, י"ח מאל ידע דאית ביה חובין ימיב מנחה ויפחם, ולדעתו נחם שב על הש"י ונכון הוא לפי ההמשך וכן הרמב"ן. ובעל לקט שכתב כוסב ועד"ז יש לפרש ונחם החועל שישוב ויאחרת עליו והוא פירש"י. הרד"ק כתב ח"ל י"ח אולי ישוב השם ונחם רשאר וכו' ואף כי מודתיו כן כמ"ש בתורה ונחם וכו' ואין ספק דזה אעפ"כ אס רבו העונות לא ינחם עד שיעניש מעט או רב, ולפ"ז יתורגם (פיעל) יכט קעהרט ער (נחטט) חוס חונד בערייעט, ועוד פ"י הרד"ק מי שידוע דרכי החטונה ישוב ונחם האלהים וכו'. (ווער דיא וועגע דער בוסע קעננט קעהרע חוס חונד נחטט ווירד בע"רייען, ועוד דעמי לפרש מי שידוע מודת הש"י שמתנהג עם בריוסיו ברחמים ולא יחפץ בהשחתת העולם כי אס שוב אדם נזדרכו ומי, בודאי ישוב ונחם על עונו ולא ישאיר ה' וכו' וכן זה עשם מי יודע רוח בני אדם וכו' (קבלת ב' כ"א והכן. והנותר ינחם. אחריו, מנחה ונחם. מנחה ונחם ונכסים: (טז) תקעו שופר, אחר בואם הארצה (ראש"ע): (טז) קבצו, בחיק (רד"ק) והבית רפה אף שהוא לוי מנחין פעל הדגוש ורבים כמוהו. אספו עוללים, להגדיל הכני והללה. מחרר, חדר חופם חמנים, מחפחה. הוא נקום הקמת הכלה עם החסן והוא החרר שזכר. והעקר שהוא כנוי לאפרין הנעשה ביום חתונתו וביום

Mauer, und ein Jeglicher gehet seinen Weg, und sie säumen nicht auf ihrem Pfade 8. Keiner dränget den Andern, Jedweder wandelt in seiner Bahn; sie fallen her über die Waffen und werden nicht verwundet. 9. In der Stadt streifen sie umher, laufen an gegen die Mauer, bringen in Häuser ein; und steigen durch die Fenster, wie Diebe. 10. Vor ihnen zittert die Erde, toben die Himmel, Sonne

יִלְכוּן וְלֹא יַעֲבֹשׁוּן אַרְחוֹתֵם: (ח) וְאִישׁ אָחִיו לֹא יִדְחָקוּן וְגֵבֶר בְּמִסְלָתוֹ יִלְכוּן וּבֶעֱד הַשִּׁלַח יִפְּלוּ לֹא יִבְצְעוּ: (ט) בְּעִיר יִשְׁקוּ בַחֲזוֹמָה יִרְצוּן בַּבָּתִּים יַעֲלוּ בְּעֵד הַחֲלוּזִים יָבֹאוּ בַנֶּגֶב: (י) לִפְנֵי רִגְזָה אֶרֶץ רָעָשׁוּ שָׁמַיִם שָׁמַשׁ וַיִּרָּח קִדְרוֹ וּכְזָבִים אָסְפוּ נִגְהָם: (יא) וַיִּהְיֶה נֶתָן קוֹלֹ לִפְנֵי חִילוֹ כִּי רַב מְאֹד מִחֲנָהוּ כִּי עֲצוֹם עֲשֵׂה דִבְרוֹ כִּי גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וְיָמִי יִכְלֹנוּ: (יב) וְגַם־עֲתָה נְאֻם־יְהוָה שְׁבוּ

und Mond verdunkeln sich, und Sterne ziehen ihren Glanz ein. 11. Der Ewige läßt seine Stimme vor seinem Heere erschallen, denn sehr groß ist sein Lager, mächtig der Vollführer seines Wortes; ja groß ist der Tag des Ewigen, und sehr furchtbar, wer kann ihn ertragen? — 12. Aber auch jetzt noch, spricht

רשי

(ח) ובעד השלח. כמו צעד החלומים כן על פני כלי זיין יפלו ויחזו: ולא יצלעו. ולא יקבלון ממון. ויונתן פתר צו ל' שליחות צגיל שליחות של הקצ"ה מפילין עלמן וצלע כסף לא לקחו: (ט) בעיר יסקו. ל' השמעת קול כמו כמסק בנים (ישעיה ל"ב) דוב סוק (משלי כ"ח) ממסק חרול (לפניה ז'). וי"ת לשון נסק מזדיינין: (י) רעשו שמים. צגיל פורענות הבאה על ישראל דובים ודועסים: אספו נגהם. הבניסו אור: (יא) וה' נתן. עליהם קולו במאמר נציאיו לפני שלחו צהם חילו זה: כי רב מאד

באר

(פערפֿעלעכטען, פֿערדרעהען, פֿערקרייזשען), כפירת קלחם לא יעקבן: (ה) במסלחו, המיוחד לו למהלכו. השלח. כלי זיין וכן מעורר בשלח (איוז ל"ג). לא יצלעו, כמו לא יפלעו מן פלע והוא פועל עומד וכן יצלעם צראש כלם (עמוס ט') והוא פועל יואל. כלומר כי יפלו על הכלי זיין ולא חיקוק רי"ל שאינם כשאר חזקים שחמנעם בחרב וכלא עליך. וכן מתרגם אשכנזים, וי"מ ענין חסיכה כמו פחוס אחסה פחים (ויקרא ז') מתרגמו בלע יתיה בלועין (צ"ח ווערדען ניט פֿערלעטלס), ווענין אחד: (ט) ישוקו, מלשון שוק ענין הסליחה אנה ואלה והשטם בשוקים וברחובות. וי"מ מענין כמסק בנים (ישעיה ל"ג) השמעת קול (גערירט מוח: טען), וס"י מזדיינין מענין נסק וכלי זיין (בעוואפֿענגען יוא זיך): (י) רבזה ארץ וכו', דרך משל ומליה כללו הענין כלם מתעוררת מהמרחם הנפלאה האלה, ועיין דברים מתיקים צה כספר המורה. אספו נגהם, חספו אורם שלא נראה וכן חסוף ירך (רד"ק): (יא) וה' נתן קולו לפני חילו, ה' ירעם בקולו כשר הבגה ההולך לפני חילו. כ' רב מאד מחנאו, לפיכך לריך לקול רם וחזק שישמעוהו כל המחנה. עושה דברו, המושמים בשליחות המקום ב"ה. יום ה'. הגמול והשלום. וי"מ יכלעו, וי"מ יסבלו וכן וי"מ מכלכל את יום בואו (מלאכי ג') (רד"ק) וכן ס"י מן יכל לקבוצה: (יב) וגם עתה, אחר שגזרה הגזרה יש עוד עת לשבו: (יג) וקרעו לבגכם, הוא מליה דרך השלח רי"ל קרעו סגור לבגכם ועשו שמונה כהכנסה ולא צמנעה קריעת בגדים לבד.

לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי דָוָר וְדָוָר: (ג) לִפְנֵי
אֲכָלָה אֲשֶׁר וְאַחֲרָיו תִּלְחֹשׁ לַהֲבִיחַ
בֶּן־עֶדֶן הָאָרֶץ לִפְנֵי וְאַחֲרָיו מִדְּבַר
שְׂמָמָה וְגַם־פְּלִיטָה לֹא־הָיְתָה לוֹ:
(ה) כִּמְרָאָה סוּסִים מֵרֹאֲהוּ וּכְפָרָשִׁים
בֶּן יְרוּצִין: (ו) בְּקוֹל מְרַבְּבוֹת עַל־
רֹאשֵׁי הַהָרִים יִרְקְדוּן בְּקוֹל לֶהָב אֲשֶׁר
אֲכָלָה קֶשׁ פְּעַם עֲצִים עָרוֹךְ מִלַּחֲמָה:
(ז) מִפְּנֵי יַחֲלוּ עַמִּים כָּל־פָּנִים קִבְּצוּ
פִּאֲרוֹר: (ח) בְּגִבּוֹרִים יְרוּצוּן כְּאֲנָשֵׁי
מִלַּחֲמָה יַעֲלוּ חוֹמָה וְאִישׁ בְּדַרְכֵּי

sein wird in Fahren, für und für. 3. Vor ihm her verzehret Feuer, und hinter ihm her entzündet Flamme; wie Eden's Garten (war) das Land vor ihm, und nach ihm, eine öde Wüste, und kein Entzinnen ist vor ihm. 4. Wie das Ansehen der Rosse ist sein Ansehen, und wie Reiter so (schnell) rennen sie. 5. Wie das Geräusch der Wägen, so sprengen sie über die Spitzen der Berge, wie das Geräusch der

Feuerflamme, die Stoppel frisst; wie ein starkes Volk zum Krieg gerüstet. 6. Vor ihnen entsetzen sich Völker, alle Gesichter sammeln Schwärze (schwarze Gesichtsfarbe). 7. Wie Helden laufen sie; wie Kriegerleute ersteigen sie die

רש"י

לֹא יוֹסֵף כֵּן (שְׁמוֹת י'): (ג) לִפְנֵי אֲכָלָה אֲשֶׁר. עֲשִׂיתִי אֵת הַכֹּל כִּאלוֹ אֲשֶׁר אֲכֹכֶלָה לַפְּנִימָה וְלִהְיוֹת מִלְּהוֹט אַחֲרֵיהֶם: כֵּן עָדָן. הָיְתָה הָאֶרֶץ לִפְנֵי זֶה וְאַחַר שֶׁהָיָה הַיָּם אֵת הָאֶרֶץ כְּמַדְדֵּי שְׂמָמָה: (ד) כְּמַרְאֵה סוּסִים מֵרֹאֲהוּ. צִמְדוֹתָם: (ה) בְּקוֹל לֶהָב. הַאֲכֹכֶלָה קֶשׁ שְׂמָמָה קוֹל: עָרוֹךְ מִלַּחֲמָה. לִפִּי שֶׁהָיָה דְּרוֹק נָקוֹד חֹטֵף כִּבּוֹל: (ו) קִבְּצוּ פִּאֲרוֹר. שְׂחֹרֹת כְּקוֹדֵרָה כְּמוֹ דָּלֵת אֶחָד וְזִשְׁלוֹ צִפְרוֹר (מִדְּבַר י"א) וְאֲל"ף הַכְּתוּבָה יִתְרַבֵּה הֵיךְ וְלִינָה כְּקֹדֶשׁ: (ז) וְלֹא יַעֲזוּטוּן. אִין לוֹ דְּמִין וּפְתוּרוֹ לִפִּי עֲנִינוֹ וְלֹא יַעֲקֻלוּן:

באר

לְמַחֲדִי: (ג) לִפְנֵי אֲכָלָה אֲשֶׁר. ע"ל הַדְּמִיָּה בְּמִקּוֹם מַחֲנוּחַ מֵרֹאֲהוּ כִּאלוֹ לִפְנֵי וְאַחֲרָיו אֲכָלָה אֲשֶׁר וְלִהְיוֹת כֵּן לְיוֹנָה (ד"ק). בֶּן עָדָן. לִפְנֵי זֶה. וְאַחֲרָיו, אַחֵר הַכֹּל מִשֶּׁם: (ד) כְּמַרְאֵה סוּסִים. הַפְּשׁוּט שֶׁהָיָה הַפְּלִגָּה וּבִנְחָלָה כְּדֶרֶךְ הַמִּלְחָמָה. ו"ת שְׂכוֹן הַנְּבִיאַת עַל מִינֵי אֲרֵבֶה יִדְּוִעִים (הַיִּיחַפְּעֵדְרֵה). דְּוִעִים מִשֶּׁם בְּמִדְּרָאֵה לְמַדָּה הַקּוֹס. כֵּן יִרְוֹנוּ. יֵשׁ מִין אֲרֵבֶה הַקְּרָא (לִבֹּב הַיִּסְדְּרֵקֶען), שֶׁהָיָה קֵל הַמִּרְוֶה וְדֵן כִּיּוֹם אֶחָד כְּמוֹ ס' מִפְּרָאֹת כְּטַעַם מִסְּפָרֵי הַטַּעַם: (ה) בְּקוֹל מְרַבְּבוֹת, כֵּן קוֹל הַקְּרָא שֶׁל הָאֲרֵבֶה עַל רֹאשֵׁי הַהָרִים. בְּקוֹל לֶהָב אֲשֶׁר. הַקּוֹס הַנְּבִיאַת מִשֶּׁל וְלִהְיוֹת דְּבַר. אֲכָלָה קֶשׁ, שֶׁל מִשְׁמָעֵה הַקּוֹל הַקְּרָא בְּלִשָּׁן אֲשֶׁכְּחִי (קִינִיסְטֵרֶען): (ו) פִּאֲרוֹר, מַעֲנִין וְזִשְׁלוֹ בְּפִאֲרוֹר (בְּמִדְּבַר י"א) וְהַאֲל"ף טִסְפָּה וּפִירָשׁוֹ קִבְּלוֹ כֹּל שְׂחֹרֹת־הַקְּרָא, וְכֵן ח"י כֹּל אֲפִיחַ אֲחֻפְּיָאוֹ אֲחֵרִים אֲכֹכִין כְּקוֹדֵרָה (חֲלֹעַ גַּעֲזִיטְטֵר זִיכֵּר בַּעֲרֵקֶט זִיט דַּעַר שׁוֹחֲרִלְטֵן פִּאֲרוֹר בַּעֲדֵם טִפְפֵּסֶען), וְחֵלֶם אֲחֵרִים הָיָה בֶּן וְזִבְעֵן בְּלִשָּׁן יוֹנִי עֵינִן מוֹסְפִיאַת עָרֵךְ כֶּסֶף, וְעַל פִּיהוּ מִדְּגֻמְיָהוּ ו"ת פִּאֲרוֹר כֹּל הַלְמַח"ד וּפִירָשׁוֹ קִבְּלוֹ פִּאֲרֵה שֶׁלֹּא כִּשְׁלֵם ע"ד וְכֹכְבִּים אֲשֶׁרֶם נִגְהַם, וְאַחֲרֵיהֶם הַעֲמִיק הַחֶסֶם בַּעֲזֵעֲכִיּוֹם (חֲלֹעַ גַּעֲזִיטְטֵר לִיעֵהֶען דִּיחַ טִפְּנֵהִיט חִיין). אֵךְ זֶה רְחוֹק: (ז) יַעֲזוּטוּן, ח"י מַעֲכִיין וּפִירָשׁוֹ כִּי הַדְּרָק מַעֲנִין לַעֲבוֹת עֲבוּתוֹ וְהַשְׁכָּחָה כְּקֹדֶשׁ כֵּן לִפִּי שֶׁהָיָה תְּפִסָּה וְהַעֲבֹכָה בִּיד הַמַּלְאָךְ וְכֵן מִתְּרוֹגֵם אֲשֶׁכְּחִיחַ. ו"ת כֵּן לֹא יַעֲזוּטוּ בַּחֲלוֹף אֲחֵרִים מַעֲנִילָה אֶחָד (זִיחַ לַעֲנִקֶען נִיכֵט פִּתְּוֹן חִיִּירֵעֵן וְעֵנִעֵן) וְהַחֶסֶם בַּעֲזֵעֲכִיּוֹם מַעֲמִיק (זִיחַ וְעַכְשָׁעֵן נִיכֵט), וְלֹא הִבִּיא רִאשִׁי לַפְּתוּרָה זֶה, וְעַד אֶחָד שֶׁיֵּשׁ לְדִמּוּתוֹ לַעֲמֵל עֲכָה

20. Auch das Vieh
des Feldes lechzt
nach dir; denn die
Wasser-Bäche sind
verfiegt, und Feuer
verzehrt die Auen
der Trift.

2. 1. Stoßt in
die Posaune zu Zion,
und blaset Lärm auf
meinem heiligen
Berge, daß alle Be-
wohner des Landes
zittern! denn es
kommt der Tag des
Ewigen, ja er ist
nahe! 2. Ein Tag

der Finsterniß und Dunkelheit, ein Tag des Gewölkes und der dichten Wolken,
wie Morgenroth verbreitet auf den Bergen, so ein zahlreiches und mächtiges
Volk, desgleichen von Ewigkeit her nicht war, und nach ihm nicht mehr

רש"י

(ב) תערונו. תלעק כאלר פתר דונש ערב לילים נהס לשחלים ובעה לעבלים וזהל'
לסוסים ולמלוק לעופות ונצח לכלצים:

ב (א) תקעו שופר. להשמיעם שיסוצו נחשוצה נטרם תצואתם הדעה הזאת: יום ה'.
מה שאתרנו למעלה: (ב) בשחר פרש על ההרים. הארצה והננס נפרשים
על הכרים כשחר הנפוש צכל העולם: כמהו לא נהיה מן העולם. לצוא כל המינים
לללו זה אחר זה אלל מין ארצה לצדו לא הים כמו אותם של מלרים שכל' ואחריו

באור

(כ) תערונו. ענין השקוק והחאה עיין באור לספר זמירות ישראל (ההלים מ"ב). אפי' ימים. ענינו מובאר
(ש"ב כ"ב ט"ז וביחזקאל ל"א י"ב):

א (א) תקעו. הנבואה הזאת היא המושך ענין הפרשה הקודמת מבורל שמומן הארצה, והנביא ילייר הארי
הארצה הנוראים ונבהילים לב שומעיו כדי שיתעוררו לשוב השבונה שלמה: (ב) יום חשך. כנוי ללילה
בזולה. בשחר פרוש. ענין שטוח (רד"ק). ולפי שאמר יום חשך ואפלה וכו' אמר עתה כשחר השטוח על ההרים
כן יהיה עם רב ועולם וכו' והוא משל לארצה כמו גוי עולה (לעיל א') או כשחר וכו' מושך למעלה כלוחי החשך
יתיה כיום ההוא ככל מקום כמו השחר השטוח כשאר ימים על ההים, ואם הנביאה המפקקת בזולת ערפל אינה
מקבנת עם הפירות הזה, הנה גם לשחר הפירותים מתנגדת האחתה במלת ההים, והכלל מונח שאין אחריות
עלינו לאחז בעעמי הנקוד. לא נהיה, כהר הרד"ק במכלול הנה נהיה כמו היה אלל שכניהם נראה היו הפועל
כונתו שבעלת היה הדבור על הנזילות גרודא (דחז פקרהחננדען זיין חיינער זאצט), מכלי המיחזקות העלם
המחזה אותו, ובעלת נהיה הכונה על היום הדבר (דחז ווערדען חיינער זאצט, דחז געסעהען חרדער
עראייגנען פלן עטוואס), נבחינת הפועל המציאו אל גדר הנזילות והינסכר המקרה (אין בעלזעהונג
אויף דען פערזאנלססער דעסעוואבן), וזה יאמר נהיה בכונה מיוחדת לרמוח על הפועל היא העילה
הראשונה שהם מנחשים זה, וכן עעם הנהיה דבר הגדול הזה (דברים ד') לפי הענין שם. לא יוסק. להיוותה.
יחכן מושך על הפועל שהוא לא יוסף לעשות עוד ופעולת הנשיה נכלל בפעל יוסק, ועל אחרות שאלת המפרשים
דבר מלרים ים שמי השבונה דבר (א) שם דבר (מח"מ ופה מ"א) וכונתו שבאחר הזאת לא היחם מלפנים (ב)
שז המאמר כמוהו לא נהיה על רב ועולם, עליו נאמר שבכמות ואיכות לא נראה עוד מלפנים ולא יהיה עוד

(יז) עֲבָשׁוּ פִּרְדֹּת תַּחַת מְגַרְפְּתֵיהֶם
נִשְׁמָו אֲצִרוֹת נְהָרָם מִמְּגֵרוֹת כִּי
הִבִּישׁ דָּגָן: (יח) מֵה־נֶּאֱנָחָה בַּהֶמָּה
נִבְלוּ עֲדָרֵי בָקָר כִּי אֵין מְרֻעָה לָהֶם
גַּם־עֲדָרֵי הָצֹאן נֶאֱשָׁמוּ: (יט) אֵלֶיךָ
יְהוָה אֶקְרָא כִּי־אֵשׁ אֲכַלָּה נֶאֱוֹת
מִדָּבָר וְלֹהֶבָה לִהְיֶה כָּל־עֵצֵי הַשָּׂדֶה:

*הדל"ת רפויה ויונה להיות דנוסה

auch die Schaf-Heerden leiden. 19. Zu dir, Ewiger, rufe ich! denn Feuer verzehrt die Auen der Trift, und Flammen entzündten alle Bäume des Feldes.

Freude und Frohlocken (gewichen). 17. Es verlaufen die Körner unter ihren Erbschollen, verodet sind die Vorraths = Behältnisse, zerfallen die Speicher, denn das Getreide ist verschwunden. 18. Wie stöhet das Vieh, die Rinder-Heerden irren umher, denn sie haben keine Weide;

רש"י

עינינו. אנו רואים: (יז) עבשו. העלו חלודה ועיפוש מו"י שר זלע"ז: פרדו. תרגם יונתן גרזי חמר: מגרפתיהם. תרגום יונתן מגופת כיסוי ההצניות: נשמו אלירות של יין ושל שמן: ממגרות. מגורות של חטין: (יח) נבלו. כתערצצו ונסגרו ותעו ציורים ומתקצרות: נאשמו. נתקלקלו באשמתן: (יט) נאות מדבר. לשון נוס:

באור

הארצה השודר אשר יבוא בדבר ה': (טז) נכרת. נמשך למעלה ולמטה לומר נכרת אוכל נכרת גיל מזה אלזה ועל שמחת השיר ירמח, כי הואיל ואין ונסך על מה ישירו הלוי שיר: (יז) עבשו, כמו עפשו ענין עפוש כי הכי"ת והפ"א מנואל אחר וכן הכר הפקר במשנה וענין עפשו ידוע בדר"ל הפה שפשה ופירותו נרקבו גרביי זרע (רד"ק בשתי מועד). וס"י אחמיהא (לערגינגען). לערפֿלֿאסען. פירות הנפדר פֿרֿדֿה

והוא שם ע"מ פֿעֿלָה. עֶבְרָה מהרגשים והרגש בשמע, ואם יהיה הפעול ל"ל בוי"ו פרודות ועוד שיחמר המתואר. ויקראו גרביי הזרע כן לפי שהם נפרדות ונפרדות בארץ. וכלשון סורי פֿרֿיֿדָה (זאחטקֿרֿן) וס"י גרבי חמר (וויינֿפֿעסמער, אייזער פֿלֿאסען), לא ידעתי לכונו על המלה פֿרודות. מפרותיהם. הו"ם בכו"ל והוא חתיכות העפר וכן בארץ או באגרוף (שמות כ"א) לדעת קלם המפרשים (רד"ק) וי"ם מגופתהון כסוי חיות (ספונדע). כי מחקרון יין למלאותם לא נשמעו כהם ולא פתחו המגופות להכניס בהם האויר ולכן נתעפשו. והפירות הזה רחוק מאד. וכלשון סורי ענין מגרפתא מרא ורחם (טויפֿעל) מופעל בָּרָךְ (טויפֿעלן). ולא יתכן

לפסור כן פה לפי עינינו. אצרות. אולרות התבואה נשמו כי אין דבר להכניס בהם (רד"ק). מפירות, בשוק ובחפפת שני מו"יין שרשו בור ובה שתי אופיות מקפות במלה כמו עֶקֶלָה (מלאכי א') (רד"ק) והרד"ק.

לא דק בלשנו כי רק הו"ם הראשונה נוקפת והשניה מן המשקל כמו העוד הזרע עֶקֶלָה (חגי ב') והוא ענין מקום חסיפת התבואה. וס"י חסימ ענין אולר: (יח) מה, המלה הסיח הונחה לקריאה על ההפלה וכמוה מה רב עובד (מהלים ל"א). נבכו, ענין בלבל מפחד ודאגה וחקרון ההכרה. (אויס) זֶה־רָגַען חונד קוואער חונד מחנגעל דעם נחטווענדיגען בעסטירלט הערונד אירענען) וס"י מחערבלין כהרגום המלה נכוד כ"ו. נאשמו, ענין שמנה כמו האשם שומרון: (יט) אליך ובו, מחמר הנביא. נאות, מקומות המרעה יקראו כן והוא בחלוק וי"ו כמו נוס. מרבר, מקום מרעה הכהמות יקרא מדבר יהיה רחוק מן העיר או סמוך לעיר וכן על פני דרך אם המדבר (ש"ב ע"ו) ועיין הבאור (שמות ג' א'). כי אש אכלה, כאלו אכלה האש כן השחתת הארצה (מרד"ק בשתי לשון) וע"ז חפס רב"ע בלחמרו וכוכן היה לולי אחר יבשו חפיקי מים ע"כ והנראה שהיתה גם עליהם הגשמים וחורב גדול ועי"ז יסלחבו עלי יער והאש תאכל הכל ומקדיב:

dorben, Granaten, auch Palme und Apfelbaum, alle Bäume des Feldes verdorrt, ja es ist entschwunden die Freude, aus der Mitte der Menschenkinder. 13. Umgürtet euch (mit Trauer) und klaget ihr Priester, heulet ihr Diener, des Altars! Kommt und heulet in Säcken (gehüllet) Diener Gottes! Denn entzogen ist dem Hause eures Gottes, Speis- und Trankopfer. 14. Bereitet ein Fasten, ruft eine Festversammlung aus, ver-

וְהִתְאַנְּה אֲמִלְלָהּ רִמּוֹן גַּם־תִּמְרָם
וְתַפּוּחַ כָּל־עֵצֵי הַשָּׂדֶה יִבְשׁוּ בִּי־
הַבִּישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם: (יג) חֲגֹרוּ
וּסְפְדוּ הַכֹּהֲנִים הִלִּילוּ מִשְׁרָתִי מִזִּבְחִי
בָּאוּ לִינוּ בִּשְׂקִים מִשְׁרָתִי אֱלֹהֵי כִּי
נִמְנַע מִבַּיִת אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה וְנִסָּךְ:
(יד) קִדְשׁוּ־צוֹם קְרָאוּ עֲצֹרָה אִסְפוּ
זָקֵנִים כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה: (טו) אָהֳהָ
לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה וְכָשָׁד מַשְׁחֵי
יָבוֹא: (טז) הֲלֹא נִגְדַּר עֵינֵינוּ אֲכָל
נִכְרַת מִבַּיִת אֱלֹהֵינוּ שִׁמְחָה וְגִיל:

sammelt die Ältesten, alle Bewohner des Landes, im Hause des Ewigen, eures Gottes, und flehet zum Ewigen. 15. O wehe dem Tage! denn nahe ist der Tag des Ewigen, und wie Zerstörung vom Allmächtigen kommt er. 16. Ist doch die Speise vor unsern Augen entrückt, und vom Hause unseres Gottes

רשי

נכרתה פסק פרוה: הכיש. כמו יצט: (יד) קדשו לוס. כזמינו לוס: עלרה. חסיפה:
(טו) אהה. ל' גניח' וילל': וכשר. וכצית שודדים: יצוא. עלת המקום: (טז) נגד

באר

בלשון זרם. להיות לשון כופל על לשון שאמר הגפן החרש וכל עני השדה הובישו: (יג) חגרו וספרו, דרך
המקרא לדרך שני פעלים ביחד והשני בלחץ לרשון, וכן פה ענינו, חגרו חבלות וענינו ע"ה המלילה וגיל בעצמו
החבורה (ההלים ס"ג) ואין לורך להספיק בגדי אכל. ליגרו וגו', שרשו לון אם אינו מחובר עם מלה לילה
אין ענינו על לינת לילה לבד כי אם על התמדה בלינת בלורך הזמן (באייבען, וויילען, הערבערעגען). וכן
שעורו פה שיהיו לנים עם שמיר מעועים נשקים לסימן חבילות. (יד) קדשו, ענין הזמנה כמו קדשו מלחמה
ולחלן ר' ועל כל דבר כדל ומפורש מדבר זולתו ע"י קדושתו או ע"י יחוד קדושתו ומעלתו להיותו נשגב ושם
על דבר שהוא חול או פחות הערך ממנו יאמר קדש ויש לחרגם פה (היינאגעט, ווייהעט). ות"י בְּרָדָה חענית

(תדרענט חיינ פֿאסטען און) וחלי בקרא בון בְּרָדָה מענין מירות והפרשה (ווייהעט). צום, ענין עינוי

בפש במניעת מאכל ומשחה. והר"קס יאמר כי אינו לשון חענית, כ"א לשון קבון, מלשון לונת הבידן מן
התלמוד וכל קריאת לוס שאינו בענין השוכה ע"כ. ובספר חו"ש החדש יבוא יותר יתה. עוצרה, ענין חסיפה
וקבון בבית אלהים לעבודת ה' וכן ע"י כנישא, וכמוהו עזרת חסד לכס (במדבר כ"ט ל"ה) ות"א כנישו. כל
יושבי הארץ, י"מ של כל יושבי הארץ, אך לפ"ז ראוי זקני בסיון הסמכות והכבון שתחבר וי"ו החבור וענינו
וכל יושבי הארץ היינו רובם, וכן פרשמוסיו: (טו) אזה ליום וכו', אזי על היום ההוא. וכשד משרי, לשון
כופל על לשון וענינו כניסת השודר אשר יבוא בפתע פתאום, כן היום הזה יבא פתאומית משרי והכונה על

Stamm, es schält ihn bloß, und wirft (seine Blätter zu Boden; weiß stehen dann seine Ranken. 8. Sammere (o Land) wie eine Jungfrau, umgürtet mit einem Sack (Zeichen der Trauer), um den Herrn ihrer Jugend (Bräutigam, Liebenden, der ihre jugendliche Liebe besaß, und durch Liebe in ihrem Herzen herrschte). 9. Speise-Opfer und Trank-Opfer ist abgeschnit-

ת"א אלי ובר' סנהדרין י"ח. ק"ד:

ten vom Hause des Ewigen, es trauern die Priester, die Diener des Herrn. 10. Das Feld ist verwüstet, der Erdboden trauert; denn beraubt ist das Getreide, zu Schanden der Most, verdorben das Del. 11. Zu Schanden sind die Ackerleute, es heulen die Winzer, über Weizen und Gerste, daß (für sie) die Ernte verloren ist. 12. Der Weinstock ist zu Schanden, der Feigenbaum ver-

רשי

קלוק קלפת בען והשליכו עד הלצינו זמורות הבפן: (ח) אלי. קונה מתרביעין חליח:
(ט) חברת. כמו נכרת ה"ח הנקודה צחטק קמץ עומדת צמקוס כ"ו" כמו ומית הסדה
השלמה לך (איוז ה'): (יא) הובישו. הכלמו: אכדים. מלשיגי המחשיסה: על חטה ועל
שעורה. מוסז על אכדים. ועל הכודמים אמר: (יב) הגפן הוצישה והתאנה אצללה.

באר

והוא כמו ילל, ומן ארמית הסורית, מדרגס יִקְהִי מִלְלִיתָא ויקוּן (ש"ב ג') וחלל. חגורת שק, עיין בארית
 במוצא הפעל הזה בפעול כספר שמואל (א' ז' י"ח). בעל נעוריה, הוא אהבה המיוחדת להיות צעלה ומושל
 על לבנה באהבה אחרת, כעל השלבי על אשתו בארץ הקדם וכמו שנאמר בעל אשה וכן יאמר בעל נעוריה
 ר"ל על קוין אהבה נעורית. (ט) הכרת, הפעל ואמר לשון זכר על מנחה שהיא קרבה וכל"ל על רבים מנחה
 וטק, כי לא יכול בעל מנחה רך על דבר כספר בו והוא פעל קמחי וכן מפורסם ער"ל (עס), ועיניו שנכרת
 וכן הארבע ולח מאלף סופה למנחה ויין לנכסים: (ו) שדר, עיין דגה ועושק, ר"ל כ"ל הארבע נעשק
 הדגן, וכן מפורסם אשכנזית. וח"ל סק עירורא (עס) איזט איין ענדע זיט דען געטריידע, הויזש,

כמאל ההפעיל צהולם לשני שרשים יבש ויבש, ויחכן להיות פה זמני עמיים שמינש החירות ע"י שינון הארבה הלחות מן האילן, או הסחירות יבש בושא וכלימה כי הוא רק מכל פרי והוא ע"ד שאלה ומלילה, ות"י יבשו גופייה ונענין הרשקין, ואלי הרמזוני ענין השני סקובל ג"כ ענין יבשות הלחות הקצה, וכן צכל הפרשה, ולמי השפחיתא הוא הפעיל עולו ואפשר שהוא יולא והאברהם הוא הפועל: (יא) אֲכָרִים, ענינו במזלר (ה"ה) כי פ"ו י' והפעלים הללו הובינו הרמזני מעבר אחרי רוב התעסקים ויורר נאה לפי המליטל מהמרגש צלוח (מזמזעט חידר! הייזעט!) ות"י ג"כ צעבר ב'ה'ח' אֲלִילֵךְ, חספה ועל שטורה, מוסק על אכרים וגם אכר

קציר שדה, וענסי יללת הכורמים זכר בפקוק הסמוך על שהוביטה הגפן: (יב) כי הוביט ששן, ת"י ארי פסקת הדותא ע"ד השאלה ונענין יבשות כלבו כתיבש ונחבר כל שומח, ועתה אין לה מליאחו כלל. ויאמר פה

schrecke, den Ueberrest der Heuschrecke fraß der Käfer, den Ueberrest des Käfers fraß die Grille. 5. Erwachet ihr Trunkenen, und weinet und heulet alle Weinsäufer, über den Most, daß er eurem Munde entrisen ist. 6. Denn ein Volk überzog mein Land, mächtig und zahllos; seine Zähne sind Löwenzähne, und das Gebiß der Löwin hat es. 7. Es macht meinen Weinstock wüsth, und meinen Feigenbaum zum entblößten

הָאֲרָבָה אָכַל הַיֵּלֶק וַיֵּתֶר הַיֵּלֶק אָכַל
הַחֲסִיל: (ה) הִקִּיצוּ שְׂבוּרִים וּבְכוּ
וְהִילִילוּ כָּל-שְׁתֵּי יָיִן עַל-עֵסִים כִּי
נִבְרַת מִפִּיכֶם: (ו) בִּי-גוֹי עָלָה עַל-
אֲרָצִי עָצוֹם וְאֵין מִסְפָּר שְׁנָיו שְׁנֵי
אֲרִיָּה וּמִתְלַעֲוֹת לָבִיא לוֹ: (ז) שֶׁם
נִפְגִּי לְשֹׁמֶה וַתֵּאֲנָתִי לְקִצְפָּה חֲשָׁה

רשי

הסדה: (ה) עסים. יין הטוב: (ו) גוי עלה על ארצי. הנוצלי הזה כינהו כנצל ביום. ומתלעות. הן הסנים הבסין שלועם נכון: (ז) לקצפה. למפח נפט: חשוק חשפה והשליך.

באר

ארכה שם טוב כללי כי גם גוד שם לזמן פרטי, ואולי נזכר הוא שם כללי (הייסרעקקע). עיין להלן (עומק ז' א') עכ"פ ארכה הוא בלשון עברית שם מין פרטי לגד. ח"י יחלף ובלשון סורי משומא (דח

יונגע נאך אונגעפליגטע הייסרעקקע (ברוכום) וועלכעס היעהער פאסט דא נאך דען

אנפאנג זאכט) והשנעים זקנים העתיקו (רופע), ע"ש שנהם הנפואה והוא כמו כסם (אבסניידען), בחלוק אחרים ג"כ (געזעניקס) והפעל נהוג בחלמוד סכין שטן לגזום (ע"ז דף כ') וגם בערבי ובלשון כושי כן. ילק. לפי שהוא לוקק ולוחד, את העשב (רד"ק) וח"י פרחא לפי שיש לו כנר כפסם לפרוח (סוף געפליג-געלעטער הייסרעקקע). חסיל, לפי שהוא חוסל הכל מן כי יחסלנו הארצה (דברים כ"ה) ואין השם נגזר מן הפעל כי אם להפך (אייגענטליך אבפערעסער, צערוויסטער), וח"י משופא (הייסרעקקע חנהע

פליגעל), כחרגום הקורי של גוס: (ה) הקיצור, פועל עומד ולא ימנא זה יואל. ואולי לפי שקילת השנה מהפעלה ומדבר החלונה שיפעל עליו, למשל מהמית קול ומרעש התנועה שבהר, או ומסיבה אחרת בגוף הישן עלמו המסכת היקילה כמו מהירות מרואה הדם וכדומה. ובתפלה שבה הנוסחא יקין נרדמים יואל. עסים,

יקרא כן המשקה הזה מוענים ע"י עסיסה ודריכה (אויספרעסען), וגזר מופעל ועקום (ומלאכי ג' כ"א): (ו) גוי, על הארצה יאמר ע"ד השאלה גוי, כמוהו השפנים עם לא עלום (משלי י'). ומתלעות, הוא הפוך מן מתלעות כפירים (חללים כ"ח) והם השנים הגאות (רד"ק). וח"י רביב'הי ולרעת החכם געזעניקס כגזר

מופעל לחע בערבי ענין נשיכה (בייסען), והוא כנוי ע"ד מליה לשנים שנושכים כמו העוחנות (קהלת י"ב ע"ש שמוחים המאכל. ולפי פתרון המלה יחורגם (דיא בייסער, בייסענדען געביט), ואין מן ההכרח לפתור על מין השנים בפרטות (בחאקענלנאנהע, אונגענלנאנהע, אדער שניידענלנאנהע) עכ"ד: (ז) לקצפה, כלומר שנקפלה מרוב היובש כמו שאמר חשוק חשפה (רד"ק) ואין לורד לומר מן היובש שלא החזיר ממנו מלומה בענין אך שהארצה גוי' כרסם עלה ופרי ממנו ולא נשאר בו מלומה והוא נקלף כלו כדמחורגם. וי"ח למפח נפט (לזכך

געזענקהווער) ומעין קלף. והחסם ה"ל פתרו ומעין שדירה כמו קלף על פני המים (הושע ז') (עיין בארורו

שם) (לערקניקטעס), ואולי ענינו כמו קלף שענינו רחיצת המים (סורין) על דרך השאלה כמו שהוא לכן בעצמו, כן התאסה נעשה לכן וכמו שאמר הלכנו שריגיה ויחורגם (איינען פייגענבויען זאכט ער ווייס), ואם רחוק הוא בענין אל סקרבהו. חשף, ענין גלוי וקליפה. חלבינו, הפעיל עומד כמו ילכינו (ישעיה א') והעטם אחר שהוקר ממנו הקליפה נעשה הגזע והענפים לבנים כדרך האילן שנקלף: (ח) אלי, אין לו רע במקרה

א (ה) דְּבַר-יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל-יֹאֵל
בֶּן-פְּתוּאֵל: (3) שְׁמַעוּ-זאת
הַזְקָנִים וְהָאֲזִינוּ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
הַחַיְתָּה זאת בְּיָמֵיכֶם וְאִם בְּיָמֵי
אֲבֹתֵיכֶם: (ג) עֲלִיהָ לְבָנֵיכֶם סִפְרוּ
וּבְנֵיכֶם לְבָנֵיהֶם וּבְנֵיהֶם לְדֹר אַחֵר:
(ד) יֵתֶר הַגִּזְם אֲכַל הָאָרֶץ וְיֵתֶר

1. 1. Das Wort Gottes, welches dem Joel, dem Sohne Peſſuel's, ward. 2. Höret dieses, ihr Greise! und merket auf, alle Bewohner des Landes! geschah wohl Solches in euren Tagen, und etwa in den Tagen eurer Väter? 3. Erzählet euren Kindern davon, und cure Kinder ihren Kindern, und ihre

ת"א יתר ובו' שנת ז', ל"ו. תענית ח', ה' :

Kinder dem folgenden Geschlechte. 4. Den Ueberrest der Raupe fraß die Heu-

רש"י

א (א) אל יואל זן פתואל. זן שמואל הנביא שפיתח לאל זתפילתו. יש אומרים שנזכר זה כאמרה צלות שבע שנים שאמר אלישע (מלכים ז' ח') כי קרא ה' לרעז ובו' וזמני יהורם זן אחאז היו. וזהלכות גדולות כמלא יואל ויהורם וזנזקו היו זמני מנשה: (ב) החיתה זאת. האמורה למטה: (ד) יתר הגזם ובו'. גזם ארצה ילק חסיל מיני גוצאי הס ונתננא עליהם שיצאו ואלו צלות הימים וכלו כל פ"י העז וידק

באור

א (א) דבר וכו', נבואה יואל אחת היא בכללה, מחלת בשרה ומסיימת בנחמה והיא נפרדת בפרטיותה לשלש מחלקות (א) יספר פרשה הראשונה המקרה רע אשר יקרה לארץ בעלות הארצה כאויב וזר אשר תהיה קנה להרען כללי כי יכרת כל אוכל והאדמה תשם ותהיה פרץ ולוחה ברחובות, יללם אכרים וכורמים, קול ענות כהני עליין וזהי עזרי לאן וזכר. ועוד יסוב בפרשה שניה, להחריד לב יושבי חבל בקול תרועת מלחמה וליזיר בפרע חרי הארצה העולם במקפר ויורא מראשו. (ב) ופסוק י"ב עד סוף פרשה שלשית יתחיל לעורר כלם למסובה שלמה בלב נשבר ונדדה, וה' ישוב ונחם על הרעה, ותספק הכל לעובדה, האויב ינוק, הגרנות ימלאו בר ותירש היקבים יפרו, ורוח ה' חלשג כל בשר, לרעה אח ה' וגדולתו — (ג) וכן מחלת פרשה רביעית עד סוף הקפר ינבא מהתעושה הגדולה אשר יעשה ה' לעמו בחחרים הימים עם נקם ישיב ללריו וסוב שכינתו וליין: (ב) שמו זרם, המקרה עם הארצה האמור בענין. הזקנים, כי המה ראו הרעה בזה שעלה בזמן חיותם. החיתה, ה"א השאלה: (ג) עליה, בעבור הסתוה המקרה ההוא לרוב הפלא חספרו מומנו לבניכס: (ד) יתר, הוא המקרה שיספרו לזרעם. ודע שאין ללשון עברי שם סוגי כללי לימין שרץ העוף כמו שיש מלה (הייסערקע), בלשון אשכנזי ובלשונות אחרות, והמין הכללי נכלל בשמות פרטיים המיוחדים לטוב הזה ארצה, סלעם, חרובל, חגב, גובי, גזרם ילק וחסיל. חס נראה מזה שמכר ארצה (ויקרא י"א כ"ב) עם שאר מינים פרטים מסוג הזה ואם יהיה ארצה לפעמים סוג כללי אף שהוא ג"כ פרטי לימין מיוחד כדעת האמור, לא יתכן שתקראנו המורה כן בכללות כי כל דבריה ברורים במלות המוגעים לאקור והימר האכילה, ואם שנאמר אללו למינו הלא בכלם נאמרו למינו והם פרטים ואינם מורים על מין מיוחד כי אם על מה שיש באורו המין שונים במראותיהם וכו' (עין רש"י שם פסוק י"ג) וגם מתבררם אונקלס ויונתן שמתרגומים בכל מקום ארצה בל"א שבע שאל

לבוית צמקף כמו **לֹא-עַם לֹא-אֶל** (דברים ל"ז) כי מלאנוהו גם צלי מקיף כמו **בְּלֹא רְאוּת** (צמדנר ל"ה) **לֹא חָמֶם** (איזו ו') ודומיהם. והנה צדפוס הקודם נדפס והוא דזוק וכו' וזה מחוסר הצנה, ולכן הנהנתי צפנים ותקנתיו עם ו' ו' ו' כאלר הוא צכל ספרים מריוקיס, וענין מלת עַל והמשך הכתוב ראה צצאור:

(י' ב') **יַעְרוֹף** ישחת וכו', ועדפתו (שמות י"ג) ישזור וכו' ע"כ הוא מדברי מנחם צן סרוק שחזור אלה הפעלים יחד צמחלקם אחת וגם צערימיה (ישעי' ה'):

(ט) **הַטָּאת** כתב רש"י **הַטָּאת** זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעצד כמו עֲשֵׂת (ויקרא כ"ה) וצאת (רות ג') **חָלַת** (דברים ל"ז) ופירש צו (לנסתרת) על ישראל שחטאה וכו', הנראה מדבריו שהיתה לפניו הנוסחא **הַטָּאת** וזה שקורא רש"י רפי ר"ל תי"ו נחה צלתי שואית או שאר נקודה וכו' הראיות שהציל, והיה לו להציג דמיון ממע צשרש וענין ולורה מן וחטאת עמך (שמות ח' יז), ושם פירש"י שם דברי, והוא סתירה לדבריו פה, וידעת כזר מהעברות שהסתירה דבריו רש"י תספר לספר אין חדוש:

(שם י"ד) **בית אַרְבָּעַל** אינו שם עיר כגון (לעיל צ') יענו אח יזרעאל וקדאר צלצון שם אף כאן וכו' וכן חננו מנחם ע"כ ואלה דברי מנחם צמחצרת זרע, יענו את יזרעאל (הושע צ') מענין ומבזרתו הוא ופה ענין הפותרים וכו' והאדן תהן פרים ותענה עוצרים וזרעים ויזרעאל כאלר צל ע"כ, דעתו שזירעאל וארצאל שויס צזה שאינם שמות מקומות צעלם וראשונה, כי אם כמו תלדים המורים על ענינם וכן הבין רש"י:

(י"ב ט') **כָּל יְגִיעִי כָּל עַמּוּנִי וכו'.** **לֹא יִמְצְאוּ** לא יסופקו וכו' ולא יתכן לפדש

כל יגיעי כל היגיעים וכו' ש"כ היה ראוי לכתוב כל יגיעי צלל יו"ד ולנקד צלרי (הוא קמן צלצון רש"י) אצל עתה אינו ל' יגיע אלא לשון יגיע ע"כ כן צ"ל כמו שנקדתי ותקנתיו צפנים, וצאורו עד"ז להבין דבריו הטיב, ידוע לך ששני משקלים הם יגיע ענין עורח ולאות (זיהע, בעטווערל'פקייט), יגיע קנין ורכוש (ערב-ווערב, ערוואַרבענענעם, פֿערריענעם), הקנוי צעמל ועצורה. ולזה יאמר רש"י שענינו פה עמוני (זיין זיהענעם ערוואַרבענעם געלד), ואין לומר שענינו יגיעה ר"ל הטורח לצקש עוני (דיח זיהע זיינע זינדען חויפֿלונגען), ולא ימלאו (חונד יח ניכט לויפֿיג דען). דא"כ היה ראוי לכתוב כל יגיעי וכו' והצן. אמנם אם שהם שני משקלים להצדל

פרטי ענינם קרוצים הם צענינם הכללי ועיין הצאור צפנים:

(י"ג י"ד) **נָתַם** לשון נחוס וכו' שהרי הטעם מלמעלה וכו' הלא ידעת כי משקל

פֿעַל הטעם למעלה ומפ"ז דברי רש"י מתצארים מעלמם, ורזה לומר שהמ"ס שרשית והוא ע"פ **פֿעַל** כמו **נָעַם** ואם יהיה השם **נָתַם** משקל **סוּל** כמו **אור**, **פּוֹר** או **פּוֹל** ע"פ **צוֹר** והמ"ס כנוי לרצים כמו דוחס ראוי להיות החי"ת קפולה והטעם למטה על הכנוי לפי הכלל המונח. ויודעי כללי הדקדוק יצינו זאת מעלמם, ואנכי רק לחלמידים אשרון דברי אשר עוד לא נתעלמו צחכמה זו, להיות להם לעינים צבנת דברי הכשר הגדול רש"י ז"ל:

תקון בדפוס רש"י ז"ל

הערות ותוספת באור דבריו.

ה ו ש ע

(ר' י"ד) יִפְרְדוּ ת"י מסתיועין לשון סיעה, כלומר מתחזקין עמם לשחות ויין ע"כ

דברי רש"י ונריכוס צלור, והוא לפי שת"צ"ע על עצשו פרודות (יואל א' י"ז) גרזי חמר (וויינעסמער), (עיין הצלור סס) הצין דש"י זכונת יונתן פה שהפעל יפרדו כגזר מן השם פרודות להוראת שתיית ויין מן החציות (יח פֿערגעוואלחטען ויך בייט וויינגעלאגע), וע"ז הוא דש"י ראה מן מנחם שחזר אלל עצשו פרודות שהם חציות ויין, אך הוא רחוק מאד ולא עלה על לב יונתן. אמנם כונתו כי הפעל יִפְרְדוּ צצנין פֿעל משמש פה כדרכו להיפוך ענין פרידה והפרדה, וטעמו סיוע וחזור (יך

פֿערבינדען, נעוועלען, אנטלעסען), ולזה תירגם מסייען. והנה צכתז למנחם צן סרוק אשר לי דשומים אלה הדברים: עצשו פרודות כי הם הם הזונות יפרדו ענין שתייה ונכסים המה גדלין שני המלים קרובים צענין ע"כ, ואורה ולא אנוס כי פתרון מלות אלה נעלם ממני, ואם כדעת רש"י שדעתו שתיית ויין תחציות מה טעם למלת נכסים? ורחוק לומר שכונתו על שחיטת הצהמות ואכילה עם הזונות, כי תרגום שחט נכס, סוף דבר דברי מנחם סתומים וירמה כי הוא טעות הכתב ע"י המעתיק:

(ה' ב') וְשִׁחְטָהּ י"מ לשון שחיטת זנחים לע"ז ע"כ הוא דעת מנחם צן סרוק שחזרו

עם שִׁחְטָה השור להשוותם יחד לענין שחיטה, ופירש רש"י כן כדבריו שחיטת זנחים וכו' (יג) וְלֹא יִגְהָה לֹא יסיר וכו' ואומר שהוא מן התצוות הספוכות כאשר הוֹגֶה מן המעלה (ס"ז כ' י"ג) וכו' עיין מה שהעדותי ע"ז צהירותי על דש"י לסוף ספר שמואל. ואוסף פה להעתיק דברי מנחם שממנו לקח דש"י דבריו וז"ל לא יגָה פתרון המלה כפי ענינה יבהה כמו יסיר:

(ז' י"ב) אִיסִירָם מנחם פי' לשון קשר ומוסדותיך אכתק (ירמי' ל"ו) ע"כ. כן הוצא

צמחצרת מנחם צן סרוק ולריך פירוש לפירושו, והנה צמחצרת שמה כת צ מנחם וז"ל כשמה לעדתם (הושע י"ז) ענין קצין כמו וַיִּשְׁפֹּעַ שָׁאוֹל (ש"א ט"ו)

ולפ"ז כונתו לפירושו: אאסור אותם צמוסדות כאשר אסור קצון אכסי העדה לעדתם (איך ווערדע יח פֿעסעלען, וויא דער הויפֿע דער געשיידע-גליעדער און איהערער געשיידע געבוירען חיות), אך זה רחוק מכונת הפסוק ואין צו כועס המלילה:

(ז' מ"ז) לֹא עָל שזו למאדים וללא להועיל להם לכך נקוד על צקמן וכו' כונתו

שאין על מלת היחס להוראת שטח העליוני (חוי', אָבען), או כעס אורות (וועגען, החלבער), כתי"צ פה דא"כ ראוי להיות צפתח על כנקודתו צכ"מ לשמוש זה, אלא הוא תאך מורכב שולל וענינו תועלת (אונגיטן), והציא ראה מן הוקס על שם שם אינו מלת היחס וענינו עלוי כפירושו שם (ערהאָבען), ואמר עוד, ואינו דזוק לתיצה שלאחריו, ר"ל הוא ענין צפני עלמו כמו שפירשו ומלת היו נפרד ממנו ומחזור עם מה שלאחריו וכן הוא שם צשמואל. ואין להעיר שהתאך מורכב לריך

presse, von mir aus
wird deine Frucht
gefunden. 10. Wer
ist weise, daß er dieß
verstehe? verständig,
daß er es erkenne?
denn gerade sind die
Wege des Ewigen,
und die Frommen wandeln darauf, aber die Missethäter straucheln darauf.

פְּרִידָה נִמְצְאָה: (י) מִי חָכָם וַיִּבֶן אֱלֹהִים
נִבְּזוּ וַיִּדְעוּ בִּי־יִשְׂרָאֵל דְּרָכַי יְהוָה
וַצַּדִּיקִים יִלְכּוּ בָּם וּפְשָׁעִים יַשְׁלֹךְ בָּם:

ת"א כי וכו' גזיר דף כ"ו. בחרה ה' פ"ט. הריות ב' י'.

רש"י

ויתצוק לתת לב לכל אלה וישור אלי: ופשעים יבשלו צם. צשילם על שלא הלכו צהן
כן תרגם יונתן:

באור

וכן, הצדיקים האמתיים והישרים והעובדים בצדקותם ילכו לבטח בדרכים הישרים האלה, ויראם היא כקלחם שכל
מלין אחס ספק על חורחות ה' שמוכנות אל תכלית הטוב, לא כן הרשעים שילך מחשבות צם יסלק דרכם ועל
ה' יעשו, ולא יאמינו בלדקת ה' ויבשר דרכו לא יבטחו הם ילכו עקלקלות ויסגפנו צהליכסם:

לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח בְּשׁוֹשְׁנָה וַיֵּךְ
 שָׂרְשָׁיו בְּלִבְנוֹן: ^(ז) יִלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו
 וַיְהִי בִזְיַת הַזֶּדֶד וְרִיחַ לֹא בְּלִבְנוֹן:
^(ח) יֵשְׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצֵלוֹ יַחֲיוּ דָגָן וַיִּפְרְחוּ
 כִּנְפֵּן זָכְרוּ כִּיֵּן לִבְנוֹן: ^(ט) אִפְרִים
 מִהֲלִי עוֹד לַעֲצָבִים אֲנִי עָנִיתִי
 וַאֲשׁוּרָנִי אֲנִי בִּכְרוֹשׁ רַעְנָן מִמֶּנִּי

תִּיֵא ילכו וגו' זכרות ו', ס"ו:

wie eine Rose blühen, und Wurzeln schlagen wie der Libanon. 7. Es sollen sich seine Sprößlinge ausbreiten, und seine Pracht dem Delbaum gleich sein, und sein Duft gleich dem Libanon. 8. Es sollen wieder zurückkehren, die unter seinem Schatten saßen, sie sollen aufleben wie Getreide, und wie der Wein-

stock blühen, sein Andenken wie der Wein auf Libanon. 9. Efraim, was sollen mir ferner die Gözenbilder? Ich erhöhe und schaue auf ihn (d. h. wache mit meiner Vorsehung über sein Wohl); ich werde sein wie eine grünende Sy-

רש"י

כלבנון כשרשי חילני הלבנון שהם גדולים: ^(ז) ילכו יונקותיו. יסגין זכין וזכין ויהי כזית וינרתא דקידשא זיויהון וריחיהון כריח קטרת כוסמיתא: כלבנון. כזית מקדשא: ^(ח) ישובו יושבי צללו. אותן שהיו כבר יושבים בלל הלבנון שדומה לו ישראל וזית המקדש ועכשיו כלו מעמו ישונו אליו: זכרו כיין לבנון. כדוכרן יצנות חלולתא דעל חמד עתיק דמתנסך דזית מקדשא שהיו תוקעין בחלולות על הסכך כשהלויים אומרים זכיר: ^(ט) אפרים. ואמר מה לי עוד ללכת אחרי העלזים וישנו עמ' מכוכבים ומזלות ואני אעכור מזלתי: ואשורנו. ארצה צענו: אני כדרוש דען. אני לו ככסף להיות אוחז ידו כדרוש דען ככסף לארץ כשארם אוחז צענפיו כלומר אהיה ענוי לו: מעני פריך כמלא. והלא אני הוא שכל טובתך מאתי צאה: ^(י) מי חכם ויזן אלה. מי חכם צאם

באר

(ד"ק): ^(ז) ילכו, יתפשטו. יונקותיו, ענפיו וקראו כן הנוטעות הילדות והזכרות כמו שנקרא הילד יונק (הכ"ל) הודו, יופי מראשו והארור. וריח וכו', וריחו יהיה כדוף כריח לבנון הנריח ביותר טוב, כי יש עליו מימים רבים מעלים ועשבים נוחים ריח טוב. וענין המשל כי ילך שנים למרחוק ולתפארת ולתהלה: ^(ח) ישובו, ישונו לארץ ויהיו יושבים בלל אל יתברך או מענין טובה וחסד (ד"ק) ^(ט) יחזקען רוהע געניעמען, ד"ה חזק טער זיינען שטעטען ויטלען, והקריב היושבים לפניו בלל הלבנון הזה ישונו אליו לשבח בו וכן מתורגם אשכנזים. יחיו, בפעל כמו ונפשו לא חיה (הפלים כ"ב) על החיים המתוארים במשיבת נפש. דגן, חקר כ"ף הדמיון כמו לב שנים יעמיד בהם (משלי י"ז) (ד"ק). ^(י) זכרו וכו', זכרון שמי יעמוד כיין הגדל בלבנון המתחדש לשבח: ^(ט) אפרים וכו', באמרו אפרים מה לי עוד, אין לי לזכר אליהם אני אענה וכו' (ראב"ע) וכן תרגומתי, וי"ח שישאמר אפרים מה לי וכו', אז אני אענה לו. ואשורנו, אשכנז ואשנח בו בהשגחה פרעית. לשוב לו כל הימים. אני כדרוש וכו', לבנות חסד לל כפי. ממני וכו', גם ממני פריך כמלא כלומר פרי הללחתך וכל טובתך: ^(י) מי חכם וכו', לקיים דברי תוכחותיו ואמר הנביא מי זה חכם וזכרון שישיג הדברים העמוקים מאד ואריכים ידיעה בדורה, להבין אותם אל נכון? כי הלא ישרים דרכי ה' משפיעו דקרו יחדיו כאמרו, אין בהם נפחא ועקש ואין שום קהירה ללדקו וישרו, אך שראיה כן לפעמים לאדם קרן מחומר וענין כשר לו קלר משיג כונת אלוה, בדאמרו דקרו רע לו רעע ועוד לו, אך זה מחסרן ידיעתו מה הוא טוב או רע מוחלט? ומה הוא דקרו אחי או רעע גמור? ואי"ח מי זה חכם ששעמוד לו חכמות להביע בקור ה' ולמלא חקר אלוה? וצריקים

Vergib jede Missethat, und nimm das Gute (mit auf), daß wir Farren unserer Lippen dir zollen, (d. h. statt Opfer, unser reuiges Bekenntniß der Sünden darbringen). 4. Asshur (Assyrien) soll uns nicht helfen, auf Rossen (von Egypten) wollen wir nicht reiten, und nicht mehr sagen zu unserm Hände=Verk:

אֶל־יְהוָה אָמְרוּ אֲלֵיו כָּל־תְּשׁוּאָה עֹן
וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְמָה פָּרִים שַׁפְתֵינוּ:
(ד) אֲשׁוּר | לֹא־יִשְׁעֵנוּ עַל־סוּס לֹא
נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ
לַמַּעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר בָּךְ יִרְחַם יְתוֹם:
(ה) אֲרַפָּא מְשִׁיבָתָם אֲהַבֵם נִדְבָה בִּי
שֵׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ: (ו) אֲהִירָה כַּמֶּלֶךְ

ה"א ארפא וכו' סס. עקידה ת"ד פכ"ה. יומא סס: אהיה וכו' תענית ח', ז'.

Unser Gott! da durch dich (allein) die Waise Erbarmung findet. 5. Ich will (spricht Gott) ihren Abfall heilen, will gern sie lieben, denn mein Zorn wendet sich ab von ihnen. 6. Ich will für Israel wie Thau sein, es soll

רש"י

(תהלים י"ז). ד"א וקח טוב וקבל הודיה מאתנו סג' טוב להודות לה': (סס ז"ל) ונשלמה פרים. שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם צדקו ודרכו שפתינו: (ד) אשור לא יושענו. עוד זאת אמרו לפניו לא נצקס עוד עזרת אדם לא עשור ולא מעזרים: על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מלכים שהיו שולחים להם סוסים כמו שאמרו ליטעיה לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב: ולא נאמר עוד. למעשה ידינו שהם אלהינו: אשר נך. לצדך תהיה תקותינו המרחם יתועים: (ה) ארפא משונתם. אמר הנניא כך אמר לי דוח בקודש מאחר שיאמרו לפני כן ארפא משונתם ואובדנם נדבדת רוחי אע"פ שאינן ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שג אפי ממנו: (ו) ויך. הטל את שרשיו ויילחם

באר

(ב) כחצו וכו'. אינו שואל מכם עולות חבחים כי אם קחו עמכם דברים של וידוי וחזרה שחטבו עונם בלב שלם אל ה' וכן ח"י קריבו עונק פתמין ד'אחורא ענין וידוי. כל תשא עון. כל עון תשא וזהו הפוך כמו מקום שם קבר, או פירשו לכל תשא עון (ד"ק). וקח טוב. מעט מעשים שצדיקין קח בדרך ושפתינו אחריהם (רש"י) (חזק ניק חזק דחו גוטע דאגעבען), וי"ח ותקבל הא כענין וידוי גוט חויפגעכאטע זענן ווערדען), ולדעתי הוא דבק אל מה שנאמר אחרי ונשלמה וכו' כלומר גם אם הדבר הזה תקבל לעובר כי תחם הקרבנות נשלמה לך וידוי שפתינו. וכן מרגמתי, וח"י ויהיו מלי קפסונא מתקבלין קדוש כחורין לרעוא על מדבחה ואם חזקערער ליספען ווירטע פֿון דיר חויפגעכאטען ווערדען, וזו וואהל געפֿעלליג וויא פֿאררען חזק דעקן חזקערע: (ד) על סוס, של מלכים לא נרכב ולא נעטע בעזרתם ונבדורת הסוס בנלחמה, וח"י על רכבי סוקין לא נחזק (וואללען וויר ניכט פֿערטרויען). אשר נך וכו'. ר"ל ידענו כי נך לבד ע"י עזרתך ינאל היחוס רחמים וחמלה ועטם יחוס ורך כלל על כל איש שחשב כחו להחזק מעלנו וליקרי לעזרה: (ה) ארפא, הם דברי האל יחבר. וענינו אקלה על מה שהלכו בדרך שוגב ומורדו כי. אהבם נדבה, הראוי אהבנם ותחבר אלך ח"י"ן כמו אקוק אקיסם (ירמ"י ח'), ואולי משיעונו אהיה אהבכם והלוי מקום הקמן כהרבה מוננו (חזק ויאל חיהר פֿריינד זיין). נדבה, מלך טוב ותחבר בית השמים בנדבה כי השמש כמו חל"פ. כי שג אפי, הפך חרה אפי כס (ראב"ע): (ו) אהיה כעל וכו'. הפך ותרם בית (הנ"ל). ויך שרשיו, בעבור שהשקפה אין לה שרשים ונוח להעקר אמר יך שרשיו הנה וסנה בלורך, ונבדורת

יֵד (ה) תֹּאשֶׁם שְׁמֶרֶן בִּי מִרְתָּהּ
בְּאַלְהֵיהָ בַּחֲרֵב יִפְּלוּ עַל־לִיהֶם
יִרְפְּשׁוּ וְהִרְיֹתִיו יִבְקְעוּ: (3) * שׁוֹבָה
יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיהָ בִּי כְשֶׁלֶת
בְּעֹנֶהָ: (ג) קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ

* הפסרת וילך

ת"א שובה וכו' יומא ח' ס"ו: קחו וכו' עקידה ל"ח ושובו וכו' סס:

14. 1. Schomron (Samaritanen) wird büßen, denn es war widerspänstig gegen seinen Gott; durch's Schwert werden sie fallen, ihre (jungen) Kinder werden zer= schmettert, und ihre Schwängern auf= schlägt. 2. Kehrt zu= rückt, Israel, zu dem Ewigen, deinem

Gotte! Denn du bist gefallen durch deine Missethat. 3. Nehmet Worte (der in= nigen Reue und Buße) mit euch, und kehret zum Ewigen, und sprecht zu ihm:

רשי

יֵד (א) תֹּאשֶׁם שְׁמֶרֶן. מעתה תגלה אשמתה: והריותיו. נסים מעוצת שזכוכה: (ב) שובה ישראל. שזרץ יהודה פן יקרה אשכס כשומרון לכך נסמכו הענייני' משל למלך שמרדה עליו מדינ' שלח המלך פולימרכוס ואמר להחריבה ה' אות' פילומרכוס' דקי ומיושז אמר להם טלו להם ימים ואם לאו אזי עושה להם כדרך שעשיתי למדינה פלוגית ולחזרותיה ולאפריכי' פלוגית ולחזרותיה לכך כאמר תאשם שומרון ואומר שובה ישראל עד ה' אלכוד כראיתא בספרי דפ' וישן ישראל צטטים: עד ה' אלכוד. חני צטס ר' מאיר שובה ישראל צעיד שהוא ה' צמדת הרחמים ואם לאו אלכוד מדת הדין עד דלא יתעניד סניגוריס קטיגוריס: כי כשלת. צאו לך מכשולים צעד עונך: (ג) כל תשא עון. כל עונותינו סלח: וקח טוב. ולמדנו דרך טוב. ד"א מעט מעשי' צדיקו קח צידך וטפטרו אחריהם וכן דור אומ' מלפניך מטפטו ולא עיניך תחזנה מישדים

באור

רודף ה' להגדלה כמו שלהבת יה, כהררי אל. והכל על דרך המשל, והנמשל מלך אשור. ויבוש, שרשו יבש לגזרת פעול ויוד האיתן בלרי ע"מ יא"ת (בראשית ל"ד) מן יחם:

יֵד (א) בְּאַלְהֵיהָ. ת"י קדש ארי קריבת על מימרי אלהא, וכן הוא במסכת סופרים (פ"ד) ובתרגומי. והריותיו חחר לרבות בהרואות ל"הפ מענין הריון, האחד מוננו קרים כמו מן זויות זויות וכן מן דלית דליותיו (רד"ק) ועכ"ל לא חשש לומר יבוקעו (בלי"ז) כדרך אם תעירו ואם תעוררו (מהראש"ע) וזרעת החכם געזעניקס הנפדר יחידה הוריה כמו פאריה, בוכיה, ובכנוי ישמנה לקמן ולא נראה צעני כי החולס לא ישמנה בכנוי. אך היותר נראה לי שהנפדר קריה וכן דלית, זויה ובככות שפאר הקמן דליותיו, זויות, הריות, עיין מכלול שער דקדוק השמות גזרת כל"ה ומשקל פעה: (ב) כי כשלת, ת"י ארי אשקלחא כבודך. ואזי רחוק

לומר שלפי שאמר למעלה כל יגיעי לא ימלאו לי עון אשר חטא (י"ב ט') יאמר עשה אל תחשוב בלבך כי העון הזה אינו יחשב לחטא, כי דבר ממשל עשית בעונך הזה, וראוי לך לאחז בתשובה על העברה הזאת כי גדולה היא. (דען דוח האסס וזירקליך געטטרובעלט ויט דיינען פערנעהען), וסמיכות הענינים עולה יפה לפי ב' הפירושים, כי לפירוש הראשון לפי שאמר מן הגדה שחבטו עליהם אמר עשה צעבור עונך דא לך המכשול והגדה הזאת, ולפירוש השני סובב הוא על כל ענין הפרשיות הקדומות ואמר ידע דע כי ראוי לך לשוב אל ה' בתשובה שלמה כי באמת חטאת חטא גדול. ולפי חלוקת הפסוקים בהעתקות הכתי עמים הפסוק חאשם שומרון דבק לפרשה שלפניה, והפרשה הזאת מתחלת מפסוק שובה, והוא ענין חדש לעוררם אל התשובה כפיסם הקמר:

erlösen von der Gruft, würde sie befreien vom Tode — aber nun will ich deine Pest sein, Tod! will deine Seuche sein, Gruft! Mit-leiden sei verborgen vor meinen Augen!

15. Er ist unter seinen Brüdern fruchtbringend, doch der Ostwind kommt, ein Wind des Ewigen erhebt sich aus der Wüste, und es vertrocknet sein Boden, und versieget seine Quelle; er wird rauben den Schatz alles köstlichen Geräths.

נָחַם יִסְתֵּר מֵעֵינַי: (טו) כִּי הוּא בֵּין
אֲחִים יִפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה
מִמִּדְבָּר עָלָה וַיְבֹשֶׁשׁ מְקוֹרוֹ וַיַּחַבֵּב
מֵעֵינָו הוּא יִשְׁמְדֵה אוֹצֵר כָּל-כָּלִי
חֲמָדָה:

רשי

לדבר עליך דברי מות: אחי. קוטצ עליך גזרת שאלו: נחם יסתד מעיני. לא אהם על הרעה הזאת. נחם ל' נחמים והמ"ם מורש התיבה כמו מ"ם של נועם שהרי הטעם למעלה והמ"ת נקוד פתח ואם הי' ל' נח והמ"ם משמש צו ל' רבים היה טעמו תחת המ"ת ונקוד' קמץ נחם רוחם: (טו) כי הוא בין אחים יפריא. ת"י ארי אינון מתקריין צינן ועודין מתקלקלין אסביארו. אחי ל' דבר רע כמו (יחזקאל כ"א) אח עשויה לדבר ואמר אח אל כל תועבות (ס ו'): יפרי. ל' פודה ראש ולענה (דברים כ"ט). ואני אומ' אחים ל' ותדענה צאחו (ראשית מ"א) צין אחי יפרי' מפריח ולופח צאחו צין אחים צין הבדל צלגני מים אשר תמיד יפריא ולפי שדימיו לאחו הוא אומ' יצא קדים ויצא מקורו. ד"א כי הוא צין אחים יפריא ורצעם הוא צן שהפריא אחותן של ישראל על ידו נחלקו לז' מעלכות. יפריא ל' פרא אדם: יצא קדים. מלך תקיף כרוח קידום' צמיערא דו"י מאורח מצררא יסק: הוא יססה. אורתו המלך יססה אילדות כל כלי חמדו:

באר

מיד שאל וכו' (מדר"ק בחוספה). אחי וגו'. אבל עשה אהיה דבר שלך, אחי המות! ואהיה קעב שלך את השאלו. וכן ח"י יהי מומרי בזהו לקטול מענין היה. וי"ע אחי כמו איה, והוא קורא אל המות אישוא יש הדבר שלך, ר"ל במה שאהיה מומית האדם ומשמיד אדם כלל מן האדמה, ואישוא הנגב שלך שאלו בונה שאהיה עורר אדם מן הארץ לצלעם אדם יחד ולהוררים אליך בצור תחתית ובאומר: אחי המות והשאלו איה מלאכים הרעים המשמחים לכם להכריח ומשפחות האדם, אל תחמיהו לקרוא להם שיבואו להכין מענה לאפרים כי חפץ אני במיתתם (וזה חזק דיינע פנעסט אונערביטטליכער סתד? וזה דיינע אונעם אין דיר פערענעג קענדע זיינע, גרושט?) ובשני הפירושים ענין המליה יקר מאוד ושגב והיא רצה העטם ויופי, כי הכיח ידמה המות והשאלו לבושים חיים נלכים כוכח פניו ואליהם הוא קורא בהעוורת הלז ועולם ההרגשה ואם בעל פש מרגשת אתה הקורא תשענע על רוב טעמה כמוני. דברך, בחוספת וי"ד הרבים והרעה כמוהו. ואולי על מנינים רבים מניין המנפגות. קטבך. הנפדר קטוב כמו קטבון ובכניו היה ראוי קטבך וגשאר הקמן בכ"ק בכניו ע"ד הנפדר וכמוהו קטני ענה (מ"א י"ב) (רד"ק) (ענין באורו שם) והוא ענין כריסה. ומ"י לחטוב עלים למקטב כוסן נחם, שם ענין רחמים כמו כעמור נחומי דלעיל: (טו) אחים, שם למה שרועים אותו הבהמות הנקרא דרז"ל. אקספסא (ריעד, גרזו חלם פיענווידע), והוא שם לרבים ומשפחו אחים כמו ישא אחו (איוז ח') (רד"ק) ויתורגם (ער ווירדע אונטער גרענער עמפאר טיסען אבער אז. ז. א.). וי"ע אחו מענין אח ואחוס והוא הנכון בדרך ההקדוק ופירושו כמו"ש יעקב אבינו ואולם אחיו הקטון (בראשית מ"ח) לכן הוא בתרגומי. יפריא, כמו יפרה (רש"י רד"ק וראב"ע) ורבי יונה פירשו לשון פרא, (ער ווירד פערנווילדערין)

יִשְׂרָאֵל כִּי־כִי בַעֲזָרָה: (י) אֱהִי מַלְכָּה
אִפּוֹא וְיִשְׁעֶךָ בְּכַל־עֲרִיהַ וְשִׁפְטִיךָ
אֲשֶׁר אָמַרְתָּ תִּנְהַלֵּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים:
(ב) אֲתֵן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאִפִּי וְאֶקַּח בַּעֲבֹרְתִי:
(ג) צָרוּר עֵזֶן אֶפְרַיִם צַפּוּנָה חֲשֹׂאֲתוֹ:
(ד) חֲבִלִי יוֹלְדָה יִבְאוּ לוֹ הוּא־בֶן לֹא
חָכֵם כִּי־עַתָּה לֹא־יַעֲמִד בְּמִשְׁכַּר בָּנִים:
(ה) מִיַּד שָׂאוֹל אֶפְרַיִם מִמּוֹת אֲנָאֵלִם
אֱהִי דְבָרֶיךָ מוֹת אֱהִי קִטְבְּךָ שָׂאוֹל

Verderben Israel ist's, daß du wider mich, gegen deine Hilfe (warst). 10. Wo ist nun dein König? — er helfe dir in allen deinen Städten! — und wo' deine Richter? da du doch sprachst: Gib mir Könige und Oberste. 11. Ich gebe dir einen König, in meinem Zorne, und nehme ihn weg in meinem Grimme. 12. Zusammengebunden ist Esraim's Mißethat

ת"א צָרוּר וְנָו' עֲקִידָה מ"ג: מִיַּד וְנָו' פִּסְחִים ח', פ"ו. יִצְחָק ח', י"ז:
(d. h. sie ist beisammen, es gehet nichts ab), aufbewahrt seine Sünde. 13. Die Wehen einer Gebälerin werden ihn überfallen; er ist ein unweiser Sohn; denn sonst würde er nicht bleiben in dem Mutter-Mund. 14. Ich würde sie

רשי

כִּי צִי פִשְׁעָה מַרְדָּת צַעֲזוֹךְ וּמִקְרָא קָלָה הוּא זֶה וְהַמִּצֵּן צִלְטוֹן הַמִּקְרָא מְיוֹשָׁז הוּא עַל
הַלֵּז: כִּי צִי הוּא הַמַּרְדָּא אֲשֶׁר מַרְדָּת וּלֹא־תָה מִה לִּיכַפֵּת לָךְ צַעֲזוֹךְ מַרְדָּת כַּסְמַרְדָּת
זִי: (י) אֱהִי מַלְכָּךְ אִיפּוֹא. י"ת אִי־ה מַלְכָּךְ וְאִי־ה אֲמַר אִי־ה לְרִיךְ לַעֲקֹר וְעַמְסַמְעוֹת
אֱהִי עוֹמֵד מַכְנֵד לְרֹאשׁוֹת אִיפּוֹא מַלְכָּךְ שִׁאֲעֵשָׂה עֲלֵמִי רֹאשׁ עַם אַחֲרִיתָךְ אִיפּוֹא מוֹשִׁיעֶךָ:
(יב) צָרוּר עֵזֶן אֶפְרַיִם. לֹא וְיִתְרַתִּי עָלָיו לָפוֹן הוּא אֲתִי: (יג) כִּי עַתָּה. לָדָה צָאֵה
לוֹ אֲשֶׁר לֹא יוֹכֵל לַעֲמֹד וְלַהֲתַקִּיִּים: צַמְסַז צִנִּי. סְהִיֹּלְדוֹת יוֹשְׁצוֹת עָלָיו לִילְדָה וְצִלְעִי
קוֹרִין לַמַּסְזָר שִׁי' לֹא. צַמְסַז צִנִּים צַמְסַז הַעֲשׂוֹי לְלִידַת צִנִּים: (יד) מִיַּד שָׂאוֹל אֶפְרַיִם.
אִי־ה הוּא שְׁהִיִּתִּי פוֹדֵס מִיַּד שָׂאוֹל וְגוֹאֲלֵם מַמּוֹת אֲזַל עַתָּה אֱהִי דְצִדֵּךְ מוֹת אֲשִׁים עֲלֵמִי

באור

וְרִבִּים כֵּן, וְעַד־ו' מַחֲרָבִים אֲשַׁכְמִת, וְאֵין לְרִיךְ לְשֹׂאֵר פִּירוֹשִׁים רַחֲוִקִים כִּי בְכוֹלֵם הַבִּי' יִתְרִיה: (י) אֱהִי.
ס"י אֵין. כִּמוֹ אִי־ה וְכֵן מַחֲרָבִים אֲשַׁכְמִת. וּפִירוֹשׁ אַחֵר אִי־ה וּמַחֲמִים מַלְכָּךְ לְכוֹלֵם אֲזַל מַלְכָּךְ אִיפּוֹא
(חֲרִיךְ וְעַד־ו' עוֹרֵב דִּין קָאִיִּבִּי וִינִי, אֲבַעֲרָה וְאֵין חֲרִיט דִּין חֲגַעֲסַטְעוֹטְטֵר קָאִיִּבִּי).
הוּא רַחֲוִק מַפְשְׁטוֹת הַלְטוֹן. אֲשֶׁר אֲמַרְתָּ, בִּימֵי שְׂמוֹאֵל הַנְּבִיָּא: (יא) אֲתֵן וְנָו', ר"ל נִתְּנִי לָךְ מֶלֶךְ בְּאִפִּי כִי
שָׂאוֹל הַמֶּלֶךְ מִתְּנוֹתָה: (יב) צָרוּר, אֵל תַּחֲשַׁבּוּ שִׁכְחִיתִי עוֹן אֶפְרַיִם כִּי לָרֹד הוּא בָקֵשׁ אֲמִיךָ וְחִזְקִי, וְאֵין
אֲחֵם מַעֲוֹתָיו נַעֲדָרָה וְחַטָּאתָיו לְפָנַי אֲלֵלִי לְשִׁמְרָה עַד שִׁחְתָּמֵלֵא קִלְחָה לְיוֹם הַגְּמוּלָה: (יג) הוּא כֵּן לֹא חֲכָם,
כִּי שִׁחְתָּמֵלֵא מַכְאֻבִּיו לְהַכִּיל לָדָה אֲמַר כִּי תוֹלְדוֹתָיו לֹא יִחַמְנוּ כְּלוֹמֵר הַדּוֹרוֹת שְׂרָאוֹ אֲבוֹתֵיהֶם בְּלָרָה בְּכ"ו לֹא
הַחֲבוּנִי, כִּי אֲבוֹתָם צַעֲזוֹם יִתְקוּ וְלֹא שֶׁבוּ מִמֶּנֶּל אֲבוֹתָם (רד"ק). כִּי עַתָּה, כִּי אֵם הִיא חֲכָם לֹא הִיא עוֹמֵד
עַתָּה אֲחֵם בְּמַסְכֵּר, כִּי בַמַּהֲרָה הִיא יוֹאֵל מִן הַמַּסְכֵּר לְאוּרֵי הַעוֹלָם, כִּי יֵם בְּנִים זִרְמִים בְּלֹאֲחֵם מִן הַרְחֵם
יִלְדוּ מִהֲרָה. זֶה הַמַּשָּׁל, וְהַמַּשָּׁל אֵם הִיא חֲכָמָה לֹא הִיא עוֹמֵדִים שְׁעָה אֲחֵם בְּלָרָה, כִּי מִיַּד הִיא שְׂבִים אֵל הַשֵּׁם
יִסְכְּרָה וְהִיא לְלוֹלִים מִהֲרָה (ה"ל). וְכֹאֲפֵן זֶה מַחֲרָבִים אֲשַׁכְמִת, וְהַרְאֵב־עַ פִּי ע"כ עַתָּה לֹא יַעֲמֹד בְּמַסְכֵּר בְּנִים
כִּי מִיַּד יוֹמֹת. (דְּחִרֹק וְאֵין עַד וְיִינְכַר לִיִּט כִּי־ט בַּעֲסַמְעָהֵן חֵין דְּעַר מוֹטְטֵר = סִידֵּד (עַר
יִצְלָן מַטְעֵרֵבֵן): (יד) מִיַּד וְנָו' אֶפְרַיִם, צַנִּין סַפְחִי ר"ל וְכֵן אֵם הִיא תַּחֲמִים לְהַעִיב יִיִּתִי פוֹדֵס אֲחֵם

keinen Gott, außer mir, sollst du kennen, und es ist kein Helfer denn ich. 5. Ich war um dich besorgt in der Wüste, im Lande der Dürre. 6. Aber, so wie sie ihre gute Weide hatten, satt wurden, ja überfett, so erhob sich ihr Herz, drob vergaßen sie mich. 7. Nun will ich ihnen sein wie ein Löwe, wie ein Pardeur will ich auf dem Wege lauern. 8. Ich will ihnen begegnen wie ein reißender Bär, und zerreißen das Verschloß ihres Herzens (bildlich für: Ihre Brust) und will sie daselbst wie eine Löwin fressen; die Thiere des Landes sollen sie aufschlitzen. 9. Deint

וְאֱלֹהִים זִילָתִי לֹא תִדַּע וּמוֹשִׁיעַ אֵינִי בְּלָתִי: (ה) אֲנִי יֹדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תְּלֵאוּבוֹת: (ו) כְּמִרְעִיתָם וַיִּשְׁכְּעוּ שִׁבְעוּ וַיֵּרֶם לִבָּם עַל־כֵּן שִׁכַּחוּנִי: (ז) וְאֵהִי לָהֶם כְּמוֹ־שֹׁחַל בְּנִמְרֹת עַל־דֶּרֶךְ אֲשׁוּר: (ח) אֶפְגַּשֶׁם כָּדָב שְׂכוּלִי וְאֶקְרַע סָגוֹר לִבָּם וְאֶכְלֶם שֵׁם כָּל־בִּיאַ חַיַּת הַשָּׂדֶה תִּבְקַעֵם: (ט) שִׁחַתְךָ,

ת"א כמרעיתם זרכות ה', ז"כ. סוכה ה', ז"כ:

lauern. 8. Ich will ihnen begegnen wie ein reißender Bär, und zerreißen das Verschloß ihres Herzens (bildlich für: Ihre Brust) und will sie daselbst wie eine Löwin fressen; die Thiere des Landes sollen sie aufschlitzen. 9. Deint

רשי

(ה) אני ידעתיך. נתתי לך לדעת לךך וספתיך: תלוצות. אין לו דמיון ופטרונ ל פי עניינו תל שחזין זו כל טוב ואין מולאין: (ו) כמרעיתם. כאשר צאו לארץ מרעיתם והיו שזעו' אז שזעו: וירם ללבם. כמו וירם צמטה (שמות ז') לשון מרים. דבר אחר וירם ויגבה הוא ענמו: (ז) על דרך אשור. כל אשור שזמקרה דגש וזה דפי שזינו סס מקום אלא אלארז ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב (מדבר כ"ד): (ח) כדוב שכול. כמו שכול כאשר תאמר חנון ורחום כך שכול כלומר כלו לצום שכולי' ומוכן לשכל פנשים: ואקדע סגור לבם. כדרך הדוב אוחז לפדניו צמח וקודע עד הלז. ל"א סגור לבם את לבם הסגור מלכזין לשון אלי: (ט) שחתך ישראל. חצלת ענמן ישראל

באור

זולתי, הו"ד כנוי המדבר וכן בלתי הו"ד לכנוי (רד"ק): (ה) ידעתיך. נחתי לך לדעת לךך וספיקוסך (רש"י) ועל דרך זה מחרוגם אשכמית. תלוצות. בארץ למאון ומקומות מרבים ויבשים (רד"ק וראב"ע) ואין לו רע צמקרה. והחכם בעזעניוס רולה לפתרו דמיון שרשו לאב (דורטטען), עם להב (ברענען), והוא רחוק. והרד"ק ספסר השרשים הביא בשם רבי יונה כי קוראים בערבי מקום הלוא והיוצב ל"ה ור"י חאבין בה לכל מדעס. ע"ד שפירשו רש"י: (ו) כמרעיתם, הוא שם למרעה והנפדר מרעית ושומושו להוראת העדר ענמו (ד"ה העדרדע ועלבוטס), ושעורו כאשר היהם להם מרעיתם הטוב והנבחר בל"י ונשבעו יוסר מדי ספוקס רם לבסם ושכחתי ע"ד ורם לבנך: (ז) ואחי, עבר צמקס עמיד, לכן אהיה וגו'. אשור. עמן נחבי ודרך והוא פעול מהקל וכן האוי מהקל ואשור (משלי ע') (נעבחהנעטען וועג), או שהוא משרש שור וענין הכטה וענין, מן אשורנו (במדבר כ"ד) והאלף ל"ב (רד"ק) וכן ח"י כמן, וכן מחרוגם אשכמית. שכול, עיין באורנו (ש"ב י"ז ח'). סגור לבם, לפי שהשכילו לדוב, אמר לשון הנופל בו שקודע עד הלב הסגור חחה החזה. ור"י קציע לבהון לפי הכונה, ע"ד השאלה מן הלב הסגור והסתום משומן ולא יכנסו בו רגשות רחמים וחנינה: (ט) שחתך, שם ע"ע דבר, שלם וכמוהו שחת לו (דברים ל"ב) וענינו אשה ישראל חבלת בענמן ע"י המד מחרת עי, והיית בעוברך נגר מרץ, והבית השמש להסגודות כמו ודבר מרים ואהרן. צמטה (במדבר י"ב)

(3) וְעַתָּה | יוֹסִיפוּ לַחֲטָא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם
מִסְכָּה מִבְּסַפֵּם כְּתוּבוֹתָם עֲצָבִים
מַעֲשֵׂה חֲרָשִׁים כָּלָה לָהֶם הָם
אֹמְרִים זִבְחֵי אָדָם עֲגֻלִּים יִשְׁקִיּוּ׃
(4) לֶכֶן יִהְיֶה בַּעֲזוֹן בִּקְרֹב וּבְטָל מִשְׁפָּחִים
הֵלֵךְ בְּמִץ יִסְעֹר מִגְדָּן וּבַעֲשׂוֹן מֵאֲרֻכָּה׃
(7) וְאַנְכִי יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ מֵאֲרֶץ מִצְרַיִם

ת"א ועתה וגו' סנהדרין ח', ס"ג :

Kälber. 3. Darum werden sie sein wie das Morgengewölke, wie der Thau, der früh schwindet, wie Spreu verwehet von der Tenne, und wie Rauch vom Dachfenster (eigentlich: Eine Oeffnung, wodurch der Rauch zieht, ein Rauchfang, eine Esse). 4. Ich aber bin der Ewige, dein Gott, vom Lande Egypten her, und

רעם

מִתְדַרְצִין הוּא בִּיִּשְׂרָאֵל וְכֹדֵד רַחֲמֵי צְלוּחָן טַעֲמוֹת מִתְקַלְחֹן: (ב) וְעַתָּה. צִית יְהוָה שָׂרְאוֹ כֹּל זֹאת יוֹסִיפוּ לַחֲטוֹת: כְּתוּבָה: זִכְרֵי אֱלֹהִים יִשְׁקֹן. מוֹמְדֵי הַמּוֹלָךְ אֲמֵרִים לִיִּשְׂרָאֵל מִי שֶׁזֶּכֶה צִוָּר לֵע"א כְּדִי הוּא לְהִיטֵי נֹטֵף עַל שֶׁהִי דוֹרוֹן חֲצִיז הַקִּרְצִי לוֹ כִּךְ מִיִּדְּשׁוּ רִצּוֹתֵינוּ צִסְנֵהדִרְיִן וּמוֹיִשׁ הוּא עַל ל' הַמִּקְדָּשׁ יוֹתֵר מִתְרַבֵּס שֶׁל יוֹנָתָן: (ג) וּבִטֵּל מִשְׁכֵּיט הֵלֶךְ. וְכַעֲלָל דְּמוּהֵי פִסִּיק: כִּמֶּךָ יִסְעֵר מִגִּדֵּן. כְּמוֹלָא דְנִשְׁצֵא רֹחַם מֵאִדְרִי. יִסְעֵד אֲשֶׁר סַעֲרָה תִּשְׁאֹנוּ: וְאֵנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ. וְלֹא הִיָּה לָךְ לַמְדוֹד צִי:

באר

כי אם שם במשקל פֶּעַל הכהנו לרוב בלשון ארמית. ומונחם פתרו כמו קִנְעָה החזיקה (ירמיה מ"ט) בחילוף
 ארומית ע"ה: (ב) וּסְתָה גו', בני הדור הזה הוקיפו וסחטו להם כספיק וכן עבד זהב ששעה ירבעם
 כי עוד עשו גו'. כחכונים, כל עם הכנני זולתי הה"ח והיה ראוי כסותונם וכן ולומו (תהלים מ"ט) ולא
 ייכן לומו להשפיר פתון כי לא מללנו. משקלו (רד"ק). וי"מ כתבונם כתבנים כדמות עגבים (נחך חיהרעם
 חֲדָדָוּ), וכת"י כדמותהק. מַעֲשֵׂה חרשים, כל המסכה היה מעשי ידי אנון, להדמות לעגבים של ירבעם,
 ורק מלכזה מחשבת אנוס אנוס, ובה יגלו מהם סכלתי עובדיהם, שהוא כאומר: אם יד אדם עשיתו הלא איון
 שמועיל, ואין להם שום השפעה הכל הם כלם. לִדְהֵם הם ארומים, הכנן לפי הפשט ואין המליטה פירוש
 הרש"ע: להלל בהם ארומים כי אדם: כי הם נמשקים לעגבים והם שופכים דם נקיו וזהו ודמו עזלי עינש פורח
 הפך כל אדם, כי האדם יסק לחברו ויחמם עגבים למלכל ע"ה, ובאופן זה נחמם אשכנזים וי"מ וכן מבני
 אדם שרולה לזכות יסק העגבים כי לא תהיה עזרתכם שלמה עד שחשקו אותם כי כן היה מנהגם כמו וכל הפה
 אשח: נשק לו (מרד"ק) ויחורגם (פֶּחָן חיהנען) (דעו גִּלְטֹלֵנֶכּ לָדַעַרן דַּעַר קַלְבַּעַר) ספרעֶטֶן יח:
 וְעַד חֲפִצְעֶרֶן וּלְוֹל, קיססע דח קלובער) ועוד אחרים פותרים והעגבים הם ארומים דברי הבאי, חובבים
 בני אדם ומושקים העגבים (לו חיהנען רעדען יח, חֲפִצְעֶרֶן עינשען, קיטסען דח קלובער).
 וי"מ לזון חינון מטען כנכ"י שקרא, דבחין לצודי דא אשחא, חוריא לעגלם כנכין (דיוו פֶּחָלֹטֶען חֲפִצְעֶרֶן=
 עֵינֶשׁ עֵרֶפֶת־הַמֶּטֶען יח חיים רעדען, יח חֲפִצְעֶרֶן עינשען, סולא־טען דען קלובערן חֲפִצְעֶרֶן).
 והנחור יבחר: (ג) מַשְׁכִּים, שם כמו כולל משכיה הולך (לעיל ה') עיין חזרוני סם. יסער, מלרי כמו
 בפסח והוא מנכין שלא מוכר פעלו ומהדגש (רד"ק). וה"ל נִשְׁכָּה (פֶּעַרְוֶה־עֵיט) כסרגומו. מַאֲרָבָה, כן יקרא

und um ein Weib hütete er (als Hirte die Herde). 14. Und durch einen Propheten führte der Ewige Israel aus Egypten herauf, und durch einen Propheten ward es behütet. 15. Aber Efrajim trankte (ihn) mit Bitterkeiten; daher wird er seine Blutschuld auf ihm (ruhen) lassen, und seinen Hohn wird ihm sein Herr entgelten lassen.

(טו) הַכְּעִים אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמִין
עָלָיו יָשׁוּשׁ וַחֲרָפָתוֹ יֵשֵׁב לוֹ אֲדֹנָיו:

יג (ה) כְּדִבֶּר אֶפְרַיִם רִתָּת נָשָׂא הוּא
בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאשֶׁם בַּבַּעַל וַיָּמָת:

*האל"ף בשוא לברו בלי חטף

13. 1. Wenn Efrajim redete, war Schrecken; er erhob sich in Israel, aber

רש"י

הלא צנצא העלה וכו': (טו) הכעים אפרים. לצורא לצוות את צבאיו ולצבד צו: תמרורים. הם לו כי דמיו אשר ספק בהחטיו את ישראל להלמיד לע"א מכובצים ומולות והמחטיו לאדם קשה לו מן הסודנו כאשר אנו למדין מעמון ומואס שהעו את ישראל להלמד לזעל פעור וענשן וכתבו יותר ממלרי ואדומי שטעונו צנבר וילאו צנבר לקדחתם: עליו יטוש. עליו יטיל' הקצ"ה: וחרפתו. שחירף את שלמ' כענין שנאמר (מלכים א' י"ח) וירס יד צמלך שהוכיחו דצבי' על אשר צנב שלמה את המלנא כדמפרש צחלק: ישיב לו אדניו. הקצ"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממני:

יג (א) כדבר אפרים רתת. בשקנא ירצעם לעקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים וצדעה שהרי מלך גדול היה שלמה: נשא הוא צישראל. משם זכה להנשא להיות מלך ישראל: ויאשם צנצל. כיון שעלה לגדולה ויאשם צע"א: וימת. נכרת צית ירצעם וכן צית אחאז. ויונתן תרגם כד מעלל חד מדצית אפרים רחיתא אחיד להון לעממא:

באור

לשמור לאן באשה, היה רועה כאשר ההדויעים כמו אחס בארץ גושן, שה"ב ונלכח נוכח צביו מלרים ושמר צביוהם, בניו כשמוע ע"י צבאו ועלו למעלה עליונה להיות לעם קבולה בקירי ים, ונעמה איד תכחו בי לומר שאינו משיג ומכיר במעשה האדם: (טו) הכעים וכו', הוא קיום הפרשה בענין שפחה שאפרים ע"י נעשיו המהועבים לקור ונאחרי ה' אינו ראוי שיחוכה ה' עושה לעוררם אל החשונה ורק ליהודה אשר כן כאשר בארנו והוא מדרך הנקרא כאשר העירו עליו כבר בספר הזה ובספרים הקדומים. תמרורים, ענין כעס רע ומר כדמפרש. וי"ו נענין שנין לך תמרורים (ימיה ל"א) כלומר הכעים ה' בהליומים הגבוהים הם צנח ע"י (ויט) נחטעלן דענקעה(ערן). ודמיו עליו יטוש, יניח עליו הרס ששך לקחם קמחו ומנו. אדוניו, הוא השם יתברך אשר לו חרפת וגדפת בהחליפך קדושתו עם עוונות עבלי זה ישיב לך כגומלך בראשך:

יג (א) כדבר וכו', ח"י כד מוכל חד מניית אפרים רחיקא אחיד להון לעמומא ומחריבין הו צישראל וכד רחמו עד דפלחו לעשותא מתקטלן פירושו ומחלה קודם שחטא אפרים היה נוראו על העוים אשר סביבותיו, כי כדברו היה אוח רעה השומע אותו, והיה ע"י נשא וגדול שבצעי ישראל כמו שנאמר עליו חרעו יהיה מלא הגוים, וכיון שאשם צנצל מנ כלומר נקף לפני אויביו כאלו מנ כי אלמ יור. ועל דרך זה ומחורבם אשכנזים. וי"ו רעה וכו' דבק עם נשא וכו' ופירושו כדבר ירצעם שהוא מנאפרים רעד גדול נשא צישראל ויחורבם (חלם אפרים) פֶּחֶק נְחֻטְלִינְדִיעִנְטִיעַ רעדעטע) ערהב יך איין טרעקקע חין ישראל חוכד ער פֶּרֶזִידִיגִטֶע יך חו. ג. חו.), אך ה"ק במלת רחם יורה שהוא נפרד מנחם שכתוב אחריו וגם מלת הוא אינו עולה כהוגן. ועוד אחרים פותרים נשא הוא צישראל דברי אפרים שהיו ברחם העילו חמה על ישראל וטרוג ער עם חין ישראל. והראשון קרוב מכלם והנכונה יבחר. רתת, חין לו רע במקרא והוא מלשון ארמים כמו כל המלים הנדורים בעברית ומרובם רעד קָטִיפָא. ולרעתי אינו חל"פ כמו שחשבו המפרשים

אֶזְשִׁיכֶךָ בְּאֶהְלִים בְּיָמֵי מוֹעֵד:
 (יב) וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאַנְכִי חֲזוֹן
 הָרַבִּיתִי וּבִכֵּךְ הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה:
 (יג) אִם־נִלְעַד אֲוֹן אֶךְ־שָׂוָא הָיָה בְּגִלְגָל
 שָׂוְרִים זָבְחוּ גַם מִזְבְּחוֹתָם בְּגִלְגָל עַל
 תַּלְמֵי שָׂדֵי*: (יד) וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שִׂדְּהָ
 אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה וּבְאִשָּׁה
 שָׁמֵר: (טו) וּבְנִגְיָא הָעֵלָה יְהוָה אֶת־
 יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וּבְנִגְיָא נִשְׁמֵר:

* ע"כ * הפטרת וישלח כמנהג אשכנז

ח"א אם ובו' סהדרין י"ה, ז"ב:

fig), wie die Steinhäufen auf den Furchen des Gefildes. 13. Und es floh Jakob ins Gefilde Edom's (Mesopotaniens) und Israel diente um ein Weib,

רש"י

הראשון שה' יעקב איש תם יושב אוהלים: (יא) ודברתי על הנביאים. להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוט: וציד הנביאים אדמה. נרמזת להם זכות דומיות. ל"א אדמה להם דברי ע"י משלים כדי ליטעם על שומעיהם: (יב) אם גלעד און. אם צא להם שד ואונם הם גרמו לעמכם כי אך שוא היו וצלבל שורים זכו לע"א: גם מזבחותם. רבים כגלים שעל תלמי שדי. תלמי שדה היא שני' המחדש' קרויה תלם: (יג) ויברח יעקב שדה ארם ובו'. כאדם שאומר נחזור כל הראשונות שדברנו למעלה וישר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לו הולך לבדו שדה ארם ידעתי' איך שמרתיו: וצאשה שמר. את הללן: (יד) וצנצא העלה ה' ובו'. ועל שאתם מנזין את הנביאים ומלעיגין בדבריהם

באור

אם לעשות סוכות לזכר יציאת מצרים, אבל הושעם בסוכות בגלל זה. אם לא נדחוק ונאמר שהפעיל מורה הגרמה והסבה ושיבה ע"י הלוי: (יא) על הנביאים. כמו אל או עם (רד"ק). אדמה, ר"ל דברתי בדמיון ומשל להיות מקובל על כל יתר כמו המשל ע"י ישיעיהו כרם היה לרדי, ובשאר נביאים: (יב) אם, לאחמה העמין כמו כי אם יש אחרית (משלי כ"ג י"ח) והדומים לו. און. עמין עמל כמו אם און בידך (איוב י"א) ועד"ז הרגומים. והרד"ק פ"י אם גלעד החל לעשות און שהם החלו לעשות הרע החלה בעבדם ע"י בעבור הירדן והם גלו חמלה חו אונורו שוא היו. והוסף עוד אז יהיה עמון דבק עם צלבלל ואף שהקף צלבלל היו, אין כל טעמי הפירושים הולכים אחר טעמי הנקוד עכ"ד, ושומר זה הכלל בלבד. וח"י אם בגלעד אונקין חרגם און ועמין לזה ואיד (אונקין), כמו לא הביט און (צמד כ"ד) וחרגם העלוו אך שוא היו נשנע ממנו

ולא ידעתי לכוון עמין הפסוק לפי הרגמו. כגלים, מרובים כמו מקפר גלים: (יג) ויברח ובו', חחר על עמין הראשון להחרעם עליהם על שהם שוכני עונה, ואמר הלא חדעו כשברח יעקב אביכם לארץ הוכרת לעבד שם באשה ולשומר לאן לכן. ארם, הוא ארם נהרים: (יד) ובנביא וגו', הלא ע"י ושה נביאו העלה ובו' וע"י היה נשמר בדרך וכאומר, הכל בא בהשגחה ע"ד הפלא והנסי, כי חתם אשר היה אביהם במדרגה החתונה לשומר עלמו שם לעבד, בני אשר היו- לעבדים בדרך לא להם עליו ומשם ביד רומה וחתם אשר הולך אביהם

Truges (bist du),
der zu bevorthellen
liebt. 9. Esrajin
spricht: Bin ich
doch reich geworden,
habe Vermögen mir
erworben! In mei-
nem ganzen Erwerb
wird man mir fein

לַעֲשֹׂק אָהֵב: (ט) וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אֶךְ
עֲשֵׂרְתִי מִצָּאתִי אֲוֶן לִי כָּל־יְגִיעִי לֹא
יִמְצְאוּלִי עֵוֹן אֲשֶׁר־חָטָא: (י) וְאֲנֹכִי
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד

Unrecht zueignen können, was Sünde wäre. 10. Ich aber bin der Ewige, dein

רש"י

הקצ"ה: (ט) מצאתי און לי. און כה. ומדרש אברה הי' דודס ר' שמעון זל"ל מלאתי
און לי מלאתי לי שטר חוצ שיש לי מלכות על ישראל וילכו בס אחיו ויפלו וגו' הכנו
לך לעזדים (סס כ') און לי דיני שטר כמו כותצין עליו אורו וכמו צלוני אחד וצטימי
אחת צצ"ד וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מלאתי און לי ירבעם צן כעט שטיי
משצט אפרים מתפאר צעלמו ואומר אך עשרתי מלאתי און לי שטר א' שכל ישראל
עזדים לי שצזי קנה אות' דכתיב וילכו בס אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הכנו לך לעזדים
ומה שקנה עצד קנה דצו וכל ממונס שלי לפיכך חין צי חטא אס אטול כל אשר להס
כי הס עזדי מה כתיב אחריו ואנכי ה' אלהיך מארץ מלרים (שמות כ') גדולה הצאה
לאצין צמלרים מלתי היתה אמ' הקצ"ה הכנו לך לעזדים לא שכחת אזל אנכי ה' אלהיך
שנא' צעשרת הדצרות שכחת שהעמדת שני עבלי' אחד צצית אל ואחד צדן. ולענין פשוטו
של מקרא אהה אומר מלאתי און לי ע"י עושק מלזני מרמה ואנכי ה' אלהיך מארץ
מלרים שס הצחנתי צין טפה של צכור לטפה שאינו של צכור אף אני היודע וכפרע
ממלזני מרמה העשויון מכלי הצין ומחטומן משקלותיו צמלה כדי לרמות: כל יגיעי לא
ימלאו לי. טוב לך אס אמרת צלצך כל ממוני לא יסא צו סיפק לכפר על עוני אשר
חטאתי כן ת"י צצייא אומר להון כל עותריכו לא יתקיים לכון ציוס תושלמ' חוצכונ: לא
ימלאו. לא יסופקו כמו (צמדצ י"א) ומלא להס ולא יחכן לכפר' כל יגיעי כל היגיעי
לצקס עיני ולא ימלאו לי עון שא"כ היה דאוי לצתצו כל יגיעי צלא יו"ד ולנקד צלירי
אצל עתה איני ל' יבע אלא ל' יגיעי: (י) עוד אושיצך צאהלים. אכרית מתוכך סוחדי
מרמה ואושיצך צאהלים להעמיד מתוכך תלמידים עוסקים צתורה: כימי מועד. כימי מועד

באר

אפרים לעטס צי ענינים (א) אומה כענינת (א)הענינוטער, זיךאניער (ב) סוחר, על כי הכענינס, ונפרע אנהי
לר וזידון היו מפוראים מלוד לאשני סוחרים גדולים ולרעת הר"ק הכו"ן נוספת מן כעט ועניט סחורה ומכירה
וקנין (ווארע, האנדלונג), ופעור הפסוק אכל אהה כסבור הרמאי אשר ביור חמיר מלזני מרמה ואהב
להנות אה הכרית ולא חפץ אהה בחקר ונמשע ורד"י הרגמטיו. וי"ס לא חסיון כסרגין (איהר וקלזט כיצט
צין ויורח יענע קוילציטע דיח חו. ז. ה.): (ט) ויאמר וגו', כלומר עוד יוסף פשע להחזקת
ולקסעור צלמרו: עשרתי מעלמי, אללתי לי צרכת העושר, קניתי הרכוש, צכחי ועולם ידי עשיית לי החיל הזה.
כל יגיעי, חקר צי"ס השמות ככל יגיעי רד"ק ר"ל בכל רכובי ע"י יגיעתי לא יוכל איש ליחס אלי מעשה
עולה אשר צה יחטא האדם לאלהיו ולרעהו, וכן מחורגס אשככית ויש מעשיקים (וירד מחן כיצט חין
חוצרעצט פֿינדען). והענין אחר. אשר חטא, צנקוס וי"י כמו עון חטא, טוב אשר יפה בעטו (קבלת ה')
כמו טוב ויפה (רד"ק) ואין לורך לזה כי פירושו אשר היה לי צו חטא, כי אס אולי הוא עון מלר עלמו הכה
צונן הגולה אינו עון, כי הוכרח לזה מלר האונס שאין לי דרך אחר לרכוש רכוש והכן: (י) ואנכי, אצל
הלא אנכי ה' אלהיך ומעט אלאך מוולרים הושפע לך מלא עוובה ומשגיח עליך בהשגחה פרטים. עוד, ענינו
עדיין (רד"ק). כימי מועד, ענינו כמו מועד אלאך מוולרים (דברים ט"ז ה') ואין מן הלורד להכפיל זאת כי הוא
מוקם על מלרים המכר ומוכן מענינו וכן מחורגס אשככית. וי"ס כימי קם, (וואו חן דער פֿאָרלייט)
וי"ע על חג הסוכות (פֿעסטלייט דער זיביהיטען), אומה זה אינו מחשב היעב על לשון אושיצך כי הסי

בְּמַעַלְלָיו יִשְׁיב לוֹ: (ד) בְּבִטָּן עֲקָב
 אֶת־אֲחִיו וּבְאֹנֵנו שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים:
 (ה) וַיִּשָּׁר אֶל־מִלְאָךְ וַיִּכַּל בָּכָה
 וַיִּתְחַנֵּן לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצְאוּנִי וְשָׁם
 יִדְבֹּר עִמָּנוּ: (ו) וַיְהִיָּה אֱלֹהֵי הַצִּבְאוֹת
 יְהִיָּה זָכְרוּ: (ז) וְאַתָּה בְּאֱלֹהֶיךָ תָּשׁוּב
 חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שִׁמְר וְקוֹה אֶל־אֱלֹהֶיךָ
 תָּמִיד: (ח) כִּנְעַן בִּידּוֹ מֵאֲנִי מִרְמָה

huda, und will heim= suchen Jakob, nach seinem Wandel; nach seinen Handlungen wird er ihm vergelten. 4. Im Mutterleibe saßte er (Jakob) seinen Bru= der bei der Ferse, und durch seine Kraft kämpfte er mit Gott. 5. Er kämpfte mit dem Engel und kam ihm bei; er weinte und flehete zu ihm, zu Bet-El wird er (der

ח"א וישר ובי' חולין ח' ז"ל :

Ewige) uns finden, und daselbst mit uns reden. 6. Und der Ewige, der Gott Zebaoth (der Heerscharen), der Ewige, ist sein Denkname. 7. So kehre du nun zu deinem Gotte, Frömmigkeit und Recht bewahre, und hoffe auf deinen Gott beständig. 8. Aber ein Kaufmann, in dessen Hand die Waagschale des

רש"י

(ד) בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו אחיו צעקנו סימן שהוא ישי' לו בזר: (ה) בכח. המלאך: ויתחנן לו. כשחמד לו לא חשלהך כי אם צדכתי (צדאסית ל"ז) והמלאך היה מצקס ממנו הכח לי עשיו סופו שהקצ"ה ליגלות עליך צצית אל וסס ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הצרכות שצירך ילחם ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הצרכות: (ו) וה' אלהי הצצות ה' זכרו. כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתי הולכים עמי צתמימות כיעקב אצרכי הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: (ז) ואתה צאלהיך תשוב. צהצחצחתי וצמסענתי שהוא מצטיחך אתה יכול לסמך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומרצטה אתה לקוות ליטעו תמיד: (ח) כנען צידו מאזני מרמה. אתם סומכים על צנעכם שאתם סוחרים ורמאים על עושריכם אתה אומרים אך עשרתי ולמה לעצור את

באר

שלמה וגם הרבי עומס לא יעיל ע"ד חבור עלבים אפרים הנח לו. אבל יהודה שלא השחית דרכו כל כך שלא יוכלו לחזור לטוב. יתוכח ה' עומס: (ד) בבטן וגו'. וזה הריכוז שיהיה לה' עומס: הלא יעקב אצרכי עמד בצטן אנו אתה צעק עשו אחיו והפלא הזה היה לצות ולקיימן שירו חסיה מקיפם עמנו והוא ימשול בו. ובאוננו, ובכחו מנשה שר אל אלהים כאשר אבק עמו ויעקב הסגבר עליו: (ה) בכח. המלאך והסחך לו. להניחו ללכס וכה אמר: הנה צבית אל יונאל ה' אוחמו, וסס ידבר עמנו, וסס יצרכך, ואסיה שס גם אני, ואורה לך על הצרכות, מרוע א"כ לא תצטחו צי ותלכו לכקס עזרה וממלרים ומאשר. זה שער הפסוק לדעת הריק"ס ועפ"ז ומתורסר אשכנזית. וי"ו יונאלו עמיר צנקוס עבר והסמכים כנוי שבו על יעקב ועמנו כמו עמו וסס דברי הנביא (אין צית אל צנער ער חיהו, חורר דחועלצמט רערעטע ער ציט איהקן, וי"ח צבית אל אסגלי עלוהי ותמן יונל עומלס כפירות הרד"א ידבר צעברנו או עלינו כמו צעבר צנע ישראל שחמד לו פרה ורבה גוי וקלל גוים יהיה וכו' (ווררד ער וועיגנן אוננו רעדען): (ו) וה' אלהי, הלא ה' הוא האלהים הנושל בלבאי מעלה ומטה והכל שלו ובידו, ושנו מורה על מליצותו צתמידות ונלחות קיומו צבולס ושהוא כל יכול, וא"כ ככחו אז לעשות הכל כן כמו עתה ולעולם עד אין סוף ותכלית ולכן ראוי לך לצעוה צו ולשוב אליו. זכרו, כמו צה שמי צה זכרי לדור דור (שמות ג' ט"ו) עיין הבלור שס: (ז) ואתה תשוב, כפל הסנוי להורות על הספק כלומר אתה יהודה הנוכסר עוד לתשובה ראוי לך לשוב וגו': (ח) כנען, יכנה כן

12. 1. Efrajim umgibt mich mit Hägen, und das Haus Israel's mit Trug, nur Jehuda hält es noch mit Gott, und ist gegen den Heiligen treue-sinnig. 2. Efrajim be-fasset sich mit Wind und jagt Ostwind nach (bildlich für: Er beschäftigt sich mit leeren Dingen), alltäglich häuft er Lüge und Vermüffung, sie schließen mit Asshur Bündnisse und Del wird Mizrajim (als Tribut) dargebracht. 3. Nun rechet der Ewige auch mit Ze-

יב (א) סבבני כלחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים נאמן: (ב) אפרים רעה רוח ורדף קדים כל היום בנב וישד ירבה וברית עם אשור יכלתו ושמן למצרים יובל: (ג) וריב ליהודה עם יהודה ולפקד על יעקב בדרךיו

ת"א סבבני וגו' סיפס ז' ל"ז: וריב סס:

רש"י

יב (א) סבבני. כנר צנחש וצמדמה אפרים וצית ישראל ממלכי עשרת השבטים וכל העם אכל יהודה עוד ציראת אלהים. רד כמו (צמדד כ"ד) וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקצ"ה: (ב) רעה רוח. ל' ריע מתחזר לדברי רוח לע"א מוכזבים ומזלות ושמן שלהם למלרים מוצילים לתת שוח' למלרים לעזור אותם: (ג) וריב לה' עם יהודה. אליהם הוא מביד את דברי רצו אשר עשו לו אחיהם צית ישראל ולא יתמהו צפקרו על יעקב כדרכיו:

באור

ויחרדו, ענין מהירה: (יא) בצפור וכיונה, והושבתים, אמן להם נחלתם כנראשונה. ות"י ואתשטין קשלים לבחיהק מענין שיבה. אך הו"ו הכנה יורה שהוא ענין ישיבה:

יב (א) סבבני וכו'. הנה מלכות אפרים חקיפני צנחש רלה לומר עושים עצמם למרית עין כאלו שבים אליו אבל כל מעלליהם שקר כי לכם כל עוהם. **ובמרמה וגו',** כפל ענין צמזות שנות, אבל יהודה עדיין מתחזק ביראת האל ועם קדושים הוא צנח שלם. **רד,** י"ת ענין מושלה כמו מודע אמר עמי רדנו (ירמ' צ') כענין שרית עם אלהים (בראשית ל"ב) והוא רחוק מאור. לפי הענין פה. וי"ת מתקפן בפלחא (ועמטה האוטמן אן דעק דיענטע געטטעם), ולרעתי הוא מענין הכנעה כמו והיום רד מאד (שופטים י"ב) ומלכס ירך (ישעיה מ"א) עם שזה משרש רדה צננין הפעיל והו"ו חסר פה כמו בפעל והיום רד והלמ"ד בפעל קח על מים רבים (יחזקאל י"ז) וצאופן זה מפורסם פה אשכנזית והחכם געזעניס פוחר פעל רד פה מנזרח רוד ומלשון ערבי מענין נסיבת אחר והעיה מעצדות אלהי מתאוח העונג

ואהבת החפשים **ויך דעק דיענט דענטעם** לו ענטליהען, אויס וואללוסט אונד ליעבע לור צרייחהייט), ושעורו להפך מנוחם ר"ל שגם יהודה קר מאחרי ה' בהלכו אחרי שרירות לבו ופונה אל החלואה בלי רסן ונחש, (יהודה בעניינא ויך ליגעלויג געגען געטט), והוא נדף עם פעל מרד ציקור התבה רד, אך לפ"ז איך יחשב ענין ועם קדושים נאמן? ובהעתקת חכם אחר (אונד נעבען דען טרייען הייזיג גען), לא יעלה העיב. לפי שחאר נאמן הוא יחיד על קדושים רבים, וענין פסקו ג': **(ב) רועה** וכו' ורודף קדים, ר"ל עוסק הוא בדברי הבט אלא יענילו לו ולא יללח בם. והוא מליטת הלשון הסהוג מאד בעברית. **ושמן,** למנחה לשחרו להיות לו למחרה מול האויב: **(ג) וריב לה',** לפי פירושו לעיל שעורו אבל עתה חוזיל וגם יהודה קרה אח"כ, לכן יריב ה' גם עמו, ורלונו לזכור עון יעקב וכו' ולפי פירוש החכם הנ"ל ענינו לפי שגם יהודה רד עם אל ר"ל פונה ממנו לכן ריב לה' עמו **(דארוק רעכטעט חו. ג. ו.)**. ולכל הפירושים. המובין ממנו שאין ריב לה' עם אפרים בעבור כחשו ומרמחו כי כד שקועים הם צנעמס, ואין חפסם צנשובה

נְחוּמִי: (ט) לֹא אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי
לֹא אֲשׁוּב לִשְׁחַת אֲפָרִים כִּי אֶל
אֲנֹכִי וְלֹא-אִישׁ בְּקִרְבִּי קָדוֹשׁ וְלֹא
אָבוֹא בְּעִיר: (י) אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ
בְּאֶרְצָהּ יִשְׂאָג בִּי-יְהוָה יִשְׂאָג וַיַּחֲרִדוּ
בָנִים מֵיָם: (יא) יַחֲרִדוּ כַצִּפּוֹר מִמִּצְרַיִם
וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אֲשׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל-
בְּתֵיהֶם נֹאם-יְהוָה:

ich dich machen,
gleich Ademah, mit
dir verfahren wie
mit Zebosim? Mein
Herz wendet sich
herum in mir (d. h.
es empört sich mein
Inners wegen deine
Leiden) es entbren-
nen meine Mitleids-
Gefühle. 9. Ich voll-
ziehe nicht meines
Zornes Blut, ich
wende mich nicht,
Efraim zu verder-
ben; denn Gott

bin ich, und kein Mensch, der Heilige stets in deiner Mitte, ich komme nicht (wie ein Mensch) in die Stadt (d. h. ich bleibe immer in Jerusalem und ver-
ändere meine Residenz nicht mit einer andern). 10. Dem Ewigen werden sie
nachfolgen, wenn er wie ein Löwe brüllen wird; denn er wird brüllen, und
sodann eilen herbei die Kinder von Westen. 11. Sie eilen herbei wie Vögel
aus Mizrajim, und wie Tauben aus dem Lande Asshur (Assyrien) und ich las
sie wieder ihre Häuser bewohnen. spricht der Ewige.

רש"י

לִשְׁוֹן אֲרָמִי וְכֵן עוֹרְדוּ כְּתוֹר כְּמָדוֹ (אִכְכָּה ה'): (ט) לֹא אֲשׁוּב. מַדְבְּרִי הַעֲוֹב אֲשֶׁר אֲמַדְתִּי
לֹא מֵאֲסַתִּי וְלֹא בַעֲלַתִּי לְהִיט מַסְחִית אֶת אֲפָרִים: כִּי אֶל אֲנֹכִי. הַמַּקְיִים דָּרַךְ טוֹתִי בְּאֵין
מַדְתִּי לְהַנְחִם עַל הַעֲוֹב: בְּקִרְבִּי קָדוֹשׁ וְלֹא אֲנִי צַעִיר. אֲחֵדָה כָּדָר הַצִּמְחָתִי לְהַשְׁרֹת
שְׂכִינָתִי בְּקִרְבִּי צִדּוּסִים וְלֹא אֲשֶׁר אֲתֹה עוֹד עַל עִיר אֲחֵדָה וְיֵשׁ מִפְּרֶשׁ צַעִיר לִשְׁוֹן שְׂנֵאָה
כְּמוֹ (שְׂמוּאֵל א' כ"ה) וְהִיא עִירָךְ: (י) בְּאֶרְצָהּ יִשְׂאָג. עוֹד יִשְׂאָג לָהֶם כְּאֶרְצָה שִׁנְאוֹ
מִן הַגְּלִיּוֹת וְיֵלְכוּ אַחֲרָיו: וַיַּחֲרִדוּ בָנִים מֵיָם. וַיַּחֲכַשְׁוּ בְּלוֹתָהּ מִמַּעֲרָבָא:

באור

וְהִמָּנָה (בְּסִפְרָה בְּרַשִׁית ס' י"ט וּבְסִפְרָה דְּבָרִים כ"ט כ"ט). וְכֵן" וְכֵן" בְּצִבְּרֵיהֶם וְכֵן מֵאֲסַתִּי הַנְּקוֹד בְּאִתָּה סִפְרִים
הַמְדִּיקִים וְכֵן הַמְּקוֹרָם עָלָיו וְעַל פִּיהֶם נִקְרָא כֵן בְּסִפְרָה הַזֶּה וְכֵן נִכּוֹן. בְּהַפֵּךְ עָלֵי לְבִי. הַהוּם בְּלִשׁוֹן לְעֵינֵי שׁוֹמְרוֹת
וְאֵת וְכֵן מִפְּרֶשׁ לְבִי בְּקִרְבִּי (אִכְכָּה ה') וְהָהּ כֻלָּל עֲמוֹ הָרַעֲיוֹן שֶׁהִפָּךְ הָרוֹג לְרַחֲמִים. נִכְסְמוֹ. כְּחַמְמוֹ כְּמוֹ
עוֹרֵנוֹ כְּמָדוֹ כְּמָדוֹ (אִכְכָּה ה'). וְיֵשׁ מִתְּגַלְּגָלוֹ וְכֵן כְּמָדוֹ רַחֲמֵינוּ (בְּרַשִׁית ו'ג) תִּרְגַּם אֲוִקָּלָם אֲחִתְּגַלְּלוּ. בְּחֻמִּי
שֶׁם נִחֹם בְּפֶלֶם חֲבוֹר לְבָד עֵינֵי חֲרָטָה וּפִירוֹשׁ מִתְּגַלְּגָלוֹ חֲרָטָה לְהַפְכֵם (וַיִּרְדֵּק) וְיֵשׁ רַחֲמֵינוּ: (ט) לֹא
אֲשׁוּב. לֹא אֲפִנָּה לְהַשְׁחִית וְכוּ', וְרַשִׁי פ' לֹא אֲשׁוּב מַדְבְּרִי הַעֲוֹב אֲשֶׁר אֲמַדְתִּי לֹא מֵאֲסַתִּי וְכוּ' וְהוּא ע"פ ח"י
וְלֹא יִחֹב מִמֶּנִּי וְיֵשׁ מִעֲתִיקִים (וְיִרְדֵּק וְעִירָךְ נִיכָט פֶּלֶן וְיִינְעָר גִּנְזָרֵךְ אֲב), וְהַעֲנִין אֲחֵד. כִּי אֶל
וְכוּ', אֶרֶךְ אֲפִים וְלֹא אִישׁ שֶׁלֹּא יוֹכֵל לְשׁוֹב כְּעַסּוֹ. בְּקִרְבִּי קָדוֹשׁ, ח"י אֲשֶׁר קָדוֹשׁ שְׂכִינָתִי בְּחֻמִּי. וְלֹא
אֲבוֹא בְּעִיר, ח"י וְלֹא אֲחִלֵּק בְּקִרְבָּהּ אַחֲרֵי עוֹד יֵשׁ יְרוּשָׁלַיִם, וְרַחֲמֵינוּ כְּחַב צֶסֶס רִיב"ש עֲנִינוֹ שֶׁלֹּא יִבְלַעֲלֵי
מִקּוֹם כְּמוֹ שֶׁאֲמַר הַאֲמִים יֵשׁ אֱלֹהִים אֶת הָאֲדָם וְכֵן כְּחַב הָרַחֲבָ"ע וְעַד" מִתּוֹרָם אֲשֶׁכְּחִים שׁוֹכֵל לְסִבּוֹל שְׂחִיָּה.
וְיֵשׁ צַעִיר מִמֶּנִּי וְהִיא עִירָךְ (ש"א כ"ה) לִשְׁוֹן שְׂנֵאָה (וְיֵשׁ פִּינְדִּסְחִיָּט), וְהוּא רַחֲמֵינוּ, וְהִיא הַמְּלִיכָה חֲלֹשָׁה:
(י) אַחֲרֵי ה', אֲזִי יֵלְכוּ יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי ה' אֶל הָאֵלִים. בְּאֶרְצָהּ יִשְׂאָג, כְּמוֹ שֶׁנֶּ"י שֶׁאֲמַר הָאֵלִים מֵאֲסַתִּים אֲלֵינוּ
כֹּל הַחַיִּים כִּי הוּא הַמֶּלֶךְ עָלֵיהֶם כֵּן מֵאֲסַתִּים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקוֹל שֶׁאֲמַר הֵלֵךְ יִתְּנֶךָ (וְדִק). כִּי הוּא יִשְׂאָג, וְהוּא
בְּאֵתָה יִשְׂאָג בְּקוֹל ר"ל יַעֲזוֹר הַלְּבָבוֹת וְיִשְׂרָאֵל הַנְּקִרָאִים בָּנִים לְמִקּוֹם יִמְהָרוּ לְבוֹא מִפִּתָּה מַעֲרֵב כְּח"י מִמַּעֲרָבָא.

nicht kehren — nun, so sei Aschur ihr König, denn sie weigern sich zu befehlen. 6. Darum soll das Schwert in ihre Städte kommen, und vernichten ihre Zweige (bildlich für: Kinder oder Dörfer, nach Andern: Fürsten, Helden) und freßen, wegen ihrer (bösen) Rathschläge. 7. Mein Volk hängt dem Abfall von mir nach, und ruft man es zum Höchsten, allesammt preisen (ihn) nicht. 8. Wie soll ich dir thun, Efraim? Wie soll ich dich preisgeben, Siserel? Wie kann

מִלְכּוֹ כִּי מֵאֲנִי לָשׁוּב׃ (ו) וַחֲלָה חֶרֶב
בְּעָרָיו וּבְלִתְהָ בְּדָיו וַאֲבָלָה
מִמּוֹעֲצוֹתֵיהֶם׃ (ז) * וְעַמִּי תְלוּאִים
לְמִשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאָהוּ יֶחֱד לֹא
יִרְוּם׃ (ח) אֵיךְ אֶתְנֶנָּה אֶפְרַיִם אֲמַנְנָה
יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתְנֶנָּה כְּאֶדְמָה אֲשִׁימָה
בְּצִבְאִים נְהַפֵּךְ עָלַי לְכִי יֶחֱד נִכְמְרוּ

* הפסרת ויצא יעקב * האל"ף נחה והיו"ד נעה וחרוקה וזיט
ספרים כצבאים האל"ף נעה והיו"ד חרוקה צטעות.

רש"י

להם צמדדר: (ה) לא יסוז אל ארץ מזרים. הצטחתיו לה תוסיפו לראותם עוד וגו' (שמות י"ד) ומה הועיל כדי על כרחו אשר הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות עזדים לאשור על כי מאזו לשוז: (ו) וחלה חרד. ותנוח חרד צערי: וכלתה דזיו וכלתה. וכלתה גזריו ותחלס: ממועצותיהם. נקוד צ' טעמים צו הטיפחא צו הסילוק לפי שהוא דיצור צפני עלמו וכן להחלו דלל יעמא צעמיו (ויקרא כ"א) וכן לדורותיכם דשמן משחת קדש (שמות ל'): (ז) ועמי תלואים למשוצת. כשהצבאים מלמדים אותם לשוז אלי תלואים הם הם לשוז אם לא לשוז בקושי וסזון אלי: ואל על יקראוהו יחד לא ידומם. ואל הדד אשר עליו יקראוהו הצבאים יחד לא ידוממוהו עמי ולא יאיו לעשותו ויש מפרש שרי על יקראוהו פנעים קשים יפגעו' ואל כמו יש לאל ידי (בראשית ל"א) ואין זאת שהרי נקוד צפתח ואם היה ואל סס דצר היס נקוד ציזרי ויונתן תידגס וצמדועא קשיא יתעדעון עשה על לשון קשה ולי נראה שפירשתי כהוגן: יחד לא ידומם. כחדא לא יהכון צקומה זקופה: (ח) אמננך. אמסרך ציד אויזך כמו (סס) אשר מגן לריך: נכמרו. נתחממו

באר

שחור יהיה מלכס, כן כ"ל שיעורו, וזהו הלכתי בחרגוני קימן סמינת הכונה להורות על הענין שיוכן מומנו. כי מאזו, ועוד שיהדלו עוד מלכסו אלי ולהתחרט על חטאם: (ו) וחלה, פי' יכול ויחנה כמו יחלו (ש"ב ג') (רד"ק). בדיו, בניו שהבנים לאדם כברים לחילן או שהוא מושל לכפרים כי כבר זכר צערי והכפרים לערים כמו הענפים לחילן (רד"ק): (ז) תלואים, החירק תחת האל"ף והוא צמקום ה"א ל"ה כי שרשו חלה ונכבד ונקרא כבעלי האל"ף וכן אשר תלואים (ש"ב כ"א) (הכ"ל). למשובתי, ענין המדר, פירושו צעור המשובה שעושים לי, תלואים בלחם ויו"ד למשובתי איננה קימן הפועל וכן צמקום חפכתי (ישע"י כ"ו) (הכ"ל). ויחכן שנין תלואים נטוים אל המדר ודבקם אליו והיו"ד נוקפת כמו אוהבתי (לעיל י"א) היושבי (הכלים ק"ג) והדומים להם והשם משותף בנפרד כמו שנת, זמרת ע"מ הקרי, ועד"ז נחורגם פה. וי"מ חלויים (ש"ב כ"א) אך השם משונה אין ענינו (זינר לווי"ע אהאפט, חב יח לו חיר קעהרעו וזלזעו חרער כ"ט), אך השם משונה אין ענינו חלל לנבא. ואל על, תאר וזע"פ שהוא פתוח כלומר עליון (רד"ק). לא ידומם, פועל יולא וחינו עומד דעת רבי יונה ופירושו אין אחד מהם שירומם אותו וישאאו (רד"ק): (ח) אמננך, אמסרך ציד האויב כמו אשר מגן לריך (בראשית ג') וח"י אשילין (פערניכטען), לפי הכונה וכן אמנך כדומה אחרדיק (לערטטרייען). כצבאים,

האלף נחה והיא צמקום וי"ו המשך והחירק תחת היו"ד (רד"ק) והוא צבאים או צב"ים המכר עם קדום ועמורה

(ד) בַּחֲבִלֵי אָדָם אֲמַשְׁכֶּם פַּעֲלֹתָיו
אֶהְיֶה וְאֶהְיֶה לָהֶם כְּמִרְיָמִי עַל עַל
לְחִיָּהֶם וְאִשׁ אֶלִּי אֹכִילִי: (ה) לֹא
יָשׁוּב אֶל-אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֲשׁוּר הוּא

nehmend bei den Armen, doch sie merkten's nicht, daß ich sie heilete. 4. An menschlichen Banden leitete ich sie, an Seilen der Liebe, und war gegen sie gleich Denen, die das Joch von ihren Banden Mizrajim sollen sie

ר"א בחבלי שנת ט"ו, ע"ט:

den lichten, und reichte ihnen Futter. 5. In das Land

רשי

ובומר. שלחתי לפניכם מנחם המרגל' נחת. תרגלתי כמו תרגלתי ואין לו דמיון: קחם על זרועותי. זה משה שנאמר בו (צמדד י"ח) כאשר ישא האומן את היונק: ולא ידעו כי רפאתים. יודעין היו אלא שדעו צעקו עשו עלמם כלא יודעים. ואברהם צמדד ר' תנחומא דרשו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לדבר ראה יעקב דשעים עתידים ללאת מאפרים ירצעם ואחאז וכסתלקם ממנו רוח הקודש ויאמר מי אלה (דראשית ת"ח) צקס יוסף דחמים וסרתה רוח הקדש על יעקב וצרכם זהו ואכני תרגלתי רוחי על יעקב לצורך אפרים ולקחם על זרעותיו: (ד) בחבלי אדם. הייתי מושכם תמיד צחצחים רכים אשר ימשוך צהם אדם את צנו כלומר צמשי' דחמים וכן ת": ואהיה להם כמירמי עול על לחימם. כאיכדים הטושים המדומים עול צדיקה ע"י לוחי' להקל מעל הפדה החודשת כן הייתי עמם צכל צרה להקל מעליהם (ל"א סא"ח) כמירמי עול על לחימם כאכרי' המדומים עול מעל לואר הסור ע"י שמאריכין את הכלוני' שהעול נהון צראשו להקל על הפד' החודשת כן הייתי עמם צכל צרה להקל מעליהם כן תרגום יונתן הא כאיכר' טצא ומוריד צלחיתאון: על לחימם. ל' לחי של מצוי: ואלו אליו אכיל. הטיתי לו כח להכיל עול היסודין וי"ת על סס שסיפק מזונות

באר

למוד (וערנען), תרגם עם הסי' בראש (בערנערהרען, ערקלערען, איבערנעטלען, צערדראוועטעטען), וכן מן ל'סד (וערנען), כאשר בלשון סורי תלמוד (ועהרען), וכן תרגל הוא פעל מורע צחופת ח"י

בראש מן רגל (ע"א), ועניו ע"ד השאלה ללמוד בלשון דרגליו (געהען) לערנען, דען פֿום לייטען), והשאל על הדרכה והנהגה צמוקרי. וס'ם לכך אל דבריו כי ישרים הנה וחדשים לפניך, ואני דברתי יותר מזה צספר לשון צשירים המונק ללאת לאור. וענין העלילה יקר מואר, לפי צכנה ישראל נער אומר ע"ד הדמיון, כי לארהו ללכת צרגליו להקל אותה להליכה ולקחתו צנחת צמוקתיו כאשר ישא האומן את היונק לשאחו צחיקו. קהם, מוקור צחקרון פל"פ כלומר לקחת או פעל עבר כמו לקחם מן קח (ומחקל ע"י) ומרגווי צאון שספגול צניהם. וי"ת

תרגלתי צצרי' (ציהרען), קחם ונעלמיון עבר: (ד) בחבלי, צפחת והם עבותים (ד"ק). אדם, צחצחים

רכים ונומים הראויים לאדם משכמים ר"ל צנחת חוולה. בעבותות אשה, חכל ומשלה ומרים או רצויות כמו שפירשו ר"ל צעקן מן עבות (הכ"ל) והוא ככל ענין צמלות שונות. ואהיה וכו', הייתי להם כאותם שמרחמים על העבלה שלא חסיה חורשה יותר מדי ומרימים העול מעל לוארה, ומולין אותה על לחים כדי שלא תמשוך והנות מיגיעה שעה או יומים (ד"ק). ולדעתו כמירמי מענין הרמה ונשיאה (דיח דחי יתך פֿאקן האלוע וועג אור' דיח באוקען העבען), וכן כונת ח"י שלפנינו כאכרי' טצא דמיקל צכחק מוריא ומוריד צלחיתאון. ולדעתו כמירמי הוא ענין הדולה והסרה כמו והרים את הרען (וועגהעבען), וכן הוא צמרגונו וקרוב לזה פיר'שי המרימים עול ומעל לואר ע"י שמאריכין וכו'. ואש, ענין נמיה צהפעיל. אכיל' שם צשקל אכיל' כמו מואכל וכן ח"י

למחל ענין אכילה ולדעת החכם צעזעניוס הוא ההפעיל דרך ארמית כמו אכיל' (ירמי מ"ח) ויהיה

ענינו האכלתי אותם והוא רחוק: (ח) לא, לא היה להם לשוב אל א"מ לצקס עזר כי צבר ארמית לא חוספון לשוב דרך הזה עוד (דברים י"ז) (ד"ק). ואשור וכו', ועמה שסם זה עברו על מלתי וצבו למלרים יהי' ענשם

des Krieges, da Mutter sammt Kindern zerstückt ward. 15. Solches veranlaßt euch Bet-
El, wegen eurer argen Bosheit. Mit dem frühen Morgen (d. h. mit dem An-
beginn seiner Re-
gierung) soll er ver-
schwinden, ja ver-
schwinden soll er, der König Israel's.

11. 1. Da 38-
rael jung war, liebte
ich es, und aus Miz-
rajim rief ich meinen Sohn. 2. Sie (die Propheten) riefen ihnen zu, doch
sie gingen von ihnen weg (wandten sich ab), sie opferten den Baal's, und räu-
herten den Götzenbildern. 3. Ich gängelte Efrajim (d. h. ich leitete es), ihn

(טו) פָּכַח עָשָׂה לָבֶם בֵּית-אֵל מִפְּנֵי
רַעַת רַעַתְכֶם בַּשָּׂחַר נִדְמָה נִדְמָה
מִלֵּךְ יִשְׂרָאֵל:

יא (ה) כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וַאֲהַבְּרוּ
וּמִמְצָרִים קָרָאתִי לְבָנִי:

(ג) קָרָאוּ לָהֶם בֵּין הַלְכוֹ מִפְּנֵיהֶם
לַבָּעִלִּים יִזְבְּחוּ וּלְפִסְלִים יִקְטְרוּ:
(ב) וַאֲנֹכִי תַרְגֵּלְתִּי לְאִפְרַיִם קָחֶם
עַל-זִרְעֹתָיו וְלֹא יָדְעוּ כִּי רַפְּאֵתִים:

רש"י

(ישעיה ג') ועולליהם ידוטשו (סס). ל"א דוטשה עזובה כמו נוטשה: (טו) ככה
עשה לכם צית אל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שצצית אל: רעת רעתכם.
רעת רעעכם עזירות זדונכם: שסחר נדמה נדמה. נדדם כאילו צלילה כלומר אין זו כח
ולמה כל זאת כי צהית ישראל נער ואוהצוה מנועד מכל טוז:

יא (א) וממצרים קראתי לבני. ע"י נציאי להצק צתודתי והם מה עשו: (ב) קראו
להם כן הלכו מפניהם. כל מה שהנציאים קוראים להם ללמד דרך הטובה כן
הם הפכו עורף לצדוה מפניהם: לצעלים יזבחו. דרך המקרא לדבר כן כמו כרוסם כן חטאו
לי (לעיל ד') וכאשר יענו אותו כן ידעה (שמות א'): (ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם

באר

בְּהִית הפך זה הענין ולא ידעתי עשעו. נִדְמָה, מקור שלם עם ה"א ר"ל שלא הומרה בחי"ו כמו בְּהִנְלֹת
בְּנִלֹת ובה עם הנו"ן כמו הנגלה נגליתי (ש"ח ב') והם ענין כריחה כמו דמיו עמי (הושע ד') (ר"ק) ובה כן
עם המקור לחזק הענין, ובאופן זה תרגמתי:

יא (א) כִּי נָעַר, עוררו כנענורו משועבד כנולדים אהבתי. וּמִמְצָרִים, י"ו ררתי שמו בני ככורי ישראל
כת"י קריית להון כנין. ולפ"י ל"ל שהלכו"י ליחס הפעול כדרכו לפעננים, אך הענין יורה שאינו קריחת
הסם כי אם קריחת קרבות ושעורו מנח לאחו מנולדים שלחתי אליו עבדי הנציאים לקרוא לו לשוב אלי, ועי"י
אמר קראו הנציאים להם וכו', ועי"י מנורגס אשכנזית: (ב) קָרָאוּ להם, הנציאים קראו להם והם הלכו
אח עם המה ולא אלו לשמוע אבל דברו לצעלים וכו', וכן ת"י שליחית נציאי לאפלא להון ואינון עשו
מקבל אפיהון: (ג) תַּרְגֵּלְתִּי, אמרו שהוא כמו הרגלתי בחלוק תי"ו בה"א כמו שנהבו העבדים דרוב כחתי הנו"ד
ובהרבה מקומות ואעפ"כ כחלחל הנלה לא מלאנו חלוק תי"ו בה"א, ועי"כ יסכן לוור שהוא סם הפועל, והיה
רבי להיותו מלרע בפלם תפארתי ונאמר מננו תרגלם בפלם תפארתי, ואע"פ שבה ההמשך אח"י אחר הוא, והוא

ענין הרגילות ידוע בדר"ל כענין המנהג (ר"ק) ועמה שונע מה שהורה לנו החכם געזעניוס בזה, כי לרעחו
הוא מן פעלים המרובעים כמו. תורגם שהת"י נוספת על השרש להורחת פעל יולא כי רגם בלשון קורית עיטו

(יז) וְקָאֵם שְׂאוֹן פֶּעַמִּידָ וְכָל־מִבְצָרֶיהָ
וַיֵּשֶׁד בְּשֵׁד שְׁלָמָן בֵּית אֲרֻבָּאל בָּיִם
מִלְחָמָה אִם עַל־בָּנִים רַמְשָׁה:

* דגש אחר ת"ג ע"ד הארמית והסי'ן צטעס רביעי
וצקמ"ן וצקלת ספרים צ"ק ולכן היא קמולה.

zerstört, wie bei der Zerstörung durch Schälman in Beth-Arbeel, am Tage

Frucht der Lüge ge-
gessen, da du ver-
trauest deinem Wan-
del, der Menge dei-
ner Helden; 14.
drob erhebt sich
Getümmel wider
dein Volk, und all'
deine Festen werden

רש"י

ואז יהי' עת דלוי' לכם לדרוש הקצ"ה צל לרכיכם כי אז ישמע לעתפכם: ויורה לך. לבס
וימטיר לך לבס כמו ירה צים (שמות ט"ו): (יג) אבלתם פרי כחש. איתקצלתון
תושלת חזיכו: (יד) וקאם ש'ון. קול ענות כונו: כש שלמן צי' ארצאל. כחזיוס
הצאים על עס יוש צלום פתאום על יד מארצ שלא נזהרו צם לצדו מנפיהם וסודדים
את הכל. צי' ארצאל יונתן תרגמו צי' מארצ ואל"ף ולמ"ד יתירה צו כמו יזעאל ש'ינו
סס עיר כגון (לעיל צ') יענו את יזעאל וקראו צל' סס אף כ'ון קרא אותו כמין
סס עיר וכן חיצו מנחם אלל דונס פתרו סס מקוס: רטסה. נצקע וכן נעדים תדעסה

באור

ונפל מנחם ה"א הבנין, כמו שהו' הונחג בלוי' נח"ע"ה כמו שינו שינו וענינו חרישה לשדר השרה ולהסר הקוליס
והחרוליס ולנחן ולקבל הארמה מאכזיס ועלס, וצדק"ל שרה כיר כירה סכה, וענין המשל פה הסירו מלככם
דעו' כחצות ונפקדו' ועשוהו מוכשר לקבל הכמות טובות. ועת' לדרוש, שעורו כבר הגיע העת שחדשו את ה'
ותשובו אליו. ער יבוא, המלה הזאת כשתבוא על פעל עבר או עתיד תבא בדרך קלרה בחקרין אשר ור"ל עד
אשר יבוא. ויורה וכו', ולא יקופה סכרס ון השמים: (יג) חרשתם וכו', פירושו חרשתם וחרעתם כי אחר
החרישה הריעה וסיניהם משל למעשה (רד"ק). כי עמדת בדרך, כף הנוכה לנוכה הושע בן אלה שחרב שמרין
ביוני וגלו השבטים עמו (הכ"ל): (יד) וקאם, ככתבה צו האלף נחה שהיו עין הפועל או שהאלף הכחוצה היא
מיוצרת מיו"ד עין הפעל לְקַם: את ימי הפורים האלה (אסתר ט') רד"ק פצירושו דכספר המוכלל. והנכון שהוא על

משקל ארמית שבה האל"ף במקום הו"ו כמו ד'ארין (דניאל ד') וכמו מביא דל"ג (נחמ"י י"ג) והכנס ג' ע"כ וס'ס

כח על מלת וקאם שכן הוא משקלו בערבי. וכן ליעתי פעל לְקַם במגילת אסתר מלשון ארמית וכמוהו וְרִיגוֹם

בנחה הו"ד (רמ"ז) דִּיב' בנע הו"ד (ישעי' י"ט) וכל פעלי ע"הפ ישנתו ליו"ד כעה ע"ד הארמית כמו

תִּבְכֶּם (דניאל א') ובתלמוד ישמחם בהרבה וזה, ויותר וזה בכלל כספר א"ה"ה החדש. יושד, מנחין הפעל מופעלי

הכפל והדגש נורה על חקרן הכפל וכחצו ביו"ו עס הדגש. ובמקלת ספרים יושד בק"ח (רד"ק) והדגש אחר ת"ג

הוא ע"ד הארמית. שלמן, סס אים והוא שְׁלָמָן ובה דרך קלרה שְׁלָמָן בלי הרכבת שמו חָסַר שהוא רק סס

בלוי כמו פול אחר אחר חרון (ועיין מ"ב י"ז ג', י"ח ח') וזה סיפוס מנחם. בית ארצאל, סס מקוס בלחך

הגביל (עיין יוספון לרומים השני הקדמוניות א' י"ב י"ח), והיא עיר מולדת נחאי הארצלי המכר במשנה (אבות

ע"א מ"ו) והעיר נקרא ביום ארצאל כמו צי' אל צי'ת לחס, ורבים בן וענינו פה בצי'ת ארצאל והבית השמוש

תחסר כמו הנמלא צי'ת ה' (מ"ב ט"ז) והרומים לו. ויונתן תרגם שְׁלָמָן בְּמִנְחָה מענין אריה כמו ארץ — אל,

עיין רש"י. רששה, כמו ועולליהם ירועשו וענינו הנעשה עס ההפלה וחרגו' ונעשתה (שמות כ"ג) וחרטישה

ות"י טרפו' והוא כמו שחר"ל שטרפה כותל (רד"ק בספר השרשים) ובנוסח שלפניו כתוב קטילם אולם בישעי' סס

החרגו' יעריפו'. והענין מוסב על כש שלמן וכו' כלומר ציוס מלחמה נבקעו האמהות עס הבנים ואמר שכמו בן

ירועשו גם הנה: (ו) ככה וכו', הדרג הזה נעשה לבס בקבת צי'ת אל ורעת העגל שהיא הרעה הגדולה

שצדעתכם ברמה לבס העומם הזה. וכן ת"י בן ברמו לכו'ן חיינן דחבון צי'ת אל. בשחר, צדק' והוא משל על

חללת מלכות הושע בן אלה בשנה שס לנולדו ככרחה מלכותו כי אז אסרו מלך אשר כו"ש צ"ב סס. ות"י בְּסֻפָּא

sie züchtige; es werden wider sie Völker versammelt, sie anzuspannen an einem zweifachen Joeh (d. h. sie nach ihrer zweifachen Sündenlast zu drücken). 11. Efrajim ist eine Kuh, gewohnt, gern zu dreschen, aber ich fahre über ihren schönen Hals, ich lasse Efrajim fahren, Jehuda soll pflügen, Jakob mag eggen. 12. Sät euch nach Gerechtigkeit, erntet der Frömmigkeit gemäÙ, machet euch das Feld urbar! Es ist Zeit, den Ewigen zu suchen, bis er kommt, und euch Recht regnen wird (d. h. Vergeltung, Lohn der Gerechtigkeit zu Theil werden wird). 13. Ihr habt Frevel gepflüget, Unrecht geerntet, die

לשתי עִינֵתָם: (ב) וּפָרִים עֲגֹלָה
מִלְמַדָּה אֶהְבֵּתִי לְדוֹשׁ וְאֲנִי עֲבַרְתִּי
עַל־טוֹב צוֹאֲרָה אֲרַכִּיב אִפְרַיִם יַחְרוּשׁ
יְהוּדָה יִשְׁדָּד־לוֹ יַעֲקֹב: (ג) זֶרְעוּ לָכֶם
לְצִדְקָה קַצְרוּ לְפִי־חֶסֶד נִירוּ לָכֶם
נִיר וְעַתָּה לְדֹרוֹשׁ אֶת־יְהוָה עַד־יָבוֹא
יְיֹזֶרָה צִדֶּק לָכֶם: (ד) חֲרַשְׁתֶּם־רֹשַׁע
עוֹלָתָה קַצְרַתֶּם אֲכַלְתֶּם פְּרִי־כַחַשׁ
כִּי־בִשְׁחַת בְּדֶרֶךְ בָּרָב גְּבוּרִידָה:

* עֹנֵתָם קָרִי

ת"א זרעו וגו' סנהדרין דף מ"ט:

רש"י

(יא) ואפרים עגלה מלמדה. מירפוינט"א זלע"ז עשו' חצורות זמלמד הצקר סקורין רי"ס גולמיו"ן זלע"ז כלומר הדעה יסודין הזאתי עלי' והדי היא לא נכנעה ותמיד אזהרת לדוש צתצואה מקום מאלו והשמן ולא נכנעה להיות חודשת כלומר לא נכנעו לתורה אלא הלכו אחר טדירות לזס: אהצתי יו"ד יתירה כמו (זדאשי' ל"א) גנזתי יוס: ואני עדדתי על טוז לו אורה. לפיכך אני מציא עליה מלכי' שיתישו את כחה: ארכיז אפרים יחרוש יהודה וגו'. אס תרלו שארכיז אפרים על האומות יחרוש יהודה וישדד לו יעקב וירש את ארמת' ואת נכסיסה: (יב) זרעו לכם לזדקה. אזל אתם חרשתם רשע וגו' לפיכך וקאס שאון צעמך: נירו לכם ניר. עסקו צתורה ומשס תלמדו ללכת דדרך טוז' להתבצר על ילד הרע כזה שהוא נד את השדה להפוך שרשי העשצים המנחיסים צתצואה מימות החמ' כמה ימים לפני הזרע ועתה תקצו לדרוש את ה' לתלמוד תורה: עד יצא ויורה לזק לכם. כשתהיו יגיעים זה הוא יצון אתכם להויעכם לפוטותיהם זלדק. ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיצא עליכם הלחץ וזה יגרם לכם שתתקבל תפלתכם צעת הלורך

באור

האנעגן: (יא) מלמדה. ענין הלמוד וההרגל. אהבתי, הי"ד נוספת והוא כמו אהבתי, וכמוהו מקנחתי כחנתי (ירמ' כ"ב כ"ג) לפי הכתיב. וענינו אפרים מורגלה לדוש והיא אזהבה את הדישה למען חאלל מן הדש ואינה מורגלה לעבודה כברה. ואני, הי"ן להפוך. כלומר אלל אני מששמי לוארה, וראיתי שהיא טובה ושונה ומוכשרה לשום העול עליה ולכן. ארכיב, אסוכב שחנהג את העגלה בעול על לוארה, יהודה יחרוש שדהו ויעקב ישדד ארמתו. ישדד, מענין שדה וענינו הליכה החורש אחר מחרשתו לכחוש הרגבים ולשוות פני האדמה וכן אס ישדד עומקים (אויב ל"ט) (ד"ק): (יב) זרעו לכם, יוסיף לדבר מענין הזריעה והחרושה ויאמר: טוז לכם אס מדרעו כעת זרע זדקה למען תקלרו צתצואה לפי החקר שאסם עושים. נירו, לוי מנצין הפעיל ומשפטו הכיר,

עֲלִינוּ: (v) מִיָּמֵי הַנִּבְעָה חֲמָאָה
יִשְׂרָאֵל שֵׁם עַמּוּדֵי לֹא־תִשְׁיָגֶם בַּנִּבְעָה
מִלְחָמָה עַל־בְּנֵי עֻלָּה: (י) בְּאוֹתֵי
וְאִפְרָם וְאִפְסוּ עֲלֵיהֶם עֲפִים בְּאִסְרָם

men! 9. Seit Gibeah's Zeit hast du gesündigt, Israel! Darin sind sie verharret, daher erreichte sie nicht der Krieg zu Gibeah wider die Söhne des Unrechts (ruchlose Menschen). 10. Nun ist's mein Wunsch: Daß ich

רעזי

יעלה על מצחיותם. שגלו עוצדיהם ואין עוד פונה להם: ואמרו. ישראל: להרים בסונו. שלא יראונו אויבינו צצשתנו: (ט) ממי הבצעה חטאת ישראל. חטאת זה נקוד פי שהוא לשון נקזה ולשעצר כמו עשת זאת אלת יד מימי בצעת צנימין חטאת ישראל לפני שהיה מעשה פלגש בצצעה צימי עתניאל צן קנו שהיה ראשון לשופטים צימי כוטר דשעתי' וצימיו היה פסל מים' וכל זה מלינו צסדר עולם: שס עמדו. צאותה מדה אחזו להם מאז: לא תשיגם בצצעה מלחמה וגו'. ולפי שהיה עון ע"א צדיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הלכיה' ידם צמלחמת הבצע' על צני צנימין וקראם צני עול' צני גאון' שעשו עולמים עליונים ולא שמעו צקול אחיהם לתת צני הבצעה. ויונתן תירגם על ששאלו להם מלך והמליכו את שאלו. ואינו מתישב לי אחר ל' העצדי וגם. שאר חיבור הפרשה נופל על לשון הראשון: (י) באותי ואסרם. לפי דלנוי תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ציד שסייה: ואספו עליהם עמים צאסרם לטתי עונותם. לפי שדימ' אותם לעבד' כמו שגמאר אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפניה שמייעיד אותה צדישה ויאסרהו צעול המחרשה וסימלנו' העול נוקצי' ויורדים ח' מכאן ואחר מכאן אלל שני עיני השור וכן ת"י כמים' פדנא על דרתין עונתיה. פדנא למד צק:

באר

בצבאנו ויש מפרשים אותו קליפת העץ כמו ותאנתי לקננה (יוראל א') (רייזהוף), טפלוטטער · (ח) חטאת ישראל, שהם חטאת ישראל. יעלה וכו', ילנה על מזבחוס מואץ עוד פנות אליהם להקריב בם. ואמר, ישראל. להם חטאת וכו', כיו שאל ירחו האויבים בבשטנו (ר"י) והר"ק פי' מרוב החרות שבזבאוס ישאלו שיפכוס ההרים ולא יסבלו החרות ע"כ, וכן כראל לי עקר: (ט) מים, עון בע"ה יהיה בידם מיונות פלגה בצנעה כי בם אז היה בידם פקל מנייה. וי"א אחר מ"ם המיונות יוחר מחטאם חטאת ישראל, ור"י מיונות והוא הכנון וכן תרגומי. שם עמוד, צונעל הזה עמוד אז ולא חזרו למועד בדמותורבא. לא חשיבם, לכן לא חשיב אורם בצנעון לנחון מלחמה שכלחמו על בני עולה הם בני ציונין שחקיו י"י עובדי עברה. והר"י פי' עמוד בדרך ההנאה אלו עמוד, ר"ל בני שמרון ואפרים שזכר אין ספק שאל חשיבם בצנעה מלחמה. (ווערען יית דאעלעכטס לונג קאפאפעע שטאחנרען, עס ווירדע זאל ניטש צוהרעניכט האבען דער קריגענישטס חו. 3. ו. עולה, כמו עולה ונחפס עין הפעל של עולה ולמד הפעל גליחם כלל כח עולה

שְׁמֵאלָה וְשֵׁלֹמָה, זְעוּרָה חֻזְעָה, כִּבְשָׁה וְכַשֵּׁה וְהִדְוִימִים לָהֶם (רד"ק): (י') וְאִסְרָם, שָׂרְטוּ יָמָר וְנָן הִקְלָ וְכֵן יוֹסֵר לָן (תשלי ט') וְהִנֵּה הַסֵּמ"ד לְחִסְרוֹן יו"ד פֶּא"ה כִּי אֶצְוֹק וְיִים (ישעי י"ד) (רד"ק). בְּאִסְרָם, כִּמּוֹ שְׂאִרְסִים הַשְׂרִירִים לְחֻרֹשׁ (הי"ל). עֲזִיבְתָם כִּמּוֹ מַעֲרִיפָם (סְהִלִּים קכ"ט) וְהִלְחֵד עֲזִיבָה כִּפְלֵס שְׂאִיבָה וְהוּא הָקוֹ שִׁיחֻרֹשׁ הַמִּזְרָה:

בשורים כשיעור שיליה בו ואחר כך יסוד ויעשה אחר כמורה (רד"ק) וכן ח"י כמסר פגדא על תרחין עומתה, בפגדא הוא למד בדר, וכן מתורגם אשכנזית והמשל לפי שידות אחרו לעגלה בפסוק הסמוך עיי' רש"י והמשל שביד עליהם רעה כפולה ומכופלת כפי מדרש רעש, וחכמי עמים קראו פזנחם ומעתיקים (וועג) חיד

[illegible]

Armen's; ja, es trauert feinetwegen das Volk, und seine Götzenpriester zittern feinetwegen, seiner Herrlichkeit halber, daß sie von ihnen gewandert ist. 6. Auch er (der Göze) wird nach Aschur (Assyrien) gebracht als Geschenk zum Könige Sareb (dem Feindseligen);

Scham empfängt Efraim, und Israel schämt sich seiner Rathschläge. 7. Verachtet ist Schomron (Samaritanien), sein König, wie der Schaum auf der Fläche des Wassers. 8. Es werden vertilget die Höhen von Arven, Israel's

כִּי־נָלָה מִמֶּנִּי: (ו) גַּם־אוֹתוֹ לְאַשּׁוּר
וְכָל מְנַחָה לְמֶלֶךְ יִרְבֹּבְשָׁנָה אֶפְרַיִם
יִקָּח וַיָּבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ: (ז) נְדָמָה
שְׁמֵרוֹן מִלְּבָה בְּקֶצֶף עַל־פְּנֵי־מַיִם:
(ח) וַנִּשְׁמְדוּ בָמוֹת אֹן חֲשָׁאת יִשְׂרָאֵל
קוֹץ וְדַרְדָּר יַעֲלֶה עַל־מִזְבְּחוֹתָם
וַאֲמָרוּ לַחֲרִים כִּסִּינוּ וּלְנִבְעוֹת נָפְלוּ

רש"י

העמידה לצא על עבלי' שצצית אל שהיא נקראת צית און צספר יהושע: יגורו. יראו ממנו שבינו שצסמרון למה כי אל עליו עמו וכמרו אשר עליו יבילו עתיד עתה יאצלו על כדורו כי גלה: (ו) גם אותו לשור יוצל. זה היה צצית שתיס עשרה לאחו ועד ה' את דוח' פול מלך אשר ויגל לראצוני ולבני וגו' ונטל עבלי ההצ אשר צצית אל והלך לו לקיי' מה שנאמר גם אותו לשור יוצל: מנחה למלך ירצ. זה סנחריצ. צצנה אפרים יקח. צצית יקח לו ירצע' שהוא משצט אפרים שהעמיד לו עבל זה לאלוה: ויצט ישראל. מאותה עלה שנעולו לעשותם כמו שנאמר (מלכים א' י"ז) ויועץ המלך ויעט שני עבלי זה: (ז) נדמה. נשתתק מלך שומרון והדי הוא כקף שעל פני המים שהוא אישקומ"א צלע"ז: (ח) צמות און. צמות צית אל: קוץ ודרדר

באר

כ"ז. שכן שומרון, חלל שמדן ואינו כמו ושכנר (שמות י"ז) חלל הוא השוכן בחוף שומרון פי' השוכנים בשומרון (רד"ק). ר"ל שהוא חלל מורכב כמו זקן ציח צבד פה. ובמרוי, כקני חליל יקראו כן לפי שהם לבושי חמורים

מענין עורמו כחור כמרו (איכה ה') (דער טרוירר, פֿינסטער, חין סווארלען קליידער) איינהער געהערט, או מענין חמור שהם כהנים לעבודת החמה ורוב עבודתם באש ובחמור (אחנכנשעריעסטער). יבילי, פירשו הנפדשים גם הכמרים שהיו שומרים עליו עד הנה עשה יחאצלו ופעל אלל עומד במקום שנים שבע על כל אחד מהם (ד"א יך זאנאט פֿרייען), אך המללה חלושה. ונראה לי יותר דעת החכם געזעניוס שהוא מלשון ערבי ופסטרנו רעדה, מורא, ומה גילו בפירה (מהלכים ז' י"א) (פֿערניצטעט מיט ליטטערן). גלה דבריו (ד"א בייידען חעקטען דער פֿריידע חוור דער אהנאט ווערדען חים העברע: איסען אָפֿטער דורך דאזעלבע וואָרט אויסגעדיקט, דא דאז הערן פֿאָר פֿריידע בעבט אונד פֿאָכט וויא פֿאָר אהנאט אָ פֿאָר פֿאָר פֿריידען בעבען (ישע"י כ' ה' ירמ"י ל"ב נ"י) פֿערגל"י בען חול ליטטערן אונד פֿאָר טאנלען, חָגָה (פֿאָכט, ליטטערן) אונד חגג, (פֿרייען, פֿעסט

בעגעהען), ודבריו ככונים. ועל פיהו תרגמתי כן: (ו) אותי, העגל. בשנה, שם בחספת טון. וכזה רבי יונה כי הוסיפו בו הנו"ן, לבזוי העגל שקרא בשנה, כמו והבשה אכלה את יגיע אבותיו, ויש לפרשו כחשמועז כמו צושה והנו"ן נוספת וכן ח"י נחשח. יקח, ח"י יקבלון: (ז) נדמה, כמעל עומד כי הוא פסגול ענין דמיון (שומרון גלייכט מיט זיינען קאָניג וויא חו. ז. חו.), ויש לפרשו ענין כריחה כמו דמיו עמי (הושע ד') (רד"ק) וכן ומוורגם אשכנזים, ועד"ז ח"י נחשח שומרון כנלכה כרוחחא על אפי מ"א. בקצף, כל קף ענין כריחה ככעס ומה נאמר לרמיחה המים בחחק הרוח כקף על פני המים. וכן ח"י כרוחחא (רד"ק) וכן הוא

מִזְבְּחֹתָם יִשְׂדָּד מִצְבֹּתָם: (א) כִּי
עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ לָנוּ כִּי לֹא
יֵרָאֵנוּ אֶת־יְהוָה וְהַפִּלֵךְ מִה־יַּעֲשֶׂה־
לָנוּ: (ב) דְּבָרוּ דְּבָרִים אֱלֹתִים שׁוֹא
כָּרַת בְּרִית וּפְרָח כְּרָאשׁ מִשְׁפָּט עַל
תִּלְמֵי שָׂדֵי: (ג) לְעִגְלוֹת בֵּית אֹן
יִגְדְּרוּ שִׁבְן שְׁמֵרוֹן כִּי־אֲבָל עָלִיו
עֲצוּ וּכְמָרִיו עָלִיו יִגְלִיו עַל־כְּבוֹדוֹ

nun sollen sie büßen ;
er (der Feind) wird
ihre Altäre abbre-
chen, ihre Bildersäu-
len zerstören. 3. Ja,
nun werden sie spre-
chen: Wir haben
keinen König, denn
den Ewigen haben
wir nicht gefürchtet,
und dieser König —
was kann er uns
thun? 4. Sie reden
(unnütze) Worte,
schwören falsch,
schließen Bündnisse:
So wird wie Gift-

ת"א לעגלות וכו' מבלה ב' כ"ה. סנהדרין ז' מ"ג:

pflanze in den Furchen des Gefildes, das Vergeltungsrecht blühen. 5. Die Einwohner Schomron's (Samaritens) ängstigen sich wegen der Rälber Bet-

רש"י

לסון ועדפו סם (דברים כ"ה) ועדפתו (שמות י"ג) יסזור לוֹאֵר'. ד"א לפי מדרש אגדה
בדול השלום שאפי' ישראל עזרו ע"א מכוכבים ומזלות וסל' צנייהם אין השטן מקטרב
צינייהם שגאמר חזור עצים אפרים הנח לו. (לעיל ד') וסניו המחלוקת שגאמר חלק
לצם עשה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרב: (ג) כי אתה. צנא אליהם הרעה יאמרו
אין לנו מלך מלכנו אשר צטחנו צו לאמר ילֵא צראסונה ונלחם את מלחמותינו אין
מועיל לנו כלום: (ד) אלות שוא. השצע לסקר. אלות כמו כורת ל' הווה כורת דרית
לע"א של מולך לפיכך ופרח עליהם משפט יסודין ופורענות כראש הוא עשז מד
הפורח על תלמי שדי צעון שססינין בצולי שדי'. ותלמי שדין מענו' המחדיש קדויה תלס.
ד"א על תלמי שדי שסם עושים סם מזזחות' כמו סג' בס מזזחות' כנלי' על תלמי שדי
(לקמן י"ג) סם יפרח עליהם משפט עונס. ד"א אלות שוא כל דרית שסם כורת' זה
עס זה עוצרי' עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש שהוא פורח על תלמי
שדי שהוא עשז מד כך משפטיהם פורחים וגדלי תמרורי' לעניו' ואציניס ואף עמוס
אמר כן כי הפכת' ללענה משפט (עמוס ו'): (ה) לעגלות צית און וכו'. לפורענותן

באור

לפשת האמתי והמשך הענין, וכעין זה ח"י פרי עובדיהון גרמו להון דרגון כך אסגיית להון עללא חסיגיו שולח
לאזריהון כד אסייתי עובא לארעהון אוטינו לקמחיהון עיין רש"י: (ב) חלק לבס, עומד כמו נחלק (רד"ק)
וכן ח"י אספג. יאשבו, ענין שמוה כמו חלשם שמוון (הושע י"ד) (הכ"ל). יערוף, ח"י סאה אחר קדלסון
ראזריהון, מענין עריפה הלאחר דרך שאלה ומליה על שכירם המזזחות ונאופן זה חרגמיו: (ג) כי עשה,
ציון שחבא עליהם לרה זאת יאמרו וכו'. מה עשה לנו, ונה יוכל המלך הזה להושיע לנו: (ד) דברו דברים,
מדברים חלין אין סם מועיל וכלי הכחשה. ופרח, לכן יפרח עליהם משפט הנמול כמו עשז הארסי הפורח על
תלמי שדי. כראש, ענין ארס כי כראש הפתח הוא הארס לפיכך נקרא ראש (רד"ק) ואלה דברי החכם געזעניוס
בקפרו (פיעלוייט דחם רית פלאונלע ענטוועדער פלאן דען דאזדען ווען עס לו"ב"ט
טיערלינג ווערע קדער פלאן דען פרייטען ווען זאן און דיה גיפטיגע קאליקויניטען דעפטיע,
קחפן געכאנטט וואורדע, וויח וויר פלאן זאלטקאפפען ח"ג"ד רעדען): (ה) לעגלות,
קדון כלשון נקבות מעגל כן בקר והם העגלים שנסה ירבעם (רד"ק). יגורר, ענין פחד כמו יגור מואב (במדבר

hassé ich sie; aus meinem Hause vertreibe ich sie, ich will sie nimmer mehr lieben, all' ihre Obern sind abtrünnig. 16. Efraim wird geschlagen, ihre Wurzel verdorrt, sie werden keine Frucht tragen; ob sie auch (Kinder) gebären, so tödte ich die Lust ihres Leibes (ihrer Liebe Leibesfrucht). 17. Mein Gott wird sie verwerfen, weil sie ihm nicht gehorchten, und sie werden herum wandern unter den Völkern.

כָּל־שָׂרֵיהֶם סוֹרְרִים: (ט) הִכָּה אֶפְרַיִם שָׂרֵשׁ יָבֵשׁ פְּרִי בְלִי־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי יִלְדוּן וְהִמַּתִּי מִחֲמַדִּי בְמָנָם: (י) יִמָּאֶסּוּ אֱלֹהֵי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לִי וַיְהִיו נִדְרִים בְּגוֹיִם:

י (ב) גֵּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יִשׁוּהָ לֹא כָרֵב לִפְרִי הָרֶבֶה לְמִזְבְּחוֹת כָּמוֹב לְאֶרְצוֹ הַמֵּיבֹו מִצְבּוֹת: (ג) חֶלֶק לָבָם עֲתִירָה יֶאֱשָׁמוּ הִוָּה יַעֲרָף * בל קרי

10. 1. Israel ist ein leerer Weinstock, soll man ihm etwa Frucht ansehen? Je mehr seiner Früchte, desto mehr häuft es Altäre, je besser sein Land, desto herrlicher machten sie die Bildersäulen. 2. Gethöist ist ihr Herz,

רשי

הרצו לעצור ע"א מנכנסים ומולות צצמות לפי שהיה שם המסכן צתחלה היו אומרים להם כצאי העל שהוא מקום נצחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסר אהצתם. לאהוב אותם: (טז) פרי כל יעשון. לא טוב להם לפדות ולרצות שהרי גם כי יולדו והמתי מחמדי טב': (יז) ימאסם אלהי. איננה קללה חלל צטורה עתיד הוא למאסם: י (א) גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ישראל דומין לבפן המסיר כל פרוי הטוב כך עוצו אותי שאני פרי הטוב והטוב לו: פרי ישוה לו. פרי אשר ישוה לו ויטב לו: כרצ לפרוי הרבה למזבחות. כשהפעתי להם הטובה הם הרצו לעשות עגלים למזבחות. ד"א גפן צוזו ישראל פרי מעשיו גד' לו פרי ישוה לו ויעל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכנסיהם שלהן לדעה והיו לשון התדרגום: הטיצו מלצות. הרצו מלצות: (ב) חלק לבם. ממני: עתה יאשמו. הוא הדבר אשר יערוף מזבחותם יערוף יסחית

באור

קצר שם, כן מראה לו וכן תרגומתי. וי"מ אשר שנאחם שהיו שם (אזון דחרט ווילען האם חיק יח). אהבתם, מקור ר"ל לאהבה אותם. כל וכו'. כל שריהם סוררים ואין תקוה שיעשו דרכם: (טז) גם כי וכו'. כמה מהם יולידו בנים. מחמדי בטנם, פרי בטנם שהם מחמד לבם ועינם. וי"מ שפר מציחון (דחז ויעבליכע חייהרעם וייבעם):

י (א) בוקק, ענין רקות והוא צורר וכן בוקק ומצוקה (כחוס ב') (דח"ק) והחכם געזעכיוס מעמיק (אין גי'וער וויינטטק), ופחד בקק מלשון ערצי התפשטות ענבים (ווייט אויגעטפרייזט). פרי ישוה, כמיו יורה שאינו מענין דמיון, אונס מענין השמה תרגום ויש (בראשית ב') ובא בלשון צתמיה וכי מהראי שהמקום ד"ה יסח לו פרי כלומר וכי ראוי לשפט וזכרה? וע"ז אמר להשיב עליו. כרב לפרוי, הלא כפי רבוי פרוי ר"ל השפעת טובה כן הרבה לננות מזבחות לע"ז וכרוב הטובה המגיע לארצו, כן יקומו מלכות יפות ומהדרות בני וקטו, והוא ע"ז ושמן ישון ויבטע (מפירות הרד"ק בשני לשון) ובאופן זה מתורגם אשכנזים כי הוא קרוב יומד

אֶפְרַיִם בְּאֲשֶׁר־רָאִיתִי לְצֹר (יג)
שְׁתוּלָה בְּנוּהָ וְאֶפְרַיִם לְהוֹצִיא אֶל־
הוֹרֵג בְּנָיו: (יד) תֵּן־לָהֶם יְהוָה מַה־
תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם רַחֵם מִשְׁכִּיל וְשָׁדִים
צִמְקִים: (טו) כָּל־רַעְתָּם בְּגִלְגָל כִּי־
שָׁם שִׁנְאָתִים עַל רַע מַעֲלִילֵיהֶם
מִבֵּיתִי אֲגַרְשֶׁם לֹא אוֹסֵף אֶהְבֵתָם

geschlechte vertilgen, ja, auch weh' ihnen, wenn ich von ihnen weiche! 13. Esrajim, wenn ich hingehe nach Zor (Tirus), es ist gepflanzt in (schöner) Lage; dennoch soll Esrajim seine Kinder dem Bürger heraus geben. 14. Gib ihnen, o Ewiger, was du ihnen geben willst,

gib du ihnen unfruchtbaren Mutterleib und vertrocknete Brüste. 15. Al' ihre Bosheit (üben sie) zu Gilgal, wegen der Bosheit ihrer Handlungen dort,

רש"י

כעוף זה שפורח ואינו כן יעוף ויזרח כל כבוד' כל מה שנלעטערו צצניהם צלירה וצהריון מלידה זה לעד לידה ומצטן אלו ימי העצור ומעוריון צעשת תשמיש כל טרחם זה יכלה כילד סהרי כשיגדלו את צניהם ושכלתים: (יג) אפרים כאשר ראיתי לגור. צלחותה מעטיר' ועשירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שחולה צורו ואפרים מה בגול שלם לי כחמקם להוליך אל הורג בניו לזוהם לע"א של מולך כן תירגם וינתן: (יד) תי להם ה' מה תתן. הנציא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אצלו של קטן לאצלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומצטן ומעוריון שכבר נכזר מצדיחת עולם (ראשית ב') ואל אישך תשוקתך תן להם מהרה צקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את צניהם ושכלת' תן להם רחם משכיל צעשה שיואלץ לאויר עולם וימותו או ילעמקו שדי אמן שלא יחל להם חלצ להניק: (טו) כל רעתם בגלגל. שם

באור

(רחם עם אן מענטשען פֿעהלט, רחם יזא ניכט מעננער ווערדען), וכן ח"י. כי גם, וכו' שעורו גם בזה גבר יהיה להם אף כאשר אסור מהם. בשורי, כהנצ בש"ן כמו במקד: (יג) אפרים וכו', ראיתי אפרים בשלוח גדולה כמו שראיתי צור שחולה על הים בנות כוז וח"כ כסוף המים (רד"ק) וראוי לתרגמו (איך) יזה אפרים חיצ ווהלוטטאנדע וזיא איך טירום יזה געפֿלזאנלט חו. ג. וי. אומם כל"ז עקר נשוא האחד חסר מן הספר, ולדעתי פירושו כאשר אשא עיני אל המקום אשר שם העיר המעטירה צור, שארחה כי אפרים שחולה בזה והוא בגלגל הטוב והנבחר, וככ"ז יזכרה אפרים לחסור בניו ביד ההורג אומם וכן מתורגם. בנור, ענין מזור. בגול, ובכלל גם הוראת הנאה והיפי כהוראת הפעל מוננו ולא יִבְנֶה (חבוקק ב') וער"ז מתורגם פה: (יד) תן להם, שניהם ברי, ואע"פ שהם צונק לפי שאינם קטונים לחלה

זעירא או מלה ונלעיל (כן מלך) ואני מאלחים כנגדו בכל הספרים המדויקים, כאשר ראה הנביא חזות קשה זה שהאב בעלמו יוליא מומדי בטנו מול המרלה להכוחם מכת הרג, כחעורר מרגשות רחמים ולבו הונם נונם בקרבו והחמקן אל ה' ואמר: אם כפעלם הן להם וברעתם מענישם, תן אחת בידך המלא חסד ורחמים מה שגזרת עליהם, יפלו עוברים מת או יהיו שרי נשוחיםם למוקים שלא יוכלו הילדים לנקות משרי אומם וימותו באשם חלב דדים לרוחם, אבל ביד אדם אחרי אל יפלו. וכן מתורגם אשכחית. וי"ו מה חתן להם בדרך שאלה: מה זה אשר חתן להם? כללו הנביא בחוך דבריו שאמר חן להם, חחר ומתחשב על מה שביקש מוננו כדי שלא יפליג מדת העונש, והוא כשאל את עלמו מה חתן להם (וואס זאלסט דוא זיהנען געבען?) — ובתרגום יונתן שמוע הרגום מה חתן להם כלל. צמקים, ח"י יבשין וכמותו למקים (ש"א כ"א י"ה) ענבים יבשים: (טו) כל רעתם, הרעה גדולה שכלל הרעות היא מה שהעמידו ע"ז בגלגל במקום שערד המשכן חחלה. כי, לאמחת הענין. שם שנאחים, המקרא מקורם וענינו כמו שנאחים על רוע מעלליהם שם. וכן מקום שם קבר (יחזקאל ל"א) כמו

Wüste fand ich Israel; wie eine Fruchtbare zuerst am Feigenbaum, erblickte ich eure Väter; doch sie gingen Baal Peor nach, und weiheten sich der Schande (dem schändlichen Gözen), und wurden ein Scherz, gleich wie ihre Buhlschaft. 11. Esrafin's Herrlichkeit wird wie ein Vogel dahin fliegen, von der Geburt, vom Mutterleibe, von der Empfängniß an. 12. Und wenn sie auch ihre Kinder groß zögen, so will ich sie aus dem Menschen-

יִשְׂרָאֵל כְּכֹוֹרָה בְּתֹאנָה בְּרֹאשִׁיתָהּ
רֹאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם הָמָּה בָּאוּ בְעַל-
פֶּעֶז וַיִּנָּזְרוּ לַבִּשְׁת׃ וַיְהִי שְׁקִוְצִים
בְּאַהֲבָם: (יא) אֲפָרִים כְּעוֹף יִתְעוֹפֵף
כְּבוֹדָם מִלָּדָה וּמִבֶּטֶן וּמִחֲרִיזִין: (יב) כִּי
אֶסְ-יִגְדְּלוּ אֶת-בְּנֵיהֶם וְשִׁפְלִיתִים
מֵאָדָם כִּי-גַם-אֹי לָהֶם בְּשׁוּרֵי מַהֶם:

ת"א המה באו סנהדרין י"ח. ק"ו:

רשי

צמד צד. נענצו' שהם חניצו' צמד' כך חיצוני את ישראל: כצורה צתאנה. מצוטלח כתאנה צען
התאנה: דראשית. צתחיל' ציסול התאנים: ראיתי אבותיכם כן. נדאו אבותיכם צניני לצחצ':
וינזרו. אין נזירה כלל מקום אלל פרישה: לבשת' לע"א מצעל פער שהו צסת':
ויהיו שקווצים. לפני: כלהצם. את צנות מואצ: (יא) אפרים כעוף יתעופף וגו'. אמר
הנציא הלאי ויהיו כעוף הזה הנודד מקנו וחדל מפריה ודצח כך יכסלו את זרעם
או צסעת לידה או יתעכל צצטן ויפלו או צסעת הדיון לא יקלוטו כי מה צלע צגדלם
את צניהם שהם יגדלו וסכלתי' מאדם: (יב) כי גס. לצנות: אוי להם צשורי מהם.
כמו צשורי והוא מן מסורות כתצין טי"ן וקריין סמ"ך. ד"א כעוף יתעופף כצוד' וגו'.

באור

וכו', פה מוחלת נבואה חמישים ונושכת עד סוף הקפר בה ילייר הנציא חכונם בראשית היום, כאשר נהיו
לעם ואיך היחה האומה מקובלת לעולם על צמחי ההללחה. אם לא עומו דרכם והפכו לבס לשנוח הדרך
והישר, ובאשמתם באו עליהם הצרות, והגפן שורק נהפך לגפן צוקק, וגם יערך לפנים העונות אשר עשה
הי' עמו צמד צד בדרך שמומה, וההללחות ציני ירעם והגמול אשר השיבו לו גם יכפיל ויחזיר העונות האמורות
בנבואות הקדמונות וישו צ' לעד העונות שיחולו על ראשם מומתם צניהם ונפלתם ביד אויביהם, וככה יושק
מוכתחו עד צואו אל חכלית הנרלה והוא לעוררם אל התשובה ולא תעלה חרובה להם. ואמר כנולחת ענבים
צמד צד לאש חונה לצבור לאחוזו, יגיל צם כעל מואל שלל רב, כן היו ישראל חניצים עלי צעם מאלחים שם.
כבכורה. כחלחה המובשלת צחיל' החלחה ראשונה לכלן. שהיא משמחת לצ רוחה, כן נראו צניני אלו חניצים
לחצנם ולשום צם. המה באו, כפל הכנוי מורה על ההפך, ר"ל חלל הם לא עמדו בצדקתם, ולא הכירו
טובתי, כי מדי צואם אל צעל פער נקונו אחר. וינזרו, ענין פרישה כמו ויחרו מקדשי צני ישראל
(ויקרא כ"ח) חצ' נקשור מ"ם, ועם הלמ"ד כולל גם ההשעדות לצד אחר (ויך חיינען חנדרען געגענג
סטאנדע וירושען), וכן הוראתו פה. לבושת. האליל חכונה כן לפי שהיא לבשת לעובדיה. כאדבם
כע"ז הנאחב מהם וכן חרגמתי וי"מ כערך אהבתם שאהבתי אותם מוחלה (חין) דענן חאשע וי"ח חין י"ח
צריהער (יעבטע), וכן ט"י ברחמינו, והראשון יוחר קרוב: (יא) אפרים וגו', כצוד אפרים יפרח מהם כמו
העוף הפורח. ומלת כצודם הוא כנוי לצדו צנים אשר היה יקר מאד צינים ההם צארלות הקדש, והיחם נחשבת
להללחה גדולה וימירה מכל טוב עוה"ז. מלדה וגו', חלה יגועו אחרי הולדם, וחלה ימסו צענן חונם וחלה
לא ילקטו חרע צסעת ההריון, והמדרגות הולכות וחסרות מן הנכבד אל הקל, כי צער גויעת הילד צהיוות כצד
צעולם גדול מגויעתו צענן חמו שלא נראה, חצ גדול מן חורו שלא נקלט חרע עוד, ולא היה לו שום חויה:
(יב) כי אם יגדלו, מצינן התנאי ר"ל אם כונה מהם יגדלו את צניהם וינללו מהמקרים ההם חנה אבריהם
מדר אדם כדמורגס. ושכלתם, כמו מחוך שכלל חרע (דברי' ל"ב) ענין השמיר' והכריח'. ויש להעתיק מאלם צמ"ם תכליל

מִן הַתְּקַבְּרִים מִחֶמֶד לְכַסְפָּם קִימוֹשׁ
 יִירָשׁוּ חוּחַ בְּאַהֲלֵיהֶם: (ז) בָּאוּ
 יָמֵי הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יָמֵי הַשְּׁלֹם יָדְעוּ
 יִשְׂרָאֵל אֲוִיל הַגְּבִיָּא מִשְׁנַע אִישׁ
 הָרוּחַ עַל רֶב עֲוֹנָךְ וְרָבָה מִשְׁטֶמָּה:
 צִוְּפָה אִפְרַיִם עִם־אֱלֹהֵי גְבִיָּא
 פַּח יָבוֹשׁ עַל־כָּל־דִּרְכָיו מִשְׁטֶמָּה
 בְּבֵית אֱלֹהֵיו: (ח) הָעַמִּיקוּ שְׁחָתוֹ
 בִּימֵי הַגְּבָעָה יִזְכֹּר עֲוֹנָם יַפְקֹד
 חַטֹּאתֶם: (י) בְּעֲנָבִים בְּמַדְבָּר מִצְאָתִי

חֵא כַעֲנָבִים וְגו' נִדְּכֹת ט' ז'ו':

Jer-Strick auf allen seinen Wegen, und so ist der Haß gegen das Haus seines Gottes. 9. Sie vertieften sich in's Verderben, wie zur Zeit Gibeas, er wird gedenken ihrer Missethat, wird ahnden ihre Sünden. 10. Wie Trauben in der

(Memphis) begräbt sie, ihre Silberstücke nehmen Messeln ein, Dorngesträuch ist in ihren Zelten. 7. Es kommen die Tage der Ahndung, es kommen die Tage der Vergeltung: Israel wird dessen inne werden — thöricht ist der Prophet, wahnsinnig der Begeisterte — wegen der Größe deiner Missethat, und der Haß ist groß. 8. Efraim hat einen Seher nebst seinem Gotte, der Prophet ist wie ein Vogelfel-

רשי

וחוה. מיני חיות תדגם יונתן: (ז) הפקדה. שיפקדו עונותיכם: השלם. תושלמה חוצין: אויל הנציא. חף מנציאי חמ' שלהם יהיו אוילים כגון חכניה צן עזר שתחלתו נציא חמת: ורבה משטמה. שהקצ"ה שונא מעסיכם: (ח) צופה אפרים עם אלהי. הם מעמידין להם נציאיהם הממשיכין אותן לזד ע"ה שלה' מוכזבים ומזלות: נציא פח יקוש על כל דרכיו. ולנציאי האמת הם שומנין פחים ללכדם: משטמה צצית אלהיו. צצית המקדש הרבו את זכריה ויצקשו להרוב את ירמיה כענין שנאמר (ירמיה כ"ו) משפט מות לאיש הזה ובומר: (ט) בימי הגבעה. יש אומרים זה בצעת בנימין צפלגש (שופטים ט') ויש אומרים זה בצעת שאלו (שמואל כ"ה) ששאלו להם מלך ומרדו ודדדי הנציא: (י) כענבים

באור

כי במקום הכקס יעלה קימוש ובאהליהם חלמה חוח: (ז) באו וכו'. ר"ל אל חלמינו בנציאי השקר המנציאים לשלום, כי קרובים ימי הפקודה והשלום, וישראל ירגישו כי כן הוא. על רב עונך. מוסב למעלה על שאמר באו ימי הפקודה הבאים על רוב עונך אשר ידעו ישראל וכן אויל הנציא עד חים הרוח הוא מאמר מוסגר ורבה משטמה. כלומר גדולה השנאה שיש בין אביך שבשמים ויכין: (ח) צופה וכו'. אפרים שם לו לופה אלל אלהיו. והוא נציא שקר שאמר נבואתו בשם אלהיו (ירמיה כ"ד). נב"א פח יקוש. ופירוש הנציא הוא פח מוקש על כל דרכי אפרים ר"ל כמו שנפח יפול הפור כן בדרכי נציא השקר יפול וילכד אפרים, זה קצת המשטמה בגד בית אלהיו הוא בית ע"ה: (ט) העמיקו שחתו. שני פעלים המלעזפים זה על זה והאחד מהם בא במקום חל"ה וכן העמיקו סרה (ישעי ל"ה) והוא ענין הפלגה ורבויו, כי כמו שהעמיק הוא רב מהאדם הנוגע אליו כן דבר הרבוי יקרא בלשון עמיק. וכן שטים העמיקו (לעיל ט' ז') ענין באורו שם, ופירוש הרד"ק הרבו והכניסו עלמון בענין ההשחתה מאד ע"ה, וכן ח"י אקניאו לחבלא. בימי הגבעה. כמו בני בנימין צפלגש בגבעה אשר החמיקו ידי עוברי עברה. יזכור עונם, הוא קיום הענין עם מה שאמר בראשו פרשה ח' י"ג, והוא מודך המליצה להיות אחת ההתחלה והסוף באחרות הכללי, כאשר העירוני ע"ה בציאור לספרים הקדומים: (י) כענבים

sollen im Lande des
Ewigen nicht woh-
nen; Esraim soll
zurückkehren nach
Egypten, und in
Assur (Assyrien)
Unreines essen. 4.
Dann werden sie
keinen Opferwein
dem Ewigen gießen,
und nicht angenehm
werden ihm ihre
Schlachtopfer sein;
wie das Mahl der
Trauernden wären
sie ihnen, alle, die

בָּה: (ג) לֹא יֵשְׁבוּ בָאָרֶץ יְהוָה וְשָׁבוּ
אֲפֻרִים מִצִּרִּים וּבְאֲשׁוּר טָמֵא יֹאכְלוּ:
(ד) לֹא יִסְכּוּ לַיהוָה יֵין וְלֹא יַעֲרְבוּ-
לוֹ וּבְחִיָּהֶם כָּלֶחֶם אֲנִים לָהֶם כָּל-
אֲכָלֵיו יִטְמָאוּ כִּי-לֶחֶם לְנַפְשָׁם
לֹא יָבוֹא בֵּית יְהוָה: (ה) מִחֶתֶעֱשׂוּ
לַיּוֹם מוֹעֵד וּלַיּוֹם חַג־יְהוָה: (ו) כִּי-
הִנֵּה הִלְכּוּ מִשָּׁד מִצִּרִּים תִּקְבְּצֵם

davon essen, verunreinigen sich; denn nur für ihre Person ist ihre Speise (zu
ihrem alleinigen Genuß), sie komme nicht ins Haus des Ewigen. 5. Was
wollt ihr thun an Festtagen, und an Feiertagen des Ewigen? 6. Denn siehe,
sie wandern wegen Zerstörung, Egypten sammelt sie ein (nimmt sie auf), Wälf

רש"י

על כל גרנות. כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן צאתה: (ג) לא ישובו בארץ יהוה. לא יתעבדו צארי: (ד) לא יסכו לשון נסך: ולא יערבבו לו. לא תהא מנחתה עריצה עליו: כלח' אונים. כלח' גולה הצא ע"י כח ואונים: כי לחםם לנפשם. ראוי הוא זה להם למאכל ולא לצא לזית ה'. ד"ל כלחם אונים כלחם אכלים שהוא טמא וסופו מוכיח. כל אכליו יטמאו: (ה) ליום מועד. ליום זמן קצוה להיות האויז נועד עליכם: חג ה'. זבח הריג' שיש לו צדק: (ו) כי הנה הלכו. ממקומם מרוז שודדים שיצאו עליהם עם בצדק: מן. מארץ מלרים הוא: ממד לכספם. צתי חמדת אולרות כספם: קימום

באר

ובאשור, שהיו שם בגולה. שמה יאכלו, כי לא יוכלו לשמר מאכלם מגעול ולאכלו בטרה ונקיות: (ד) לא יסכו, ענין ילקה כמו ולא תסכו עליו נסך (שמות ל'). ולא יערבבו לו, לא יהיה לו לרית נוחות. אונים, ענין אכל, וכן לא אכלתי באוני, (דברים כ"ו) באכלי, אלא שזה שם חג תאיר (ירמ' כד) כדמחורגם לשכמת. וי"ת לפי הכונה כלחם מרסק, ואולי כון לפירוש אחר כלומר גולה הצא ע"י כח ואונים והוא אסור בקרבנות ומרוחק מבית ה'. לנפשם, לעצמם יהיה למאכל אבל לא יבוא בית ה' כי טמא הוא. וי"ת ארי קרבניהן על כפסיהן לא תכפר להן בבית מקדשך דה' (דע) איהר תפצער וורד פיר איהרע זענעל ניכט לוד פֿערזאנהונג חיים הייליגע הויז דעם עוויגען קאממען), והפירות הזה יפה מאד חף שאינה נוסכים עם טעם המפסיק בצלם לנפשם: (ה) מה תעשו וכו', אחרי שלא הובאו קרבנותים חבתי שלויכם ביום וזעדי ה' בנה מחוגו אחס? (ו) כי, לאומת הענין ולא לנתינת טעם. משר, ענין חרבן ושמונה והוא מ"ס הסבה כמו משר עניים (הסלים י"ב ו') כלומר ע"י השד והשבר נעו וגלו ממקומם. מן, עיר ופוארה בארץ מלרים, והיא אחת עם נף בחילוף אותיות נון. ויותר מה יבוא בספר אה"ש החדש עם חיקוים והקפות מודי. וי"ת מן הוא העיר הנודעת בספרי חולדות הימים Memphis. ממד לכספם.

י"ת בית חמדת כספיהן (שחטלנקהוערן), ועד"ז מחורגם לשכמת. והראש"ע פי' בדרך אחר ח"ל: הלכו מפחד שור שיבואו יש מהם שימותו במלרים גם בדרכים על כן אחר מחמד לכספם והנה לשר ילכו ע"י. ר"ל מחמדתם אל כספם ומפחד שיצד מהם הלכו למלרים ושם ימותו (דיענעם אחצט דיו לוסט לו חייהרענען ילבער). קימום — חוח, הם מיני קולים, ואמר צתי חמדתם שהם אולרות כספם הנה הקימום יירש אחס.

14. Es vergaß Israel seinen Schöpfer, und baute (Götzen-) Tempel, und behaute feste Städte, aber ich will Feuer in seine Städte jenden, daß es seine Balläste verzehre.

9. 1. Freue dich nicht Israel, bis zum Jubel, gleich den Völkern: denn du buhltest wider deinen Gott, liebtest Hurenlohn bei allen Getreide = Tennen.

ת"א אל תשמה טס ח' ז' :

2. Tenne und Kester soll sie nicht nähren, und der Most sie täuschen. 3. Sie

רמז

א (א) אל תשמח ישראל. כשאר עמים הקדמונים שהם לא קצלו תורה ולא צאו לחלקי ואתה זנית מעלי ואצדת טווצות הרצה: אהצת. להיות כזונה לקבל אתנן:

באור

וּרְשִׁי פִי צִחְרו ויִחְלְלו לְמַעַן לִי שְׂמֵיכֵימֵי הַזִּבְחִים, יִחְזְרוּ לְהִיטֵם לָהֶם לְבָשָׁר ויִשְׁכַּלּוּ כִּי אֵינִי רוֹאֶה בָהֶם (דִּלִּי) אֶפְעֶרְגָּחֻבֶּנּוּ אֶחָוֶנּוּ יִהְיֶה אֶחָוֶנּוּ עֵינִי זֶךְ שְׁלֹחֲטֵנּוּ חֹדֶד עֹסֶסֶנּוּ דַעַר עֹוִיגֶנּוּ חֹגֵג יִהְיֶה (יִכְט) וְיִחְזְרוּ דִמְגֶנּוּ מִן אֹכֵלִם דִּחְזִין בְּשָׂרָא וּשְׁכָלִין (שְׁלֹחֲטֵנּוּ אֶפְעֶר דִּילִי יִהְיֶה גִעְלוֹחֻוֹגֶנּוּ עֶרְהֶע־

בען, טאזשטען יז דעם פֿלייטעם וועגען אונד עססען עס). **המה וגוי**, ר"ל יחזק עולם שפעטער מלכים למדוה פיו לא חוקיעו. לשון בדרך הזה עוד (הראש"ע) אז עעמי שפינו אל מלכים למדוה לסם דאחם יז יד כחך מלכים ווענדען: (יד) **עשהו**, כמו הוא עשד (דברים ל"ב). **היכלות**, הראוי בשו"א

ה"ה"א כמו מן לִבִּי לִבְנוֹת וְלֹא שִׁתְּנָה מִפְּנֵי הוֹדִ"ד שֶׁלָּא חֲסוּל, וְהִנֵּנִי שֶׁאֵינֶה עֲקָרִית, וְאִפְשָׁר שֶׁהִיא עֲקָרִית וְהִיא בֶּן אֲרֻבָּה אֲחִיתִים, וּפְרִיָּתָם וְיֵבֶן הַיְכָלוֹת לִנְסוּד בֶּהֱ"ע"ז, וְכֵן הִ"י וְנִבְּא הַיְכָלָא לְטַעוֹתָא (ר"ק) וְהִרְאָה־ע פִּי לְבָלֹד בָּהֶם (מִתְּחִלָּה מִסְעִיבָא) לֹא בְעִשְׂתִּיגֵיבֵן, וְיִשְׁכֵּן שֶׁהַמִּנְהוּט שֶׁנִּבְּא לָהֶם אֲרֻמֹּת גְּדוּלוֹת לְחַפְצָם בְּחִיב עֲשָׂרִי עִ"ד וְיִשְׁמֹן יִשְׁרוּן וְיִצְטַע וְיִטּוֹשׁ אֵלֶּה עֲשֹׂה (דְּבָרִים) אֲשֶׁלָּא עֲרִים צְלוּרוֹת, שֶׁהִשְׁבֵּן בָּהֶם וְלֹא בָּעָה בָּהֶם וְלִבּוֹ לִשְׁכֹּחַ אֶשׁ וְהִ"י:

(א) אל תשמה — אל גיל, "מ"ן אין ראוי לך לשמוח על דבר גילה כדרך ששומחים הנוסים עליו (דוא ואלומט דיד נייט איינעם ערזייגונגן ערזייגונגסעס ערזייגונג וויז אונדערע

פֶּאָקֶט, והנכון שהוא מילון הלשון כן לחזקו ענין וכמוהו השמות אלי גיל (אליז כ"ב) וים הדור בין שנים
שענינו שמחם הלב דקספקטות ומלום השמחה בלי המות קול ושאלו עליהם **פֶּאָקֶטֶגִּיט**, וזין **חֶהֱנֶה** **פֶּאָקֶטֶגִּיט**
אוזד **אויסערונג** דער **פֶּריידען**, וגיל שענינו כן, **ויבועלן**, **אויסלעגן**, ואחר פה שאל א שמונה שגראל
זה אופן זה וכן ענינו חליו, ונמנמנום פה **אויסלעגן** כן הענינו מקשים לזה: **(ב)** **גֶּרָן** ויקר, מדה
כבד מדה, כמו שאמר למעלה וא' **ס'**) והיא לא ידעה וגו' לכן אשיב וגו'. **ירעם**, כאמר ג"כ על הנח
והכלכלו וכמוהו ורעה חמורה (התלים ל"ז) **עֶרְנֵה־עֶרְדִּיק**, וז"ל יחזיקו, ויחם לפתרו ונענין
לזון, כמו ורעה ורעות (משלי י"ב) **זוירק** יאז כ"טס בגייטסטגען. **יכחש** בא ע"ה השאלה כלומר
כחש במחשבות (ד"ק בששים) **בה**, וזן שנים קצתין דה וקורים דם על פי התקנות, והשחרר ויכו
שחש

בַּהּ (מ"ב ג') ואמר זה לשון נקמה לעדת חפרים (ד"ק): (ג) ושב, מפני חוב ינוס למחרים לשבת זה.

jündigen; es wuf-
den ihm die Altäre
zur Sünde. 12. Ich
schreibe ihnen viele
meiner Lehren vor,
wie Fremdes wird
es geachtet. 13.
Meine Opfergaben
schlachten sie des
Fleisches halber, daß
sie's essen; der Ewi-
ge hat kein Gefallen
daran, nun gedenkt
er ihrer Schuld, und ahndet ihre Sünden, so sie nach Egypten fahren.

מִזְבְּחֹת לַחֲטָא הָיוּ לִי מִזְבְּחֹת
לַחֲטָא: (יב) אֶכְתֹּב-לֵו רַבּוֹ תּוֹרָתִי
בְּמוֹ-זָר נִחְשָׁבוּ: (יג) זִבְחֵי הַבְּהֵמָה
יִזְבְּחוּ בָשָׂר וַיֹּאכְלוּ יְהוָה לֹא רָצָם
עֲתָה יִזְכֹּר עֲוֹנָם וַיִּפְקֹד חַטֹּאתֵם הִמָּה
אֶכְתֹּב קרי * רבי קרי

ת"א אכתוב וכו' ביטוי ה' ה':

ת"א אכתוב וכו' ביטוי ה' ה':

רמז

אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו דברי תורת וחס כמו זר נחשבו: (יב) זבחי
הבהמה. זבחי עולותי שהם מהבהמים לפני זאש שעל מזבח: יזכרו צדד ויאכלו. למה לי
שמזיאים אותם יזכרו להיות להם לצדד מאכל ויאכלום כי אינני רואה אותם:

באר

העמיד לעבר ר"ל כבר התחלנו ופחדו מעט מנשוא וכו'. ולדעת הפותרים שהוא מענין חסלה ומשדו ג"כ פחדו
עבר ר"ל כבר התחילו להתרעם מעט מנשוא' (שמן פִּינְגֵן יֵאָחֵן לוֹ פִּיהֶנּוּ דִּית לֹאֶסְתּוּ חו. ז. ו. ו.),
אך לפירוש זה עקר חקר מן הספר. לכן תרגומי כפירוש הראשון. מלך שרים. כמניחות כהרומי:
(יא) הרבה, ר"ל על אשר עשו אבותם כמו אחרם שהוקף הבעל האשרה (רד"ק). מִזְבְּחֹת, שניהם בשו"א
הבי"ת, ובאו כן על דרך הסמיכות ואפשר שחקר הכתוב מנחות הגלים או העלבים חולתם מומי ע"י שאלתו
בשו"א עם ה"א הידיעה הרבה לִמְזִבְחֹת (הושע י' א') (רד"ק). ולדעתי הרבוי נפרד מִזְבְּחֹת בל"ו וכן
הביא בעל אור השרשים, ולדעתי הרבים בשו"א הבי"ת גם כנפרד כמו כל משקלי מִפְּעַל מְעַלֵּל, שהלמד"י ישנה
בסמיכות לשו"א כמו מִשְׁעָנִים מִשְׁעָנִים (במדבר כ"א י"ע) וכן מִסְכָּן מִסְכָּנֹת (שמות א'). והרד"ק בעל
כחב במכלול בחלק דקדוק השמות בשקל מִפְּעַל ח"ל ונקדקו וכנני העי"ן בשו"א היו לו מִזְבְּחֹת לחטוא, והוא
תמוה. לַחֲטָא, למד"ה התכלית ושעורו כדי לחטוא בהן בהקדש ע"י עליהן. ויחכן שפעל הרבה מוקד גם
על לחטוא וענינו הרבה עי"ן לחטוא ולהוסיף פשע על פשעיו וכן היו המנחות בעלום לו לחטוא כלומר
הקמת המנוח בלמי הקדש לע"י תחבוב גם ה"א. והראב"ע פ"י בדרך רחוק כבר היו לו מנחות שירש מאבותיו
ולזה הרבה עוד (האטטע ער דלך דער זינדענאטארע פֿריהר שולן!) ויוגמן תרגם הראשון למחני והשני
למקלל מענין והייתי אני וכני שלמה חטאים (מ"א א') ועי"ן אמר הרד"ק יפה פירש: (יב) אֶכְתֹּב, כחב
בוי"ו וקרי בלא ו' ונקדקו חטק התי"ו מפני סמיכותו למלה זעירא כמו כחבתי, ואמר אכתוב, כאלו אני כחב
אותה להם בכל יום ויום עי"ן עברי הנביאים שאני שולח בהם שחירות עליהם (רד"ק). וכן פירש"י אני תמיד
מוכיחו עי"ן נביא וכותב לו וגו' וכן מתורגם אשכחית בדור וי"ת. קְתִיבִית בעבר (אך טריעב). רבי, כמשמעו
המלות שרבו בחורתי וכן הוא בתרגומי וכן תי"י סביאות כי גם לפי הקרי הוא הרבוי מן רב כמו מן חק
חקי ואין לורד לפירוש הקרי של הרד"ק שהוא מענין שרה וגדולה (וויטטיגעס). כמו זר נחשבו, שלא יפנו
אליהם כמו בניו יאשיהו שהיה להם דבר חדש קפר התורה כשאלתו (רד"ק): (יג) הַבְּהֵמָה, מנחותי והוא
כפול הענין והלמד"י מן יסב, כלומר המנחות שהם חושבים שנותנים לי, וי"מ הבהב ענין לית האש, ודומה לו
בלשון רבותינו ז"ל ולא קִהְיָה (שבת פ"ב מ"א) דומה ללשון ערבי שאומר ללולה ללי הבהבי ושרשו הבהב (רד"ק)
ומתרגם (אפֿפֿערגאבען) כולל שתי הוראות אלו. יִזְבְּחוּ וגו', הזבחים שזבחו ומהבהבין ושורפין לפני, אינם
לרצון כי אינם זבחים אותם לבוונת הקרבן כי אם לאכילת הבשר כמו השלמים ויאכלום. וכן מתורגם אשכחית

יִזְרְעוּ וְסוּפְתָהּ יִקְצְרוּ קִמְחָה אֵין-לוֹ
צֶמַח בְּלִי יַעֲשֶׂה-קֶמַח אֹיְלֵי יַעֲשֶׂה
זֵרִים יִבְלְעוּהוּ: (ח) גִּבְלָעַי יִשְׂרָאֵל עֵתָּה
הִיוּ בְּגוֹיִם בְּכָלִי אֵין-חֶפֶץ בּוֹ: (ט) בִּי
הֵמָּה עָלָיו אֲשׁוּר פָּרָא בּוֹדֵד לוֹ אֶפְרַיִם
הִתְנֹו אֲהָבִים: (י) גַּם בִּי־יִתְּנוּ בְּגוֹיִם
עֵתָּה אֶקְבֹּצֶם וַיַּחֲלוּ מִעַט מִמֶּשָׂא
מִלֶּךְ שָׂרִים: (יא) בִּי־הִרְבָּה אֶפְרַיִם

säen sie, und Sturm
ernten sie; Saat
kommt ihnen nicht
auf, Gewächs bringt
nicht Wehl, und
brächte es Etwas,
so verschlingen's
Fremde. 8. Ver-
schlungen ist Israel,
nun sind sie unter
den Völkern, gleich-
wie ein Gefäß, an
dem man keinen
Gefallen hat (weil
es unnütz ist). 9.
Denn sie zogen hin-
auf nach Aschur (As-
syrien), wie ein

*קמץ בלי הפסק *הלמ"ד דנושה ובנ"א רפויה
ת"א גם ובו' נפרח ח', ח':

Waldefel, der für sich einsam (geht); Esrajim düngete Buhlschaften (d. h. sie theilten Geschenke aus, um damit Buhlschaften zu werben). 10. Wenn sie gleich düngen (Geschenke geben) unter den Völkern, so will ich sie (die Völker) nun doch versammeln, und schon ängstigen sie sich ein wenig, ob der Last des Königs, der Obersten. 11. Denn Esrajim häufte Altäre zu

רשי

סלהם כלומר לא יליוחו זמעייהם: אולי יעשה. אף אם יעשה קמח: זרים יבלעוהו. אף אם יליוחו זנכיהם סופו ליפול ציד זרים: (ח) פרא בודד לו. נעשו כפרא סהולך בודד לעלמו שואף רוח ממקום למקום לנוד: התנו אהבים. י"ת ל' תנים כמו ערוד זה סהולך צמדצרות שאפו רוח כתנים לקנות להם אהבים נואפים זרים. התנו אידבוניו"ם זלע"ז ויש לפדש לשון אהבן: (י) גם כי יתנו בגוים. אע"פ שעשו זאת שהתנו אהבים בגוים של עוצדי כוכבים ומזלות עתה אקבלם צא עת גאולתם לא אעבצנה: ויחלו מעט ממשא מלך שרי'. ויכנעו מעט צבלותם מיראת ממשל מלך שרים מעול מלכי האומות שהיו בתוכם: (יא) כי הרבה אפרים. לפיכך אחילנו מממשל מלך שרים: (יב) אכתוב לו.

באור

הנרלה קליריה, והרבה ומה הלשון לענין זה במקרא. לכן אמר הכניא כל פעולותיהם הנה כמו רוח לכן לא ישנו מהם כי אם סופה וסערה. סופתה, החי"ו של סופתה כחי"ו של ישועתה יצירתה איננה והוא בנושקל הסודית. קמה, נקראת בן הקמה קודם שיקלרנה לפי שהיא קמה כלה כחלה (ור"ק). צמח, והמעט שילמח לא יועיל כי לא יעשה הקומה. אולי וכו', ואם במקרה יעלה מה זרים יבלעוהו והם לא יהיו מוריעתם: (ח) גבלע ישראל, ע"י בגוים ועתה היו וכו'. אין חפץ בו, ס"י כמנא דליה ביה לורד, וכן אם כלי חפץ חפץ (ירמיה כ"ב): (ט) כי המה, יבאר קצת ציונם. עלו אשור, לבקש ממנו עזר. פרא, הוא חמור הסר כלומר המה כפרא הסולך בוד ויחיד באות נפשו ונבלי עלה ונבלי מנהיג, וי"ת ארי חנון גלו לאחור על דחליכו ברעות נפשהון כער מרוד ורען יח יזכר פערטריעבען ווירדען נאך חססיריען, וואך יח חיהרער זעעלענאוסט נאכגייענען, וו"ח חיון חוכבענדיגער ווירדענען. התנו, ענין תנאי כמו אהבה המה לי (ודרים ד') ור"ק ר"ל מעט לעת מה רלו לקנות אהבה וריעות במחיר אהבן. אשר נתנו למלך אשור, וכן מחורגם אשכנזים: (י) גם וכו', אף כי יתנו חנאי ויחיו אהבן לבוים, עכ"ז עתה בזמן קרוב אקבץ אם בגוים ההם לצוא עליהם למלחמה. ויחליו, ענין חיל וחלחלה והדגש בלמ"ד חמורה יזכר יחילו והיו"ו להפסק

machen Könige ohne mich, sie setzten über sich Oberste, und ich mußte nichts davon, aus ihrem Silber und Gold machten sie Götzenbilder, deswegen soll es ausgerottet werden. 5. Dein Kalb verließ dich, Schomron, mein Zornentbrennt über sie; wie lange

noch werden sie sich nicht rein machen können? 6. Denn von Israel ist es, (das Kalb) her, der Künstler hat es gemacht, und kein Gott, ist's; denn zu Splitter soll das Kalb Schomron's (Samarier's) werden. 7. Ja, Wind

הַשִּׁירִי וְלֹא יָדַעְתִּי בְּסִפָּם וְזִהְבָם עָשׂוּ
לָהֶם עֲצָפִים לְמַעַן יִכָּרֶת: (ה) זָנַח
עֲגֹלָךְ שִׁמְרוֹן חָרָה אִפִּי בָם עַד־מָתִי
לֹא יוֹכְלוּ נָקִין: (ו) כִּי מִיִּשְׂרָאֵל וְהוּא
חָרַשׁ עָשָׂהוּ וְלֹא אֱלֹהִים הוּא כִּי־
שִׁבְבִים יִהְיֶה עֲגֹל שִׁמְרוֹן: (ז) כִּי רוּחַ

* במסרת כתיב שי"ן וקרי סמ"ך

רשי

למען יכרת. למען כי היה להם זהב לרצו וברמו להם סיכרת עושר מהם: (ה) זנח. הקצ"ה חתכם בני שומרון צעון עבדים שצצית אל שולכי שומרון עוזדים שם: עד מתי לא יכלו. להפנות לצם להנקות מאותו טינוף: (ו) כי מישראל והוא. מכספם והזכס של כל אחד ואחד הוא בנזו והחדש עשהו והוי"ו של והוא כופל ויש הרצב וי"ו דומין לו (יחזקאל מ"ו) צלחתי וצדתי ולא יפלאו אף כאן כי מישראל הזמנתי ובכנתי והוא נעשה ויש ליטצ הוי"ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העבד הזה מאתם זא כמו העבד הראשון: שצצים. לנסרי לוחמי' לשון ארמי' הוא שיצא מכשורא: (ז) קמה אין לו. לזרע

באור

שםם ויגלו מארצם ותרבוני לפי פירוש השני אך מלת (עם) סובל המחכה והעם: (ה) זנח עגלך, פירש"י עבדים יכרת הקב"ה זנח חתכם בני שומרון צעון עבדים שצצית אל שולכי שומרון עוזדים שם (דין פֶּרֶסְטָטָטָט ער גאָטט) חוץ דיינעם קאלבעם ווילאן), ורד"ק פתרו את שומרון הרחיק עגלך מנך, כי מלך אשר בשלכד שומרון שבר את העגלים (ואחריען אחון החס דין קאלב דיר וועגנעכאטען), וי"ת עור בחר עגלך דשומרון כלומר זנח ישראל את אלהים חזו אחר עגל שומרון (ויא פֶּרֶסְטָטָטָט חוזה בזהאטען נחך דען קאלבע ואחריענס), ואני בתרבוני נעיתי אחר באור הראש"ע אותך שומרון זנח עגלך באלו מאס כך כי העיר חסרד ואנשיה ילכו בשבי ע"כ, והוא מליטה יקרה באמרו הנה העגל שעבדת לו ונצטח בו עזב אותך ולא עמד בעם לרה ובחרותי אפי כך. ער מתי וכו', ח"י אימתי לא יכלון למחי, כלומר עד כמה יאריך הזמן שלא

יוכלו לנקות עצמן מחטוב העגל למאס בו. וי"ו לא יוכלו לקבל מדה נקיון וזכות הלכ (ויא) ואנכי קאָבָּע עֲנֵן עֵן יא כִּבֵּט חונסולר וידען)? וידעת כי פעל יכל הוא מן הפעלים שכלכל בו פעל אחר, והוא ענין עכלות כמו אותו לא אוכל (תהלים ק"ה) שענינו לא אוכל שאתו לא אוכל און ועלרה (ישעיה ח י"ב) והדומים להם כאשר הנאמתי בספר אולר המפרשים הדומים והוספת. והחסם נעזעכיוס מעשיק (ויא) ואנכי קאָבָּע עֲנֵן ויערדען יא כִּבֵּט חונסולר (איבען) קאָנען, גלייזאחן: יך דחלו עטסליעסען קאָנען חונסולר לו איבען (סופארט לעשות) ובתרבוני נעיתי אחר רוב המפרשים: (ו) כי מישראל, העגל הזה נעשה מישראל וזנן אדם וחרש עשהו מעשה יי' אמן הוא ואין יהיה למעשה אדם יכולת על עושהו ויחסיח לו שום השפעה. כי שצצים, מקוף הדבר יהיה נראה שהוא אפס ואין כי האויב ישרהו לקיטמין לקחת ממנו לפי זה. ומלת שצצים בודד במקרא והוא מלשון קורי שִׁבְבָּ (לערברעטען).

שָׁבָא (אין ברובסטק), והשתמשו בו ח"ל באמרו: דברים שמשכנין לבו של אדם שיפא מכשאר (סנהדרין ה) ומ"י נקרי לוחין מקבים לה: (ז) כי רוח, פעולת האדם אשר יעשה לתכלית מה דמנה לזרימה והתכלית

ח (ה) אֶל-חֶכֶךְ שׁוֹפֵר כַּנְשֵׁר עַל-בֵּית
 יְהוָה יַעֲזֹב עֲבָרֵי בְרִיתִי וְעַל-חֹזְרֵי
 פִּשְׁעוֹ: (ג) לִי יִזְעֲקוּ אֲרָהִי יִדְעֻנּוּךְ
 יִשְׂרָאֵל: (א) זָנָה יִשְׂרָאֵל מִזֶּבַע אוֹיֵב
 יִרְדָּפוּ: (ד) הֵם הַמְּלִיכִים וְלֹא מִמֶּנִּי
 * צְחֹלֶס כָּל זֶם סַמִּים יִרְדָּפוּ

erkennen dich! 3. Israel verließ das Gute, der Feind verfolge es! 4. Sie

רש"י

ח (א) אל חכך שופר. שכינה אומרת לנציח השמע קול חכך וקרא שופר ואמור עפר
 ומהדו האויזים כאשר ידאב הנשר וזא אל צית ה'. אל חכך שופר כאלו השופר
 נתן אל חכך: (ב) לי יזעקו. כשתצא עליהם הרעה: אלהי ידענוך. הלא עמך אנחנו
 וסרסרו ודרסרו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב
 לפיכך אויב ירדפו: (ד) השירו. עשו שרים. ד"א השירו את זה ממלכות והמליכו את
 זה וצפסר המסורה מוכיח כן שחזרו צמורה כתצין ש"ן וקרוי"ן סמ"ך ופתרונו סמ"ך:

באור

שקול עובר ררך החיך אחר שילא מהגרין (רד"ק). ות"י נביא בחכך אכלי כד בשופרא אמר: הא כשורי וכו'
 (רובע) ויט דיינער קעהלע ויח ויט חיינער פאזוינע חזר זאגע: ויח חיינ חזר)
 ואחריו העמיקו כן חכמי העמים. אונס ידוע כי השופר קינן לתרועת מלחמה, ובו יריע הלופה העומד על
 המגדל למשמר צעת ראותו כי יקרב האויב אל העיר ללכדה ויקרא שיחשקפו העם להלחם בו, חס שאמר הנביא
 אל הלופה, אל חכך ראוי להיות השופר, ומימי המלילה שיאמר אל חכך שופר עלי חבור אליו פעל שינה או נתינה
 וכן כשר על בית ה' בני דבוק פעל דאזה או ביהא, ובלי הזכרת האויב והכל שומע מאליו ומענינו יוכן חסרונו,
 ואם מותכונה שיר בכללות להשליג במחשבות צמעות מלים, הנה ראוי להיות כן צמעות הזה לפי דמיון הנביא
 באזק הרבשמוי, שירמה כפשו כאלו האויב צמכות האויב העיר הכרה וקוראו להלופה
 בקלור נמנך ומחך מהירות ומרה שיקה השופר אל הפה ויריע תרועת וילחמה, כי כשר יבוא האויב, והמלילה
 יפה ימונעם לחיך עומע עעמה ויבין דרכה, ועל אופן זה הרגומה: (ב) לי יזעקו, אז יזעקו אלי צעת לרסם
 אנחנו ישראל ידענוך אלהים, וכן הוא בפרגומי, והרד"ק פ' היפוך כמו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך, ראוי היה
 להם לעוק אלי צעת לרסם לאמור אלהי ידענוך כלומר ידענו שאין מושיע בלחך ע"כ, אך אין לורד לרסם המקרא
 ולדרסרו, כי הפשוע כבאורו, וכן ת"י אנחנו עומא ישראל, אך פרגונו בדרך אחר: (ג) זנח וכו', אך ה' לא
 ישמע עמה אלקתם כמו עזבו את כל העוב להם ולכן האויב ידוקו אחו. ירדפו, בא הכניו עם הוי"ו לבדו
 כמו את שמו אשר יקראו (ירמיה כ"ג) (רד"ק). ועוד דעתי לומר כבאור הפסוק הזה, חס שבני ירדפו אינו שר
 על ישראל, כי"ח על מלת טוב והנציח מוכיח לשיראל ומחטעם עליהם על רוע במחטעם צמעות העוב האומר
 היא חסרה האלהית והשליכים אותה אחר גוס, לפרוע דרכי המוקר, והאויב לשאין לו חסרה שומר לעשות העוב
 והשיר מלך השכל המקובל על הלב, ולפ"י ימורגם (ישראל) פערלועם דאז גוטע, דער פיינד מטרעבט
 דארנאך, וכעין זה אמר ר"ל כמקולקלים שבהם עשיהם כמחוקקים שבהם לא עשיהם: (ד) הם המליכו וכו'.
 הנה עשרה השנעים עשו מלכים מעמלם וזלזלם ולא שאלו מונו, כי כל המלכים המליכו ומדעם זולת ירדעם
 יהא. השירו, עשו שרים. ד"א השירו את זה ממלכה והמליכו את זה ובספר המסורת מוכיח כן שחזרו צמעות
 כחכין ש"ן וקרוי"ן סמ"ך ופתרונו סמ"ך (רש"י) וכן הוא צמעות שי ופרגונו (יא) יטלען חב. ופרגוס יונקן
 רביאז מענין שרה, ובאמת גם עם סמ"ך לפעמים עיני שרה עיין קלקלדראנך. וכן פרגומי. כספם חסמם

וכו', כאלו הכסף והזהב עומע עשו העלצים כלומר צעזר רבוי הכסף והזהב ומרדו בה' ועשו עזבים וא"כ הכסף
 והזהב היו קנה אל העלצים. או עעמו מוכפסם חסמם עשו להם עזבים וכן אמר בראש הספר ובסוף הרביעי
 לה חסד עשו לנעל וכן פרגומי. למען יכרם. י"ו למען קנה גורמות העלצים יהיו קנה שיכרת מהם הכסף
 והזהב כי האויב יקסם (אויף) דאס עם אויסגערקטטעט ווערדע) וי"ו קנה תכלית ש"י עשו ישראל

hen nicht zu mir vom Herzen, sondern sie heulen auf ihren Lagern; um Getreid und Most versammeln sie sich, und wenden sich weg von mir. 15. Ich züchtigte sie, ich stärke ihren Arm, immer sinnen sie Böses wider mich. 16.

Sie kehren nicht zum Höchsten, sie wurden wie trüglicher Bogen, so mögen ihre Obersten fallen durch's Schwert ob der Wuth ihrer Zunge, dieses sei zu ihrem Hohn im Lande Egypten.

עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם עַל־דָּגָן וְתִירוֹשׁ
יִתְגַּדְּרוּ יִסּוּרוּ בִי: (טו) וְאֲנִי יִסְרֵתִי
חֲזֻקָתִי זִרְעָתָם וְאֲלִי יִחְשְׁבוּ־רַע:
(טז) יִשׁוּבוּ | לֹא עַל הָיוּ בִקְשֵׁת רַמְיָהּ
יִפְּלוּ בַחֲרֵב שׁוֹרֵיהֶם מִזַּעַם לְשׁוֹנֵם
זוֹ לַעֲנֵם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

רש"י

תצא להם יללה כך ת"י: יתגדדו. יש להם מגורות מגורות של דגן לפיכך יסורו וימדדו
זי: (טו) ואני יסרתי חזקתי זרועותם. זיראתי על ידי כציאי לשמוע אליהם צמה
שהם מייסדים אותם ויתחזקו זרועותם: (טז) ישובו לא על. שזו למלדים ולא להועיל
להם לכך נקוד על צמק כמו (שמואל ז' כ"ג) כאשר הבצר הוקס על שהוא לשון עילוי
והוא דבוק לתיבה שלחמיו: היו כקשת רמיה. ששדורה לירות זו חן ללפון הוא יורה
לדרוס: יפלו צהר' שריהם. יוחנן זן קרח (ירמ' מ"ב) וכל החייל' ששזו למלדים: מזעם
לשונם. ל' קשה שהצינו לירמיה: זו לעגם. אשר ילעינו להם צאדן מלדים למה שצתם
אללנו כדי להציא עלינו פורענות והלא בתוך לבם לא תוסיפו לראותם עוד (שמות י"ד):

באר

נזוח הי"ד פא"הפ כמו מושליו יחלילו (ישעיה כ"ב) ובהעדר ה"א הכנין להקל הועלה חנופה על י"ד השרש
למרות על ההא הנופלות כמנהג (רד"ק) והכוונה אינם לזעקים אלי בלבם אבל מיללים ומתעצמים על לרואם
על משכבם בלילות חל לפי שמכחישים בהשגחה. על דגן ותרומה וכו', כשיבוא צעיר דגן ותרומה למכור יאספו
כלם עליו מהרעב אשר צעיר ואנ"פ כן יסורו זי. יתגדדו, ענין אקופה וחבור כמו הן גור יגור, (ישעיה
כ"ד) יגורו עלי נמים (תהלים ל"ט) (רד"ק) והראב"ע פ' וועם על דגן ותרומה וכו' שיחבדו עליו ללכוד ולשתוח
כמו נהרסו ממגורות ומרגווי קובל גם זה. ות"י בקניא עבדא וחמרא דהו כשנין מורד זי (וועגנען דעם
הייציגען) געטריידעס חזור דעם אומסטעם, דאס יזא חיינבעזאמעלט, זינד זיא זיר חזוב:
געהאנדלונגן. יסורו ב'י, ענין הטעות וההשגחות מהמנהג מן כי דבר קרה (דברים י"ג) קורר ונורוה (שם
כ"ה) וחס בענין שמי השרשים קור וסרר (רד"ק) ולרעתי יקור ענינו פניה ונעיה כנשמנו ועם קשור הכי"ס זי
יורה על הפניה להשגחות ומרד כהוראם שמושו לפעמים: (טו) ואני יסרתי, כמו מוקר מלכים פתח (איוב
י"ב) ענין קשירה והקשר הוא חזק הדבר (רד"ק), והנה מלבד שאין מליאותו בפעל עם הי"ד להוראה הזאת
יהיה כפל המלות מליאה חלופה, ולכן דעתי שהוא מענין יסורין ואמר אם הכל כסיתי הרעה והטובה, כל השנים
אל דרך השר, הבחתי עליהם יסורין. וגם חזקתי זרועותם ושמיהם לא עשו פרי ולא הועילו מלאותם, כי עמדו
במדרם ולא שבו ועוד יתשברו רע לומר כי הכל במקרה בל להם. ובר"ן ח"ט במא דאזא מייחסי עליהון יסורין
ומתקין על דרעיהון כן אף אינון חשבין לאוספא עלי בישין: (טז) לא על, שנים בקמין, זה אחד מהם,
והוא חסר, ופירושו ישובו לא על לורד ולא על דבר (תהנע ערפלאג). וי"ח שהוא חסר לפי שהוא קמץ כלומר
כל (רד"ק) וכן מתורגם אשכחית, ויש להעתיקו עוד (ואך אומבען) והענין אחד. מועם, ענין כעס גדול. זו
לעגם. הו"ס קימן אשמי הלשון (הראב"ע) ושיעורו זה יהיה להם לחרפה בלשון מזלרים שילעיגו על הליכה לללרים.
זו כחולס וכן ועדותי זו אלמדם (תהלים קל"ג) כמו זאת כלומר זאת ההליכה כאשר בארנו (מדר"ק):
ח אל חכך וכו', אמר שים אל חכך שופר, כי הנה האזין שיראה כשר על בים ה' כלומר יבוא על
כל האזן וגם על בים ה', להחריבו. וכו', ומוך שופר אל החיך, והשופר יניחו האדם אל הפה, לפי

בְּכָל־זֹאת: (ב) וַיְהִי אֶפְרַיִם כִּי־זָנָה
פֹּתָה אֵין לֵב מִצָּרִים קָרְאוּ אֲשׁוּר
הִלְכוּ: (ג) בְּאֲשֶׁר יִלְכוּ אֶפְרַיִם שְׁעֵלֵיהֶם
רִשְׁתִּי בַּעֲוֹף הַשָּׁמַיִם אֲוִירֵיהֶם אִיסִירִם
בְּשִׁמְעֵם לַעֲדָתָם: (ד) אֲוִי לָהֶם כִּי־נָדְדוּ
מִמֶּנִּי שֶׁדֶר לָהֶם כִּי־פָשְׁעוּ בִּי וְאֲנִכִּי
אֶפְרַיִם וְהִמָּה דִבְרוּ עָלַי בְּזִבּוּיִם:
(ה) וְלֹא־זָעְקוּ אֵלַי בְּלִפְנֵים כִּי יִלְיֻלוּ

bei all' diesem nicht. 11. Efraim war wie eine Taube, einfältig ohne Verstand, Eghypten riefen sie an, nach Aschur (Assyrien) gingen sie. 12. So wie sie hingehen, breite ich mein Netz über sie aus, wie Vögel des Himmels stürze ich sie herab, züchtige sie, wie die Kunde (geschah) an ihrer Gemeinde. 13. Wehe

ihnen, daß sie von mir gewichen; Zerstörung üben sie, daß sie von mir abgefallen! ich wollte sie erlösen, und sie redeten Lügen wider mich. 14. Sie fle-

ת"א ואנכי ונ' ע"ר :

רש"י

לז להבחין מה טוב להם אז מה רע להם: (יא) מצרים קראו. לזאת שהרעו להם מעולם הם קוראים לעזרה: אשור הלכו. שיעזור להם: (יב) כאשר ילכו. למלכים: אפרים עליהם רשתי: בעוף השמים. שהנסד והנץ עולין למעלה ממנו ומורידין אותן ללחץ כן אורידם במלכים על יד נכודנלד: איסיר' כשמע לעדת'. אציא עליהם יסודין ככל אשר ואני משמיע לעדת' ציד ירמיה הנציא שעתידין הם לומ' לו התפלל נא צעדינו וגומר (ירמיה ה"ג) ויגד לנו ה' אלהיך וגומר אם טוב ואם רע וגומר ואומר להם אם שום תשימו נפשיכם לשון מלכים והיתה החרצ אשר אתם ירמיה' ממנה שם תשיב אתכם וכל העניין. איסיר' לשון יסודין. ומנחם פי' לשון קשר ומוסדותיך אתנק (ירמיה ל') אזל דונס פתד לשון יסודין כמו (ויקרא כ"ו) ליסד אתכם ונוסף היו"ד השניה צאיסיר' כאשר נוסף. צייסידו ועפעפיק ייסידו כגדך (משלי ד'). ל"א בעוף השמים הנלכד דרשת התלויה על כלונסות ולאחר שסם דרשת מורדין הרשת: (יג) ואנכי אפרס. אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם צב והם דברו עלי כוזבים אמרו אל ירמיהו שקר אתה מדבר (סם ה"ג) לא שלחך ה' לאמר אל תצואו מלכים: (יד) כי יילילו על משכבותם. כי על כן

באור

פוסה, כינה הנפחה בקלות כי תמהר לדרת אל הרשע לזכות מן הרעים שבה ואינה מנחמת כי שם תלכד וכן הוא אפרים. כי קראו למלכים לעזרם והלכו לאשור לחסות בללם. ולא יבינו שנפגשם הוא. א"י לב, מוסב על אפרים שאין להם שכל להבחין מה טוב להם אז מה רע להם (מנחם"י בהוספה) ות"י בית אפרים דמן כינה שיקחתה דאחסינו בניה פירות המתורגמן מענין כביה ואכילות והערוך פתרו ענין אלקים ויללה מלשון ישמעאל (ויח' חיינה ויזנועלרע טויבע אונק חיהרע גערויבטען קינדער): (יב) בעוף השמים, הנלכד ברשת החליות מונעל לשלול ולרדת בלחץ. איסירם, כל האיסין שלם בהרשות היו"ד ומשפטו אוקסירם פירשו אכניסם במוקד העמים (רד"ק). בשמע לעדתם, כפי שהשמעתי לעדתם במדבר דברי התוכחות והאזהרות הכתובות בתורה (הכ"ל). ויה' יקרוק חייתי עליהן על דמעותי לעלחטתן: (יג) ואנכי אפרס, מבטין התנחלי וחספק, הים בלבי לפדותם מלחוסם אל הים דברו עלי כוזבים, כמ"ש ויחפשו בני ישראל דברים אשר לא כן (מ"ב ע"ג) ענין שם (רד"ק) וענין רש"י: (יד) כי, כמו רק. יילילו, הנכון כי ייללילו בהרשות צו ה"א הכנין

Könige stürzen sie, und keiner ist unter ihnen, der mich anruft. 8. Efrajim vermengt sich mit den Völkern, Efrajim ist ein Kuchen geworden, der nicht umgewendet ist. 9. Fremde haben seine Kraft verzehrt, und er merkt es nicht, auch ist das Grau an ihn (auf sein Haupt) gestreuet (d. h. es ist überall graues Haar zu sehen, welches sein hohes Alter anzeigt) und er merkt es dennoch nicht. 10. Und so ist Israel's Stolz gedemüthigt, vor seinem eigenen Angeficht, doch lehren sie nicht zum Ewigen, ihrem Gotte, und suchen ihn

אֵלֵי: (ח) אִפְרַיִם בְּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלֵל
אִפְרַיִם הָיָה עֵנָה בְּלִי הַפּוֹכָה:
(ט) אָכְלוּ זָרִים בָּחוּ וְהוּא לֹא יָדַע
גַּם-שִׁיבָה זָרָקָה בּוֹ וְהוּא לֹא יָדַע:
(י) וְעֵנָה גָּאוֹן-יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו וְלֹא-
יָשׁוּבוּ אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא בִקְשָׁהּוּ

רש"י

אלי. וזירושלמי צמסכת ע"א דרשו ציוס שהמליכו את ירבעם החלו שרי' חמת מיינ כמו שפורש שתון לכז' אמרין ליה קום עיזד לן ע"א מכובצים ומזלות אמ' לון הסתא עתי דמש' הוא וכל עמא שתי כלומר עת שדרות הוא שמא עכשו שדרי' אתם ומחר תחזרו צבס אזלין ואחיו צלמד' הא הא דכתי' כי קדשו כחור וגו' אמר לון אנה דחיל מן סנהדרין דילכון אימרתו לוי אכן קטלינן הדא היא ואכלו את שופטיהם משך ידו כד מון חמי זר אנה כשר הוה מותב גבוי תרין ליננין ואינון אמרין לוי איזה דור חציב מכל הדורות והוא אמר לון דור המדב' ואינון אמרין לוי ולא עזדין ע"א מכובצים ומזלות והוא אמר לון אבז דהוו חציצין לא איתענטון ואינון אמרין לוי הש דמלכי צבי למעבד כן דוס שהמלך דונה לעשות כן: (ח) יתבולל. יבולל צבולה צין האומות: ענה צלי הפוכה. תרגס יונתן בחדרה דעד דלא איתהפכת איתאכלת. ענה חדרה שאופין על הגחלים: (ט) והוא לא ידע. לא שם אל לבו שיכלוהו מלכי ארס צימי יהואחז שנאמר (מלכים ז' י"ב) כי לא השאיר ליהואחז וגו' וישמון כעפר לרוס ואעפ"כ לא חזר ירבעם צנו מרעה אציו: גם שיבה זרקה. תרגום יונתן אף חלישתא מעטינן ואינון לא מסתכלין: (י) וענה גאון ישראל צפניו. ומאיד יקדא דישדאל ואינון חזן ל' עוני ואין וענה זה ל' עתיד אלא ל' עזר כמו וקרא זה אל זה (ישעיה ו') שמעתי שקרא זה אל זה וכמו ועשה לו כתבת פסים (דאשית ל"ז) אף זה ל' עזר כזר נמעטו ונשפלו. וכל זאת לא שז אל ה' אין להם

באור

מדרכו הרע: (ח) יתבולל. ההתפעל מן כלל ה' (בראשית י"א) ענין עירוב. וי"א אותו מן ההתפעל ע"ד ב' א' ס' פ' ע'ל באריות שהורחם מקבל הפעולה וענינו על הגלות ואפרים ויוזר (דורך געפֿאָנגעכטחטש) חו"י

סער דיא פֿאָקער געמיטט. ענה צלי הפוכה. פירשו כעונה האפיה על הגחלים כשאניה הפוכה אינה אפיה אלא ואל אחד כן הוא אפרים שהיה נסתר בעלמו ולא היה מושך אותה ומחזקין בה אם היא ככונה (רד"ק) וכזה הראב"ע בעצור כי דונה ילרם ולכס לחורר הצוער דונה העלה לעונה ע"כ. וזה"ל שמוע חרבוס חלק הראשון ומפסק זה וחרבוס עונה וכו' אפרים דמן לחרור דא דלא איתהפכת אחאכלת: (ט) זרקה זו. פועל עומד כלומר מרקק בו השיבה (רד"ק) והראב"ע פירש בו יולא כלומר החלודה זרקה בו השיבה כי השיבה תבא מחלודות האדם ע"כ. ושעורו אף שגראה זקנה בשערות ראש אשר הלבינו והנסקין יחכמהו, ויחזקין במעשי כי אין בהם חכמה. ככ"ז לא ידע ולא יבין את זאת. ויונתן בחרבמו אף אינון מעטינן חלישוא ואנון לא מקמחלן. ובאן אל העם שמרקה בס תשוח כח אל האויב. כאש שיבה ואינון משים על לב: (י) וענה. ענין למעלה (ה') אף שם הוא עתיד ובאן הוא עבר וכמו שפ"י רש"י כבר נחמעטו ונשפלו ובכל זאת וכו' (יא) כיונה

יָדוּ אֶת־לַצְצִים: (ו) בִּי־קָרְבוֹ כְּתָנוּר
לִבָּם בְּאַרְבֶּם כָּל־הַלֵּילָה יִשָּׁן אַפְהֶם
בֶּקֶר הוּא כְּעַר בָּאֵשׁ לַהֲבָה: (ז) כָּל־ם
יַחֲמוּ כְּתָנוּר וְאָכְלוּ אֶת־שִׁפְטֵיהֶם
כָּל־מַלְכֵיהֶם נָפְלוּ אֵין־קָרָא בָהֶם

ziehet seine Hand mit Spöttern (bildlich für: Der König zieht sich mit ihnen herum, gibt sich mit ihnen ab). 6. Ja, sie bringen bei ihrem Auslauern ihr Herz (glühend) wie der Ofen herbei, die

ganze Nacht schläft ihr Bäcker, am Morgen brennt es wie flammend Feuer. 7. Alle sind erhitzt, wie der Ofen, und verzehren ihre Richter; alle ihre

רש"י

זיום שאנו ממליכין את מלכנו: החלו שדים. נעשו שרינו חולים: חמת מיין. מחוס היין הנוער צם והמלך מוסך ידו מן הטובים והכשרים להתחדר את לולאים: (ו) בי קרצו כתנור לצם צלרצם. הכינו והזמינו את לצם צמעה אורצ שלהם כתנור זה שמכינו ומסיוקין אותו לאפות: כל הלילה ישן אפיהם. נחתום שלהם המס' את התנור לאחר שהכינו לצם וחשצו את גמר הדעה איך יעשה: ישן אפיהם. כלומר עד הצוקר ישנים ולצוקר צועדי' כאש עד שגמדו את דעת': (ז) ואכלו את שפטיהם. הרגו את סנהדרין שלהם לפי שהיו מוחי' זידם ומה עלתה להם כל מלכיהם נפלו לפי שאין קורא צהם

בארור

דמיאנו עליהן מלכהון. החלו, ענין חולי מהפעל עומד ולדעת הרד"ק הוא יולא כלומר השרים הקבו שיחלה המלך מרוב שהיית היין עמו. וחקר רק הכני החלוהו המוסב על מלכנו. ויותר נראה דעת רש"י שהוא ההפעל עומד, כמו שגמלנו רבים כן, ופירושו נעשו שרינו חולים, ואין לרדך לומר שהוא כענין הפעל או נפעל וכן טעם הַחֲלִי (ישעיה כ"ג י') מקור ע"מ הסורי (קראנק לו ג'יו), וי"ת שיאיו רבריא, ענין החחלה, וכן פ' אחריו האברנכאל, אך זה הוא מפעלי הכפל וראוי להיות החלו. ואולי שהיתה לפני יונתן הקריאה החלח לפי שגמלנו ככה בהעתקת ע' זקנים. חֲמַח, מן ותמלח את החמת מים (בראשית כ"א) חלח שהוא משקל אחר, ומלאהור ע"מ זה להוראה זאת חֲמַח־ךְ (חבקוק ב' ט"ו) וַחֲמַח־ךְ (איוב כ"א כ') ובחילים חֲמַח־ךְ (פ"ח ח') לפי הענין שם ואם שכלל המקומות החלה כוונת המקרא על שני ענינים על כוס החימה ועל נאד היין הממחום (לְחַר־בַּעֲבֵר, גִּלְהָדוֹרִין בַּעֲבֵר), הנה כן יהיה גם כן בכתוב שלפנינו, נאד מיין הממחום ואין להשיב כלל על המפרשים כאלה, ועב"ז הרגמתי פה על פ' רש"י וענין חמום לכד לפי שכתוב פה חמת מיין והבן. חמת מיין, לפי שני הפירושים ל"ל מחמת ותחמר מ"ס השמות וקמ"ס מיין היחידה שממש למלח חמת או שטעמו כמו הפך. מיין חמת טעמו המסייכות לפירות השני וכמוהו בפשטי העץ והבן. מִשְׁךְ וכו', והמלך גם כן מִשְׁךְ, ידו עם לולאים (רד"ק) כלומר המלך מוארם לחברתם. ומתולוכן עושהם, כאלו הוא כאחד מונחם מגרובי המעלה. לַצְצִים, החר שחקל נוללים ואלו היה מפעל הכפל מהקל ועמה הוא תחר משרש' לוכן מן המרובע לאחר החוחר לוכן נוללים

(מדר"ק). והוא מענין לך היין הונה שבר (משלי כ' א') והמליצה נאחם לתחר ברעוה ופחיתות המלך שאינו חס על כבודו ומחבר עם שוה' יין ושכר כאלו כותן ידו להם מתוך אהבה ורעוה והוא כיוון למלכות. (ח"י) חוסדרוק דער געמיין קלינגט, חוס דיה געמינהייט דעם קלינגט דאמיט לו בעליינגט), וכענין זה ח"י נבד לידה למיעה שקרין (ער ליהעט דיה געוועלמאכט דער זיגער לו): (ו) כ'י, לחמת הענין. קרבר, פעל יולא (רד"ק) כי הוא מננין פעל, והפקוק הם עם הסמוך לו מושך למעלה שאמר

כלם מנאפים כתנור וכו' לענין חמום תאות זנות, יאמר כי חיקף לאריבה על הומוה יציאו לצם הנוער כתנור. יִשָּׁן אפיהם, יוסף בנאר את הענין צמעה אפיהם ויאמר כמו שהאופה ישן כל הלילה, וכאור הבקר הוא מצער שלהם התנור כן הם, ר"ל צעוד שאין, ספוק בידם לעשות זונה' הם שובתים וזחים, אבל מיד כשיש לאל ידם לנחם ולהשכר מיד יתחילו: (ז) ואכלו את שפטיהם, חמיתום לצם וחורן אפם הרגו סנהדרין לפי שמינו בידם (רש"י). כל מלכיהם נפלו, זכריה, שלום, פקח נפלו בכתב זונה' ועב"ז אין מי שיחפכל אלי, ושוב

len draußen (auf den Straßen) an. 2. Sie überlegen nicht in ihrem Herzen, daß ich all' ihrer Bosheit gedenke, nun umgeben sie ihre Handlungen, die vor meinem Angesichte (früher) waren. 3. Durch ihre Bosheit erfreuen sie den König, und durch ihre Lügen die Obersten. 4. Sie, alle Ehe-

(3) וּבִלְיָאֲמָרוֹ לְלִבָּם כָּל־רָעָתָם
זָכַרְתִּי עִתָּהּ סִבְבוֹם מֵעַלְלֵיהֶם נִגַּד
פָּנָי הָיוּ: (4) בְּרָעָתָם יִשְׁמָחוּ--מֶלֶךְ
וּבִבְחֻשֵׁיהֶם שָׂרִים: (5) כָּל־מִנְאָפִים
כָּמוֹ תַנּוּר בַּעֲרָה מֵאֵפָה יִשְׁכּוֹר
מֵעֵיר מְלוּשׁ בָּצֵק עַד־חֲמֻצָּתוֹ: (6) יוֹם
מִלְּפָנָיו הִחֲלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיַּן מִשְׁךְ

*הַטַּעַם מַלְעִיל

brecher gleichwie ein Ofen, geheizt vom Bäcker (d. h. ihre Wollust glühet wie ein stark geheizter Backofen), kaum ruhet er aus, (ihn) anzufachen vom Kneten des Teiges bis zu dem, daß er gesäuert wird. 5. An dem (Freuden-) Tag unseres Königs erkrankten die Obersten von des Weines Blut; er

רש"י

זליסטיות ללסתם את הצדיות: (ב) ובל יאמרו ללצצם. אינן נותנין אל לצס שכל דעתם כתוצה לזכרון לפני: (ג) ישמחו מלך. מלכס חפץ דרעה שהס עושים: (ד) בערה מאפה. שהוסקה מיד הנחתו' כן ילך דוער בקדצם: ישנות מעור. י"ת מה שתירגס ואיני יכול לייש' זו ל' המקרא ולפי המשמעו ישנות ילך' הרע שהיה מעיר: מלוש צק עד חמלתו. משחשז כלצו את הדעה כילך יעשה אותה הוא שזת וישן עד הצקר שהוא יכול לעשות' כמו שהאופה שזת מלוש צק עד שהחמילה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר צמיכה (3') הוי חושני און ופעלי רע על משכבותם צלור הצקר יעשה: (ה) יום מלכנו.

באר

מקורם נגד פני, וכן מתורגם אשכחית: (ג) ברעתם. צמה שעותים את הרע משמחים לצ המלך כי כשר הדבר לפניו, וחפץ בו ובכחשיהם ובשקרוהם ובחניהם יעלו לב השמים: (ד) כלם, גם העם גם המלך והשרים יחד. כסו תנור, חמום הזנות ותשוקת הניאוף דוער בקרבם כמו תנור הנוער מהיסק האופה. כוערה, ה"א מוספת ואינה לסימן נקבה כי הנולה מלעיל ועוד כי תנור ומלחמה כלשון זכר (ויקרא י"א) תנור וכירים יותן (רד"ק), ואולי ה"א סימן נקבה מוסב על החלום לזנות. ישבות מעיר, כמו מהעיר וכמותו בעיר ללגום חבה (תהלים ע"ג ב') בעציר, ושעורו כמו שלא יפקוק האופה והעציר התנור והפיה אשו כמעט ונלישת הנלק עד שתחמך כן לא תסעכז תאוחם אל הזנות אך רגעים שתחקר חוס ילרם הנקיות אותם, ועל אופן זה מתורגם אשכחית. וי"ת מעיר מקוריהון כלומר שעשם יהיה שיצרות ויגלון בגלות מן העיר. ונליגל מלוש צק וכי חרגם על ענין ילאת מלרים כלילה וניסים שנעשו לישראל כללחם עם הנלק שלא כחמך וי"ת מעיר חלך על הילך המעיר אותם (דער אנטפאבענדע, אנדערענדע), ענין אחד עם באורו. חמצתו, שם נפלם עומקה או נפלם לחמקה (יחזקאל ע"ז) (רד"ק) ומשקל השם הזה כשנע מקפר חוה"ש ואני בחיקוני הקפר הזה הוספתיו עליו:

(ה) יום מלכנו וכי, ביום חרות מלכנו (הוא יום הולדת אורו או יום המעשו למלך), אז נעשו השמים חולים מחוס שברות היין, כי הרעו לשמות והיו קופאים ומקובאים, נעים ונרים בחדר מורוב המשקים אשר מללאו כרסם מומנה עד להקאחור. וי"ת יום מלכנו הם דברי המחלוללים שאומרים: הלא! היום יום שמחת מלכנו (עם חז"ט דער טאג חונדערעם קה"ק רגס!!) ועם שהענין אחד, הראשון יותר כסון עם המשך הקרא וכן תרגמתי. וס"י יומא

יהודה שת קציר לך בשוכי שבות
עמי: Vergehen), da ich die Gefangenen meines Volkes zurückführen wollte.

ז (ה) כרפאי לישראל ונגלה עון
אפרים ורעות שמרון כי פעלו
שקר ונגב יבוא פשט גדוד בחוץ:
1. Als ich Israel heilen wollte, da entdeckte sich die Missethat Ephraim's, und die Bosheit Schomron's (Samarierens), denn Trug üben sie, Diebe bringen ein und Räuberbanden fal-

רשי

קליר. עת סילוקה ונלותה כמו עוד מעט וזאה עת הקליר לה: (סס כ"א צפורענו' צל צספר ירמיה): צסוצי שצות עמי. צהוכיח אותם לשצוצ משצותם: שצות עמי. לשון משצנה נעדות וילדות אינוויוז"ע צלע"ו וכן צנים שצוצים (סס ב') הצת השצוצה (סס ל"א):

ז (א) כרפאי לישראל. כשאני חפץ להושיעם ולרפאותם עונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר ונגבים מהם תמיד צלים ונגבים ממון חזיריהם ואף פושעים גדוהים

באור

ארטונג וייגעם פלוקעם ליבטיגע, ויחר נראה לי פי דר"ק ח"ל קליר ענינו ענין סעף, כמו ועשה קליר, כמו נעע, (אייב י"ד) כלומר שם נעע סעף ועז לעצרת הנעלים כשהם צלבי לשוכ שבות עמי הנה יהודה שח קליר וחר לעבוד הנעלים ע"כ, והעלילה נשבעה. והמונן ממנו, יהודה הוסיף על העצרות, י"ל גם הוא אח דברך כשעלה מתענתי להשיב בני השבי של עמי, וכאומר עם כי היה צלבי לרחם, הנה לא ארחם כי בני יהודה הנעיר חמתי במה שחזרו בדרכי ישראל לעבוד ע"ז כמותם וכן מחורגם אשכחתי, ולדעתי גם זאת כונת יונקן במרגומו אף בנית יהודה שריאו לאקנאה חזיתון, אף להון יעמי חזינן באתבותי גלות עמי והכן. ויש אומרים שדברי צסוצי שבות עמי נפרד מחלק הראשון בצפוק ומחזר בפסוק שלאחריו והיא כפילה ענין במלות שמות צסוצי שבות עמי היינו כרפאי לישראל (אום חרך דח געפחנגענען חו. ג. ו. דא חך ישראל היילען ווקלסטע):

ז (א) כרפאי לישראל, הפרשה הזאת עוללת (א) תוכחה הנכחי על דוע מעלליהם צמדות נשחחות כמרהת וגזל ושקר וריתת, לא יתנו חל לבנם לשוכ מורכיהם הרעים ולהשייר אורחותם, ובדרך הזאת אין רפואה והעלה לחלים, וינא להם אח המולאות אותם מתחלה ומה שיצאו על מלכיהם כי בחרצ יפלו עבדיהם, יען כי פעל ה' לא יביטו ועל מלב ארלותם לא ישגיחו, כ"א יעו אונם לחלקת הלשון החגפים המחלוללים כם להרגם בערמה ומה יסובב שיפנו אל אשר וולגרים לערה, אך זה דרכם ככל לנו, כי המה בראותם שפלות מעמד מדינתם וערות ארץם יאכלו כחם מעט וילעגו לנו (ז) הודעת קורותיהם אחר סינקו אריותם כדורם והשביעו מעט ארץם כשר יצוהו על מדינתם לשלל כלל ולבזוז, וגם יגיד להם לרומים עד הגלות חנו רב אחרי. וישחיל הכנוחה באחר כרפאי לישראל, הכ"ף עם הנקוד השמש לפעמים להפחיתות המשפטים בצמיחת הזמן (קאקזעקע טיפא, לייטפאלונג), ועמו יחס ההנאי והספק (קאקזעקעק), וכן הוראתו פה והכוונה, כאשר עלה על לבי לרפאות ישראל ומלי לרם אז נראה עון אפרים וענין העלילה נשבע מאד, דמיון חל הרפואה הבא לחבות מכה חילוים כמו פלע חזורה ושבר יד או רגל (איינע חייסערע וואונדער), לזרות עליו סממנים ולשום עליה תחבשת, ורואה כי מכתו אנושה, יען כי החל להיות מכה לרבת בשבר והכויה פשחה בכל עמם ההיא והיתה למחלה פנימית (איינערע זעבענסגעפעהרליכע קרונקהייט), שאין להעלות ארוכה לה, יעצמו ויכל לו; כן האל הטוב ברצונו לרפאות חזר עמו ולהושיעם משברם ומלא כי מתחשת כם הנאישו נמוק חזורם ומפני אולתם ואכלה מקצב כליון גמור אז יצא ידו מלעזרם וזו כונת ונגלה עון אפרים ורעות שמרון. כי פעלו שקר, מרמה וסוד. ונגב וכי, במרגומו וצילילא צביתא גבנין וצמדברא צימא קפחין. ויש רואים לפשרו גבג אחר מהם נמדון לבו יצא ויפשוט בגדי גדוד אשפים בחוק לעין כל ולא יפחד ממני, ואם כי נחלתה היה גבג לחזר בחים בפתר לילה, לבסוף יהיה שודר וגזלן בפרקים צפרים דרכים: (ב) עתה קצננו, עזר במקום עמיר ורד"ק ותי" כען יקייטון עובדיהן דבישרי די קרמיה גלן, עתה מקיפים אותם מקצב. ומעשים הרעים שהיו

Stadt von Uebelthättern, voll Spuren des Blutes. 9. Wie Räuberschaaren, Menschen nachstellend, so die Priester-Kaste, auf dem Wege nach Schechem morden sie, ja Schandthat üben sie.

10. Im Hause Israels sehe ich etwas

Widerliches, Efraim treibt Hurerei, Israel verunreinigt sich. 11. Auch Se-huda setzte ein Zweig dir an (figürlich, für: Er vermehrt deine Sünden mit deinem

קִרְיַת פְּעָלֵי אֹן עֶקְבָּה מְדָם: (ט) וּבְחַפִּי
אִישׁ גְּדוּדִים חָכַר בְּהָלִים דָּרָךְ יִרְצָחוּ
שִׁכְמָה בִּי זָמָה עָשׂוּ: (י) בְּבֵית
יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שְׁעָרֶיהָ שָׁם זָנוּת
לְאַפְרָיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל: (יא) גַּם--

*שערוריה קרי

ת"א וכחכי סס: גם ובר' מבלה ח', י"ד. ערכין ט', ל"ב:

רשי

סס צגרו צי שהכנסתיו לבן עדן ועצר על מלותי: (ח) עקבה מדם. מליאה חורב ורליחה כמו ואת עקצון. ויעקצני: (ט) וכחכי איש גדודים. וכאסיפת איש ליד דגים האוסף' צבא' יחד כן חכי גדודיהם חצורות כהניהם המתחצרים ללכת צדך ילחמו סס כולם שכם אחד: כי זמה עשו. כי עלה הוא אשר נתיעלו לפניי אסיפתם לאיזה מקום ילכו ללחם ולשלוט שלל. וכחכי איז' מדורש צלע' ואף צל' משנה חכי ל' חזור הוא ולא יטיל צו יותר משלטה חכין הם תפירות שהסודק מהצר צהן שני לרשין מן הצגר יחד כשחוטצו צמקלות צלשון זה משלי והגון צעיני וכן פירושו וכשם צהם חיצור אדם שנאספים יחד חצר כהנים הוא ללחם והראשון מדצרי ר"מ שליח ליצור זל': סכמה. לשון כת אחת: (י) שערוריה. י"ת לשון שינו שטינו את דרכם וכן שמה ושערוריה (ירמיה ה'): (יא) גם יהודה. אף הוא הואיל וקילקל: שת. המשיית זמן פורענות לה:

באור

אך לפ"י ראוי להיות עקובה צו"י והצ"ח רפיה, ועמה שהקוף שרוקה והצ"ח דגושה הוא סס חצר כמו פְּעָלָה כְּבִדָּה הַמְלָחָה וענינו אז כמו שפירש הרד"ק בשפירש עקובה מולוכלת דם ששופכים כמו שהוא בישראלני אז שהוא מענין עֶקְבֹתָיִךְ (הסלים מ"ז) וסרגונו כולם שמהם. וכן ה"י אשרין דס זכאי: (ט) וכחכי, היור חצורה ה"א ל"הפ והוא מקור מהדגוש וענינו כענין הסקה, חצר כמו שגדוד הלסטים מקבים איש עובר דרך לשלול אותו כן הוא חצר כהנים (רד"ק). והיה ראוי וּבְחַכִּים וכל בחקרן מ"ס על דרך חֲלֻצִי, חֲזָרִי והדומים להם והוא מארמית. וכן ה"י כמו דמסבר אנוש למשרין (וויאל געוויססע זעכטן אויף רייענדרע ווארטען). חבר כהנים, ר"ל קצין כהנים ועד"ז מחורבם אשכנזים, וי"ת אחתברו חילין ובהמל (רד"קטען) ז"ל חונד ד"ח פריעסטער יך לזאממען) ובהנים הם כהני צמות לרעה רד"ק. דרך ירלחו שכמה, י"ז על דרך אחד וזו חצר ודעה אחת והס"א נוספת וכן ה"י שחורבם חל (עברא יר"ט), כמו: לעצרו שכם אחד (לפניה ג') ואחרים פפרויה עור שכם ותיצורו דרך עיר שכם ירלחו וכן חאורו רז"ל (מכות סס) חצר איני צשכם נמי נפחי רולחים שנחמר דרך ירלחו שכמה. וכן מחורבם אשכנזים, ועוד דעה אחרת צה לפרש שכמה כלים השורג רעשו על שכמו מחאוריו צפצע פתחום (וייכעל: מוארדערט), והצנחר ינחר. שְׁעָרֹרִיָּה, שם נכתב עם יו"ד היחם ענין לכלוך וענוף כמו כחלים השוערים (ירמיה כ"ט) שערורית עשה (סס י"ח) ושרשו שער והלמד כפול להפלגה וליתר ההפלגה מחובר עוד עם מלת יא כמו מאפליה שלהבת יא (ומד"ק) צפר השרשים בהוספה וכעין זה חירגומתי והחכם בעזעכ"ס מעסיק מענין שער כסין (סודערהחאטעט, חבטייליכעס). שם זנות לאפרים, אשר יזנו לעגלי זהב וסס נטמא ישראל כי כלם כגורו אחר העגלים: (יא) גם יהודה וכו', גם לך יהודה הואיל וקלקלת שם המשיית זמן פורענות לך, והוא הנקרא קליר כמו עוד מעט ובהם עת הקליר לה (ירמיה כ"א ל"ג) (רש"י) ויסורכם (אויך דיר יהודה חייט איינע ערנטע געזעטלט). בשו"ב שנות עוני, בהוכיחי אותם לשונם מוסרם שנות עמי לשון מוסרם נערות וילדות וכן בניס שובבים (סס ג') (הס"ל) ווען איך יא וועגען חב=

(ה) **על־כֵּן חֲצַבְתִּי בַּנְבִיאִים הֲרַגְתִּים**
בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטִיךָ אֲדָר יֵצֵא:
כִּי חֶסֶד חֲפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח יָדַעַת
אֱלֹהִים מַעֲלֹת: (ו) וְהִפָּה בְּאָדָם
עֲבָרֵי בְרִית שֶׁם בָּגְדוּ בִּי: (ח) גִּלְעָד

thau, der bald ver= schwindet. 5. Darnm haute ich aus durch die Propheten (d. h. kündigte ihnen Tod und Vertilgung durch meine Worte an), ich erschlug sie durch meines Mund= des Worte, daß deine Rechte wie das (hel= le) Licht aufgehen.

ת"א על כן הענית ח', ה': וחמה רבו' סוסדרין דף נ"ח: גלעד רבו' מכות ז', י':

6. Denn an Frömmigkeit habe ich Lust, und nicht an Opfer, und an Got= teserkenntniß mehr, als an Ganzopfer. 7. Doch sie, nach Menschenweise über= treten sie den Bund, daselbst (im Lande) sind sie mir treulos. 8. Gilead ist eine

רש"י

חוליא משפטיך לאור: וחסדכם כעין צדק. כל טוונתכם ולדקתכם אינם כלום: (ה) על כן חלצתי צנזיאלי. על אשר חלצתי עליהם דברי על ידי הנביאי' והם לא נזכרו צהם לפיכך הרגתים: צאמרי פי. צנזיל אמרי פי כך תירג' יונתן. ע"כ כמו על אשר וכן כי על כן רלית פיך (רלשית ל"נ) כי על כן לא נתתיה לשלם צני (סס ל"ח): ומשפטיך אור ילא. צתמיה ואיך אכול לשא' לכם פנים מפני מדת הדין ומוסר על מה אעשה לך: (ו) ורעת אלהים. חפצתי מעלות: (ז) באדם. כאדם הראשון: סס צגדו צי. צאך טוצה שהוצצתי צה

באור

למורחיו ויאמר: אבל עתה הואיל ואיך שב אלי מהו העובד והסורפה שאעשה לך? הלא אין לכם שום זכות, כי היראה שחכם מראים כלומר שהנבוכים נשאר מועל, ואין בה קיום ותמידות כי אם כעל עין צקר התעורף עינך זו ואיננו. וכבשל ומשכים הולך. לדעת בעל העצמים מלל משכים מחוברת לעל והמפרשים סומכחו למלת הולך כלומר בהשכמה ילך ויחכן שמשך למעלה ולמטה וכן מחורגים אשכחית. עפכים סס צפלס עפכיר (איוב ל"ו)

ובדרך זה הרגמתי בהורחם הסמיכות על של שחר, כמו עין צקר: (ה) על כן, הואיל וכן ודכסם ולכן חלצתי וכי. חצבתי, כמו צלור יחלני (איוב י"ט) והוא חקיקת אוחיות צאכן וצא צמלי' על דרך השאלה לומר לכן חלצתי לכם דברי ע"י הנביאי' להזהיר אהכם בעונש מיתה כדי להשירכם לדרך הנכוחה. ועד"ז הרגמתי. הרגתים וכי, ומרוב הוגיעי אוחם כאלו הרגתים היו סם כאלו הרגתים (רד"ק). וסי' על כן דאחרתיונן בשליחות נביאי' ולא תבו אייתי עליהן קעולין על דעברו על מיימר רעותי. (וויז' חיד יא וזארכנען ליעס דורך מיינע פרלפערטען אונד יא ניכט לוריקקעהרטען, ליעס חיד יא ערשטאגען דען יא איבערטרא= טען מיינ געבאטן, וי"מ הסנכזה ע"י הנביאים היתה קנה להיחם נהרגים כי הנינו את זכריה ואת אוריה שנכלו בדבר ה'. ומשפטיך, י"ח דיני כהנר נפיק (מ"ן רעבט או. ג. ■) כאלו כתוב משפטי וכן משמע מהרגום היוי שקרא ומשפטי. ולפי הכתוב בקפירים שלטו הכונה כל זה עשיתי צעבור שמשפטיך ילא כחור כלומר כשחר כיוון מולאו (מדר"ק) ולדעת הריק"ם פירושו צתמיה כלומר ואם כן הוא, איך ומשפטיך כחור ילא להצדק בדין? (ו) כי חסד רבי, יראת אונקיה חשק שיהא העקרית צעבורת אלהים. ולא צח. יראתם המיוחדת על דברים חלוניים שהם עפלים במעשה הקרבות מכלי כוונה הלכ' ומחשבה טורה. ורעת אלהים, חביבה לי יותר מהנחת מלות: (ז) באדם, כוונתה האדם לנגוד ברעוהו, או כאשר אם יהיה בריתי ברית אדם (חלום ווערע עם מעסענכונד). והענין אחר מהרגונו סובל גם זה ויש פותרים אותו כאדם הראשון שעבר על מצות ה' אך לפי' רחוי להיות הקף קומתה פאָדָם ליריעה. וי"ח בכלל ברית קדמתי (וויז' מענטשן אומס דען פֿלֶף=

ריגען געטעלעטערן): (ה) עקבה מוס, מן עקוב הלכ (ירמ' י"ז). ויהוא עשה צעקבה, (מ"ב י') והוא חסר לנקבה. יאמר מן עקב עקבה כמו מן אָדָם אָדומה וענינו שהרומים והעקבה וכן פירושו ז"ל (מכות דף י') עקובה מוס שהיו עוקבים להרוג נפשות כלומר מערמוין (רד"ק), ויחורסם (דח חויל' בולט חויל'נורענדע),

heilen, schlug und
wird uns verbinden.

2. Er belebt uns wieder nach drei Tagen, am dritten Tage richtet er uns wieder auf, daß wir vor ihm leben. 3. So laßt uns aufmerken, streben, den Ewigen zu erkennen, sicher wie Morgenröthe ist sein Aufgang, und wird zu uns kommen wie der Regen, wie Spätregen, der das

Land erquicket. 4. Was soll ich dir thun Esrajim, was soll ich dir thun Zebudab? Denn eure Frömmigkeit ist wie das Morgengewölke und wie der Früh-

(3) יְחִינּוּ מִיָּמִים בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִימוּ
וְנָחִיָּה לִפְנֵיָּו: (4) וְנִדְעָה גְדֻלָּתָהּ
לְדַעַת אֶת־יְהוָה בְּשֹׁחַר נִבּוֹן מִצְאוֹ
וַיְבֹא כְּשֵׁם לָנוּ בְּמִלְקוֹשׁ יוֹרֵה
אֲדִיץ: (7) מָה אַעֲשֶׂה־לָּךְ אִפְרַיִם
מָה אַעֲשֶׂה־לָּךְ יְהוּדָה וְחִסְדִּיכָם
בְּעֵנֶן־זָכָר וּבְחֵל מִשְׁכִּים הִלָּךְ:

ת"א יחיינו וכו' סס. פסהדין י"ח ו': נרדפה וכו' זכרות ח', ו':
בשחר וכו' תענית ח', ד': מה וכו' סס: וחסדכם וכו' זכרות
ס', כ"ט:

רמזי

מַשְׁתִּי מִקְדָּוֹת שְׁחָדְרוּ: צִיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. צִנְיִן הַצִּית הַשְּׁלִישִׁי וְיִקְיִמּוּ: מִיּוֹמִים. מַשְׁתִּי עִתִּים שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ: צִיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי. צַעַת הַשְּׁלִישִׁי: (ג) לְדַעַת ה' . צֹאמֶת וּצְתָמִים כְּבוֹנִים כְּשֶׁחָדָה זָחָה אֲשֶׁר כִּכּוֹן מוֹלְאוֹ: וּצְבֹא כְּגֶסֶם לָנוּ. כְּגֶסֶם הָצֹא לְהִיּוֹת חַיִּים לְעוֹלָם שֶׁאֵין יֹצֵא לְהוֹדוֹת חַיִּים שֶׁיִּצְאָו לָנוּ: יוֹדֵה אֶרֶץ. יוֹדֵה אֶרֶץ: (ד) מֶה אֲעֻשֶׂה לָךְ. מִפְּנֵי מַדֵּת הַדִּין אֵיךְ

באר

[illegible]

הפך כמו יָרָה כמו גן רוח (יְשַׁע' כ"ח) והחכם בנצטניקום מעמיק יָרָה (פְּרִיז'עגנען), וזבלי פערן מוואָר, ואל ירעמי לפיהו כוונת הרכבת ונקלש יורה וגם אם באמר שחמר ור"ו כמו שמש ירח ועצמו מלקוש ויורה ארץ הנה כבר זכר השמש שהוא מער המוקדם: (ד) מֵה אשעה לך, ככלות דברי העם אשר יאמרו לעמיד ישוב הנביא

אֲשׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ יָרֵב וְהוּא
 לֹא יוֹכַל לִרְפּוֹא לָכֶם וְלֹא־יִגְהַה מִכֶּם
 מִזֹּר: (יד) כִּי אֲנֹכִי כִשְׁחָל לְאַפְרַיִם
 וּבְכַפְּיִר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי אֲמָרָה
 וְאֵלֶךְ אִשָּׁא וְאִין מִצִּיל: (טו) אֵלֶךְ
 אֲשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־יֵאשְׁמוּ
 וּבִקְשׁוּ פָנַי בְּצֹר לָהֶם יִשְׁחַרְרֵנִי:

ו (ה) לָכוּ וְנִשְׁוּבָה אֶל־יְהוָה כִּי הוּא
 טָרָה וִירְפֵאֵנוּ יְיָ וַיַּחְבֵּשְׁנוּ:

* קִמַּץ בְּלִי הַפֶּסֶק

lasset uns zu dem Ewigen zurückkehren! Denn er zerriß und wird uns

wird nicht von euch die Wunde abthun; 14. denn ich bin wie der Leu für Ephraim, und wie der junge Löwe für das Haus Judah, ich, ich zerreiße und gehe davon; trage davon und Niemand rettet. 15. Ich gehe wiederum zurück an meinen Ort, bis sie sich als schuldig erkennen, und mein Angeficht suchen, in ihrer Noth werden sie nach mir forschen.

6. 1. „Kommt,

רש"י

(יד) אִשָּׁא וְאִין מִלִּיל. אִשָּׁא אֶת הַעֲרָף: (טו) אֵלֶךְ. אֶסְתַּלַּק מֵהֶם וְאֲשׁוּבָה אֶל הַשָּׁמַיִם: עד אשר יאשמו. יחזיקו עליהם כאלשים להודות על אשמתם. ישחרנני. יבקשונני: ו (ה) לָכוּ וְנִשְׁוּבָה. יאמרו לכו ונסובה: ויחבשנו וכו'. לשון הווה הוא. הוא מכבד אותנו והוא יחבשנו: (ב) יחיינו מימים. יחזקנו משתי פורעניות שעצרו עלינו

באר

קרחנהקיהיט: (יד) כִּי אֲנֹכִי וכו', פה ידבר מן הרע אשר יבוא עליהם ממזל למדינתם ע"י האויבים אשר יבואו גוודים בחזק הארץ להשחיתם ולהחריבם, וידמה הכניא הפורענות האלה הנחזק מהש"ת לארי ושחל אשר הם הנבזרים נחיות ואם יעברו על ערפם אין מי יוכל להליל מפניהם ובה ידמה הנמשל למשל כלו. אֲנִי אֲנִי הכפל לחזק הענין כמו ראו עתה כי אני אני הוא (דברים ל"ב) ובא להורות שהרע היורד בכם הוא מאתו יתברך בלתי אומלתי והוא המסבב לא במקרה. וְאִין מִלִּיל, ר"ל אם אני אחפון ברעם מה יעזור להם אשר כי מי יציל מידי: (טו) אֵלֶךְ אֲשׁוּבָה, שני פעלים עמידים המלטרפים זה על זה בענין כוונתו. יֵאשְׁמוּ, עד אשר יבירו בעלמם שם השמים ויבקשו פני ממחול להם. וכן ח"י עד ידעו דהבו. ויש פוסקים אותו מענין חלשם שמוחו לשון שמוחו ויחזקם (ב"י ז"ח ביטעו). יִשְׁחַרְרֵנִי, ענין דרישה כמו שומר טוב (שם י"ח) ויאמר הר"ק הן הראשונה כגון ישמעון הנקפות פעמים בעשירי רבים. ואני אומר שהוא ויחזקם שכל הן כפולה חמיר בעשירי כאשר הבאתי בקפרי מנחל לשון חרמית:

ו (א) לָכוּ, ענין זרח המעשה כמו לכו ונחשבה על ירמיהו (ירמיהו י"ח) ופירושו יאמר איש לחברו לכו ונסובה וכו' הנה היה בימי יאשיהו שבקשו את ה' ועבדוהו (ירמיהו) וכן ח"י יִימְרוּן אִתּוֹ וכו' והוא דבק עם

ישחרנני לאומר לכו ונסובה וכו' וע"י יורו סמני הקיום בתחלת המאמר כדוע. טָרָה, כלו קמץ אף שהוא פעל עבר כי רבים קמולים וענינו הכאה בכריחה, וס"י מחנל כלומר הוא הכה אותנו ולא בכה ידו גבר האויב. יְיָ

בתשלומי יְיָהּ והוא עמיד בנקום עבר (ירמיהו) והנה במהבדם נחמם בן סרוק מלאכי כחצו יְיָהּ עם וי"ו ההפך

מעמיד לעבר, וכן רחמינו כחצקאקדראכ כחם בין אותם המלים יְיָהּ הנואלים בחנ"ך והוא ג"כ יְיָהּ ויחבשנו

(הושע ו' א') ובלי ספק יש במליאות קפריס שהגרסא כן. ולפי"י יהיה עבר נחמם ומקביל לעונות מלשן עָרַף.

ומתרגום יונתן שהוא בעבר וְאִין ח"י עלנו חסר אינו רחם, כי הוא העתיק הכונה. וַיַּחְבֵּשְׁנוּ, ענין קשירת

denn willig folgt es (Menschen-) Gebot.
12. Und ich bin wie die Motte für Efrajim, und wie der Wurmfrass für das Haus Sechuda's. 13. Da siehet Efrajim seine Krankheit, und Sechuda seine Wunde, und es wendet sich Efrajim zu Asshur, und (Sechuda) sendet zum Könige Sareb (dem Feindseligen), doch der vermag nicht auch zu heilen und

מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הַלֵּךְ אַחֲרֵי-צִוִּי: (יב)
וְאֲנִי כְעֵשׂ לְאִפְרַיִם וְכִרְקַב לְבֵית
יְהוּדָה: (יג) וַיֵּרָא אִפְרַיִם אֶת-חֲלִיו
וַיְהוּדָה אֶת מוֹדוֹ וַיֵּלֶךְ אַפְרַיִם אֶל-

ת"א וירא וכו' סנהדרין י"א, ז"ל: וילך וכו' דף ק"ח:

רשי

צד הכותים: רלוץ משפט. מיוסד ציסורים ולמה לו כל זאת כי הואיל ודלם והלך אחרי לוחם חדשים של כנזאי הצעל: (יב) וכרקב. תולעת האוכל העץ וסוחקו: (יג) מזור. לשון חולי: וילך אפרים אל אשור. זה הוטע בן אלה שהיה לו לעצד ויסד וימרו (מלכים ז' ט'): וישלח יהודה אל מלך ירד. זה אחז שנתן שוחד לתגלת פלאס' לעזור על רלוץ מלך ארם ופקח צן רמליהו (מלכים ז' ט'): והוא לא יוכל לרפא לבס. מהרצה גדודים מפלשטים וערציים שצאו על אחז כמו שמפור' דרדרי הימים (ז' כ"ד) כי חלק אלו את צית ה' ויתן למלך אשור ולא לעזור לו: ולא יבהה מכס מזור. לא יסיר מכס מכלאז. ואומר אני שהוא מן התיצות ההפוכות ל' כאשר הובגה מן המסלה (שמואל ז' כ') הורו והובו ולצ (ישעיה כ"ט) הגו סיגים מכס' (משלי כ"ה):

באור

לענשי כתר פסון דשקר. קראו כו בחקרון חלק כמו שבו נחמה (אויב ע"י ל"א) וכן נראה קריאתו ומתרגום הימי: (יב) ואני כעש, היא המולעת שאוכלת בגדים ושרשו עשש (רד"ק) וכן הוא בערבי. וכרקב, הוא הרקבן בעלם המכלה את הנשר והעלם, ומימם נראים כחחלתם העץ לקטנותו והרקב שבו מעט מעט בעלמים לבגלי דברים נזקים, ואחרי זמן רב נגלים היקום זה, בנה השמים בגד אשר נשחק והיה כליו נחכות חס אשר כלם נעלם והיו נקבי קבים עד שנשאר אשם תקוה לבריאותו וכן הוא סכנת הריב והמרוץ כי יהיו בלדן, ימעיטו אחר המדיני אחר ללחם עד אשר יאחד שלום הקבץ מכל וכל, ואין לו עזר להעלות לה ארוכה, ועל חופן זה ידמה הנמשל לנשל בליכותו ומותו כי פה ידבר על המלחמה הפנימית, אשר גברה במדינה והיא מונע דמיון העש והרקב שיבואו מהבד והעלם עלאם ע"י סבה מה אשר נענעם, וישוה כלו בקבה ומסוכב ועין ודבריו בפסוק י"ד: (יג) מזור, כן נקרא מכה פלע חבורה ע"ש שזרים עליה אבק מקומנים המרפאים וק' סימו מחר פחמין (בוכיה ח') (רד"ק ושאר נופשים) וכן ח"י מכלאזי. והחכם בעזעכיוס כספר המלים העתיק מלם מחר (ליסט, פלחשהייט, ליגע, נחשטעלונג) בגד מפעל זור (לוריק ווייזען, חבווייזען פלחן רעכטע, דחהער ליגען פערפלוטען), ואם זה יסכן להושך הענין בעובדיה שם (אף שפחורו חזק) לא יסכן פלל נגלם חליו שורה על עיניו כווי שחלריו וגם בגד מקומות מתקרא לא אוכל לבסנה על עיני המתקרא. והנה שרלה הפסם לבאר ב' עיניים נפתחו מלה זאת והשני נכסה ונשמע מן הספר. וילך אפרים, זה הוטע בן אלה שהיה לו לעצד (מ"ב ע"י) (רש"י) ולדעת רד"ק הוא מנחם שהלך לפול מלך אשור כבואו על הארץ ויתן לו חלק בכר כפף אף הוא בעלמו מלך אשור המהריב הארץ גם שוקים אחרים שבו ולא נחרם מלך אשור ע"כ. מלך ירד, זה אחז מלך יהודה שנתן לשלם פלאסר למחרו מליץ מלך ארם ופקח צן רמליהו (רש"י) והרד"ק כתב ירד הוא שם עיר אשור ואפשר כי אשור היו לו שתי שמות ע"כ. והחכם בעזעכיוס פתרו חזק לכל מלכי אשור ונעמן רוב, (רער אעכטיגע קהניג אום טיטעל דער אפסיירישען קהניג), או מנעין ריב (אעגנער, דער פיינדליכע קהניג), וכוונתו על תגלת פלאסר שהיה אש ריב וזהו מלחמה. ולא יבהה, לא יסיר מכס מכלאז (רש"י) וכן ח"י לא יניח וכן פתרו החכם בעזעכיוס על פי מלה קרית (פערסווינדען, פליענען, און אפילו פערסווייזען, בעפרייען, וז' חין העברעאישען וועגעהאפן דען פערע

באחר פלחן איינער וואונדע, אונד הער פגילדלך: ויירד דיא וואונדע איירעס סטאטעסע ניכס היינען), וכן ענין נקבה (משלי י"ב) לדעתו, ואבלחאז דעם פערבאנדרעס, פערטרייבונג דער

בַּנְבִּיעָה חֲצִצְרָה פְּרָמָה הֲרִיעוּ בֵּית
אֶזְרָח אַחֲרִיֵּךְ בְּנִימִין: (ט) אִפְרַיִם לִשְׁמָה
תְּהִיָּה בֵּינִים תּוֹכַחָה בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל
הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה: (י) הִיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה
כַּמְסִיגִי גְבוּל עֲלֵיהֶם אֲשַׁפּוֹךְ כַּמִּים
עֲבָרָתִי: (יא) עֲשִׂיךְ אִפְרַיִם רִצְיוֹן

saune zu Gibeah, in die Trompete zu Ramah, lasset Lärm blasen zu Beth-Aven, hinter dir her (der Feind) Benjamin. 9. Efrajim wird zur Wüste am Tage der Züchtigung, unter den Stämmen Israel's mache ich Wahrhaftes bekannt. 10. Sechuda's meinen Groll aus, vom Strafgerichte;

ת"א עשוק ובו' סנדרין ז' ז'

Oberste sind gleich Grenzverrückern, auf sie schütte ich gleich Wasser. 11. Efrajim wird unterdrückt, gequält

רש"י

כגון ירבעם וחזיריו הריעו עליהם און וסדר גדול: אחרך בנימין. על שאחרתם וחזרתם אחר מלכות לרגל לצית המקדש שהוא שחלקו של בנימין על איחודך את בנימין: (ט) לשמה תהיה ציוס תוכחה. וכשאנא להתוכח עמם ישמו ויהיו תוהים ואין מענה צפיהם למה כי שצטי ישראל הודעתי תורה נאמנה והם עצרו עליה: אפרים לשמה ובומר שצטי ישראל הודעתי נאמנה. ד' אצבו צס ר' אסא צ"ר חנינא ציוס שיתוכח עמם הקצ"ה צדן לא יהיה להם פתחון פה שהרי שצטיהם הודעתי שהדין דין אמת אתה מולא כשגלו עשרת השצטים לא גלו יהודה ובנימין והיו י' השצטים אומרים מפני שהם צני פלטין שלו לא הגלו אותן משוא פנים יש צדצר חס ושלום און משוא פנים אלא עדן לא נתמלא סאתם כיון שחטאו גלו אז שממו עשר' השצטי' מאון מענה צפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשט דאפי' לצני ציתך לא נסיז אפין לקיים מה שנאמר שצטי ישראל הודעתי נאמנה: (י) כמסיגי גבול. כאשר המדציק בגול חזירו כך הם מהרו לאחז צדרכי ישראל חצריהם המלכים לפיכך עליהם אשפוך ובו' וכמשמעו היו גוזלים שדות אך קסה צעיני כי היה לו לכתוז מסיגי בגול ולא כמסיגי: (יא) עשוק אפרים.

באור

במשפח הארץ שבידו שני. בית און היו א' בגורל בנימין וא בגורל אפרים. ואחרי שזכר הנקרא בית און אחר גבעה ורמה. משמע שכתובו על בית און לבנימין. ועם הנקרא שריבו בו' ערי בגול בנימין. אחרך בנימין, הנה הארץ אחרך בנימין כי כבר כנע ארץ אפרים (רד"ק): (ט) אפרים. כנוי לשערת השצטים פה, ורמז היה על שלמנאסר אשר לכד שומרון והשבים ממלכת ישראל וישם הארץ לשמה. ביום תוכחה. ציוס שיתוכח עמם על רוע מעשיהם וי"ת ציוס השלומים חובין ותרבותי כמסור. הודעתי נאמנה, טעמו ערס אודיע און דברי צחק שצטי ישראל, למען ידעו צבוא הפורענות עליהם שכן היה כמו שאמרתי: (י) היו שרי יהודה, ועכ"ז שחריע זהם לא לקחו שרי יהודה מוסר, ואחזו צדרכי עשרת השצטים הרעים כמו שמשגי איש בגול רעהו לאחת משלו והקץ יצוא אל נכון לדמיון, והמליצה יפה לומר שלא חטאו צמעהיהם מולד עלמם כי אם צרואום אותם צדי ישראל והציבו צעיניהם והחאו חלוא להם אחזו צס וישראל היו להם גרם וכן יאמר תמיד. וכן הירגמתי ותי"ב ג"כ עדי' כמשי חחונין: (יא) עשוק, הלא רחם יהודה שאפרים עשוק צדי האויב ומעונה צמספט הפורענות על כי הלך ובו' ובכ"ז שראה יהודה גמול ועון אפרים לא לקחו מוסר כן צראה שיעור וסעף הפסוקים. הואיל הלך, שני פעלים עברים המלערפים זה על זה צענין נהוג כספר הזה, והוא נאה במליצה, וטעמו צרואו נטה אחריו צור, שס כמו מלוא וכן לו ללא (ישע"י כ"ח) בשקל קו לקו (סס) ופירות הלך אחרי צואת ירבעם ולא צברו, וכן מנא הנקרא במקומות רבות במקום שהענין ענין (רד"ק) ומשקל שס לו כבורחת שקודה גרועה לשנן השם מלכס אלהים הטובה וכן צישע"י שס. ויוסנן צירגס אכיסוי דכית אפרים ככישין צריהקן ארי אצפניולו דיכיה

und Efraim wird fallen durch ihre Missethat, es straucht auch Schemda mit ihnen. 6. Mit ihren Schafen und Kindern werden sie gehen den Ewigen zu suchen, und werden (ihn) nicht finden, er hat sich ihnen entzogen. 7.

Treulos handelten sie gegen den Ewi-

gen; denn fremde Kinder zeugten sie, nun wird sie der Monat verzehren (sie werden bald umkommen) sammt ihrem Erbtheil. 8. Stoßet in die Po-

גֵּאוֹן יִשְׂרָאֵל בַּפָּנִי וַיִּשְׂרָאֵל וַאֲפֵרִים
יִבְשְׁלוּ בַּעֲוֹנָם כִּשְׁלֵג בְּסִיחֵי הַיְּהוּדָה עִמָּם:
(ו) בַּצֹּאנִים וּבַבָּקָרִים יֵלְכוּ לִבְקֹשׁ אֶת־
יְהוָה וְלֹא יִמְצְאוּ חֵלֶץ מֵהֶם: (ז) בְּיֵהוָה
בְּנָדְרוֹ בִּיְבָנִים זָרִים יִלְדוּ עִתָּהּ יֹאכְלֵם
חֹדֶשׁ אֶת־חֲלָקֵיהֶם: (ח) תִּקְעוּ שׁוֹפָר

ת"א ילכו וכו' יצחיה י"ז, קי"ז: ב'ה' וכו' ס"י: קריסין ד', ע': עתה
וכו' קריסין סס: תקעו וכו' זכריה ט' ר"ה ד', ל"ג: י"ו:

רשי

כמו (שמות י') לענות מפני ל' עוני והכנעה: צפניו. ואינון חזן. ודונס זן לזרט
פיהו לשון עדות צא להם פורענות יעיד זהם וצפניהם גלון וגוזה שהיו מתגלון
ועוזרין על רזוי: (ו) בצאנם וצצקדם. צקצנותיהם: חלן. נשמט כמו (שמואל ז' ז')
וקח לך את חליאתם צבדים שתשטט מעליהם: (ז) בנים זרים ילדו. שנתחתנו עם עוזרי
כוכבים ומזלות: יאכלם חדש. חדש אז: (ח) תקעו שופר. שזיהו להשמד מן חדש
הגיוסות שיצאו עלליהם: הדיעו צית און. אחרין הבנים הולך אתה צנימין זאת הדיעו
צצית און. וי"ת תקעו שופר צטורת חדש צאה צעון שהמליכו עליהם את שאלו שהיה
צצעה ולא שמעו לקול שמואל שהיה מן הרמה ומלכיהם דמנו להם לסור מאחרי

באר

חזק לזרק לקועהרען: (ה) וענה. ענין עדות (עם לייגעט ישראל'ס שטחון וידער זיין אנגעזיכט).
זו יהיה ענין הכנעה כמו לענות מפני (שמות י') וכן ת"י וימאך יקר ישראל וכדעתורגס אשכחית. בפניו, צפני
עלמו, והוא ההכנעה היסור גדולה ומכאיב נפש האדם אם הוא יתבה ויושפל צנינו וכל יקרת הכבוד אשר יתן
האדם ההולך בדרך ישר לעלמו, אברה מלך הסר מן הדרך הזה בהכרת פחיתות מרוסיו ושפלות ערך פעולותיו
יבשרו — בשל, הקל והנפעל בפעל זה שווים בהוראתם בהיותו חל צנוק הנושא ע"י קצת דבר אחר. ויש
הגדל מופט בזה כאשר יצא צארוכה בקפר זמירות ישראל (כ"ז ב'). גם יהודה, בעת ימולא קאחס. ואחרי שפעל
בשל בקל יפעל גם על געית הדעת מדרך הישרה ועשיית חטא ועון, יאמר פה גם יהודה יחטא עמם וימאך
אחריהם בדבקות ע"י, וחזין ע"י חרבותיו (שטרודיעלט), ההונה להוראה זאת: (ו) ילכו, אל בה"מ עם הצאה
קרענות לדרוש אל ה'. ועכ"ל לא יהיה נמלא להם! כי חלץ, נכדו וקר משה והוא פעל עונדו והיולא וחללה
נעלו (דברים כ"ה) (ויד"ק). וס"י קליק שכנחא מציניהון: (ז) בנים זרים. ת"י ארי בנן זמנא עוממין קימו
להון, כי לקחו בת אל נכר והננים הולכי אחרי האם. עתה יאכלם, בקרוב יא' חדש שיאכלם ר"ל האויב אומם ואת
חלקיהם, ר"ל שדותיהם וכרמיהם כמו ואכלה (חבקוק ב') שהוא כמו מחלקת השדה, או פ"י חדש בזמן מועד כמו
חדש וכמוהו ואכחיד את שלשת הרעים ביום אחד (זכרי' י"א ח') וחרבותיו לפי מוללת השלשן ע"ד ההבטחה כאלו
חדש בעל חיים והוא יכלם כליון מחלט ויחלח לו השחתה ואכדון עם כל קנינס. וי"ת בנן זמנא עוממין קימו
יחד ביום ויבזון ים פרי ארעיהון (איך ברינגע איבער יא פיינדע יא ווערדען מחנחט'לך דיה
פרייטע חיהרעם ערדבחדענס ווערגחפפען). והרצ"ע הכיז בשם יפת חדש הוא חרב כמו והוא חבור
חדש (ש"ב כ"א ט"ו) אך הראיה אינה נכונה כי שם פירושו חרב חדשה עיין באורנו שם. והחסם געזעכניוס
מעתיק (דער ניהאנר ווירד יא פערלעהרען, דיה חפ נייאחנר ווערדען יא פערלעהרען זיין):
(ח) הצצעה, מלה תקעו עומד במקום שנים כלומר תקעו בחללה צמח להיום בשמרים מהחרב. כרמר,
בצעה ורמה ערי צנימין חן. בית און, היו לבני יוסף לאפרים קמוך לצנימין כי ארץ חלק צנימין הינה בין
יהודה ובני יוסף (ויד"ק). ואין לורד לזה כי מאלנו ביהושע (י"ח י"ב) בגורל צנימין מדינה בית און, וכן נמלא

למצפה ורשת פרושה על-תבור:
(3) וישחמה שמים העמיקו ואני מוסר
לכלם: (4) אני ידעתי אפרים וישראל
לא-נכתד ממני כי עתה הזנית אפרים
נשמה ישראל: (7) לא יתנו מעלליהם
לשוב אל-אלהיהם כי רוח זנונים
בקרבם ואת-יהוה לא ידעו: (8) וענה

ihr geworden auf Mizpah und ein ausgebreitetes Netz auf Tabor. 2. Durch (Opfer) Schlachten vertieften sie sich in Uebertretungen, darum werde ich eine Züchtigung ihnen allen. 3. Ich kenne Efraim, und Israel ist nicht vor mir verholen; denn nun treibst du Buhlerei Efraim und Israel wird unrein.

ת"א ושחמה ונ"י סהדיון י"ה ק"ב: כי עתה סוכה ה' נ"ב:

4. Ihre Handlungen gestatten ihnen nicht zurück zu kehren zu ihrem Gott; denn der Geist der Buhlerei ist in ihnen, und den Ewigen erkennen sie nicht.
5. Und so wird Israel's Stolz gedemüthigt in seinem eigenen Angeficht,

רש"י

ישראל לרגל לזית המקדש: (ב) ושחמה טעם העמיקו. מנך שטיותם העמיקו ואני אחרתי כל שאינו עולם לרגל עוצר צעש' והם גזרו כל העולם לרגל יהרג הכי שהעמיקו יותר ממני. וסחט' ל' וזה שחוט (מלאכי א' י') נמשך ונטוה. וי"מ ל' שחיתת וזחיס לע"א מבוזים ומזלות: ואני מוסר לכלם. ואף אני אייסרם ציטודין אכין מוסר לכולן: (ג) כי עתה הזנית אפרים. עד הושע זן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהן שהיו מעבדין אותן מלעלות לרגל עמד זה וצטל פרסידאות ולא עלו לפיכך בלו כי עתה הזנתה אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי צסדר עולם: (ד) לא יתנו מעלליהם. לא יעזבו דרכם הרעה כמו (סיר ז') נתן ריחו (ראשית ל"א) ולא נתנו להרע עמדי (מדבר כ"א) ולא נתן סיחון: (ה) וענה בלון ישראל. וימאך יקרא דישראל

באור

החיות והעופות כן הם נלכדים במעשבים הרעים (רד"ק). וי"ו על כי מלכי ישראל העמידו שומרים על אלה ההרים לכל ימיו מי לעלות לרגל ועי"ו נלכדו בפה העון: (ב) ושחמה, מקור כי השי"ן פתחה והוא בשקל לאהבה (רד"ק). ישי"ם, שרשו שטה וזה הקינון בל"ה פא"ה בפלס פל"ים גב"ם ולא כמו מן קנה קנים, ופירושו

השטים שהם עו"ט שטים מדרבי האל יתברך ומעבודתו כמו אשה שטה חתה אישה, העמיקו סרה לשחוט ולזכות לע"ו, וכן מתורגם אשכנזית רק שהעתיקו ושחטה כשם הפועל. ושטים כשם התאר או כש"ו למעחזעים וסעיות מן מעשה הזקן והיושר והוא נאום ליופי המלילה. ונדקן לעעון מקנן (סחטטטפספער הייעען יח דעקן

גאטלענדענעטע). ג"כ שנות הזינה והעבודה האלילים. ואני וכו', אמר הנביא לא תאמר שלא ייקר אותם אדם ולא יוכיחם לפיכך הם חוטאים כי אני איש מוסר לכלם ויום ויום אני מוסר אותם (אף חיד דחק יוח חלוע טעבד' ל' צטיגע). מוסר, חקר איש כמו אני תפלה (רד"ק). ובאופן זה מתורגם פה כפי הנאות וימר ליופי המלילה. וי"ה ואני מיימי יסודין לכלהון (איך בערייטע חיהנען חלוען ל' צטיגונג): (ג) ואני, וכו' יודע אני מה בלב אפרים שטובד ע"ו מרוע בחירתו. אפרים, מפתחת המלך יקרא אפרים צעבור מלכס ורבעם שהיה משפט אפרים. הזנית, פועל יולא מהפעיל לפי שהעתיק את הרבים לע"ו, נשמה ישראל, המלך הפועל וישראל הפועל שנעמא על ידו: (ד) לא יתנו, כמו ולא נתן סיחון (במדבר כ"ח) והרועים להם ענין עזיבה והנחה (רד"ק). לא יעזבו מעשיהם לשב אל ה' כי יש בקרבים רוח זנות וכו'. וכן סי' לא שפיקן, וי"מ לא יתנו אל לשם רוע פעולותיהם לשב וכו' (י"א חיבערלעגען) ניצט דחי באנע חיהרער החנדלונגען

5. 1. Höret dieses ihr Priester, und vernimm's Haus Israel's, und Haus des Königs merke darauf; denn es kommt über euch (verdienstermaßen) das Gericht; denn ein Fallstrich seid

ה (ב) שְׁמַעוּ-זאת הַכֹּהֲנִים וְהַקְשִׁיבוּ
בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ הַאֲזִינוּ
כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי-פַח הָיִיתֶם

רש"י

אותם זכנפיה. כדצק הרוח זכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחק כן יוצאו האויזים עליהם ויגלום זגולה ואז יצאו ממצותם שאין פונים אליהם כאשר יאמר חטא חטאה כן יאמר זנה זנחה מן המקומות שהיו זונחים שם וכת"י מאיגורי תועבותיהן. מדרש תנחומא מלאתי ל' אגודות כאדם המאוי' על איש המקניטו חיך שאני לורדה לך זכנפך כך המקדא הזה מאיים על ישראל קנאתי קשורה וחמתי להנכם זאחרית ויצושו מעשיהם:

ה (א) כי לכם המשפט. המשפט היסודין עליכם בית המלך כי אתם הייתם פח על המלכה ורשת על תצור על שני הרים הללו הסיצו פדסידאו' לשמור שלא יעלו

באור

ועוד חק ונבל המורד ודרך ארץ. לפרוע פרעות ולהסנהב בהפקדות זנות אלל הושעה מחק שכרות היין אשר יקה לב, והמגנים עלום חתם אשר מחזכתם להוכיחם על תועבות אלה ולמחות זרים, בעלום אזהבים זאת והמזינים להם בידיהם הקלון הזה. כן נראה לי שיעור הפסוק. ובאופן זה מתורגם אשכחתי וקרוב לזה ח"י דשני לשון והוספות המלות על העברית שלטוניהן וקר לשון שררה כללו כחור שר וכן תרגם קר מר המות) אשכחתי שירוק (ענין קטורה) מן אונם בכן עזר ואשכחתי בחד זנותא רחמנו דחייא להון קלחא רבניהון. ועוד אשכחתי לך דברי החכם געזעכיום ח"ל: (הבו פֶּחַן לוויי־עֵלֶה אֶפְסֹטֶר בעדייטונג, ווען דער טעקסט ריכטיג הייזט, וואהרשיינליך פֿיר יִהְיֶה, יאז געבען, פֿערנאָכען דר פֿעֶחַן יִבֶּר פֿעַ פֿעֶחַ נָתַם פֿילאָזאָט טטאנד אורטשרינגליך אָה־בִּהְיֶה געטרענט געטרייבען וויא פֿער — פֿרוּת, (יִשְׁעִי ב' ב')

(ח. א. ו. ווארדוס דאן אהבו הבר ענטסטאנד): (יט) צרר רוח. פ' הרד"א הרוח לרר את עתם אפרים להוליכה זגולה ואז יצושו ממצותם ר"ל מן הזנחים שעשו אל ע"ז כי לא ינאל בהם עזר ורק המה לבושה ולכלימה וכן תרגמתי. וי"מ רוח עושים של זנות לרר אונם (דענ גייסט דער אורערייא ערפֿאסט יאז). בבנפיה. אומר לרר לשון זכר, ואמר זכנפיה לשון נקבה ואמר ממצותם לשון רבים, כן דרך הכתוב לרבר על עם לשון זכר ולשון נקבה, וכן בל"י ובל"ר, ל"י דרך כלל, ולשון רבים דרך פרע. סזכחותם, שם והאחד זכרה בשקל שְׁמֶלֶח, זכחותם בשקל שְׁמֶלֶחם ובה כסיון רבוי נקבות לבר. וס"י עובדי רבניהון

לא חקין כווא דלית אפטר למילר רוח כבדק כען אייתי עליהון ויבהתון מאגורי עשותהון ודיא טהאטען דער אָבערן יינד נח וועניג לו פֿערבעסמערן וויא דער ווינד אין דעקן צוואע דעם געוואנדעם ניכט איינלובינדען איזט, דאהער ברינגט ער איבער יאז דען פֿיינד, אונד יאז ווער- דען יאז סעהאען וועגען איהרער גאטלענחאטערע).

ה (א) שְׁמַעוּ, פ' חתימה נכונה שמישים ומנשכע עד פרשה ז"ל ונחלת ל' חלקים, החלק ה' נמשך עד פסוק ח"מ חקעו שופר וגו' כוללת תוכחת הנביא להכהנים ושופטים ומלכים כי חטאו והתניחו בני ישראל למעל מעל דה' חתם אשר היה להם לשם על לבם את דרכי הישר והעזב בעיני אלהים ואדם. מפסוק ח' עד סוף הפרשה כולל ייעור עמם הקשה, ונתיחת האויז והתפעלותו על כל מדינת ח"י, ולשוא תהיה תחלתם על שמה אשר באין יכלה לו להשמיט מריב ומרוץ אשר צודינחם ומחוק שכל הרב מלחמה ומפרשה י"י עד סוף הפרשה יגיד להם שישונו לה' בעת לרסם ולא כעתה אשר כשנשכחם לא ככל לב ידרשהו. זאת, מוסב למעלה לווד הדבר שאמרתי שמעו וכו' ולדעתי מוסב על כי לכם המשפט ועמם מלת כי כמו אשר ר"ל שמעו זאת שיבד עליכם המשפט (הַרְרַעַט דיעזעם חו. ו. דאס איבער חיך דאז געריכט ערגעהען ווירד). ובתרגומי נתיי אחר רוב המפרשים כאשר אנא. כ' לכם המשפט. על בית המלך אשר מלכם עליכם ראו לנא המשפט וכן תרגמתי. וי"מ היה לכם לעשות משפט ולק כלם אשר (דיא חיהר אַלזע דאז רעכט האנדהאבען אַלזאטעט). וכן ח"י הלא לכון למדע דינא (איהר אַלזאטעט דאך דאז רעכט קענען). למצפה תכור, הם הרים גבהים בא"י והלדים פורשים עליהם מלכותיהם, ופיושו הייחם לעם כמו הפח והרשע שלוכדים נהם

סִרְתָּה סָרַר יִשְׂרָאֵל עִתָּה יָרַעַם יְהוָה
בְּכַבֵּשׁ בַּמֶּרְחֶב: (יז) חֲבוֹר עֲצָבִים
אִפְרָיִם הִנְחִילוּ: (יח) סָר סְבֵאִם הִזְנָה
הִזְנוּ אֶהָבוּ הָבוּ קִלּוֹן מִגְנִיָּה: (יט) צָרָר
רִיחַ אוֹתָהּ בְּכַנְפֶיהָ וַיִּבְשׁוּ מִזִּבְחָתָם:

* קמץ בטפחא אף שטמו הפרטי צפתה ולא יסתנה גם צהפסק.

Schande. 19. Der Wind schließt sie ein in seinen Fittigen, und sie werden sich ob ihren Opfern schämen (figürlich, und heißt: Sie werden schnell wie vom Winde in die Gefangenschaft geführt werden, und da sich schämen, den Götzen geopfert zu haben).

רש"י

וצעו כן סדר ישראל מרדו אכיל' וסת"י: עתה ירעם. מדעות תלומדות ככש הדועם צמחצ ולא כסור פטס שאוצסין אותו צשעודין וכדסיון: (יז) חבור עצבים אפרים. כלמד לע"א ואי אפשר לו לפדוס לפיכך הנח לו אתה תנצח להוכיחו כי לא יועיל: (יח) סר סבאם. נעשה משתיכם זר מעלי. סר לשון זר כמו (יזמיה ד') סודי הגפן נכרה כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר. סבאם. משתה י"כס שהיה עם הזונות: אהבו הזו קלון. הזמינו להם קלון. הזנו כמו (שמות א') הזה נתחכמה. הזה נדרה (דאש' י"א) הזה נכזה (סס): מגניה. שדיה ומלכיה: (יט) צרר רוח

באור

לכן ארעם עתה ככש הדועה כבר נרצח ומשועט אנה ואנה, לבקש עשש מאכלו, ר"ל מעתה אלמלא השפעתם זכן חירום יונחן כען ידברין ה' כאימר צבקעה. וי"מ כלשון צחמיה ועטמו כיון ששיראל היו כפרה קוררה האם ירעם ה' עתה ככש צמחצ ונח' אצטע דער עוויגע איטלט וויידען, ויח חיינ אונן אונ' צנייער פֿאָר)? (יז) חבור וכי. חבור דבוק הוא עם עצבים (רד"ק). ורַחֲבֵר הוא שם ע"צ ירם לְבוֹשׁ

ותסחר הנו"ד ר"ל חבור הוא לעצבים. עצבים, הם אילים המעליצים לכ עובדיהם קוראים להם ואינם עורכים דבד לו, אל הנציא אומר, הניחם מלהוכיחם כי לא יועיל עוד: (יח) סר סבאם, הפסוק הזה הוא אחד מן הקשים בצפר, כי הוא קחוס צפתרון מלוסיו ונעלם צגננון מלילוסיו. ונלאו המפרשים צבאורים שונים להעמוד כוונתו על האמת זה אומר ככה היה אומר ככה, וכללם לא יועיל מן הרחוק. ואין ספק שטעות ככל ככתב אך אין לנו רשות לשלוח יד בקדש וחובה עלינו להחזיק בצמורה, ואכתי ללאח ידי מוכחי אליה לפיכך כל הפירושים מחכמי ישראל ועמים אשר ראו עיני, ואגידה מה ששלחה בדעתי לבאר הפסוק הזה, ואחיה פתכם הכל צמאחי הבחינה ואם העוב צעניך צמחר. רש"י פ"י סר מלשון זר כמו קורי הגפן נכרה (ירמ' ד') כלומר סר ממקומו ונהפך לאחר, אהבו הזמינו הזו לשון הזמנה ע"כ, ויתורגם (איהרע לעבֿע ווייכט אב, חיוט חבגאָטט טיט) יח איעבען, ברייטען סחנרע. דאח אבערן, הרד"ק פ"י סר נבאשו, חרגס ויבאש (שמות ע"א) וקרי כלומר מרוד שחיתים משכרותם נבאש קבאש ויהם והוא היין והסכר, אהבו הזו פירושם אהבו תמיד לומר חנו ותרשו יחב ונח צלי נבזחם פָּעַל. קלון לשירה וגדולי הפסם (איהר גענין איוט עקקעהחפֿט, יח

איעבען (לו רופֿען) געבעט! לור סאנדע איהרע בעהעררטער), והרד"א פ"י כאשר קין קבאש ותכרותם מעליהם מיד הלה חנו אחר ע"ז כלומר שהם כל היום אש שכורים ואש עו"ז, כי צלאח היין מהם יפנו מיד אליו, טעם אהבו הזו וכי מגיניה ומלכיה אהבו ונמנו הקלון הזה צעם כי הנה היסה קבה להטעומם מאחרי ה' ויתורגם (ווייכט נור איהרע טרונקענהייט אב, גלייך בוהלען יח פֿרעמדען גאָטטערן נאך, איהרע פֿירטטען ועלכסט איעבען עם אונד ברינגען איהנען דינע סאנדע), ואשר אי אשטוב צפירוש הפסוק הזה הוא: הנציא אומר סר סבאם ר"ל סר משפיהם מן הדרך הנלה וההפון, יולא מקרר המורגל.

Volk, das so unver-
ständig ist, soll zu
Grunde gehen! 15.
Wenn du buhlest
Israel, so verschulde
sich ja Jehuda nicht,
kommeth nicht gen
Gilgal, und ziehet
nicht hinauf gen Bet=Amen, und schwöret nicht: So wahr der Ewige
lebt! 16. Denn gleich einer unzagahnen Kuh ist Israel unzagähmt, jetzt wei-

וְעַם לֹא־יָבִין יִלְבָּט׃ (טו) אִם־זָנָה
אֶתְּהָ יִשְׂרָאֵל אֶל־יְאֹשֶׁם יְהוּדָה וְאֶל־
תְּבָאוֹ הַגִּלְגָּל וְאֶל־תַּעֲלוֹ בֵּית אֵוֶן
וְאֶל־תִּשְׁבְּעוּ חֵי־יְהוָה׃ (טז) כִּי כָפְרָה

רשי

אין האים מנוק' מעון אין המים זודקין את אשתו: ופרדו. ת"י מסתייעין ל' סיעה
כלום' מתחזקין אתם לשת' יין. ומנחם חזרו אל עזשו פרדו' שם חזיות יין: ועם
לא יצין ילצט. אחרי שאינכם נותנין לז להצין לפיכך תתלוצטו ללקות צפורענות. ילצט ל'
טורח הדרך וליאות משא דלש"ר צלע"ז: (טו) אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה
דרכם. ל"א אם אתה ישראל אל יאשם לז יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייצין
צכך ואיני מחייבם כמו שאמר למעלה (א') ואת צית יהודה ארחס: ואל תצאו. בני יהודה
הגלגל צלצד שלא יצואו בני יהודה הגלגל שם י' השצטים עוצדי ע"א מעוצדי כוכבים
ומזלות שנאמ' כל רעתם צגלגל (לך' ט') צגלגל הרנו לפסוע (עמוס ד'): ואל תעלו
צית און. הוא צית אל שהעמיד שם ירצם את העבלי': ואל תשצרו. עממס: חי ה'.
כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישצו (ירמיה ה') כשהיו נצצעי' צסקר היו מזכירין שם
שמים וכשהיו נצצעין צאמת נצצעין צסם הצעלי': (טז) כי כפרה סודרה. כתורל דלתפטס

באור

ומעשי אבותיהם צדיקה אשר למדו מונם, אינם נענשים עליהם, ורק האבות נענשים בשבילם שהציאום ע"י
רבילותם כדך לעונם ורואי לכסות על עונם, וכשאין אוחזים מעשי אבותיהם צדיקה ועושים עבדות ומעלום שלא
ראו מאבותיהם יעשו החוטאים עולם ולא אבותיהם. ואין רחוק לומר שטעם לא חקרו וכו' לא אנסם את
השמים שבעליהן מקנאים בהן בהשקת מי קונה, כי הבעלים אינם מוקדים מעון, ובזמן שם אינם מוקדים מן
העון אין המים צודקין אותן, וע"ז אמר כי הם עם הוגות וכו' (דס"י). יפרדו, ענין הפרשה כמו הפרד כא מעלי
(בראשית יב') ר"ל יפרדו מן אנשים ויהיה עם הזנות במקום מוכרל ומופרש. וכן חירגומי. והריק"ם פ"י יעשו
עם הזנות מעשה פרד ר"ל שם טופים צונות כמו הפרד שאין צנחנות שטוף צונות כמוהו, ועד"ז אמר יחזקאל
בשר חמוצים בשם חרמה קוקים זרמחם (ויט הורען טרייבען זיה פיעהיטע זינגלייטיי, דיה חר-
טען אין פיעהיטער ווהאלטונס חוים), והעמקה האם סונל ג"כ ענין הפריה והרקה מדרך ארץ שם
מחין עם הקדשות שלא כדרכו והסן. וס"י מסתייען וכן וצית זונה יתגדדו (ירמיה ה' ז') ענין קעיה. אהה.
ואחזה וגעזעלען זיה ירך), ואע"פ שרש פרד יורה על ההרה והפרדות (טרעננונג, אובזונדערקונג),
ולא על אהרה וחבור, כבר ידוע למדקקים שהפעל יורה לפעמים עב היפך הפעולה. ועוד יש לבאר חרומי על
הכונה כי הם יפרדו מן אנשים כדי להתחבר אל הזנות. יזבחו, זכתי שמחה לאכול עמק. ילבט, יכשל כמו
דחיל שפחים ילצט (משלי י"ח) וצלען ערבי לבט נפילה ויירה לארך (לו בארדען שטיילען, לור ערע
ווערפען) ויש לתרגם ילצט (שטיירלט אינם פערדערבען), וחרומי באופן זה. ויש מפרשים הפסוק צלען
בחימה האם בשביל זאת לא חקרו וכו' שחזני' וכו' ומעמיקים (ואן ארך חירע טאצטער יכט סטרא-
פען, דחם זיה הורען חו. ג. ו. וייל זיה ירך אובזונדערען זיט הורען חו. ג. ו. זך וואל דח:
אובפערסטענדע פאלק שטיירלט ווערדען): (טז) אם זונה אתה ישראל, לא ילמדו בני יהודה דרכם אלא
כמו הם. ואל תבאו, אלל בני יהודה ידבר הכניא כמהרים שלא יצאו הגלגל מקום ע"ז כנ"ש כל רעתם צגלגל
(להלן ט'). בית און, הוא צית אל, וסם העמיד ירצם את העבל, ולכן כנהו לגלגל כן, (הויז דעם גחט-
לענדעיקנסטעם). ואל תשצו וכו', עממס אל תשצו חי ה' כי לצד העובד את ה' ראוי לשצו בשמו כנ"ש
ואחור העבד וצמו תשצו (דברים ז') אלל מי שאינו עובד וכשנו על תשצו לציון, וגם רמזו אחר כי אם חי
ה' יאמרו אכן לשקר ישצו (ירמיה ה'): (טז) סודרה, חאר זכתי פועל מרובע וענינו רעיות והשחנות מהמנהג,
וכן כן קורר ומורה (דברים כ"א) והדומים להם, וענינו כפרה האוכלת על האכוס, הנה מרוב כל היא קוררת
ומורדת ואינה רואה למשך בעול. כן מרד ישראל מרוב כל ומשפעת טובה. ע"ד רשמן וצורן ירבע. עתה ירעם,

מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם: (יג) עַל־רֹאשֵׁי
הַהָרִים יִזְבְּחוּ וְעַל־הַגְּבֻעוֹת יִקְשְׁרוּ
תַּחַת אֱלֹן וּלְבָנָהּ וְאֵלֶּה בִּי־שׁוֹב
צִלָּה עַל־פֶּן תִּזְנֶינָהּ בְּנוֹתֵיכֶם
וּכְלוֹתֵיכֶם תִּנְאַפְנָה: (יד) לֹא־אֶפְקֹד
עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה וְעַל־
כְּלוֹתֵיכֶם כִּי תִנְאַפְנָה בִּיהֶם עַם־
הַזֹּנוֹת יִפְרְדּוּ וְעַם־הַקְּדֻשּׁוֹת יִזְבְּחוּ

lerei hat beirrt, und sie buhlen hinter ihrem Gott. 13. Auf den Gipfeln der Berge opfern sie, und auf den Hügeln räuchern sie, unter Eichen, Weispappeln und Terebinthen, weil angenehm ihre Schatten; darum huren eure Töchter, und eure Schnüre brechen die Ehe. 14. Ich werde nicht ahnen an euren Töchtern, daß sie huren,

und an euren Schnüren, daß sie ehebrechen; denn sie selbst (die Väter) sondern sich ab, (gehen bei Seite) mit Huren und opfern mit Buhlerinnen: So ein

רש"י

מן העץ: יבד לו. אל דבריו הוא שומע שאומרו' לו נביאי הצעל צס ע"א: (יג) אֱלֹן. קייאני"א צלע"ז שגדל צו פרי שקורי' בלנ"ן צלע"ז: ולבנה. עץ שקליפתו לבנה: ואלה. חולמ"א צלע"ז ענפיו מרדוין ונוטעין אותו ללל: על כן תזנינה בנותיכם. על שאתם מתצדין לע"א מעכו"ם והם מתחדדים עמכם ואתם הייתם מתחתני' צס ובנותיכם הנולדות לכם מזנותיהם נוהגות כמנהג אמת ומזנות. כן ת"י: (יד) לֹא אֶפְקֹד על בנותיכם. עוד לצודקן צמים המדים. כשתזנינה למה כי צעליהם עם זונות יפרדו וכאשר

באור

שכתבו על דרכי קמוים האלה הרמב"ם בפ"א מהלכות ע"ז ובספרו מנן המלות לאו ע"ה ובספר המלות מרבינו משה הקולי לאו כ"ב ואין להאריך פה בסקפורם כאשר הביאם בעל לקט שכתב הדפס אלל קפר מכלול יופי עיין שם. רוח זנינים המעה, אותו והוא רוח כביאי השקר וכל ענין זנות בזה הענין הוא משל לע"ז (רד"ק) והסקוק הסמוך יפרש הענין הזה: (יג) עַל ראשי וכו', דרך ע"ז כמו שכתוב בחזרה על ההרים ועל הגבעות (דברים י"ב ב'). (רד"ק). יזבחן. מן הדגוש כמו יזבח אמן (ר"ה ב ל"ג) להם אֱלֹהֵיהֶם (שם כ"ה) ואינו יולא לשלישי

כמו שכתב הראש"ע אלל הדגש מורה במקומות האלה ודומיהם על רוב הפעולה (רד"ק). והשגדל זבַח בקל ענינו שחיטה (סלחטען), וזבַח בפעל ענינו הקרבה (תפסערן). שרץ רצו וחקק הפעולה בנעשי הקרבנות

יורח משחיטה וכו' ימלא רוב זביחה ע"ז. עיין על מקוונתיהם במקראות. ולבנה. י"מ הלרור שקורין (ססח: רחקס:טטורידע), מקום גדילתו בדרך הקדש והשקף הנוטף ממנו כופר (הארץ) יוצא משם למדינות חירקאפא. חמס רש"י פי' (בראשית ל"ו) שהוא עץ שקורין ערי"ב צלל Tremble עקפע, עשע, (ליטטער: פאפפעל) ופה פיר"ש עץ שקליפתו לבנה ולכן חירגמתי (ווייספאפפעל) כמו שהוא בהעתקת שבעים, זקנים ובוורונגאטא צלשון רו"י Populus Alba, ראלה, (עיין ש"א י"ז ב'). וס"י בוטמאל וכחב רבי יונה שגם בערבי קרא צס (טע-רעבינטהע). וגם הוא חילן חוסן שעליו לחים חמיד ורעננים ונמלא לרוב בארלות הקדש ועל רצו ענפיו וחמידות לחות עליו אמר כי טוב ללה. על כן וכו', בעבור שאנשים הולכים חון מהערים ומשחררה הצנות והכלות בבתיים יש להם מקום לזנות ולנאוף (רד"ק ורצ"ב) וחולי הכוונה על מין עבודה זרה שדרכה להפקיד בנותיהם לזנות לכספי חליל כאשר הצדתי כבר בביאורי כספרים הקודמים. וי"ח על כן מחין בנכסין דהוא לבקן מן כנס עוממי וכלמכון דנקיעתון לכניכון מן עוממי נפין: (יד) לֹא אֶפְקֹד, לא אזכור על בנותיכם ועל כלותיכם לחשוב להן זונות ויחזיקן לפון כי הן לזונות מאזינה כי הם ילכו עם הזונות וכו' חס ב"כ כוונת הסלמור בשאומין

les, und sind gierig nach ihren Bergen. 9. So soll denn wie dem Volke, so den Priestern geschehen; ich ahnde an ihnen ihren Wandel, und ihre Handlungen laß ich ihnen entgelten. 10. Sie werden essen und sich nicht sättigen, Unkeuschheit treiben und sich nicht mehr; denn sie unterließen (den Dienst) des Ewigen zu beachten. 11. Buhlerei, Wein und Most benehmen den Verstand. 12. Mein Volk befraget sein Holz, und sein Stab offenbaret ihm; denn der Geist der Buh-

וְאֵל־עֲוֹנָם יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ: (ט) וְהָיָה
כָּעַם כְּבָהֶן וּפְקַדְתִּי עָלֵיו דְּרָכָיו
וּמַעַלְלָיו אָשִׁיב לוֹ: (י) וְאָכְלוּ וְלֹא
יִשְׂבְּעוּ הִזְנוּ וְלֹא יִפְרְצוּ כִּי־אֶת־יְהוָה
עֲזָבוּ לִשְׁמֹר: (יב) זָנוֹת וַיֵּין וּתְיֹדֶשׁ
יִקְחֻ־לֵב: (יג) עַמִּי בָּעֲצוֹ יִשְׁאֹל וּמִקְלֹ
יִבְדּוּ לוֹ כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה וַיִּזְנוּ

*חק"ף רפויה

ת"א ואכלו וגו' נמות ו', פ"ח: זנות וגו' וימה ע"י. נטיון ז' ס"ח:
עמי וגו' ססחיו ד', נ"ג: כי רוח וגו' סוכה ה', נ"ג:

עונם. של ישראל ישא הכזיב נפשו והכזיב עלמו מלפני שיצאו לו ממון וקרצנות לכפרה: (ט) והיה כעם כבהן. אני אשוב את העם לציון כהני שחללו אותם מכהן להם ולכן אף אני אחלל את העם באומות כן ת"י: (י) ולא יפרדו. לא יגדלו זנים: (יא) זנות ויין ותירוש. שהם עסוקים צם לקח את לצם מאחרי: (יב) בעצו ישאל. דמות ששטה

רשי

באור

פירותו ההרים וחללים עלום באכלם חטא עם המוסקין חטאים על חטאי עלום (דיו פריעסטער ענט-
ווייהען יך אינדענק יא דיו אינדען דעם פֿאָלקעס פֿערלעהרען, חונד הייפֿען אינדערער ינדען
חויף איהרע אייגענען), ולתרגומו מלות עונם נפשו חחר על הכהנים ופעל ישאו מענין קבל ומשא: (ט) והיה
כעם כבהן, שני כ"פי הדמיון ע"ד קלרה ופירוש העם כבהן והבהן כעם וכן דרך התקרא כי כמוד כפרעה, (ראשי
מ"ד כ"ד) כמלוא כלוא (שעיה כ"ד) והדומים להם, אחר שהם שרים העם והבהן בעון, כן יהיו שרים בעונם
(רד"ק). עליו, על כל אחד. ומעלליו, ויגמול מעשיו אשלים לו: (י) דאכלו, זאת היא הפקידה (הראש"ע).
הזני, פועל עומד מהפעיל, כמו הזנה הזנו וכן הזנות אפרים (רד"ק). ולדעת הראש"ע פעל יולא הזנו נפשו
וגם אחרים. ולא יפרצו, לא ירבו כמו יפרח האיש (בראשית מ"ג) (הראש"ע). וס"י יתכן פהין ולא יולידון
בנין. כי אם ה' עזבו לשמור, פירות דרכיו (רד"ק) וכן פ"י הראש"ע דרכו או תורשו. וי"ח ארי פלגה דיי שבקו
ולא נטרו, ובאופן זה מתורגם אשכנזים, ורבינו סעדיה פירשו דבק עם הפקוק אחריו, עזבו אם ה', לשמור זנות
יין ומידות אשר יקח לב (יח) פֿערלואססען דען עוויגען חונד הורערייח חו"ג. לו טרייבען, וועל-
כער דען פֿערסטאנד רויבט: (יב) זנות ויין, הזנות שהם מתעסקים בו וזכרות היין כל אחד מהם יקח
לב הכהן ר"ל יעריד שכלו כאלו ישראל בלא לב להנין ולהורות אם העם וגם היא קבה ברווחה לכל מעשים רע'
ומי ואף לכלל העם. יקח, כמו לוקח נפשות (משלי י"א ל') וס"י שָׁק ומוטעי ית נבזה' (עכסלירען חונד
בעאיררען דאז הערן): (יב) בעצו, בדמות ששטה מן העץ (רש"י ורד"ק). ישאל, שאל עמדות ומקלר.
נפל הדגש שנמקלו בכזו ועל מקלו כחז הרד"ק במכלול בשער דקדוק השמות ח"ל: מקלו נפל הדגש להקל ואפשר
שהיה מקל או שהוא ע"מ פֿעל כמו שֶׁבַח ושרשו מקל ע"כ. ורוח זו אל הללמים שהוא מן העץ וכפל ענין כמלום

שינוי לתפארת העליה וכן ס"י עמי בדללס אעיה שאל וינדען דמותיה מחי ליה. וכן ידוע לנו מקפרי הרומים
שהיה מין קסם עד"ו, שלקחו שני מקלות כס חרמו הדבר אשר חפלו לדעת וישליכו אותו בכל (קארב), ואח"כ
הולילו אחד ממנו וע"פ אותה האות החרוטה בו כן עשו ומין קסם זה קראו (רהאבראמאניעל, ווייגהנאנג דורר
סטעבע), גם הכינוי ז"ל אצור כסגהדרין איה מנחם האומר פחו נפלה חפיו מקלו נפל מידו וכו', וענין זה

(א) נִדְמּוּ עַמִּי מִפְּלִי הִדַּעַת כִּי אֲתָה
הִדַּעַת מָאֵסָה וְאִמְאָסָה מִפְּהֵן לִי
וְהַשְׁכַּח מוֹרֶת אֱלֹהֶיךָ אֲשַׁכַּח בְּנִיךָ
גַם-אֲנִי: (ז) כָּרַבְם בֵּין חֲטָאֵי-לִי כְבוֹדָם
בְּקִלּוֹן אָמִיר: (ח) חֲטָאת עַמִּי יֹאכְלוּ

6. Mein Volk ist vernichtet aus Mangel an Erkenntniß, weil du (Priester) die Erkenntniß ver-schmähtest: so ver-schmähe ich dich, daß du mir nicht Prie-sterdienst versiehst; und da du die Lehre deines Gottes ver-giffest, so vergesse ich auch deine Kin-

ber. 7. Ziemehr sie zunehmen, desto mehr sündigen sie wider mich, ihre Ehre will ich in Schande wandeln. 8. Sie verzehren die Sündenopfer meines Vol-

רשי

ואזני כניסיהם שלכם: כזיא עמך. כזיא שעמך: ודמית. כמו נדמו עמי כלדם היוסז ותואל ואין מענה צמי: (ו) אשכח צניך. שאתן שעמדו על הר סיני נתנו צניהם ערזים תחת אצותיהם לשמור את התורה: (ז) כרובם כן חטאו. כשרצו וגדלו כן הוסיפו לחטוא. כן חטאו ל' עברי כן צבמה מקומו' כאשר יענו אותו כן ירצה (שמות א') קדאו להם כן הלכו מפניהם (הושע י"א) כל כמה שהנציאים קודאין להם להוכיחן כן הם היו צורדין מפניהם כדוצם כן חטאו לפיכך כדוצם צקלון אמיר: (ח) חטאת עמי. כל חטאת שצספדי תרי עשר פתחין לפי שכולן דצוקין חוץ מאל' (מיכ' א') דאשית חטאת היא לזת ליון חטאותיהם של עמי יאכלו אותם כזיא השקד שאמר להם למעלה ובשל גם כזיא עמך נעשו להם כהני צמו' ואוכלים מה שהיו כהנים דאויין לאכול: ואל

באר

זר ומורגם ותפס לשון יום אלל העם ולשון לילה אלל הנביא לא לשום טעם הבדל הענין וכוונה מיוחדת, כי אם בדרך מליצה לכפול ענין במלות שונות ויום ולילה על שניהם קובץ, אכן דעם יונתן אינו כן בחרגונו ומסוקלון בימואל חף נביאי שקרא עמכון כדכילאל (ווריא בייח נחבט). ודמית' ענין כריסה כמו נדמה כל עם כנען (לפני' א') ער מואב כדמה (ישעיי ע"ו) והדומים להם. אמך, הכנסיה תקרא אם ככל הענין: (ו) נדמו עמי. כבר נכרתו עמי על כי לא ידעו אותי כאומר למעלה ואין דעם אלהים. ורש"י פי' ע"פ ח"י אעפשו מעבך שחיקה כמו אזי לי כי נדמתי (ישעיה ו') כלדם היוסז ותואל ואין מענה צמי ומורגם (אזין פִתְּחוּ חַיִּט פֶּעַל) יִצֵּן בַּעֲטִיבִיט). כי אחה, אל הכהן ידבר, שעליך ללמד תורה כמ"ש יורו משפטיך ליעקב (דברים ל"ג) כי שפתי כהן ישמרו דעם ותורה יקשו מפיהו (מלאכי ב') ולכן אמר, ואחיה הכהן הדעם חמאם ולא למדת את העם וכו': (ז) כרובם, כשרצו וגדלו כן הוסיפו לחטוא לי כן חטאו לשון עברי כן צבמה מקומו' כאשר יענו אותו כן ירצה (שמות א') (רש"י). אמיר, המורה הכבוד אמן להם קלון, וכזה בעל אזה"ש רוב תמורה הוא עוב על רע כמו שחלף מרע לעוב ע"ש. אכן מאלאו והחליף את משכורתו עשרת תומים (בראשית ל"א ז') זה בודאי אין כוונתו שהחליף מרע לעוב כי דרך גבאי אמר ולא דרך שנה, ולכן כראה לי ההבדל בין חלף והמיר, חלף נאמר על הכוונה שקר העלם או שערר, בלי בחינת העלם האחר כלל שנה חמאם, ולכן הונח גם כנ"הק על הדבר שקר ומקומו, בלי הודעת ביות עלם אחר ומקומו, אבל המיר רק צנעין הפעיל בצחינת הדבר החלף תחמיו יהיה רע או טוב מומנו (חלף ויורד תהנע בעליעוהונג חויל דאזי ווחס דחפיר חיינגעטויסט ויורד, המיר נור אין דיינער בעליעוהונג געברילט), ובספר אזה"ש הממוקן וטוקף עירי יבוא עוד מה: (ח) חטאת עמי, אינם כהנים כ"א לאכול חטאת ואשם שנוכחים העם לא להורות התורה, ואל עון העם יאחז (הכנים כל אחד נפשו אומרים: מתי יחטא ויבא חטאת חו כענין ואליו הוא נושא נפשו (רד"ק) וכמוהו פירש"י, אך על הנביא עלמו שיביאו לו מונח וקרינות לכפרה. אך יפה כתב הארצנבאל ח"ל: אינו רחוק אללי שיאמר על הכהנים מרע אהק שהיו בחוק השבטים והיו ברעםם כיולא בהם, כי כבר אמר ירמי עליהם: הכהנים לא אמרו איה ה', לפי שכלם היו י"ש וחמאם לה' מחד ע"כ, וי"ש כהניא פקו למיכל חטאות עמי כדיל לאקפא חוילין על חובי נפשהון.

gewaltthätig sind sie, und Blutschuld auf Blutschuld ist gehäuft. 3. Darum wird das Land trauern, und verschmachten, jeder Einwohner darin sammt den Thieren des Feldes, und den Vögeln des Himmels und auch die Fische des Meeres werden umkommen. 4. Wahrlich! Niemand rechte und Niemand rüge! Denn dein Volk ist

וַיִּגְזַב וַיִּנְאֹף פָּרְצֵי וְדָמִים בְּדָמִים נָגְעוּ: (ב) עַל-כֵּן | תֹּאכַל הָאָרֶץ וְאִמְלֶלָהּ כָּל-יוֹשֵׁב בָּהּ בַּחַיִּת הַשָּׂדֶה וּבַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְגַם-דָּגֵי הַיָּם יֵאָסְפוּ: (ג) אִישׁ אֶל-יָרֵכְוָה וְאֶל-יוֹכֵחַ אִישׁ וְעַמָּה בְּמִרְיָהּ כֹּהֵן: (ד) וְכִשְׁלַת הַיּוֹם וְכִשְׁלַת גַּם-נָבִיא עַמָּה לֵילָה וְדָמִיתִי אִמָּה:

ה'א דמים ברמים נגיסין ה', כ"ז: על כן קדושין סס: ועמך ובי' שנת ס"ב, קמ"ט. קדושין דף ע"ז: וכשלת ובומר, מ"ק ב'. מנחות י"ח, ס"ט:

ja wie Die, welche mit dem Priester hadern. 5. Und so fälltst du bei Tag und es fällt auch der Prophet mit dir bei Nacht, und ich vernichte deine Mutter.

רשי

דמים עד נגע דם הרוב זה צדס חזירו: (ב) תאכל. תחרז ויגדל האכל זה: יאספו. חזקרון מן קדם חזיקון ל' כליון כמו אסף אסיפס (ירמיה ח'): (ד) אך איש אל ירכ. אחת מתרין נבזיאי אחת שלל ידיוון אחתם ולא יוכיחו אחתם כמו שגאמר (נעמוס ז) שגמר לו אחתה כהן צית אל לא תנצל על צית יעקז ולא תטיף על צית ישחק והוא צימי ידעס צן יואש שנתנצל הוסע צימיו: ועמך כמדיני כהן. כלן עם מפליהון שהכניס היו צני הוראה כמו שגא' יורו משפטיך ליעקז (דברים ל"ב): (ה) וכשלת היום וגו'. ותקלון ציממא ותקלון אף נבזיאי שקדל דעמכון כדצילול ואהצית ית כשתכון

באור

שכלה וכו', נראה שגלה פירו עומדה כפ"ע, ועמנו ויפשי ארץ כלם עושים חמק ועולה. ויש שאינם שומרים הענינה מפרשים אותו מענין רבוי והתפשטות, וחומרים שגלה פירו כשור המאמר, כלומר שמדות השפחות האלה. היינו אלה וכחם וכו' החרבו והתפשטו בארץ (החבטן) חיבער החנדר געקחממען. וי"ח מולרין בנין מנשי חביריהון ענין פירוש הניחוף. דמים וכו', דמי הנרלמים נוגעים זה בזה מרובם (דר"ק). וי"ח וחובין על חובים מוקפין (י"ח הייטען מולר חוץ סולד), חרובם נגעו פעל יולא על יפשי הארץ: (ב) על כן, חמיר העושה אשר יקובץ מהשקתם דרכם, תאכל, כשנמעו חמיות וכלה. וכן פירש"י חחרב ויגדל האכל בה ועמ"י מחרובם אשכמים. ואמלל, פעל עבר מנכין פועל כי הוא פתח ושרשו אמל ונכפלה צו הלמד (דר"ק) והוא ענין יבשות לחלוחית הלוא (פערדוועקען, פערסטחאפטען). בחית השדה וכו', עם חיות השדה ועם עוף השמים כי אחרי שפסקה הארץ חרבה ירמם מוננה חיה ובהמה. יאספו, ענין כלים (דר"ק ורש"י): (ד) אך איש וכו'. אך זה אינו למעט, אלא הוא לאמה הדבר כמו אך עמנו ובשרי אשכ"י (בראשית כ"ט) ופירושו בלחם אל ירבי שום איש ואל יוכיחו כי לא יועילו כי גם הוא עושה רעה כמוהו (דר"ק) וכן מחרובם אשכמים. ועמך וכו', מאמר המקום אל הנביא. כמריבי כהן, כ"ף כמריבי לרמיון כלומר הנה בני עמך הם כאלהם המריבים עם הכהן וכן מחרובם אשכמים. וי"ח ברס על דמיון ספר לא יליף ולא יוכח נכיא ועמך כלן על מלפיהן. (פירדווחהר ווי"ן י"ח נחגען: דער געלעהרסטע וואו נישט חונטערווייזען, דער פראקטעט נישט ערמחנהען, חונד דיין פלוק לחנקט מיט חיהרגען (געהרעדן), ודעם יונתן שהפקוק מחובר לפקוק שלאחריו כלומר לפי שהעם אומרים כך לכן וכשלה ימי וסגן וחרבונם (דחרון ווירסט דוח סטרויעלען), ומלח כמריבי כקף נוספה כאלו כחוב צלי וי"ח מריבי וכמוהו כמריבי יום (איוב ב') ואם כי זה נכון צעני, ככ"י נעמי כחרובתי אחר רוב המעמקים כדרי, וי"ח אך כשנמעו ככ"י ומעמקים (ד"ף רעכטע חו. ג. ו.ו.): (ה) וכשלה, לכן כשכל באור היום, וגם נביא השקר המיעד לך עונה ישל גם הוא עמך כמו הנכשל בלילה ונחשכה, ובאות

יִשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת־דָּוִיד מֶלֶכָם וּפָחַדוּ
אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוֹבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

ד (ה) שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
כִּי רִיב לִיהוָה עִם־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
כִּי אֵין־אֱמֶת וְאֵין־חֶסֶד וְאֵין־דָּעַת
אֱלֹהִים בְּאָרֶץ: (ג) אֵלֶּה וְכֹחַשׁ וְרֹצַח

*הק"ף רפויה

rael's zurückkehren, und den Ewigen, ihren Gott suchen, und David ihren König, und ehrfurchtsvoll zum Ewigen und zu dessen Herrlichkeit in der späten Zeit hineilen.

4. 1. Höret das Wort des Ewigen, ihr Kinder Israel's! Denn der Ewige hat Rechtsstreit mit

den Bewohnern des Landes; denn es ist keine Treue noch Güte; noch Gotteskenntniß im Lande. 2. Nur schwören, lügen, morden, stehlen und ehebrechen,

רשי

ובקשו את ה' וגו'. תנא מטוס ד"ס צן יוחאי ז"ג דזרים מאסו צני ישראל צימי דחזעס צמלכות שמים וצמלכות צית דוד וצצית המקדש ה"ד (מלכים א' י"ז) מה לנו חל' צדוד כחשענו לאלהיך ישראל (סס) אל תקרי לאלהיך אלה לאלהיך. ראה ציתן דוד (סס) זה צ"ה אמר ד"ס צן מנסי' אין מרלין סימן טוב לישראל עד שיחזרו ויבקשו שלשתן אחר יטורו צני ישראל ובקשו את ה' זו מלכות שמים ואת דוד מלכם כחשענו. ופחדו אל ה' ואל טורו זה צית המקדש כד"א הכר הטוב הזה:

ד (ב) אלה וכחש. נטצעין צסקר: פדלו. ת"י ומולדין צנין מנסי חצדיהון: ודמים צדמים נבעו. חוצין על חוצין מוספין. ולפי משמעו פדלו הבדד והרצו ספיכות

באור

ובקשו, חקר דגש בק"ף ע"הפ והוא מציין הכבד להקל על הלשון וכן ובקשם (למעלה צ' ט') וענינו אז יבקשו את ה' לשלום מומנו לרכס בי ישוב וישרה שכניהם בחוכם. ואת דוד מלכם. וגם יבקשו מלך המשיח הנבא מציית דוד ומועמו יבקשו שאלתם כי הוא ימשול בהם ולא ימלך בהם עוד מלך משפט אחר כונו מלך שמוך עליהם ירבעם ושאר מלכי אפרים. פחדו, שיפחדו וירגזו מומנו וינהדו אליו (רד"ק) ונרדף צעינו מהירות הליכה מפחד או מוכדו עם ויחדרו זקני העיר לקראתו (ש"א ט"ז ז') עיין בלוריו (ש"א י"ג ז'). טובו, כיס רצונו סעדיה אל כדורו כמו חני אעזר כל טובי על פיך (שמות י"ז) ואחריו מחורגם פה אשכנזים ויש להרגם ג"כ כחשענו (חלוציטע, גנדרע). ות"י וסני עוביה:

ד (א) שמעו, הם דברי תוכחה לאותו הדור (רד"ק) והפרשה נחלקת לשלשת חלקים (א) הזכרת חומר עוונותיהם ככלל ובפרט (ב) סגות הגורמות להשחתת מדותם והן שכרות היין ורוח זנונים ועמו אזהרה לבינת יהודה שלא יעשו אחריהם ולא יתחדשו עמהם פן ילכדו בחטאים גם הם. (ג) הודעת עוונם הקשה והרעות אשר תבאנה עליהם. כי ריב לה', המוקוס יחובה עם ישראל יושבי הארץ וכאלו יאמר הלא נחמי להם הארץ, ע"מ שישמענו אלי, ויעשו אמת ודקדק והואיל ואינם שונעים אינם ראויים לשבת בארץ, כי אין בחרן לא אמת ולא חסד. ואין חסד, כל שכן שאין חסד כי חסד הוא יתרון העובדה יותר מהראוי, ומי שאינו עושה האמת ומשפט כ"ש שלא יעשה חסד וכן לא ימו ולא יספר (לעיל א') כמו שפרשנו (רד"ק). דעת אלהים, היא הכרה פנימית בנפש שיש בורא יודע כל, משגיח על כל ואזהב הלאה והיושר. כותן סבר ועונם לז"א על מעלליהם. שלש אלה יחדיו יהיו תמים לשלמות האומה ולהלליהה בחכמת האומר. ואם שלש אלה יגרע לא תכון ההלכה האומה ולא יקום שום קצון כללי, כאשר ראינו צעיינו וצאצאנו שוענו, וידענו בנביון יום ויום: (ב) אלה, וכי, אחר שאמר כי שלשה דברים שהחברה הכללית עומדת עליהם יתקדו, חחר לקצר בפרטים מלאות הענינים הרעים השולטים בארץ ואמר אלה, ענין שבעה. וכחש, שקר. פרצו, ענין חמם המן ארחת פרץ (תהלים י"ז ד'), ובעבור האמת

fel) Silbers, und einen Chomer Gerste und einen Setech Gerste. 3. Und ich sprach zu ihr: Viele Tage sollst du bei mir bleiben, sollst nicht buhlen und keines (andern) Mannes sein, so werde ich auch (nur) zu dir mich halten. 4. Denn viele Tage werden die Kinder

יְחִמֵּר שְׂעָרִים וְלֹתֵךְ שְׂעָרִים: (א) וְאָמַר
אֵלֶיָּה יָמִים רַבִּים תִּשְׁכְּבִי לִי לֹא תִזְנִי
וְלֹא תִהְיִי לְאִישׁ וְגַם-אֲנִי אֵלֶיךָ:
(ג) כִּי יָמִים רַבִּים יֵשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר וְאֵין זָבַח וְאֵין
מִצֵּבָה וְאֵין אִפֹּד וּתְרָפִים: (ה) אַחֵר

ת"א וחמר שערים חולין סס: ואין זבח ערכין ב', ס"ג אחר ישרו
מנלה ז' י"ח:

Israel's bleiben ohne König, ohne Obersten, ohne Opfer, ohne Bildsäule, ohne Oberkleid, und ohne Orakel. 5. Hernach werden die Kinder Is-

רשי

וגם אני אליך. אכני ה' אליהך (סס) ואשר עשה שני חטונות מחמשים יום אחד לסוף חומר וא' לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף ל' יום צט"ו צאייר ומסס לחמשה עשר יום מנין סאין של לתך ציוס הזה צאו מדבר סיני צר"ח סיון. ונסס דצ האי מאלתי דצר הבין. ואכרה לי וגו' קצנתי דמי כופר פדיונה לנגדי דמזים קלים האומר ערך נפשי עלי אם מצן ששים ולמעלה והיה ערך חמשה עשר שקל. וחומר שעורין ערך זכרי' מצן עשרים שנה ומעלה ועד צן ששים חמשים שקל והס דמי פדיונן חומר שעורין שם הוא חמשים שקל ערך ולתך שעורין דמי פדיון קרקע לתך שעורין למקדש עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקצוצ מצן חמש עד ה' שני' חמש שקלים ומצן חמש שנים עד עשרים שנה והיה ערך עשרים שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיצ' הזאת אמרתי לה ימים רבים תשכי לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים יצנו צניך אין מלך ואין שר ואין צחצח במקדש ציהודה ואין מלצת הצעל צשומרון למלכי ישראל ואין אפוד של אורים ותומים המביד להם בעלמות ואין תרפים הם דמות הנעשים צכיון שעה אחת העשויה לכך ומדברים מאלהין מידים בעלמות וכן ת"י ולית אפיד ומחוי: (ה) אחר. ומי הבולה: יסוצו בני ישראל

באור

וּלְתֵךְ. אֵין לו רע במקרא ולפי ענינו מדה חלי הכור חמש חזות הרי ארבעים וחמשה סאה. ודנו בזה הפירושין חל מה ירמיו מספרים אלו, ואחננו נעבור עליה בשתיקה כי חכלית באורנו לפרש הענינים על פי הפשט ואין לנו עסק בדומים, ונחיל עד בוא הגוהל ויעמוד הכהן לאורים ותומים ויאיר עינינו בזה: (3) וגם אני אליך, וגם אכני ארבע כך ולא אבגד בזהבתי אליך לזנות אחר אשה אחרת, והוא כלפי מה שנאמר למעלה אהובם רע: ולדעת המפרשים מלת לא עומד במקום שנים ולעומס אחר גם אני לא אבוא אליך. אמנם פירוש ראשון מראה יסוד, וכן מראה כוננו ופירוש. וינחשן שהלך בדרבו להרנס הפקוקים על כוננת המשל על ימי הגלות שישבו ימים ויחזקו בעבודת ה' ולא יפנו אל ע"ז יפרש וגם אני אליך עתיד אני לרנס עליך. ובאופן זה מתוורם אשכנזי: (ד) כ"י, עתה יפרש דבריו שזה ירמיו שיימים רבים ישבו ישראל בגולה ויפנו על הנחולה וגם הש"י יפנה לקחתם לו לעם ואף כימי גלותם לא יתחברו לשום ע"ז. אין מלך וכי, ואין עונה ונהשחמנים כי אינם ומכני יהודה (הראב"ע). ואין זבח, אין זבח להם ואין מלצת לע"ז. ואין אפוד, לאל שיהיה מגיד העמידות באורים ותומים ואין תרפים לע"ז שהם מגידים העמידות לרעת העלונים בהם. והדברים האלה בשורה טובה לישראל שבימי גלותם לא יפנו אל שום עבודה אחרת לא אל ע"ז ולא אל תרפים ולא אל שרי ועללה אף שאין להם מקדש והשראם השכינה ומצבה ואפוד ואורים ותומים. וכן יהיה משך ימי גלותם צבכל והורגלו להתרחק מכל עבודת אל גבר ולכן כימי בית שני לא חשלו בזה: (ה) אחר. ר"ל אחר ימים רבים ישובו כ"י אל ארסם.

יְהִיָּה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהֵם פְּנִים אֶל־
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְאֶהְיֶה אִשִּׁישֵׁי עֲנָבִים:
 (3) וְאָכְרָה לִּי בַחֲמִשָּׁה עֶשֶׂר כֶּסֶף
 ת' א' ואהבי וכו' פסחים ז' ז': ואכרה וכו' פסחין י"ה, ז':
 חולין ז' ז':
 Weib, die Geliebte ihres Gefährten (ihres Ehemannes), und sie eine Hebräerin, so wie der Ewige die Kinder Israel's liebet, und sie sich zu andern Göttern wenden, und zu denen, welche den Wein lieben. 2. Ich kaufte sie mir um fünfzehn (Sche-

רש"י

ג (א) אהבת ריע. חניצה על צעל' ואהב' לו והיא מנאפת תחתיו כלהבת הקצ"ה
 את ישראל והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים. אשישי ענבים. פי' תנחם
 בנביאי יין אהבים להשתכר ביינם ואינם עוסקי' בתורה וכן מלינו שמעניש' במקומו
 אחר על כך הסתי' במזרחי יין (עמוס י'): (ב) ואכרה לי. ל' סחורה דבגני' ד'
 צלע' כמו (דלשית כ') אשר כריתי לי וכרכי הי' קורין למכירה כירה: צמח' עשר
 כסף והומר שערי' ולתך שערים. ת"י ופקדיתכון צמימל ציוס חמשה עש' לידה ניסן
 ויהי ית כסף תקלי כיפור לפנשיהון ואמית דיהון מקדצין קדמי עומר ארמותל
 מעללת שמדין כלומר לא הגעתיס דצדריס קשיס. צמשה עשר כסף צגמטרי' ניסן
 ופספיקתל הוא נדרס צט"ו כסף צט"ו צניסן והומר ולתך הרי ארצעים והמשה שהומר
 ל' סלה והלתך חלי חומר: (ג) ואומר אליה ימים רבים תשזי לי. ימים שנים רבים
 שלשה הרי חמשה אלו חמשים יום שצין פסח לעלדת צו ציוס נתתי להם את הפורה
 וזה הזכרתיה לא תזני: ולא תהיי לאיש. לא יהיה לך אלהים אחרים (שמות כ'):

באר

ומתורגם לשבחים: (כה) חרעתיה, נגר שהיתה רצועה בלחן אחרים, הנה ארבעה בלחן אשר להם וכנני הנקנה
 מוסק למטה על לא רחמה. לי, לכבודי:

ג (א) אהבת רע, האשה חיה אשר מלא היה לה, והיתה אהבה וחנינה לבעלה ועב"ו היא מנאפת
 פסחיו. ובאופן זה מתורגם לשבחים, רע חבר ועל הבעל כלומר דוונמחו והיא חבתך (מלכ"י ב') וכן
 ס"י דליק דמן לאתחא דרחימא על בעלה ומחיל עליה. כאהבת, ר"ל חה יהיה לרומ כמו שפי' אהב אם
 ישראל והם זונים אחריו לפנות אחר ע"ו. וכן ח"י כן רחמינו י"י על בני ישראל ואליהן מנאפת בחר טעות
 עומיל. ואהבי אשישי ענבים, כמו חשישה (ש"ב ז' י"ט) ר"ל שהם פונים אל אהבי כוסות מיין ענבים ומשתכרים

וכהקפה השכרות הנה רודפים אחרי אלהים אחרים, ועל כ"י הנשילם ללשה מנאפת תפס חה הלשון כי במקום
 הזנה שס היין, והיין נקית לביאוף והנביל אחר הלחן ד' זנות ויין וחירות יקה לז'. וכן מתורגם לשבחים.
 ויש מפרשים והם אהבים את בנביאי יין, אהבים להשתכר ביינם כאשר מלינו שמענישם במקום אחר (עמוס י')
 השומים במרחקי יין. ויחורגם (חונד דיה ליעבן דיה בעבער וויין). ולפי' לדיקין אט לרחוק ולומר כי
 הע"ם ואהבים חר ובל הסמיכות במקום המוכרם כמו חלוצי, חזרי, ודוניהם ע"ד הנפדר ברגיניס, ואחרים

פותרים אחרו על מין עבודה חלילים שמקריבים לפני האלילים עוגה של למוקים, כמו חשישה (ש"ב ז' י"ט) ומעתיקים

וחונד דיה רחמינו ענקאען דער געטלענחטפער ליעבן. ויעהע בעזעניוס ווטרערבוכ, סלחג
 ווטרט אשיש, ודרי יוכתן בהרגונו דמן לגברא דלשחלי ואמר מלא בחבריה קטומים לי: (ב) ואכרה, שמו
 כרה דגש הקפ לפפארט כדגש מקרש ה' (שמות נ"ו) יקרך עון (ש"א כ"ח) וגם מים סכרו מנאפת ענין קיין
 (ד"ק) והרצ"ע כחז ים אומרים ואקנה אותה כמו סכרו מנאפת, ואינו כבון בעעס ודקדוק והוא מגזרת הכר
 נא, רק היה רחמי להיות ואכירה, או יהיה מב"הק, ואם לא נמלא, אע"פ שלא נמלא לשון הכר מנאפת קל,
 הנה יהיה ע"ע חמשה הקטן (סגול) חמשה הגדול (קמץ) כמו וואערך עדי (יחזקאל ע"ו י"ח) פן

אכלך (שמות ל"ג ג') ויחורגם לפי' (חונד ח"ך בעפריינדעטע ויא חזר), ועד"ו מעתיק חכס לרועהר

חונד ח"ך ווטרט מיט חיהר חיינס), והענין אחר. רחמך, הוא הכר בת עשר אישים, והאיפה ג' קאים,

Treue, und du wirst den Ewigen erkennen. 23. Und es geschieht zu derselben Zeit, da will ich erhören, spricht der Ewige, ich will erhören den Himmel, und er soll die Erde erhören (figürlich, als wenn der Himmel, die Erde u. i. w. um Regen flehen möchten, und ihre Bitte erhört würde). 24. Und die Erde soll erhören das Getreide und den Most und das Oel, und sie sollen Sisreel (das von Gott zerstreute Volk

אֶת־יְהוָה*: (כג) וְהָיָה | בַּיּוֹם הַהוּא
אֶעֱנֶה נָא־יְהוָה אֶעֱנֶה אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְהֵם יַעֲנֵנִי אֶת־הָאָרֶץ: (כד) וְהָאָרֶץ
תַּעֲנֶה אֶת־הַדָּגָן וְאֶת־הַתִּירֹשׁ וְאֶת־
הַיֵּצֵהָר וְהֵם יַעֲנֵנִי אֶת־יִזְרְעֵאל:
(כה) וְיִזְרְעֵתִיהָ לִּי בָאָרֶץ וְרַחֲמֵתִי אֶת־
לֹא רַחֲמָה וְאָמַרְתִּי לֹלֵא־עַמִּי עַמִּי־
אֹתָהּ וְהָיָה יֹאמֵר אֱלֹהִי:

ג (ה) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי עֹד לְךָ אֶהְב־
אִשָּׁה אֶהְבֵּתָרְעִי מִנְאֻפֹּת בְּאֶהְבֵּת

*ע"ב

ת"א אענה וכו' עקידה י"ג:

Israel) erhören. 25. Und ich säe sie mir im Lande, und erbarme mich der nicht Erbarmten, und sage zu dem, was nicht mein Volk hieß, du bist mein Volk, und dieses sagt: Mein Gott.

3. 1. Und der Ewige sprach zu mir: Gehe (abermals) hin, liebe ein

רש"י

האמונה שהאמת גדולה להצטוות שכל ידי נביאי: (כג) אענה את השמים. ללוק על השחקים ומכלב הטוב התלויים במאמר והם יענו ללוק מים על הארץ: (כד) את יזרעאל. את בני הגולה שמדעו ונקצו: (כה) וזרעתי לי. בזרע סוף להכניס כמה כורין כן יתוספו עליהם כמה נדים:

באור

ענינו בקיום שלא ימות לעולם כמו אמונת אומן (ישעיה כ"ה) במקום נאמן (שם כ"ב) ושיעורו שפעולת האירוסין חצי שלמה וקיימת ומתמדת מכלי שום רומה ורוב וכן מחורגים אשכנזים ויש לחרגם עוד (חין) פֶּעֶשְׁטִיגִיקִים. יִזְרְעֵתִיהָ (יזרעאל) וי"ח בהיענותה (יזרעאל) וי"ח פ"י בשכר האמונה שהאמונה כי גדולה (וועגנען דעם גלוי בענם) אך לא מלאה השם הזה להוראה זאת במקרה ומלאותו רק במקרים אחרונים מונחבים חדשים. ויזרע. אז תשיג השנה גדולה לדעת את ה' כי הברית מרות אלהים מביאה לכלל דעת ה' כמחורג הנביא (ירמיה ט' כ"ג) כי אם בזאת יתחלל המהלל השכל וידוע אחי כי אנכי עושה חסד ונשפט וזקקה בדרך והפסקו מוסב לנועלה על מה שאמר והיא לא ידעה וכו' (פסוק י'): (כג) אענה. ענין השנה השאלה וקבלת התפלה. ופירוש כי ברוב העלר את השמים כאלו הם ישאלו המער והוא יעטיר אותם והם יענו את הארץ כאלו הארץ תשאלה המער והם יתנו המער וכן בכלם וכן הכסף יענה את הכל (רד"ק בקלרה) וע"פ זה מחורגם פה אשכנזים. ויזרען חרגם חקבל לזכותן אמר ה' אפקיד ים שמים ואינו יחסון ומערה על ארעה לפי הכוונה: (כד) והארץ תענה. ח"י וארעה חרבי עבדור וכו'. ור"ם יענו את יזרעאל. כאלו ענק יזרעאל ישאר על עמודי חרב כמה ימים ואחר שירבה הדגן והמירוש והילבד ירבה הישוב (רד"ק) ורש"י פ"י בני הגולה שמדעו ונקצו וע"כ ר"ל ישראל שהיו נפוצים ונקבלים ושאלים על המער הדגן וכו' ישיבו על שאלתם וילמחו ויעשו פרי. וכן ח"י לְבַלְלָם עמי. ועד"י

מִפִּיהָ וּלְאִי־יִכְרוּ עוֹד פְּשָׁמָם׃
 (ב) וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית פִּיִּים הַחַיִּים
 עַם־חַיֵּת הַשָּׂדֶה וְעַם־עוֹף הַשָּׁמַיִם
 וְרָמַשׁ הָאֲדָמָה וְקִשְׁת׃ וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה
 אֲשַׁבֵּר מִן־הָאָרֶץ וְהַשִּׁבְכֹתִים לִבְשָׁח׃
 (כא) וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי לְעוֹלָם וְאֶרְשָׁתִּיךָ
 לִי בְצֹדֶק וּבִמְשָׁפֵט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃
 (כב) וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְאֱמוּנָה וּבִדְעָה

Baal's aus ihrem Munde weg, daß ihrer nicht mehr mit ihrem Namen gedacht werde. 20. Und ihre Wege (zu ihrem Besten), schließe ich einen Bund zu derselben Zeit mit den Thieren des Feldes, und mit den Vögeln des Himmels, und mit dem Gewürme der Erde, und Bogen und Krieg

zerbreche (tilge) ich aus dem Lande und lasse sie sicher wohnen. 21. Und ich verlobe dich mit mir auf ewig, ich verlobe dich mit mir mit Gerechtigkeit und Recht, und mit Huld und Barmherzigkeit. 22. Ich verlobe dich mit mir in

רשי

של צעלים או לא יזכרו הצעלים צמחם של ישראל לומר שהם אלהות להם או לא יזכר
 שם הצעלים עוד כד"א (ישמיה ז') והאלילים כליל יחלוף: (ב) עם חית השדה. שמשצית
 מזיקין מן העולם וכה"א (שם י"א) לא ידעו ולא ישחיתו וגו': (כא) בצדק וצמטפט.
 שיתכבדו צדק: וצדק וצדקתים. שיצא לך מאתי על ידיהם צדקתם אצינו כתצ
 (ראשית י"ח) כי ידעתיו למען אשר יזוה וגו' לנשות זדקת ומטפט וכנגדן נתן לצניו
 חסד ורחמים מאת הקצ"ה שג' (דברים י"ב) ונתן לך רחמים ושמר ה' אלהיך לך את
 הצדית ואת החסד (שם י"ז) פסקו מן הזדקת והמטפט כמו שג' (עמוס ה') ההופכים
 ללעגה מטפט וזדקת לארץ הניחו אף הקצ"ה אסף מהם החסד והרחמים שנאמר (ירמיה
 ט"ו) כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים וכשיחזרו לעשות
 זדקת ומטפט שנא' (ישעיה א') ליון צמטפט תפדה וגו' והקצ"ה מוסף עליה' רחמים
 וחסד ועושה אותן עטר' לארצותן ומוטצין צדקתן: (כב) וארשתיד לי צאמונה. צשכר

באור

אף זולת כוונה על פסל ע"ז והמשורר אמר: כל אשר את שמוחם על שפתי (תהלים ע"ד). מפיה, אומר מפיה
 ואמר מקרלי כי כן ררך הנקרא לזכר לזכר ולזכר כחמד (דרק) עיין באורנו פסוק ח'. ולא יזכרו עוד
 צמחם, ככל הענין צמח שנות לחזק הענין (הב"ל בהוספת): (כ) וברתי. הפך ואכלתם חים השדה (הראש"ע)
 והוא ע"ד חית השדה השלמה לך (דרק). וכענין הזה ככל ישעיה, ובר זאב עם כבש לא ידעו ולא ידעו (ישעיה
 י"א ו'). (מדברי רש"י). להם, כשיכלם להנחם ולעובדם. ומלחמה, ושאר כלי מלחמה והמלחמה עלמה. ור"ת
 ועברי קריבא. אשכור, אשצית: (כא) וארשתיד, כמו מאורשם לאיש (הראש"ע) ואמר אקחך לקיום
 ארוסתי לי לעולם ולא אחאק עוד כך. בצדק וכו', לפי פשוטו השמות האלה כלם תחריס למדותיו יתבדק
 הנודעות לנו מפעולותיו וטעם פיהן ינהג את עולמו לעשות זדקת ומטפט עם כל צדיותיו להחמק עם צדיותיו
 ולרחם על המדוכאים והאומללים, הכל כפי שגזרה חכמה העליונה וידעוהו הכלתי בעל חכמים, ואמר כי צדוה
 האלה אחרת אותך לי לשוב לקחך לי לעם כבדשונה כנאמר הנביא (ישעיה כ"ד ז') וברחמים גדולים אקבלך
 ובחדק עולם רחמתיך. וי"ו צעבור הלקר והמטפט שטעמי אז, וצעבור החקד והרחמים שטעמה עמך, כי הלקר
 והמטפט שטעמי לא ידעו לזכר כדלים להטפיע לך טובה מרובה כזאת. אבל אעשה זאת מזד מזה החקד והרחמים
 שני יתורגם (אונק דען) פריי דער גערעכטיגקייט אונד דעם רעכטס, דאס דא חויסטיכען
 ווירסט, אונד חויס גחדע אונד בארמהערליגקייט פֿון זיינער זייטע: (כב) באמונה.

das Thal des Trübsals zum Eingang der Hoffnung, und daselbst wird sie singen, wie in ihren Jugendtagen, und wie zur Zeit ihres Herausziehens aus dem Lande Egypten. 18. Und es geschieht zu derselben Zeit, spricht der Ewige, da wirst du rufen: Mein Mann, und nicht mehr wirst du rufen: Mein Eheherr. 19. Und ich thue die Namen der

בְּרַמְיָה מִשֵּׁם וְאֶת־עֶמֶק עֲבוֹר לַפֶּתַח
תְּקוּהָ וְעֵנְתָה שְׁמָה בִּימִי נְעוּרֶיהָ
וְכִיּוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם: (יח) וְהָיָה
בְּיוֹם־הַהוּא נֶאֱמַר־יְהוָה תְּקַרְאֵי אִישִׁי
וְלֹא־תְקַרְאֵי־לִי עוֹד בְּעַלְיִי:
(יט) וְהִסְרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים

ת"א וענתה וכו' ספרדיון י"ח, ק"ח: והיה וכו' כתובת ו', ע"ח:

רשי

לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים (איוצ כ"ד) וכן כרמי שלי לא נטרתי (שיר א'). ד"ח והולכתי המדבר למדבר סיחון ועוב וצמגנון זה כתבנא (יחזקאל כ') שנאמר והבאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נשפטתי את מצרים והבאתי אתכם צמסור הצרית וצרותי מכס המורדים וכו' והכשרים לקיים וזהו את כרמיה: ואת עמק עבד. עומק הגלות שהן עבדים שם אתן לה לפתח תקוה (תחלת) תקוה שמתוך אותן לרות תתן לך לשוץ אלי: וענתה שמה. ל' דירה כמו מעון אריות (נחו' ז'): כימי נעוריה. שיש' צמלרים ימים רבים: וכיום עלותה וכו'. שלעקה אלי ממלרים מתוך שיעבוד ובאלתיה כן גם עתה: (יח) תקראי אישי וכו'. תעבידני מאהבה ולא מיראה אישי ל' אישיות וחיצת נעורים: בעלי ל' אדנות ומורא. ורצוניו פירשו ככלה צצית חמי' ולא ככלה צצית אציה: (יט) ולא יזכרו עוד. ישראל צמסם

באר

(יו) משם. י"ח שם בנדר שמונה אתן לה כרמים (אויס דעמזעלבען חרט), וכן ח"י מחנן, אך זה אינה בראש בעיני, לכון שה' יעשה פלאות ויהפוך מדבר שמונה לארץ טובה ומקום כרמים, כי אם פתורו על הזמן כסודותו לפעמים כלומר מן הליכת המדבר הזה, מן הערת הלבב שהשגב אלי, ואחזיר לה את כרמיה אשר היו לה מקום. עמק עבד, הוא עומק הגלות לדעת רש"י או עומק יזעאל לדעת הראש"ע שנעבדו שמה. ולדעת א"ח הכוונה כלל על עמק מיוחד כי אם בכללות על העמקים שהיו עבדים ונשחטים בהיותם בגולה והוא ענין מוליכה ויש תחבתי עמים רולה לוותר שמה אל העומק אשר שם עבד עבן את בית ישראל בנעלו אשר מעל בחרם,

ובאשר היתה אז אחרי כן תשועה בישראל נכלם את האויב כן יהפך עמה הרעה הזאת לגולה וישועה (רח"י טהחל ווח עכן דוח חירחעליטען חכס. חונגליק בראשטע וחריון דער יעגן פֿאָלגטע: וז' יחלז חויר פֿיר חירחעל דחו פֿאָריגע חונגליק חין חירל פֿערנוואנדעלט ווערדען), (ובד"ה א' ב' ז') כחוד עבד

במקום עבן בענין. לפתח תקוה, ר"ל יהיה חמורים כפתח נחמד אשר יקו חכמים לבוא בו אל הבית פנימה וי"ח לחמורדי נפש לפי הכוונה. וענתה וכו'. ענין הרמז קול השיר במקלות כמו ותען להם מרים (שמות ט"ו) וכן מחורגם לשכניהם. וי"ח יתקנה חנן לחימרי ענין קבד ואסיפה כמו ויהיו כל בית ישראל אחרי ה' (ש"ח ז') ענין בחורי שם. או מענין קפור לשבח כמו לחנות (שופטים א') והוא מכון אל מלת וענתה (אזב חזב סטיחועו). אך לפי הה"ח ויתקנה מיותרת: (יח) תקראי אישי, לשון חנה וחסנה, כי לוא יקרא אשה כי מליש לקחה ויש קרבות ודקוה של חסנה בשתי שמות אלו. ולא תקראי לי עוד בעלי, שהוא ענין אדנות וקוה קנין כמו שהוא בדרך הקדש שהאשה קנין בעל כמו עבד ויהיו בה מנהג שפחה. וירמו ג"כ לשם בעל ע"ז שלא יזכר עוד על פיה בדרך לשון כמנהג הכהנים במלחם: (יט) והסירותי, אתן כלבה להקיר מפיה שמות הבעלים

חֲדָשָׁה וְשִׁבְתָּהּ וְכָל מוֹעֲדָהּ:
 (יז) וְהִשְׁמַרְתִּי גִפְנָהּ וּתְאֵנֶתָהּ אֲשֶׁר
 אִמְרָה אֶתְנָה הִפָּהּ לִי אֲשֶׁר נִתְּנָה
 לִי מֵאֲהָבַי וּשְׂמָתַי לִיעָר וְאֶכְלֶתֶם
 חֵית הַשָּׂדֶה: (יח) וּפְקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־
 יְמֵי הַבָּעָלִים אֲשֶׁר תִּקְשֹׁר לָהֶם וּתְעַר
 נִזְמָה וְחִלִּיתָהּ וּתְלַךְ אַחֲרַי מֵאֲהָבָיהָ
 וְאֵתִי שִׁכְחָה נֶאֱסִי-הָזֶה: (יט) לָכֵן
 הִנֵּה אֲנִכִּי מִפְתִּיחָהּ וְהִלְכְתִּיָּהּ הַמִּדְבָּר
 וּדְבַרְתִּי עַל־לִבָּהּ: (כ) וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־

ihre Freude, ihre
 Feiertage, ihre Neu=
 monde, Ruhe= und
 Festtage zu Nichts
 machen. 14. Und ich
 verwüste ih ren
 Weinstock und ihren
 Feigenbaum, von
 denen sie spricht:
 Buhlerlohn sind sie
 mir, welchen mir
 meine Buhlen gege=
 ben; und ich mache
 daraus einen Wald,
 daß sie das Wild
 des Feldes fresse.
 15. So will ich an
 ihr ahnden die
 Baals-Tage, da sie
 ihnen räucherte und
 sich schmückte mit

ת"א והשבתי וכו' סס כ"ב, קמ"ה:

Ring und Geschmeide, und ihren Buhlen nachging, und mich vergaß, spricht
 der Ewige. 16. Darum, siehe, ich locke sie und führe sie in die Wüste, und rede
 zu ihrem Herzen, (b; h. ich rede ihr freundlich zu, ihren bösen Wandel zu
 verlassen). 17. Und ich gebe ihr alsdann ihre Weinberge wieder, und (mache ihr)

רשי

(יז) והשימתי. לשון שמחה: אתנה. כמו אתן: ושמתי ליער. שהיות מהלכות
 שם ואוכלות הפירות: (יח) ופקדתי עלי'. שכן פורענות: ימי הצעלים אשר תקטיר.
 תמיד להם ול' הווה הוא: ותעב נזמה וחליתיה. ל' עדי כזונה המתקשטת לקראת
 גופאים וחלית' ל' ערצי הוא קישוט: (יט) לכן הנה אנכי מפתיה. משתדלה להמשיך
 אחרי לחאני' ז' צלע' ומכו הפיתוי והולכתי המדבר צבולה שהוא לה כמדבר וליה ושם
 תשיז אל לבה כי טוב לה כשעשתה רלוי מכשעדרה צי: (כ) את כרמיה. תי'.

באר

והמועדים הם חגים וכן אמר יחזקאל בחגים ומועדים (יחזקאל מ"ו) לפי שיש חג שאינו מועד, אלא שמחה
 שישנה האדם שואכל וישחה, יקרא חג כמו שנעת ימי חנוכה היום שגשה שלמה (מ"א ט') ויש מועד גם כן
 שאינו חג כמו לאותות ומועדים. (ד"ק) ולדעתי מועדים הונח על הימים הטובים שחשפו העם בועד להחפץ
 ולעבוד עבודת אלהים בבית ה' כהוראת שם יער (יחזקאל) פֶּעֶרוּחֻמֻּחֻלֻּבֻּן לֹדֵר חֶפְצֵעֲנֻטִי-יֵעֻן אֶחָד-חֲסֻטִּים
 פִּייעֵר, וכן מפורסם שם ביחזקאל ועיין באורו שם: (יז) אתנה, שם ענין חלוי כמו אתן זונה ושרשו חנה
 והאל"ף נוספת (ד"ק). וי"ם יקר (קטסטבא). ושמתי ליער, אעשה הפרדסים מקום הפקר כיער שהחיות

מהלכות בחוס ואוכלות הפירות: (יח) וחליתיה, ענין חשיטת מן וחלי כחם (משלי כ"ה) (החלוצעטיירד),
 וי"ם תל"פם עֶרְבִּי-יִתְּהָ (חלוצעט פֶּחֶן גֶּרֻחֻיִרֶטען עדעלסטטייגען, חונד חיין פֶּרֻיעֵעֶלִי-חֻיִרֶטען

פוטן דער גֶּרֻעֶעֶלֶנֶדֶרֶינען, זיהע געזעניקס וואָרטערבוך סטחאווֶרט לשם), וכן ח"י. לחשים
 (ישעיה ג') כי חלועתא: (יט) לכן וכו'. עתה יחזיל הכביל בדברי יחזקאל ויאמר בשם ה': אחרי שפסיתיה
 ללכת מדבריה והוא הגלות, ושם ארבע על לבה דברי פיוסים שחשבו דרכה, והמקום יעורר לבנה לשון לעבודה ו:

ren zu meinem ersten Manne; denn besser war mir damals, als jetzt. 10. Und sie erkennet es nicht, daß ich ihr das Getreide, den Most und das Del gab, und ihr viel Silber und Gold spendete, sie verwendeten es für den Baal. 11. Darum will ich mein Getreide zurücknehmen zu seiner Zeit, und meinen Most zu seiner bestimmten Frist (Jahreszeit), und meine Wolle und meine Rinnen entziehen, die ihre Blöße zu bedecken

(bestimmt sind). 12. Und so will ich ihre Schande aufdecken vor den Augen ihrer Buhlen, und Niemand soll sie aus meiner Hand retten. 13. Und ich will all'

אֶלְכָה וְאֶשׁוּבָה אֶל-אִשִּׁי הָרִאשׁוֹן
כִּי טוֹב לִי אִזּוּ מֵעַתָּה: ^(י) וְהִיא לֹא
יָדְעָה כִּי אֲנֹכִי נָתַתִּי לָהּ רֶחֶלֶן
וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיֵּצֶהָר וְכֶסֶף הָרִבִּיתִי לָהּ
וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל: ^(יא) לָכֵן אֶשׁוּב
וְלִקְחָתִי דָגְנִי בָעֵלָו וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֶדוֹ
וְהַצִּלְתִּי צִמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַפּוֹת אֶת-
עֲרוֹתֶיהָ: ^(יב) וְעַתָּה אֲנִלָּה אֶת-נִבְלָתָהּ
לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא-יִצִּילָנָהּ
מִיָּדִי: ^(יג) וְהִשְׁבֵּתִי כָל-מְשׁוֹשֶׁה חֲנָה

ת' א' כי וגו' כתרנות ח', כ"ה, נזיר ד', כ"ב. חוריות ב', י': וכסף וגו'
נרכות ה', ז"ח: ולקחתי וגו' ס ו', ז"ב: רעתה וגו' ט' ה' י"ה: נרכות

רשי

אחריהם ולא תשיגם: את מאהציה. מלרים ואסור ולא תוכלו לזקק זמם עזרה: ונקשתם. ונקשה אותם: (י) לא ידעה. לא שמה אל לזה וכלת' עזמה כלל יודעת: וכסף הרביתי לה וזה. והם עשאוהו לבעל: (יא) בעתה. צעת גמר זיטול הפירות: והללתי. ממנה: למדי ופשתי. אשר היה לכסות את עדותה כל הללה שצמקלה לשון תרומה והפרסה הוא ומוכיח עליו ויולל אלהים את מקנה חניכן (זדאשית ל"א) כי כל העוטר אשר הילל (סס): (יב) ואיש לא יצילנה מידי. אף זכות אצותם תמה:

באר

(ח) וילן יצא אבונגנדרן ויזא חזן מיט איינער מויער אבונגנדרט: (ט) ורדפה, משקולת לשון כדר הוא זה כמו מדרך רקיס (משלי ע"ו) (רש"י) כונתו שהורחתו על השתדלות חמירי לחזור אחר מאהציה בלי הפסק ומנוח ומשקול לחם כי לא השיגם. ובקשתם, חקר דגש בקוף כי הוא מנכין הכבד וכמה שלחו באש מוקדש להקל על הלשון ע"כ אלה חקרים דגש (הראב"ע): (י) והיא לא ידעה, מחלה לא שמה על לזה לדעת אשר אני הוא הנותן וכו' והכל מומי כי אין דבר ביד מערכת השמים. וזהב עשו לבעל, והוא לורה מה עשו ללזב השמים, והם היו מופים אותו בכסף וזהב כמ"ש בכסף וזהב ייפהו (ירמיה י"ד) וי"ע עשו פסל מוסק ומה בכסף (חזקוני דען יזאבער חונד גחוד מחצטען יזא דען בעל). אומם הלמד לבעל מחנך לזה ואולי עממה כמו את כדרכה לפעמים וחורגווי קינל הכל: (יא) לכן וכו', למען דעת כל עמי הארץ כי מחמי להם כל זאת ובידי היכולת להם ולקחת הכל, לכן אשיב וגו'. בעתה, צעת גמר הכסול אחק מהם ע"י מכת בדר אז ארבה וכהנה. במועד, בזמן הנכור ללאת שנתו. וס' צמיון חוריה בעדון מעלרטים (ווען חזן דזאן געטריידע חזן דזאן סיינע, חונד דען מוסט חזן דזאן קעלטער יחזמעלט). והצלתי, כמו אשר הליב אלהים מחבינו (זדאשית ל"א) ענין הקרה והשליטה (רד"ק). לכסות את עדותה, שנתתי לכסות את עדותה כי ימוחו הלזן בדר ולא יהיה לה למר, והפשהה היתה נכסה ולא יהיה לה בדר ללכות. נבלתה, שם ענינו כיעורה (רד"ק). וס' קלנה (סחחכן), וכן מסורגם אשכמית: (יג) חנה וכו', אחר מועדה אחר שאמר חנה.

הוֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֶלְכֶּרָה
אֶחְרֵי מֵאֲהָבִי נִתְּנִי לַחֲמִי וּמִיָּמִי
צִמְרִי וּפִשְׁתִּי שִׁמְנִי וּשְׁקוּיִי: (ח)
הִנְנִי שֹׁךְ אֶת־דִּרְכֶּךָ בַּפִּי־רִים וְגִדְרֹתַי
אֶת־גִּדְרֹרָה וְנִתִּיבוֹתֶיהָ לֹא־תִמְצָא:
(ט) וְרִדְפָה אֶת־מֵאֲהָבֶיהָ וְלֹא־תִשָּׁנֶה
אֹתָם וּבִקְשָׁתָם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה

*הקו"ף רפויה

ת"א לכן וגו' ר"ס ז', כ"ז:

und sie nicht finden; dann wird sie sprechen: Ich will gehen und zuruckkeh-

רש"י

דרכי העוזרי כוכבים ומזלות: (ח) הנני שך. לשון סגירה כמו הסד משוכתו (ישעיה ה')
כמשוכת חדק (משלי ט'): את דרך. דרכים וסגילים שאת הולכת בהם: (ט) ורדפה.
משקלות ל' כזד הוא זה כמו (סס-ג') ומדק דקים פורקן"ייר זלעז" כלומר תחזור

באור

על החושק ומפליג בזהבה החושית והענין שבעתה צומערכת השונים בזהבה שכל השפעתה על לה מהם, ולדעם
הרד"ק רמז אל אשר ומלרס שבעתה בעזרתם והיה דרים ישראל עמםם וכאלו נחמו להם כל לרסם. לחמי
ומימי, ח"י מיכלי ומשתי, וכן ח"א לחמד ומימין מיכלך ומשקל (שמות כ"ב כ"ה). ופשת'י בזה הכנוי בל"ז
ואף על פי שהענין לשון נקבה (רד"ק בספר השרשים) ובמכלול פשתה ממשקל אמה שמה, ויקובץ בלשון זכרים
פשתים וכן מן תפה קמים ובכנוי נגרעה ומנוה ח"א הנקבה ולא הומרה החי"ו כמשפט משקלו ואמר ופשתי והיה
לו לומר ופשתי על המנהג ונהגו בו מנהג ספן (איכה ב') או יהיה פשחים פשתי מ"א פשתה בקבול על משקל
לבנה (בראשית ל"א) אשה (שמות כ"ה) והה"א בזה המשקל תפול בקצון ויאמר לנגים אישים ע"ה. הדעתי לומר
כי שני משקלים הם פשתה על המין הזנוח בשדה (פלאטוס), פשת על משקל הסגולים לקנים העשויים
מנהג (סטענבעל). ומה צייד פשתי ורצים פשחים ויאמר על היחיד דרך כלל. ודברתי מה בספר ח"ה
עם מקוים והוספות: ושקוי, יין ושאר משקים (רד"ק) למעלה אמר מימי הוא המשקה ההכרח לשבור הלחמון,
ושקוי הוא משקים המסגולים להנאה וערבות החיד ומן המותרות והמעטמים, אשר לא ילעזר להם האדם לחיותו.
ובזה ככלל שאר מדרגות ומעדרים העשירים לפנות והם נחומים ככל לה מיד מנאפיה: (ח) שך, כמו הלא אתה
שכך בעדו (איוב א') ומנה"ע וענינו גודר, ולפי שטושים גדר הכרמים והשדות משכים נאמר הפעולה ומנוה שך
שכתי וטכים ידוע שהם קולים (רד"ק), ולדעת החכם בעז עכ"ס שך נרדף עם סוג בחילוף חותיות בי"ק
שהפעל ממנו בארמית סגן (אומליינען) ובעברית סוגה בשושים (ש"ה ז' ב') וכן בלשון קורי קני (אומסטעק-
קען), וי"ם הכונה מקבל (פערדערבען). דרכך דרך המליצה כן לדבר פעם בלשון נקבה במאמר ח' ורבים
במהו. נדרה, הה"א בלי משיק כי כן משקלה במזכרת לנקבה והונח לרוב על הסוגל שטושים הרועים במכלל
האלן לשבור המקהה מפרילי החיות הדורקות שלא יוכלו לפול עליהן באישון לילה, ופה הוא ע"ד השאלה והמשל,
ומוסב על הזונה שגודר מהלך דרכה לכל חוכל ללכת בה אחרי מנאפיה, וי"ם ואפסוק כמא דמפסקין בכתלית

barmte)! 4. Rechtet mit eurer Mutter, rechtet! Denn sie ist nicht mein Weib, und ich nicht ihr Mann, daß sie ihre Buhlerei aus ihrem Angefichte thue, und ihr Ehebrecherisches aus ihren Brüsten. 5. Damit ich sie nicht nackt ausziehe, und sie wie am Tage ihrer Geburt hinstelle, und sie nicht gleich wie eine Wüste mache, und wie ein

רחמה: (ד) ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה ונאפופיה מבין שדיה: (ה) פן אפשיטנה ערמרה והצנתיה כיום הולדה ושמתייה כמדבר ושתה בארץ ציה והמתייה בצמא: (ו) ואת-פניה לא ארחם כי בני זנונים המה: (ז) כי זנתה אמש

ת"א ריבו וכו' עקרים ת"ב, ז"ח:

dürres Land werden lasse, und sie durch Durst tödte. 6. Auch ihrer Kinder will ich mich nicht erbarmen, denn es sind Hurenkinder. 7. Denn ihre Mutter huret, die sie getragen hat, treibt Schande; ja sie spricht: Meinen Buh-

רשי

זאמכם. זכנסייך שלכם: מצין שדיה. דרך הנואפות שממעכין להם צין דדיהם. ויונתן תירגם ופולחן טעויות מצין קירוואל: (ה) כיום הולדה. כיום שמלאתיה זמלרים כמו שמפור' (צוח זקאל י"י) ומולדתך ציום הולדת אותך לא כודת שך ותושלכי על פני השדס זבועל נפסך לא חסה עליך עין (שס): כמדבר. גזרות שגזרתי עליהם זמדבר יתמו ושם ימותו (זמדבר י"ד): והמתייה. ואיקטלינה: (ז) אמש. כנסיא שלהם: הוציאה הודתם. זהיתו מלפיהון החכמים המודים להם הוראות זנשים מפני עמי הארץ אומרים להם לא תגנוזו והם גונזים לא תלוו דרצית והם מלוים: אחרי מאהבי.

באר

מליה להטעויות כידוע. ולאחותיכם. מן הראוי להיות פה אחיותיכם כי המקוין מן אחות אחיות ובסמיכות אחיות וכו' בשקל זה ברצוי אחד לבד לשם רחמה שהוא יחיד כמו ואחותיך קדום (ויחזקאל ע"י)

עין באורו שם: (ד) באמכם, כנסת ישראל נמשלת לאם ע"ד כלל והפרטים לבנים, והעין שיריו איש ברעהו להשיבם בדרך טובה. ולפי שהמשל היה בזן וכו', ובאשה זנונים וילדי זנונים אשר נמשל בדרך טובה אחים אחותיכם ואנכם אישי ואשתי (ומד"ק בשני מעט). ותסר זנוניה, עשם הוי"ו כמו אשר כי ר"ל הריב עם אדם יהיה שסר זנוניה ופניה. והם לדעת הר"י"א מיני זנונים עושים הזנות צפניין, ואפופיה מצין שדיה הם בשמים רקח שמניחות בין דדיה. והפסוק הוא כנוי דרך מליה להפעלות החלום והחמדה הנרשמות בפניה כאמור ואלה אשה זונה וכו' וכן הנאפופים בין שדיה בדרך הזנות הולכות מגוונות וחשופות דדים לעורר חשק הזנות ולהלהיב לב הנואפים וע"ז אמר פן אפשיטנה ערומה לעולם. ונאפופיה, כפל העין כמו סגריר (הראב"ע) והוא להפלת הניאוף: (ה) אפשיטנה, להיות ערומה. והצנתיה וכו', אליה גלי לבוש כמו שהיתה ציום שגולה וכפל הדבר לחזק הענין, ותחת שרצה להחיות לעין מאהביה שתכלה ותהיה לראש צענייה. כמדבר, חקר מכל טוב ונעזב מכל איש גלי מחיה ושם מורך אדם והפקר לכל. בארץ ציה, כפל הדבר במלות שונות: (ו) ואת צניה, אף על הכשרים שבהם לא ארחם. כי בני זנונים, סתור ולא חורר כלומר ילדי של אשה זנונים אף שהם לא חטאו ילקו בעון חטאת אדם אשר לא תמח: (ז) כי אמרה, לאמחם הענין וכן מרגמי. הובישה הורחם, האם שהרחה אותם עשהה בשה וכלייה וכן צן מביש. מאהבי, כחב הראב"ע הוא יולא לשני פעולים כי בקשו שהיית אהבת אותם בעבור מנתנם ע"כ, והנכון שהוא לחזק הפעולה

עַמִּי אֲתָם יֹאמְרוּ לָהֶם בְּנֵי אֱלֹהִים:
(3) וְנִקְבְּצוּ בְנֵי יְהוּדָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
יַחְדוֹ וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ
מִן־הָאָרֶץ בִּי גְדוֹל יוֹם יוֹרְעָאֵל:
(4) אֲמָרוּ לְאַחֵיכֶם עַמִּי וּלְאַחֹתֵיכֶם

dem Orte, wo man zu ihnen gesagt hat: Ihr seid nicht mein Volk, wird zu ihnen gesagt werden: Söhne des lebendigen Gottes. 2. Und es werden sich die Kinder der Jehuda's und die Kinder Israel's

allesamt versammeln und sich Ein Haupt setzen, und aus dem Lande herauf ziehen; denn groß wird der Tag Sisreel (da Gott säet) sein! 3. Saget zu euren Brüdern Ammi (mein Volk), und zu eurer Schwester Michamah (Er-

רשומ

לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישראל כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שבעם על אשתו שלה אחד הסופ' לזל ולכתו' לה בט עד שלא זל הסופר נתלה המלך לאשתו אחד המלך אפשר ולא סופר מכאן חלוק כלומר לזו חלוק ותורה לומר למה שלה אחרי אמר לו זל וכתוב לה שמי כופל לה כתובתה ולפי פשוטו כן היא סמיכתו כי אתם לא עמי ואכני לא אחיה לכס ארז' עמי כאילו איני לכס ותגלו לבין האומות ואף שם תדעו ותלמדו ושם תשדעו אל לבכם שזו אלי כמו שכל' על ידי משה (דברים ל') והשדות אל לבדך צכל הבוים אשר הדיחך וגו' וז' ה' אלהיך את שדותך וגו' אף כאן ונקצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו': (ב) ראש אחד. דוד מלכם: כי גדול יום. קיצון זרייתם: (ג) אמרו לאחים עמי. כתרגומו תצו לאורייית ועל כנישתכון ארס: (ד) ריבו

באר

לכם בזמן הזה לא עמי אתם לפי נעשיהם הרעים ואמר להם בזמן ההוא בני אל הי, כי ישובו אל ה' והוא ישיב שבותם וירחמם (רד"ק). והיה תרגום ומה צמקום (אנסטטסט), אונם לא ידעתי איזה מקום אשר נמלך צמקום שנינו חסם? והוא רק ענינו כן צמקום ודכ"א, ונעמי זה ס"י כמשמעו באחרת דאמגליאו וכן הוא בתרגומו לפי כל מנחיקי עמים. אשר יאמר להם, אשר נאמר להם כח"י ואמאמר בעבר ויש לתרגמו בדרך הזה כמשמעו צרוב (דח איהנען) געזאגט ווירד. בני אל הי, שם בנים חביב יותר משם עס. ולא ידעתי מדוע יל' יונתן ממשמעות המלה ותרסם עמייה דאלה קינא והלא מאלני רבים כן שנקראו ישראל בני למקום? (ב) ונקבצו וכו', הראב"ע פי' הפקוקים מן והיה מספר וכו' עד ריבו וגו' הכל לבגאי ולא לשדח, ותשובתו צדו למעלה בפסוק א' ואין להאריך עוד בדבריו הרחוקים. והרד"ק פי' על ימות המשיח ואמר ח"ל כי ביום שמי לא עלו אלף יהודה וכימינו שגלו בצבל ולא היו בני ישראל ובני יהודה יחדיו ע"כ. אונם גם זה רחוק משנביא שהיה לפני בנות הראשון שחוק מנאולם בית שמי הקרובים וידעו עליה וירחקו יעודי על בגולת בית שלישי? והנכון שלא כול. הנביא כלל על יעוד מיוחד שהיה כן במציאות אחת כי אם כפי העולה על רוח הנאמר לפי מה שראוי להיות כן וכאשר לכו יחפזו והוא מדרך הפלגה בנבואה. וקלמו נחמתי ביום שמי, כי הקים ה' מלך אחד כורס שמו אשר הפיל מנולכת צבל, אשר לחלו צ"י ויעבירו וסמה בראותם השגחת ה' להכין להם מושיע נקבל יחדיו ישראל יהודה (כי גם ביום שמי רבים עלו מבני ישראל) (עין ירמיה ב' י"ד י"ח ושם ב' י"ט) וסמר להם ראש אחד הוא צרובל פחה יהודה ועלו מלך גלום. ועל מן הארץ, פירשו בו אחר שהעולה האל כמפורז ורעים והי"ו כמו הן אשה קלמה ונחמה (ישעיה ס"ד) וירם חולעת ויבש (שמות ע"ז) והדומים להם כי המשיח לא ימי להם לראש עד שהיה צירובלים (רד"ק) ולפירושנו הוא כמשמעות והנן. ועסם ועלה סלוק כמו ועלה מן הארץ (שמות א' י') מענין נעלה מעל הכרוב (יחזקאל ע') ודומי וכן ס"י ויסקון ואין צמקום לענת הרד"ק שהיא ירידה ולא עליה. ב' גדול יום ירעאל, על יום גדול וכבוד יהיה יום קצו ישראל אשר הפילם האל כמפורז ורעים על פני השדה. וס"י ארי רב יום כשתהיו. ועל פיהו פירש"י קצו זרייתם: (ג) אמרו וכו', אתם בני יהודה וכימינו אמרו אל אחיהם בני עשרה השננים שהם עמי כמותם ועם כי מרדתי להגלותם מכם וקראתם אל לא עמי וכן אמרו רחמה אל אחותכם הם נשי עשרה השננים (מפירות רס"ג) והקדוה שלא קרא הנביא זאת כלל אל אשמים ויחודים אך התפעלויות נפשו אמר כן וכאלו ידבר אל בשמיים חיים עומדים לבד פניו והוא דרך

Hauses Jehuda will ich mich erbarmen, und will ihnen helfen durch den Zwingen, ihren Gott; und will ihnen aber nicht helfen durch Bogen und Schwert und Kriege, durch Roffe und Reiter. 8. Und sie entwöhnte Jo = Muchamah, und ward schwanger und gebär einen Sohn. 9. Und er sprach: Nenne seinen Namen Jo = Ammi (nicht mein Volk); denn ihr seid nicht mein Volk, und ich will nicht der Eurge (euer Gott) sein.

אֱלֹהֵיהֶם וְלֹא אוֹשִׁיעִם בְּקִשְׁתּוֹ וּבַחֶרֶב
וּבְמִלְחָמָה בְּסוּסִים וּבְפָרָשִׁים :
(ח) וּתְנַמֵּל אֶת־לֹא רַחֲמָה וּתְהַר וּתְלַד
בֶּן : (ט) וַיֹּאמֶר קְרֵא שְׁמוֹ לֹא עַמִּי
כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי וְאַנְכִי לֹא־אֱהִיָּה לָכֵם :
ב (ה) * וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחֹל
הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמָּד וְלֹא יִסְפָּר
וְהָיָה בְּמָקוֹם אֲשֶׁר־יֹאמַר לָהֶם לֹא־

* הפסרת במדבר סיני

ח"א ודיה ובו' פסחים סס. יומא כ' כ"ז: ודיה ובו' קידושין ח' ז' :

2. 1. Es wird aber (einst) die Zahl der Kinder Israel's sein, wie der Sand des Meeres, welcher nicht gemessen noch gezählt wird; und es wird geschehen an

ר"ש

את ממלכות ישראל שמגלו י' השצטים היו צית יהודה ככלל הרחמים מחזקיהו עד דקיהו: (ח) ותנמל את לא רחמה. לפי תרגומו ויכלה אותו הדוד צין העמים שגלו ס: ותהר ותלד צן. ואוספו ועזרו עוזדין ציטין ולפי פשוטו כמשמעו:

ב (א) והיה מספר. מה עניין פורענו' ונחמ' סמוכין צדצור אחד. ורצותינו פי' צפסחים הרבי הושע צעלמו שחטף על שאמר החליפס עמד וקש עליהם רחמים. וצספדי רבי רצ פרשת ויטצ ישראל צשטי' שנינו רבי אומר יס פרשת סמוכות זו

באור

אחם אחר חיוביה ונחל כי עטמו כמו אכן, אכל ונאכדערן איד ווערדע ניח וועגפיהרען: (ז) ארחם, על כי עדיין לא נתמלאה קלסם והיה מלכות בית יהודה אחר גלות ישראל ככלל הרחמים ושנת שש לחזקיה עד חרבן הבית בניו לרקיהו. וכל אושיעם בקשת וכו', כמ"ש כי מלך ה' הכה מלך אשור (מ"ב י"ע ל"ה) (ומדברי הרב"ע): (ט) כי אחם לא עמי, אינכם חרדים על דברי נעשות, כדרך העם חרדים על דברי מלכם, או כגמים על דברי אביהם. לא אחיה לכם, לאלהים להליל אחכם ולהושיע לכם, ונאופן זה מתורגם אשכחית ו"ח ארי אחון לא עמי ברבים אחון מקיימין פתגמי אורייתא מימתי לא הוה בעשרדיבון, מוכסים לפירושנו:

ב (א) והיה וכו', אף על פי שאתם קוראים עתה לא עמי יבוא זמן שיהיה מספר בני ישראל כחול הים. והעברה הפתאומית הזאת מפורענות לנחמה, ונחשורה רעה לעובד, מורגלת במקרא ואין להפלא עליה, זה לפי פשוטו, ודרשו ח"ל בזה בפסחים ע"י סס. ופירוש הרב"ע שצמקום שגלו סס ילדיו בניו רבים רק אינם יראים את השם, ופי' והיה צמקום כמו תחת אשר עבדת, והטעם שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי צעבור מעשיהם הרעים, רחוק הוא מן הפשט, יגד כוונת המליצה ויאמר להם בצפעל להורו

על האמירה ע"י אחרים. לא ימד ולא יספר, לא ימד כ"ש שלא יספר, וכן אין אמת ואין חקר (הושע ד') ולשון מידה נופל על החול, ועל הכוכבים לא יפול אלא לשון מספר, לפיכך חלקם ירמיהו הנביא כשהמשיל צשניהם ואמר אשר לא יספר לכל כזה השמים ולא ימד חול הים, (רד"ק). והיה צמקום, תחת אשר נאמר

יִזְרְעֵאל כִּי-עוֹד מַעַט וּפְקַדְתִּי אֶת־
דְּמִי יִזְרְעֵאל עַל־בֵּית יְהוּא וְהַשְׁבֵּתִי
מַמְלָכוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל: (א) וְהָיָה בַּיּוֹם
הַהוּא וּשְׁבַרְתִּי אֶת־קֶשֶׁת יִשְׂרָאֵל
בְּעֶמֶק יִזְרְעֵאל: (ב) וּתְהָר עוֹד וּתְלֹד
בֵּת וַיֹּאמֶר לוֹ קְרָא שְׁמָהּ לֹא רַחֲמָה
כִּי לֹא אוֹסִיף עוֹד אֶרְחֹם אֶת־בֵּית
יִשְׂרָאֵל כִּי־נִשְׂא אִשָּׁא לָהֶם: (ג) וְאֵת־
בֵּית יְהוּדָה אֶרְחֹם וְהוֹשַׁעְתִּים בִּיהוָה

die Blutschuld Zisreel's am Hause Jehu's, und zerstöre das Königthum des Hauses Israel's (eigentlich, das Königthum über das Haus Israel's). 5. Und es geschieht zu derselben Zeit, daß ich zerbreche den Bogen Israel's, im Thale Zisreel. 6. Und sie ward abermals schwanger, und gebar eine Tochter; und er sprach zu ihm: Nenne ihren

Namen Ko-Ruchamah (nicht zu Erbarmende); denn ich werde mich nimmermehr erbarmen des Hauses Israel's, daß ich ihnen vergebende. 7. Aber des

רש"י

יזרעאל. כתבונמו את דמי זית אחאז שהרג יהוא זיזרעאל על שעזרו את הצעל והלכו הוא וזניו אחרי כן ועזרו ע"ה מעוזדי כוכבי' לכן אני חוטט עליהם דמי זית אחאז כדס נקי: על זית יהוא. ירעס זן יואש מזני יהוא היה (מלכים ז' ט"ו) וזכר' זנו נכרה: (ו) לא אוסיף עוד לרחם: כי נשא אשה להם. אחלק להם מנת כוסם ופעולת' כמו וישא משלות (בדלשית מ"ב): (ז) ואת זית יהודה לרחם. לאחר שאשזית

באור

וכו, אכור דמי אחאז שהרג יהוא זיזרעאל הדס יהוא אפקד. על זית יהוא, לשלם גמול, ועל זכריה בן ירבעם יאמר שהיה מביט יהוא ונהרג ע"י שלם בן יבש כמ"ש (במ"ב ט"ו ח') ואף כי יהוא הרג לאחאז בדבר ה' על שעבר לבעל, עכ"ל הואיל וגם הוא חזר ועבר לבעל כחש לו דס אחאז כדס נקי. וס' בפסוק זה ואקטר דס פלתי עעותא דאשר יהוא זיזרעאל דקעלינון על דפלחו לבעל סבו חינון למעטי בחר עגליה דבכית אל אחשיבייה דס זכאי על זית יהוא ע"כ ומביס עם פירושיו. והשבתי, ח"י ואשבכל כלומר אשבית ממלכות ישראל לגמרי מכל וכל, כי נעט מן הזמן עמדה מלכות ישראל אח"י, כי כן נאמר בימי יהוא בימים ההם החל ה' לקטוש בשרא וגי' (מ"ב י' ל"ג). ממלכות זית ישראל, ועד"י ומחורס פה אשכנזים: (ד) קשת ישראל, חקס ותקפס, וי"ו וזכרתי נוספס על מה שאמר והשבתי (ויר"ק). ולדעתי פתרון הו"ו כמו שעיניו ככ"ו כנורו אחר פעל והיה המורה על המקרה שיארע אחר הזמן ונעמה כמו אשר, ר"ל בים ההוא אשכנזים ממלכת ישראל אשכור כלומר אחיש כח ישראל בעמק יזרעאל הוא מקום מבלר מנשכ מלכי אפרים. וכן היא כוננת ח"י ויהי בעידולא ההוא ואחבר תקוף עבדי קרב ישראל בנישור יזרעאל: (ו) ל רחמה, כמ"ל דלא רחמינו וכן מחורס אשכנזים כשאר המעשיקים. אולם הנראה לי יותר קרוב שכונתו על שאינה דלוייה וכשרה להיות מרוחמת מלך מנשיה הרעים; כי חכלית כויו השמות נפרשה הלאה לבנות ישראל כשכיל פחיתותם והעיתם אחר ע"י ותרבותו (אונגרבראדוונסווידיגע), ומלת כי אינה לנחית עעס כי הקסה ככללת ככניו השם אך היא לאחזת הדבר ולחזק הענין כהוראתו לפעמים במקרא ויחורג (יא ח"ך וועדרע ח"ך ניכט מעהר ערבארזען חו ז ו.). כי לא חוקיף, לא חוקיף עוד שארסם וכן אל חרבו חדברו (ש"א ב') שמדברו ומדע נרדפה (הסעף ו') שמדפה (ויר"ק). כי נשא וכו', פעל נשא בקשר עם הלח"י ענינו על הרוב על מחילת העון כמו ונשאתי לכל העוקף (בראשית י"ח) ורבים כמורו ופירשו לא ארחם עליהם באופן שלא אקלל לעונם עוד, כאשר נשא הייתי להם עד הנה, וי"ח עעס כי כמו אך רק כהוראתו לפעמים אם יחזקו מנשכ אשכנ להון (כור ווען יא ח"ך בע-קעהרען, וי"ל ח"ך חיהנען נחלוצעהנען), והרע"ע פירוש להם כמו אחסם וכן חרבו לאכנר כלומר אשא

Hoshea: Gehe hin, nimm dir ein Hurenweib und Hurenkinder (zeuge mit ihr); denn das Land treibt Buhlerei (sich wegwendend) vom Ewigen. 3. Da ging er hin und nahm Gomer, die Tochter Diblajim's; und sie ward schwanger und gebär ihm einen Sohn. 4. Und der Ewige sprach zu ihm: Nenne seinen Namen Zisreel (Gott zerstreuet); denn noch eine kurze Zeit, so ahnde ich

יְהוָה אֱלֹהֵי-הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח-לָךְ אִשָּׁה
זְנוּנִים וְיִלְדֵי זְנוּנִים כִּי-זָנָה תִּזְנֶה
הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה: (ג) וְיִלְדֵךְ וַיִּקַּח
אֶת-גֹּמֶר בַּת-דִּבְלַיִם וַתַּהַר וַתֵּלֶד-לּוֹ
בֵּן: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו קְרָא שְׁמוֹ

ת"א וילך סתמים ס"ז:

gebar ihm einen Sohn. 4. Und der Ewige sprach zu ihm: Nenne seinen Namen Zisreel (Gott zerstreuet); denn noch eine kurze Zeit, so ahnde ich

רשי

שנתכנאו (ציונים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה נתכנא שנאמר (ישעיה ו') וינעו אמות הסיפים וגו' והוא היה יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל שרעשו העליונים לשורפו ותחתונים לזולעו כעונשן של עדת קרח שהיו זהם זלועין וסרופין צעמום כאמר שנתים לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכלם שנאמר זו (מיכה א') ציני יתם אחז יחזקיה ולא כאמר זו עוזיה. ופסוטו של מקרא תחלת ריצור שדכר הקצ"ה עם הושע אמר לו בן: קח לך אשת זנונים. רצותינו אמרו כמשמעו לפי שאמר על ישראל החליפם צאומה אחרת כמו שמופוט צפסחים דיש פרק האשה: וילדי זנונים. שתלך לך ילדי' סיבו ספיקי ממזרות. ויונתן תירגם איתנבי על יתני קדשא טעות' וקח האומר כאן לטון לימוד הוא למד אותן לשון צתסוצה: כי זנה תזנה. לטון הוה הוא: (ג) את גמר. רצותינו אמרו כך שמה על שם זנותה שהכל בומדיו זה ודטון זה כדכל'. וי"ת גומר שאם ישוצו מדרכ' במדה פורענות ואם לאו יהיו כנוצל' מתאנ: ותהר ותלד. ואחסיפת למעמד עובדין ציסין: (ד) קרא שמו יזרעאל. קרא שמהון מזדריא התנצא עליהן שיכלו ויהיו זרועין צעמים: את דמי

באר

זנונים היא (בן מלך) וכן ומורום. כ"י זנה חנה וכו', ידוע ענינו שהשאל מן צדיקת האשה בעצלה על צדיקת העם כאלהיו וסדקקות צע"י, ובהתחבר פעל זנה עם מלת אחר בלי מ"ם ענינו הרדיפה אל הרבר שהשקו זה העם (כחצבולען), ובהתחבר עם הו"ם ענינו השק להחרק מן הרבר שמואם זה וועל זו מעל, ומתקרב אל הרבר שדקן בו עשה, ודמה בזה עם פעל קור שהוא עם אל ענין התקרבות ועם מ"ם ענין הרחקה. ועד"י ומורום פה אשכחתי. וכן ח"י ארי מטעם ענין יתנא ארעא, ואמר כי זנה תזנה לנחית טעם כלומר לקחת אשה ומאפה שהיה להם למימן שאשני הארץ זונים וקרים מה' ללכת אחרי אלהי נכר, כזנה הבוגדת בעצלה והולכת אחרי המנאפים. ובענין הכזובה האדם נראה יותר מכל הדעות, שטעם יכ"ע שהוא בדרך ושל וכמרגומו איל אשכחתי הכזובה על ימני קרחה טעותא דאלין ונסיפין למחצא ארי מטעם יענין דריי' ארעא נבחר פולחא ה' ואשכחא עליהן דאם יחזקין ישתק להון ואם לא כמימר עלי תימן יחרון ואחסיפו ועבדו עובדין ציסין, וכן חרגם כל ענין הפרשה בדרך ומל: (ג) וילך, פעל הלך ומחבר עם פעל אחר וצפרע עם פעל לקח יורה על הכנה, האומה, זריזות והשתדלות לדבר הנעשה כאשר בחרתי במקומות שבה זה בפקרים הקדושים עיין באורנו בפקוק ואשכחם לקח (ש"ב י"ח י"ח). נמר וכו', כן היה שם זונה ידוע באלות זמן ור"ל דרשו בזה. דבליים, שם עלם פרעי על ומשקל זוגי וכן שם העיר דב'ל'פ: (במדבר ל"ב מ"ה, ירמיהו צ"ח כ"ב): (ד) יזרעאל, יונתן חרגם

ובדריא, כלומר יזרע אל ופירש שם רש"י שיכלו ויהיו זרועים צעמים ע"כ, מלשון ואזרעם צעמים (זכריה י') יכן פירש"י צפסחים פ"ז ע"ב שעתיד אבי לזרעם ולזרועם בגולה וגם חוספ' פירשו שם כן, ולדעת חכמי עמים רוח לגיר מלכות ישראל (מ"א י"ח מ"ו) וגם לשם ישראל הדומה לו במעמד. והקירוב שמה אל ענין יזרעאל (שם ב' ט' ע"ו) שהיה ביא הרב וספיכת דם, וע"י נתן טעם וסנה באמרו ופקדתי וכו' כאשר אפשר. ופקדתי

הו ש ע

Hoshea 1.

א (ב) דְּבַר־יְהוָה | אֲשֶׁר הָיָה אֶל־
הוֹשֶׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בַיּוֹם עָזָה יוֹתָם
אֲחֵי יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי
רְבֹעָם בֶּן־יוֹאֵשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל:
(ג) תַּחֲלַת דְּבַר־יְהוָה בְּהוֹשֶׁעַ וַיֹּאמֶר

1. 1. Das Wort des Ewigen, welches ward dem Hoshea, Sohn Beer's, in der Zeit Usia's, Sotham's, Achas's, Jehiskijah's, der Könige von Jehuda, und in der Zeit Sa-robeam's, des Sohnes Soasch's, des Königs von Israel. So sprach der Ewige zu

תולדות אהרן דבר ה' פסחים ס"ו: תחלת ז"ז י"ד: פסחים ע"ד:

2. Der Anfang der Rede des Ewigen an Hoshea: So sprach der Ewige zu

רש"י

א (א) דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי צימי עזיה ויותם. ארבעה מלכים הללו קפח צימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו חז"ל לה לרצנות שמקצרת את צעליה: וצימי ירבעם בן יואש. מצני יהוא ואף הוא מלך עם עזיה ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם הנדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הדע על עמוס כמו שמפורט בפסחים צ"פ האשה שנאמר (עמוס ז') וישלח אמנים וכו' קשר עליך עמוס וכו': (ב) תחלת דבר ה' בהושע. דנותניו אמרו תחלה לארבעה נביאים

באור

א (א) דבר ה'. הפסוק הראשון הוא כמו גב הכתב או פני האברת (איבערטרירפט), ומגיד כללות ענין הספר הזה שהוא נבואת ה' אל הושע וכו'. והנבואה היתה בזמן מלכות עזיה וכו'. בארי, אח"ל שזה צארה הנשיא לראובני המזכיר ב"הי א' שגלה לאשור, ולדעת המדרש המכנה ג' פסוקים בשיעיה למרצה המשנה וכו'. בימי עזיה וכו', בזמן ממשלת אלו המלכים נבא ואמר צימי ירבעם שמוך צימי עזיה על שנבא גם עליו צארו כי היה מצני עשרת השבטים, ועל שאר מלכי ישראל פקח זכריה ודוניהם אשר מלכו עוד צימי ד' מלכי יהודה לא מלאנו שכל, לכן לא הזכירו פה: (ב) תחלת דבר ה', שמוך על שמוך וכו' וכו', דבקר אפשר שהיה מלת דבר ה' פעל עבר ר"ל תחלה אשר דבר ה' בהושע זה היה שאמר לו וכו' ויחורג: (אנפאנג דעמסען וואס דער עוויגע רעדעטע לז הושע חז. ג. ו.) אז יהיה דבר שם כמו ויפדנו אין בהם (ירמיה' ה') (רד"ק). והנה לפי פירוש הראשון לדרך לומר תחלת בתי"ו חיה לסמיכות כי אם שמוש שם כמו שכתב זימנה בנפרד ודוניהם וכו' ע"מ ארמית כמו שהארבתי לפעמים בצאורי לפסרים הקדומים, וסרגוני לפי פירוש השני, כי הוא יותר נראה אמת, וכן ח"י שפית פתגמא שהוא שם, והענין אחר בשניהם. בהושע, מלאנו לשון

דבור שהוא ענין נבואה קשור עם בית השמות כמו הרק אך נמשך דבר ה' (במדבר י"ב) רוח ה' דבר ב' (ש"ב כ"ו) (רד"ק). קח לך, פעל לקחה מקושר לרוח עם הלמ"ד להוראות הקנין ומשוואין וכן פה שחורה על נשואי אשה. זנונים, כפל אות השם בשמות תורה על ההפלה, והרגילות בהפעולה כמו ירקרק אדמדם, וכן מלת זנונים תורה על אשה שהורגלות בזנות ומשעשעת בזמה, וילרי זנונים, פירושו יהיו לך זנונים כי אשת

ספר

תרי עשר

יחס, ולא זמן, ולא מקום, זולתי שמו הפרטי לצד. הלא ראיה לדבר יש מעניני כצואתו. כי המה יתנו עדיהם וילדיקו ויאמרו אמת ה' אחרי זכריה, כי הוא לא ידבר עוד מבית ה' העומד להגמד, אבל ידבר צו כשהוא עומד על מכורו. וכל דברי תוכחתו ומוסריו, ליסר אנשי דורו בשבט פיו על הרעו' אשר רודה אוחס נחמיה במטה ושבט עץ, כלקייחת נשים נכריות, וכנישת מתכות כהונה. ויש מן החכמים מתחזקים על שרשי מחלצ משפחתו (מגילה י"ד ט"ו), חד אמר מלאכי זה מדרבי וחד אמר שהוא עזרא, והנראה עקר דעת החכמים שם, כי מלאכי שמו, וכן הוכחת האצבנאל:

(ב) תוכן עניני הספר.

הספר הזה כלו כצואה אחת לפי חומר ענינו כי אין צו יעודים לאחרית הימים ולא חזון למרחוק, אבל כל דבריו התורה על עניני זמנו לתוכית את אנשי דורו על הרעות אשר פלרו גברו ציניהם. והגדולה שבצרות אשר משכה עליהם העון בחצלי שוא. כי קלרה נפש העם צעמל עתם, וגם כפשם צחלה צלחץ מלכי פרס, כי המה חלמו להם שנות מדיחצה, בשצוס לארלם לרפד חרוץ עלי טיט ולרחוץ הליכם בנהרי נחלי דש ושמן. ועתה היו צרעה כאשר רומז על זה נחמיה בחפלתו (שם ט' ל"ו ל"ז) ומארץ אשר נחת לאצותינו הנה אנחנו ע'צדים עליה, ותצוותה מרצה למלכים וגו' ועל גוייתנו משלים וצצה מתנו כרלונם וצלרה גדולה אנחנו. וזה הקצ לצ הנטיעים האלה אחרונית לקלק השגת השם. ולזה פתח דברי הנציא יעיר להראות לעמו יחרונו, בהזכיר להם כי צחר ה' צהם מראש. וממנו יחצ פניו אל ראשי החטאים אשר גברו צהם: א) מוסר חזק לכהנים העושים שלא כדת להקריב פקולי המקדשים על המזבח, ומנזים שלחן ה', ומקצצ להם ענש מארה בכל חצואתם. ב) מוסר חזק לעם ולכהן על צגידתם צאשת נעורים ולקייחת נשים נכריות (הוא הנזכר בנחמיה י"ג י') והיו משלחים הנשים המקדשות להם, וידצקו בצנות אל נכר. ג) הוכיח אותם על שרש פרה ראש ולענה אשר צהם לדבר קרה על י"י, לאמר או אל חפץ רשע הוא, או אין אלהים שופטים צארץ, כי אלה רשעים שלוי עולם השגו חיל, ויראי ה' וחושצי שמו אצודים צלדקתם. ד) תוכחה על עלידת מתכות כהונה, ולא יתנו חרומה ומעשר, כאשר מזכיר נחמיה העון הזה צעלמו (שם י"ג). סוף דבריו יורה דרכי ה' לעמו ומשפטיו יודיעם, לתשובה אל מקלקי השגחה האלהית בצצת רשע ועוז לו לדיק ורע לו, כי השכר והענש הוא תמיועד לנפשות אשר המוח, שם ילהט רשעים אש לא נפח, עד היותה אפר חחת כפות רגלי הלדיקים אשר יזהירו כזהר הרקיע, ושמש לרקה יזרח להם. ואחר כך הערה לזכור צחורת ה' וספור ומשפטיו. והקיום צשליחות אליהו הנציא לפני צוא יום האחרון יום הדין הגדול לכל חי:

ולא ישא על שפתיו דבר מהענינים שהזכיר בחלק הקודם, לא מתחלום
 ציין הצית, ולא מנטיעים החדשים משני גולה, ולא מיהושע צ"י ורובצב
 אשר נשא את שמוחם לשם ולתהלה, ולא בדברים המתחשקים לענינים
 האלה. אבל דומה כאלו הנביא עוד זמן רב לפני גלות הארץ, ודברי
 כבואתו וצטורותיו ועורדים לימים מרחק רב מזמנו והללה, ומי לא יראה
 צענינים פקוחות צפרסה י' (י' — י"ד) עוד צ' הממלכות יהודה וישראל
 קיימים, צעודם שרדים צארותם ולא נקו עוד להניד רגל מארלם ועוד
 אשר צגאורו. ומי לא יראה כי כל פרסה י"ד ככל הפרשיות שלפניה דומות
 לאחרית הימים לגאולה שאין אחריה גלות. והעד לכלם (י"ד, י"ד) והיה
 ה' למלך על כל הארץ ציום ההוא יהיה י"י אחד ושמו
 אחד. וכדברים אשר אמרתי בהצדל צ' חלקי ישעי' אף שהם מלורפים
 צספר אחד, אשר לשנות הנה, והרבות אחרות ומופתים וראיות וקיימים
 על הנבואה הזאת לנכון הם למותר, ולצער אך למחקר:

וכמו שצ' החלקים האלה כדלים צעניניהם כן הם שונים צסגנון הלשון
 ודרכי המליצה, צו חל לרצ צמראה וחידות צתמונות וחזיונות
 כבחלק הקודם. אבל דבריו מלילות נסגרות דברים רלופים צענין, צו לא
 נבלה אחת מסגולות הנביא המיוחדת לנביא בחלק הקודם לשנה ולשלש כה
 אמר י"י לצאות וגו' אשר כפל עשרת מונים צפרסה ח', ולא פרט שנת
 מלך וחדש ותחת פתיחת ויהי דבר י"י. צא: משא דבר י"י ושאר
 שנויים כאלה. ולולא הקצלה ישפוט כל קורא מעיין, כי כותב חלק הראשון
 איננו כותב החלק האחרון. אבל נביא אחד קדם לו זמן רב והקודם צמקום
 מאוחר צזמן, למה שחלק א' יש לו שותף דמיון עם יחזקאל ודניאל צלבישת
 הנבואות צעראות ותמונות גשמיות, שהיו שניהם נביאי ח"ל, והנביא הזה
 ג"כ, אמנם שנצא צא"י אך לידתו וגדלו היה צצבל, (וכאשר הצצאר בהקדמה
 שניה לחבור הזה כי הזמן והמקום יש להם הלטערפות גדול על דרכי מליצת
 הנביא, וסגנון לשונו). והחלק הצ' יש לו שותף דמיון יותר לנבואות
 הנביאים שצין הושע לירמיה, צלשונו ושאתו. וזהו מה שסערתי להעיר דרך
 כלל צמצוא לספר הזה, כי הענינים רבים ושונים ומתחלפים הרבה יותר
 מהכנים אותם תחת כללים מיוחדים כשאר נביאים אשר מגמת דבריהם ראשי
 פרקים האלה, תוכחות, אזהרות ועונש, הערות מוסר יעורדים עוצים וצטורות
 לאחרית הימים:

מלאכי

(א) ח"י הנביא וזמן נבואתו.

ספר הנביא השלם הזה שמו הקופרים מאוחר לכל ספרי הנביאים צמקום,
 להיותו האחרון להם צזמן, וכן צאה הקצלה עליו שהיה אחרי זכרי',
 וכן דורו של נחמיה. ואף כי אין זכר לדבר צספרו, למה שלא פרט צו, לא

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

שנים חדשים אחרי נבא חגי, נחה רוח ה' על זכריה בן ברכיה בן עדי
הנביא וינבא גם הוא בעדת ישראל אשר יסף ה' שנית לקנות משאר
עמו, ויעם מוטע חדש על כנס. והוא הנביא השני אשר נבא לעולי
הגולה, והנה זמן נבואתו ידענו בצרור גמור, כי תלמד שנת המלך אשר
יפרט הכתוב לנו חמיר, יוסף לפרט גם החדש ולפעמים גם היום. ושמו
ושם אביו ושם אבי אביו ידענו ג"כ. ולא יחסר זה סתירה צמח שזכר
כאן זכריה בן ברכיה בן עדי. ובעזרא (ה' א' ז' י"ד) נזכר
זכריה בן עדי. ושם זכריה נשמו, כי כבר זכרתי זה כמה פעמים
בזכור הזק, כי מנהג המחקר, ליחס איש נכבד אחרי איש המפורסם
שצמח ממנו כמה דורות לפניו, עם השמטת פרקי השלשלת שזיניהם. ואם
נעלם מאתנו יגיעת שצטו ועירו, הן לא יתן ולא יוסיף לנו דבר הצנח
דברי הספר, אחרי שידענו זמנו כי הוא העקר:

(ב) תוכן עניני הנבואות שבספר.

הספר הזה אם הוא אחד לפי שמו, אבל לפי ענינו הוא מתחלק חלוקה
הכרחית לשנים חלקים שונים ונבדלים זה מזה הצדל רב, וכמעט
אין שתוף ציניהם זולתי מה שנקראים על שם נביא אחד. החלק הא'
מפרשה א' עד פרשה ט'. והחלק הב' מפרשה ט' עד סופו. החלק הא'
כל פרשיות שבו כלם כמו קוי מרכז אחד, כלם מדברים היקרים אשר
הסברו על גלגלי המסעות שצימי הנביא, שהם תשלוש זנין הצית וגדולת
ירושלים והללחת שצי הגולה, ממנו יולאים דבריו ואליו ישובו. ובתוכה
השחרו עלו דברי תוכחות והערות על עזרות השם ושמירת הדת. וזה
מפרשה הראשונה מפקוק א' עד ז' וכל פרשה ז' ח'. וכל מה שזין הפרקים
האלה הנה מראות כצעות ומשלים וחזיונות, וכלם רומזים על הללחת
שצי הגולה והנטיעים החדשים אשר נטעו מקרוב צארץ אחוזתם. ועל
קצוץ יתר הגולים אשר לא שבו עוד, ועל הללחת תשלוש זנין הצית וכבודו,
ועל ישיב ירושלים צרצוי המון עד אשר לא תספיק חומה להקיפה מרצוי
יושביה, ופרצות תשצ, וכדומה לייעודים המלטרפים כלם על זמן ומקום,
כי צימי נבואת הנביא היה מעט מזער אשר שבו מהרצה יתר מאד אשר
נשארו צגולה ולא שבו. וגם הצית לא עמד עוד על כנו וחלו, וירושלים
עוד ריקה מאנשים, כאשר נראה מקפורי עזרא ונחמיה שהיו משתדלים
בהפלת הגורל לבוא אנשים משרה הארץ לשבח צירושלים. ולא ירה הנביא
חלי נבואתו מזמנו והלאה, לדבר בו גם למחרת:

לא כאלה החלק השני מפרשה הב' עד סופו, ונהפוך הוא אין בו זכר
דבר מדברי זמנו, כי עזרו וחלפו כל החמונות האלה מנגד עיניו,

חגי

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

המדלג מנביא לנביא מלפניה לחגי, על הקדר שהם קדורים בנביאים, יעבור מזמן לזמן, רחוק צניחם מרחק רב, ושונים צענים שנוי מהפך להפך. שם עזב את העם בדתם מטה מטה, אור ומשלחם קרוב לכבוד, בית תפארתם עומד להחרב, ועם ושריו יעשו להם כלי גולה. ופה יפגש העם השב מגולה, אחרי היותו שנוי בצלל שצעים שנה, אור חדש על ליון יאיר, וקרן ומשלחם יחל לרום בכבוד, ובית חדש יחל לעלות ולהרום מערמת אבנים השדופות, תחת שצט מלכי פרס. כי צרשיון כרם הראשון ממלכי פרס שלכד צלל, עליו העם מגולה לארלם והחלו צננין הצית. אך מדי חלו ידי הצונים ציקוד הצנין נשצחו זה צראשנה צשטנת השמרונים לרי יהודה. ואח"כ החדשל העם ורפה ידיו להשדל צצנינו עוד, והיתה המלכה צטלה כמה שנים משך ג' מלכי פרס עד שנת שחיס לדריש (עיין מצוא לעזרא). וחללח רוח י"י על חגי הנביא לעורר את העם וקנניו וחוריו על חלום הצנין. וזה מעיד צפחיתת הקפר צשנת שחיס לדריש. אף זה הוא הכל מה שידענו מנביא הזה ר"ל הזמן שבו נבא, אבל שאר אדותיו, משפחה שצט יסק ועיר אין זכר לנו עליו מכל אלה דבר:

(ב) תוכן עניני הספר.

הספר יכלל צ' פרשיות מחלקים לר' נצואות, הנצואה הראשונה, פרשה א' יוכיח הנביא את העם, אשר הם יושבים צצתים קפונים ובית ה' חרב. וכי לא חסול צרכה צמשלח ידיהם וכל יגיע כפיהם לריק יהיו עד אשר יכוננו בית ה' על מכוננו. וקיומו כי שמע העם לקול דברי הנביא ויחלו צצנין הצית. הנצואה השניה מפרשה צ' א' עד פסוק יו"ד, זה יחזק הנביא את האנשים אשר רפה לצס ומטה ידם. מן האנשים אשר ראו כבוד הצית הראשון, והיה הצית הזה כאין צעיניהם, לכן יצטח להם הנביא כי ירעיש השם שמים וארץ ים וחרצה גוי וממלכה למען יצואו ויוצילו שי ותצורה לצית הזה עד יגדל כבודו מכבוד הראשון. הנצואה הג' מפסוק י' עד כ'. ילו ה' את הצרכה צאסמי עושי המלכה צמדה גדושה, תחת המארה אשר היתה מלפנים צמעשי ידיהם. הנצואה הד' מפסוק כ' עד קוף. יסוב לשנות נצואת הרעשת השמים והארץ. והרמוז זה הפיכת כסא מלכים והשמדתם. אך צרובל פחת יהודה ישאר כחותם, המורה על זכרון והחמדת הקיום אשר לא יקוף שם ושאר מניינו וללאיו עד עולם. ומה שהוא קגולה מיוחדת צל' הנביא צקננון מליחותיו, לכפול ולשלט דבור, סימו לצצכס, כה אמר ה' נצאות, נאם ה' לצאות:

מ ב ו א

חיסור, הפרק האחרון כלה תפלה וסיר, זה ילייר בגדלת השם, וכבוד
הודו בלעדו ארץ לעשות משפטים בלמים בליורים וחמונות ומלילות נשגבות
אין ערוך אליהם.

צ פ נ י ה

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

הספר מיחס הנביא הזה עד ארבעה דורות, ועומד צסם חזקיה, על כן
נעה דעת קלת לומר כי הוא חזקיה מלך יהודה, והוא דעת לא
מעלה ולא מוריד ענין הספר, כי יספיק לנו הטעם שהיה גדול הדור,
כי אין הכרח החקירה אחריו, לדיעת קור הנביא למה שפרט לנו הכתוב
הזמן והמלך שצימיו נבא, והוא יאשיה בן אמון, והוא היה צדור ירמיה,
כאמרם ג' נביאים נחנצאו באתו הדור, ירמיה, לפניה, חולדה. אך זאת
אין להכריע, אם נבא בתחלת ימי יאשיהו טרם טהר את הארץ מגלולי הצעל,
או אח"כ, ויש דולים להוכיח ממוקדא (לפני' א' ד') והכרתי מן המקום
הזה את שחר הצעל, שהיה אח"כ. אך אין זה ראיה מוכחת כ"כ,
כאשר תראה צמה שיצוא.

(ב) תכן עניני הנבואות שבספר.

הספר כולל שני מאמרים או דבורי תוכחות, דבר הנביא לפני העם,
ולפי ענינם אין הצדל ציניהם כי אם צמן וצלשון. הדבור הא',
יכולל צ' פרסיות הראשונות, והדבור השני פרשה ג'. הדבור הראשון פתח
בייעוד ענש צליון ואסיפה, צקצת שארית עבדות הצעל אשר ציהודה ולא
נכרת עוד, ואף כי צקס המלך לצערו, (ואם נבא בתחלת ממלכת יאשיה,
יהיה שארית מאר מלערך צצחינת עקר הצעל אשר נעקר עם גלות ישראל
ושמרון) וצקצת הכופרים בהשגחת השם לאמר לא ייטיב י"י ולא ירע,
ותוכחה וענש, קוצצים הולכים זה על זה, ומזה יקוצ צפרשה צ' לעורר
העם לתשובה, וממנה ליעד תפלת הגוים שכני יהודה, וכולם צסם יקרא
מתחיל תפלשתים מואצ עמון וכוש ומקיים באצדן אשור ומעלת כינוה בליור
חזק. הדבור השני ג"כ ראשו תוכחת קשה לא על ע"ז לצד, אצל על
סחיחות המדות והמוסר, ולא ינקה צמוכתו סר וסופט כהן ונביא, תוכו
ענש, וסופו יעודים טובים ונחמות, ע"י לרוך הלצצות לדעת השם ידיעה
אמתית ועבודה זכה. מלילת הספר איננה מתרומת תרומתה, ומשלים
ודמיוכים שצאו כבר צנציאים זולתו. והזרות צלשון שמוט טרם לא
(סס צ').

הגדול ולפי הקפד הזה היה כ"ג הזקן אצין אשר כבש כינור. ואולי היה כ"ג צור אז שר לבא אצין וכבש את כינור, ואצין כי זקן הושיב צור תחתיו על כסאו, וכמנה זה שנה ראשונה לכ"ג הגדול ואין כאן מחלוקת כלל.

חבקות

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

הנביא הזה לא ידענו ממנו ג"כ זולתי שמו לצד, אבל עיר משפחה ושצט אין עליהם לא זכר ולא ראיה, וגם הזמן שבו נבא אין ליעד צפרוטרט, אך דרך כלל יש לשפוט מענין נבואתו שהיה קרוב לפנות שמש יהודה וכי ינטו כללי ערב ולרות מלכי צבל כסו עין הארץ. ולדעת צעל ס"ע נבא צימי מנשה והוא הזמן הנכון ומתישצ לעניני נבואתו, ויותר מתישצ על ימי יאשיהו. אך מה שנזכר עליו בקסור צל צבל ותנין צבל (המיוחס לקפרי האפקריקא) כי צהיות דניאל צגוצ האריות ואין לו מה לאכל צא מלאך אל חצקוק צארץ יהודה והנה עומד על הקולדים לתת לפניהם אוכל לעת ערב ויקסוהו צללית ראשו וישארו צבלה עם האוכל אשר צידו ויצארוהו אלל דניאל צתוך גוצ האריות. הנה מעשה נקים כאלה הנמלאים בקפדים החילונים אין להם סמך לתת להם אמונת אמן, אף כי ממנשה עד דניאל יותר מוק"ג שנה. וכן קשה דעת האומר צתלמוד כי הוא צן השונמית אשר החיה אלישע וע"ז נקרא חצקוק על אמרו את חוצקת צן, ומה שהאחד מאחר הזמן השני מקדיתו יותר מדאי.

(ב) תוכן עניני הנבואה.

אין בקפר הזה תוכחות מוסר אזהרה וענש יעודים רעים וטובים לאומה כמנהג הנציאים, אבל מרכז כל דבריו ממלכת צבל, כי הנביא הראה צעין קדשו, כשדים צאים ארלו, ויחללו מקדש וממלכה, וירידו לארץ נזר תפארת ישראל וכל כבוד צת עמו ירמסו צרגליהם, וישא קולו צקול נהי ויללה ותרעותות, ולא יסקט עד אשר יראה צמראה הנבואה נקמתו צאויצ מחריצ ארלו, ומתעכצ צרעיון הזה, לתאר גדלו אשר היה לו צראשונה, וגדל גאותו ותאותו לשאף ולצלוט כל הארלות ומפלתו אח"כ וחותם נבואתו צתפלה והודיה על זה מלילה נשצבה עד מאד: והוא מתחלק לשלשה פרקים. ראשיתו ימים דברים צפי לדיקי הדור להיות כמתאוננים על משפטי השם, מהנראה רוע הקדור צהשגחה צתצורת יד הרעים על הטובים. ופוסק צאמלע הרעיון ועוצר ממונו ללייר ציאת מלך הכשדים צרצ חילו וגדולת פרשיו וכח צצוריו והללחתו על מלכים ורומנים. וצראותו תפארתו צנלחוכו לאמר כחי ועלם ידי עשה לי החיל הזה, ישוצ לתלונתו הראשונה להתרעם על ההשגחה. צפרק האמלעי ישוצ להתנחם על חלונתו צהראותו השם יום איז אויב ומפלתו כי צוא יצוא ולא יאחר, וצרעיון הזה מרחיצ הדבור לתאר כי מפלתו וענשו לפי רעו, וצקאחו ישלם אל

לארלו ונהרג מזננו ומלך אסר חרן בנו תחתיו (שם י"ט ל"ז). חמישית, אחרי לכד אסר חרן את צבל, בלה ארס ויתר הפליטה אשר צשמרון, ויעל ירושלים ויולך את מנשה אסור בנחשתיים צבלה (ד"ה צ' ל"ג י"א). וממנו ואילך לא קם עוד לר הזורר ליהודים מאשור כי אם מצבל.

פתח דברי הנביא צפרשה א' ליחס מפלת אשור לקנאת י"י לצארת, אשר קנא לעמו ולארלו ונוקם הוא במחריבי ארלו, ומתאר עז קנאתו ותקף יכלתו לעשות נקמה באויב, וממנו יסוד דבריו על מפלת העיר ונל הרעה אשר אנה לעמו. צפרשה צ' יחן נחמה לעמו כי חדל שצט מכחו אשר פחדו ממנו, ואחר כן מתאר קול קאון רעש מלחמה דהרת הסוקים ורקידת המרכצות, וקטקוט כלי נשק אשר יהיו צעת מלחמת האויב על העיר, וחלא המלכה מהיכלה ונעדרותיה אחריה מיצצות, והעיר תהיה לצזה, ויושציה ינוקו. וצפרשה הג' חוזר לשנות מפלת העיר בצצת עונה, צלירים כאים וצמשלים נעימים מאר וכופל צו ג"כ ליור סאון מלחמה.

אך הספק הגדול אשר יספקו צו מעמיקי המעיינים, על איזה מפלת ייעד הנביא בדבריו, כי כמלאר צ' מפלות מיוחסות לעיר הזאת. האחת יעידון ויגידון עליה סופרי העמים שהיתה צימי סרדנאפאל (הוא יהיה אסר חרן פול) שקשרו עליו שני שרי נצאיו צלירוס שר נצא צבל וארצקט שר נצא מדי ואקפו חיל גדול וילחמו על העיר ימים רבים ותצורו במלור ג' שנים ולא יכלו לה, עד אשר גארו מי הנהר חדקל העוצר את פני העיר, ויגצרו המים וישטפו המים העזים את החומה ויפרלו צחומה, ויעלו אכשי הלרים העירה. וירא המלך כי כלתה אליו הרעה וילת אש צארמונו, וצו כל מטמוני כספו וזהצו ואולרותיו ונציו ופלנציו ויעלו צלהצ השמימה, ואנשי העיר נקו לנפשם ותהי העיר שוממה חל עולם לא תצנה עוד. והמפלה השניה רומז עליה צעל ס"ע ואחריו נמשך התלמוד (מגילה ט"ו) כי נצורנאלר צשנה הראשונה למלכותו כצט כינוה וצשניה עלה וכצט יהויקים, ויש דעות חלוקות צזה אם היו צ' כצינות לעיר צזמנים טונים, וצאנשים נצדלים, ומלכים אחרים, או לא היה כ"א כצינה אחת, ושכוי השמות איננה ראייה, כי הקופרים משנים השמות הפרטים.

וזוהו הנכון לדעתי, וכאשר הולאתי מדברי הימים, ככה העליתי ג"כ צחצורי ימות עולם לצית ישראל, כי אחרי לכד אסר חרן את צבל וימת וימלך נצורנאסר צנו תחתיו וילחס צארפכשד מלך מדי ויך אותו צשדה רבו וימלך תחתיו צמדי, וימת נצורנאסר וימלך שרך (חינילאדאן) צנו תחתיו. וארתחשטאר (ליאקסארקסעס) צן ארפכשד איש גצור חיל וישס אל לצו לנקום דס אציו מיד מלך אשור ויתן יד אל נצורנאלר (נצונעצאר) נליצ ארץ צבל, וינרתו שניהם צרית ויאקפו חיל גדול ויעלו וילחמו עם שרך (חינילאדאן) וילורו על העיר וילכדו אותה (צימי יאשיהו מלך יהודה) וישרפו העיר צאש ע"ד שזכרתי למעלה. וקרוב הדעת הזאת לדעת ס"ע, ואין הצדל ציניהם כי הוא מיוחס הכיבוש לכ"כ צנו הוא נ"כ

ציתו, מי לא יפליא על המליכה הזאת המחזקת כללות וקלור ומקפת כל כחות אכסים, (ונכון הוא מה שאמר על עלמו צפרסה ג' פסוק ח') וימנו פנה למעלה: ואני צה' אלפס וגו', ומקיים צצקסה רעה עמד וגו' צליד נאה אף נעים. ואין כצא דומה לו, אשר מאמריו מסודר החלקים צראש תוך וקוף, כמו צנציה הזה: וצפרסה הראשונה אהב לכפול צשמוט לשון כופל על לשון סגולה מיוחדת למליכה.

נחום

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

אין דרך ומצוא ותחצולה לדעת מן הכצא הזה יותר משמו ושם עירו הנזכרים צספר, אבל צית אצותיו וצצטו והזמן שצו חי ונצא כחדו הקופדים ולא הגידו לנו, ומענין הנצואה אין להוליא דצר. אך הס"ע ישים ימי נצואתו צמלכות מנשה, ואף שאין זכר לדצר ראה לדצר יש, כי צנצואתו צפרסה ג' ח' ט', מזכיר מחרצן עיר המפוראה צארץ מלרים נא אמון (טהעצן) אשר כצר חרצה צימיו. והנה ציסעי' כ' נצא כי קרגון מלך אשר יכצוש מלרים וכוט, צזמן ששלח תרתן שר לצאו להלחם צאשדוד. והנה תרתן הזה נזכר ג"כ צתלחמות סנחרב, (מ"צ י"ח י"ז) ומהה לריך אני לשפוט כי קרגון הנזכר היה מלך אשר צין שלמנאסר וצין סנחרב, ותרתן שר לצא לשניהם צזה אחר זה, והוא קרגון כצש נא אמון למלרים וארץ כוט. ולד"ק סרגון שס אחד מז' שמות אשר לסנחרב. ועכ"פ היה הכצא הזה זמן רב אחרי הכצוש הזה, וזה יכון מאד להיות צימי מנשה. וגם צעירו יש ספק איה מקומה, לדעת קלת היא עיר קטנה צארץ הגליל, אך גם צארץ אשר קרוב לנינוה עיר ששמה אלקוט ויושציה אומרים שהיא עיר נחום, ומראים שס מקום קצורתו עד היום הזה, והוא הנכון כי היה מן הגולים אשר הגלה שלמנאסר, וישצ שס, ונצא על מפלת העיר לא צפרהקיא. אבל כחצ משא נינוה וחזיונו צספ', והוא הקצה אשר נזכר צנצואתו שס ספר חזון נחום מה שלא נזכר צשאר נציאים.

(ב) תוכן עניני הנבואה.

כל עקר דצרי הספר נצואה אחת צמלילה נשגבה, על מפלת ננוה ראש ממלכת אשר, להיות אשר מקל רודה לישראל פעם אחר פעם, ראשונה צא פול מלך אשר והגלה לראצוני ולנדי ולחלי שצט מנשה (ד"ה א' ה' כ'). שנית הגלה פלאסר צימי פסח, הגלה גלעד, גליל וארץ נפתלי (מ"צ ע"ו כ"ט). שלישית צימי הושע צן אלה עלה שלמנאסר והגלה כל ישראל והחרב שחרון (מ"צ י"ח ט'). רביעית צשנת י"ד לחצקיה עלה סנחרב מלך אשר ויחפש כל ערי יהודה (שס י"ג) ורלה אותו המלך צשוחר ושצ ומרד צו. אז שלח את רצקסה על ירושלים והוא נלחם על כוש והכניע אותו, וצשוצו וילר על ירושלים ואצד לו כל חילו ושצ צצושה

מ ב ו א

כאשר יתחזה מן תכן עניני הספר. ובמלכות ישראל כל מלך היושב על כסא מזכריה עד הושע, היה הורג אשר לפניו ונהרג מאשר אחריו, ובמזכות הממשלות כאלה נפתחו כל חלצות הסדרה ומוקדות הדת והמוסר נחקרו. ואין קלה לשור גזל וחמס גנוב דלח וכאוף. וכל מיני רשע יעצרו בארץ ואין מעלור. כמו שערורתי ע"ז במצוא להושע:

ג) תוכן עניני הספר.

הספר הזה כולל תוכחות מוסר ואזהרות וענשים ועיורים טובים ונחמות לאחרית הימים, כי הנביא אשר יהיה צימים אשר אין בהם חפץ כאלה, כשהמלך והעם שקועים ציון מלולות התועבות והרשע. כמזכר צמח שקדם, ישמחך מדרת דבריו לזרות פרש חטאתם על פניהם. וראשי אבות העמאות אשר מזכיר הנביא, ע"ז, ועשק דל, ורלון משפט. והאמונה צרורי טוא, וקוסמים מדיחים. והם צעלמם שהזכיר עמוס שהיה ג"כ צימיו. ועקרי הענשים שממות הארץ וגלות האומה. וכפי משמעות לשון הספר חלק נבואותיו בשלשה מאמרים. אשר כל מאמר נבואי קרא במקלות עם. וע"ז יורה פתיחת כל מאמר בדבור שמועו קול קדיאה במקלות עם להאזין ולהקשיב. ובפתיחת כל מאמר מונה מוסר לחטאים הנזכרים והולך וקוצץ לענש, ולא יפסיק מאמר מצלי יעוד תקוה טובה לאחרית הימים.

המאמר הא' יכלל צ' פרשיות הראשונות. ראש דבריו להגיד פסע שמרון וחצנה, ואחריה כדח יהודה. וקף על פקילי ישראל ובמות יהודה. וממנו נעתק לעשק וגזל וממנו להתענות בנביאי שקר, ומתאר כל אלה בלצעים מזהילים ובענשים קשים. ופוסק המאמר בתשובת העם מהגולה, ה' לפניהם ומלכם בראשם.

המאמר הצ' מפרשה ג' עד ו' ג"כ בפתיחת דבור שמועו ושונה בתוכחתו מעושק דל ורלון משפט. וריב לו עם נביאי שקר וחולמי חלומות ובחקה חמתו כוקצ להם על פי י" כי כלה הוא עושה להם. ואמר ליון שדח תחרש וכו', אך מדי דברו המו מעיו להם, ויהפך אצלם לשון ונחם ינחם אותם מינונם: והיה צאחרית הימים וגו', אשר תחלת הפרשה עין צעין נבואת ישעיה (צ'). ושאר הענין עד סוף המאמר כלו יעודים טובים ומתארים בליורים ערבים ונעימים.

המאמר הג' פתח ג"כ בשמועו מפרשה ו' עד האוף, תחלת דבריו בפרשה ו' יריב צעם דרך ורכוש צהזכירו חקדי ה' על העם והגמול שהשיבו לו עליהם. אף כי לא צקס מהם זולתי עשות משפט ואהבת חקד והלנע לכת. ומזה יקוב דבר ליכד הענש. ובפרשה ז' יעיר את העם על השחתת מדותם. ובמליה קלרה יעבור כל כת מצבי אדם וכל מדרגה באנשים כי כלו סר יחדו: אצד חקיד וישר אין. השר שואל והשופט צטלום. אל תאמן צרע ואל תצטח צאלוף וגו' וגם אשת חיק צוגדת, בן מכבל אצ וגו' אויבי איש אנשי

שהתפלל בעלמו, ואם מלך סגנון, היולא מחק הנהוג בדורו, ומורה על סופר מאוחר זמן רב. ולשונו האלה, שמושו בפעל הטיל חמיד במקום הפיל השליך. ויי הטיל רוח, ומנהג ל' עזר ויי נהג רוח. ויטיל את הכלים ת' ופילו. ספינה ת' אניה, וכבר נחצתי בחיבור אורח השרשים ההפדל טזין אניה לספינה. וישחק הים, דומה לנחור צהלים בענין זה. וימן ה', הפעל הזה במקום כווי והכנה והוא דניאל. וכן מ ט ע ס המלך שיה אל מיני שים טעם דניאל, וכן מנהגו לשמש צטי"ן במקום אשר צטלמי הרעה, הנהוג לרוב צקהלת וצמשלי, וכן הרצה משתים עשרה ת' יותר, נהוג צקהלת. ומנהגו המיוחד לו ג"כ לעשות שם המקרה הפעול מן פעל הצא משרשו וירע רעה גדולה, וייראו יראה גדולה, וישמח שמחה גדולה, וכפילה הזאת צאה בלשון עצרית במקום תאר הפעל מאד. אומנם מלילת התפלה אגודת פרחים מלוקטים מנגנת וורדים מלילות ספר תהלים:

מ י כ ה

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

הנביא השלם הזה, יגיד עליו ספרו המלכים אשר נצא צימיהם, יותם אחז וחזקיהו מלכי יהודה. והוא בזמן אחד עם ישעיהו הנביא אך הקדימו ישעיה איזה שנים, ולא יחכן א"כ היות מיכה זה מיכה בן ימלא הנזכר (צמ"א כ' ח') צימי יהושפט, כאשר חשבו קלת, כי ממונו עד יותם ג"כ יותר מן' שנה. ומשם עירו כדע כי הוא משצט יהודה, כי מורשת עיר נחלת יהודה. וכנבואותיו כוללת יהודה וישראל, ומה שלא מזכיר ג"כ מלכי ישראל שנצא עליהם כמו שמזכיר צהושע? כי לא ינהג המנהג הזה רק צהיות הנביא ג"כ משאר טצטי ישראל, ולא נצא שהוא משצט יהודה, אף שנבואותיו ג"כ על מלכי ישראל:

(ב) מעמד האומה בזמן ההוא.

אם נראה לדעת מעמד צ' הממלכות האלה בצחינת מלצם המדיני והמוסרי, אין לנו כי אם להשקיף על מעשי אחז צימי מלכותו ציהודה, ועל ששת המלכים שאחרי ירבעם בן יואש צישראל, כפי שהם נחוצים צמלכים וצד"ה. כי צמלכות אחז פרח מטה זרון צכל סעיפי הרשע, וכמעט נדח' עצודת צית ה' מפני עצודת אלילים, ולא נקה ג"כ מלחץ ארם ואשור ומלכי ישראל כנזכר צד"ה (צ' כ"ח) ואף שחזקיהו צנו טצ מלרף ומטהר את העם ואת הארץ מגלולים אשר געל אציו אוחם צהם, וגדר גדר ועמד צפרץ הדת והמוסר. אך היה לריך מספר שנים עד שיטאו עלי התקונים האלה פרי נכר, ממעותות הדצות אשר העלו צלצ העם שרש פורה רוש ולענה. ואולי לא הגיעו ימי הנביא הזה כי אם לחלח ימי חזקיהו, על כן חזקו מוסריו וחוכמותיו גם על יהודה גם על ישראל

למה שענינו ספור מעשה, הלשון ג"כ דרך ספור והגדה, ולא מליצה כגב',
זולתי החפלה שהתפלל ממעי הדג, שהענין מחייב המליצה:

והספור הזה מעורר ספקות וחקירות רבות אל המעיינים זו. א) כמה
יזכה אשור וננוה יותר משאר האומות כי חנכם השם לשלוח להם
נביא להודיע להם משפט חרוץ על רעתם כדי שיתעוררו לתשובה, לא עשה
כן לכל גוי ומשפטיו כל יודיעם? ב) מה ראה הנביא על ככה לקרצ צעליחות
נכבדת כזאת, לעורר עם לחשובה להמלט מענש? אין זה כי רוע לב.
והתכליתו אח"כ צפרסה ד' מגדלה הרעה, כי צעזור זאת נמנע צעליחות,
כי את אשר יגור ממנו צא לו, כי עורר העם לתשובה וצד ונכל וע"ז היטב
חרה לו. ומי ימלא ייוחס מדה זאת לנביא ידע לו רעה, כי חנון ורחום יי
ניחם על הרעה אשר דבר לעשות לעם השב אליו בכל לב? ג) איך יעלה
על הדעת הנביא אשר צמראה אליו יחודע ה' לצקש מפלט לו לצדוה מפניו
דרך אניה כלל ים? ד) איך ילוייר ישכב איש וירדם צאניה צזעק הים, וקער
מתחולל על ראש אכסים ויחוגו וינעו כשכור? ה) מקרה הוה קרה ויקרה
עוד כל ימי הארץ ליורדי ים, יעמוד רוח סערה ותדוהם גליו, יעלו שמים
ירדו תהומות ונפסס צרעה תמוגג, ולא יעלה על לבם להפיל גורלות צסל
מי הרעה אשר מצטן הטבע חלא? ו) מה לנו כל הספור הזה כי לא תהיי
תפארתנו זו, להיות עם נכד לקול אות הראשון האמינו וצדו מדרכס הרע'
ומחמק אשר צכפיהם, והעם הזה אשר דצרו הנביאים אליהם השכם ודצר,
לא שמתו ולא אצו מוסר קחת:

אך השאלה האחרונה היא התרה לשאלות הראשונות, כי רלה ה' לתראות,
לעמו עולם מרים וערפס הקשה, לזה לנביא לקרא על ננוה הרעה,
אשר צקריאה הראשונה יתעוררו אל התשובה, ולא יהיה ג"כ פ"פ לשטן לקטרב
מה נשתנה אלו מאלו, כי לקח אשור לשבט עצרתו לרדות צו ישראל. והנביא
דדעתו כל זאת, יקשה צענינו להיות שליח להללת אשור וקצה רחוקה אל
רעת עמו, וזהו שאמרו צמכילתא יונה תצט כצור הצן ולא תצט כצור האצ,
שהשתדל צהללת ישראל שזלזלו כצבור אציהם צצשמים, וצרח תשיטה, מקום
צלחי מוכן לחול סס רוח כצואה, צח"ל. צאמרס משל לעצד כהן סצרח מפני
רצו אל צית הקצרות, א"ל רצו חייך יש לי עצדים כמוך לשלוח אחריך
ולחציאך משס. אמנס תרדמתו צירכתי הספינה איננה סינה חזקה, אצל
שמות הלצ וצטול החושים מפחד וכדומה, והוא ככלל צפעל נדדס (אולד
השרשים שרש דדס). ומה שקציא ליורצי האניה אל הפלת הגורל. אמרו
צפרקי ר"א, כי הציעו המון אכיות עפות מימינס ומשיתאלס הולכות ככחות,
ע"כ ידעו כי צצתם הזעק:

ג) מי כותב הספר?

אף כי צסאר ספרי ת"ע אין הכרע אם צעליהם סופריהם ואם אין, הנם
אמנס ההן יותר מוכרע צהם מן הלאו, אך צספר הזה יש להחליט, כי
יונה איננו כותב ספרו, אם מלד לשון נקתר הצא ככל הקסור, זולתו צחפלה

וחתם הנבואה בדברים עוזים ונחומים לישראל באחרית הימים. וגם שאר נביאים זולתי זה, נבאו על מפלת אדום בסנה החטא הזה. אך נבואת (ירמיה' מ"ט) מחדמה אל סגנון הנביא הזה הרבה, אך מלילות הנביא הזה יותר מחוצרות וקדורות וערוכות בהשתלשלות התמונות והליורים יותר שלמים ומתאימים. אך גם הכתב שבו לא ילא מכלל או קמירה: כה אמר ה' אליהם לאדום שמועה שמענו מאת ה' אם לא נקדם המקרא: חזון עוצדיה שמועה שמענו וגו' קומו ונקומה. כה אמר ה' וגו' הנה קטן נחתיך. והמפרשים שמו בו כוונה אחרת:

יובה

(א) היי הנביא וזמן נבואתו.

הנביא הזה, אשר הספר נקרא על שמו, לא נזכר ממנו זולתי שמו ושם אביו, אבל לא הזמן שבו חי ולא שם מלך שצמינו נבא, אך מה שקמוס במקום אחד מפורש במקום אחר, כי יירצעם בן יואש כחצי (מ"ג י"ד כ"ה) הוא השיב וגו' בדבר ה' וגו' ביד עצדו יונה בן אמת י מנת ספר. משם המלך שבו נבא, ומשם העיר נדע שהוא משצט זבולן, כי גת ספר מגליל, עיר נכחלת בני זבולן (יהושע י"ט י"ז). ולא תלו מסדרי ח"ע שם מלך וזמנו בדאש הספר כמנהגם בשאר נביאים, כי לא נהגו המנהג הזה רק במקום שדברי הנבואות נוגעים לעניני המלך ועמו לא זולת. ואל יקשה עליך אמרם בתלמוד (ב"ב י"ד) ד' נביאים נבאו בפרק אחד הושע עמוס מיריה ישעיה, אשר כפי הנזכר היה יונה ג"כ צימיהם? כי המוקדם שבו' אלה הנזכרים לא חלה תחלת נבואתו כ"א צוקו ימי ירצעם כמבואר בהושע ועמוס במקומם. ונבואת יונה לריכה לחול צראשית ימי ירצעם. שהוא היה המצטר לו שיכבש חמת ודמשק וישיבום לישראל (מ"ב י"ד כ"ה). ומה' שמחזק זה עוד, הוא דעת ס"ע הביאו דש"י ג"כ. אחד מצני הנביאים ששלח אלישע הנביא למשוח יהוא למלך על ישראל (מ"ב ט' א') הוא יונה הנביא הזה, לא וחסוד שנות המלכים (המקורד כלום צמרא למלכים) ממשיחת יהוא עד סוף ימי ירצעם הם יותר מק' שנים, אפס הזמן שבו חל הספור הנזכר בקפר הזה אין להוליא צברור.

(ב) תוכן עניני הספר.

אין התיסקוח ודמיון לקשר הזה עם שאר קפרי נביאים האחרונים, לא צענין ולא בלשון. לא צענין, כי אין בו תוכחות ואזהרות יעודים ונחומים' כשאר הנביאים, אבל הוא יותר קרוב לקפור מעשה, כי יסופר בו, שליחות השם את הנביא לנורה לנשר מהפכת העיר צרעתה, ומה שקרה לו בקרצנותו בשליחות הזאת, עד שהיה מוכרח לקיים אותה. כי מה שנמלא נבואה מיוחסת לו על מלכי ישראל (מ"ב י"ד כ"ה) היא איננה נחוצה בקפר. ולא בלשון, כי

מבוא

ירצעם כמורד ומדיח את לב העם מעליו (עמוס ז' י') ובאה גזרת המלך לשוץ אל ארץ יהודה, וע"כ אמר לו אמליה (שם י"א) צרח לך אל ארץ יהודה ואכול שם לחם ושם תנצח, כי כל הפוסל צומתו פוסל:

והוא מתחלק לפי עיני הנצואות לשנים חלקים כוללים. החלק הא' מראש עד פרשה ז', כלו ענין אחד להוכיח את העם על צ' ראשי מיני החטאים ע"ז ועוסק דלים. ופתח דבריו, ומכיר כמה אומות משכיני הארץ אשר האריכו צרשע ואף כי אין פתגם מעשה הרע נעשה מהרה צכל זאת צוא יצוא הענש ולא יאחר. ופתח מספר שלשה ע"ד גרמא, כלומר אם הרבה לפשוע סוף סוף הלא יומו יצוא, ובסגיו אל שלשה פשעי ישראל הוא הולך וממשיך בענין ספור חטאיהם וענשם עד פרשה ז'. והחלק הב' מפרשה ז' עד הסוף, ידבר צמראה וצחירות, צמשלים ודמיונות דומים על קרצת קץ העם וצחיחת מתלכתם. ומפסיק צאמלע צספור דברי מריצות צינו וצין הכהן אמליה, צמקום צאמליה מלא מקום לתפוש הנציא צלשונו כאשר פרש שם המלך ואמר (שם ז' ט') וקמתי על צית ירצעם צצור צ, וצצור הספור הזה פתח הספר דברי עמוס (עיין מצוא לירמיה') וממנו סחר למשליו וחידותיו צכפילת לשון, כה הראני יי, צכפילת הלשון צראש כה אמר ה'. וקיום הספר כקיום כל הנציאים ציעודים טובים ונחומים. מליצותיו דבים נשגבים ויקרים, וידור צ לו לשנות ענין אחד צליורים שונים וצתמונות מתחלפות וצחקויים צדלים. והמשלים אשר מליצותיו מלוצשים צהם קלרים ומכוונים, לחוכן הענין, ומעט מזעיר מלשונות סתומי כוונה הצאים צספר הזה:

עובדיה

א) חיי הנביא ומציאותו.

הספר הזה נצדל וסונה מכל ספרי הנציאים קציצותיו צכמות וצאיכות, צכמות הוא הקטן מכל ספרי הנציאים הקטנים האלה, כי כלה פרש' אחת. וצאיכות שאין צצואחר על יהודה וישראל צעלם כ"א על מפלת אדום. גם כל עיני הנציא סתום למה שלא פרט הספר ממנו זולתי שמו לצד. ושלשה עוצדיה נזכרים צמקרא. אחד צימי אחאב (מ"א י"ח ג') ואחר צימי יהושפט (ד"ה צ' י"ז ד') ואחר צימי יואש (שם ל"ד י"ב). ולדעת חכמי התלמוד קנהדרין (ל"ט) הראשון הוא הנציא וגר אדומי היה, ונצא על מפלת ארלו אשר נפרד ממנו ומעמה, ועפ"ז יתכן שלא יזכיר אפילו שם אצור. והראצ"ע טען על זה, והרצ אצרבנאל סותר טענתו, וצכ"ז הכל השערה ודמיון וצדור אין עליו.

ב) חוכן עיני הנבואה ומליצותיה.

הספר כלה נצואה אחת מיעדת פרענות אדום וצמפלתה חסועת ישראל. וענשה על היותה שמהה לאיד אחיה ישראל ועזר ללריו היתה לנעה,

עמוד

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

ארבעה דברים פרט לנו הכתוב בנביא השלם הזה. שמו, ומלאכתו ושם עירו, והזמן שבו נבא. בפרט אחר פרט. שמו עמוס, ומלאכתו איש מקנה, ועירו תקוע קרובה לירושלים כמו שלש פרסאות ומקום מרעה. וזמן שבו נבא, צימיו עזיהו וירבעם, אשר שניהם מלכו כאחד, והפרט השני שנתיים לפני הרעש, אשר הי' צימיו עזיהו, והוא לנו מעוט החוועלת כי גם שמזכירו הקפ' בדבר ידוע ומפורסם בזמנו, וגם זכריה רומז עליו (זכרי' י"ד ה') כאשר נכתב מפני הרעש צימיו עזיהו מלך יהודה, אין אנו יודעים באיזה שנה משנות עזיהו היה הרעש הזה. אמנם דעת החכמים בחל' שציוס גשחו להקטיר לפני מזבח ה' (ד"ה ז' כ"ז י"ט) היה הרעש, והיה זה בשנת כ"ז למלכותו לפי דעתם. אמנם לפי הסעשון המקודר לנו (עיין במצורא למלכים ולהושע) מת ירבעם בשנת כ"ו לעזיהו, א"כ לא נבא הנביא כ"א כמו שנה אחת לפני מות ירבעם והוא רחוק. זולת מה שיקשה על זה משנות יוחס, שהיה צמות אצור צן כ"ה שנים ודוק. אבל יותר נכבד לנו ידיעת מלאכתו, כי לא היה בתולדה מיוחסי המשפחה בנביאים אחרים, כאשר מעיד הוא בעלמו: (עמוס ז' י"ד) לא נביא אכני ולא צן נביא אכני, כלומר לא הייתי מוכן לזה בתולדה ובלמד. אך יי אלקים דבר מי לא ינבא? עוד מודיע לנו הכתוב בראש הספר, כי הנביא הזה, אף שהיה מתקוע בארץ יהודה. מלודת נבואתו פרושה בצית אל אשר בארץ ישראל. כאמרו אשר חזה על ישרא'ל, (שם א' א') כאשר באר ה' הסבה להלן:

(ב) תוכן עניני הנבואות.

דברי הנביא הזה שוים לשאר דברי הנביאים אשר ממינו וזמנו, כוללים תוכחה מגולה באהבה מקומרת, דברי מוסר חזק מהול באזהרות ועונשים המעותרים לבוא בקצת החטאים האלה. והיה ההכרח מציא להעמיד לופים לעם ליסר אותם בתוכחות קשות, למה שהיה הדור הזה שקוע ציון מלולת החוועצות, לזכות אחרי אלקים אחרים וגם כאדם עצרו צרית לעשוק דלים ולרלץ אציונים, כאשר הוכיחם עליהם הושע צן זמנו של עמוס, והיתה מחכמה העליונה לשלח להם נביא מארץ יהודה, כי לנביא מארלם לא נשאר לו פנים לחת לדבריו אין קשצת, ואצדה האמונה בנביא מקרצם. כי מלאה הארץ נביאי שקר, וקוסמים וחלומי חלומות וכדומה מחרזים משאת שוא ומדוחים, אשר היתה הנבואה משלח ידיהם לנבואות באגורת כקף וצפתיתי לחם. ולכן כשנבא נביא מארץ יהודה אשר עוד מחזיק צתם אללם, ע"כ נתנו לו יקר יוחר להאזין אל דברו, וזה היה מציא דאגה צלצ אמליה כהן ע"ז אשר צצית אל, וצקש לשום עליו עלילות דברים לחת אותו לפני המלך

שצנצ'א שאין דברי נבואותיו מתיחסים על מלך הדור ועל עמו, לא חסר לתלות שם מלך צדאש קפרו, מ"מ היה מן הלורך לפרש זמן צדאש הקפר צעזור מעשה הארצה שזכר, כי במלכים וצד"ה לא נזכר דבר מזה, מתי היתה המשלחת הזאת:

המענה ה'. מה החרדה הגדולה הזאת אשר החריד הנציא בקפור משלחת הארצה? כי אין המליאות הזאת זר ורחוק צאלות האלה, כי מקרה קרה ויקרה פעמים רבות בארץ הלזו, יצאו כדי ארצה לרוב ויאכלו יצול הארץ. ואין מכת מדינה כזאת כדי להרגיז יושבי הארץ צחרועה ובקול שופר עתה יותר מזולתו ולקרוא בקול כהי ויללה: אהה ליום כי קרוב יום ה'!

המענה ה'. מה עסק לנצואה האחרונה עם קפור משלחת הארצה שלפניה? כי המשלחת העשה שהיה צימיו, והנצואה שצפרשה ג' ענין אשר יחול באחרית הימים ולא זה הדבר המסבב לי הפליאה, מה שיכלול קפר אחד שנים ענינים שונים מרוחקי הזמן מאד, כי אם על ההמשך וההלטרפות ששם הנציא צעלמו לנצואתו האחרונה על מה שקדם לה. צאמרו (שם ד' א') והיה אחרי כן אשפורך רוחי על כל צער וגו'. והלשון הזה יסבול חכמת הזמן, ממה שלא אמר והיה באחרית הימים. ואיך אפשר לכזין זה?

ואשר אחזה אנכי לפרוק כל הטענות האלה מעלי, לשום כוונה אחרת בקפור משלחת מארצה שזכר הנציא. יהיה הספור הזה מעשה ילד לפועל או לא, כוונתו צמקום הזה משל. ונהג צזה מנהג הנציאים לשים משל צדאש הקפר ליסוד ומושג כולל לכל מה שיאמרו אח"כ צפרטו, איש איש לפי ענין דבריו, הושע שעקר נבואותיו ליסר העם צפעשים לכל חטאתם לעצם צרית אלהיהם ללכת לעצור אלהים אחרים, שם ליסוד מונח המשל באשת זנונים, וילדי זנונים; אומנם הנציא הזה, עקר נבואתו כללית לא צהלטרפות הזמן. אבל יגיד ענינים יקרים יקרו צימים הצאים, קרוב או רחוק? לא פרש. יצאו הנוון גוים על הארץ כדי ארצה לרוב זה אחר זה וישחיתו את הארץ ואת יצולה, והמשל והנמשל דומים מאד ומנהג הלשון הוא למאר ציאת האויצ לארץ בארצה צענין הרצוי והשחתה, כאמור (שופטים ו' ה') כדי ארצה לרוב. זהו כוונת ליור המשל. ועי"ז יתעורר העם לחטובה ולתפלה ויקנא ה' לארצו ויחמול על עמו. ואח"כ יצאו ימי הנמול צהשתפך שפע אור אלהי על נפשות צער ושאר הענין. והרצ האצצנאל שיה לי צעקר הכוונה, כי הוא מסכים ג"כ כי משלחת הארצה הוא משל. אך הוא יפרש ד' מיני ארצה, רומזים לארצע מלכיות. יצחר צו אשר ייעצ צעיניו הרמז הזה, ואנכי לא ידעתי דבר מסייעו או מתנגד לזה:

אמנם מה שנוגע לסגנון הלשון ודברי מליכות הקפר, הנה מחקו מליכותיו מרצם ורכו משמו. לא חקר להם קבולה מקבולות המליה, כי הנה נשגבות קלרות וחקקות, ועם זה הם נעימים לנפש וערצים לאזן. אין צהם עלומי הכוונה וסתומי הצנה:

כתב הנביא אשר הספר מתחלק אחריו, כי אין דבר מסופק עלינו היות
הוטע הכותב ומקדר קפדו, זולתי היות מעט חמה, מנביא חזק המליצה
כמוהו וצמחך שנים רבות כאלה שהתמידים כנזאחר, ועם זה לא רבו דבריו
ממקדר הפרשיות המעטות האלה, ואולי זה הטעם לזכר חכמי החלמוד לנזר
כי אנשי כ"הג אספו לקוטי הנבואות המפורזות אשר נשארו מעט מהרבה.
ועם זה נשלם מה ששערתי לשום מנזא לקשר הזה:

י ר א ל

(א) חיי הנביא וזמן נבואתו.

הנביא השלם הזה, לא ידענו ממנו זולתי שמו ושם אביו. אבל לא שם
עירו ושם שצטו, ולא הזמן שבו נבא. ומה שהעלים הספר ממנו
לא יועילו כל תחבולות לחתור אחרי נפוכות ולגלות אותם אחרי שאין
דרך ומצוא להעמיק בהם. וכל מה שאמרו בו הקדמונים והמפרשים הנה
דמויים אשר אין בהם שרש לקמוך עליו בהם, ובכל דברי הספר אין רמז
רמזה לשפוט ממנו משפט רחוק על זמנו. על כן צמחלא מנך כל תדרוש
וגו' וכן פסק אומר הרב"ע צראש פירושו לס' הזה, אין דרך לדעת דורו.
גם אל הנבואות הנכללות בספר הזה, אין הכרח לדעת זמן הנביא:

(ב) תוכן עניני הספר.

הספר הזה לפי מחלקות עניניו, כולל שנים ענינים שונים זה מזה,
ומרוחקים זה מזה מרחק רב ואין ציניהם חבור והמשך כלל. הענין
הראשון מפרשה א' עד פרשה ג' ספור משלחת ד' מיני ארצה, והמה
משחיתים את הארץ ואת יבולה. והספר הזה מתאר צער מלילה נשגבה
מאד מעשה ידי אמן, המלילה משולבה בליור חיל הארצה בדמיון חיל
גבורים ערובי מלחמה, ובקינה ויללה על שמת הארץ, ובהתעוררות
העם לחשובה ודבריו נחומים בהקרת המשלחת. והענין השני צעירות
עוזות ויעודים גדולים למרחוק. מהלחות זמניות ואושר רוחני, ומעשיית
שפטים צגוים הלוחים את העם. והענין הזה כלל פרשה האחרונה:

והנה הנביא הזה, נבדל משאר הנביאים אשר כערכו. כי הוא משתחף
עמם רק צענין הצטחת העוזות הגדולות והיעודים הנכבדים
לאחרית הימים. אבל לא כמוהם חץ שחוט לשונו, ודבריו חוכחות ומקדר
ואיומים ואזהרות ופורענות, וכל אשר יאמר רק מי יודע ישוב וכחם:
למה שכל המפרשים הנודעים לי (זולתי הארצנאל) כלם פה אחד לפרש
ענין משלחת הארצה שצקסר הזה כמשמעה, ואני צעיוני עלה צירי
שלש טענות אשר אבקש מענה עליהם:

הטענה הרא' מדוע התחל הכותב או מקדר הח"ע להזכיר זמן או שם
המלך שבו חל נבואת הנביא? ולו יהיה כדברי הארצנאל

אמרו לא חייכם עמי ולא חותיכם רחמי' (שם ז' ג'). וממנו לקלן:
 ריצו צאמכם (שם ז' ד') וממנו לפחוי: לכן הנה אנכי מפתיה
 וגו' (שם ז' ט"ו) ועד"ז הולך עד סוף פרשה ג', זולתי שצ"ז פרשיות
 הראשונות מדבר צנוף נסתר, ופרשה ג' ידבר צנוף מדבר צעור:

אך מפרשה ד' ואילך חדל כל הנוסד והלטרפות משל ונמשל שלפניו. כי
 צו מתחיל לשפוך מרה ודברים קשים כגידים על חטאות העם ופסעיהם,
 ומפרט אותם אחת אחת. ולא ישא פנים לאיש, כי כל העם מקלה כלו
 סר יחדו כאלחו אין עושה טוב אין גס אחד. והיה כעס ככהן מתלך
 היושב על כסאו ועד שר ועד נגיד ועד מחזיק צלף כלם יעצרו תחת
 שבע עצרתו, וכן הוא מתגלגל מקדור החטאים אל הפורעניות ומהם אל
 קדור החטאים. ולפי שהוא צחמת התפעלויות הנה מליכותיו קלרות וחזקות,
 והוא כונס כנר משלים ודמיונים ומראות ותמונות דודפות זו את זו. ולהט
 אש מליכתו לא יחכה והתעבז אלל משל א' ללייד אותו בכל חלקיו, כמנהג
 שאר הנביאים, אך כמראה הצק ירולו משלים, והתמוניות ידחקו זו את
 זו, ומדי החל צדמיון אחד יעצור ממנו לחסר ומאחר לאחר. וזה יהיה
 קצה כ"כ אל שיהיו דבריו סתומי ההצנה, לקלור לשונם. ומי לא יתפלא
 על קלורו בלשונו כאשר ישיב לרמז על ספור קדום: צצטן עקב את
 אחיו וצארכו שרה את אלהים. (שם י"ז י"ד) ויצרח יעקב
 שרה ארם ויעצור ישראל צאשה וצאשה שמר, וצנצ"א
 העלה וגו'. ההעצרות האלה והדלוג מזמן לזמן, כפלא ונעים במליכה.
 ולפעמים מרמז על מעשה קודם מפורסם צימור, ונעלם מעינינו, והוא
 אמרו: כשד שלמן צית ארצאל (שם י"ד). ובמליכות קלרות וחזקות
 ונשגבות כאלה אין זה זרות, אם הם עוזרים חקי הלשון ומשפטי הדקדוק.
 כי המליץ לא יוכל ללכת אסור צזקים האלה להכזיר עליו כד משא דבריו,
 והמליץ אשר ירכב על כרוז רעיונים נשגבים וידא על כנפי רוח המליכה
 ודמיונו אש לוהט, לא ישים סד צרגליו, להחנהל לאט לאט כזחלי עפר,
 ע"כ אין לבקש בלשונו מין ומספר וזמן כמ"ש בהקדמה לכ"א:

ה) מי כותב הספר.

אמרו בתלמוד (צ"ז י"ד ע"ג) עזרא וסיעתו כתבו תרי עשר, אשר הספר
 הזה אחד מהם. וכבר עוררתיך על זה כי צאמרם עזרא או אנשי
 כנ"הג כתבו ספר פלוני, אין הכוונה, שהם כותבים הלשון מלה במלה מצלי
 היות להם העתק-דבר, כי זה דבר לא ינוייר, שיכתוב איש דברי זולתו אשר
 דבר לפני כמה מאות שנים מלה במלה ולא ישנה דבר וגם בצפור הגדיי,
 אף כי דברי מליכה, אבל הכוונה שהם אספו דברי הנבואות שהיו מפוזרים,
 וסדרום על הסדר הנאות להם. ודומה צעני כי הספר הזה כלו כתוב
 ומקורר מדי הנביא המחדר. ודבריהם בחלחור לא על הפרט ילא. כי אם על
 הכלל כלו ילא. שהם קדורו הספרים על הסדר שהם צידור, אבל הספר הפרט

והצורה ורעות, בגנוז גזול ורלוח. הענש, אחרי אשר מונה מספר לחטאים ולפשעים ולעונות ייעד הענשים אשר יסו להם מעשיהם, והענש הכללי הוא גרוש וגלות מארץ אחרותם לנדות בארץ אויב, כי זה כלל מוקד לכל הנביאים מימות משה ארון הנביאים, לפרש להם ע"פ יי מה יעשה להם בפשעיהם לכל חטאתם לגרש אותם מארלם ולהפילם בגוים ולזרותם בארלות. ואחר הענש יבוא האחרית, אשר הוצטח לעם בראשית דברו ג"כ ע"י ארון הנביאים, כי לא מאסתי ולא געלתים לכלותם להפר בריתי. אם יסו אל יי אלהיהם, וסו יי ויקצץ אותם מכל העמים אשר הדיחם שמה, והם דברי נחמת כל נביא ליעד להם קיום ההצטחה הזאת. אמנם מעט מזעיר מאד מן היעודים הטובים המצטחים באחרית מה שנזכרים בספר הזה, לפי שרבי דבריו על מלכי ישראל ועשרה השצטים ועליהם לא יחלו כל הגמולות האלה מהללחה ואשר המיועדים ע"י שאר הנביאים למלכי יהודה, כי לעולם רשעים כל ימי מתלחתם, קפו חמו מן בלהות. לכן גם פרשה האחרונה שבה חתם ספרו לקיים בדברים טובים הם רק דברים מעירים ומעוררים העם לתשובה, כי אז ינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו, ולא להגיד להם גדולות וגבורות למרחוק לימים הבאים כמנהג שאר הנביאים. וילא תכלל מה שאמרתי, למה שדברי הספר מוכיחים, שהאומה היתה צמון כבואת הנביא צענין הרע משתי הצחיכות שזכרתי התדיני והמוקרי, וממה שהוכחתי ג"כ כי לא יתכן שהגיעה האומה אל תכלית הרעות האלה כ"א אחרי מות ירבעם, א"כ ההנחה מזוררת שתחלת נבואת הושע לא תכון יותר כ"א משנת מות ירבעם:

(ד) סגנון הלשון ודרכי מליצותיו.

הספר הזה כלו מחמדי מליצות נשגבות, משלים ודמיונים ותמונות רלופות צו לרוב. והוא לפי סגנון לשונו מתחלק לב' חלקים. כי מפרשה א' עד ד' סגנון אחד להם, ושלשה פרשיות האלה דבוקים ואחרים זה צה ופניהם איש אל אחיו יתלכדו ולא יתפרדו. תחלתם משל אשת זנונים וילדי זנונים, והנמשל בהם הארץ והעם. והמשל הזה יתפשט בכל ג' פרשיות הראשונות. ובהם מתהפך במסבות הפעליות מקף לחמלה משנאה לאהבה, ומאהבה לשנאה, ומחמלה לרגז, כי למה שהוא מלייר האומה באשה יפה מאורשת לאלהים, צרוב אהבה ורצה, ובגדה האשה מרעה ובאלוף נעוריה. על כן יתסלו מדות הפכיות באישה. פעם יחקף עליה כזכור רוע מעללית, ומאיים אותה צענשים מפלגים, ועד מהרה יסיצ ונחם, כי יתן על לבו יפיה ואהבת נעוריה, ויבקש לפתותה בדברי רלוי לסור מדרכיה הרעים, והיא עודנה מחזקת צרעתה, ויוקף לחרות אפרו צה, ובכל זאת יתעורר מדת החמלה צו, ויבקש מחבולה לכבש אותה ציד חזקה לשוץ אל טוב טעם, זהו תוכן עניני שלש פרשיות הראשונות ועל המשל הזה תקצינה יחדיו, כל דבריהם מתהפכים מקף לחמלה ומחמלה לקף: אחרי אמרו: אם לא עמי ואנכי לא אהיה לכה (הושע א' ט') שז ונחם:

על עזיהו, שחלכו בזמן אחד, לתת לנו צו גבול באיזה זמן נתחיל לרמות לשנות עזיהו. לא מראש ולא מסוף אלא מתוך. אך לפי צדור הסחבון הזה יקשה עלינו לקיים המדרש הנזכר, שיהיה בארי אבי הנביא אשר הגלה חבלת פלנאסר, והגלות הזה יהיה בשנת כ' לפסח שהוא שנת ד' לאחז וכשתלך שני האב על שני הצד יהיה בארי זקן ושבע ימים מאד, ומרצה עלינו דחוקים ללא לורך. והנה הראב"ע צפי' להושיע כחצ' מ' שנה לפני גלות שמרון נבא הושע. ואני לא ידעתי איך יכול ללמס מלכות ארבעה המלכי הנזכרים במספר של ארבעים שנה. ומה שמאשר ומקיים הסנהה הזאת שלא ילוייר התחלת נבואת הושע כי אם בקץ ימי ירבעם, הוא:

(ב) מעמד האומה בזמן ההוא.

מה שיש לשפוט מדברי הנביא ותוכחתו, היתה האומה בתכלית הפחיתות ורוע הענין במעמדם המדיני והמורקרי. אם במדיני היה העם נלחץ מיד אויב אשר עלה עליו להלחם. ע"כ צקשו עזר מאשור וממלכים כאמרו (הושע ז' י"א) מלכים קראו אשור הלכו. ומה שיגידו לנו דברי הימים המעטים הנמלכים ממלכות ירבעם, לא לצד שלא היו צענין דע צימיו לצקש עזר מלכיו, סלא כהפך הוא, כי גברה ידו במלחמותיו להרמיד גבולי ארלו מכל אשר לפניו. כמ"ס (מ"צ י"ד כ"ה) הבל הסיצ את גבול ישראל מלצוא חמת עד ים הערצה וגו', ומימות ירבעם עד ירבעם לא קם כירבעם, אך צמותו כהה עין העם, כי עצרו ימים רבים לא יכול איש להתחזק על כסא ישראל ורבים המהפדלים למלוך וקשר זה על זה והדגו וישב על כסאו ימים רבא אחר וקשר על זה והדגו. וצימי מצוכה כאל', ירצו גזל דש עשק וחמק צעיר ושפיכת דם ואין קלה לכל התועבות הנעשות בשערורית המדינה. ובהחלק העם למלאכות רבות כאלה, וכל כת יצקש לגבול להוסיצ איש צחירו, על כסא המלכות. ויצקשו להם עזר מקצבי, כמו שנאמר: (מ"צ ע"ו י"ט) ויתן מנחם לפול אלה ככר להיות ידיו אתו להחזיק הממלכה צידו. ובכן אלה מלכים קראו ואלה אשור הלכו. ועם מות ירבעם פסקה המלוכה מצית יהוא, כי זכריה לא ישב על כסאו כי אם ששה חדשים, ושצתה מלכות ישראל, כי אז החלו הגלות תוכפות זו על זו, ראשונה פול, ואחריו חבלת פלנאסר ואחריו שלמנאסר מלכי אשור, והגלו את השצטים זו אחר זו. ואם במעמדם המוסרי נראה מן:

(ג) תוכן עניני הספר.

אם נשקיק על תוכן עניני הנבואות בכלל הנכללים בדברי הספר, שלשה ענינים הנה עליהם יסבד כל מליותיו ומליותיו, והם תוכחה, ענש, נחמה. התוכחה, שהוא מיקר העם צהוכיו דעותיהם על פניהם, עד מה הרצו להרשיע, כבד אלהים ואדם. צאלהים צגדו כי הפדו צדיהם, וקרו ממלותיו ללכת לעצור אלילים אלמים. וגם כאדם עצרו צרית אהבה,

מבוא

לספר תרי עשר

חברו

יהודה ליב בן זאב ז"ל.

הו ש ע

(א) חיי הנביא ומשך זמן נבואתו.

ראש דברי הספר נוקצ שם הנביא ושם אביו ושמות המלכים שצימיהם נבא. והוא אמרו: דבר יי אשר היה אל הושע בן צארי, צימי עזיהו יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה וצימי ירבעם בן יואש מלך ישראל. הנה פרט שמו ושם אביו ולא פרט משפחה שבע ועיר, ואמרו צמדרש ילקוט שהוא צארי אשר נזכר צד"ה (א' ה' ו') אשר הגלה אותו חגלת פלנאקר מלך אשור והוא נשיא לראובני. וממה שפרט שמות ד' מלכים שצימיהם נבא, הודיע הזמן שבו הי הנביא והזמן שנמשכ' נבואתו. אבל מה שלריך צרור, אם אפשר למונות מראשית ממלכת עזיהו ועד תכלות ימי יחזקיה ואם לא. ולזה אומר כי מקצר שנות המלכים ישלול האפשרות הזאת. כי לפי מראה עיני הדואה בלוח שנות המלכים (במצוא לט' מלכים) ממלכות עזיהו עד חכלית ימי יחזקיה קי"ג שנים. וא"כ תפסק מרוצה לא תפסק, ולחפזם המועט מקוף ימי עזיהו ג"כ אי אפשר, ממה שפרט וצימי ירבעם בן יואש, והוא ירבעם מת בשנת כ"ו לעזיהו, ועזיהו מלך אח"כ עוד כ"ו שנים ע"כ נתפוס המספר הממולע והוא מקוף ימי ירבעם שהם חוד ימי עזיהו ועד תחלת מלכות יחזקיהו, והוא יכול זמן של ט' או ט"א שנים. כילד? כ"ו לעזיהו, י"ו ליוותם י"ו לאחז ושנתיים ליחזקיה הדי ט' שנים, והוא המקצר אשר אין לפחות ממנו. ואולי לכוונה הזאת, פרט לנו הכחוצ שם ירבעם בן יואש, נוקף

Theology Library
SCHOOL OF THEOLOGY
AT CLAREMONT
California

BS
709
1863
V.7

ספר

תרי עשר

עם תרגום אשכנזי ובאור

מאת

יהודה בן — יונה לבית ייטלש

כאשר נדפס בפעם החמישית

ועתה נעשו שנויים ותקונים בתרגום מראשיתו ועד סופו וגם הוספות מועילות
בבאור מונה בהנהגה מדויקת עם הקרי והכתיב חסרות ויתרות.

ועוד נוסף לזה

פירוש רש"י ז"ל

וגם

המבוא

מאת

החכם ר' יהודה ליב בן זאב ז"ל.

ונלוה אליו

ספר תולדות אהרן.

פעם.

פערלאן פאן מ. ע. לאווי'ס זאָהן בוכהאַנדלונג.

כ ת ב י ק ד ש

נדפסים מחדש

ומהודרים בתוספות רבות

Und der Ewige befahl dem Fisch, da spie er Jonas
an das trockene Land. (Jonas 2, 11.)

ויאמר ה' לדג ויקא את יונה
אל היבשה: (יונה ב' י"א)

Tre Aszar.

PEST.

Verlag von M. E. Löwy's Sohn Buchhandlung.

